

**TÜRKİYE’DE CUMHURİYET DÖNEMİNDE İLKOKUL
PROGRAMLARI KAPSAMINDA YETİŞTİRİLMEK İSTENEN
İNSAN MODELİ**

Fatih Demir

**DOKTORA TEZİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

NİSAN 2018

TEZ TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren bir (1) yıl sonra tezden fotokopi çektirilebilir.

YAZARIN

Adı: Fatih

Soyadı: Demir

Bölümü: Eğitim Programları ve Öğretim

İmza:

Teslim Tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı : Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde İlkokul Programları Kapsamında Yetiştirilmek İstenen İnsan Modeli

İngilizce Adı : Human Model Asked To Be Raised Within The Scope Of Elementary School Curricula In The Republic Period Of Turkey

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim

Yazarın Adı Soyadı: Fatih Demir

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Fatih Demir tarafından hazırlanan “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde İlkokul Programları Kapsamında Yetiştirilmek İstenen İnsan Modeli” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalı’nda doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Tayip DUMAN

Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Mehmet Akif SÖZER

Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Hasan COŞKUN

Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Oktay AKBAŞ

Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 24.04.2018

Bu tezin Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı’nda doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Şehit öğretmenlerimizin anısına...

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim süresince, hem bilgilerini hem de tecrübelerini ihtiyaç duyduğum her zaman bana aktaran, sürekli olarak kendimi geliştirmem ve alana farklı pencerelerden bakmamda büyük etkisi olan, tez çalışmalarım boyunca her zaman değerli vaktini bana ayıran danışmanım Sayın Prof. Dr. Tayip DUMAN'a bana kattıkları için teşekkür ederim.

Doktora eğitimim süresince derslerde alanımla ilgili önemli bilgiler edinmemi sağlayan, tez çalışmalarım süresince her fırsatta bana vaktini ayıran, hoşgörülü yaklaşımı ve yardımsever tavırlarıyla bana her zaman yardımcı olan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ'ye teşekkür ederim.

Doktora tez çalışmalarım süresince bilgilerini bana aktaran, beni yönlendiren, her defasında sorularımın cevaplarını bulduğum değerli hocam Sayın Doç. Dr. Mehmet Akif SÖZER'e teşekkür ederim.

Doktora tez çalışmama değerli katkılarını sunan ve emeği geçen Sayın Prof. Dr. Hasan COŞKUN'a teşekkür ederim.

Doktora tez çalışmama değerli katkılarını sunan ve emeği geçen Sayın Prof. Dr. Oktay AKBAŞ'a, teşekkür ederim.

Desteklerini her zaman yanımda hissettiğim aileme, kardeşim Dr. Furkan DEMİR'e ve tezime katkılarından dolayı Dr. Elif İLHAN İĞREK'e teşekkür ederim.

Fatih DEMİR

Nisan 2018

**TÜRKİYE’DE CUMHURİYET DÖNEMİNDE İLKOKUL
PROGRAMLARI KAPSAMINDA YETİŞTİRİLMEK İSTENEN
İNSAN MODELİ
(Doktora Tezi)**

Fatih DEMİR

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Nisan 2018

ÖZ

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanı ile eskisinden farklı, yeni bir devlet anlayışı ve yönetim şekli hakim olmuştur. Yeni devlette insan yetiştirme süreci olan eğitimle, yeni devletin ve toplumun temel değerlerini benimseyen, koruyan ve gelecek nesillere aktaran bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Cumhuriyetle birlikte Türk insanına kazandırılması düşünülen temel nitelikleri ve bu temel niteliklerde Cumhuriyet dönemi sürecinde meydana gelen değişimleri ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti’nin 1923-2005 yılları arası dönemini kapsamaktadır. Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler nelerdir ve bu temel nitelikler ilkökullerine nasıl yansımıştır? sorusuna cevap aranmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri belirlemek amacıyla önce Cumhuriyetin temellerinin atılmaya başlandığı 1920 yılında kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümetlerinden 1923 yılında Cumhuriyetin ilanına giden süreç incelenmiştir. Ardından, 1923 yılında Cumhuriyetin ilanından 1938 yılında Atatürk’ün vefatına kadar olan dönemde devlet adamlarının eğitime ilişkin görüşleri, hükümet programları, siyasi parti programları, anayasa, yasalar ve dönemin bir dizi gelişmeleri analiz edilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin ilkökullerine yansımalarını belirlemek amacıyla ise 1924 İlkokullerinin Müfredat Programı, 1926 İlkokul Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programı analiz edilmiştir. Bu çerçevede, araştırmanın birinci alt problemine ilişkin bulgular ve sonuçlar, Cumhuriyetin 1923-1938 yılları arasındaki kuruluş dönemini kapsamaktadır. Araştırmanın ikinci alt

problemi kapsamında Cumhuriyet dönemi sürecinde yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerde ne gibi değişimler olmuştur ve ilkokul programlarına nasıl yansımıştır? sorusuna cevap aranmıştır. Bu soruya cevap bulmak amacıyla Cumhuriyetin 1938-2005 yılları arası süreci, dönemlerin karakteristik özellikleri dikkate alınarak 1939-1949, 1950-1959, 1960-1970, 1971-1979, 1980-1998, 1999-2005 yılları arası olmak üzere dönemlere ayrılmıştır. Her bir dönemin kendi içinde devlet adamlarının eğitim görüşleri, hükümet programları, siyasi parti programları, gerçekleştirilen milli eğitim şuraları, çıkarılan anayasalar ve yasalar, varsa kalkınma planları gibi gelişmeler analiz edilerek bu doğrultuda o dönemde yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler belirlenmiştir. Bu temel niteliklerin ilkokul programlarına yansımalarını belirlemek amacıyla ise 1948 İlkokul Programı, 1968 İlkokul Programı, 1998 İlköğretim Programı ve 2005 İlköğretim Programı analiz edilmiştir. Araştırma, bir tarama modelinde desenlenmiştir ve nitel araştırma özelliği göstermektedir. Araştırmada veriler, doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Araştırmada, veri kaynağı olarak dokümanlardan yararlanılmıştır. Verilerin analizinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen 20 temel nitelik tespit edilmiştir. Bu temel niteliklerin birçoğu milli özelliktedir. Bu temel niteliklere, 1923-1938 yılları arasında Türkiye’de geliştirilen ve uygulanan üç ilkokul programından en fazla sayıda 1936 İlkokul Programında yer verildiği belirlenmiştir. 1948 İlkokul Programında çağdaşlık ve vatanseverlik bir aradadır. 1948 İlkokul Programı, kendinden sonraki 1968 İlkokul Programında öne çıkarılacak demokrasi vurgusuna bir başlangıç noktası ya da geçiş noktasıdır. 1968 İlkokul Programında Türk Milli Eğitiminin Amaçlarında, Cumhuriyetin daha önceki ilkokul programlarında görülen millileşmenin yanında demokratikleşme de yer almaktadır. 1968 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylerin demokratik bir toplum düzeninde yetiştirilmesi ve demokratik değerleri kazanmalarına ilişkin beklentilerin arttığı görülür. 1998 İlköğretim Programında, Atatürk’ün direktifleri doğrultusunda milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmak için her fedakarlığı göze alma bilincinde olan bireylerin yetiştirilmesi, 2005 İlköğretim Programında ise yeniliğe açık, teknolojidenden yararlanabilen, değişikliğe dinamik biçimde uyum sağlayan, sadece kendi kültür değerlerini değil, evrensel kültür değerlerini de bilen bireylerin yetiştirilmesi amacı öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Cumhuriyet, eğitim, nitelik.

Sayfa Adedi : 329

Danışman : Prof. Dr. Tayip DUMAN

**HUMAN MODEL ASKED TO BE RAISED WITHIN THE SCOPE OF
ELEMENTARY SCHOOL CURRICULA IN THE REPUBLIC PERIOD
OF TURKEY**

(Ph. D. Thesis)

Fatih DEMİR

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

April 2018

ABSTRACT

With the proclamation of the Republic, a new understanding of state and polity became dominant in Turkey. Through education which is a human raising process in the new state, it is aimed to raise individuals who adopt and protect the main values of the new state and society and transmit them to future generations. This study aims to reveal the main qualifications that Turkish people need to acquire with the proclamation of the Republic as well as the changes that occurred in these main qualifications during the Republican era covers the Republic of Turkey's period between the years of 1923-2005. Within the scope of the first sub-problem of the research, the questions of which main qualifications the new individuals need to acquire with the declaration of the Republic and how these main qualifications are reflected in elementary school curricula are tried to be answered. Firstly, in order to determine the main qualifications considered to be provided to the individuals of the Republic, the period between 1920, when Grand National Assembly of Turkey (TBMM) was founded and the foundation of the Republic started to be laid, and 1923, when the Republic was declared, has been analyzed. Then, for the period from the declaration of the Republic in 1923 to the death of Atatürk in 1938, the views of statesmen on education, government programs, political party programs, the constitution, laws and some developments of the period were examined. 1924 First Schools Curriculum Program, 1926 First Schools Curriculum Program, and 1936 Primary School Program were analyzed in order to determine the reflection of the basic qualifications considered to be given to the individuals to be raised with the declaration of the Republic on their elementary school curricula. Within this framework, findings and conclusions about the first sub-problem of

the research cover the foundation period of the Republic from 1923 to 1938. Within the scope of the second sub-problem of the research, the questions of which changes have been made in the main qualifications considered to be given to the individuals to be raised in the Republican period and how they reflect on elementary school curricula are tried to be answered. In order to find an answer to this question, the period of the Republic of Turkey from 1938-2005 was divided into periods of 1939-1949, 1950-1959, 1960-1970, 1971-1979, 1980-1998, 1999-2005 taking their characteristic features into consideration. For each period, developments such as the views of political leaders, government programs, political party programs, national education programs, constitutional constitutions and legislation, and development plans, if any, were analyzed and main qualifications considered to be given to the individuals to be trained at that time were determined. 1948 Primary School Program, 1968 Primary School Program, 1998 Primary Education Program, 2005 Primary Education Program were analyzed in order to determine the reflection of these basic qualities on the education programs. The research is a screening study and demonstrates qualitative research features. The data of the research were gathered with the document analysis technique. In the study, documents were used as data sources. In the analysis of the data, on the other hand, content analysis method was used. In this research, 20 main qualifications considered to be provided to the individuals who would be raised in the new state after the proclamation of the Republic were identified. Many of these basic qualifications are national. It was determined that these main qualifications were included in 1936 Primary School Program with the highest amount among the three primary school programs that were developed and implemented in Turkey between 1923-1938. In the 1948 Primary School Program, modernity and patriotism are in a relationship. 1948 Primary School Program is a starting or transit point for democracy emphasis that will be highlighted in the next 1968 Primary School Program. In the Purposes of Turkish National Education of 1968 Primary School program, democratization is mentioned in addition to the nationalism seen in the previous primary school programs of the Republic. In the 1968 Primary School Program, it is seen that there is an increase in the expectation that the individuals should be raised in a democratic society and gain democratic values. In the 1998 Primary Education Program, in order to bring the national culture above the level of contemporary civilization in the direction of Atatürk 's orders, it is necessary to educate the individuals who are aware of every sacrifice needed. In the 2005 Primary Education Program, who are open to innovation, who can benefit from technology, who adapt to change dynamically, who know not only their own cultural values, but also universal ones is foregrounded.

Key Words : Republic, education, qualification.

Page Number : 329

Supervisor : Prof. Dr. Tayip DUMAN

İÇİNDEKİLER

TEZ TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Problemi.....	3
1.2.1. Araştırmanın Alt Problemleri.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.6. Tanımlar.....	5
BÖLÜM II.....	7

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Eğitimin İşlevleri	21
2.1.1. Eğitimin Sosyal İşlevi	22
2.1.2. Eğitimin Siyasal İşlevi	24
2.1.3. Eğitimin Ekonomik İşlevi	25
2.2. Eğitimin İşlevlerini Gerçekleştirmede Eğitim Programları.....	26
2.3. İlgili Araştırmalar	29
BÖLÜM III	33
YÖNTEM.....	33
3.1. Araştırmanın Modeli	33
3.2. Verilerin Toplanması	34
3.3. Verilerin Analizi	35
BÖLÜM IV	41
BULGULAR ve YORUMLAR	41
4.1. Cumhuriyetin İlanıyla Birlikte Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler Nelerdir ve Bu Temel Nitelikler İlkokul Programlarına Nasıl Yansımıştır? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	41
4.1.1. 1923-1938 Yılları Arası	41
4.2. Cumhuriyet Dönemi Sürecinde Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerde Ne Gibi Değişmeler Olmuştur ve İlkokul Programlarına Nasıl Yansımıştır? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorumlar	109
4.2.1. 1939-1949 Yılları Arası	109
4.2.2. 1950-1959 Yılları Arası	132
4.2.3. 1960-1970 Yılları Arası	138
4.2.4. 1971-1979 Yılları Arası	172
4.2.5. 1980-1998 Yılları Arası	178

4.2.6. 1999-2005 Yılları Arası	220
4.3. Cumhuriyet'in İlanıyla Birlikte ve Cumhuriyet Dönemi Sürecinde Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerin İlkokul Programlarına Yansımaya İlişkin Genel Değerlendirme	263
BÖLÜM V	271
SONUÇLAR ve TARTIŞMA	271
5.1. Cumhuriyetin İlanıyla Birlikte Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler ve Bu Temel Niteliklerin İlkokul Programlarına Yansımaya İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	271
5.2. Cumhuriyet Dönemi Sürecinde Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerde Meydana Gelen Değişmeler ve İlkokul Programlarına Yansımaya İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	282
5.2.1. 1939-1949 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma.....	283
5.2.2. 1950-1959 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma.....	285
5.2.3. 1960-1970 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma.....	286
5.2.4. 1971-1979 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma.....	290
5.2.5. 1980-1998 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma.....	292
5.2.6. 1999-2005 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma.....	296
5.2.7. Genel Değerlendirme.....	298
5.3. Öneriler	301
KAYNAKLAR.....	303
EKLER	313
EK 1. 2005 İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımlar	313
EK 2. 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımlar	326

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Erkek İlkmekteplerinin Haftalık Ders Dağılım Cetveli</i>	65
Tablo 2. <i>1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler</i>	71
Tablo 3. <i>İlkmekteplere Mahsus Haftalık Ders Cetveli 1926</i>	75
Tablo 4. <i>1926 İlkmektep Müfredat Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler</i>	78
Tablo 5. <i>İlkokulların Haftalık Ders Çizelgesi 1936</i>	84
Tablo 6. <i>1936 İlkokul Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler</i>	86
Tablo 7. <i>Cumhuriyetin İlanıyla Birlikte Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerin 1924 İlkmekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkmektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında Yer Alma Durumu</i>	96
Tablo 8. <i>Cumhuriyet'in İlanıyla Birlikte Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerin 1924 İlkmektepler Müfredat Programı, 1926 İlkmektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında Yer Alma Durumuna İlişkin Sayısal Bilgiler</i>	106
Tablo 9. <i>İlkokulların Haftalık Ders Dağıtma Cetveli 1948</i>	121
Tablo 10. <i>1948 İlkokul Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler</i>	125
Tablo 11. <i>İlkokulların Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi 1968 İlkokul Programı</i>	156
Tablo 12. <i>1968 İlkokul Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler</i>	160
Tablo 13. <i>1998 İlköğretim Programı, İlköğretim Okulu Haftalık Ders Çizelgesi</i>	206

Tablo 14. 1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı, 1992 İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4. ve 5. Sınıflar) Programı, 1998 İlköğretim Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler	209
Tablo 15. 2005 İlköğretim Programı 1-8.Sınıflar Ders Dağılım Çizelgesi	235
Tablo 16. 2005 İlköğretim Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler	243

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
Ak Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
AKTS	Avrupa Kredi Transfer Sistemi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
Bkz	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
DTP	Demokratik Türkiye Partisi
IMF	International Monetary Fund
MBK	Milli Birlik Komitesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi ve alt problemleri, önemi, varsayımları, sınırlılıkları ve tanımlar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

İnsan yetiştirme süreci olarak “eğitim” e ilişkin birçok tanım bulunmaktadır. Ertürk (1994, s. 12) eğitimi “bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci”, Bilhan (1996, s. 13) “çocuğu veya ergeni bedensel, ruhsal, zihinsel, toplumsal, ahlaksal yönleri ile biçimlendirmek ve geliştirmek için onun varlığındaki değer kaynaklarını ortaya çıkarmaya yönelik yöntem ve tekniklerin eyleme dönüştürülmesi” şeklinde tanımlamaktadır. Bir başka tanımda Bolay (2013, s. 105) eğitimi, “kişinin iyi yetişmesi için kabiliyetlerinin/melekelerinin muhtelif araç ve yöntemlerle gelişmesini temin eden, böylece kişiyi, bir grubu veya bir toplumu belli bir istikamete, bir alana yönlendirerek verimli olmasını sağlayan faaliyetler bütünü”, Tan (1981, s. 157) ise “belli bir toplumun varoluşunu ve ilerleyişini güvenceye bağlamak amacıyla üyelerine gerekli bilgi, beceri, düşünce ve davranış kalıplarını aktarması süreci” olarak tanımlamaktadır. Gökalp (2013, s. 11)’e göre eğitim milletin kültürünü, o milletin fertlerinde yaşayan ruhsal melekeler (yetiler) haline getirmekle görevlidir. Durkheim (2016, s. 50) de eğitimin gerçekleşmesi için, yetişkinlerin oluşturduğu bir neslin yanı sıra bir de gençlerin oluşturduğu bir neslin olması ve sözü edilen ilk neslin ikinci nesil üzerinde bir eylem icra etmesi gerektiğini belirtmektedir.

Yukarıda verilen tanımlardan hareketle eğitimin, davranış değişikliğini hedefleyen, davranış değişikliği yoluyla bireylerin toplumsallaşmasını, bireylere gerekli bilgi, beceri ve tutumların kazandırılarak toplumun gelişmesini amaçlayan faaliyetler süreci olduğu söylenebilir. Bu anlamda eğitim, sağlıklı bir toplumsal düzene ulaşmayı amaçlayan

toplumların üzerinde durması gereken konuların başında gelmiştir. Tarihte, Türk toplumlarında eğitim faaliyetlerinin Orta Asya'dan beri siyasal ve toplumsal yaşamda önemli bir yere sahip olduğu görülür. Devlet adamlarının ve yöneticilerin yetiştirilmesi, göçebe yaşamda gerekli olan bilgi ve becerilerin toplumdaki bireylere kazandırılması, töre, gelenekler, dini inançlar gibi toplumsal yaşamı düzenleyen kuralların benimsetilmesi eğitim faaliyetleri yoluyla gerçekleşmektedir. Eğitim faaliyetlerinin, Türklerin Orta Asya'dan bugüne geçirdiği devlet kurma süreçleri, göçebe yaşam tarzı, göçebe hayattan yerleşik hayata geçiş, İslam Dininin kabulü, savaşlarda veya savaşlar dışında ticaret gibi nedenlerle diğer toplumlarla etkileşimde bulunma gibi çeşitli değişim ve gelişimlerden etkilendiği görülür. Bu etkileşimler doğrultusunda eğitim aracılığıyla yetiştirilmek istenen insan modeli de her dönemde benzer veya farklı niteliklere sahip olarak şekillenmektedir.

Eğitim sistemi, insan davranışlarını istendik yönde değiştirmeyi amaçlar. Eğitimin kasıtlı, planlı olması ve istendik davranış değişikliği oluşturma özelliklerini taşıyan bir süreç olması önemlidir. Bireyin eğitim sürecine katılması, yaşantı geçirmesi, davranışında değişiklik meydana gelmesi ve bu davranış değişikliğinin kasıtlı yani istendik olması gerekmektedir. Birey, istendik davranışlar gibi istenmedik davranışları da öğrenebilir fakat eğitimin kapsamı içindeki davranışlar istendik olanlardır.

Bireyin içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması için çalışan eğitim sistemi içindeki okullar, bu işi eğitim yoluyla yaparken eğitim süreçlerini düzenli olarak yürütmek zorundadır. Okullarda eğitim sürecinin düzenli bir şekilde yürütülmesi onun belli bir plan dahilinde işlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu da eğitim programları aracılığıyla sağlanır. "Eğitim programı, bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsayan programdır" (Varış, 1988, s. 18).

Eğitim programının temel öğeleri "niçin eğitiyoruz?" sorusuna yanıt aranan "amaç", belirlenen amaçlar doğrultusunda "ne öğretilim?" sorusunun sorgulandığı "içerik", amaçlar doğrultusunda düzenlenen içeriğin "nasıl öğretilileceğinin" irdelendiği "öğrenme-öğretme süreci" ve bu üç öğe doğrultusunda yapılan eğitimin niteliğinin kontrolünün yapıldığı "değerlendirme"dir (Yüksel ve Sağlam, 2012, s. 7). Eğitimde amaçlar, süreç sonunda varılmak istenen noktayı ifade eder. Amaçlar belirlenirken en genel amaçlardan daha özel amaçlara doğru hiyerarşik sıralama yapılır. Türkiye'de Milli Eğitimin amaçları programın en genel amaçlarını oluşturur. Özele doğru sırasıyla okulun amaçları, dersin amaçları ve konunun amaçları gelir ve en özel olanı konunun amaçlarıdır. İçerik (muhteva) amaçlara

ulaşmak için nelerin öğretilceğini, öğretim süreçleri içeriğinin nasıl öğretilceğini, değerlendirme ise programın amaçlara ulaşmış olup olmadığını ya da ne derecede ulaşıldığının belirlenmesi işlemidir.

Yukarıda açıklamalar doğrultusunda eğitim programı, eğitimle bireylere kazandırılmak istenen niteliklerin neler olduğunu ve bu niteliklerin nasıl kazandırılacağını gösteren yol haritası olarak tanımlanabilir.

Eğitim ve öğretimin genellikle bir araç olarak kullanıldığı alan toplumdur (Ergun, 2005, s. 23). Eğitim programları yoluyla; “program geliştirme uzmanlarının hazırladıkları eğitim programları, öğrencilerin toplumsallaşma ve şekillenmelerinde önemli bir rol oynar. Diğer bir anlatımla eğitim programı bir toplumu yansıtır ya da toplumun şekillenmesine yardımcı olur.” (Demirel, 2010, s. 42). Toplumda eğitimin araç olarak kullanılması için kazandırılacak niteliklerin yöntem ve tekniklerle eyleme dönüştürülmesinde eğitim programları yol göstericidir.

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından itibaren özellikle temel eğitim kademesi olan ilkokulların insan yetiştirmede daha üst kademe okullara oranla öne çıktığı görülür. İlkokullarda bireylere kazandırılan nitelikler, bireylerin daha üst eğitimlerinde ve yaşamları süresince etkili olabilmektedir. Bu bağlamda, ilkokulların programlarını incelemenin, bu kurumlarda yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin neler olduğunu anlama konusunda bilgi sahibi olmak için anlamlı ipuçları olduğu, özellikle de temel eğitimin ilk kademesi olan ilkokul programlarının daha üst kademe okullarına oranla, okulla yeni tanışan bireylerin istedik davranışları kazanması açısından daha bir önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle, aşağıda araştırmanın problemi ve alt problemi açıklanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmada “Cumhuriyetle birlikte Türk insanına kazandırılmak istenen temel nitelikler nelerdir ve bu temel niteliklerde Cumhuriyet dönemi sürecinde ne gibi değişimler olmuştur?” sorusuna cevap aranmaktadır.

1.2.1. Araştırmanın Alt Problemleri

Araştırmanın problemi doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

1. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler nelerdir ve bu temel nitelikler ilkokul programlarına nasıl yansımıştır?
2. Cumhuriyet dönemi sürecinde yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerde ne gibi değişimler olmuştur ve ilkokul programlarına nasıl yansımıştır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Türkiye’de, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ortaya çıkan siyasal ve toplumsal değişimden eğitimin de etkilendiği görülmektedir. Bu değişimler doğrultusunda yeni devlette yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler üzerinde durulması gereken konuların başında gelmektedir. Cumhuriyet dönemi sürecinde dünyada ve Türkiye’de meydana gelen gelişmelerin ve değişmelerin, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri nasıl etkilediği ve bu temel niteliklerin dönemlerinin ilkokul programlarına hangi ölçüde yansıdığıın tespit edilmesi yetiştirilmek istenen insan modelinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. İlgili alan yazın incelendiğinde, araştırmalarda eğitim programlarında yer alan kazanımların ya da hedef-davranışların özelliklerine göre sınıflandırıldığı ya da öğrenme-öğretme sürecinde amaçlara ulaşmayı etkileyen faktörler üzerinde yoğunlaştığı, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin neler olduğu ve süreç içerisinde bu niteliklerde hangi değişimlerin yaşandığı konusu üzerinde fazla sayıda çalışmanın olmadığı görülmektedir. Araştırmanın problemi ve alt problemleri doğrultusunda eğitimin uygulama alanı olan okullarda eğitim programları vasıtasıyla gerçekleştirilen etkinliklerle bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin neler olduğu ve süreç içerisinde nasıl bir değişim gösterdiği ortaya konmaktadır. Türkiye’de, Cumhuriyetin ilanından itibaren ilkokul programları kapsamında yetiştirilmek istenen insan modelini betimlemeyi amaçlayan bu araştırmanın, alanda bu anlamda önemli bir eksikliği kapatacağı ve alana katkı sağlayacağı ön görülmektedir. Bu araştırma ile Cumhuriyetin ilanıyla, Türkiye Cumhuriyeti’nde yetiştirilecek bireylerin hangi temel niteliklere sahip olması gerektiği ve bu temel niteliklerin süreç içerisinde nasıl bir değişim gösterdiği betimlenerek program geliştirme ve değerlendirme ile ilgilenen araştırmacılara bir perspektif sunacağı düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada yararlanılan ilkokul programlarının, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri belirlemede yeterli olduğu varsayılmaktadır. Araştırmada, Cumhuriyetin ilanıyla yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklere ilişkin bilgi, belge ve ilkokul programlarına, bu temel niteliklerin süreç içerisindeki değişimini ortaya koyan bilgi, belge ve ilkokul programlarına ulaşıldığı varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, 1923 yılından 2005 yılına kadar Türkiye’de geliştirilen ve uygulanan;

1924 İlkemteplerin Müfredat Programı ve bu programdaki Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfzısıhha, Tarih, Coğrafya, Musabakat-ı Ahlakiye ve Vataniye, Türkçe, Kur’an-ı Kerim ve Din dersleriyle,

1926 İlkemtepe Müfredat Programı ve bu programdaki Hayat Bilgisi, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Türkçe dersleriyle,

1936 İlkokul Programı ve bu programdaki Hayat Bilgisi, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Aile Bilgisi ve Türkçe dersleriyle,

1948 İlkokul Programı ve bu programdaki Hayat Bilgisi, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Aile Bilgisi ve Türkçe dersleriyle,

1968 İlkokul Programı ve bu programdaki Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Türkçe ve Din Bilgisi dersleriyle,

1998 İlköğretim Programı ve bu programdaki Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Türkçe ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle,

2005 İlköğretim Programı ve bu programdaki Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Türkçe ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Cumhuriyet: “Milletin, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi.” (Türk Dil Kurumu, 2005 s. 375).

Eğitim Programı: “Bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsayan program” (Varış, 1988, s. 18). Araştırmada yararlanılan ilkökul programları, programların orijinal isimleriyle verilmektedir. (Örnek: 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkemektepler Müfredat Programı gibi)

Nitelik: “Bir nesnenin yapısını belirleyen, ona yüksek vasıflar kazandıran özellik.” (Bolay, 2013, s. 272).

Eğitimde ve eğitim programlarında geçen “nitelik” kavramı ise, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünölen bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışları kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle eğitim süreci sonunda bireylerin göstermesi gereken davranışları ifade etmektedir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Eğitim, devletlerin ve dolayısıyla toplumların yaşamlarında üzerinde önemle durulması gereken konuların başında gelmektedir. Bir toplumda yetiştirilecek bireylerin hangi niteliklere sahip olarak yetiştirileceği konusu da yine toplumdan topluma ve içinde yaşanılan çağa göre değişiklik gösterebilmektedir. Birçok toplumda olduğu gibi Türk toplumlarında da eğitimin yaşam biçimlerinden etkilendiği görülür. Bu anlamda her toplumun yetiştirmek istediği insan modeli farklılık gösterebilir. Başka bir tanımla eğitim yoluyla bireylere kazandırılan nitelikler, toplumlara göre, aynı toplumda değişen yaşam biçimlerine göre farklılık gösterebilir. Tarihte, Türk toplumlarında farklı dönemlerde farklı insan modelleri görülür. Orta Asya Türk toplumlarından Cumhuriyetin ilanına kadar geçen süreçte, Türk toplumlarında yetiştirilmesi düşünülen insan modeline ilişkin olarak genel hatlarıyla alp, gazi ve veli insan tipleri karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Dönemiyle birlikte başlayan ve II. Meşrutiyet Döneminde giderek artan yenileşme hareketlerinin yetiştirilmek istenen insan modeline ilişkin tartışmaları da beraberinde getirdiği görülür.

Cumhuriyet öncesi Türk toplumlarında, Türklerin Orta Asya'da kurduğu üç büyük devlet olan Hun, Göktürk ve Uygur Devletleri dönemlerinde, ardından Türklerin İslamiyet'i kabulü ile Karahanlı ve Gazneli Devletleri dönemlerinde yetiştirilmek istenen insan modeli farklı niteliklere sahip olmuştur. Türklerin Anadolu'ya gelişi doğrultusunda Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti dönemlerinde devletin ve toplumun eğitimden beklentilerinin, yetiştirilmek istenen insan modelini de belirlemekte etkili olduğu söylenebilir.

İnsan yetiştirme süreci olan eğitimin Türk toplumlarında Orta Asya'da siyasi ve toplumsal yaşamda önemli bir yere sahip olduğu görülür. Devlet adamlarının ve yöneticilerin yetiştirilmesi, göçebe yaşamda gerekli olan bilgi ve becerilerin toplumdaki bireylere kazandırılması, töre, gelenekler, dini inançlar gibi toplumsal yaşamı düzenleyen kuralların

benimsetilmesi toplumda önem taşıyan konuların başında gelmektedir. Cumhuriyet öncesi Türk toplumlarında eğitimin, Türklerin Orta Asya'dan itibaren geçirdiği devlet kurma süreçleri, göçebe yaşam tarzı, göçebe hayattan yerleşik hayata geçiş, İslam Dini'nin kabulü, Anadolu'ya yerleşme, savaşlar ve ticaret gibi nedenlerle başka toplumlarla etkileşimde bulunma gibi çeşitli değişim ve gelişimlerden etkilendiği görülebilir.

Türklerin Orta Asya'da kurduğu devletlerin başında Hun, Göktürk ve Uygur Devletleri gelmektedir. Bu devletlerde göçebe yaşamda gerekli bilgi ve becerilerin bireylere kazandırılması, ata binme, savaş gibi sanatların öğretilmesi, töre, gelenek ve inançların yeni kuşaklara aktarılması ve benimsetilmesi, toplum hayatı ve özellikle ailenin önemi ön plana çıkmaktadır. Konargöçer yaşayan Hunlar arasında çok sıkı bir toplum ve aile disiplini mevcuttur. Her aile, çocuğunu ve her kabile de askerlerini iyi yetiştirmek mecburiyetindedir. Hun devleti, profesyonel savacılardan oluşan bir topluluktur. "Alp veya şövalye kelimesi, onları en iyi ifade eden bir tabir olabilir." (Ögel, 2014, s. 46). Uygurlarla birlikte yerleşik hayata geçişin de etkisiyle bilginin ve okuryazarlığın arttığı, bilgi, töre ve geleneklerin nesilden nesile aktarımında yazının önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Türklerin Orta Asya'da yaşadığı bu dönemlerde insan yetiştirmede göçebe yaşamın, töre, gelenek ve inançların önemli bir yeri olduğu görülür. Toplumun bireylerden beklentisi o dönemde göçebe yaşamda hayatta kalabilen, avcılık, silah kullanma ve ata binme gibi becerilere sahip olan, toplumunun töresini bilen ve töreye uyan bireyler olmalarıdır.

Türk tarihine ilişkin bilinen ilk yazılı kaynak niteliğindeki Orhun Anıtlarında, yeni kuşaklara birlik ve bütünlük içinde bağımsız, mutlu yaşama ve ulus olma bilinci vermek, dayanışma ruhu aşılacak amaçlanmaktadır (Binbaşoğlu, 2009, s. 19). Orhun Anıtları'nda "bilgelik, alplik, iyi ve başarılı hükümdarların özellikleri" olarak belirtilmektedir (Akyüz, 2001, s. 13). Orhun Anıtları, eğitim açısından ele alındığında eski Türklerde eğitimin; Türk toplumlarının kültürünü yabancı etkilerden korumak, sosyal yapıyı ayakta tutmak, siyasal birliği korumak, halkı zengin kılmak, ulusun bağımsızlığını saldırılara karşı korumak gibi hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olduğu belirtilebilir (Çelenk vd, 2000, s. 4). "Türk kültüründe, yüzyıllar öncesinden gelen töre ve gelenekler Türklerin yaşantı şekillerine, insan ilişkilerine ve hatta liderlerin ve halkın eğitimine de yansımıştır." (Güven, 2014, s. 22). Aile ve kişilerin yaşantısında töre, geleneği işaret etmektedir. İnsanın ilk eğitimi ailede başladığından ailenin ve milletin görenek ve geleneklerine uyum sağlayabilmesi, onların bu konularda eğitilmesiyle başlamaktadır (Güven, 2014, s. 22).

Geçmişte, Orta Asya Türk toplumlarında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin “alp” insan tipinde bir arada olduğu görülmektedir. Oğuz Kağan'dan başlayarak, İslâmiyet'in Türkler arasında yayılmasına kadar olan süreçte Türklerin ideal insan modeli "alp tipi"dir. Alp insan modeli; Türk topluluklarını derleyip toparlayan, ruh veren, göçebe ve yarı göçebe yaşayan, hayvan sürüleri besleyen toplumların korkusuz, faziletli, her yönden ideal insan modelidir. Alp insan, atı ve silahı ile kendine güvenen, soyu için devamlı olarak düşmanlarla savaşan insan modelidir (Ergün, 1987, s. 58). “Eski Türklerde köklü bir bilim sevgisi vardır. Alp insan tipinin temel özelliklerinden biri, onun cesur olduğu kadar bilge bir kişi oluşudur.” (Akyüz, 2001, s. 5).

Cumhuriyet öncesi Türk toplumlarında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin, İslamiyet öncesi Türk toplumlarında Alp insan tipinde toplandığı görülür. Alp insan tipinin bazı özellikleri; Ailenin önemini benimseme, atı ve silahı ile kendine güvenme, cesur olduğu kadar bilge olma, fazilet sahibi olma, göçebe yaşamda gerekli bilgi ve becerilere sahip olma, hayvan sürülerini idare etme, korkusuz olma, kültüre ve geçmişine bağlı olma, savaş sanatlarını bilme, soyu için sürekli olarak düşmanlarla savaşma, toplum hayatının önemini benimseme, töre ve geleneklerine bağlı olma, töre, gelenek ve inançları benimseme, töre, gelenek ve inançları yeni kuşaklara aktarma, Türk topluluklarına düzen ve ruh verme, Türk Topluluklarını derleyip toparlamadır (Akyüz, 2001; Çelenk vd, 2000; Ergün, 1987; Ögel, 2014; Güven, 2014).

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile Türk toplumlarında bireylere kazandırılmak istenen nitelikler Karahanlılar ve Gazneliler Dönemlerinden itibaren yeni özellikler kazanmıştır. “Türk toplumlarının ahlak anlayışı, dünyaya bakışı, toplumun değer verdiği insan tipi, İslamiyet'in etkisiyle yeni şekiller almaya başlamış, başka deyişle, eski değerleri ve töresi değişme yoluna girmiştir.” (Akyüz, 2001, s. 20). Alp insana gazilik ve velilik kapsamında yeni nitelikler kazandırılmıştır.

Gazilik özelliklerinden birincisi iyi bir Müslüman olma, Allah yolunda savaşma, yiğit, korkusuz, serdengeçti olmadır. Canını ve malını feda etmekten çekinmemedir. Ayrıca, cömertlik de yine gaziliğin başlıca özelliğidir. Gazi insan tipinin yanında İslamiyet'in kabulünden sonra ortaya çıkan bir başka insan tipi de Veli insan tipidir. Veli insan tipinde de dinin etkisi görülür. Bu tip ise alp tipinin aksine silahla mücadele etmez. Velilerin asıl mücadelesi kendi nefisleriyle mücadeledir. Velilerin altında, onlara bağlı, onların yolunu (tarikatını) izleyen birçok şeyh; şeyhlerin yanında birçok dervişler ve müritler bulunur. Veliler, şeyhler, dervişler ve müritler Anadolu'nun ve Balkanların Türkleşmesinde ve

Müslümanlaşmasında büyük rol oynamışlardır. Ahmet Yesevi'den başlayan Türk Veli geleneğinde Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli, Akşemsettin gibi birçok örnek ile kendilerine bağlı yüzlerce şeyh, binlerce derviş ile Türk müslüman insanının şekillenmesinde, şahsiyet kazanmasında büyük rol oynamışlardır (Ergün, 1987, s. 58-59).

İslamiyet'in kabulünden sonra Türk toplumlarında yetiştirilmek istenen insan modeline ilişkin olarak yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen nitelikleri Farabi, İbn-i Sina gibi düşünürlerin görüşlerinde, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eserinde görmek mümkündür. İslamiyet'in kabulünden sonra ilk dönemlerde yetişen Farabi ve İbn-i Sina gibi bilginlerin görüş ve düşüncelerinin, yetiştirilmek istenen insanda bulunması gereken nitelikler hakkında fikir verdiği söylenebilir. Farabi'ye göre bedensel yönden sağlam, yüksek kavrayışlı, güzel konuşabilen, maddi zevklerde aşırılığa kaçmayan, adaletli bireyler yetiştirilmelidir. Ayrıca Farabi, yetiştirilecek bireylerin karar verme yeteneği güçlü ve sorumluluk duygusuna sahip bireyler olarak yetiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Akyüz, 2001, s. 24). İbn-i Sina ise bireylerin sınıf ve statüsüne bakılmaksızın eğitilmesi gerektiğini, bireylere meslek öğretiminin verilmesini, ayrıca insanın nefsinin isteklerine uymaması gerektiğini, insanların hırs, tamah gibi davranışlarını kontrol edebilmesi gerektiğini, insanların yalandan uzaklaşmış, insanlara iyilik yapan bireyler olarak yaşaması gerektiğini vurgulamaktadır. İbn-i Sina'ya göre başlıca fazilet ve ahlak esasları iffet, şecaat, hikmet, adalet, cömertlik, kanaat, sabır, kerem, yumuşaklık, yılmamazlık, sadakat, vefa, utanma, sır saklama, sözünde durma, tevazu gibi özelliklerdir (Akyüz, 2001, s. 26).

Karahanlı Uygur Türklerinden Yusuf Has Hacip in Karahanlı hükümdarına atfen yazdığı Türkçe eser Kutadgu Bilig, dönemin Türk düşüncesini birçok açıdan ortaya koymaktadır. Bu açılardan biri de terbiye hakkındaki fikirleridir. Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig'de bilgi, sanat ve maharete önem vermekle birlikte hepsinin üstünde insanlığı ve insanlık terbiyesini görmektedir. Fena karakterli, aşağılık insanlarla ilişki kurmamayı tavsiye etmektedir (Ülken, 2004, s. 171).

Kutadgu Bilig'de insanın asil olmasını sağlayan faktörler olarak akıl, bilgi, fazilet ve dil ön plandadır. Akıllı, bilgili ve faziletli insan kendisine uygun düşmeyen davranışları sergilemez. İnsan olmanın başka bir özelliği de vefalı olmak ve vefa göstermektir. Vefalı insan, insanlığın adını yüceltmektedir. Yusuf Has Hacip'e göre, insan kendisine ve dünyaya hakim olmak istiyorsa akıllı, anlayışlı, bilgili ve faziletli olmalıdır. Halka hakim olmak için ise akıl ve cesaret gerekmektedir. Bir insan, bir işe başlamak ve o işi başarıyla tamamlamak istiyorsa, önce istişare etmeli, sonra işe başlamalıdır. İnsan, gerçekten insan olmak istiyorsa,

dünyaya aşırı bağlanmamalı ve iyi, doğru bir hayat yaşamayı arzu etmelidir. İyi, doğru, adaletli bir insan, ancak insan olabilir. İnsan, büyüklere saygı göstermelidir. (Akgün, 1997, s. 1-9).

Yusuf Has Hacıp'e göre Kutadgu Bilig'de insanın aklından çıkarmaması gereken en önemli nokta, öldükten sonra ahirette bu dünyada işlediklerinden dolayı hesaba çekileceğini bilmesidir. İyi işler yapmışsa bunun karşılığı olarak cennete gitmekle ödüllendirileceğini, iyi işler yapmamışsa bu yaptıklarının karşılığı olarak cehennemle cezalandırılacağını bilmesidir. İnsan, Allah'ın varlığına inanmalı ve Allah'ın rızasını kazanmak için ibadetlerini yerine getirmelidir. İnsan, Allah'ın emirlerine göre yaşamalı, yap dediklerini yapmaya, yapma dediklerini yapmamaya dikkat etmelidir. İnanan insan, Allah'ın emirlerinin yerine getirilmesi gerektiğinin bilincinde olmalıdır (Akgün, 1997, s. 1-9).

On birinci asırda Kutadgu Bilig'de insanda bulunması gereken özellikler kısaca doğruluk, dürüstlük, mütevazilik, yardımseverlik, duyarlılık, alçak gönüllülük, kendisine hakim olma, cömertlik ve güvenilir olmaktır. İnsanı yücelten, onu insan yapan değerler olarak akıl ve bilgi dışında başkalarına iyilik etmek; faydalı olmak, yalan söylememektir (Duman ve Gelişli, 2016, s. 2-3).

Selçuklular döneminde ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti'nin ilk yüzyıllarında toplumda önemli bir yere sahip olan Ahilik Teşkilatında esnaf, usta, kalfa ve çırakların çeşitli niteliklere sahip olmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Daha çok esnaf ve sanatkarlarla ilgili mesleki bir kuruluş olarak incelenen, mesleki eğitim açısından öne çıkarılan ahi birlikleri, kendine özgü bir felsefesi, dünya görüşü ve ilkeleri olan ve bu görüşü çeşitli eğitim faaliyetleriyle topluma yaymaya çalışan bir okuldur (Duman, 2012, s. 181). Ahi Birliklerinde, üyelerine dinin esaslarını bilme, okuma yazma bilme, cimrilik ve tamahtan uzak olma ve cömert olma, hırs ve hevedan uzak olma ve kanaat sahibi olma, nefesine hakim olma, konuksever olma, kimseye kem gözle bakmama, kötü söz söylememe, kimsenin ırz, namus, haysiyet ve şerefine göz dikmeme gibi niteliklerin kazandırılması amaçlanmıştır (Akyüz, 2001, s. 48-49). Ahilik teşkilatlarında insanı mükemmelleştirmek, çocuğu hayata hazırlamak, davranışlarında dengeli hareket etmesini bilen, çevresine uyum sağlayabilen ve başkalarının haklarına riayet eden insanlar yetiştirmek, mensuplarını bir mesleğe hazırlamak amaçlanmaktadır. İnsanı yalnızca maddi yönüyle değil, manevi yönüyle de düşünerek, mesleği, üretimi ve kazancı sağlam bir ahlaki temele oturtmuş ve meslek ahlakı ve kontrolünü başarıyla uygulamış olan ahilikte temel felsefe eline, beline ve diline hakim kişiler yetiştirmektir (Duman, 2012, s. 181-188). Elin anlamı, elini harama uzatmamak,

hırsızlık etmemek, kimseye fenalık ve kimsenin hukukuna tecavüz etmemektir. Haklara riayet etmek, kendi kazancına kanaat etmek, şükretmektir. Başkalarının kazancına el uzatmamaktır. Belin anlamı; namuslu ve şerefli olmaktır. Başkalarının şeref ve namusuna tecavüz etmemek, hilekar, sahtekar ve iffetsiz insanlardan nefret etmek, zina ve livata etmemektir. Belini sıkı tutmaktır. Dilin anlamı ise sır saklamaktır. Her duyduğunu başkalarına söylememek, yalancılık ve bilhassa iftira ve dedikodudan sakınmaktır. Tatlı dilli olmak ve yalancılık, dolandırıcılık yapmamaktır (Anadol, 1991, s.94-95 Akt: Duman, 2012, s. 182).

Cumhuriyet öncesi dönemde yetiştirilmek istenen insan modeline ilişkin olarak Osmanlı Devleti döneminde ülke topraklarında yetiştirilecek çocuklara ilköğrenimlerinin verildiği Sıbyan Mekteplerinde kazandırılmak istenen başlıca nitelikler önemlidir. Sıbyan mektepleri, bir ilköğretim kurumu olan ve 5-10 yaşlarındaki kız ve erkek çocukların devam ettiği, şehirlerde genellikle vakıflar ya da özel kişiler, köylerde ise halkın işbirliğiyle oluşturulan okullardır. Sıbyan mektepleri, ilk olarak Fatih Sultan Mehmet zamanında İstanbul' da yaptırılan, dini bilgilerin verildiği ve okuma yazma öğretilen eğitim kurumlarıdır (Güven, 2014, s. 68).

Osmanlı devleti döneminde toplumun çoğunluğunun eğitimden geçtiği sıbyan mekteplerinde çocuklara Kur'an okutmak, namaz kılınması usüllerini ve namazda okunacak duaları öğretmek ve biraz da yazı yazdırmak gibi üç gaye esas alınmaktadır (Ergin, 1977, s. 86).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda, Cumhuriyet öncesi Türk toplumlarında yetiştirilmek istenen insan modelini etkileyen en önemli gelişmelerden bir tanesinin İslamiyet'in kabulü olduğu görülür. İslamiyet'in etkisiyle yeni nitelikler kazanan insan tipinin, Osmanlı Devletinin son dönemlerinde devletin ve toplumun gerilemesinden etkilendiği söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra 18. Yüzyıla kadar Türk toplumunda aktif ve gazi insan tipi gözde iken, askeri ve sosyal duraklama ve gerilemenin başlamasıyla birlikte orta ve pasif bir insan tipi ortaya çıkmıştır. Bu insan tipi, din görevliliği ya da küçük bir devlet memurluğundan başka bir geçim yolu düşünmeyen, toplumun önemli meselelerine duyarsız bir insan tipidir (Akyüz, 2001, s. 57). Osmanlı devletinin yenileşme döneminde özellikle yenileşmenin başladığı askeri okullarda batı standartlarında öğrenciler yetiştirmek amacıyla bu okulların programlarına pozitif bilimlere ilişkin dersler konulduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde Yenileşme döneminden itibaren yapılan reformların yetiştirilecek bireylerin reformların gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olarak yetiştirilmesinin

amaçlandığı söylenebilir. Ancak böyle bir şeyin gerçekleşmesinin kısa sürede ve parça parça düzenlemelerle gerçekleşmeyeceği görülecektir. Cumhuriyet öncesi dönemde devletin insan yetiştirme konusunda ilköğretim seviyesinden itibaren ilgilenmeye başladığının bir göstergesi olarak II. Mahmut'un ilköğrenimi zorunlu hale getiren fermanı sayılabilir. II. Mahmut' un 1824 yılında ilköğretimi zorunlu hale getiren fermanı ilköğretimin zorunlu olması ve ülke geneline yaygınlaştırılmasını sağlamaktadır. Fakat bu fermanla, Koçer (1991, s. 35-36)'e göre öğretimin merkezi yine dini çerçevededir ve amacı gelecek nesilleri hayati ve dünyevi bilgiyle donatmak değil, dinini ve ahretini bildirmektir. Tanzimat döneminde çocuk ve gençlere okullarda "Osmanlılık" ideali aşılanmaya çalışılmıştır. Bu konuda Namık Kemal'in şu görüşleri önemlidir: "Çeşitli mezhep ve ırklardan çocuklar aynı okullarda yetiştirilirse, zamanla ülkedeki halkların arzulan bir kaynaşması meydana gelebilir. Birbirlerine sarılarak büyüyen fidanların sonradan ayrılmalarının imkansız olması gibi..." (Akyüz, 2011, s. 11). Tanzimat döneminde Padişah Abdülmecid'in 1845'de yayınladığı ferman da önemlidir. Bu fermanla Akyüz (2001, s. 147-148)'e göre halkın cehaletinin giderilmesi ve eğitilmesi gereğinin yanında dine uygun olduğu kadar, dünya için de gerekli bir eğitimin verilmesi gereği vurgulanmaktadır. Tanzimat döneminde, daha önceki dönemlerde egemen olan dini otoritenin tekelindeki eğitim, devlet yönetimi ve denetimi altına alınmıştır. Yetiştirilecek bireylerin hangi niteliklere sahip olarak yetiştirileceği artık devletin kontrolü ve denetimi altındadır. Tanzimat' a kadar vakıfların ve medresenin denetiminde yürütülen eğitim artık devletin görevi sayılmaktadır.

Tanzimat döneminde eğitim öğretim alanında girişilen düzenlemeler orduda, maliyede, mülki idarede ve hukuk alanında yapılanların adeta teminatıdır. Bu dönemdeki yeniliklerin kökleşmesi ve gelişebilmesi, farklı yeni bir zihniyete sahip insanların yetiştirilmesi ile mümkün olabilir (Özodaşık, 1999, s. 29). Tanzimat Döneminde 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi dönemin eğitim sisteminin amaçlarını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Maarif-i Umumiye Nizamnamesi adıyla oluşturulan geniş kapsamlı mevzuatın birçok maddesinin Cumhuriyet döneminde bile geçerli olduğu görülür. Nizamname ile ilköğretimin mecburi yapılması ve köylere kadar yayılması ve okulların bu kanuna göre yönetilmesi amaçlanmaktadır. Nizamname ile aynı zamanda okullarda dini bilgilerin yanı sıra Aritmetik, Tarih, Coğrafya gibi derslerin programa konması ve vakıfların dışında devletin açtığı okullarda eğitim sisteminin devletçe belirlenmesi hükmü yer almakta, böylece din eğitimi veren kurumların dışında laik eğitim veren kurumların Osmanlı eğitim sistemine sokulmak istenmekte olduğu görülmektedir. Nizamname ile Batılılaşma döneminin

başından beri parça parça veya sistemsiz olarak gerçekleştirilen eğitime ilişkin düzenlemeler bir kanuna bağlanmaktadır (Güven, 2014, s. 230-231). Tanzimat ile birlikte, genel eğitimin Avrupa'daki gibi ilk, orta, lise ve üniversite şeklinde yapılandırıldığı, Avrupa'daki gibi mesleki ve teknik okulların açıldığı, Maarif-i Umumiye Nezareti'nin kurulduğu ve maarif işlerinde bir teşkilatlanmaya gidildiği görülmektedir. Mutlakiyet döneminde yetiştirilmek istenen insan tipi, Tanzimat'ın "Osmanlılık idealine bağlı, dindarlık, itaatkarlık, Padişah Abdulhamit'e sadakat..." özellikleri güçlendirilmeye çalışılan bir insan tipidir ve eğitimin amaçlarında, ders programlarında buna özen gösterilmektedir (Akyüz, 2001, s.207). Bu bağlamda şu iki açıklama dönemlerinin özelliklerini yansıtması açısından önemlidir:

Abdülhamit döneminde yetişen kuşak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu oldu. Eğitim alanında en büyük zarar, sistemin dağılık bünyesinden geliyordu. Devlet okulları, millet toplulukları okulları ve yabancı okullar öğrencilerine ayrı yöntem ve amaçlarla apayrı düşünme yolları veriyorlar, birbirlerine koştur ama düşman yetişen aydınlar, birbirlerini anlamadıklarından, imparatorluğu bir bütün halinde tutmak için gerekli milli birlik ve bağlılıktan yoksun bulunuyorlardı. Bu sorun da ancak Türkiye Cumhuriyeti döneminde çözümlenebilecekti. (Shaw ve Shaw, 2010, s. 303).

II. Meşrutiyet döneminin başından Balkan Savaşları'na kadar, Tanzimat'ın Osmanlılık ideali ve Osmanlı insanı tipi ülke insanlarını bir arada tutacak, siyasi birliği sürdürebilecek bir unsur olarak görülmüş, bu düşünce eğitimde de (amaçlarda, ders kitaplarında vs.) geçerliliğini korumuştur... Fakat Balkan Savaşları ve felaketleriyle beraber Osmanlılık'ın tan vazgeçilerek Türkcülük idealine yönelmiştir. (Akyüz, 2001, s. 242).

Cumhuriyet öncesi Türk toplumlarında yetiştirilmek istenen insan modeline ilişkin Cumhuriyet'in ilanını hazırlayan süreçte önemli bir yere sahip olan II. Meşrutiyet dönemi ve bu dönemdeki fikir akımları ile bu akımların savunucularının düşünceleri önem taşımaktadır. Yakın tarihimiz açısından önemli bir dönüm noktası olan ve Osmanlı toplumundaki yenileşme ve modernleşme çabalarının devamı niteliğindeki II. Meşrutiyet, Lale Devri ile başlayıp Tanzimat, Islahat, I. Meşrutiyet dönemleriyle tamamlanma aşamasına erişen uzun soluklu bir Batılılaşma sürecinin kaçınılmaz bir sonucudur (Artuç, 2008, s. 65). Cumhuriyet'i 1908'deki Meşrutiyet devrimi hazırlamıştır (İnalçık, 2008, s. 11). II. Meşrutiyet döneminde 1912-1913'de Osmanlıların küçük Balkan devletlerine yenilmesiyle toplumun ve kendilerinin acımasızca bir öz eleştirisini yapan aydınlara göre eğitim artık memur yetiştirme amacını bırakıp bilim, sanat, teknoloji, ticaret... alanlarına yönelmeli ve bu alanlarda başarılı olacak uzmanlar ve girişken insanlar yetiştirmelidir. "II. Meşrutiyet dönemi, çeşitli fikir tartışmaları nedeniyle Cumhuriyet döneminin bir laboratuvarı olmuştur." (Akyüz, 2011, s. 11). Toplumsal ve siyasi alanlarda ortaya çıkan fikir hareketleri insan yetiştirme süreci olan eğitim de dahil olmak üzere bir çok alanda etkisini göstermiştir. II. Meşrutiyet Dönemi fikir hareketleri ve savunucularının görüşleri, dönemin yetiştirilmek istenen insan modeline ilişkin ipuçları taşımaktadır. II. Meşrutiyet

dönemi fikir akımları Batıcılık, Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük olmak üzere 4 tanedir. Batıcılık, “Osmanlı İmparatorluğu’nda başlayıp Cumhuriyet Türkiye’inde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa’nın toplumsal ve fikrî bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören yaklaşımdır.” (Mardin, 2008, s. 9). Osmanlıcılık, milliyetçilik akımının Osmanlı Devleti üzerindeki yıkıcı etkilerine karşı ortaya atılmış bir fikir akımıdır. Osmanlıcılık düşüncesinde dil, din, ırk farkı gözetmeden herkesin aynı haklara sahip olması durumunda Osmanlı birliğinin gerçekleşeceği ve devletin bu yolla yıkılmaktan kurtulabileceği ön plandadır (Karataş, 2014, s. 52-53). “Osmanlıcılık, yani inanç ve dil gözetmeksizin bütün tebaanın yeni meşruti devlette eşit haklara sahip sadık yurttaşlar haline geleceği düşüncesi, 1908 Devrimi’nin resmi ideolojisidir ve Osmanlıcılık yanılısamasının 1913’de tümünden yıkılmasına kadar da öyle kalmıştır.” (Zürcher, 2015, s. 195). İslamcılık, “Batı emperyalizminin dünya çapındaki yayılışı karşısında, ülkelerinin sömürgeleştirilmesine karşı tepki gösteren Müslümanların duygu ve düşüncelerini dile getiren, buna İslamiyet’de çare arayan akım olarak tanımlanabilir.” (Akşin, 2016, s. 83). “Abdülhamit döneminde Osmanlı İmparatorluğu’ndaki en yaygın ideolojik güç, imparatorluğun en çağdaş belirtisi olduğu uygarlığın temel değer ve geleneklerine dönmeyi öngören İslamcılıktı.” (Shaw ve Shaw, 2010, s. 313). II. Meşrutiyet döneminin en etkili ve kuvvetli akımı İslamcılık idi.” (Ergün, 1996, s. 38). Pan İslamcılığı ortaya çıkaran unsurların pek çoğu henüz başlangıç halinde olan bir Türk milliyetçiliğinin doğmasına yol açmıştır. Osmanlılık tüm tebaanın yasalar karşısında eşit ve aynı Osmanlı Hanedanına sadık anavatan fikrini öne sürmekte olsa da, azınlık milliyetçilerinin bu durumu kabul etmemeleri, Almanya ve İtalya’daki milliyetçi hareketlerin başarısı gibi nedenler bir Türk kimliği bilincinin doğmasına yol açmakta ve Türk milliyetçiliğinin neredeyse zorla yeşermesini sağladığı görülmektedir (Shaw ve Shaw, 2010, s. 314-315). Özellikle 1789 Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik rüzgarı, Osmanlı İmparatorluğuna da sirayet etmiş ve imparatorluğun yıkılışına zemin hazırlayan bir etken olmuştur. Türkçülüğün ortaya çıkmasında Fransız ihtilalinden başka Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet, gayrimüslim ve Müslümanların isyanları, Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı süreçlerinde yaşananlar sayılabilir. 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Türkçülük akımı, II. Meşrutiyet’ten sonra ülkenin idaresini ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin baştan beri benimsediği Osmanlıcılık düşüncesinin Balkan Savaşları sonucunda geçersizliğini anlamasıyla devletin de resmi ideolojisi olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Osmanlı Birliği politikası yerini Türk Birliği ya da Türkçülük politikasına bırakmıştır (Karataş, 2014, s. 73-77). Esas gelişimini II. Meşrutiyet Döneminde sağlayan Türkçülük akımı, Türklerin yaşama prensibini milli şuur ve şahsiyete sahip

olmalarında görmekte, Batılılaşmak ve İslamlaşmak tezlerini de beraberinde getirmektedir (Ergün, 1996, s. 39).

Cumhuriyet'in yetiştirmeyi hedefleyeceği bireylere kazandırılması düşünülen niteliklere ilişkin olarak, II. Meşrutiyet döneminde ve Cumhuriyet döneminde düşünsel anlamda etkili olan Mehmet Akif Ersoy ve Ziya Gökalp'in, Cumhuriyet eğitimi alanında İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun görüşleri önemlidir.

II. Meşrutiyet döneminde İslamcılık fikir hareketinin en önemli temsilcilerinden olan İstiklal Marşımızın yazarı, milli şairimiz Mehmed Akif Ersoy, Osmanlı Devleti'nin geri kalma sebeplerinden birinin tembellik olduğunu belirtmektedir. Ona göre devletlerin kalıcılığı çalışma sayesinde gerçekleşir ve bu nedenle herkesi azme ve çalışmaya, çalışkan olmaya davet eder. Mehmed Akif, okulların milli çizgide insan yetiştirmeleri gerektiğini belirtmekte ve milletlerin geleceği için en önemli iki unsur olarak eğitim ve ahlak unsurlarını göstermektedir. Bu iki unsurun memleket evladına iyi verildiği takdirde ilerlemenin olacağını söyler. Akif'e göre ilim, hakkı arayıştır. İnsan, ilim öğrenmeli ve öğretmelidir. Milli bilinci oluşmuş, bireyleri özgüvenini kazanmış olan toplumlar asla yıkılmaz ve geri kalmazlar. Ayrıca toplumların geleceğinin, sağlam bir geçmiş üzerine inşa edilebileceğine inanmakta ve tarihine sahip çıkmayan milletlerin yok olmaya mahkum olduklarını belirtmektedir. Mehmet Akif, örnek alınması gereken bir millet olarak Japonları gösterirken onların doğruluk, şefkat, anlaşmaya uymak, verilen sözü tutmak, zayıfın hakkını korumak, darlıkta iken paylaşmasını bilmek, kimsenin ırzına, namusuna yan bakmamak, yedi kat ellerin evladını bile kardeş kabul etmek, mücadelecî ruha sahip olmak, kişisel ihtiraslardan arınmış olmak, millet menfaatlerini her şeyin üstünde tutmak, alçak gönüllü olmak, Batı'yı örnek alırken neyi alıp almamak gerektiğini bilmek özelliklerinin örnek alınmasını vurgulamaktadır (Karataş, 2014, s. 126-152).

Mehmed Akif Ersoy'un Safahat adlı eserinin altıncı kitabı olan Asım'da, Mehmed Akif'in Asım olarak adlandırdığı karakterde Türk milletinin ideal insan modelini görmek mümkündür. O'nun Çanakkale Şehitleri şiirinde yer alan şu mısralar Asım'ın nesline övgü ile doludur:

“Asım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:

İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek.” (Ersoy, 1987, s. 426).

Mehmed Akif, Çanakkale’de, Asım’ın neslinin, namusunu çiğnetmeyen, bu uğurda canını seve seve veren gerçek bir nesil olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Safahat’ta Asım’ın bazı niteliklerini ve Asım’ın yapması gerekenler de yer almaktadır:

Bizi kim kurtaracak, var mı ki bir başka nesil?...
Asım’ın nesline münkaad olacak istikbal...
Görmedim ben bu kadar dört başı mamur insan,
Ne büyük hilkat o Asım, ne muazzam heykel!...
İki çam bölmesi kol, kim tutacak, kim bükecek?
O bileklerle o ellerse demirden daha pek...
Bize, Asım, ne şunun yumruğu lazım, ne bunun;
Birin in pençesi ister yalnız: kaanunun.
Ver bütün kudreti kaanuna ki vahdet yürüsün...
Yoksa millet değil, ancak dağınık bir sürüsün!...
Hadi tahsilini ikmale tez elden, hadi sen!
Çünkü milletlerin ikbalı için, evladım,
Ma’rifet, bir de fazilet...İki kudret lazım.
Ma’rifet, ilkin, ahaliye saadet verecek
Bütün esbabı taşır; sonra fazilet gelerek,
O birikmiş duran esbabı alır, memleketin
Hayr-ı i’lasına tahsis ile sarf etmek için.
Ma’rifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
Tek faziletle teali edemez, za’fa düşer...
Sade Garb’ın yalnız ilmüne dönsün yüzünüz.
O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin!
Fen diyarında sızan na-mütenahi pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nafi’ suları...
İnkılabın yolu madem ki bu yoldur yalnız,...
Bir gün evvel gidiniz, bir saat evvel dönünüz!
Şark’ın aguşu açıktır o zaman işte size;
O zaman varmanın imkanı olur gayenize;
O zaman dinlerin artık seni, Asım, bol bol...(Ersoy, 1987, s. 424-444).

Mehmed Akif, milleti kurtaracak neslin Asım’ın nesli olduğunu ve geleceğin Asım’ın nesline boyun eğeceğini belirtmektedir. Asım’ın sağlıklı, gelişmiş, güçlü bir kişi olduğu görülmektedir. Asım’ın dikkat etmesi gereken nokta, millet olmak için kanuna önem vermesi gerektiğidir. Asım’ın, milletin geleceği için eğitimine önem vermesi gerektiği ve bunun için millet olarak geri kaldığımız üç yüz yılın telafi edilmesi amacıyla Batıya ilim tahsil etmeye

gidilmesi, yurda döndükten sonra orada öğrendiklerini milleti için kullanması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Meclis-i Mebusanda ve TBMM’de milletvekilliği yapmış olan, toplumbilimci, II. Meşrutiyet döneminde Türkçülük akımının önemli temsilcilerinden olan Ziya Gökalp’in fikirleri Cumhuriyet döneminde de etkili olmuştur. Atatürk, Gökalp için “fikirlerimin babası” ifadesini kullanmıştır. Ziya Gökalp’in fikirleri Atatürk’ü ve Cumhuriyet eğitimini de etkilemiştir. Ziya Gökalp’e göre Türkçüler; “tam anlamıyla Türk ve Müslüman kalmak şartı ile Batı medeniyetine kesinlikle girmek isteyenlerdir. Fakat Batı medeniyetine girmeden önce, milli kültürümüzü arayıp bularak ortaya çıkarmamız gerekir.” (Gökalp, 2014, s. 40).

Ziya Gökalp’e göre muasırlaşmak, şekil ve yaşayış yönünden Avrupalılar’a benzemek demek değildir. Türkleşmek ve İslamlaşmak ülkeleri arasında bir çatışma olmadığını, bunlarla çağdaşlaşma ihtiyacı arasında da bir çatışma olmadığını söyler. Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak gayelerinin bir ihtiyacın üç ayrı noktadan görünüş biçimleri olduğunu anlayarak “Çağdaş bir İslam Türklüğü” yaratmamız gerektiğini vurgulamaktadır (Gökalp, 2014, s. 128).

Gökalp, bir okul programı incelendiğinde çocuklara öğretilen bilgilerin üç grupta toplandığını belirtir:

Birincisi; milli dilimizi ve edebiyatımızı, milli tarihimizi öğretiyoruz ki, bu Türk dili ve edebiyatı ile Türk tarihidir. İkincisi; Kur’an-ı Kerim, tecvid, ilmihal gibi din dersleri ve İslam tarihi ile İslam dilleridir. Üçüncüsü; matematik, fizik, tabiat bilgisi gibi bilimler ve bu bilimleri öğrenmeye yarayan yabancı dillerle, el işleri, spor gibi yetenekler. Bu doğrultuda eğitimde uygulanacak hedefler üçtür: Türklük, İslamlık, Çağdaşlık... Bizim için eksiksiz bir eğitim üçlü olmalıdır: Türk eğitimi, İslam eğitimi, Çağdaş eğitim... Bu üç eğitim birbirlerine yardımcı, tamamlayıcı ve yol gösterici olmalıdır (Gökalp, 2014, s. 156-158).

Gökalp terbiyeyi, “bir toplumda yetişmiş olan neslin, henüz yeni yetişmeye başlayan nesle fikirlerini ve duygularını vermesi” şeklinde tanımlar. Terbiyenin de yaygın ve organlaşmış terbiye olarak iki şekilde verildiğini açıklar. Yaygın terbiye, yetişmiş neslin, kendisinin hiç haberi olmadan, günlük hayattaki konuşmaları, fiil ve hareketleriyle canlı örnek olması sonucu yeni nesli etkilemesidir. Organlaşmış terbiye ise veli, vasi, öğretmen, terbiyeci gibi adlar alan kişiler aracılığıyla yeni nesle, belirlenmiş bir takım fikirleri ve duyguları aşılama çalışmasıdır. Bir millette yaygın terbiye yolu ile toplumdan fertlere geçen manevi değerlerin bütününe kültür adı verilir. Toplumun fertlere yaygın terbiye ile verdiği kurumların bütününe kültür, eski neslin yeni nesle organlaşmış terbiye yolu ile devretmeye çalıştığı kitaplaşmış bilgilerin bütününe de maarif (eğitim) denir. Gerçek eğitim ise kültür

ile milletlerarası medeniyetin toplamından meydana gelmektedir (Gökalp, 2014, s. 106-109).

Bir pedagog olan ve 1943-1950 yılları arasında milletvekilliği yapan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, aynı zamanda İstanbul Darülfünunu'nun ilk rektörüdür. Baltacıoğlu'nun uzun yıllar yayın yapan Yeni Adam dergisinde özellikle eğitim ve toplumsal yapı üzerine getirdiği öneriler bugün bile önemlidir. Baltacıoğlu dört çeşit adam tipinden bahsetmektedir. Bunlar; lafçı adam tipi, çalışkan adam tipi, romantik adam tipi ve yeni adam tipidir.” Bu adam tiplerini Baltacıoğlu şöyle açıklamaktadır:

Lafçı adam tipi, sabahtan akşama kadar çalışır, konuşur, hak yemez, yalan söylemez, kimseyi aldatmaz, her işin kanuna göre yapılmasını ister. Ancak elinden iş çıkmaz... Çalışkan adam tipi büyük bir şehrimizde itfaiye kumandanlığı yapan bir kimse vardı. Çalışkandı, centilmendi.. Yangın oldu mu, çizmelerini çeker, başına miğferi takar, yangın otomobiline atlar, kampana çala çala yangın yerine gider, eline kancayı alıp orayı burayı yıkar. Yani sosyetenin aradığı itfaiye kumandanı bu tip de değildir. İtfaiye kumandanı iyi kanca takan değil, yangın söndürme işini iyi yönetendir. Romantik adam tipi Meşrutiyetin döneminin posta ve telgraf nazırlarından Oskan Efendi' nin adını belki işittiniz. Günün birinde posta gişelerinden birine varıyor. Telgraf memurunun kanunsuz bir işini görüyor. Hemen makinenin başına geçiyor. Filan memur azledilmiştir diye telgraf çekiyor. Altına da posta ve telgraf nazırı Oskan diye imzasını atıyor. Yeni sosyetelerin aradığı adam bu da değildir. Yeni adam tipi, Birleşik Amerika' da milyonlarca basılmış olan Garcia' ya bir haber adlı bir broşür vardı. Broşürün konusu şudur: Amerikan büyüklerinden biri, bir büyük adam üzerine kısa bir not edinmek ister. Bu notu hazırlamaya memur ettiği sekreteri gelip bin dereden su getirince o da vazgeçip bu işi kendi görür. Bu sekreter yeni zamanın aradığı adam değildir. Günün birinde zili çalar. İçeriye bir er girer. “Al bunu, Garcia' ya götür” diyerek bir zarf uzatır. Er hiç birşey söylemeden zarfı alır, çıkar gider. Bir süre sonra mektubun karşılığını getirir. Er bu karşılığı almak için düşman hattını geçmiş, denizi de aşmıştır. İşte yeni zamanın aradığı adam budur (Baltacıoğlu, 1964, s. 6-7).

Baltacıoğlu'na göre terbiye, toplumsal bir mirastır. Çocuklarımıza verdiğimiz terbiye, bizden önce yaşamış nesillerin hazırladığı amellerdir. Terbiyenin amacı gerçek ve toplumsal bir hayattır. Terbiyenin amacı, toplumun istediği tefekkür, hassasiyet ve faaliyet tarzlarını almış olan gerçek adamdır. Terbiyenin amacı zaruri bir amaçtır. Terbiye, örneğinden ayrılma bir ferdin elinde değildir. Terbiye, henüz toplumsal hayata alışmamış olan acemi fertlerin toplumdaki fertler tarafından ve usulü dairesinde bu hayata alıştırılmasıdır. Terbiyenin gayesi öncelikle bir vatandaş, sonra bir demirci, bir asker, bir mühendis... yetiştirmektir (Baltacıoğlu, 1942, s. 17-22).

Baltacıoğlu'nun eğitim görüşlerini oluşturan İçtimai Mektep'de, insanı gerçek çevre içerisinde toplumsal bir kişiliğe kavuşturmak amaçlanır (Tezcan, 2005, s. 219). Baltacıoğlu'nun İçtimai Mektep anlayışı beş temel prensibe dayanmaktadır: Şahsiyet (Kişilik) Prensibi, Muhit (Çevre) Prensibi, Travay (Çalışma) Prensibi, Randıman (Verim) Prensibi, İnisiasyon (Başlatma) Prensibidir. Şahsiyet prensibine göre gerçek şahsiyetler ve onların gerçek fonksiyonları ancak gerçek cemiyetlerin tabii ve asli müesseseleri içinde yapılan gerçek ve tam faaliyetlerle teşekkül edebilirler. Şahsiyet sahibi olan adam; iyi, doğru,

güzel, teknik, iktisadi eserler şeklinde faaliyetine müsmir ve müstahsil, yani içtimai şekiller verebilen adamdır (Baltacıoğlu, 1942, s. 25). Kişilik sahibi insan, çevresine uyabilen, yararlı çalışmalarda bulunabilen, toplumsal biçimler verebilen insandır. Eğitimin amacı, gerçek kişilikler oluşturmak olmalıdır (Tezcan, 2005, s. 220). Baltacıoğlu'na göre eğitim, insana sadece bilgi değil aynı zamanda o konu ile ilgili kişiliği de kazandırmalıdır. Örneğin eğitim insana sanatın bilgisini vermekle kalmamalı, aynı zamanda sanatkar kişiliği de geliştirmelidir (Tozlu, 1989, s. 140). Muhit prensibinde, gerçek şahsiyetlerin oluşumu nerede gerçekleşmektedir? Sorusu ön plana çıkmaktadır. Kişiliğin belli bir çevrede meydana geldiği vurgulanmaktadır. Gerçek kişilikler, ancak gerçek çevrelerde oluşur. Travay prensibinde bireyin birebir o çalışmanın içinde yer alması esastır. "Hiçbir telkin, hiçbir irade onun kendi şahsiyetinin mahsulü olan kanaatlerin yerini tutamaz" (Baltacıoğlu, 1942, s. 34). Randıman prensibinde ise gerçek randımandan maksat sosyal değer taşıyan eser demektir. "Terbiyenin konusu olan insan gerçek bir hayat içerisinde yaşayacak, gerçek bir travay yapacak, fakat mutlaka gerçek bir eser verecektir." (Baltacıoğlu, 1942, s. 35). Çalışma sonucu randıman elde edilmeli, ortaya gerçek bir eser çıkarılmalıdır. Başlatma prensibinde de "çocuklara okul çevresi içerisinde yaptırılması mümkün olan hayat tecrübelerinin tamamı inisiyasyon dediğim fiili teşkil eder." (Baltacıoğlu, 1942, s. 40). Baltacıoğlu'na göre eğitimin görevi, yaşama hazırlamaktır. Buradan okulun görevinin kişiyi gerçek yaşama hazırlamak olduğu anlaşılır. Okul, başlatma etkinliğini bazı ana etkinlikler üzerinde yapmalı, gerisini yaşama, deneyime, kişisel başarıya bırakmalıdır. Terbiyenin görevi yaşama hazırlamaktır, yoksa bütün yaşamı yaşatmak değildir (Tezcan, 2005, s. 222).

Baltacıoğlu'nun görüşlerinde çocuğun ön planda olduğu görülür. Çocuk üzerine yoğunlaşma Tanzimat döneminde yeni nesilleri yetiştirme ihtiyacı doğrultusunda kendini göstermiş, II. Meşrutiyet döneminde daha somut hale gelmiştir. Cumhuriyet döneminde, tebaa anlayışından vatandaş anlayışına geçecek bir toplumun, vatandaşını eğitmeye önem verdiğinde işe çocuktan başlaması gayet doğal bir durumdur. Yetiştirilmek istenen insan modelini hayata geçirebilecek önemli bir kurum olarak okullar ve özellikle ilkokulların önemi yetiştirilecek bireylerin devletin ve toplumun geleceği anlamına gelmesi açısından oldukça önemlidir. II. Meşrutiyet döneminde çocuğun eğitimde merkeze alınması düşüncesi bu anlamda isabetlidir.

İkinci meşrutiyet döneminde, çocuğa ve ilkokullara verilen önem, 1961 tarihli İlköğretim Eğitim ve Öğretim yasasına kadar çeşitli değişikliklerle birlikte yürürlükte kalan 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı'nda görülür. 1913' te yayınlanan (23 Eylül 1329)

Tedrisat-1 İptidaiye Kanun-1 Muvakkatı'nın beşinci maddesinde “ilkokullar, çocukların zihinlerini geliştirmelerini sağlayacak esasları içeren ve herkese lazım olan bilgileri kazandıran okullardır.” (Tedrisat-1 İbtidaiyye Kanun Muvakkatı, 1913, s. 3). Buna göre ilkokullarda yetiştirilecek bireylerin zihinsel gelişiminin sağlanması ve gerekli bilgilerin bireylere kazandırılması amaçlanmıştır. “II. Meşrutiyet aydınlarının yeni insan-yeni toplum projesi çerçevesinde üzerinde hassasiyetle durdukları okulda vatandaş eğitimi, Cumhuriyet'in ilanını izleyen dönemde, kurucu önderlerin ulus inşa projesinin önemli bir boyutunu oluşturmuştur.” (Üstel, 2011, s. 127).

İkinci Meşrutiyet döneminin ardından, 1914 yılında başlayan birinci dünya savaşından Mondros Mütarekesiyle yenik sayılarak çıkan Osmanlı Devleti'nde şüphesiz eğitim ve insan gücünün de yıllarca süren savaşlardan olumsuz olarak etkilendiği bir gerçektir. Cumhuriyet'in ilanı ile, yeni bir devlet yapısı ve sosyal yapının oluşmasının ardından yeni devlette yetiştirilecek bireylerin hangi niteliklere sahip olarak yetiştirilmesi gerektiği konusu Türkiye Cumhuriyeti devletinin üzerinde durması gereken konuların başında gelecektir.

“Nerede bir toplum varsa orada bir etkileşim, bir oluşum ve değişim süreci yaşanmaktadır... Bütün bu gelişmelerin kendisine özgü ortamları vardır. Kültür ortamı diyebileceğimiz bu ortamlar, geldikleri kaynaklara göre farklılıklar gösterirler ve farklı değerlerde insan tipleri ortaya koyarlar.” (Bilhan, 1996, s. 17). Geçmişten getirdiğimiz kültür birikimi, günümüzde yaşanan hızlı toplumsal değişim ve gelişmeler, dünyada bilim ve teknolojide meydana gelen baş döndürücü ilerlemeler gibi birçok etken, toplumda yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri belirlemede önemli bir ölçüt olmuştur. Bu ölçütler ülkeden ülkeye, devletten devlete, millettten millete değişiklik gösterebilmektedir. Türkiye'de, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen niteliklerin uygulama alanlarından biri olan okullarda verilen eğitimin, insan yetiştirme söz konusu olduğunda çeşitli işlevleri yerine getirmesi beklenmektedir.

Yeni kurulan bir devlette, sosyal, siyasal ve ekonomik yapılarıyla yeniden şekillendirilen bir toplumda eğitime düşen görevleri daha iyi anlamak için eğitimin işlevlerinin açıklanması gerekmektedir.

2.1. Eğitimin İşlevleri

Dünya sürekli ilerlemekte ve değişmektedir. Bilim ve teknik sürekli bir gelişim içerisinde. Dünyada toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkiler ve gelişmeler de sürekli bir değişim

içindedir. Eğitim, bu anlamda toplumu yeni gelişmelere ve ilerlemelere hazırlama görevini yerine getirmede başvurulan sistemlerin en önemlisidir.

Toplumsal değişme ile eğitim ve okul reformları arasında bağlantının sürekli olması zorunluluğu bulunmaktadır. Biri çağın şartlarına göre değişime uğrarken, diğeri, yani okul bu değişme sürecinde, toplumun temel değerlerindeki sürekliliği korumak ve değişimlere yumuşak, sarsıntısız geçişi kolaylaştırmak için hem kendisini yeniler, hem de toplumu ileri kültür arasında besler (Bilhan, 1996, s. 202).

İnsan yetiştirme süreci olan eğitimle yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, bireylerin ve dolayısıyla toplumun şekillenmesinde önemlidir. Devletlerin eğitim politikaları doğrultusunda eğitime yüklenen işlevler toplumların ekonomik, siyasi ve sosyal değişmelerinde görülebilmektedir. Ekonomik yönden gelişmiş, sağlıklı bir siyasi düzene sahip, toplumsal refahı ve yaşam standartları yüksek, mutlu bireylerden oluşan, nitelikli insan gücüne sahip bir toplum oluşturma ideali günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde birçok devletin ulaşmayı amaçladığı noktadır.

Eğitimin işlevleri; eğitimin sosyal işlevi, siyasi işlevi ve ekonomik işlevi olmak üzere üçe ayrılmaktadır:

2.1.1. Eğitimin Sosyal İşlevi

“Bütün toplumlarda okulların görevi, kültürel alanda geçmişten devralınan mirası, gelecek nesillere iletmektir. Genç nesiller bunları, bir katkıda bulunmadan devralırlar. Bu sayededir ki insanlığın sürekliliği sağlanmış olur” (Bilhan, 1996, s. 202). “Her toplumda, eğitim sisteminden o toplumun kültürünü (örf ve adetlerini, geleneklerini, değerlerini) yeni kuşaklara aktarması beklenir. Öte yandan, eğitim, aynı zamanda çağdaşlaşmanın gerektirdiği zorunlu sosyokültürel değişimleri gerçekleştirir” (Kaya, 1993, s. 2). “Kültürel değerlerin aktarımı bir toplumda eğitim sisteminin temel işlevi olmalıdır. Bir toplumun değerleri, inançları ve normları yalnızca onları öğretme yoluyla değil, eğitim sisteminin işleyişinde onların açıklanmasıyla da diğer kuşaklara geçer gider” (Demirel, 2010, s. 41). Kültürün oluşturulması ve gelecek nesillere aktarılması insana özgüdür. İnsan yazılı ve sözlü sembolleri kullanabilen tek canlı varlıktır. İnsanın bu özelliği yaşantıları yoluyla edindiği bilgi, beceri ve yetenekleri gelecek nesillere aktarmasını sağlamaktadır (Fidan ve Erden, 1993; s. 57). “Okulun varlık nedeni, çocukların toplumsal hayata uyumlarını sağlamak, onlara mesleki ve bilimsel bilgileri aktararak hayata hazırlamaktır” (Sözer, 2017, s. 155).

“İnsan, içinde yaşamış olduğu toplumun biçimini alır ve toplumun damgasını üzerinde taşır. Bu damga kültürdür. Birey, toplumun bir uzvu olarak hem etkilidir, hem etkilenir. Kişiliğin

gelişimi, bireyle toplum arasındaki devamlı etkili olma, etkilenme gibi ilişkilerle kazanılır. Bu ilişkilerin düzeni ve toplumla birey arasındaki kültürleşme dengesi ise eğitim ile sağlanır” (Bilhan, 1996, s. 214). Fertlere ileri bir hayat seviyesi sağlama yolunu açan, aynı zamanda onlara ekonomik bakımdan da yeterli bir seviyeye ulaştırma imkanı veren eğitim, hemen her toplumda daima hayati bir fonksiyona sahiptir. Eğitim bu fonksiyonunu, nesiller arasındaki kültürel mirası aktarmak ve toplumun varlığının devamını sağlamakla yerine getirir (Tozlu, 2014, s. 110-111). Eğitim, bir toplumu millet yapan kültür unsurlarının yeni kuşaklara aktarılmasında ve sağlıklı bir toplum düzeninin kurulmasında büyük bir öneme sahiptir.

Eğitim toplumun kültürel mirasının birikimini ve sürekliliğini sağlar. Bu miras yoluyla her kuşak kültür birikim sürecini, önceki kuşağın bıraktığı yerden devralarak sürdürebilmektedir (Tezcan, 2005, s. 58). Günümüz modern toplumlarında bilgi ve teknolojiye meydana gelen hızlı gelişmeler, toplumsal yaşamı ve kültürü etkilemektedir. Okullar, toplumsal yapıyı etkileyen bu hızlı değişimin yönünü olumlu hale getirmek ve kültürel devamlılığı sağlayabilmek için bilimsel verilerle ayıklanmış değerleri öğrencilere kazandırarak kültürel devamlılığı sağlarlar (Gelişli, 2014, s. 38). Eğitimin sosyal işlevi; “kişileri hem yaşadığı toplumun, hem de bu toplumun bağlı bulunduğu çağdaş dünyamızın uyumlu bir üyesi durumuna getirmesi demektir. O toplumdaki ölçülere göre iyi insan yetiştirmektir” (Kaya, 1993, s. 2).

Eğitimin sosyal işlevi, toplumların eğitimden beklentisini ortaya koymaktadır. Bu beklenti, toplumun örf, adet, gelenek gibi değerlerinin kuşaklar boyunca aktarılması ve gerekli kültürel değişmelerin toplumda yetiştirilecek bireylere kazandırılmasıdır. Okul, toplumun özelliklerine, beklentilerine ve ihtiyaçlarına uygun bir eğitim yapısıyla bireyin toplumsallaşmasına katkıda bulunur. Okullarda verilen bilgiler, toplumun özelliklerine ve ihtiyaçlarına uygun olarak bireyin okul ile yaşam arasında ortak bir bağ kurmasını ve bireyin toplumsallaşmasını daha kolay hale getirir (Sözer, 2017, s. 149-153).

Eğitimin sosyal işlevi, toplumun sürekliliğini ve gelişimini sağlamak üzere, toplumla uyumlu bireyler yetiştirmektir. Okul, bu sosyal işlevi yerine getirmek için öğrencilere kültürün sosyal mirasını aktarır, öğrencilerin sosyalleşmesini sağlar ve yenilikçi ve toplumun kültürünü geliştirecek nesiller yetiştirir (Özodaşık, 1999, s. 197-199). Kültürün aktarımının yanında, bireyin toplumun sağlıklı bir üyesi olması da eğitimin sosyal işlevi kapsamındadır. Bu başka bir deyişle bireyin toplumsallaştırılmasıdır. Bireyin toplumsallaştırılması, “bireyin biyolojik bir varlık olmaktan, sosyal bir varlık olmaya doğru

dönüşüm sürecini ifade eder” (Gelişli, 2014, s. 38). Eğitim, “bireylerin içinde doğup büyüdüğü, yaşamlarını sürdürdükleri, toplumun değerlerini, bilgi birikimlerini, geliştirdikleri çeşitli becerileri öğrenmeleri ve öğrendiklerini kendilerinden sonra gelen kuşaklara aktarma sürecini içerir. Böylece eğitim, sosyalleşme ya da toplumsallaşma kavramıyla eşanlamli olmaktadır” (Gökçe, 2007, s. 141). Toplumsallaştırmanın aracı okuldur. Bireyler, okullarda verilen eğitim aracılığıyla toplumsallaştırılırlar. Bireyin toplumsallaşması, toplumda kendisinden beklenen davranışları sergilemesi, toplumun onaylamadığı davranışları terk etmesi, içinde yaşadığı topluma ve dünyaya uyum sağlayabilecek niteliklerle donanmış olmasıdır.

2.1.2. Eğitimin Siyasal İşlevi

“Her toplumda; eğitim sisteminden, o toplumun anayasasında belirlenmiş olan siyasal sistemi benimseyen, bu sisteme bağlı ve bu sistemin gelişmesinde liderlik yapacak insanlar yetiştirmesi beklenir” (Kaya, 1993, s. 2).

Eğitim kurumları bir taraftan toplumdaki bireylere bir bilinç kazandırarak mevcut siyasi sistemin devamlılığını sağlarken bir taraftan da ülke yönetiminde söz sahibi olacak lider bireylerin yetiştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. “Bütün rejimler çocuklara ve yurttaşlara rejimin paralelinde siyasal eğitim vermeğe uğraşırlar. Böylece rejim etrafında topluma bir birlik ve dayanışma ruhu kazandırılırlar” (Bilhan, 1996, s. 224-225). Sisteme bağlı, onu koruyup geliştirecek bireylerin yetiştirilmesi, devletlerin varlığı ve devamlılığı açısından hayati öneme sahip bir işlevdir.

“Kısaca söylemek gerekirse, eğitimin siyasal işlevi iyi vatandaş yetiştirmektir” (Kaya, 1993, s. 2). Devletlerin, okullarda vatandaşlarına çağdaş bilgi, beceri ve tutumlar kazandırarak onları nitelikli vatandaşlar haline getirmeyi amaçlaması eğitimin siyasal işlevidir. Toplumları ve devletleri idare edecek liderlerin yetiştirilmesi, eğitimin ikinci siyasal işlevidir. “Eğitim ve öğretim olanaklarının yaygın hale getirilmesi suretiyle toplumun zihinsel, bedensel ve ahlaki yetenekleri geliştirilir. Kalkınmış, uyarılmış, eğitilmiş büyük halk kitleleri arasında, çağdaş gereksinimlerin zorunlu kıldığı önder ve önderler her zaman çıkabilir.” (Bilhan, 1996, s. 229).

Eğitimin birinci siyasal işlevi, siyasal kavramından anlaşılacağı üzere toplumun siyasal sistemine ilişkin işlevini ortaya koymaktadır. Eğitimin siyasal işlevi, toplumun anayasası başta olmak üzere yasalarında belirtilen siyasal sistemi benimseyen ve siyasal sistemin

gerektirdiği hak ve sorumluluklarını bilen bireyler yetiştirmektir. Eğitimin ikinci siyasal işlevi ise toplumun ihtiyaç duyduğu ve duyacağı siyasi liderlerin yetiştirilmesidir.

2.1.3. Eğitimin Ekonomik İşlevi

Bir “ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlıklı bir şekilde başarabilmesi için, eğitim sisteminin, kalkınmanın gerektirdiği sayı ve nitelikteki insan gücünü öğrencilerin ilgi, yetenek ve kapasitelerini en akılcı bir biçimde değerlendirerek yetiştirmesi beklenir” (Kaya, 1993, s. 2-3). “Günümüz toplumlarında insan unsurunun tümünü kapsamına almayı hedef alan eğitim, sermayesi insan olan en büyük işletmecilik ve en görkemli üretim kaynağıdır” (Bilhan, 1996, s. 235). Çok yönlü bir olgu olan kalkınma, temelde insan unsuruna dayanır. İnsanı her yönüyle yeteri kadar gelişmemiş bir toplumun, kalkınması mümkün değildir (Tozlu, 2014, s.107). “Kalkınma, insanoğlunun, birey ve toplum olarak bilgi ve beceri sınırlarını genişletmek suretiyle, mevcut kaynak ve imkanlardan en iyi şekilde yararlanması ve bu yolda daha üstün bir hayat seviyesine ulaşması için, toplumu ve çevresini daha uygun şekilde düzenlemesidir... O halde eğitim sistemi, kalkınmanın insan gücü kaynağı ekonomik kalkınmanın da itici gücüdür” (Kalaycı, 2004, s. 9).

Eğitimin ekonomik işlevi, “iyi üreticiler, iyi tüketiciler yetiştirmektir” (Kaya, 1993, s.3). Eğitimin üretmeyi amaçladığı insan gücü başka insan güçlerinin de temel kaynağını oluşturmaktadır. Eğitimden beklenen fayda aslında eğitim politikasını da tayin etmektedir. Toplumun gelişmesi için ihtiyaç duyulan insan gücü ve bu insan gücünü yetiştirmek için yapılması gerekenler yine eğitimin ekonomik işlevleri arasındadır.

Eğitimin işlevlerinin, toplumun amacı doğrultusunda şekillendiği söylenebilir. Her toplumun eğitimden benzer beklentileri olabileceği gibi birbirinden ayrı farklı beklentileri de olabilir. Özellikle bu durum eğitimin sosyal işlevinde kendini gösterebilir. Çünkü her toplumun geçmişinden gelen kültürel özellikleri farklılık gösterebilir. Bu durumda, o toplumda yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünölen nitelikler topluma özgü olabilir. Demokrasiyi benimsemiş toplumlarda eğitimin siyasal işlevi, o devletin anayasasında belirtilen devlet yönetimi şeklini benimsemek ve demokratik değerlerin yetiştirilecek bireylere kazandırılmasını hedeflemek olarak açıklanabilir. Eğitimin ekonomik işlevi düşünöldüğünde, toplumdaki bireylerin bir meslek sahibi olması, toplumun kalkınması ve ilerlemesi için gerekli mesleki ve ekonomik niteliklere sahip bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Eğitimden beklenen, toplumun kalkınması için ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirmektir. Bir toplumda ekonomik ve toplumsal kalkınmanın sağlıklı olabilmesi, toplumsal refahın artması, bireylerin geçimlerini sağlayabilecekleri birer meslek sahibi olabilmeleri eğitimin ekonomik işlevlerini açıklamaktadır.

2.2. Eğitimin İşlevlerini Gerçekleştirmede Eğitim Programları

Eğitim kurumları olarak okullar, toplumdaki diğer sosyal kurumlar gibi toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere ortaya çıkmış kurumlardır. Okulların temel amacı toplumdaki bireyleri yetiştirerek onların topluma faydalı birer birey olarak yaşamlarını sürdürmelerini sağlamaktır.

“Eğitim hizmetlerinin en genel ve belirli amacı, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışına sağlıkla uyum yapmalarındır. Bunun için okul, çeşitli ders konuları aracılığıyla genç kuşaklara toplumun kültürünü tanıtır” (Varış, 1988, s. 81). Eğitim kurumlarının genel amacı” toplumdan aldığı yetişmemiş, yetişmekte olan ya da yetişmiş bireylere bilgi, tutum ve beceriler kazandırarak topluma hazırlamaktır” (Gelişli, 2014, s. 37). Okul, içinde bulunduğu toplumun kültür özelliklerini yansıtır. Okul, bireylere toplum kültürünü tanıtmak kadar toplum kültürünü geliştirme yönünde de yetiştirme sorumluluğunu taşımaktadır. Ekonomik kalkınmanın ve demokratik hayatın gerçekleşmesi, bireylerin kaliteli anlamda eğitimi ile mümkündür (Varış, 1988, s. 87). Eğitim kurumları, “hem geçmişe ait temel bilgi ve değerleri yeni kuşaklara aktarmakta hem de yeni kuşakların akılcı bir yaklaşımla bu bilgilerin üstüne yenilerini eklemesi için her türlü fırsat ve ortamı hazırlamaktadır.” (Gökçe, 2007, s. 142).

Eğitim kurumları olan okullar, eğitim işlevlerinin gerçekleştirildiği yerlerdir. Okullar, eğitimin sosyal, siyasal ve ekonomik işlevlerinin gerektirdiği, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünölen niteliklerin bireylere kazandırıldığı kurumlardır. Okullar, bireylerin eğitimin işlevleri doğrultusunda; toplumun kültürel birikiminin aktarılması, toplumsal yaşama uyum sağlayabilecek bireylerin yetiştirilmesini amaçlamaktadır. Okullar, çağımızdaki değişim ve gelişmeleri takip ederek bunlara ayak uydurabilen, devletin mevcut politik sistemini bilen, devlete karşı hak ve sorumluluklarını yerine getiren, devletin maddi ve manevi değerlerini benimsemiş, ekonomik yönden kendi kendisine yetebilen ve toplum ekonomisine katkıda bulunan bireylerin yetiştirilmesinin amaçlı ve planlı olarak yürütöldüğu kurumlardır. Bu doğrultuda, özellikle günümüz modern toplumlarında eğitim kurumlarının eğitimin işlevlerini gerçekleştirmede çok önemli bir rolü vardır.

Okullarda eğitimin işlevlerini gerçekleştirmesi için, belli bir plan ve program dahilinde yürütülmesi gereklidir. Bu noktada eğitim programları karşımıza çıkmaktadır. Eğitim programı, “çocuklarda ve gençlerde istenen davranış değişikliğini meydana getirmek üzere hazırlanan ve devamlı surette geliştirilen bir araçtır” (Varış, 1988, s. 71). Programlar, bir taraftan içinde buldukları toplumun koşulları ile ilgilenirken diğer taraftan da toplumu değiştirme ve geliştirme ile sorumludur (Varış, 1988, s. 85). Türkiye’de ve birçok gelişmiş ülkede devletin eğitim işlerinden sorumlu bakanlık birimleri bulunmaktadır. Türkiye’de eğitim işlerinden sorumlu olan kurum Milli Eğitim Bakanlığıdır. Milli Eğitim Bakanlığı, ülkenin eğitim politikaları doğrultusunda eğitim işlerinin gerçekleştirilmesi ve düzenlenmesine yönelik çalışmalar yapan ve bundan sorumlu olan tek kuruluştur. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olan eğitim kurumlarında, eğitimin işlevlerinin gerçekleştirilmesi yine Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından geliştirilen eğitim programları vasıtasıyla yürütülmektedir. Kısacası eğitim programları, ülkenin eğitim politikasıyla bu politikanın uygulanması için kullanılan bir araçtır. “Eğitim programı, bir taraftan eğitim politikası ve teorisiyle diğer taraftan uygulama alanıyla yakından ilişkilidir. Uygulama ile milli eğitim politikasını birleştiren bir köprü görevi yapmaktadır” (Varış, 1988, s. 71).

“Her toplumsal, ekonomik ve politik sistemin yakın ve uzak amaçları vardır.” (Sönmez, 2014, s. 68). Eğitimin amaçları okulun rolünü belirler, okulun sorumluluk ve fonksiyonlarını tanımlar (Varış, 1988, s. 133). “Her devlet; doğal olarak kendi politik anlayışını, yeni yetişen kuşaklara aktarmak ve benimsetmek ister. Bunu genellikle okullar ve eğitim programları yoluyla yapar.” (Sönmez, 2014, s. 57).

Türkiye’de eğitimden sorumlu Milli Eğitim Bakanlığı, belirlediği genel amaçlarla bir bakıma yetiştirilecek bireylerin genel manada hangi niteliklere sahip olarak yetiştirilmelerinin planlandığını, kısaca, Türkiye’de eğitimin işlevlerinin neler olduğunu ortaya koymaktadır. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları adı verilen bu amaçlar, aynı zamanda eğitim programlarının amaçlarının da ana hatlarını oluşturmaktadır. Geliştirilen/geliştirilecek bir eğitim programının amaçlarının Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları doğrultusunda ve bu amaçlara uygun olması gerekmektedir. Türkiye’de 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’na göre Türk Milli Eğitimi’nin genel amaçları şu şekilde belirlenmiştir.

Madde 1.Bu Kanun, Türk milli eğitiminin düzenlenmesinde esas olan amaç ve ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, öğretmenlik mesleği, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri ve

Devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümleri bir sistem bütünlüğü içinde kapsar.

Madde 2 – Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

1739 sayılı kanunun ikinci maddesinde Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarının eğitimin işlevlerini açıklamakta olduğu söylenebilir. Madde 2/1'de eğitimin sosyal ve siyasal işlevine, Madde 2/2 ve Madde 2/3'de ise eğitimin bireysel ve ekonomik işlevine vurgu yapılmaktadır. Bu genel amaçlar aynı zamanda yukarıda da izah edildiği gibi eğitim programlarının amaçlarını oluşturmada bir temel oluşturduğundan eğitimin işlevlerini gerçekleştirmede eğitim programlarının ne kadar önemli olduğu ortadadır.

Dünyada özellikle 20. Yüzyılın başlarından itibaren yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, ülkelerin her alanda olduğu gibi eğitimden beklediği işlevleri sürekli güncellemesi gerektiği ve yetiştirilecek bireylerin sahip olması planlanan nitelikleri çağa uygun olarak geliştirmesi gerekliliğini önceki yüzyıllara göre daha önemli derecede ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle ülkelerin eğitim amaçlarını ve önceliklerini bu dinamik değişime ayak uyduracak şekilde düzenlemeleri hayati önem taşımaktadır.

Özellikle tarihimizde Orta Asya'dan başlayan, İslamiyet'in kabulüyle yeni özellikler kazanan, ardından 1776 yılında başlayan Yenileşme Döneminden 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar geçen süreçte Türk Toplumlarında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen niteliklerin içinde bulunulan çağa ve koşullara göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Orta Asya'da göçebe yaşama göre kazandırılması düşünülen nitelikler daha sonra yerleşik hayata geçilmesi, İslamiyet' in kabulü, Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde güncellenmiş, son olarak 1923 yılında rejimin de değişmesiyle kendine özgü yeni ilkelerle ve yapısıyla yeni bir hal almıştır.

2.3. İlgili Araştırmalar

Cumhuriyet döneminde yetiştirilmek istenen insan modeline ilişkin olarak yapılan alanyazın taraması sonucunda, bu araştırmayla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olduğu belirlenen araştırmalar aşağıda verilmektedir.

Özodaşık (1999), “Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950” başlıklı doktora tezinde, Osmanlı Devleti’ nin kuruluşundan Cumhuriyet’ e kadar insan yetiştirme çalışmalarını incelemiştir. Bu kapsamda, Cumhuriyet Döneminde yeni bir nesil yetiştirmeye ilişkin siyasi ve yasal düzenlemeleri, Atatürk İlke ve İnkılaplarının devlet ve toplum hayatına getirdiği yenilikleri, Atatürkçü Eğitimin temel ilkeleri ve okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki teknik öğretim, yükseköğretim ve yaygın eğitimde insan yetiştirme çalışmalarını incelemiştir. Özellikle 1926 İlkokul Müfredat Programı, 1936 İlkokul Programı ve 1948 İlkokul Programlarının da incelendiği araştırmada Cumhuriyet’in kuruluşundan 1950’li yıllara kadar geçen süreçte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletinde insan yetiştirmeye ilişkin analizlere yer verilmiştir.

Çelenk vd. (2000), “İlköğretim Programları ve Gelişmeler” isimli kitapta, 1924 İlk Mektep Müfredat Programı, 1926 İlk Mektep Müfredat Programı, 1936 İlkokul Programı, 1948 İlkokul Programı, 1962 İlkokul Program Taslağı, 1968 İlkokul Programını program geliştirme ilke ve teknikleri açısından incelemiştir; her bir programın temel özelliklerini detaylı bir şekilde açıklamışlardır. Her bir program için programın öğeleri olan amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme boyutlarını dikkate alarak analiz etmek suretiyle programların birçok boyutunu ortaya koymuşlardır.

Gözütok (2003), “Türkiye’de Program Geliştirme Çalışmaları” başlıklı makalesinde, Cumhuriyet’ in ilanıyla başlayan program geliştirme çalışmaları ve süreçlerine ilişkin çeşitli inceleme ve analizlerde bulunmuştur. Türkiye’ de özellikle ilköğretim kademesinden başlayan program geliştirme çalışmaları kapsamında 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı, 1926 İlk Mektep Müfredat Programı, 1930 Köy Mektepleri Müfredat Programı, 1936 İlkokul Programı, 1948 İlkokul Programı, 1962 İlkokul Program Taslağı, 1968 İlkokul Programı ve 1998 İlköğretim Programına kadar geçen süreçte eğitim ve eğitime ilişkin Türkiye’de yaşanan gelişmeleri incelemiştir.

Duman (2005), “Cumhuriyet’ in Eğitimimize Sağladığı Kazanımlar” başlıklı makalesinde, Cumhuriyet’ in ilanıyla yaşamın her alanında köklü değişikliklerin meydana geldiği Türkiye’de, insan yetiştirme sistemi olan eğitimde yapılan değişiklikleri konu almıştır.

Ayrıca, Yeni Türk devletinin yapısına uygun olarak kurulan Cumhuriyet eğitiminin, tıpkı yeni devlet gibi, milli ve çağdaş bir eğitim sistemine sahip olması gereğinden yola çıkarak Atatürk tarafından belirlenen eğitim ilkeleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu yolla yeni, milli ve çağdaş eğitim sistemimizin temellerine ilişkin bilgiler, çağımızda yetiştirilmesi gereken nitelikli bireylere olan ihtiyaç kapsamında eğitim programlarına atıf yapılarak açıklanmıştır.

Gelişli (2005), “Türkiye’de İlköğretimin Gelişimi” isimli kitabında, Cumhuriyet döneminde ilköğretimdeki gelişmelere vurgu yaparak Hükümet Programlarında ve Milli Eğitim Şuralarında ilköğretime ilişkin alınan kararları incelemiştir; Cumhuriyet döneminde ilköğretim programlarında meydana gelen gelişmeleri 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı, , 1926 İlk Mektep Müfredat Programı, 1936 İlkokul Programı, 1948 İlkokul Programı, 1962 İlkokul Program Taslağı, 1968 İlkokul Programı, 1998 İlköğretim Programı ve 2005 İlköğretim Programları çerçevesinde programların temel özelliklerini belirterek açıklamıştır.

Çiftçi (2006), “Cumhuriyet Eğitiminin Yasal Dayanakları”nı incelediği makalesinde, toplumların ilerlemesinde eğitimin önemine dikkat çekerek Cumhuriyet Döneminde eğitim-öğretim alanında yapılan devrimleri Harf Devrimi, 1924 Anayasası, 1961 Anayasası, 1982 Anayasası, İlköğretim ve Eğitim Kanunu bağlamında incelemiştir. Eğitim-öğretim alanında bugüne dek yapılan hukuksal düzenlemelerin yeterli olmadığı ve yapılan düzenlemelerin de tam anlamıyla uygulamaya konulamadığını belirtmektedir.

Duman (2006), “Atatürk’ ün Kültür ve Eğitim Anlayışı” başlıklı makalesinde, Atatürk’ ün Kültür anlayışını açıklamış; Atatürk’ün eğitim anlayışının temel ilkelerine vurgu yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu olan Atatürk’ ün, Cumhuriyet dönemi eğitiminin ve dolayısıyla insan yetiştirme sisteminin temellendirilmesinde ve şekillendirilmesinde son derece etkili ve önemli olan kültür ve eğitime ilişkin görüşlerinin incelendiği araştırma, yeni kurulan devlette eğitimle Cumhuriyet’ in insan yetiştirme sisteminin temel dayanaklarını ortaya koymaktadır.

Mumyalmaz (2008), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Vatandaşlık” isimli doktora tezinde, Osmanlı Devleti’nden 1940’lara kadar Türkiye Cumhuriyeti’ nin resmi metin ve uygulamalarındaki vatandaşlık anlayışını tahlil etmeyi amaçlamıştır. Araştırma, kapsadığı dönemde yetiştirilmek istenen vatandaşın niteliklerine de atıf yaptığından önem taşımaktadır. Devletin vatandaşlığı nasıl tanımladığı ve vatandaşlarının hak ve sorumlulukları, kapsadığı dönem itibarıyla devletin vatandaştan beklentisini de ortaya koymaktadır.

Ergün (2010), “Türk Eğitim Devrimi: Temel İlkeler ve Gelişim Süreci” başlıklı bildirisinde, Atatürk’ ün Eğitim Felsefesi’ ni ortaya koymuş; yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinde eğitimin temel ilkelerinden olan Laik Eğitim ve Karma Eğitim’ in önemini ve özelliklerini açıklamıştır. Ayrıca, en büyük devrim olarak nitelendirdiği Yazı devriminin hedefini ve önemini Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve yetiştirilecek bireyler açısından ele almıştır.

Fer (2010), “1923 Yılından Günümüze Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları Üzerine Bir İnceleme” isimli bildirisinde, Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programlarından 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998 ve 2005 programlarına ilişkin özellikleri belirtmiştir. Özellikle 2005 İlköğretim Programları hakkında geliştirilme süreci ve temelleri ile birçok özelliğinin yer aldığı araştırmada 1923 yılından günümüze program geliştirmeye duyulan ihtiyaç ve programların içinde bulunulan çağa uygun özellikler taşıması hususu vurgulanmıştır.

Safran (2010), “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları ve Tarih Öğretimi” isimli bildirisinde, Cumhuriyet’ in ilk yıllarında tespit edilen Türk Milli Eğitim sisteminin esaslarını ve ilkelerini belirterek bunların önemi üzerinde durmuştur. Eğitim sisteminde ilkelerin belirlenmesinde ve Türk eğitim Sisteminin düzenlenmesinde etkili olan unsurların ise Anayasa, Eğitim ve Öğretimi düzenleyen yasalar, Kalkınma planları, hükümet programları olduğunu belirtmiştir.

Hesapçıoğlu (2010), “Türkiye’de Cumhuriyet Devri Eğitim Hareketlerinin Dayandığı Felsefi Eğilimler” başlıklı bildirisinde, 1920’ lerde ilköğretim alanında geçici bir yeni eğitim deneycilik/ pragmatizm etkisi dışında Türk Eğitim Sistemi Cumhuriyet tarihi boyunca Ziya Gökalp’ in savunduğu sosyoloji kökenli Durkheimci bir eğitim sistemi olduğunu, 1950’ li yıllarla birlikte eğitim sistemimizde Amerika Birleşik Devletleri etkisi ve Davranışçılık’ ın etkisinin 2000’li yıllara kadar devam ettiğini, 2005 İlköğretim programlarıyla birlikte toplum kökenli bir Durkheimci eğitim felsefesinden birey tabanlı bir eğitim felsefesi olan oluşturmacılık/ constructivizme geçildiğini belirtmektedir.

Sapmaz (2011), “12 Eylül 1980 Askeri Hükümeti ve 1983-1987 Turgut Özal Hükümeti’ nin Eğitim Görüş, Politika ve Uygulamaları” nı karşılaştırdığı ve eğitim siyaset ilişkisini incelediği yüksek lisans tezinde, 12 Eylül 1980 Askeri Hükümeti ve Turgut Özal Sivil Hükümeti arasındaki benzerlik ve farklılıklara ulaşılmıştır. 12 Eylül 1980 Askerî Hükümeti ile I. Özal Sivil Hükümeti arasında benzerliklerin ağırlıkta olduğu sonucuna ulaşmıştır.. 12 Eylül 1980 Askeri Hükümeti’nin hemen ardından ülke yönetimine gelen Turgut Özal Sivil Hükümetinin, tam sivilleşmemiş bir hükümet olduğu belirlenmiştir. Askeri Hükümet

döneminde gösterilen denetimli ve otoriter tutumun Sivil Hükümet döneminde de devam ettiğini belirtmektedir. Bu sonuca, dönemin Milli Eğitim Şuraları, Kalkınma Planları, gazetelerde yer alan görüş, politika ve uygulamalarını analiz etmek suretiyle ulaşmıştır. Bu çalışma, Cumhuriyet döneminde özellikle 1980 askeri darbesinin sonuçlarının, eğitime ve dolayısıyla insan yetiştirme sistemi üzerinde de etkisini göstermiş olmasını ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Acar (2011), “Cumhuriyet Döneminde İlköğretim I. Kademe Programlarının Özellikleri ve Dayandığı Eğitim Felsefeleri” ni incelediği yüksek lisans tezinde 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998 ve 2005 programlarının özelliklerini ve dayandığı eğitim felsefelerini belirtmiştir. Buna göre 1924, 1936, 1948, 1968, 1998 ve 2005 Programlarının dayandığı eğitim felsefesi ilerlemeciliktir. Araştırma, programların dayandığı eğitim felsefelerini incelemesi açısından önemlidir. Çünkü insan yetiştirme süreci olan eğitimde yol haritası niteliğindeki eğitim programlarının dayandığı felsefe ve o felsefe doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin sahip olması düşünülen nitelikler felsefi temeller doğrultusunda şekillendirilmektedir.

Üstel (2011), “Makbul Vatandaş’ın Peşinde; II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi” isimli kitabında, Tek Parti Döneminde Öğretim Programları ve Cumhuriyetçi Yurttaşlık, Çok Partili Dönemde Demokrasi Yurttaşlığı şeklinde nitelendirdiği yetiştirilmek istenen vatandaş tipi ve özelliklerini açıklamaktadır. Dönemlerinin özellikleri doğrultusunda Vatandaşlık Bilgisine ilişkin derslerin programlarını temel alan araştırmada, Osmanlı Devleti’ nin son dönemlerinden Cumhuriyet’ in ilk yıllarına ve oradan 1980 ve sonrasına kadar uzanan süreçte programlar aracılığıyla nasıl vatandaşlar yetiştirilmeye çalışıldığı üzerinde durulmaktadır.

Yukarıda verilen araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde insan yetiştirme süreci olarak eğitimde Türkiye’nin Eğitim Sisteminin temellerindeki başlıca değişikliğin 1923 yılında Cumhuriyet’ in ilanı ile meydana gelen rejim değişikliği yoluyla gerçekleştiğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Cumhuriyet’ in ilanından günümüze kadar geçen süreçte Türkiye’de yaşanan Atatürk Dönemi, Atatürk Sonrası Tek Parti Dönemi, Çok Partili Hayata Geçiş, Askeri Müdahaleler gibi dönem ve olayların, iktidara gelen parti ve hükümetlerin Türkiye’de insan yetiştirme sistemini etkilediği belirtilmektedir. Özellikle Cumhuriyet’ in ilanından günümüze kadar gerçekleştirilen program geliştirme çalışmalarında ve dolayısıyla yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerde süreç içerisinde bazı değişimlerin yaşandığı görülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli ve yöntemi ile veri toplama ve veri analizi süreçlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 45). Nitel araştırma özelliğindeki bu araştırma, tarama modelinde desenlenmiştir. Tarama modelleri, geçmişte ya da bugün var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Tarama modellerinde araştırmaya konu olan olay, birey veya nesne kendi koşulları içinde olduğu gibi açıklanmaya çalışılırken geçmiş olaylarla ilgili ilişki kurma ve yargıda bulunma amacıyla kanıtların toplanması ve değerlendirilmesi önem kazanır (Karasar, 2009, s. 77-78).

Araştırmanın yöntemi iki aşamadan oluşmaktadır. Araştırmada; yöntemin birinci aşamasını Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin belirlenmesi ve bu temel niteliklerin ilkökul programlarına yansımalarının ortaya konması oluşturmaktadır. Yöntemin ikinci aşamasını ise Cumhuriyet dönemi sürecinde yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin belirlenerek bu temel niteliklerde süreç içerisinde meydana gelen değişimlerin ilkökul programlarına yansımalarının ortaya konması oluşturmaktadır. Bu doğrultuda yöntemin birinci aşaması Cumhuriyetin 1923-1938 yılları arası dönemini, ikinci aşaması ise 1939-2005 yılları arası dönemini kapsamaktadır.

3.2. Verilerin Toplanması

Araştırmada, verilerin toplanmasında doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Doküman, araştırma öncesinde mevcut olan herhangi bir resmi kayıt, gazete, hükümet tutanakları gibi belgelerdir (Merriam, 2013, s. 131-132). Doküman incelemesi tekniği, belirli bir zaman dilimi içerisinde yayımlanan gazete, dergi gibi süreli yayınlar veya bir konuda çeşitli kaynaklar tarafından yayımlanmış anılar, kitaplar ve benzeri dokümanlardan yararlanarak araştırma problemi hakkında geniş bir zaman dilimine dayalı analiz yapmayı sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 220). Araştırmada, tarihsel bir süreç içerisinde dokümanların incelenmesi ve betimlenmesi söz konusudur. Araştırmada veri kapsamına giren bilgiler ve belgeler Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi, Gazi Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Kütüphanesi'nden ve Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı kayıtlarında yer alan yazılı ve tarama yoluyla bilgisayar ortamına aktarılmış belgelerden elde edilmiştir. Araştırmada bu kaynaklardan elde edilen kitaplar, raporlar, tutanaklar, gazeteler ve ilköğretim programları ile çeşitli resmi internet kaynakları doküman olarak kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında yöntemin birinci aşamasında (1923-1938) yararlanılan dokümanlar; TBMM Hükümetleri Programları (1920-1923), Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri Programları (1923-1938), Atatürk'ün eğitim görüşlerine ilişkin belgeler, İsmet İnönü'nün eğitim görüşlerine ilişkin belgeler, Milli Eğitim Bakanlarının (Hamdullah Suphi Tanrıöver, İsmail Safa Özler, Mustafa Necati, Esat Bey, Reşit Galip) eğitim görüşlerine ilişkin belgeler, Heyet-i İlmiye raporları (1921-1926), John Dewey'in Türk eğitim sistemine ilişkin görüşlerinin yer aldığı Türkiye Maarifi hakkında rapor, 1924 Anayasası, Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulüne (1924) ilişkin görüşlerin yer aldığı Meclis tutanakları, Latin harflerinin kabulüne (1926) ilişkin görüşler ve belgeler, Türk Tarih Kurumunun kurulmasına (1931) ilişkin görüşler ve belgeler, Türk Dil Kurumunun kurulmasına (1932) ilişkin görüşler ve belgeler, Birinci Türk Tarih Kongresi (1932) ve Türk Tarih Tezine ilişkin görüşler ve belgeler, 1924 İlkemteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkemtepe Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programına ilişkin ulaşılan belgelerden oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında yöntemin ikinci aşamasında (1939-2005) yararlanılan dokümanlar; Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri Programları (1939-2005), devlet adamlarının eğitim görüşlerine ilişkin belgeler (1939-2005), siyasi parti programları (CHP, DP, AP, ANAP, Ak Parti), 1961 Anayasası, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (1961), 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (1973), 1982 Anayasası, Milli Eğitim Şura Raporları (1939-2005),

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Planları (1963-2005), 1948 İlkokul Programı, 1968 İlkokul Programı, 1998 İlköğretim Programı, 2005 İlköğretim Programına ilişkin ulaşılan belgelerden oluşmaktadır.

Araştırmada, ulaşılan dokümanların incelemesinde, Yıldırım ve Şimşek (2013, s. 18-20)'in belirttiği (1) Dokümanlara ulaşma, (2)Orijinalliğini kontrol etme, (3) Dokümanları anlama, (4)Veriyi analiz etme ve (5)Veriyi kullanma aşamaları dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda, araştırmada (1)Dokümanlara ulaşılmış, (2)Dokümanlar orijinallik açısından kontrol edilmiş ve (3)Dokümanlar araştırmanın alt problemleri çerçevesinde tasnif edilmiştir. Dördüncü ve beşinci aşamalar ise dokümanlardan elde edilen verilerin analizinde ve değerlendirilmesinde takip edilen aşamalardır.

3.3. Verilerin Analizi

Araştırmada, veriler analiz edilirken Yıldırım ve Şimşek (2013, s. 18-20)'in doküman incelemesinde önerdiği (4)Veriyi analiz etme ve (5)Veriyi kullanma aşamalarına devam edilmiştir. Araştırmada, verilerin analizinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Bu bağlamda, dokümanların bir araştırmanın tüm veri setini oluşturduğu durumlarda “dokümanların araştırmanın amacına göre kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulması gereklidir” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 227) önermesi, bu araştırmaya uygun düştüğünden; araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Dokümanların tek başına veri setini oluşturduğu, yani araştırmada ek bir veri kaynağı olmadığı durumlarda araştırmacılar dokümanları Bailey (1982)'in gösterdiği şu dört aşamada analiz edebilirler: (1) Analize konu olan veriden örneklem seçme, (2) Kategorilerin geliştirilmesi, (3) Analiz biriminin saptanması, (4) Sayısallaştırma. Ancak araştırmacı, belirlediği kategoriler ve analiz birimi doğrultusunda elde ettiği sonuçları sayısallaştırmak mecburiyetinde değildir, sonuçları düz yazı şeklinde de rapor edebilir (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 227-230). Bu araştırmada, veriler analiz edilirken araştırmanın alt problemleri doğrultusunda (1) Her bir alt probleme ilişkin olarak hangi verilerin analiz edileceği belirlenmiş, (2) Analiz edilen verilere ilişkin kategoriler oluşturulmuş, (3) Analiz birimleri belirlenmiştir. Verilerin analizinde sayısallaştırmaya ise zaman zaman başvurulmuştur.

Araştırmada, birinci alt problem kapsamında görüş ve gelişmelere ilişkin ulaşılan belgeler analiz edilerek Cumhuriyetin ilanıya birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler belirlenmiştir. Bu temel niteliklerin ilköğretim programlarına yansımalarının belirlenmesi amacıyla da 1924 İlkokulların Müfredat Programı, 1926 İlkokul Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programı analiz edilmiştir. Bu üç programda tespit edilen yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler ise; Vatanseverlik, Tarih ve Kültür, Vatandaşlık, Ekonomi ve Kalkınma, Toplumsal Yaşam, Doğal ve Fiziki Çevre, Sağlık, Din, Bireysel olmak üzere kategorilere ayrılmıştır.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin veriler, 1939-2005 yılları arası; 1939-1949, 1950-1959, 1960-1970, 1971-1979, 1980-1998, 1999-2005 yılları arası olmak üzere altı döneme ayrılarak analiz edilmiştir. Her bir dönem kendi içinde dönemin devlet adamlarının eğitim görüşleri, siyasi parti programları, hükümet programları, anayasa veya yasa değişiklikleri, milli eğitim şuraları ve varsa kalkınma planları gibi gelişmeler ile birlikte ele alınarak o dönemde öngörülen “yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler” belirlenmiştir. Ardından bu temel niteliklerin dönem içinde geliştirilen ve uygulanan ilköğretim/ilköğretim programına yansımaları analiz edilmiştir. Araştırmanın ikinci alt problemine analize tabi tutulan programlar; 1948 İlkokul Programı, 1968 İlkokul Programı, 1998 İlkokul Programı ve 2005 İlkokul Programıdır. Her bir programda tespit edilen yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler; Vatanseverlik, Tarih ve Kültür, Vatandaşlık, Ekonomi ve Kalkınma, Toplumsal Yaşam, Doğal ve Fiziki Çevre, Sağlık, Din, Bireysel olmak üzere kategorilere ayrılmıştır. Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin veriler analiz edilirken ayrıntılı inceleme ve yorumlara ulaşabilmek için her bir ilköğretim/ilköğretim programı detaylı olarak incelenmiştir. İlkokul/ilköğretim programlarında incelenecek derslerin seçiminde; sosyal özellikteki derslerin ve ilköğretim/ilköğretim programlarının tümünde ortak olan derslerin seçilmesi göz önünde bulundurulmuştur. Oluşturulan kategoriler temel alınarak her bir ilköğretim/ilköğretim programı, kendinden önce uygulanan ilköğretim/ilköğretim programıyla karşılaştırılmıştır. Bu yolla her iki program arasındaki değişim gözlenmek suretiyle Cumhuriyet dönemi sürecinde yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerde meydana gelen değişim ortaya konmuştur.

Araştırmanın tüm aşamalarında geçerlik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla araştırmacı tarafından aşağıda açıklanan yol izlenmiştir:

Araştırmada, bulguların elde edilmesinde dokümanlardan yararlanıldığından belgelerde bulunan verilerden; betimleyici bilgi elde edilmiş, yeni kategoriler geliştirmiş, tarihsel bir anlayış ortaya konmuş, değişim ve gelişimi takip edebilme imkanı elde edilmiştir. Veri kaynağı olarak belgeler, diğer veri kaynaklarıyla karşılaştırıldığında daha objektiftir. Bu yolla elde edilen veriler kullanılan belgelerden üretilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2013, s. 291)'e göre, toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütlerindedir. Nitel araştırmada geçerlik araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesidir (Kirk ve Miller, 1986; Akt.: Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 289). Bu bağlamda, bu araştırmanın geçerliğini sağlamak için verilerin toplanması ve analizinde izlenen süreçler açıkça ifade edilmiş ve araştırılan durum tamamen objektif olarak ele alınmıştır.

Veri analizi sürecinde dış geçerliği ve iç geçerliği sağlamak önemlidir. Dış geçerliği sağlamada bazı noktalara dikkat edilmesi gerekir. Bu noktalar Kaptan (1998, s.123)'a göre bulguların sadece elde edildiği koşul ve gruplar için doğru olabileceği halde, araştırmacının onları başka gruplara genelleme gibi bilmeden, yanlış bir tutum içinde olması, araştırmanın dayandığı doküman ve belgelerden bazılarının sahte olma ihtimalidir. Bu gibi tehlikelere karşı dış geçerlik yoklaması yapılmalıdır. Belgenin doğasını, özgünlüğünü veya yapaylığını değerlendirdikten sonra araştırmacı kodlama ve kataloglama konusunda kendisine bir sistematik oluşturmalıdır. Eğer mümkünse yazılı dokümanlardan orijinal olanlar kopya edilmelidir (Merriam, 2013, s. 144). Dış geçerlik dokümanlarda sahtelik, bulgularda genellenebilirlik ile ilgilidir. Araştırmacı, bir eserin dış geçerliği hakkında karar vermeden önce şu soruları incelemelidir: (1) Doküman ne zaman yapılmıştır? (2) Nerede Yapılmıştır? (3) Kim tarafından yapılmıştır? (4) Materyal söylenen kişi tarafından mı yapılmıştır? (5) Eldeki materyal, eserin aslı mıdır yoksa kopyası mıdır? (6) Eserin aslı değil ise aslı nerededir? Bu sorular, dokümanın ne zaman, nerede, niçin ve kim tarafından oluşturulduğuna emin olunması ve eserin gerçek olduğunun belirlenmesi için önemlidir (Kaptan, 1998, s. 123-124). Bu anlamda, bu araştırmanın dış geçerliliğini sağlamak için orijinal özellikte, birincil kaynaklardan ya da kopyasından verilerin elde edilmesine azami derecede özen gösterilmiş, ulaşılan bulgular sadece araştırma kapsamında kullanılmış ve bu kapsamda genellemelere varılmıştır.

Dokümanın dış geçerliği değerlendirildikten sonra iç geçerliğinin incelenmesine geçilmiştir. İç geçerlik, bir belgenin doğru anlaşılması ile ilgilidir. Bu, belgede anlam bakımından

aranan bir doğruluktur. İç geçerlik, bir eserden bizim çıkardığımız anlamın eserin sahibi tarafından kastedilen anlamla aynı olup olmadığı konusudur (Kaptan, 1998, s. 125). Bu anlamda, bu araştırmada iç geçerliği sağlamak amacıyla, dokümanlarda yer alan metinler, araştırmanın bulgularıyla karşılaştırılmış ve orijinal metinle aynı anlamı ifade etmesi sağlanmıştır.

Güvenirlik, araştırma sonuçlarının benzer ortamlarda aynı şekilde elde edilip edilemeyeceğini, iç güvenilirlik ise başka araştırmacıların aynı veriyi kullanarak aynı sonuçlara ulaşip ulaşamayacağını ifade eder. LeCompte ve Goetz (1982; Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.289-296) iç güvenilirliği sağlamak için toplanan verilerin öncelikle betimsel bir yaklaşımla doğrudan sunulmasını, yani araştırmacının dökümanlar yoluyla elde ettiği verileri her hangi bir yorum katmadan okuyucuya sunmasını ve yorumu daha sonraya bırakması gerektiğini belirtmişlerdir. Doğrudan alıntılarla zenginleştirilebilecek bu tür betimlemeler, araştırmacının daha sonra yapacağı yorumlara ve açıklamalara temel oluşturacak, okuyucu, araştırmanın verilerini yorum katılmamış haliyle okuma fırsatını elde ederse, daha sonra araştırmacının ulaştığı sonuçları bu verilere göre değerlendirebilecektir. Bu anlamda, bu araştırmada iç güvenilirliği sağlamak için dokümanlarda yer alan orijinal metinler, kaynaklarda yer aldığı biçimiyle yazılmış; ardından betimlemeye geçilmiştir.

Dış güvenilirliği sağlamak için Miles ve Huberman (2016, s. 278)'ın ortaya koyduğu araştırmacının olumlu yanıt vermesi gereken şu sorular dikkate alınmıştır: (1) Araştırmacı, araştırmanın yöntemlerini ve aşamalarını açık bir şekilde tanımlamış mıdır? (2) Veri toplama, işleme, analiz etme, yorumlama ve sonuçlara ulaşmak için yapılanlar açık bir şekilde anlaşılabilir midir? (3) Sonuçlar, ortaya konan verilerle açık bir biçimde ilişkilendirilmiş midir? (4) Araştırmacının izlediği yöntemler ve süreçler konusunda, kayıtların (örneklem seçimi, gözlem notları gibi) kapsamı açık ve ayrıntılı biçimde tanımlanmış mıdır? (5) Araştırmacı, bireysel varsayımlarının, önyargı ve yönelimlerinin farkında mıdır? Bu varsayım ve önyargıların araştırmaya yansımaları konusunda açık bir biçimde bilgi verilmiş midir? (6) Araştırmada farklı görüşler ve alternatif açıklamalar dikkate alınmış mıdır? (7) Araştırmanın ham verileri başkaları tarafından incelenebilecek biçimde saklanmış mıdır? Bu anlamda, bu araştırmanın dış güvenilirliğini sağlamak için araştırmanın yöntemi ve yöntemin aşamaları açıkça anlatılmıştır. Verilerin toplanması, verilerin kaydedilmesi, verilerin analiz edilmesi, verilerin yorumlanması ve araştırmanın sonuçlarına ulaşmak amacıyla gerçekleştirilen süreçte yapılanlar açık bir şekilde ifade edilmiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar, elde edilen bulgularla karşılaştırılmış ve

aralarındaki ilişki ortaya konmuştur. Araştırmacı, tüm süreçlerde objektif davranmış ve varsayım ve önyargılarının araştırmaya etki etmemesini sağlamıştır. Araştırmada, ulaşılan sonuçlarla ilgili farklı görüşlere de yer verilmiştir. Ayrıca araştırmanın ham verileri, başka araştırmacılar tarafından kullanılabilir şekilde tasnif edilerek saklanmaktadır.

Ayrıca, her bir ilköğretim programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin kategorilere ayrılarak kodlanmasına ilişkin olarak güvenilirliği sağlamak amacıyla, her bir program için iki ayrı kodlayıcı tarafından kontrol kodlaması yapılmıştır. Kontrol kodlamaları sonucunda Miles ve Huberman (2016, s. 63-64)'ın kodlayıcılar arası görüş birliği için % 80 gibi bir güvenilirlik oranının olup olmadığına “Güvenirlilik = Görüş Birliği Sayısı / (Toplam görüş birliği + görüş ayrılığı sayısı)” formülü kullanılarak bakılmıştır. 1924 İlköğretim Müfredat Programı için bu oran % 93,47; 1926 İlköğretim Müfredat Programı için % 94,73; 1936 İlköğretim Programı için % 93,15; 1948 İlköğretim Programı için % 90,40; 1968 İlköğretim Programı için % 89,69; 1998 İlköğretim Programı için %92,19; 2005 İlköğretim Programı için % 91,90 olarak hesaplanmıştır. Böylece, her bir program için yapılan kategori ve kodlama işlemine ilişkin olarak güvenilirlik sağlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemleri çerçevesinde ulaşılan bulgular ve yorumlar yer almaktadır. Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin bulgular ve yorumlar Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 1923-1938 yılları arasını, ikinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorumlar ise 1939-2005 yılları arasını kapsamaktadır. Ayrıca, ikinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorumlar 1939-1949, 1950-1959, 1960-1970, 1971-1979, 1980-1998, 1999-2005 yılları arası altı döneme ayrılarak verilmiştir.

4.1. Cumhuriyetin İlanıyla Birlikte Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler Nelerdir ve Bu Temel Nitelikler İlkokul Programlarına Nasıl Yansımıştır? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın kavramsal çerçeve bölümünde Orta Asya'dan başlayarak II. Meşrutiyet döneminin sonlarına kadar Türk toplumlarında yetiştirilmek istenen insan modeli, dönemlerinin gelişmeleri ve fikir akımları doğrultusunda sorgulanmıştır. Bulgular ve yorumlar bölümünde ise Cumhuriyetin ilanı ile yeni bir devlet, yeni bir rejim, yeni bir toplumun oluşturulması süreci ve bunların yaşaması için eğitim yoluyla yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen yeni nitelikler analiz edilmiştir.

4.1.1. 1923-1938 Yılları Arası

4.1.1.1. Dönemin Eğitim Anlayışına İlişkin Görüşler ve Gelişmeler

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri belirlemek amacıyla önce Cumhuriyetin temellerinin atılmaya başlandığı 1920 yılında kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümetlerinden 1923 yılında Cumhuriyetin ilanına giden süreç incelenmiştir. Ardından 1923 yılında Cumhuriyetin

ilanından 1938 yılında Atatürk'ün vefatına kadar olan dönemde devlet adamlarının eğitime ilişkin görüşleri, hükümet programları ve dönemin bir dizi gelişmeleri analiz edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun özellikle yaklaşık son 150 yılındaki değişme ve gelişmelerin ardından 1923 yılında Türkiye'de "Cumhuriyet Rejimi"ne geçişle birlikte, Türk toplumunda yeni devlet anlayışı doğrultusunda yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerde önemli ve köklü değişimlerin meydana gelmesi, Türk Toplumunun içinden geçtiği sürecin doğal bir sonucudur.

Cumhuriyetin ilanına giden süreçte, 23 Nisan 1920'de Atatürk liderliğinde kurulan TBMM, kısa sürede Türk Milletinin kaderi açısından önemli bir rol oynamıştır. Türk Milletinin bağımsızlık mücadelesinde önemli bir görev üstlenen 23 Nisan 1920'de kurulmuş olan TBMM'nin Birinci İcra Vekilleri Heyetinin 1920 yılı (3.5.1336 tarihli) programında eğitime ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Bu açıklamalar, gelecekte kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin eğitim sisteminde temel alınacak bazı noktalara, atılacak ön adımlara ve hangi niteliklere sahip bireylerin yetiştirilmesinin amaçlanacağına ilişkin ön bilgiler vermektedir:

Maarif işlerinde gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manası ile dini ve milli bir hale koymak ve onları cidali hayatta muvaffak kılacak, istinadgahlarını kendi nefislerinde bulduracak kudret-i teşebbüs ve itimad-ı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsil bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece-i aliyeye isal eylemek, tedrisat-ı resmîyeyi, bütün mekteblerimizi en ilmi, en asri olan bu esasat ile kavaid-i sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek, mizaç-ı millete ve şerait-i coğrafiye ve iklimiyemize, ananat-ı tarihiye ve içtimaiyemize muvafık ilmi ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lügatları toplayarak dilimizin kamusunu yapmak, bizde ruhu milliyi nemalandıracak asar-ı tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabıma yazdırmak, asar-ı atikai milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, garb ve şarkın müellefat-ı ilmiye ve fenniyesini, dilimize tercüme ettirmek, hasılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır (Öztürk, 1968, s. 15).

1920 yılı İcra Vekilleri Heyetinin programına göre, eğitim öğretimde yetiştirilecek bireylere verilecek eğitim dini ve milli özellik taşınmalıdır. Okullarda, yaşamlarında başarıya ulaşacak, kendine güven duyarak iş yapan, üretici fikir ve şura sahip bireylerin yetişmesi için, bilimsel ve çağdaş bilgilerle, sağlıklı şartlarda programların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Hem TBMM'de ve milli mücadelede gerçekleştirdikleri, hem de devletin kurucu lideri olarak Atatürk'ün insan yetiştirme sistemi olan eğitime bakışı ve Türk eğitim sisteminin yapılandırılmasında oynadığı büyük rol, Türk tarihi açısından önemli bir dönüm noktasıdır.

15 Temmuz 1921 tarihinde, savaş şartları altında Maarif Kongresinin toplanması ve Atatürk'ün bu kongreye katılması, kurulacak Türkiye Cumhuriyeti Devletinde eğitime ne

kadar önem verileceğinin büyük bir işaretidir. Atatürk Maarif Kongresinde, savaş şartları altında milli bir eğitim programı hazırlanması gerektiğini belirtmektedir:

Bugün, Ankara, Milli Türkiye'nin Milli Maarifini kuracak Türkiye Muallime ve Muallimler Kongresinin in'ikadına da sahne olmak mazhariyetiyle müftehirdir. Asırların mahmul olduğu derin bir ihmali idarenin büneyi devlette vücuda getirdiği yaraları tedavi için masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibraz etmemiz lazımdır. Gerçi bugün maddi ve manevi menabii kuvamızı, hududu milliyemiz dahilindeki memleketlerimizde müstevli bulunan düşmanlara karşı istimal etmek mecburiyetindeyiz. İrfanı memleket için tahsis edilebilen şey müstakbel maarifimize mabihilistinat olacak bir temel kurmaya kafi değildir. Ancak vasi ve kafi şerait ve vesait malik oluncaya kadar geçecek eyyamı cidalde dahi kemali dikkat ve itina ile işlenip çizilmiş bir milli terbiye programı vücuda getirmeye ve mevcut maarif teşkilatımızı bugünden müsmir bir faaliyette çalıştıracak esasları izhar etmeye hasrimesai eylemeliyiz (MEB, 1946, s. 3-4).

Atatürk, asırlar süren ihmaller sonucunda devlette meydana gelen yaraların tedavisi için yapılacak çalışmaların en büyüğünün kültür alanında yapılması gerektiğini belirtmektedir. Kongrenin toplandığı tarih itibariyle mevcut gücü ülkeyi düşmanlardan kurtarmaya harcamak zorunda olduğunu, yeterli ve uygun şartlar oluşuncaya kadar geçecek süreçte dahi büyük bir dikkat ve özenle bir milli eğitim programı hazırlamak ve eğitim teşkilatını bugünden sonuç alacak bir işte çalıştıracak esasları belirlemeye mesai harcanması gerektiğini vurgulamaktadır. Atatürk'ün, savaş şartları içinde olursa dahi, milli bir eğitim programı hazırlamak gerektiğini belirtmesi, kurulmakta olan yeni devlet ve eğitim sisteminde hangi niteliklere yer ve öncelik verileceğini belirtmesi açısından önemlidir.

Atatürk, Maarif Kongresinde milli terbiye programının kapsamını ise şu sözleriyle ifade etmektedir:

Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurufatından ve evsafi fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum (MEB, 1946, s. 4).

Atatürk, mevcut eğitim ve öğretim yöntemlerinin, milletimizin tarihindeki gerilemelerde en önemli etken olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle, oluşturulacak milli terbiye programının eskinin işaretlerinden ve özelliklerimizle ilişkisi olmayan yabancı düşüncelerden, doğu ve batının etkisinden tamamen uzak, milli karakterimizle ve geçmişimizle uyumlu bir kültüre sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Maarif Kongresi ile Atatürk, Türk Eğitim Sisteminin yeniden düzenlenmesi için yapılması gerekenlere ve kurulacak Türk devletinde eğitimde temel alınması gereken noktalara işaret etmiştir.

Atatürk'ün 1 Mart 1922'de TBMM birinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşması, yeni devletin eğitimde izlemesi gereken politikayı ve yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri ortaya koyması açısından önemlidir:

...Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi maarif işleridir. Bu işte muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeye mecburuz ki o program milletimizin bugünkü haliyle, içtimai hayati ihtiyacıyla, muhitin şeraitiyle ve asrın icabetiyle tamamen mütenasip ve mütevatif olsun... Asırlardan beri milletimizi idare eden Hükümetler tamimi maarif arzusunu izah edegelmişlerdir. Ancak bu arzularına vusul için şarkı ve garbı taklitten kurtulamadıklarından, netice milletin cehilden kurtulamamasına müncer olmuştur. Bu hazin hakikat karşısında bizim takibe mecbur olduğumuz maarif siyasetimizin hudutu esası şöyle olmalıdır: demiştik ki bu memleketin sahibi ve heyeti içtimaiyemizin unsuru esası köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar nuru maariften mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh; bizim takibedeceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvela mevcut cehli izale etmektir. Teferruata girmekten içtinaben bu fikrimi birkaç kelime ile tavzih için diyebilirim ki alelittak umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtabilecek kadar coğrafi, tarihi, dini ve ahlaki malumat vermek... maarif programımızın ilk hedefidir... Efendiler! Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin İstiklaline, kendi benliğine ve ananati milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir... (MEB, 1946, s. 5-6).

Atatürk yukarıda verilen konuşmasında, hükümetin en verimli ve önemli görevinin eğitim hizmetleri olduğunu, eğitimde başarılı olabilmek için takip edilmesi gereken programın milletimizin bugünkü durumu, toplumsal yaşama ihtiyacı ile çevrenin şartları ve çağın gerektirdikleriyle tamamen uyumlu ve orantılı olmasını, takip edilecek eğitim siyasetinin temelini önce mevcut cehaleti ortadan kaldırmak, köylülerimize okuma, yazma ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtabilecek kadar tarihi, coğrafi, dini bilgiler vermenin eğitim programının temel hedefi olduğunu, yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize, alacakları eğitimin seviyesi ne olursa olsun her şeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmeleri gereğinin öğretilmesinin önemini belirtmektedir.

Atatürk'ün gerçekleştirilmesini istediği milli terbiye programının özellikleri Ziya Gökalp'in eğitimin milli bir nitelik taşıması ve kültürümüze uygun olması gerektiği düşünceleriyle paralellik göstermektedir. Atatürk'ün "bedenimin babası Ali Rıza, hislerimin Namık Kemal, fikirlerimin Ziya Gökalp'tir" (Türkdoğan, 2007) sözü doğrultusunda, Cumhuriyetin kuruluş felsefesinde Ziya Gökalp'in fikirlerinin etkisi olduğu söylenebilir. Ziya Gökalp, yeni devlette düşünsel olarak ifade ettikleri ile Atatürk'ün düşünceleri üzerinde etkili olmuştur. Ziya Gökalp'in düşüncelerinde eğitim ve öğretime önem verdiği görülmektedir. Gökalp'e göre eğitim bir kültürleme ve kültürlenme sürecidir. Bu yönüyle eğitim, milli bir nitelik taşımalıdır. Eğitim aynı zamanda kültürümüze de uygun olmalıdır (Gökalp, 2014, s. 107-109). Cumhuriyetin kuruluş döneminde, eğitimde üzerinde durulan millilik ilkesi, eğitimde çocuk ve gençlere, bir topluluğu ulus yapan temel değer ve inançların yani ulusal kültürünün kazandırılmasını öngörür. Her ülkenin eğitim sistemi, özellikle temel eğitim kademesinde çocuk ve gençlerine kendi insan topluluğunu ulus devlet yapan ortak, temel, maddi ve

manevi değer ve inançlarını kazandırmak suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmek ister (Duman, 2004, s. 22).

Cumhuriyetin ilanıyla yeni kurulan devlette, yeni devleti ve toplumu yaşatacak, geliştirecek ve yüceltecek yeni nesilleri yetiştirecek olan eğitim sistemine, devletin kurucu lideri olarak Atatürk'ün hayati bir önem yüklediği görülür. Atatürk'ün, "... En mühim, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki, bir milleti ya hür, müstakıl, şanlı, yüksek bir cemiyet halinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefaletle terk eder." (Aytaç, 1984, s. 10) sözünde görüldüğü üzere, eğitim Atatürk için en önemli ve temel konudur. Atatürk'e göre ancak eğitim bir milleti bağımsız, özgür, yüksek bir toplum halinde yaşatır ya da esaret ve fakirlik içerisine düşmesine neden olur. Eğitime önem veren milletler bu yolla özgür, bağımsız ve refah içinde yaşayan nesiller yetiştirirken eğitimin öneminin farkında olmayanlar esaret ve fakirlik içerisinde yaşamaya mecbur kalırlar.

Atatürk, insan yetiştirme sistemi olan eğitimi ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel kalkınmanın ana araçlarından biri olarak kabul etmektedir. Atatürk'ün eğitim konusunda ileri sürdüğü görüşleri onun eğitim politikasını göstermektedir. Atatürk'ün eğitim politikasında eğitimin kalkınmadaki rolünün yanında eğitimle ilgili bir diğer önemli faktör de Cumhuriyetin koruyucusu yeni nesillerin yetiştirilmesine duyulan ihtiyaçtır. Atatürk, 25 Ağustos 1924'de, Türkiye Muallimler Birliği Kongresi üyeleri şerefine verilen bir yemekte yeni nesli yetiştirecek öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

... Muallimler! Yeni nesli, Cumhuriyetin fedakar muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz. Ve yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakarlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır. Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister! Yeni nesli bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir. Mümtaz vazifenizin ifasına ali himmetlerle hasrı mevcudiyet edeceğinize asla şüphe etmem. (...) Arkadaşlar! Yeni Türkiye' nin birkaç seneye sığdırdığı askeri, siyasi, idari inkılabat çok büyük, çok mühimdir. Bu inkılabat, sizin, muhterem muallimler, sizin; içtimai ve fikri inkılabtaki muvaffakiyetlerinize teyidolunacaktır. Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden 'fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür' nesiller ister! (MEB, 1946, s. 19-20).

Atatürk, yeni kurulan devletlerin varlığını sürdürmesi, devletine güven duyan ve değerlerini benimseyen bireylerin yetiştirilmesine bağlı olduğunu, Cumhuriyete sahip çıkan, fikir, vicdan ve irfan yönünden özgür bireylerin yetiştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Atatürk'ün aşağıda verilen sözü yeni eğitim sisteminde yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen bazı temel niteliklere vurgu yapmaktadır:

Kısacası çocuklarımızı artık, düşüncelerini hiç çekinmeden açıkça ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimi düşüncelerine saygı beslemeye alıştırmalıyız. Aynı zamanda onların temiz yüreklerinde, yurt, aile, ulus ve yurttaş sevgisiyle

beraber doğruya, iyiye ve güzel şeylere karşı sevgi ve ilgi uyandırmaya çalışmalıdır. Bence bunlar, çocuk terbiyesinde, ana kucağından en yüksek eğitim ocaklarına kadar her yerde, her zaman üzerinde durulacak önemli noktalar. Ancak bu surettedir ki, çocuklarımız memleketeye yararlı birer vatandaş ve mükemmel birer insan olurlar (Akyüz, 2001, s. 310).

Atatürk, yetiştirilecek bireylerin ülkesine faydalı birer vatandaş ve mükemmel bir insan olarak yetiştirilmeleri için düşüncelerini serbestçe ifade edebilen, başkalarının düşüncelerine saygı gösteren, aile, vatan, millet ve yurttaşlık sevgisiyle beraber iyiye ve güzele ilgi duyan bireyler olarak yetiştirilmeleri gereğini belirtmektedir.

Atatürk, Kasım 1937'de TBMM'nin beşinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşmasında yeni eğitim sisteminde;

Arkadaşlar, büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk Milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak, fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekaletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir (MEB, 1946, s. 39-40).

Sözü ile Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikasının hedefini ortaya koyarken yetiştirilecek bireylerin kurumlarıyla ve düşüncesiyle büyük bir inkılap yapmış olan Türk Milletinin en çağdaş ve refah içinde yaşayan bir millet olması için çalışan, ülkesinin ideolojisini benimseyen ve gelecek kuşaklara aktaran bireyler olarak yetiştirilmelerini vurgulamaktadır.

Atatürk, bir başka konuşmasında yeni eğitim sisteminde;

Geleceğe hazırlanan yurt çocuklarına hiçbir güçlük karşısında boyun eğmemelerini, olanca güçleriyle bıkmadan ve yılmadan çalışmalarını ve okumakta olan çocuklarımızın anne ve babalarına da, yavrularının öğrenimlerini bitirmeleri için ellerinden geleni esirgememelerini öğütlerim (Türk Dil Kurumu, 1970, s. 8).

sözyle yeni kurulan devlette yetiştirilecek bireylerin hiçbir güçlük karşısında boyun eğmeyen, bütün gücüyle yılmadan çalışan bireyler olmaları gerektiğini ve bu konuda ailelerin üzerine düşen görevleri yerine getirmelerini istemiştir.

Atatürk, yeni eğitim sisteminde;

Memleketi, milleti kurtarmak isteyenler için hamiyet, hüsniyet, fedakarlık elzem olan evsaftandır... Fakat bir heyeti içtimaiyedeki marazı görmek, onu tedavi etmek, heyeti içtimaiyeyi asrın icabatına göre terakki ettirebilmek için bu evsaf kafi gelmez; bu evsafın yanında ilim ve fen lazımdır. İlim ve fen teşebbüsünün merkezi faaliyeti ise mekteptir. Binanaleyh mektep lazımdır. Mektep namını hep beraber hürmetle, tazimle zikrederim: Mektep genç dimağlara, insanlığa hürmeti, millet ve memleketeye muhabbeti, şerefi istiklali öğretir İstiklal tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için takibi muvafık olan en salim yolu belletir... (MEB, 1946, s. 7-8).

sözü ile, okulların toplumsal önemini vurguladığı konuşmasında toplumun çağın şartlarına uygun hale gelebilmesi için yetiştirilecek bireylerin yurtseverlik, iyi niyet, özverili olmalarının yanında okullarda bilim ve teknik öğrenmiş, insanlığa saygılı, ulus ve yurdunu seven, bağımsızlığın şerefini bilen bireyler olarak yetiştirilmelerinin gerektiğini belirtmektedir.

Atatürk, eğitimi kalkınmanın başlıca araçlarından biri olarak kabul etmesi ve yeni devletin değerlerini benimseyen ve koruyan bireylerin yetiştirilmesine önem vermekle birlikte bu bağlamda bireylerin nasıl bir sistemde yetiştirileceği konusuna da açıklık getirmektedir. Atatürk, yeni devletin eğitimde yol haritası niteliğindeki yeni eğitim programının özelliklerini çeşitli konuşmalarında şu sözlerle ifade etmektedir:

1 Mart 1924'de TBMM'nin ikinci dönem birinci toplantı yılını açış konuşmasında Atatürk; "...Türkiye'nin terbiye ve maarif siyasetini her derecesinde, tam bir vüzh ile ve hiçbir tereddüde mahal vermeyen sarahat ile ifade etmek ve tatbik etmek lazımdır. Bu siyaset her manasiyle, milli bir mahiyette gerçekleştirilebilir." (MEB, 1946, s. 18) sözü ile yeni eğitim programının millilik özelliğine,

22 Eylül 1924 tarihinde öğretmenlere hitaben Samsun'da yaptığı konuşmada Atatürk;

Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir. Yalnız ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır (Aytaç, 1984, s. 17).

sözü ile yeni eğitim programının, bilimsellik özelliğine,

Bursa'da Şark Tiyatrosunda, kendisini ziyarete gelen İstanbul ve Bursa öğretmenlerine 27 Ekim 1922'de yaptığı konuşmasında;

...Hanımlar, Beyler! Görülüyor ki, en mühim ve feyizli vazifelerimiz maarif işleridir. Maarif işlerinde behemehal muzaffer olmak lazımdır. Bir milletin halası hakikisi ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yek can ve yek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır. Bence bu programın esaslı noktaları ikidir: 1)Hayatı içtimaiyemizin ihtiyaca tetabuk etmesi. 2)İcabatı asriyeye tevafuk etmesidir... (MEB, 1946, s. 8)

sözü ile yeni eğitim programının toplumsal hayatın ve çağın gereklerine uygun olması gerektiğine,

1 Mart 1923 tarihinde TBMM birinci dönem dördüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşmasında;

"...Efendiler! Terbiye ve tedriste tatbik edilecek usül, malumatı insan için fazla bir süs, bir vasıtai tahakküm yahut medeni bir zevkten ziyade maddi hayatta muvaffak olmayı temin

eden ameli ve kabili istimal bir cihaz haline getirmektir.” (MEB, 1946, s. 13) sözü ile programın gereksiz ve süslü bilgilerden ziyade gerekli ve faydalı olanı içermesi üzerinde durduğu görülür. Bu da, yeni eğitim programının faydalılık ilkesine işaret etmektedir.

25 Ağustos 1924’de, Türkiye Muallimler Birliği Kongresi üyeleri şerefine verilen bir yemekte öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında;

... Arkadaşlar! Yeni Türkiye’ nin birkaç seneye sığdırdığı askeri, siyasi, idari inkılabat çok büyük, çok mühimdir. Bu inkılabat, sizin, muhterem muallimler, sizin; içtimai ve fikri inkılabatki muvaffakiyetlerinizle teyidolunacaktır. Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden ‘fikri hür, vicdani hür, irfanı hür’ nesiller ister! (MEB, 1946, s. 19-20).

Sözü ile laik bir eğitim aracılığıyla “fikri hür, vicdani hür, irfanı hür” bireylerden meydana gelen bir toplumun amaçlandığı görülmektedir. Bu da yeni eğitim programının laiklik ilkesi özelliğini belirtmektedir.

Atatürk, 1 Mart 1922’de TBMM birinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşmasında;

“... Bir taraftan izalei cehle uğraşırken bir taraftan da memleket evladını hayatı içtimaiye ve iktisadiyede fiilen müessir ve müsmir kılabilmek için elzem olan iptidai malumatı ameli bir tarzda vermek, usulü maarifimizin esasını teşkil etmelidir.” (MEB, 1946, s. 6) sözü ile eğitim programlarında verilecek bilginin uygulama boyutunu da kapsayacak bir tarzda verilmesi gerektiğini, bu da yeni eğitim programlarının işe dayalılık ilkesine uygun olarak düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Atatürk, 30 Ağustos 1925’de Kastamonu’da yaptığı konuşmasında;

“Bir içtimai topluluk, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil midir ki, bir kitlenin bir parçasını terakki ettirelim, diğerini müsamaha edelim de kitlenin bütünü ilerletilebilmiş olsun?” (Aytaç, 1984, s. 18) sözü ile kadın erkek eşitliğine önem verdiği görülmektedir. Buradan hareketle Atatürk’ün karma eğitimi savunduğu ve eğitimin bu ilkeye göre düzenlenmesinin gereği ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda verilen Atatürk’ün sözleri ve yapılan açıklamalar doğrultusunda Cumhuriyetin ilanı ile insan yetiştirme süreci olan eğitimde yol haritası niteliğindeki eğitim programlarının dayandırılacağı ilkeler Millilik, Eğitim ve Öğretimde Birlik, Laiklik, Bilimsellik, Karma Eğitim, Faydalılık, İşe Dayalıdır. Yeni devletin eğitim ilkeleri olan bu ilkeler Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin hangi özellikte bir sistemle kazandırılacağını ortaya koymaktadır.

1923 yılı (14.8.1339) tarihli TBMM İcra Vekilleri Heyetinin programı da yeni kurulacak devlette eğitim politikasında nasıl bir yol izleneceği noktasında bilgiler içermektedir:

Maarif siyaseti terbiyei umumiye ve müşterekede vahdet ve terbiyei meslekiyede ihtisas esaslarına istinad edecektir. Maarifin terbiyevi vazifelerinden birisi çocukların terbiye ve talimi, ikincisi halkın terbiye ve talimi, üçüncüsü milli güzidelerin yetişmesi için lazımgelen vasıtaların izhar ve teminidir... Hükümet tahsilin bütün derecelerine azami inkişaf temini için aynı ehemmiyeti verecektir... Maarif Teşkilatı, milletin her ferdine istidat ve kabiliyetini azami surette inkişaf ettirecek yolu açık bırakacak, fevkalade istidat ve kabiliyetini ispat eden fukara evladının en yüksek derece tahsili takibedebilmesi esbabını hükümet temin edecektir... Tahsili iptidainin mecburiyeti tamim edilecektir. Kadınların tahsiline de erkeklerin tahsili kadar ehemmiyet verilecektir... Milli hars teşkilatına ehemmiyet-i mahsusa verilecek terbiye ve talimin esası milli harsa ve asri medeniyete müstenid olacaktır... (Öztürk, 1968, s. 39-41).

Cumhuriyet' in ilanından önceki son hükümet programında;

Eğitim siyaseti, genel ve ortak eğitimde birlik ve mesleki eğitimde uzmanlık esaslarına dayanacağı, eğitim sisteminin görevlerinden birisi çocukların eğitim ve öğretimi, ikincisi halkın eğitim ve öğretimi, üçüncüsü milli aydınların yetiştirilmesi için gereken araçların ortaya çıkarılması ve sağlanması, İlköğretimin zorunlu olması kanunlaştırılması, kadınların eğitimine de erkeklerin eğitimi kadar önem verilmesi, milli kültür teşkilatına özel önem verilerek Cumhuriyet eğitiminin temel dayanaklarından biri olacak olan eğitim ve öğretim milli kültürümüz ve çağdaş medeniyet temelli olması vurgulanmıştır.

Cumhuriyet öncesi TBMM Hükümetlerinde ve Cumhuriyet döneminde de Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Hamdullah Suphi Bey'in görüşleri, Cumhuriyet döneminde uygulanması planlanan eğitim politikasına ve yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklere ilişkin bilgiler içermektedir:

...Maarifimizin hedefi memleketin evladını memleketin istihsaline teşrik etmek ve bu istihsali muasır medeni tekamüle mazhar etmek suretiyle takviye ve tevsil eylemektir. Çocuklarımızın ailelerine, muhitlerine karşı tamamıyla gafil yetişmeleri memleketin münevverleri ile asıl halk tabakaları arasında bugün tamamıyla anlaşılmalı bir uçurum açtı. Maarifin vazifesi, bu uçurumu doldurmak, çocukla babası, köyüyle muhiti arasındaki rabıtayı güçlendirmek, mensubu olduğu milletin hakikatini tamamıyla idrak edecek bir surette onu ortada mevcut maddi ve manevi ihtiyaçlarından haberdar kılmaktır... Mekteplerimiz ameli adam yetiştirecektir. Onu, içinde bulunduğu köyün ve kazanın mesaisine teşrik milletin çektiği her cins mahrumiyetten, ızdıraptan haberdar edecektir. Onu tecrübe ve nazari malumatıyla memleketin zirai, sinai, ticari bütün istihsal ve sanattan azami surette müstefid kılmak için terbiye ve teçhiz eyleyecektir... Yeni sene-i tedrisiyeden itibaren tahsil-i iptidainin mecburiyetini natık olan kanunu her tarafta infaz ettireceğiz" (Hakimiyet-i Milliye, 1921, s.1). "Maarifimize bir istikamet-i umumiye veriyoruz: Garba doğru...Maarifimizin ikinci hedefi terkihi din ve dilden ibaret olan Milliyete, Türklüğe doğru...Maarifimizin umumi hedefi milli iktisattır (Hakimiyet-i Milliye, 1922, s. 1).

Hamdullah Suphi Bey'in görüşlerinden, Cumhuriyet henüz kurulmadan önce TBMM Hükümetinin, eğitim ve öğretimde milli bir ruhu temel alan, yönü batıya dönük, milli ekonomiyi güçlendirmeyi amaçlayan bir eğitim sistemi kurmayı hedefledikleri anlaşılmaktadır. Bu amaçla Türk okullarının milletin ekonomik refahını sağlayacak ziraat, tarım ve sanayi alanlarında ilerlemesini gerçekleştirecek bir çerçevede öğretim vermesinin

sağlanması, Türk okullarının hızlı bir şekilde kuramdan çok uygulamaya önem veren bir sisteme geçmek üzere bir dönüşüme tabi tutulması gerektiği anlaşılmaktadır. Hamdullah Suphi, okullarda yetiştirilecek bireylerin hayatta kullanabilecekleri bilgilere ve becerilere sahip bireyler olarak yetiştirilmelerinin gereğini vurgulamaktadır.

1922-1924 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapan İsmail Safa'nın, yayınladığı Misak-ı Maarif'te eğitime ve yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklere ilişkin görüşleri şöyledir:

Her neslin vazifesi yeni nesli istikbalin ihtiyaçlarına göre hazırlamaktır...Terbiye hususundaki hedeflerimiz sarihtir: Yarının fikri, hukuki bilhassa iktisadi akideleri ile doğacak yeni medeniyetini gençlerimiz metanetle karşılayabilmelidirler! Onları her ceyana sükun ve tevekkülle tabi olacak şu yahut bu fikir ve kanaatlerle değil, en doğru ve ihtiyaca uygun istikametleri sezecek, kendi azmi ile ileri atılacak bir kabiliyet-i fikriye ile yetiştirmek millet için bir hayat meselesidir (Maarif Vekaleti Mecmuası, 1922, s. 50-51).

İsmail Safa'ya göre her nesil yeni nesli geleceğin ihtiyaçlarına göre hazırlamalı, eğitimle geleceğin düşünce, hukuk ve iktisat inanışlarıyla doğacak yeni medeniyetimizi yeni nesiller sağlam bir şekilde karşılayabilmelidir. İsmail Safa'ya göre yetiştirilecek bireyler, her türlü akıma karşı susan ve teslim olan bir düşünceyle değil, en doğru ve ihtiyaca uygun yönde, kendi azmi ile ilerleyecek düşünme kabiliyetine sahip bireyler olarak yetiştirilmelidir.

29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Cumhuriyet dönemi, Türk eğitim sisteminde uzun süreden beri gerçekleştirilmeye çalışılan Batılı anlamda bir eğitim sistemine geçişin eskisinden farklı nitelikte büyük adımlarla gerçekleştirilmeye başladığı bir dönemdir. Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni devlette bir dizi yasa çıkarılmıştır. 3 Mart 1924'de halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı Hanedanının yurt dışına çıkarılması, Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılmasına ilişkin yasalarla birlikte kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitim alanındaki en önemli yenilik olarak görülür.

Türkiye'de, eğitim birliğini sağlamayı amaçlayan Tevhid-i Tedrisat Kanuna ilişkin olarak Atatürk'ün 1 Mart 1924'de TBMM'de yaptığı konuşmada bu kanuna şöyle vurgu yaptığı görülür:

Türkiye'nin eğitim ve öğretim politikasının tam ve hiçbir kuşkuyla yer vermeyen bir açıklıkla belirtilip uygulanması gereklidir. Bu politika her anlamıyla milli bir kapsamda olmalıdır... Memleket evladının birlikte ve eşit olarak edinmeye mecbur oldukları bilimler ve fenler vardır. Yüksek meslek ve ihtisas erbabının ayrılacağı eğitim dereceleri kadar eğitim ve öğretimde birlik sağlanması, sosyal yaşantının gelişmesi ve yükselmesi için önemlidir. Bu sebeple Şer'iyeye Vekaleti ile Maarif Vekaleti'nin bu konuda fikir birliği yapması arzu edilir... (Sakaoğlu, 1992, s. 23).

Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti'ne bağlı olan medrese ve okullar Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla, ülkede eğitim veren bütün

kurumlar Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Yasayla, ülkede eğitim-öğretim veren kurumlarda ikilik ortadan kalkmış, eğitim kurumlarının tamamının tek bir amaç doğrultusunda eğitim vermek üzere bir çatı altında toplanması sağlanmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanununun amacını, Başvekil Fethi Bey'in Hükümet Programında yer alan maarife ilişkin şu bilgiler (İcra Vekilleri Heyeti 22.11.1340) ortaya koymaktadır:

Meclisi Alinizin yüksek kararıyla tevhidi tedrisat esaslarını kabul ederek selamet yolunu bulmuş olan Maarifimizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına talim ve terbiyenin muhtaç olduğu intizam ve inzibat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır (Öztürk, 1968, s. 72).

Buna göre Türk Milli Eğitimi, Tevhid-i Tedrisat esasları temelinde Türk vatanına eğitim ve öğretimin ihtiyaç duyduğu düzen ve disiplin altında tek tip bir eğitim ve tahsil ile donanmış, hayat için hazır gençler yetiştirmeyi hedeflemektedir.

20 Nisan 1924'de yeni bir anayasanın kabulü gibi birçok reformlar yapılmış, yönetim şekli Cumhuriyet olarak belirlenen yeni devlette, insan yetiştirme süreci olan eğitime hayati önem verilmiştir. Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Laiklik, Halkçılık, Devletçilik, Devrimcilik yeni devletin temel ilkeleri olarak ortaya çıkmıştır (TBMM, 1924).

1924 Anayasasının ikinci maddesini oluşturan ve daha sonra 1937 anayasasının birinci maddesi olan Atatürk İlkeleri Cumhuriyetin insan yetiştirme sisteminin temel dayanaklarından biridir. 1924 Anayasasında devletin özellikleri ve dayandığı temel ilkeler ve eğitime ilişkin maddeler şöyledir:

“Madde 1: Türkiye Devleti Bir Cumhuriyettir. Madde 2: Türkiye Devleti Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi Laik ve Devrimcidir. Madde 87: Kadın, erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek ödevindedirler. İlköğretim Devlet okullarında parasızdır.” (TBMM, 1924).

Yukarıda verilen Madde 1'de devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu vurgusu yapılırken, ikinci maddede ise Atatürk İlkelerine yer verilmiştir. Bu maddelerin dışında Madde 87 ise ilköğretimin kadın, erkek bütün Türkler için zorunlu ve devlet okullarında ücretsiz olduğu belirtilmiştir. Devletin şekli olan Cumhuriyetin ve Atatürk İlkelerinin, insan yetiştirme süreci olan eğitimin ve dolayısıyla eğitim sisteminin temel dayanaklarından olduğu burada Anayasa ile belirlenmiştir.

Cumhuriyetçilik, ulusun tüm bireylerinin yönetime etkin olarak katılması, yönetimde söz sahibi olması, geleceği için karar verme yetkisinin ulusun kendinde olmasıdır. Milliyetçilik ya da Ulusçuluk, ulusun tüm bireyleriyle amaçta, ülküde, dilde ulusal kimlik bilincine

varması, ülke ve ulusun geleceği için birlikte çalışma, yönetimde, ekonomide, iç ve dış siyasette bağımsızlık doğrultusunda gelişmeye, çağdaşlaşmaya katkıda bulunmasıdır. Halkçılık, toplumda sınıf egemenliğini reddeder. Devletçilik, devlet, ülke ve ulus imkanlarının kullanımında, işletilmesinde, kalkınmada, çağdaşlaşmada devletin ekonomik işlevine yön veren ilkedir. Laiklik, yönetimi, siyaseti, eğitimi, devlet ve toplum yaşamının gerekli kıldığı görevleri dinin tekelinden kurtarmak, devlet işleriyle din işlerini birbirinden ayırmaktır. Devrimcilik, devrim ilkelerini dogma olmaktan kurtaran, onu yaşayan, geleceğin yeni oluşumları, gelişme ve değişimleri karşısında sürekli kılan ilkedir (Kili, 2014, s. 240-244).

Bu ilkeler Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temel özelliklerinin ve değerlerinin neler olduğunu ortaya koymaktadır. Yeni devlette yetiştirilecek bireylerin de bu ilkeleri benimsemiş olarak yetiştirilmelerinin hedeflendiği görülmektedir. Atatürk ilkeleri doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin cumhuriyetçi, milletin tüm fertleriyle birlik bütünlük içinde olan, milli kimlik bilincine sahip, milletin çağdaşlaşması için katkı sağlayan, her durumda milletin menfaatini tüm menfaatlerden üstün tutan, toplumda sınıf egemenliğini reddeden ve herkesin eşit olduğunu benimseyen, devletin imkanlarını devletin ekonomik kalkınması için kullanılması gerektiğini bilen, siyaseti, ekonomiyi, eğitimi din işlerinden ayrı düşünen, devrimleri benimseyen, sahiplenen ve geleceğe aktaran bireyler olarak yetiştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Yetiştirilecek bireylerin milli değerlerine bağlı, laik, düşünce, vicdan ve irfan yönünden özgür, milli ideallere sahip, bağımsız ve çağdaş olmaları amaçlanmaktadır.

22 Mart 1926'da kabul edilen 789 sayılı Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun ile Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda, ülkede eğitim hizmetlerinin düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede okul açma devletin iznine tabidir. Fıkıh, hadis gibi dersler programlardan çıkarılmaktadır. Eğitim sistemi düzenlenerek bugünkü sistemin temellerinin atıldığı görülmektedir. Bu kanunla karma eğitim ilkesi de benimsenmiştir. Bunlara ek olarak 789 sayılı yasayla Türk dilinin korunması, dünya dilleri arasındaki onurlu yerini alabilmesi ve diğer dillerin etkisinden arındırılabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığında bir dil heyeti oluşturulmuştur. Bu da eğitimin Türkçe yapılmasını, gelişmesini, yaygınlaştırılmasını sağlamıştır (Gelişli, 2005, s. 15). 789 sayılı kanunun ikinci maddesine göre, yalnız talim ve terbiye işleriyle ilgilenmek üzere Maarif Vekaletinde bir Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur. Talim ve Terbiye dairesinin görevleri, teşkilatlanması ve çalışması bir yönetmelikle belirlenmiştir. Buna göre Talim ve Terbiye Kurulunun verdiği kararlar

Bakanlık makamınca uygulanır. Ancak, herhangi bir kararın kabul edilmemesi veya aksinin yapılması halinde, konu yıl içinde toplanacak Milli Eğitim Şurasına götürülür denilmektedir (Özalp ve Ataünal, 1977, s. 44).

Cumhuriyetin kuruluş döneminde, dönemin önde gelen devlet adamlarından Başbakan İsmet İnönü'nün görüşlerinde de eğitime ilişkin açıklamalara rastlanmaktadır. Örneğin İsmet İnönü'nün 5 Mayıs 1925'de Muallimler Birliği Kongresi üyelerinin kendisini ziyareti sırasında yaptığı konuşma, onun insan yetiştirmeye bakışı ve ülkede devam edecek reformlar hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir:

Milli terbiye istiyoruz; bu ne demektir? Bunun zıddıyla daha açık anlarız. Milli terbiyenin zıddı nedir derlerse söyleyebiliriz, bu belki dini terbiye yahut beynelmilel terbiyedir. Sizin vereceğiniz terbiye dini değil milli, beynelmilel değil millidir. Sistem bu. Dini terbiyenin milli terbiyeye tearuz teşkil etmediğini, zaman, her iki terbiyenin kendi yollarında en temiz bir tecelli göstereceğini ispat edecektir. Beynelmilel terbiyeye gelince, esas itibarıyla dini terbiye dahi bir nevi beynelmilel terbiye demektir. Bizim terbiyemiz kendimizin olacak ve kendimiz için olacaktır. Milli terbiyede iki kısım düşünebiliriz; Milli terbiyenin siyasi ve vatani mahiyeti itibarıyla. Bütün bu topraklara Türk mahiyetini veren bir Türk var. Fakat bu millet henüz istediğimiz yekpare millet manzarasını gösteremiyor. Eğer bu nesil şuurla ilmin ve hayatın rehberliğiyle ciddi olarak, bütün ömrünü vakfederek çalışırsa, siyasi Türk milleti harsi, fikri ve içtimai tam ve kamil bir Türk milleti olabilir. Bu yekpare milliyet içinde yabancı harslar hep erimelidir. Bu milliyet kütlesi içinde ayrı medeniyetler olamaz. Dünya üzerinde her millet mutlaka bir medeniyet temsil eder. Kendilerini Türk milletinin medeniyetinden başka camialara bağlı görenlere işte açıkça teklif ediyoruz: Türk milletiyle beraber olsunlar. Fakat halita halinde değil, konfedere olmuş medeniyetler halinde değil, bir tek medeniyet halinde. Bu vatan işte tek olan bu milletin ve bu milliyetindir. Bunu yalnız söz olsun diye söylemiyoruz, süs olsun diye bu fikirde değiliz; bu siyaset vatanın bütün hayatıdır. Yaşayacaksak, yekpare bir millet kütlesi olarak yaşayacağız. İşte milli terbiye dediğimiz sistemin umumi hedefi (MEB, 1946, s. 92-93).

İnönü'nün sözlerinden yetiştirilecek bireylerin “tek bir sistemde, tek bir millet ve tek bir milliyetten olduklarını, bunun da Türk milliyeti olduğunu” benimsemelerini amaçladığı görülmektedir.

Başbakan İsmet İnönü'nün 8.11.1928 tarihli Hükümet Programında millet mekteplerinin açılmasına ve ilköğretime önem verileceği ön plana çıkmaktadır:

Türk harflerinin bütün vatandaşlara kapılarının önünde ve işlerinin başında öğretilmesi için daha bu sene içinde millet mektepleri teşkilatı yapacağız. Bu teşkilat şehir ve köy, bütün yurdu kaplayacak... İlk tahsili fiilen umumi bir hale getirmek meselesini enine boyuna ve çok özen ile tetkik ettik. Bugünkü usul ile ilk tahsil varabileceği hedeflere varmış gibidir. İdarei hususiyelerin yerli varidat ile yerli ilk mekteplerle uğraşması tarzında şimdiye kadar takip edilen usulün bugünkü vaziyeti şudur: varidatı müsait olan yerler ilk ihtiyaç haricinde geniş sarfiyata temayül edecek hale gelmişler, varidatı müsait olmayan yerler tevakkuf ihtimali karşısında kalmışlardır. Halbuki bu memleketin ilk tahsile umumi ve hususi idarelerden tahsis ettiği varidat ki 20 milyonu geçecek kadardır. Bir elden yani Büyük Millet Meclisinin Maarif Vekaletinden sarfolunarak bütün memlekette bir plana göre mütevazi fakat sıhhi, temiz ihtiyaca kafi binalarla ilk tahsili bütün vatana fiilen umumi kılmak mümkün olacaktır (Öztürk, 1968, s. 99-100).

Başbakan İsmet İnönü, 27.9. 1930 tarihli hükümet programında hükümetin takip edeceği genel politikayı ve eğitim politikasını şöyle açıklamaktadır:

Muhterem Efendiler; Hükümetin takip edeceği siyaset umumi ve ana hatları ile senelerden beri takip olunan hatların aynı olacaktır. Dahilde bu umumi siyasetin ifadesi Cumhuriyet icabatının mütemadi bir tekamül takip etmesi vatandaşın huzur ve emniyetinin, çalışmak ve inkişaf etmek gayelerinin engelden masun bulunması, vatanın ve milletin hars ve içtimai birliğinin muhafaza ve takviye edilmesidir... Maarif siyasetimizde mesleki tahsil ve ihtisas, az masrafla çok netice arayan ameli bir mahiyet, mekteplerimizi her türlü menfi tesirattan münezze, ahlak ve intizam cephelerini bilhassa emniyetli tutan bir zihniyet ve yeni bir kuvvetle devam edeceğiz... (Öztürk, 1968, s. 141-142).

Hükümetin programından anlaşılacağı üzere bir süredir devam eden politikaların sürdürüleceği, Cumhuriyet'in gerektirdiklerinin sürekli olarak geliştirilmesi ve çalışma ve ilerleme hedeflerinin engellerden korunması, vatanın ve milletin kültürel ve toplumsal birliğinin korunması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklere ilişkin TBMM'nin Maarif vekili olan ve 1925'de ikinci kez bu göreve gelen Hamdullah Suphi Bey'in bu dönemdeki görüşleri de önemlidir. Hamdullah Suphi Bey, Darülfünunda divan toplantısında eğitime ilişkin olarak şunları söylemektedir:

Bugünkü Türkiye bir mücadele bir mücadele alemdir. Ruhlarımızı bu mücadeleler yolunda teşci' eden fikirleri Türk Milletine uzak bir alemden gelen ilim müesseseleri verdi... Arkadaşlar biz öyle bir sahaya çıktık ki bir daha geri dönmeye imkan yoktur. Yeni mahallere çıkanlar arkada bıraktıkları gemileri yakmışlardır. Mazi ile aramızda aşılmaz bir uçurum vardır... Cumhuriyeti kuranlar, cumhuriyeti yükseltmeyi sizden bekliyor (Vatan, 1925, s.1-4).

Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey'in görüşlerinden, Türkiye'nin o dönem bir mücadele ve çarpışma içinde olduğu, Cumhuriyeti kuran iradenin Cumhuriyetin ve temel değerlerinin yeni nesillere kazandırılması amacıyla geri dönmeyeceğine vurgu yaptığı görülmektedir.

Hamdullah Suphi Bey'den sonra yerine gelen Cumhuriyet'in 1925-1929 yılları arasında eğitim bakanlığı yapmış olan Mustafa Necati Bey'in yayınladığı genelge, onun eğitime bakışı ve Cumhuriyetin yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerine ilişkin önemli ipuçları taşımaktadır. Mustafa Necati'ye göre eğitimin amacı şöyledir:

Yeni nesli beden ve fikren olduğu kadar seciye ve milli heyecan itibariyle de yeni hayatın ve demokrasinin icabatına göre hazırlamak ve bu suretle Türklüğe dahil bulunduğu medeniyet zümresi içinde yüksek bir mevki teminine çalışmak lazımdır. Bu gayeye doğru tam bir intizamla yürüyebilmek mekteplerde kutlu ve şuurlu inzibatın ve feyizli bir havayı maneviyenin hakim olmasına vabestedir... (Hakimiyet-i Milliye, 1925, s. 1).

Mustafa Necati Bey, Türklüğün yükselmesi ve uygarlık düzeyi kendine içinde üst basamaklarda yer bulabilmesi için yetiştirilecek bireylerin bedeni ve fikri gelişiminin yanında, karakter ve milli duygular yönünden de yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazırlanmış şekilde yetiştirilmiş olmalarının gerekli olduğunu savunmuştur.

Mustafa Necati Bey, 12 Mayıs 1927'de TBMM'de yaptığı konuşmasından bir bölümünde de eski ve yeni eğitimi kıyaslar, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklere de işaret etmektedir:

...Dünkü Maarif dünyevi değildi. Milli değildi, bittabi demokratik de değildi. Bugünkü Maarif dünyevidir. Yani tefekkürü daraltan ve vicdan hürriyetini kıran her türlü tesirden uzaktır. Bugünkü Maarif modernidir. Yani terbiyenin esaslarında ve usul ve tarzlarında tamamen ilmi esaslar hakimdir. Bugünkü Maarif millidir, yani gençleri bütün yaşayan müesseselere, emel ve mefkurelere, velhasıl Türk cemiyetine intibak ettirmek ve onlara azami içtimai kabiliyet vermek hedefini takip eder... İnkılap prensiplerine aşık bir nesil yaratmak gayemizdir. Hayat ve ümit dolu kalpleriyle memleket için, millet için feyizkar ve hayırkar birer varlık olacak gençliği yetiştirmek için fedakar mesai arkadaşlarım ve aziz meslektaşlarım canla başla çalışmaktadır... (MEB, 1946, s. 403).

Mustafa Necati Bey'e göre bugünkü milli olan eğitim, gençleri bütün kurumlara, amaç ve ideallere, kısacası Türk toplumuna uyumlarını sağlamayan ve onlara gerekli en yüksek toplumsal yetenekleri kazandırmayı amaçlayan niteliktedir ve yetiştirilecek nesillerin inkılaplara aşık bir nesil olarak yetiştirilmesini amaçlamaktadır.

Milli eğitim bakanı Mustafa Necati Bey dönemindeki önemli bir gelişme de Latin harflerinin kabulüdür. Latin harflerinin kabulü, önemli bir kültür devrimidir. Kültür devriminin ilk önemli adımı Arap harflerinin yerine Türk harflerinin getirilmesi olmuştur. Harf devrimini olanaklı kılan etken, Osmanlı Devletinin okuryazarlığı çok küçük bir azınlığın işi olmaktan çıkarmak için pek az şey yapmış olmasıydı. 1918' de okuryazarlığın % 5'i geçmediği tahmin edilebilir. 1927'de bu oran % 10,7 dir. Türkiye'de okuryazarlık oranı % 20-25 civarında olsaydı böyle bir devrim Atatürk için gerçekçi bir tasarı olmazdı. Harf devrimini olanaklı kılan bir başka etken de ulusçuluktur. Türkçenin kendine özgü bir alfabesi olması istenmiş olabilir. Ayrıca dilden Arapça ve Farsça sözcüklerin atılması için alfabeği değiştirmek iyi bir yoldu. Türk alfabesiyle yazılan Arapça ve Farsça sözcüklerin yaşama olasılıkları sudan çıkmış balık gibi azalıyordu (Akşin, 2016, s. 201-203).

Atatürk'ün yazı devrimini gerçekleştirmedeki amacı, 1 Kasım 1928'de TBMM'nin üçüncü dönem ikinci toplantı yılını açarken yaptığı konuşmasında görülmektedir:

Aziz Arkadaşlarım, Her şeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine, onun bütün emeklerini kısıp yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. Büyük Türk Milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabılır. Bu okuma yazma anahtarı ancak latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde ve köyde, yaşlı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla, Türk harflerinin kat'iyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır... Efendiler! Türk harflerinin kabulüyle hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına mühim bir vazife tevaccüh ediyor. Bu vazife milletimizin kamilen okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz hususi ve umumi hayatımızda rasgeldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek ve kadın her vatandaşımıza öğretmek için tehalük göstermeliyiz. Bu milletin asırlardan beri hallolunmayan bir ihtiyacı, birkaç sene içinde tamamen temin edebilmek, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. Hiçbir muzafferiyetin hazırlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin heyecanı içindeyiz... (MEB, 1946, s. 34-35).

Atatürk, yazıyı ilerlemenin ilk yapı taşı olarak görmektedir. Atatürk'ün Latin alfabesinin kabul edilmesinde amacı, Türk milletini kolaylıkla okuyup yazabileceği bir alfabeye kavuşturmadır. Atatürk, Türk milletinin, az bir çabayla kendi güzel ve asil diline uygun bir alfabe sayesinde bilgisizlikten kurtulabileceğini belirtmektedir. Bu alfabe ise Latin alfabesidir. Ayrıca Latin alfabesinin kabulünün herkese, okuma yazma bilmeyen kim varsa onlara okuma yazma öğretmek gibi önemli bir vazife yükleyeceğini vurgulamaktadır. Milletimizin yüzyıllardır çözölemeyen okuryazarlık sorununun bu yolla birkaç yıl içinde tamamen ortadan kaldırılmasını ise yakın gelecekte gözlerimizi kamaştırın bir zafer güneşi olarak nitelendirmekte ve hiçbir zaferin bundan daha fazla haz veremeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır.

Dönemin 1930-1932 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapan Esat Bey'in 25.6 1932 tarihinde TBMM'de Milli Terbiyeyi açıkladığı konuşması şöyledir:

...Milli terbiye denince; her şeyden evvel Türk Milleti'nin milli ve tarihi seciyesiyle mütenasip inkişafıdır; medeniyetidir. Her sahada; ilimde, sanatta, ziraatte, iktisadiyatta, içtimaiyatta, heyeti umumiyesinde medeni bir devlet, medeni bir millet nasıl olursa o şekil ve hududa gelmektir, şart budur. Bu tekamül ve mesai milli ve tarihi seciye ile mütenasip olacaktır. İşte milli ve tarihi seciyemiz ile mütenasip olacak, bir medeniyet verecek terbiye; milli terbiyedir. Milli terbiyeden bizim anladığımız budur. Yani Türk çocuğunda hodbinlik olmayacaktır ve Türk hiçbir zaman bedbin yetişmeyecektir... Milli terbiyemizin vereceği tesirle Türk çocuğu hodbin olmayacak, yani her fert, her Türk çocuğu kendi menfaatinin ancak millet menafii ile kaim olduğunu bilecektir. Ben yapacağım, ben bileceğim... Bu Türk çocuğunun zihninden çıkacaktır...Türk çocuğuna ilim ve sanat öğretirken aynı zamanda memleket ve millet muhabbeti vermeye de mecburuz... (MEB, 1946, s. 87).

Esat Bey, yetiştirilecek bireylerin verilecek Milli Eğitimle bencil ve kötümser olmamasının amaçlandığını, her bireyin kendi menfaatinin ancak milletin menfaatiyle var olacağını bilmesinin amaçlandığını belirtmektedir. Aynı zamanda, yetiştirilecek bireylerin, ülkesini ve milletini seven bireyler olarak yetiştirilmelerinin bir zorunluluk olduğunu ifade etmektedir.

1932-1933 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Reşit Galip, 23 Nisan 1933'de Çocuk Haftası Töreninde yaptığı konuşmada, Türkiye'de uzun yıllar boyunca her sabah ilkokullarda okunan Andımızı şu sözlerle ifade ederek uygulanmasını istemiştir:

Çocuklar! Bayramınız dolayısıyla size birkaç sözüm var. Bilirsiniz, daha iyi bilirsiniz ki her Türk çocuğu, anasının, babasının olduğu kadar milletindir, budunundur. Sizin sağlığınıza, sizin çalışmanıza, sizin budun ülküsüne ve törelerine uygun yetişmenize, ananız babanız kadar bütün Türklük yürekten bağlıdır... Büyük Türk yarınının yapıcıları arasına girmek için şimdiden hazırlanan güzel çocuklar! Daima kulağınızda cınlasın ki çalışkan olmayan Türk sayılmaz, ahlaklı olmayan Türk olamaz! Şimdiden bağırarak söylüyorum ki sizlerden çalışmayanlar millet işlerinde kendi paylarına düşecek olanı en iyi yapmak için bugün en iyi yetişmeye kulak asmayanlar, bizim yarınki düşmanlarımızdır! İçinizde yarın bütün milletin kendisine düşman olmasını isteyecek çocuk var mı? ... Size bugün şu işi veriyorum: Bayramınız biter bitmez, mekteplerinize döndüğünüz ilk günden başlayarak birincisi derse girdiğiniz zaman sınıflarda hep birden ve her gün şu sözleri tekrarlayacaksınız: "Türküm, doğruyum, çalışkanım. Yasam: küçüklerimi korumak büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu özümden çok sevmektir.

Ülküm: Yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun! (MEB, 1946, s.116-117).

Bakan Reşit Galip, büyük Türk geleceğinin yapıcıları olarak çocukların çalışkan ve ahlaklı olmaları gerektiğini, ahlaklı ve çalışkan olmayanın Türk olamayacağını ifade ederken çocuklara her sabah okullarda ilk derslerde tekrarlamalarını istediği “Türküm, doğruyım, çalışkanım. Yasam: küçüklerimi korumak büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu özümnden çok sevmektir. Ülküm: Yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun!” sözlerini telkin etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde, İsviçre Medeni Kanununun uyarlanması, çeşitli ceza ve ticaret kanunlarının uygulamaya konması, özellikle 1928’de Latin Harflerinin kabulü, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumlarının kurulması gibi reformlar Cumhuriyetin kuruluşundan sonra atılan önemli adımlardır.

Cumhuriyetin yetiştirilecek yeni nesillere milli bir eğitim yoluyla milli tarihini ve dilini öğretmek, koruyup geliştirmek üzere Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun kurulması Cumhuriyetin getirdiği önemli gelişmelerdendir. 1931 yılında kurulan Türk Tarih Kurumu ve 1932 yılında kurulan Türk Dil Kurumu da yeni rejimin önemli kurumlarından biridir. Türkler gibi dünyanın en eski, en köklü bir ulusunun, uygarlıklar yaratmış bir halkın gerçek tarihini bilmemesi, bu tarihin özel amaç güden yabancıların tanımlamalarına bırakılması Cumhuriyet yönetiminin kabul edeceği bir durum değildir. Türk Tarih Kurumu, Türkiye’nin eski halkının kimler olduğu, Anadolu’da kurulan uygarlıklar, Türklerin Dünya tarihinde ve uygarlığında yeri, İslam tarihinin gerçek yönü ve bu tarihe Türklerin etkilerini bilimsel olarak bu kurumun ele alması ve incelemesi, bu konularda kitaplar yayınlaması amaçlanmıştır. Türk Dil Kurumu ise dilde Türkçeye dönüş, Türk dilini geliştirme, Türk halkının kadın erkek okuryazar hale gelmesi, yeni sözcük ve kavramların oluşturulması, Türk dilinin yabancı sözcüklerden ve etkilerden arındırılması, kökenlerinin araştırılması gibi milli amaçların ve çalışmaların sonucudur (Kili, 2014, s. 225-229). Dil, insanlığın simgesidir. Ulusal dil ise, ulus olmanın vazgeçilmez ögesidir. Atatürk’ün eğitim anlayışını, Türkçenin bağımsızlığı, korunması ve geliştirilmesinden soyutlamak mümkün değildir. Türk dil sorunu kurumsallaşmış ve böylece Türk Dil Kurumu doğmuştur (Bilhan, 1981, s. 54). Türk Tarih Kurumunun kurulmasıyla yetiştirilecek bireylerin “Türk Milleti’nin gerçek tarihini bilmesi” amacıyla çalışmalar yapması hedeflenmiştir. Türk Dil Kurumunun ise yetiştirilecek bireylerin tümünün “okuryazar hale gelmesi ve Türk Dilinin öneminin ve değerinin benimsemesi” amacıyla çalışmalar yapmak üzere kurulduğu görülmektedir.

Atatürk, devletin Türk Diline önem vermesi gerektiğini düşünmektedir. Türk Dil Kurumunun kurulması da bunun en güzel örneklerinden biridir. Atatürk, 1 Kasım 1932’de, TBMM dördüncü dönem ikinci toplantı yılını açarken Türk dilinin korunmasına ilişkin şunları söylemektedir:

“Milli Kültürün her çıғırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyetinin temel dileği olarak temin edeceğiz. Türk Dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilatımızın, dikkatli, alakalı olmasını isteriz...” (MEB, 1946, s. 35).

Atatürk, Milli kültürümüzün her çağda büyüyerek yükselmesini Türkiye Cumhuriyeti’nin temel dileği olmasını sağlayacaklarını, bu yolda Türk dilinin benliğine ve özündeki güzellik ve zenginliğe kavuşması için devletin bütün kademelerinin bu konuda dikkatli ve ilgili olmasını istediğini belirtmektedir.

Atatürk, 1 Kasım 1934’de TBMM dördüncü dönem dördüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada, Türk Tarihi ve Türk dilinde devletin amacını şöyle açıklamaktadır:

“Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da, Türk tarihini, doğru temelleri üzerine kurmak; öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışmakta olduğunu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimlere ereceğine şimdiden inanabilirsiniz...” (MEB, 1946, s. 37).

Atatürk, kültüre ilişkin işler konusunda çok hassas olduklarını, bu işlerin başında da Türk tarihini doğru temelleri üzerine kurmanın ve Türk diline değeri olan genişliği vermenin geldiğini belirtmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda, büyük çalışmaların yapıldığını ve bu çalışmaların göz kamaştırıcı sonuçlara ulaşacağına inanılmasını söylemektedir.

Atatürk’ün 1 Kasım 1936’da, TBMM beşinci dönem ikinci toplantı yılını açarken Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun çalışmalarına ilişkin olarak söyledikleri, bu iki kurumun amacını ortaya koymaktadır:

...Başlarında kıymetli Maarif Vekilimiz bulunan, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumunun, her gün yeni hakikat ufukları açan, ciddi ve devamlı mesaisini takdirle yad etmek isterim. Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründeki analıklarını, reddolunamaz ilmi belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk Milleti için değil ve fakat ilim alemi için, dikkat ve itibahı çeken, kutsal bir vazife yapmakta olduklarını emniyetle söyleyebilirim... (MEB, 1946, s. 39).

Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun, her geçen gün yeni gerçek ufukları açan ciddi ve sürekli çalışmalarını takdir eden Atatürk, bu iki milli kurumun tarihimizin ve dilimizin unutulmuş geçmişini, dünya kültürüne yaptığı katkıları reddedilemez bilimsel belgelerle ortaya koyduklarını belirtmektedir. Bu kurumların sadece Türk Milleti için değil, bilim için

de dikkat çeken ve uyanışı sağlayan kutsal bir görev yaptıklarını belirtmektedir. Atatürk'ün direktifleriyle Türkiye'de bir süredir yürütülen tarih çalışmaları sonunda 1931 yılı sonuna doğru okullar için dört ciltlik bir tarih kitabı serisi hazırlanmıştır. Ağırlık noktasını Türk tarihinin oluşturduğu bu serinin müsveddelerini Atatürk tamamen okumuş ve düzenlemiştir. Yeni tarih kitapları, Yeni Türk Tarih Tezini de içermektedir. "1932 yılında Ankara' da düzenlenen Birinci Türk Tarih Kongresinde, Türk Tarih tezi geniş ölçüde açıklamalar ve tartışmalarla millete mal edilmiştir." (Karal, 1946).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Esat Bey'in kongrenin kapanışında söyledikleri, okullarda tarih öğretiminde Türk Tarih Tezinin önemine vurgu yapmaktadır:

Muhterem meslektaşlarım. Biz, muallimler ve mürebbiler, diğer her hangi bir vatandaştan farklı olarak bu tarihi hakikatleri yalnız öğrenmek ve bilmek değil, ellerimize teslim edilmiş olan memleket çocuklarına, memleket gençlerine ve hatta bütün vatandaşlara öğretmek milli ve medeni vasıflarımızı, kabiliyetlerimizi kendilerinde milli mefkure, milli şuur halinde yaşatmak ve yükseltmek gibi mukaddes bir vazifeyi ve mesuliyeti omuzlarında taşıyan kimseleriz. Tarih tedrisinde birinci vazifemiz milli tezin mahfuziyetidir. Milli tezimizi çürütecek mevzulardan uzak kalmak her birimiz için, muallim için, talebe için milli ve vatani bir mükellefiyettir... (Türk Tarih Kurumu, 2010, s. 628).

Öğretmen ve eğitimcilerin diğer vatandaşlardan farklı olarak tarihi gerçekleri sadece öğrenme ve bilmelerinin yeterli olmadığını, bunları çocuklara, gençlere ve hatta bütün vatandaşlara öğretmeleri gerektiğini vurgulayan bakan, öğretmenlerin okullarda tarih öğretiminde birinci görevinin Türk Tarih Tezinin korunması olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, öğretmen ve öğrencilerin, bu milli tezi çürütecek konulardan uzak kalmasının milli ve vatani bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır.

2 Temmuz 1932 tarihinde Ankara'da toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi, Türkiye Cumhuriyeti'nin milli tarihine verdiği önemin göstergelerinden biridir. Kongre, dönemin Milli Eğitim Bakanlığı ve Türk Tarih Kurumu (o zamanki adıyla Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti) tarafından düzenlenmiştir. Atatürk'ün direktifleriyle hazırlanan dört ciltlik Türk Tarihi ve Dünya tarihine ilişkin kitaplar ve bu kitaplarda yer alan Türk Tarih Tezine ilişkin açıklamaların, konuşma ve tartışmaların gerçekleştiği kongreye Türkiye'nin her yerinden birçok öğretmenin katılması anlamlıdır. (Türk Tarih Kurumu, 2010). Okullarda yetiştirilecek bireylere Yeni Türk Tarih Tezinin ve milli tarihine ilişkin bilgilerin kazandırılması yolunda Birinci Türk Tarih Kongresi, önemli bir başlangıç adımıdır. Türk Tarih Kongresinde millete mal olmuş Türk Tarih tezinin çocuklara, gençlere ve bütün vatandaşlara öğretilmesi amaçlanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında (1924) Türkiye'ye davet edilen Amerikalı eğitimci John Dewey'in, Türk Eğitim Sistemini incelemeleri sonucunda oluşturduğu Türkiye Maarifi

Hakkında Raporun, dönemin insan yetiştirme sisteminin şekillenmesinde önemli etkileri olmuştur. Dewey'in raporunda Türk eğitim sisteminin amacı, Türk Eğitim teşkilatının yapılandırılması, köy ilkokullarının durumu ve alınması gereken tedbirler, öğretmen yetiştirme gibi birçok konuda Türk eğitim sisteminin yapılandırılmasına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Günümüz eğitim sistemini derinden etkileyen bir filozof olan John Dewey, eğitim programlarından okulların işlevine, çocuğun tanımlanmasından eğitimin yöntemine kadar birçok sahada çığır açmıştır (Sözer ve Sel, 2015, s.324). Türk eğitim sisteminin amacı konusunda Dewey raporunda şunları belirtmektedir:

İlk ve pek mühim nokta, Türkiye mekteplerinin gaye ve hedeflerini tesbit etmektir. Ancak bu suretle itihaz olunacak tedbirler tavazzuh eder ve mütekamil ve tedrici bir surette inkişaf edecek muayyen bir program çizmek mümkün olur... Şayanı memnuniyettir ki Türkiye maarif teşkilatında takip edilecek gayeyi tayinde müşkülât yoktur. Bu gaye, Türkiye'nin mütemeddin milletler arasında mükemmel bir uzuv olarak canlı, hür, müstakil ve laik bir cumhuriyet halinde inkişaf etmesidir. Bu gayeyi elde etmek üzere mekteplerin millet efradına evvela doğru siyasi itiyatlar ve fikirler vermesi, saniyen onlarda muhtelif şekilde iktisadi ve ticari liyakat ve kabiliyetleri teşvik etmesi, salisen erkek ve kadını hakimiyeti milliyeye, iktisaden kendi kendisini idareye, ve sanatça terakkiye sevk edecek, yani onları teşebbüs ve ibdaa, istiklali muhakemeye, ilmi bir surette düşünmeye ve menfaati umumiye için içtimai tarzda teşriki mesaiye alıştıracak fikri ve ahlaki seciyenin hatlarını ve temayüllerini kendilerinde inkişaf ettirmesi lazımdır. Bu gayeleri tahakkuk ettirmek için yalnız sadece bazı liderler yetiştirmek kafi değildir. Vatandaşların heyeti mecmuası, memleketin siyasi, iktisadi ve harsi inkişafına iştirak edecek bir terbiye almalıdır (Dewey, 1939, s. 8).

Dewey'e göre ilk ve en önemli mesele olarak okulların amaç ve hedefleri belirlenmelidir. Alınacak tedbirlerin belirlenmesi, gelişen ve sürekli ilerleyen belirli bir programın yapılması ancak okulların amaç ve hedeflerinin belirlenmesiyle mümkün olabilir. Türk eğitiminin amacının Türkiye'nin çağdaş milletlerin mükemmel bir parçası olarak canlı, özgür, bağımsız ve laik bir cumhuriyet olma yolunda ilerlemesi olduğunu belirtmektedir. Bu amaca ulaşmak için ise okullar bireylere, ilk önce doğru siyasi alışkanlıklar ve fikirler vermelidir. İkinci olarak bireylerin çeşitli ekonomik ve ticari yeterlilik ve kabiliyetlerini artırmalıdır. Üçüncü olarak erkekleri ve kadınları millet egemenliğine, ekonomik yönden kendini idare etmeye ve sanat yönünden gelişmeye yönlendirmeli, yani onları girişim ve üretime, bağımsızlığı düşünmeye, bilimsel düşünmeye ve toplumun menfaati için birlikte çalışmaya alıştıracak fikir ve ahlak karakterinin ana hatlarını ve eğilimlerini kendilerine kazandırmalıdır. Bu amaçları gerçekleştirmek için sadece bazı liderler yetiştirmenin yeterli olmayacağını, toplumdaki bütün vatandaşların ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel gelişimine katkıda bulunacak bir eğitim alması gerektiğini belirtmektedir.

Cumhuriyetin ilanından hemen önce ve Cumhuriyet ilanını takip eden ilk yıllarda eğitime ilişkin önemli gelişmelerden biri de Heyet-i İlmiye Toplantılarıdır. Savaş döneminde toplanan Maarif Kongresinde, bağımsızlığın kazanılmasından sonra yeni kurulacak devlette

eğitime ne denli 6nem verileceği ortaya konmuştu. 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Maarif Vekaleti'nin topladığı Birinci Heyet-i İlmiyede, Milli Eğitim Yürütme Programının oluşturulması, Milli hars konusu, değerli başvuru kaynaklarının dilimize 6evrilmesi, Milli B6y6k S6zl6k oluşturulması, İlkokul Programlarında değişiklikler yapılması, Milli Tarih Kitaplığı oluşturulması, Milli Tarih ve Coğrafya Enstit6lerinin kurulması gibi konular g6r6ř6lm6ř ve karara bağlanmıştır. 1924 yılında eğitim sorunlarını g6r6şmek 6zere toplanan İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında ilkokulun 6đretim s6resinin altı yıldan beş yıla indirilmesi, ilkokul 6đretim programlarının geliştirilmesi, ders kitaplarının yazdırılması konuları g6r6ř6len ve karara bağlanan konulardır. 27 Aralık 1925 tarihinde toplanan 6ç6nc6 Heyet-i İlmiye toplantısında devlet ve il b6t6çelerinden Milli Eğitim Teşkilatına ayrılan miktarın daha etkin kullanılması g6r6ř6lm6řt6r. Ayrıca okula kayıt yaptıran t6m 6ocuklara cevap verebilmek amacıyla okul kapasitelerinin artırılması, g6nd6zli6 ortaokullarda karma eğitim yapılması, Talim ve Terbiye İşleri ile ilgilenecek bir Talim ve Terbiye Dairesinin kurulması gibi konular kararlaştırılmıştır. (MEB, 2017).

Yukarıda verilen a6ıklamalar doğrultusunda, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yeni kurulan T6rkiye Cumhuriyeti Devletinde;

- Cumhuriyet6ilik, Milliyet6ilik, Laiklik, Halk6ılık, Devlet6ilik, İnkılap6ılık yeni devletin temel ilkeleri olarak ortaya 6ıkmıştır.
- Eğitim ele alınacak en 6nemli konulardan biri olarak g6r6lm6řt6r.
- Eğitim 6đretimde yetiştirilecek bireylere verilecek eğitimin milli 6zellik taşıması 6nemsenmiştir.
- Eğitim ve 6đretimin milli k6lt6r6m6z ve 6ağdaş medeniyet temelli olması ama6lanmıştır.
- Eğitim ve 6đretimde milli bir ruhu temel alan, y6n6 batıya d6n6k, milli ekonomiyi g6çlendirmeyi ama6layan bir eğitim sisteminin kurulması hedeflenmiştir.
- Eğitim siyasetinin, eğitimde birlik ve mesleki eğitimde uzmanlık esaslarına dayanması 6ng6r6lm6řt6r.
- Eğitim teşkilatının, milletin her bireyine yetenek ve kabiliyetini azami derecede geliştirecek yolu a6ması ve 6st6n yetenek ve kabiliyetini ispat eden fakir 6ocuklarının en y6ksek eğitim kademesine kadar eğitim alabilmesinin devlet tarafından sağlanması 6ng6r6lm6řt6r.
- Eğitim yoluyla 6ocukların eğitim ve 6đretimi, halkın eğitim ve 6đretimi, milli aydınların yetiştirilmesi i6in gereken adımların atılması d6ř6n6lm6řt6r.

- Eğitimin, bireylerin çeşitli ekonomik ve ticari yeterlilik ve kabiliyetlerini artıracak nitelikte olması öngörülmüştür.
- Eğitim, ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel kalkınmanın ana araçlarından biri olarak kabul edilmiştir.
- Eğitimde başarılı olabilmek için takip edilmesi gereken programın milletimizin bugünkü durumu ile toplumsal yaşama ihtiyacı ile çevrenin şartları ve çağın gerektirdikleriyle tamamen uyumlu ve orantılı olmasına önem verilmesi üzerinde durulmuştur.
- Eğitimde yol haritası niteliğindeki eğitim programlarının Millilik İlkesi, Eğitim ve Öğretimde Birlik İlkesi, Laiklik İlkesi, Bilimsellik İlkesi, Karma Eğitim İlkesi, Faydalılık İlkesi, İşe Dayalılık İlkesine dayalı olarak geliştirilmesi gereği vurgulanmıştır.
- Eğitimin bireylere doğru siyasi alışkanlıklar ve fikirler vermesi gerektiği belirtilmiştir.
- Eğitimin bütün kademelerine azami ilerleme sağlamak amacıyla eğitimin bütün kademelerine aynı derecede önem verilmesi düşünülmüştür.
- Eğitimin Türkçe yapılması, gelişmesi, yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.
- İlköğretime önem verilmiş ve yurt geneline yayılması amaçlanmıştır.
- İlköğretimin zorunlu olması kanunlaştırılmıştır.
- Kadınların eğitimine de erkeklerin eğitimi kadar önem verilmesi üzerinde durulmuştur.
- Karma eğitim ilkesi benimsenmiştir.
- Millet mektepleri ile tüm halkın okuma yazma öğrenmesi amaçlanmıştır.
- Ders kitaplarının hazırlanması, dilimizin büyük bir sözlüğün oluşturulması, tarihi eserlerin, edebiyat eserlerinin ve toplumsal eserlerin yazdırılması, milliyetimizle ilgili eserlerin tescil edilmesi ve korunması, batı ve doğunun yazılı bilim ve fen kaynaklarının dilimize tercüme ettirilmesi gibi adımların atılması planlanmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bir Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur.
- Okullarda uygulanan programların yeniden düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.
- Okulların, bireyleri çeşitli olumsuz düşünce akımlarından koruyucu özellikte olması gerektiğine vurgu yapılmıştır.
- Tek bir amaç doğrultusunda, Türk vatanına eğitim ve öğretimin ihtiyaç duyduğu düzen ve disiplin altında tek tip bir eğitim ve tahsil ile donanmış, hayat için hazır gençler yetiştirilmesi hedeflenmiştir.
- Toplumdaki bütün vatandaşların ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel gelişimine katkıda bulunacak bir eğitim alması öngörülmüştür.

- Türk dilinin korunması, dünya dilleri arasındaki onurlu yerini alabilmesi ve diğer dillerin etkisinden arındırılabilmesi amaçlanmıştır.
- Türkiye Cumhuriyetinin insan yetiştirme sisteminin temelini ilköğretim olduğu vurgulanmıştır.
- Yeni bir milli eğitim programı oluşturulması gerektiği ve bu programın, eski ve milletimizle ilişkisi olmayan yabancı düşüncelerden, doğu ve batının etkisinde kalmayan, milli karakterimizle ve geçmişimizle uyumlu bir kültüre sahip olmasına dikkat edilmesi önemsenmiştir.

Yukarıda yapılan analizler doğrultusunda tespit edilen Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler şunlardır:

- Aile, vatan, millet ve yurttaşlık sevgisine sahip olma
- Bağımsız ve çağdaş olma
- Cumhuriyetçi olma
- Devletçi olma
- Devrimci olma
- Düşünce, vicdan ve irfan yönünden özgür olma
- Halkçı olma
- Hayatta kullanabileceği bilgi ve becerilere sahip olma
- Hiçbir güçlük karşısında boyun eğmeden bütün gücüyle yılmadan çalışma
- Kalben ve ahlaken iyi yetişmiş olma
- Karakter ve milli duygular yönünden yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazır olma
- Laik olma
- Milli ideallere sahip olma
- Milliyetçi olma
- Okuma ve yazma bilme
- Türk Dilinin önemini ve değerini bilincinde olma
- Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme gereğinin bilincinde olma
- Ülkesine faydalı iyi bir vatandaş olma
- Ülkesinin ideolojisini benimsemiş ve gelecek kuşaklara aktarma
- Vatanı, milleti, dini, dünyası hakkında temel tarihi, coğrafi, dini bilgilere sahip olma.

Cumhuriyetin ilanıyla yeni bir devlet kurulmasının ardından bu yapıyı işletecek ve geliştirecek bireylere ihtiyaç duyulmuştur. Bu anlamda, belirli nitelikleri taşıyan bireylerin yetiştirilmesi devletin ve toplumun geleceği açısından önem taşımaktadır. İnsan yetiştirme süreci olan eğitim yoluyla yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, okullarda eğitim programları aracılığıyla kazandırılmaktadır. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyetinin 1923-1938 yılları arasında geliştirilen ve uygulanan ilköğretim programları, devletin gelecekte hangi niteliklerle donanmış bireylere sahip olmayı hedeflediğini ortaya koymaktadır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin ilköğretim programlarına yansımalarına ilişkin olarak Cumhuriyetin 1923-1938 yılları arası döneminde Türkiye’de geliştirilen ve uygulamaya konulan 1924 İlköğretim Müfredat Programı, 1926 İlköğretim Müfredat Programı ve 1936 İlköğretim Programı analiz edilmiştir.

4.1.1.2. 1924 İlköğretim Müfredat Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

1924 İlköğretim Müfredat Programı, Cumhuriyet döneminin ilk resmi ilköğretim programı olma özelliği taşımaktadır. Programın yazı dili Osmanlıcadır. 1924 İlköğretim Müfredat Programı, 1926 İlköğretim Müfredat Programının geliştirilmesi ve uygulanmasına kadar olan süreçte uygulanan bir geçiş programı niteliği taşır. 1924 İlköğretim Müfredat Programı, 1926 İlköğretim Müfredat programının uygulanmasına kadar iki yıl süreyle yürürlükte kalmıştır.

1924 İlköğretim Müfredat Programında yer alan dersler ve haftalık ders saatleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Erkek İlkmekteplerinin Haftalık Ders Dağılım Cetveli 1924

Dersler		Sınıflar				
		1	2	3	4	5
Türkçe	Elifba					
	Kıraat (İnşat, Temsil)	12	-	-	--	-
	İmla	-	4	3	2	2
	Tahrir	-	2	2	1	1
	Sarf	-	1	2	2	2
	Yazı (Sülüs, Rik'a)	-	-	-	1	1
Kur' an-ı Kerim ve Din Dersleri		-	2	2	2	2
Hesap		2	3	3	3	2
Hendese		-	-	-	1	2
Tarih		-	-	1	2	2
Coğrafya		-	-	1	2	2
Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfz-ı Sıhha		3	3	2	2	2
Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye		1	1	1	1	1
Resim		2	2	2	2	2
Elişleri		2	2	2	2	2
Musiki		2	2	2	1	1
Terbiye-i Bedeniye		2	2	2	1	1
Toplam		26	26	26	26	26

“Gerek erkek gerek kız mekteplerinde her gün öğleden evvel üç, öğleden sonra iki olmak üzere beş ders verilir. Pazartesi günleri öğleden sonra terbiyevi tenzih ve muhazaralar yapılır. Perşembe günü öğleden sonra dersler tatil edilir. Derslerin devam müddeti kırk dakika, teneffüslerin müddeti on beş dakika ve öğle teneffüsü iki saattir.”

Kaynak: Maarif Vekaleti, 1924, s.3.

1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında yer alan dersler Cumhuriyet öncesi ile kıyaslandığında çeşitli farklılıklar görülmektedir. Cumhuriyet öncesinde ilkokullarda okutulan dersler, 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun Muvakkatinde yer almaktadır. Bu kanunun yirmi üçüncü maddesinde ilkokullarda okutulacak dersler belirtilmektedir. Buna göre bu dersler;

- Kur'an-ı Kerim (Sadece Müslüman çocuklara mahsustur)
- Malumat-ı Diniye (Gayri Müslüm çocuklara kendi dini usulleri gösterilecektir)
- Kıraat ve Hat
- Lisan-ı Osmani
- Hesap ve Hendese
- Coğrafya (Hususi olarak Osmanlı Coğrafyası)
- Tarih (Hususi olarak Osmanlı Tarihi)
- Eşya Dersleri

- Malumat-ı Tabiiye ve Tatbikatı
- Hıfz-ı Sıhha
- Malumat-ı Medeniye Ahlakiye ve İktisadiye
- Elişleri ve Resim
- Müzik (İlahi ve Vatani manzumeler)
- Terbiye-i Bedeniye ve Mekteb Oyunları
- Askeri Talim (Erkek çocukları için)
- Ev İdaresi, Dikiş İşleri (Kız çocukları için) (Tedrisat-ı İptidaiye Kanun Muvakkati, 1913, s. 7).

1924 İlkmekteplerin Müfredat Programının, Cumhuriyet öncesi son programlardan farkı bazı derslerin konulması ya da değiştirilmesidir. Eski programdaki Lisan-ı Osmani dersinin, Türkçe dersi; Musabahat-ı Ahlakiye dersinin, Musabahat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersi olarak değiştirildiği; Kur'an-ı Kerim ve Malumat-ı Diniye derslerinin, 1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında Kur'an'ı Kerim ve Din Dersleri adı altında birleştirildiği görülmektedir.

1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında öğretim süresinin beş yıla indirildiği, ilköğretimde devrelerin kaldırıldığı ve programın kız ve erkek öğrenciler için ayrı düzenlendiği görülür. Kız mekteplerinin haftalık ders çizelgesinde erkek öğrencilerden farklı olarak üçüncü sınıflarda verilmeye başlanan Nakış, Biçki ve Dikiş dersi bulunmaktadır. Haftalık ders saati beş sınıf düzeyinde de 26'şar saattir. Türkçe, Hesap, Tabiat Tetkiki, Ziraat, Hıfzı sıhha, Musabahat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye, Resim, Musiki, Terbiye-i Bedeniye dersleri bütün sınıf seviyelerinde okutulmaktadır. Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri ikinci sınıftan itibaren, Tarih ve Coğrafya üçüncü sınıftan itibaren, Hendese dördüncü sınıftan itibaren okutulan derslerdir.

1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında eğitimin genel amaçları, ilkokulun amaçları ve derslerin amaçlarının yer almadığı görülmektedir. Ancak, adı geçen programla ilkokul çocuklarına kazandırılması düşünülen temel niteliklerin neler olduğunu; 1961 tarihli İlköğretim Eğitim ve Öğretim kanununa kadar çeşitli değişikliklerle birlikte yürürlükte kalan 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun Muvakkatinde, Misak-ı Maarifte, Vasıf Çınar'ın 8 Eylül 1924 tarihli genelgesinde belirlemek mümkündür.

1913'de yayınlanan (23 Eylül 1329) Tedrisat-ı İptidaiye Kanun Muvakkatı'nın beşinci maddesinde "ilkokullar, çocukların zihinlerini geliştirmelerini sağlayacak esasları içeren ve

herkese lazım olan bilgileri kazandıran okullardır” (Tedrisat-ı İptidaiye Kanun Muvakkati, 1913, s. 3). Buna göre ilkokullarda yetiştirilecek bireylerin zihinsel gelişiminin sağlanması ve gerekli bilgilerin bireylere kazandırılması amaçlanmıştır.

1924 İlkemteplerin Müfredat Programının temelini oluşturan Misak-ı Maarif’te Maarif Vekili İsmail Safa, eğitime ilişkin olarak şunları söylemektedir:

Her neslin vazifesi yeni nesli istikbalin ihtiyaçlarına göre hazırlamaktır.. Terbiye hususundaki hedeflerimiz sarıhtır: Yarının fikri, hukuki bilhassa iktisadi akideleri ile doğacak yeni medeniyetini gençlerimiz metanetle karşılayabilmelidirler! Onları her ceyana sükun ve tevekkülle tabi olacak şu yahut bu fikir ve kanaatlerle değil, en doğru ve ihtiyaca uygun istikametleri sezecek, kendi azmi ile ileri atılacak bir kabiliyet-i fikriye ile yetiştirmek millet için bir hayat meselesidir (Maarif Vekaleti Mecmuası, 1922, s. 50-51).

İsmail Safa’ya göre yetiştirilecek bireyler, her türlü akıma karşı susan ve teslim olan bir düşünceyle değil, en doğru ve ihtiyaca uygun yönde, kendi azmi ile ilerleyecek düşünme kabiliyetine sahip bireyler olarak yetiştirilmelidir.

Dönemin Maarif Vekili İsmail Safa, Misak-ı Maarif’te terbiyenin esaslarını ise şöyle belirtmektedir:

Harici düşmanlar çoktur. Memleket dahilinde kuvvetli bir hiss-i milli ile ittihat etmeye muhtacdır. Muhtelif kanaatlerin, yahut meslek farklarının milli kardeşliğe ve memleket sevgisine müessir olmamasını yarınki terbiyemizde bir nokta-ı hareket addedeceğiz. Gençler, milli varlıklarına muhalif bulunmayan her içtihadı hürmetkar olmalıdır ! İktisadi inkılaplar pek yakındır. Tehlikenin nerelerden geldiğini ihtiyatkar bir görüşle ihata ettikten sonra onu azim ve temkinle karşılayacak, memleketi iktisadi bir esaret altında bırakmayacak dimağlar mekteplerde hazırlanacaktır. Bunun için gençliği çalışmak fikri ve istihsal gayesi ile yetiştirmek ve onlara istihsal vasıtalarını vermek mesleğini takip edeceğiz. Manen yorgun bir medeniyetin karşısındayız. Her yıkılan müessesenin enkazı altında yeni mefkurelerin doğacağını gençlik artık daha kati bir surette bilecektir. Şarkı garbı işgal eden vekayinin muvacehesinde ancak soğukkanlılığını ve iradi kudretini muhafaza edecek okumuş yazmış bir neslin muzaffer olacağını yeni nesle telkin etmemiz lazımdır. Yarının mekteplerinde hakim olacak terbiye düsturunu son bir sözle telhis için şunu söyleyebiliriz: Biz her şeyde kuvvetli ve azimli olacağız. Çünkü daima sıyanet edilecek haklarımız, milli, medeni, insani mefkurelerimiz var; zaaf bütün seyyiatın anasıdır. Kuvvetlilik insana mesuliyeti, itimad-ı nefsi ve hakları himaye etmeyi öğretir (Maarif Vekaleti Mecmuası, 1922, s.51-52).

İsmail Safa’nın Misak-ı Maarif’te, yukarıda belirttiği amaçlar doğrultusunda, yetiştirilecek bireylerin milli varlıklarına karşı olmayan her fikre saygılı olan, ülkeyi iktisadi esaret altında bırakmamak için çalışma ve üretme fikrini benimsemiş, çalışma ve üretme yollarını bilen bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca her zaman güçlü ve azimli, korunması gereken hakları, milli, medeni ve insani idealleri, gayeleri olduğunu bilen, zayıflığın bütün kötülüklerin başı olduğu bilinciyle güçlü olan, sorumluluk sahibi, kendine güvenen ve haklarını korumayı bilen bireylerin yetiştirilmelerinin amaçlandığı görülmektedir.

Misak-ı Maarif’te eğitimin amaçlarının yanında, bazı ilkeler de yer almaktadır. Bu ilkelerde yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen niteliklere yer verilmiştir:

Türk milletini medeniyet safında en ileriye götürmek ve yeni nesilleri, Türk olmak haysiyetinin gerektirdiği bu amaca en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmek, ilköğretimi yaygınlaştırmak, herkese okuma-yazma öğretmek, yeni nesilleri bütün öğretim kademelerinden geçirmek, onları, ekonomik hayatta başarılı kılacak bilgilerle donatmak, toplum hayatında dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine, hürriyet ve barış içindeki gerçek ahlak ve erdemleri hakim kılmak (Mustafa Rahmi, 1923; Akt. Ergün, 1997, s. 25-26).

Misak-ı Maarif'in ilkeleri doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin Türk olmanın şerefının önemini benimseyen, milliyetçi, halkçı, inkılapçı ve laik birer cumhuriyet vatandaşı olan, okuma-yazma bilen bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır. Ayrıca bireylerin, bütün öğretim kademelerinden geçerek ekonomik hayatın gerektirdiği bilgilerle donanmış, toplumsal yaşamda dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine, hürriyet ve barış içindeki gerçek ahlak ve erdemleri benimsemiş bireyler olarak yetiştirilmelerinin amaçlandığı görülmektedir.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programının amaçlarına ilişkin olarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Vasıf Çınar'ın 8 Eylül 1924 tarihli genelgesi de önem taşımaktadır. Bu genelgede Bakan Vasıf Çınar şunları belirtmektedir:

Maarif siyasetimizde terbiye faaliyetleri milli ve medeni esaslara istinad eder. Milli heyecanlar ve duygular milletin ihtiyaçları milli terbiyemizin esaslarını teşkil edeceği gibi mensup olduğumuz garp heyeti medeniyesinin medeni şiarları ve usulleri de terbiyemizin temellerinden biri olacaktır... Milli varlığımıza ve şuurumuza sahip olacağız fakat unutmamalıyız ki garp medeniyeti bu asrın hayatına hakimdir... Mekteplerimiz, adab-ı muaşeret, içtimai hayat ve mesai usul ve tarzlarında, temizlikte, intizamda, çocukların yekdiğerlerine karşı olan muamelelerinde, muallim ve talebe arasındaki münasebetlerde medeni bir heyet-i içtimaiyeye numunei imtisal olabilecek bir manzara göstermelidir... Cumhuriyet milletin ruhundan doğan ve bilakayıt ve şart hakimiyetini idame ve teyid eden kutsi bir müessesedir. Bu müesseseyi çok büyük bir alaka ve dikkatle muhafaza etmek, milletimiz için en feyz-i bahş ve mesud bir şekilde tekemmül ettirmek esaslı bir vazifemizdir. Yeni nesli yetiştirmekle mükellef olan muallimlerimizin bu mühim vazifelerini büyük bir itina ve ihtimam ile ifa etmelerini ehemmiyetle talep ederim. Çocuklarımız kalplerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için fedakar olmak mefkuresini taşımalıdır... Çocuklarımıza ve gençlerimize daha mektep ailesi içinde yaşarlarken hürriyet ve mesuliyetlerini idrak ettirmek lazımdır. Vicdan ve fikir hürriyetini ve bu hürriyet mukabilinde şuurlu bir mesuliyeti, mektep içinde faal bir terbiye ile gençlere telkin etmek mürebbilerimizin mühim bir faaliyet esasıdır... Çocuklarımıza ve gençlerimize ilim ve tetabbu zevkinin verilmesi lazımdır... (Maarif vekaleti Mecmuası, 1922, s. 58-59).

Milli, çağdaş, demokratik, Cumhuriyeti koruyan ve geliştiren bir eğitim sistemine vurgu yapan Bakan Vasıf Çınar bu genelgesinde yetiştirilecek bireylerin; milli varlığına ve şuuruna sahip çıkan, Cumhuriyeti koruyan ve geliştiren, onun için her türlü fedakarlığa hazır, Batı medeniyetine katılmayı amaçlayan, sorumluluğunun farkında olan, erdemli, özgürlük ve sorumluluklarını kavramış, vicdan ve fikir özgürlüğünü benimsemiş, ilim ve araştırma zevk ve alışkanlığına sahip, toplumsal yaşamda görgü kurallarına uyan, temizlik ve düzenlilikte titiz bireyler olarak yetiştirilmelerinin amaçlandığı görülmektedir. Bu amaç, dönemin okullarında, dolayısıyla dönemin eğitim sisteminin genel amacı olarak eğitim sisteminin en

alt kademesi olan ilkokullarda yeni kurulan devlette yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri belirtmektedir.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında, bazı derslerle ilgili olarak verilen açıklamalarda yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklere ulaşmak mümkündür:

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında Tabiat, Ziraat ve Hıfzısıhha Dersine ilişkin açıklamalar şöyledir:

Tabiat Tetkiki dersi eski programlarımızda Eşya dersi onunla mevcut olan dersin yerine konulmuştur. Tabiat Tetkiki derslerinin amacı, çocuğun tabii muhitinde bulunan ve gıdamız, elbisemiz, meskenimiz ve umumi hayatımızla alakadar olan hayvanlar, nebatlar vesaire mahsulleri bütün hayati safhalarıyla birlikte canlı olarak tetkik ettirmektir (Maarif Vekaleti, 1924, s. 40).

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında, Türkçe Dersine ilişkin açıklama şöyledir:

“İkinci sınıftan itibaren başlayan tahrir derslerinden maksat, talebenin fikirlerini, hislerini tetkik ve müşahede neticelerini doğru, sade ve tabii bir surette ifadeye alıştırmaktır.” (Maarif Vekaleti, 1924, s. 10).

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında üçüncü sınıf Tarih dersine ilişkin verilen açıklamalarda Tarih dersi ile; Tanzimat’tan Meşrutiyet’in ilanına kadar geçen süreçte meydana gelen olaylar, eski saray idaresinin zararları, Meşrutiyet’in ilanından sonra meydana gelen en önemli olaylar ve Anadolu’da milli hareketlerin başlamasıyla Cumhuriyet’in ilanına kadar geçirilen milli intibah devrinin kahramanlık hikayeleri ve büyük şahsiyetleri anlatmak, eski Türklerin yaşamı ve kurdukları medeniyetler, Türklerin İslamiyet’e hizmetleri, Selçuklu Devleti, Anadolu’nun Türkleşmesini anlatmak amaçlanmıştır (Maarif Vekaleti, 1924, s.23-25).

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında üçüncü sınıf Coğrafya dersine ilişkin olarak verilen açıklamalarda; Coğrafya dersi ile kuru kuruya coğrafya bilgisi vermekten çok, o bölgenin halkı ve halkın iktisadi faaliyetleri hakkında öğrencide ilgi uyandırmaya ve o bölge ile çeşitli şehirler, bölge ve ülkeler arasında mevcut karşılıklı iktisadi ilişkilere dikkat çekmek amaçlanmaktadır (Maarif Vekaleti, 1924, s. 26-28).

1924 İlkemektepler Müfredat Programında Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersine ait açıklamalar şöyledir:

Birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda, Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye derslerinin amacı gençlere Türkiye Cumhuriyeti’ nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla sahip oldukları hak ve sorumlulukları tanıtmak, bütün davranışlarında hakim olması gereken ahlak esaslarını telkin etmek, özetle milli ve insani vazifelerini kavrayıp uygulayabilecek bir hale getirmektir... Bu devrede çocuklara soyut ahlak kurallarını öğretmekten ziyade çocuklara kendilerini ahlaki ve toplumsal alışkanlıklar kazandırmak lazımdır. Bunun için okulun maddi ve manevi hayatı,

çocuklarda temizlik, düzen, nezaket, doğruluk, işbirliği ve dayanışma, güzel ve iyi şeylere karşı muhabbet, sorumluluk gibi alışkanlıkları tesis edebilecek bir tarzda düzenlenmelidir. Beş senelik bir tahsil ve terbiyeden sonra hayata atılan gençlerin, toplumsal hayat mekanizmasını, ilişkide bulunacakları kültürel, siyasi ve iktisadi kurumların anlam ve önemini, Türk Cumhuriyeti'nin ne gibi fedakarlıklar pahasına kurulduğunu, gerçek dostlarını ve düşmanlarını, devletin hangi esaslar üzerine kurulduğunu ve nasıl işlediğini mümkün olduğu kadar esaslı ve etraflı bir şekilde öğrenmeleri zaruridir (Maarif Vekaleti, 1924, s.29-32).

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında Tarih, Coğrafya, Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri ile yetiştirilecek bireylerin kültürel, milli, vatani ve toplumsal niteliklerine vurgu yapıldığı görülmektedir.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında Kur'an-ı Kerim ve Din Derslerine ait açıklamalar şöyledir:

Bu sınıfta (ikinci sınıfta) Kuran-ı Kerim alfabesi gösterildikten sonra, Kuran-ı Kerim tedrisine başlayacak ve amme cüzüne devam olunacaktır. Muallim, bu derslerde münasebet düşürdükçe Hazreti Peygamberin menakib-i seniyesini izah ederek İslam muhabbetini çocukların kalbinde yaşatacaktır. Bu sınıftaki (üçüncü sınıfta) din dersleri de Kuran-ı Kerim'e tahsis olunacak ve bu esnada muallim münasebet düşürdükçe Hazreti Peygamberin ve Ashab-ı Kiramın ulvi menkıbelerini izah edecektir. Bu sınıfta da (dördüncü sınıfta) Kuran-ı Kerim tilavetine devam olunacak ve muallim münasebet düşürdükçe İslam'ın şartlarını ve iman edilmesi farz olan dini meseleleri izah edecek ve Hazreti Fahr-ı Alem ile diğer peygamberlerin menkıbelerini anlatacaktır. Bu sınıfta namaz surelerinden bazıları ezberletilir ve ameli olarak nasıl abdest alınacağı ve nasıl namaz kılınacağı öğretilir (Maarif Vekaleti, 1924, s. 11).

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler aşağıda kategorileştirilerek Tablo 2 oluşturulmuştur.

Tablo 2

1924 İlmekteplerin Müfredat Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

Kategori	Nitelik
Vatanseverlik	Cumhuriyeti koruma ve geliştirme
	Cumhuriyet için her türlü fedakarlığa hazır olma
	Cumhuriyetçi ve reformlara aşık olma
	Milli varlığına ve şuuruna sahip çıkma
	Türk olmanın şerefine önemini benimseme
Tarih ve Kültür	Geçmişten Cumhuriyet'e Türklerin yaşamı ve Anadolu'nun Türkleşmesi hakkında bilgi sahibi olma
	Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyetin ilanına kadar geçen süreçte yaşanan gelişmeler hakkında bilgi sahibi olma
	Tarihindeki büyük şahısları tanıma
Vatandaşlık	Türklerin İslamiyet'e hizmetlerini bilme
	Haklarını koruma
	Korunması gereken hakları, milli, medeni ve insani idealleri, gayeleri olduğunun farkında olma
	Milli ve insani görevlerini bilme ve uygulama
	Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı olarak haklarını ve sorumluluklarını bilme
Ekonomi ve Kalkınma	Batı medeniyetine katılmayı amaçlama
	Ekonomik hayatın gerektirdiği bilgilere sahip olma
	İnsanların ekonomik yaşamları ve bölgeler arası karşılıklı ekonomik ilişkiler hakkında bilgi sahibi olma
	Ülkeyi iktisadi esaret altında bırakmamak için çalışma ve üretme fikrini benimseyerek çalışma ve üretme yollarını bilme
Toplumsal Yaşam	Toplumsal yaşamda görgü kurallarına uyma
	Toplumsal yaşamda dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine, hürriyet ve barış içindeki gerçek ahlak ve erdemleri benimseme
	Yaşam için gerekli bilgilere sahip olma
	Yaşadığı bölgedeki halkı tanıma
Doğal ve Fiziki Çevre	Doğal çevresinde bulunan gıda, elbise, mesken, genel yaşam, hayvanlar, bitkiler ve diğer ürünleri bütün hayati aşamalarıyla inceleme
	Yaşadığı bölgeyi tanıma
Sağlık	Temiz olma
Din	Abdest almayı bilme
	Diğer peygamberlerin menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olma
	Hazreti Muhammed (sav)'in menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olma
	İman edilmesi farz olan dini konuları bilme
	İslam'a karşı sevgi duyma
	İslam'ın şartlarını bilme
	Kur'an-ı Kerim'i okuma
	Namaz kılmayı bilme
	Namaz surelerini ezbere bilme
	Sahabelerin menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olma
Bireysel	Davranışlarında ahlak esaslarına dikkat etme
	Doğru düşünme kabiliyetine sahip olma
	Düzenli olma
	Düşüncelerini, duygularını ve izlenimlerini doğru, sade ve doğal bir şekilde ifade etme
	Erdemli olma
	Her zaman güçlü ve azimli olma
	İlim ve araştırma zevk ve alışkanlığına sahip olma
	Kendine güvenme
	Milli varlıklarına karşı olmayan her fikre saygılı olma
	Okuma-yazma bilme
	Sorumluluk sahibi olma
Vicdan ve fikir özgürlüğünü benimseme	

Tablo 2’de 1924 İlkokulların Müfredat Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler; vatanseverlik, tarih ve kültür, vatandaşlık, ekonomi ve kalkınma, toplumsal yaşam, doğal ve fiziki çevre, sağlık, din, bireysel olmak üzere dokuz kategori altında toplanmıştır.

1924 İlkokulların Müfredat Programında vatanseverlik kategorisinde Cumhuriyet kavramı temelinde yeni kurulan Cumhuriyeti koruyan ve geliştiren, Cumhuriyet için her türlü fedakarlığa hazır, Cumhuriyetçi ve reformlara aşık, milli varlığına ve şuuruna sahip çıkan, Türk olmanın şerefine önemini benimseyen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1924 İlkokulların Müfredat Programında tarih ve kültür kategorisinde geçmişten Cumhuriyet’e Türklerin yaşamı ve Anadolu’nun Türkleşmesi hakkında bilgi sahibi olan, Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyetin ilanına kadar geçen süreçte yaşanan gelişmeler hakkında bilgi sahibi olan, tarihindeki büyük şahısları tanıyan, Türklerin İslamiyet’e hizmetlerini bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1924 İlkokulların Müfredat Programında vatandaşlık kategorisinde Türkiye Cumhuriyetinin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarını bilen, haklarını koruyan, korunması gereken milli, medeni ve insani idealleri, gayeleri olduğunun farkında olan, milli ve insani görevlerini bilen ve uygulayan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1924 İlkokulların Müfredat Programında ekonomi ve kalkınma kategorisinde Batı medeniyetine katılmayı amaçlayan, ekonomik hayatın gerektirdiği bilgilere sahip, insanların ekonomik yaşamları ve bölgeler arası karşılıklı ekonomik ilişkiler hakkında bilgi sahibi, çalışma ve üretim yollarını bilen ve uygulayan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1924 İlkokulların Müfredat Programında toplumsal yaşam kategorisinde toplumsal yaşamda görgü kurallarına uyan, toplumsal yaşamda dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine, hürriyet ve barış içindeki gerçek ahlak ve erdemleri benimseyen, yaşam için gerekli bilgilere sahip, yaşadığı bölgedeki halkı tanıyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1924 İlkokulların Müfredat Programında doğal ve fiziki çevre kategorisinde doğal çevresinde bulunan gıda, elbise, mesken, genel yaşam, hayvanlar, bitkiler ve diğer ürünleri bütün hayati aşamalarıyla inceleyen, yaşadığı bölgeyi tanıyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında sağlık kategorisinde temiz olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında din kategorisinde abdest almayı bilen, diğer peygamberlerin menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olan, Hazreti Muhammed (sav)'in menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olan, iman edilmesi farz olan dini konuları bilen, İslam'a karşı sevgi duyan, İslam'ın şartlarını bilen, Kur'an-ı Kerim'i okuyabilen, Namaz kılmayı bilen, Namaz surelerini ezbere bilen, Sahabelerin menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca 1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında bireysel kategorisinde davranışlarında ahlak esaslarına dikkat eden, doğru düşünme kabiliyetine sahip, düzenli, düşüncelerini, duygularını ve izlenimlerini doğru, sade ve doğal bir şekilde ifade edebilen, erdemli, her zaman güçlü ve azimli, ilim ve araştırma zevk ve alışkanlığına sahip, Kendine güvenen, milli varlığına karşı olmayan her fikre saygılı, okuma-yazma bilen, sorumluluk sahibi, vicdan ve fikir özgürlüğünü benimseyen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında yeni kurulan devlette yeni devletin özelliklerinin yetiştirilecek bireylere benimsetilmesi amacıyla "vatanseverlik" niteliklerinin, geçmişi ve kültürü hakkında bilgi sahibi olan bireylerin yetiştirilmesi amacıyla "tarih ve kültür" niteliklerinin, eğitim yoluyla kalkınmanın amaçlanması doğrultusunda "ekonomi ve kalkınma" niteliklerinin kazandırılması amaçlanmıştır. Yeni devlette vatandaşların hak ve sorumluluklarını kavraması amacıyla "vatandaşlık" niteliklerinin, yeni toplumda bireylerin yeni toplumsal yaşama uyum sağlamaları amacıyla "toplumsal yaşam" niteliklerinin, doğal ve fiziki çevresini tanıyan bireylerin yetiştirilmesi amacıyla "doğal ve fiziki çevre" niteliklerinin, sağlıklı bireyler yetiştirilmesi amacıyla "sağlık" niteliklerinin, dini inanç, bilgi ve becerilere sahip bireylerin yetiştirilmesi amacıyla "din" niteliklerinin ve "bireysel" bazı niteliklerin kazandırılması amaçlanmıştır. 1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında bireysel ve din kategorilerinde diğer kategorilere oranla daha fazla sayıda niteliğe yer verildiği görülmektedir.

4.1.1.3. 1926 İlköğretim Müfredat Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

1924 İlköğretim Müfredat Programı, Cumhuriyet döneminin ilk resmi programı olsa da 1926 İlköğretim Müfredat Programı, Cumhuriyet döneminin ilk kapsamlı programı olarak nitelendirilebilir. Latin Harflerinin kabul edilmesinden önce yürürlüğe giren, yazı dili Osmanlıca olan bu program 1930 yılında Latin harfleriyle yazılmış olup, Türk alfabesinin kullanıldığı ilk programdır.

1926 İlköğretim Müfredat Programının giriş (mukaddeme) bölümünde tek bir genel amaç yer almaktadır:

“İlköğretimin başlıca maksadı, genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir.” (Maarif Vekaleti, 1930, s. 3). 1926 İlköğretim Müfredat Programıyla ilköğretim çağındaki çocukların “çevresiyle uyum içinde, iyi vatandaşlar” olarak yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. 1926 İlköğretim Müfredat Programında ilköğretimin amacı vatandaş yetiştirmek, gençlerin vatan ve milletine uyum sağlamalarını gerçekleştirmektir. Diğer bir ifadeyle yeni devlette, yeni toplumun Cumhuriyet’in kazanımları doğrultusunda oluşturulmasında bireylerin topluma ve yeni düzene uyumlarının okul yoluyla sağlanmasıdır.

1926 İlköğretim Müfredat Programında, 1924 İlköğretim Müfredat Programına kıyasla dersler arasında ilişki kurulduğu ve ilk kez derslerin hedeflerinin belirtildiği görülmektedir. 1926 İlköğretim Müfredat Programında her dersin girişinde, dersin hedefi başlığı altında bu hedefler verilmiştir.

1924 yılında beş yıla indirilen ilköğretimin öğrenim süresinin 1926 İlköğretim Müfredat Programında iki devreye ayrıldığı görülür. İlk üç yıl “birinci devre”, son iki yıl ise “ikinci devre”dir. 1926 İlköğretim Müfredat Programında yer alan dersler Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3

İlkmekteplere Mahsus Haftalık Ders Cetveli 1926

Dersler	1.Devre			2.Devre	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	Alfabe	10	-	-	-
	Kıraat	-	4	4	3
	İmla	-	2	2	1
	Tahrir	-	2	2	2
	Gramer	-	-	-	1
	El Yazısı	-	2	2	1
Hayat Bilgisi	4	4	4	-	-
Hesap-Hendese	4	4	5	5	5
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Tabiat Dersleri	-	-	-	2	2
Eşya Dersleri	-	-	-	-	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	1
Resim-elişi	4	4	4	2	2
Musıkı	2	2	1	1	1
Cimnastik	2	2	2	2	1
Yekün	26	26	26	26	26
(Ev idaresi)	-	-	-	(1)	(1)
(Dikiş)	-	-	-	(1)	(1)

*1926 İlkmektep Müfredat Programında, kız öğrencilere mahsus ev idaresi ve dikiş dersleri de yer almaktadır.

*Kaynak: Maarif Vekaleti, 1930, s. 1.

İlkokul birinci devrede “bütün derslerin hayat ve cemiyet mihveri etrafında ve toplu olarak tedrisi esası kabul edilmiştir” (Maarif Vekaleti, 1930, s. 3). Eski programlardaki “Tabiat Tetkiki”, “Musabahat”, “Tarih” ve “Coğrafya” dersleri ayrı ayrı gösterilmiş olduğu halde 1926 İlkmektep Müfredat Programında bu dersler ilkokul birinci devrede “Hayat Bilgisi” dersi altında toplanmıştır.

1926 İlkmektep Müfredat Programında Hayat Bilgisi dersi için, “bütün tedrisatın adeta belkemiği olacak ve diğer dersler buna isnat edecektir.” (Maarif Vekaleti, 1930, s. 3) ifadesi yer almaktadır. Toplu tedris ilkesi ile hayata ilişkin birçok konunun ilkokul birinci devrede ilk üç sınıfta birleştirilerek Hayat Bilgisi dersi ile 1926 İlkmektep Müfredat Programında yer aldığı görülür:

Eski programlardaki Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfzısıhha, Coğrafya ve Tarih mebadisi, Musabahat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri birçok cihetten yekdiğerile alakadar olduğundan bunlar, ilkmektebin birinci devresini teşkil eden ilk üç sınıfta “hayat bilgisi” unvanı adı altında bir derste cemedilmiş ve müfredat buna göre tertip olunmuştur. Hayat Bilgisi dersinin lisan dersindeki “şifahi temrinler” le de sıkı bir rabıtası vardır. İlk üç sınıfta muhtelif derslerin mevzuları arasında sıkı bir münasebet gözetilecek ve tedrisatın mihverini Hayat Bilgisi dersi teşkil edecektir. Dördüncü ve beşinci sınıflarda da dersler arasındaki rabıta ve münasebetlerin

muhafazasına itina edilmekle beraber Tabiat Dersleri, Eşya Dersi, Yurt Bilgisi, Tarih ve Coğrafya dersleri ayrı ayrı tedris olunacaktır (Maarif Vekaleti, 1930, s. 6).

Eski programlardaki Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfzısıhha, Coğrafya ve Tarihle ilgili temel bilgiler, Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri birçok yönden bir diğeri ile ilgili olduğundan, ilk mektebin birinci devresini oluşturan ilk üç sınıfta Hayat Bilgisi dersi altında bir derste toplanmış ve program buna göre düzenlenmiştir. Bu açıklama Hayat Bilgisi dersinin önceki programlardan farklı olarak diğer derslerle ilişkilendirildiğini de ortaya koymaktadır.

1926 İlkmektep Müfredat Programının toplu öğretim esasına dayanması, programdaki derslerin diğer derslerle ilişkilerinin kurulması, günümüzde de program geliştirme çalışmalarında ve programların uygulanması süreçlerinde dikkate alınan önemli bir ilkedir.

1926 İlkmektep Müfredat Programında derslerle ilgili olarak dikkati çeken önemli bir nokta da 1924 İlkmekteplerin Programındaki Malumat-ı Vataniye dersinin 1926 İlkmektep Müfredat Programında Yurt Bilgisi dersi adını almasıdır.

1926 İlkmektep Müfredat Programında, Yurt Bilgisi dersine ilişkin yer alan açıklama şöyledir:

Yurt Bilgisi dersinin ilk tedrisatta vazifesi pek büyüktür. Çünkü bu ders, diğer dersler için adeta bir telakki ve temerküz sahası teşkil eder. İlk tahsilin birinci maksadı vatandaş yetiştirmek, gençleri mensup oldukları vatan ve millete intibak ettirmektir. Yurt Bilgisi ise bu gayeyi doğrudan doğruya istihdaf eden bir derstir; bu itibarla diğer derslerin hepsinin merkezi ve mihveri mahiyetindedir... Yurt Bilgisi dersi programına esas teşkil eden prensip şudur: Türkiye'yi bir iş ve aile yurdu olmak üzere mütalea etmek. Mülkiyet ve aile esasına müstenit demokratik bir devlet olan Türkiye'nin ancak bu noktai nazardan mütaleası genç talebede devlet, yurt, millet ve milliyet hakkında esaslı bir bilgi husule getirebilecektir. İşte program bu noktai nazardan ve bu prensip etrafında tertip olunmuş ve mevzuların mantiki bir surette tevalisine çok dikkat edilmiştir (Maarif Vekaleti, 1930, s. 78).

Yukarıda verilen açıklama doğrultusunda 1926 İlkmektep Müfredat Programında, Yurt Bilgisi dersinin ilkokulun amaçlarını doğrudan doğruya gerçekleştirmeyi amaçlayan bir ders olduğu görülmektedir. 1926 İlkmektep Müfredat Programında Yurt Bilgisi dersi ile öğrencilerde devlet, vatan, millet ve milliyet konusunda kapsamlı bilgilere sahip olmaları amaçlanmıştır.

1926 İlkmektep Müfredat Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, programda yer alan derslerin hedeflerinde görülmektedir:

1926 İlk Mektep Müfredat Programında Hayat Bilgisi Dersinin Hedefleri Şunlardır:

İçinde yaşadığı coğrafi muhitte tesadüf edilen en maruf taş maden nebat ve hayvanları çocuğa tanıttirmek; etrafında cereyan eden tabii hadiseleri tetkik ve izah ettirmek; canlı mahlûkların yaşama şartlarını ve bunların yekdiğerlerine karşı icra ettikleri tesirleri göstermek,

Bir taraftan suyu, havası ve toprağı ile tabii muhitin insan üzerine yaptığı tesirleri diğer taraftan insanın hayvan beslemek orman yetiştirmek toprağı işlemek, yollar yapmak kanallar açmak suretiyle tabiat üzerinde vukua getirdiğı tahavvülleri göstermek,

Çocuğun mensup olduğı muhitteki insanların mesai ve faaliyetlerini tetkik ettirmek. Aile nahiye belediye ve hükümet teşkilatını gayet müşahhas bir surette öğretmek,

Müşahedeye müstenit tetkiklerle çocuklara insanın vücudu ve vücuttaki azaların vazifeleri hakkında malumat vermek. Buna muteallik hıfzı sıhha kaidelerini ameli bir surette öğretmek ve bilhassa her hususta çocukları temizliğe ve intizama alıştırmak,

Mektep hayatında aile veya şehir muhitindeki insanlar arasında tahaddüs eden hakiki vakalar münakaşa edilmek veyahut hayali masallar ve hikâyeler nakletmek suretiyle çocuklara ahlaki telkinler yapmak,

Mektebin bulunduğı köy kasaba veya civarının avarızını tetkik ettirilerek coğrafyaya ve yine aynı muhit dâhilinde bulunan meşhur binalarla abideler ve onlarla alakadar tarihi şahıslar hakkında malumat verilerek tarihe bir hazırlık yapmak,

Hayat Bilgisi dersine müteallik müşahede ve tecrübeleri ve dersler alakadar resim el ve toprak işlerini ve koleksiyonları bizzat çocuklara yaptırmak suretiyle onları faaliyete sevk etmek, kendilerine işlemek ve çalışmak zevk ve hevesini vermek,

Bir taraftan çocukların tetkik ve müşahede kabiliyetlerini artırmak diğer taraftan gördüklerini ve bildiklerini bizzat şifahen, tahriren ve iş vasıtasıyla doğru ve güzel ifadeye alıştırmak,

Müşterek mesai sayesinde talebe arasında teavün ve tesanüt hislerini uyandırmak ve kuvvetlendirmek (Maarif Vekaleti, 1930, s. 7-8).

1926 İlkmektep Müfredat Programında Tarih Dersinin Hedefleri Şunlardır:

“Çocuklara, Türk milletinin mazisi hakkında malumat vermek, onlarda milli şuur uyandırmak, bugünkü medeniyetin uzun bir mazinin mahsulu olduğunu anlatmak, büyük şahısların hayat ve hareketleri tasvir edilerek çocuklara imtisale şayan numuneler göstermek.” (Maarif Vekaleti, 1930, s. 67).

1926 İlkmektep Müfredat Programında Yurt Bilgisi Dersinin Hedefleri Şunlardır:

Çocuğa etrafında olup biten işlerin, cereyan eden hadiselerin ahlaki, iktisadi ve hukuki... kısaca içtimai manalarını idrak ettirmek, onda devlet, milliyet ve aile tesanüdüne iptina eden sağlam bir ahlakîyet hissi tevlit etmek ve yaşatmak, çocuğa içinde yaşadığı cemiyette kendisinin oynadığı ve oynayacağı rolü sezdirme, onu demokratik bir devlette vatandaşların hak ve vazifeleri hakkında esaslı bir fikre sahip etmek, çocuğa en geniş mana ile yurdunu ve milletini sevdirmek, Türk say ve teşebbüsü ile meydana gelen ve aynı say ve ikdam ile işletilen müesseselere mesela şimendiferlere, süryüfaine, bazı fabrikalara, milli bankalara, vatani ve hayırperver cemiyetlere ve benzeri Bilhassa dikkati celb suretiyle çocukta Türk'ün iktisadi ve medeni kudret ve kabiliyeti hakkında itimad ve iman tevlit etmek ve yaşatmak, çocuğu devlet teşkilatı ve hükümet makinası hakkında esaslı fikirlere ve malumata sahip etmek (Maarif Vekaleti, 1930, s. 78-79).

1926 İlkmektep Müfredat Programında Coğrafya Dersinin Hedefleri Şunlardır:

Çocuklara doğup büyüdükları memleketi tanıtmak ve Türk vatanını sevdirmek, Vatanın muhtelif yerlerinde yaşayan insanları birbirine tanıtmak, her birinin maişet tarzlarını ve ihtiyaçlarını öğretmek ve aralarındaki rabita ve muhabbeti artırmak, Dünya ve dünyanın şems alemindeki mevki, hareketleri ve bunun neticeleri, dünya üzerinde vukua gelen coğrafya hadiseleri hakkında çocuklara malumat vermek ve vatanımızla en çok temas ve münasebeti olan memleketler hakkında biraz daha fazla mufassal olmak üzere dünya üzerindeki diğer memleketleri ve milletleri tanıtmak, çocuğu daima görüp temas ettiği eşya ve hadiselerin sebeplerini araştırmaya ve hadiseler arasındaki rabita ve münasebetleri bulup çıkarmaya sevk etmek suretiyle mülâhaza ve muhakemelerini kuvvetlendirmek (Maarif Vekaleti, 1930, s. 71).

1926 İlköğretim Müfredat Programında Türkçe Dersinin Hedefleri şunlardır:

Talebede, başkaları tarafından şifahi veya tahriren ifade olunan fikirleri doğru anlamak melesini husule getirmek, talebe, düşündüğünü, duyduğunu ve bildiğini diğer kimselerle şifahi veya tahriren doğru ve güzel anlatmak kabiliyetini inkişaf ettirmek, talebenin kullandığı kelimelerin manaları hakkında vazih fikre sahip olmalarını temin etmek ve bu suretle onları düşünmeye alıştırmak, lisan vasıtasıyla çocuklarda iyi ve güzel hisleri tenmiye ederek kendilerinde sin ve seviyelerine göre bir zevki edebi uyandırmak, mahalli şiveleri istimal eden talebenin ifadelerini tedricen tashih ederek onları müşterek milli şiveye istinas ettirmek (Maarif Vekaleti, 1930, s. 31).

1926 İlköğretim Müfredat Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler aşağıda kategorileştirilerek Tablo 4 oluşturulmuştur.

Tablo 4

1926 İlköğretim Müfredat Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

Kategori	Nitelik
Vatanseverlik	Doğup büyüdüğü yeri tanıyarak Türk Vatanını sevmek
	Milli şura sahip olma
	Vatanın diğer bölgelerinde yaşayan insanlara karşı sevgi ve bağlılık duyma
	Yurdunu ve milletini sevmek
Tarih ve Kültür	Bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin ürünü olduğunu bilmek
	Çevresinde bulunan meşhur bina, anıt ve bunlarla ilgisi olan tarihi şahıslar hakkında bilgi sahibi olma
	Tarihteki büyük şahısların hayatları ve yaptıkları hakkında bilgi sahibi olma
	Türk milletinin geçmişi hakkında bilgi sahibi olma
Vatandaşlık	Aile, kasaba, belediye ve hükümet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olma
	Çevresinde meydana gelen olayları hukuki açıdan anlama
	Demokratik bir devlette vatandaşların hak ve sorumluluklarını bilmek
	Devlet teşkilatı ve hükümet hakkında bilgi sahibi olma
Ekonomi ve Kalkınma	Çevresinde meydana gelen olayları ekonomik açıdan anlama
	Türk çalışma ve girişimiyle oluşturulmuş kurumları bilerek Türk'ün ekonomik ve medeni gücüne, yeteneğine inanma ve güvenme
	Vatanın çeşitli bölgelerinde yaşayan insanların geçim tarzlarını ve ihtiyaçlarını bilmek
Toplumsal Yaşam	Aile veya şehir çevresinde insanlar arasında meydana gelen olaylarda ahlak kurallarını gözetme
	Birlikte çalışma, işbirliği ve dayanışma alışkanlığına sahip olma
	Çevresiyle uyum içinde iyi bir vatandaş olma
	Çevresinde meydana gelen olayları toplumsal açıdan anlama
	Devlet, milliyet ve aile birliğine dayalı sağlam bir ahlak hissine sahip olma
	Toplumda kendisinin oynadığı ve oynayacağı rolün farkında olma
Yaşadığı çevredeki insanların mesailerini ve işleri hakkında bilgi sahibi olma	

Tablo 4'ün devamı

Doğal ve Fiziki Çevre	Canlıların yaşam şartlarını ve bunların birbirlerine karşılıklı etkilerini bilme
	Çevresinde gördüğü madde ve olayların sebeplerini araştırma, olaylar arasındaki bağlılık ve ilişkileri araştırma yoluyla düşünme ve yargılama yetileri gelişmiş olma
	Doğa olaylarını inceleme ve açıklama
	Doğal çevrenin insan üzerindeki, insanların doğa üzerindeki karşılıklı etkilerini bilme
	Dünya ve dünyanın güneş sistemindeki konumu, hareketleri ve bunların sonuçları bilme
	Dünya üzerinde meydana gelen coğrafi olaylar hakkında bilgi sahibi olma
Sağlık	Vatanımızla en çok ilişkisi olan ülkeler hakkında daha kapsamlı olmak üzere dünya üzerindeki ülkeler ve milletler hakkında bilgi sahibi olma
	Yaşadığı bölgede bulunan taş, maden, bitki ve hayvanları tanıma
	İnsan vücudu ve vücuttaki organların görevleri hakkında bilgi sahibi olma
Bireysel	Sağlıklı yaşama kurallarını bilme
	Temiz olmayı alışkanlık haline getirme
	Araştırma ve gözlem yeteneğine sahip olma
	Çalışma zevk ve hevesine sahip olma
	Dil aracılığıyla iyi ve güzel hislere sahip olma
	Düşüncelerini, duygularını ve bilgilerini başkalarına sözlü veya yazılı olarak doğru ve güzel anlatma
	Gördüklerini ve bildiklerini yazılı ve sözlü olarak veya iş yapma aracılığıyla doğru ve güzel bir şekilde ifade etme
	Kullandığı kelimelerin anlamlarını bilme
	Milli şiveyi kullanma
	Yaş ve seviyesine göre edebi bir zevke sahip olma
Yazılı veya sözlü olarak ifade edilen düşünceleri doğru anlama becerisine sahip olma	

1926 İlköğretim Müfredat Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler vatanseverlik, tarih ve kültür, vatandaşlık, ekonomi ve kalkınma, toplumsal yaşam, doğal ve fiziki çevre, sağlık, bireysel olmak üzere sekiz kategori altında toplanmıştır.

1926 İlköğretim Müfredat Programında vatanseverlik kategorisinde “vatan” kavramı temelinde doğup büyüdüğü yeri tanıyarak Türk Vatanını seven, milli şüura sahip, vatanın diğer bölgelerinde yaşayan insanlara karşı sevgi ve bağlılık duyan, yurdunu ve milletini seven bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1926 İlköğretim Müfredat Programında tarih ve kültür kategorisinde bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin ürünü olduğunu bilen, çevresinde bulunan meşhur bina, anıt ve bunlarla ilgisi olan tarihi şahıslar hakkında bilgi sahibi olan, tarihteki büyük şahısların hayatları ve yaptıkları hakkında bilgi sahibi olan, Türk milletinin geçmişi hakkında bilgi sahibi olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1926 İlköğretim Müfredat Programında vatandaşlık kategorisinde aile, kasaba, belediye ve hükümet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olan, çevresinde meydana gelen olayları hukuki

açından anlayan, demokratik bir devlette vatandaşların hak ve sorumluluklarını bilen, devlet teşkilatı ve hükümet hakkında bilgi sahibi olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1926 İlköğretim Müfredat Programında ekonomi ve kalkınma kategorisinde çevresinde meydana gelen olayları ekonomik açıdan anlayan, Türk çalışma ve girişimiyle oluşturulmuş kurumları bilerek Türk'ün ekonomik ve medeni gücüne, yeteneğine inanan ve güvenen, vatanın çeşitli bölgelerinde yaşayan insanların geçim tarzlarını ve ihtiyaçlarını bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1926 İlköğretim Müfredat Programında toplumsal yaşam kategorisinde aile veya şehir çevresinde insanlar arasında meydana gelen olaylarda ahlak kurallarını gözetken, birlikte çalışma, işbirliği ve dayanışma alışkanlığına sahip, çevresiyle uyum içinde iyi bir vatandaş olan, çevresinde meydana gelen olayları toplumsal açıdan anlayan, devlet, milliyet ve aile birliğine dayalı sağlam bir ahlak hissine sahip, toplumda kendisinin oynadığı ve oynayacağı rolün farkında olan, yaşadığı çevredeki insanların mesailerini ve işleri hakkında bilgi sahibi olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1926 İlköğretim Müfredat Programında doğal ve fiziki çevre kategorisinde canlıların yaşam şartlarını ve bunların birbirlerine karşılıklı etkilerini bilen, doğal çevrenin insan üzerindeki, insanların doğa üzerindeki karşılıklı etkilerini bilen, çevresinde gördüğü madde ve olayların sebeplerini ve olaylar arasındaki bağıllık ve ilişkileri araştıran, doğa olaylarını inceleyen ve açıklayan, dünya ve dünyanın güneş sistemindeki konumu, hareketleri ve bunların sonuçlarını bilen, dünya üzerinde meydana gelen coğrafi olaylar hakkında bilgi sahibi olan, vatanımızla en çok ilişkisi olan ülkeler hakkında daha kapsamlı olmak üzere dünya üzerindeki ülkeler ve milletler hakkında bilgi sahibi olan, yaşadığı bölgede bulunan taş, maden, bitki ve hayvanları tanıyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1926 İlköğretim Müfredat Programında sağlık kategorisinde insan vücudu ve vücuttaki organların görevleri hakkında bilgi sahibi olan, sağlıklı yaşama kurallarını bilen, temiz olmayı alışkanlık haline getiren bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca 1926 İlköğretim Müfredat Programında bireysel kategorisinde araştırma ve gözlem yeteneğine sahip, çalışma zevk ve hevesine sahip, dil aracılığıyla iyi ve güzel hislere sahip olan, düşüncelerini, duygularını ve bilgilerini başkalarına sözlü veya yazılı olarak doğru ve güzel anlatma becerisine sahip, gördüklerini ve bildiklerini yazılı ve sözlü olarak veya iş yapma aracılığıyla doğru ve güzel bir şekilde ifade eden, kullandığı kelimelerin anlamlarını bilen, milli şiveyi kullanan, yaş ve seviyesine göre edebi bir zevke sahip olan, yazılı veya

sözlü olarak ifade edilen düşünceleri doğru anlama becerisine sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1926 İlkmekteplerin Müfredat Programında din dersi yer almadığından, tabloda din kategorisine yer verilmemiştir. 1926 İlkmektepler Müfredat Programında toplumsal yaşam, doğal ve fiziki çevre ve bireysel kategorilerinde diğer kategorilere oranla daha fazla sayıda niteliğe yer verildiği görülmektedir. Bu durum, 1926 İlkmekteplerin Müfredat Programında toplumsal yaşama ilişkin niteliklerin, doğal ve fiziki çevre ile bireysel niteliklerin bireylere kazandırılmasının önemsendiğinin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

4.1.1.4. 1936 İlkokul Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması

Düşünülen Temel Nitelikler

Cumhuriyet döneminin 1926 İlkmektep Müfredat Programından sonra ilkokul programlarına yönelik ikinci büyük düzenlemesi 1936 İlkokul Programıdır. 1936 İlkokul Programında, 1924 ve 1926 programlarından farklı olarak “İlkokulun Hedefleri”nin net bir biçimde belirlendiği görülmektedir. 1936 İlkokul Programında, 1926 İlkmektep Müfredat Programında olduğu gibi her dersin hedefleri de ayrı ayrı verilmiştir.

1936 İlkokul Programında ilkokulun hedeflerine ilişkin yapılan açıklama şöyledir:

Büyük önder Atatürk'ün öncülüğündeki Türk Devrimi'nin çeşitli hamleleri, Türkiye Cumhuriyetinde bütün millet fertlerinin ortak malları olması gereken yeni ve önemli değerler getirmiştir. Türk devriminin sonucunda oluşan yeni ihtiyaçlar karşısında ilkokul programlarında da çeşitli değişiklikler yapılması gerekmiştir.

İlkokul, halk eğitiminin temelini kuran terbiye kurumlarının en önemlilerinden biridir. Bu eğitim, asrımızın sosyal, politik ve ekonomik ihtiyaçlarından doğmuştur.

Milli birliğin ve bünyenin güçlü ve sağlam olması ve Türk milletinin muasır milletler arasında layık olduğu en yüksek mevkiyi alması, milleti oluşturan bütün fertlerin kendileri ve mensup oldukları toplum için bir yaşam zarureti olan yeni kültür değerlerine uyarak bu değerleri milletin ortak malı haline getirecek biçimde yetişmiş olmalarına bağlıdır.

İlkokulun eğitim yolu ile Türk Milleti'nin ortak malı haline getireceği yeni değerler rejimin kültür hakkındaki başlıca prensipleridir ki onlar da Cumhuriyet Halk Partisi programının ulusal eğitim kısmında saptanmıştır (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 5).

1936 İlkokul Programında, Atatürk'ün liderliğindeki Türk Devrimi ile Türkiye Cumhuriyetinde bütün vatandaşların benimsemesi gereken yeni ve önemli değerlerin, bu yeni değerlerin yanında toplumda yeni ihtiyaçların da ortaya çıktığı belirtilmiştir. İlkokulun, halkın eğitilmesinin temelini oluşturan en önemli eğitim kurumlarından biri olduğuna vurgu yapılarak ilkokulun bu yeni değerleri benimsetmede ve yeni ihtiyaçları karşılamadaki rolünün önemi belirtilmiştir.

1936 İlkokul Programında, Milli birliğin ve millet yapısının sağlam ve güçlü olmasının, Türk Devrimiyle oluşan yeni kültür değerlerine uyan ve bu değerleri milletin ortak malı olarak benimseyen bireylerin yetiştirilmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

Atatürk döneminden 1950 yılına kadar ülke yönetiminde büyük söz sahibi olan Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) parti programında yer alan ulusal eğitime ilişkin maddeler 1936 İlkokul Programında “ulusal eğitimde takip edilmesi lazım gelen hedefler” olarak belirtilmiştir. Bu hedefler şunlardır:

Eğitim politikamızın temeli, bilgisizliği gidermektir. Her gün daha çok çocuk ve yurttaş okutup yetiştirecek bir program izlenecektir.

Kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmek bütün öğretim derecelerinin sorumluluğu ve özen noktasıdır. Türk ulusunu, parlamentoyu ve Türk devletini saygıdeğer kılmak ve kıldırmak bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılacaktır.

Fikren olduğu gibi bedenlen gelişmeye de önem vermek, özyapı/karakteri derin tarihimizin gösterdiği yüksek derecelere çıkarmak büyük amaçtır.

Eğitim ve öğretimde takip edilecek metod; bilgiyi, yurttaşa maddi hayatta başarı elde edecek bir araç haline getirmektir.

Eğitim her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu olmalıdır.

Her öğretim ve eğitim kurumunda öğrencinin girişimciliğini kırmamaya, sevgiyle yaklaşılmaya özen göstermekle birlikte, onları hayatta kusurlu olmaktan korumak için, ciddi bir disiplin ve düzene, içten bir ahlak anlayışına alıştırmamızın önemli olduğu kanaatindeyiz.

Partimiz, vatandaşların, Türkün derin tarihini bilmesine büyük bir önem verir. Bu bilgi Türkün kapasite ve enerjisini, kendine güven duygularını ve ulusal varlığa zarar verecek bütün akımlara karşı sarsılmaz gücünü besleyen kutsal bir aşktır.

Türk dilinin ulusal, tam/mükemmel bir dil haline gelmesi hakkında ciddi çalışmalara devam edilecektir (Cumhuriyet Halk Partisi, 1935, s. 33-38).

CHP'nin insan yetiştirme süreci olan eğitime bakışı ve yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklere ilişkin yukarıda verilen maddeler, Cumhuriyet'in temel kazanımlarının toplumda yerleşmesi bakımından önem taşımaktadır. CHP'nin insan yetiştirme anlayışının temelinde “halkın bilgisizliğini gidermek ve gittikçe daha fazla vatandaşa eğitim vermek” olduğu görülmektedir.

Dönemin iktidarı CHP'nin şekillendirdiği eğitim politikalarının temelini oluşturan parti programındaki eğitime ilişkin maddelerde yetiştirilecek bireylerin “Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır. Ayrıca Türk ulusunu, parlamentoyu ve Türk devletini saygıdeğer kılan ve kıldıracak, her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu bir eğitim almış, girişimciliği kırılmayan, ciddi bir disiplin ve düzene, içten bir ahlak anlayışına alıştırmış, tarihini, geçmişini bilen” bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1936 İlkokul Programında amaçların CHP'nin parti programında verilmesi ve 1936 İlkokul Programında CHP'nin parti prensiplerinin yer alması dönemin eğitim anlayışının yine dönemin CHP'sinin ideolojisine göre şekillendiğini açıkça göstermektedir. Bu durumda, o dönemde CHP ve devlet arasında hiçbir ayırımın olmadığı sonucuna varmak mümkündür.

1936 İlkokul Programıyla ilk kez ilkokulun eğitim ve öğretim prensipleri de programda belirlenmiştir. 1936 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere ilkokulda kazandırılacak niteliklere ilişkin olarak ilkokulun eğitim ve öğrenim prensipleri şöyledir:

Muasır milletlerde olduğu gibi artık bizde de ilkokul; İçindeki çocukları milli hayatın yeni gereklerine göre eğiten, hayatta başarılı olmaları için gerekli olan bilgileri, alışkanlıkları, becerileri, ülküleri ve çalışma yolunu öğrencisine aşıl原因, onları doğru düşünmeye ve doğru hareket etmeye alıştıran, hayatta değerleri doğru mukayese etmeyi onlara öğreten, iş ve meslek hayatını sevdiren, sonuç olarak onları modern hayatta başarı elde edecek bilgili ve karakterli birer Cumhuriyet vatandaşı olarak yetiştirmeyi iş edinen toplumsal bir yuva, canlı bir eğitim ocağı ve milli bir kurumdur. İlkokul çocuklara milli kültürü aşıl原因dır. İlkokulda her derse milli gayeleri gerçekleştirecek bir araç olarak bakılmalıdır. İlkokulda her dersin milli hayat ile ilişkisinin sağlanmasına özen gösterilmelidir. İlkokul, çocuklara düşüncelerini, fikirlerini ve duygularını değişik yollarla anlatma imkanı sunmalıdır (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 18-34).

1936 İlkokul programında ilkokulun ulusal (milli) bir kurum olduğuna vurgu yapıldığı, ilkokullarda yetiştirilecek bireylerin; milli hayatın gereklerine uyan, hayatta başarılı olmak için gerekli bilgi, beceri ve çalışma yollarını bilen, doğru düşünme ve hareket etme alışkanlığına sahip, iş ve meslek hayatını seven, milli kültürü benimseyen, düşünce, fikir ve duygularını çeşitli yollarla ifade edebilen, modern hayatta başarılı olabilecek karakterli birer Cumhuriyet vatandaşı olmaları amaçlanmıştır. Bu bağlamda, 1936 İlkokul Programıyla, ilkokulun yeni nesilleri yetiştirmedeki merkezi öneminin vurgulandığı açıkça görülmektedir.

1936 İlkokul Programında; Cumhuriyetçi, Ulusçu, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimci, Türk ulusunu, parlamentoyu ve Türk devletini saygıdeğer kılan ve kıldıracak, her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu bir eğitim almış, girişimciliği kırılmayan, ciddi bir disiplin ve düzene, içten bir ahlak anlayışına alıştırmış, tarihini, geçmişini bilen bireyler yetiştirilmesinin amaçlanması ile Milli Eğitimin amaçlarının ayrıntılı bir biçimde açıklandığı görülür.

1936 İlkokul Programında dikkati çeken önemli bir nokta da “birinci sınıfın hususiyeti” başlığı altında verilen açıklamalardır. Bu bölüm daha önceki programlarda yoktur. Bu bölümde çocuğun ilk defa okul hayatına başladığı birinci sınıfta, çocuktan harekete geçmeyi başlı başına bir prensip olarak kabul eden ilkokulun bu durumu göz önünde bulundurarak çocuğu yıldırmadan okul hayatına kazandırması telkin edilmektedir.

Aşağıda, 1936 İlkokul Programında yer alan derslere ilişkin Tablo 5 oluşturulmuştur.

Tablo 5

İlkokulların Haftalık Ders Çizelgesi 1936

Dersler	1.Devre			2.Devre	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	3	3
Aile Bilgisi	-	-	-	2	2
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Hesap-Hendese	4	4	4	4	5
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Cimnastik	2	2	2	1	1
Yekün	26	26	26	26	26

Kaynak: Kültür Bakanlığı, 1936, s. 35.

1936 İlkokul Programında da 1926 İlköğretim Müfredat Programında olduğu derslerde gibi toplu öğretim ilkesinin esas alındığı görülür. Hayat Bilgisi dersi yine bu programda da mihver derstir. İlkokul ikinci devrede Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, Tabiat Bilgisi ve Aile Bilgisi dersleri ile yetiştirilecek bireylerin Cumhuriyetin kazanımlarını öğrenmeleri ve benimsemeleri önem taşımaktadır.

1936 İlkokul Programı, 1926'dan önce ve 1926'dan 1936'ya kadar Türkiye Cumhuriyeti Devletinde yapılan reformların ve rejimin özelliklerinin yetiştirilecek yeni kuşaklar tarafından kazanılması, devam ettirilmesi noktasında devletin yeni insan yetiştirme politikasında önemli bir adımdır. 1936 İlkokul Programı, Atatürk İlke ve İnkılaplarının, kısacası devrimlerin ve ulusal değerlerin yeni nesillere kazandırılmasını amaçlamaktadır.

1936 İlkokul Programında yer alan derslerin hedeflerinde, programla yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin yer aldığı görülür.

1936 İlkokul Programında Hayat Bilgisi Dersinin Hedefleri şunlardır:

Tabii beyti iktisadi ve içtimai hayatın ilk üç sınıf talebesi tarafından kavranması mümkün olan tezhürlerine onlara müşahede ve izah ettirmek. Çocuğun muhit ve yaşama şartlarını coğrafya bakımından tetkik ettirmek. Önemli tarihi vakalara dikkatlerini çekmek, tarihi oluşu kavratmaya temel hazırlamak. Tabiatın güzelliklerini duyurmak ve sevdirmek. Yurt ve milletseverlik için temel vazifesini görecektir olan yakın yurda ve halka karşı bağlılık duygu ve şuurunu uyandırıp beslemek (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 134).

1936 İlkokul Programında Tarih Dersinin hedefleri şunlardır:

Türk çocuklarına Türk inkılabının manasını, şumulünü ve tarihi önemini kavratmak. İnsanlığın ve bilhassa Türk milletinin tarihe atmış olduğu ileri adımlara çocukların dikkatini çekmek ve

bugünkü kültürün nasıl uzun bir mazinin eseri olduğunu belirtmek. Türk ırkının Orta Asya'da kültürü nasıl kurduğunu, dünyanın dört bucağına bu kültür ve dilini nasıl yaydığını çocuklara kavratarak Türk milletinin dünya tarihinde yaptığı büyük rolü belirtmek. Onlara milli benliklerini hissettirmek. Türk çocuklarında Türk milletine karşı içten bir sevgi ve derin bir saygı yaşatmak, onları Türk milletinin ülkülerini tahakkuk ettirmek için her fedakarlığı göze alacak bir karakterde yetiştirmek, Türk milletinin istikbaline güvenlerini arttırmak. Tarihi şahsiyetlerin yaptıkları işler üzerinde durarak çocuklara ibret dersleri vermek, tarihte büyük adamların büyük rolünü göstermek, bilhassa Atatürk'ün Türk milleti ve bütün dünya için açtığı geniş ufukları tebarüz ettirmek. Geçmişini tetkik ettirerek hali çocuklara daha iyi kavratmak ve istikbal için önelerine ufuk açmak. Türk milletinin istikbaldeki milli ve insani büyük rolüne onların dikkatini çekmek. İnsanların muhitleri ile hayatları arasındaki sıkı ilgileri belirtmek ve insanların muhitleri üzerine nasıl tesir ettiklerini göstermek (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 77-78).

1936 İlkokul Programında Yurt Bilgisi Dersinin hedefleri şunlardır:

Millet mefhumunu ve Türk milletinin karakterini, ululuğunu, kudretini çocuklara kavratmak, Türk milletini sevdirmek, saydırmak, Türk askerini ve Türk ordusunu sevdirmek, saydırmak, bizim için askerliğin önemini kavratmak. Atatürk'ün kurduğu cumhuriyet rejiminin mahiyetini, Türkiye'de nasıl kurulduğunu, bu rejimin başka rejimlere üstünlüğünü, Türkiye'nin hayatı ve istikbali için ne kadar önemli ve zaruri bulunduğunu talebeye kavratmak ve onları cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakar birer yurttaş olarak yetiştirmek. Türk inkılabının manasını, muhtelif cephelerinin önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve memleketin istikbaline yapacağı tesiri talebeye kavratmak, onları Atatürk İnkılabının fedakar birer unsuru olarak yetiştirmek. Türkiye'de devlet teşkilatının çocuklara onların seviyelerine göre anlatmak ve öğretmek. Kanun mefhumunu talebeye kavratmak, kanuna ve devlet otoritesine itaat duygusunu ve itiyadını vermek, talebeye vazife ve hak mefhumlarını kavratmak ve Türk vatandaşlarının vazifelerini ve haklarını ve bu vazifelerle hakların önemini kendilerine telkin etmek. Millet ve yurt işlerine karşı talebede son derece alaka uyandırmak, millet ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutmayı, millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi kendilerine itiyad ve ülkü haline getirmek (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 103-104).

1936 İlkokul Programında Coğrafya Dersinin hedefleri şunlardır:

Çocuklara memleketimizi ve yurttaşları tanıtmak ve sevdirmek. İnsanların birbirleri ile ve coğrafi muhitlerle karşılıklı tesirlerini, insan kümelerinin hayat şekillerini ve geçinme tarzlarını tetkik ettirerek Türk çocuklarını memleketin iktisadi kalkınmasında müessir bir unsur haline getirmek. Dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve bunun neticeleri, dünya üzerinde olagelen coğrafya hadiseleri hakkında çocuklara bilgi kazandırmak, vatanımızla en çok temasta bulunan ve ilgisi olan memleketler üzerine biraz daha etraflı olmak üzere dünya üzerindeki başka memleketleri ve milletleri tanıtmak. Çocuğu, sık sık görüp temasta bulunduğu coğrafi hadiselerin sebeplerini araştırmaya ve hadiseler arasındaki bağıllık ve ilgileri bulup çıkarmaya alıştırmak. Harita fikri vermek, çocukları haritadan anlar ve istifade eder bir hale getirmek (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 92-93).

1936 İlkokul Programında Aile Bilgisi dersinin hedefleri şunlardır:

Erkek ve kadının aile ocağındaki vazife ve rolünü iyice kavratmak ve bunun için lüzumlu bilgi ve maharetleri kazandırmak. Samimi bir aile yuvasının yaşayış bakımından nasıl olması lazım geldiğini öğretmek ve ev estetiği duygusunu artırmak. Gıda maddelerini alırken ve yemek hazırlarken göz önünde bulundurulacak sıhhi iktisadi ve bedii esasları öğretmek. Ailenin başka aileler ve insanlar arasında sevgi ve saygı uyandırmasının temin eden muaşeret ve muamele kaidelerini öğretmek. Çocuk bakımı ve eğitimi hakkında en lüzumlu bilgileri kazandırmak. Ev iktisadiyatının başlıca esaslarını öğretmek. Yeni Türk ailesinde tasarruf fikrini iman haline getirmek. Türk ailesindeki yuvaya bağıllık, saadeti yuvada buluş duygusunu ve bunu temin için ev işi zevkini, ev için evde çalışma itiyadını kazandırmak (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 125-126).

1936 İlkokul Programında Türkçe dersinin hedefleri şunlardır:

Türk Dil inkılabının ilkokulun payına düşen gayelerini tahakkuk ettirmek. Talebeyi sözle ve yazı ile ifade olunan düşünceleri ve duyguları iyi olarak anlamaya alıştırmak. Talebeye; bildiğini, düşündüğünü ve duyduğunu söz ve yazı ile iyi ve doğru olarak anlatmak iktidarını kazandırmak.

Çocuklara Türk dilini sevdirmek ve onlarda yaş ve seviyelerine göre yazılmış kitap, mecmua ... gibi eserleri arama, bulma ve okuma için devamlı bir ilgi uyandırmak. Türk dilindeki kelimelerin manalarını, doğru yazılış ve okunuşunu talebinin en çok kullandığı kelimelerden başlayarak öğretmek suretiyle onların kelime hazinelerini zenginleştirmek. Dilimizin tabii olduğu esaslı kaideleri sezdirip şuurlandırmak suretiyle Türk dilini kullanışta güven kazandırmak (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 38).

1936 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, aşağıda kategorize edilerek Tablo 6 oluşturulmuştur.

Tablo 6

1936 İlkokul Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

Kategori	Nitelik
Vatanseverlik	Atatürk inkılabının fedakar bir unsuru olma
	Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin özelliklerini, Türkiye'de nasıl kurulduğunu, başka rejimlere üstünlüğünü, Türkiye'nin varlığı ve geleceği için ne kadar önemli ve gerekli olduğunu kavrama
	Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma
	Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakar bir yurttaş olma
	Her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu bir eğitim almış olma
	Milli benlik sahibi olma
	Milli kültürü benimseme
	Millet kavramını, Türk milletinin karakterini, büyüklüğünü, gücünü bilme
	Milletimiz için askerliğin önemini farkında olma
	Millet ve yurt işlerine karşı son derece ilgili olma
	Millet ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutma
	Millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ültü haline getirme
	Türk askerini ve Türk ordusunu sevmeye ve saygı duyma
	Türk devriminin değerlerini benimseme
	Türk dilini sevmeye
	Türk Dil İnkılabının ilkokulun payına düşen amaçlarını yerine getirebilme
	Türk inkılabının anlamını, kapsamını ve tarihi önemini bilme
	Türk inkılabının anlamının ve çeşitli yönlerden önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve geleceğine yapacağı etkinin farkında olma
	Türk milletine karşı içten bir sevgi ve derin bir saygı duyma
	Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alma
Türk milletinin geleceğine güven duyma	
Türk milletinin gelecekteki milli ve insani büyük rolünün farkında olma	
Türk ulusunu, parlamentoyu ve Türk devletini saygıdeğer kılma ve kıldırma	
Ülkesini ve yurttaşlarını tanıma ve sevmeye	
Yurduna ve milletine bağlılık duygusu ve bilincine sahip olma	
Bugünkü kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrama	
Geçmişini inceleyerek bugün ve gelecek açısından ufuk sahibi olma	
İnsanlığın ve özellikle Türk milletinin tarihte atmış olduğu büyük adımları bilme	
Önemli tarihi olaylar hakkında bilgi sahibi olma	
Tarihini, geçmişini bilme	
Tarihte büyük şahısların rolünü bilerek özellikle Atatürk'ün Türk milleti ve dünya için açtığı büyük ufukların farkında olma	
Türk ırkının Orta Asya'da kültürü nasıl kurduğunu, bu kültürü dünyanın dört bir tarafına nasıl yaydığını bilerek Türk milletinin dünya tarihinde oynadığı büyük rolün farkında olma	
Devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olma	
Hak ve sorumluluklarını kavrama	
Kanun kavramını bilme	
Kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusu ve alışkanlığına sahip olma	
Türk Vatandaşlarının hak ve sorumluluklarının önemini bilme	

Tablo 6'nın devamı

Ekonomi ve Kalkınma	Ekonomik hayata ilişkin düzeyine uygun bilgi sahibi olma	
	Ev ekonomisinin başlıca esaslarını bilme	
	Gıda maddelerini alırken ve yemek hazırlarken uyulması gereken ekonomi esaslarını bilme	
	Hayatta başarılı olmak için gerekli bilgi, beceri ve çalışma yollarını bilme	
	İş ve meslek hayatını sevme	
	İnsan topluluklarının hayat şekillerini ve geçim tarzlarını bilerek ülkenin ekonomik kalkınmasında etkili bir unsur olma	
	Tasarruf etmeyi alışkanlık haline getirme	
Toplumsal Yaşam	Erkek ve kadının ailedeki görevleri ve rolüne ilişkin gerekli bilgi ve becerilere sahip olma	
	Ev ve toplumsal hayata ilişkin düzeyine uygun bilgi sahibi olma	
	Görgü ve davranış kurallarını bilme	
	İnsanların birbirleriyle karşılıklı ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma	
	Milli hayatın gereklerine uyma	
	Modern hayatta başarılı olabilecek karakterli birer Cumhuriyet vatandaşı olma	
	Samimi bir aile yuvasının yaşam özelliklerini bilme	
	Yeni kültür değerlerine uyma	
	Yuvaya bağlılık duygusu güçlü olma	
	Çevre ve yaşama şartlarını coğrafi bakımdan inceleme	
Doğal ve Fiziki Çevre	Çevresindeki coğrafi olayların sebeplerini araştırma ve bu olaylar arasındaki ilişkileri ortaya koyma	
	Doğal hayata ilişkin düzeyine uygun bilgi sahibi olma	
	Doğal güzellikleri sevme	
	Dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve sonuçları, dünya üzerinde meydana gelen coğrafi olaylar hakkında bilgi sahibi olma	
	Ev estetiği duygusuna sahip olma	
	İnsanların çevreleri ile hayatları arasındaki ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma	
	Harita hakkında bilgi sahibi olma ve haritadan yararlanma	
	Vatanımızla en çok ilişkisi olan ülkeler hakkında daha ayrıntılı olmak üzere dünya üzerindeki ülke ve milletler hakkında bilgi sahibi olma	
	Sağlık	Gıda maddelerini alırken ve yemek hazırlarken uyulması gereken sağlık esaslarını bilme
		Bildiğini, düşündüğünü ve duyduğunu söz ve yazı ile iyi ve doğru olarak anlatma becerisine sahip olma
Bireysel	Çocuk bakımı ve eğitimi hakkında gerekli bilgilere sahip olma	
	Dilimizin kurallarını bilmek suretiyle Türk dilini kendine güvenerek kullanma	
	Doğru düşünme ve hareket etme alışkanlığına sahip olma	
	Düşünce, fikir ve duygularını çeşitli yollarla ifade etme	
	Girişimciliği kırılmayan, ciddi bir disiplin ve düzene, içten bir ahlak anlayışına alıştırmış olma	
	Sözlü ve yazılı olarak ifade edilen düşünceleri ve duyguları anlama becerisine sahip olma	
	Türk dilindeki kelimelerin anlamlarını, doğru yazılış ve okunuşunu bilme	
	Yaş ve seviyelerine göre yazılmış kitap, mecmua gibi eserleri arama, bulma ve okuma için devamlı bir ilgiye sahip olma	

1936 İlkokul Programında, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler vatanseverlik, tarih ve kültür, vatandaşlık, ekonomi ve kalkınma, toplumsal yaşam, doğal ve fiziki çevre, sağlık, bireysel olmak üzere sekiz kategori altında toplanmıştır.

1936 İlkokul Programında vatanseverlik kategorisinde Atatürk inkılabının fedakar bir unsuru olan, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin özelliklerini, Türkiye'de nasıl kurulduğunu, başka rejimlere üstünlüğünü, Türkiye'nin varlığı ve geleceği için ne kadar önemli ve gerekli olduğunu kavrayan, Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci, Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakar bir yurttaş olan, her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu bir eğitim almış, milli benlik sahibi, milli

kültürü benimseyen, millet kavramını, Türk milletinin karakterini, büyüklüğünü, gücünü bilen, milletimiz için askerliğin öneminin farkında olan, millet ve yurt işlerine karşı son derece ilgili, millet ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutan, millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getiren, Türk askerini ve Türk ordusunu seven ve saygı duyan, Türk devriminin değerlerini benimseyen, Türk dilini seven, Türk Dil İnkılabının ilkokulun payına düşen amaçlarını yerine getiren, Türk inkılabının anlamını, kapsamını ve tarihi önemini bilen, Türk inkılabının anlamının ve çeşitli yönlerden öneminin, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve geleceğine yapacağı etkinin farkında olan, Türk milletine karşı içten bir sevgi ve derin bir saygı duyan, Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alan, Türk milletinin geleceğine güven duyan, Türk milletinin gelecekteki milli ve insani büyük rolünün farkında olan, Türk ulusunu, parlamentoyu ve Türk devletini saygıdeğer kılan ve kıldıran, ülkesini ve yurttaşlarını tanıyan ve seven, yurduna ve milletine bağlılık duygu ve bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Atatürk inkılaplarının gerekli kıldığı yeni ihtiyaçlar karşısında programlarda da çeşitli değişiklikler yapılmıştır. 1936 İlkokul Programı da bu durumun bir yansımasıdır (Özalp ve Ataünel, 1977, s. 62). 1936 İlkokul Programında, Türk çocuğunu, Türk toplumunun özelliklerini taşıyan öz, sadık ve Cumhuriyete bağlı bir vatandaş yapmak amaçlanmıştır (Cicioğlu, 1985, s. 82).

1936 İlkokul Programında tarih ve kültür kategorisinde bugünkü kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrayan, geçmişi inceleyerek bugün ve gelecek açısından ufuk sahibi olan, insanlığın ve özellikle Türk milletinin tarihte atmış olduğu büyük adımları bilen, önemli tarihi olaylar hakkında bilgi sahibi olan, tarihini, geçmişini bilen, tarihte büyük şahısların rolünü bilerek özellikle Atatürk'ün Türk milleti ve dünya için açtığı büyük ufukların farkında olan, Türk ırkının Orta Asya'da kültürü nasıl kurduğunu, bu kültürü dünyanın dört bir tarafına nasıl yaydığını bilerek Türk milletinin dünya tarihinde oynadığı büyük rolün farkında olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1936 İlkokul Programında vatandaşlık kategorisinde devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olan, hak ve sorumluluklarını kavrayan, kanun kavramını bilen, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygu ve alışkanlığına sahip, Türk vatandaşlarının hak ve sorumluluklarının önemini bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1936 İlkokul Programında ekonomi ve kalkınma kategorisinde ekonomik hayata ilişkin düzeyine uygun bilgi sahibi olan, ev ekonomisinin başlıca esaslarını bilen, gıda maddelerini

alırken ve yemek hazırlarken uyulması gereken ekonomi esaslarını bilen, hayatta başarılı olmak için gerekli bilgi, beceri ve çalışma yollarını bilen, iş ve meslek hayatını seven, insan topluluklarının hayat şekillerini ve geçim tarzlarını bilerek ülkenin ekonomik kalkınmasında etkili bir unsur olan, tasarruf etmeyi alışkanlık haline getiren bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1936 İlkokul Programında toplumsal yaşam kategorisinde erkek ve kadının ailedeki görevleri ve rolüne ilişkin gerekli bilgi ve becerilere sahip, ev ve toplumsal hayata ilişkin düzeyine uygun bilgi sahibi olan, görgü ve davranış kurallarını bilen, insanların birbirleriyle karşılıklı ilişkileri hakkında bilgi sahibi olan, milli hayatın gereklerine uyan, modern hayatta başarılı olabilecek karakterli birer Cumhuriyet vatandaşı olan, samimi bir aile yuvasının yaşam özelliklerini bilen, yeni kültür değerlerine uyan, yuvaya bağlılık duygusu güçlü bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1936 İlkokul Programında doğal ve fiziki çevre kategorisinde çevre ve yaşama şartlarını coğrafi bakımdan inceleyen, çevresindeki coğrafi olayların sebeplerini araştıran ve bu olaylar arasındaki ilişkileri ortaya koyan, doğal hayata ilişkin düzeyine uygun bilgi sahibi olan, doğal güzellikleri seven, dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve sonuçları, dünya üzerinde meydana gelen coğrafi olaylar hakkında bilgi sahibi olan, ev estetiği duygusuna sahip, insanların çevreleri ile hayatları arasındaki ilişkileri hakkında bilgi sahibi olan, harita hakkında bilgi sahibi olan ve haritadan yararlanan, vatanımızla en çok ilişkisi olan ülkeler hakkında daha ayrıntılı olmak üzere dünya üzerindeki ülke ve milletler hakkında bilgi sahibi olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1936 İlkokul Programında sağlık kategorisinde gıda maddelerini alırken ve yemek hazırlarken uyulması gereken sağlık esaslarını bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca, 1936 İlkokul Programında bireysel kategorisinde bildiğini, düşündüğünü ve duyduğunu söz ve yazı ile iyi ve doğru olarak anlatma becerisine sahip olan, çocuk bakımı ve eğitimi hakkında gerekli bilgilere sahip olan, dilimizin kurallarını bilmek suretiyle Türk dilini kendine güvenerek kullanan, doğru düşünme ve hareket etme alışkanlığına sahip, düşünce, fikir ve duygularını çeşitli yollarla ifade eden, girişimciliği kırılmayan, ciddi bir disiplin ve düzene, içten bir ahlak anlayışına alıştırmış, sözlü ve yazılı olarak ifade edilen düşünceleri ve duyguları anlama becerisine sahip, Türk dilindeki kelimelerin anlamlarını, doğru yazılış ve okunuşunu bilen, yaş ve seviyelerine göre yazılmış kitap, mecmua gibi eserleri arama, bulma ve okuma için devamlı bir ilgiye sahip olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1936 İlkokul Programında vatanseverlik kategorisinde, diğer kategorilere oranla daha fazla sayıda niteliğe yer verildiği görülmektedir. Bu durum, 1936 İlkokul Programında vatanseverliğin önemsendiğinin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkemektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, kategoriler bazında karşılaştırıldığında aşağıda verilen bulgulara ulaşılmıştır:

Vatanseverlik kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Vatanseverlik kategorisinde yer alan temel niteliklerin 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında “Cumhuriyet” kavramı çerçevesinde verildiği, 1926 İlkemektep Müfredat Programında “vatan” kavramı etrafında toplandığı, 1936 İlkokul Programında ise hem “Cumhuriyet” hem de “vatan”a ilişkin niteliklerin yanında “Atatürk İnkılabı”, “Atatürk İlkeleri”, “Türk Askeri ve Ordusu”na ilişkin niteliklere de yer verildiği,
- 1936 İlkokul Programında, vatanseverlik kategorisindeki temel niteliklerin sayısında, 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programına ve 1926 İlkemektep Müfredat Programına kıyasla ciddi bir artış görüldüğü, Atatürk döneminde geliştirilen bu üç programdan, vatanseverlik niteliklerine en fazla 1936 İlkokul Programında önem verildiği,
- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı ve 1926 İlkemektep Müfredat Programlarının her ikisinde de “milli şuura sahip olma” niteliğinin önemsendiği, bu niteliğin 1936 İlkokul Programında “milli benlik sahibi olma” şeklinde yer aldığı,
- “Cumhuriyet için her türlü fedakarlığa hazır olma” niteliğinin 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında yer almasına rağmen aynı ya da benzer bir niteliğin 1926 İlkemektep Müfredat Programında yer almadığı,
- Atatürk İlkelerinin tamamının ilk kez 1936 İlkokul Programında yer aldığı ve yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının amaçlandığı,
- Atatürk döneminde gerçekleştirilen İnkılapların yetiştirilecek bireylere kazandırılmasına, 1936 İlkokul Programında, önceki programlara göre daha fazla önem verildiği belirlenmiştir.

Tarih ve kültür kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Tarih ve kültür kategorisinde yer alan temel niteliklerin, 1924 İlköğretim Müfredat Programında “Anadolu’nun Türkleşmesi”, “Osmanlı Devleti’nin son dönemleri”, “Türklerin İslamiyet’e hizmetleri” çerçevesinde verildiği,
- 1926 İlköğretim Müfredat Programında ise “tarihi geçmişini bilme”, “bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin eseri olduğunu bilme” çerçevesinde verildiği,
- 1924 İlköğretim Müfredat Programında ve 1926 İlköğretim Müfredat Programının her ikisinde de “tarihteki büyük şahısları tanıma” niteliğinin yer aldığı belirlenmiştir.

Vatandaşlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Vatandaşlık Kategorisinde yer alan temel niteliklerin 1924 İlköğretim Müfredat Programında “haklarını koruma”, “Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarını bilme” temelinde verildiği,
- 1926 İlköğretim Müfredat Programında “devlet teşkilatı ve hükümet hakkında bilgi sahibi olma” ve demokrasiye vurgu yapılarak “demokratik bir devlette hak ve sorumluluklarını bilme” temelinde verildiği,
- 1936 İlkokul Programında ise “hak ve sorumluluklarını bilme”, “devlet teşkilatı ve hükümet hakkında bilgi sahibi olma” nitelikleri korunurken, demokrasiye herhangi bir atıfa rastlanmamakla birlikte, bireylere “kanuna ve devlet otoritesine uyma alışkanlığı” kazandırmanın amaçlandığı belirlenmiştir.

Ekonomi ve kalkınma kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Ekonomi ve kalkınma kategorisinde yer alan temel niteliklere 1924 İlköğretim Müfredat Programında, 1926 İlköğretim Müfredat programına kıyasla daha fazla sayıda nitelik yer verildiği,
- 1924 İlköğretim Müfredat Programında “Batı medeniyetine katılmayı amaçlayan” , “ekonomik hayatın gerektirdiği bilgilere sahip”, “çalışan ve üreten” bireylerin yetiştirilmesi amaçlanırken, 1926 İlköğretim Müfredat programında “Türkiye’nin ekonomik kuruluşlarını bilen ve Türkün maddi gücüne inanan” bireylerin yetiştirilmesi amaçlandığı, her iki programda da “insanların birbirleriyle ve diğer bölgelerle ekonomik ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma” niteliği üzerinde durulduğu,
- 1924 İlköğretim Müfredat Programında yer alan “insanların birbirleriyle ve diğer bölgelerle ekonomik ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma” niteliğinin, 1926 İlköğretim

Müfredat Programında “vatanın çeşitli bölgelerinde yaşayan insanları, onların geçim tarzlarını ve ihtiyaçlarını bilme” şeklinde yer aldığı görülür. 1936 İlkokul Programında ise bu niteliğin “insan topluluklarının hayat şekillerini ve geçim tarzlarını bilme ve ülkenin ekonomik kalkınmasında etkili bir öge olma” niteliği şeklinde yer aldığı, bu niteliğin yanında 1936 İlkokul Programında “iş ve meslek hayatını sevme”, “tasarruf etme” ve “ev ekonomisi” ne ilişkin niteliklere de yer verildiği,

- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında yer alan “bütün öğretim kademelerinden geçerek ekonomik hayatın gerektirdiği bilgilere sahip olma” niteliğine ya da benzer bir niteliğe 1926 İlkemektep Müfredat Programında yer verilmediği görülür. Fakat benzer doğrultuda bir niteliğin “hayatta başarılı olmak için gerekli bilgi, beceri ve çalışma yollarını bilme” şeklinde 1936 İlkokul Programında tekrar yer aldığı,
- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında yer alan “ülkeyi iktisadi esaret altında bırakmamak için çalışma ve üretme fikrini benimseyerek çalışma ve üretme yollarını bilme” niteliğine ya da aynı doğrultuda bir niteliğe 1926 İlkemektep Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında yer verilmediği belirlenmiştir.

Toplumsal yaşam kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Toplumsal yaşam kategorisinde yer alan temel niteliklere 1926 İlkemektep Müfredat programında ve 1936 İlkokul Programında, 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programına kıyasla daha fazla sayıda nitelikte yer verildiği,
- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkemektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında “toplumsal yaşamda ve davranışlarında ahlak ve görgü kurallarına uyma, çevresiyle uyumlu olma” doğrultusunda niteliklere yer verildiği,
- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında “yaşadığı bölgedeki halkı tanıma” niteliğine, 1926 İlkemektep Müfredat Programında “yaşadığı çevredeki insanların mesailerini ve işleri hakkında bilgi sahibi olma”, 1936 İlkokul Programında ise “insanların birbirleriyle karşılıklı ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma” niteliği ile yer verildiği,
- 1926 İlkemektep Müfredat Programında toplumsal yaşamda bir zorunluluk olan “birlikte çalışma ve dayanışma” niteliğine yer verildiği,
- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında “yaşam için gerekli bilgilere sahip olma”, “modern hayatta başarılı olabilecek karakterli birer Cumhuriyet vatandaşı olma” ve “ev ve toplumsal hayata ilişkin düzeyine uygun bilgi

sahibi olma” niteliklerine yer verilirken aynı doğrultuda bir niteliğin 1926 İlköğretim Müfredat Programında yer almadığı,

- 1936 İlkokul Programında yer alan “milli hayatın gereklerine uyma”, “yeni kültür değerlerine uyma” nitelikleri doğrultusunda herhangi bir niteliğin 1924 İlköğretim Müfredat Programı ve 1926 İlköğretim Müfredat Programında yer almadığı,
- 1936 İlkokul Programında yer alan “erkek ve kadının ailedeki görevleri ve rolüne ilişkin gerekli bilgi ve becerilere sahip olma” ve “yuvaya bağlılık duygusu güçlü olma” nitelikleri doğrultusunda herhangi bir niteliğin 1924 İlköğretim Müfredat Programı ve 1926 İlköğretim Müfredat Programında yer almadığı belirlenmiştir.

Doğal ve fiziki çevre kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Doğal ve fiziki çevre kategorisinde 1926 İlköğretim Müfredat Programında, 1924 İlköğretim Müfredat Programından çok daha fazla sayıda niteliğin yer aldığı, bu durumun 1936 İlkokul Programında da aynı şekilde devam ettiği,
- 1924 İlköğretim Müfredat Programında yer alan “doğal çevresinde bulunan gıda, elbise, mesken ve genel yaşam, hayvanlar, bitkiler ve diğer ürünleri bütün hayati aşamalarıyla canlı olarak inceleme”, “yaşadığı çevreyi tanıma” niteliklerinin 1926 İlköğretim Müfredat Programında biraz daha genişletildiği görülür. 1926 İlköğretim Müfredat Programında “doğal çevre, çevredeki canlı ve cansız varlıklar, doğa olayları, dünya ve güneş, komşu ülkeler ve milletlerin tanınmasına” ilişkin nitelikler yer almaktadır. 1936 İlkokul Programında ise bu niteliklere ek olarak “ev estetiği duygusu” ve “doğal güzellikleri sevme” tutumlarının eklendiği,
- 1926 İlköğretim Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında “vatanımızla en çok ilişkisi olan ülkeler hakkında daha kapsamlı olmak üzere dünya üzerindeki ülkeler ve milletler hakkında bilgi sahibi olma” niteliğine yer verildiği belirlenmiştir.

Sağlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Sağlık kategorisinde 1926 İlköğretim Müfredat Programında, 1924 İlköğretim Müfredat Programına ve 1936 İlkokul Programına kıyasla çok daha fazla sayıda niteliğin yer aldığı,
- 1924 İlköğretim Müfredat Programında “temiz olma” niteliği yer alırken 1926 İlköğretim Müfredat Programında “temiz olma “ niteliğinin yanında “insan vücudu

hakkında bilgi sahibi olma” ve “sağlıklı yaşama kurallarını bilme” niteliklerine yer verildiği,

- 1936 İlkokul Programında ise “gıda maddelerini alırken ve yemek hazırlarken uyulması gereken sağlık kurallarını bilme” niteliğinin yer aldığı belirlenmiştir.

Din kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Din Kategorisinde 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkemektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programından sadece 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında niteliklerin yer aldığı belirlenmiştir. Bu durum, 1926 İlkemektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında Din derslerinin yer almamasının bir sonucudur.

Bireysel kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında yer alan “okuma-yazma bilme” ve “düşüncelerini, duygularını ve izlenimlerini doğru, sade ve doğal bir şekilde ifade edebilme” niteliklerine, 1926 İlkemektep Müfredat Programında “düşüncelerini, duygularını ve bilgilerini başkalarına sözlü veya yazılı olarak doğru ve güzel anlatma kabiliyetine sahip olma”, “başkaları tarafından yazılı veya sözlü olarak ifade edilen düşünceleri doğru anlamak kabiliyetine sahip olma”, “gördüklerini ve bildiklerini yazılı ve sözlü olarak veya iş yapma aracılığıyla doğru ve güzel bir şekilde ifade edebilme”, “dil aracılığıyla iyi ve güzel hislere sahip olma ve bu yolla yaş ve seviyesine göre edebi bir zevke sahip olma”, “kullandığı kelimelerin anlamlarını bilme” nitelikleri ile yer verildiği, 1936 İlkokul Programında ise “bildiğini, düşündüğünü ve duyduğunu söz ve yazı ile iyi ve doğru olarak anlatma kabiliyetine sahip olma”, “düşünce, fikir ve duygularını çeşitli yollarla ifade edebilme”, “Türk dilindeki kelimelerin anlamlarını, doğru yazılış ve okunuşunu bilme” nitelikleri ile yer verildiği,
- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında yer alan “doğru düşünme kabiliyetine sahip olma” niteliğine 1936 İlkokul Programında “doğru düşünme ve hareket etme alışkanlığına sahip olma” niteliği ile yer verildiği, 1926 İlkemektep Müfredat Programında ise benzer bir niteliğin yer almadığı,
- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında yer alan “düzenli olma”, “erdemli olma”, “her zaman güçlü ve azimli olma”, “sorumluluk sahibi olma” niteliklerine 1926 İlkemektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında yer verilmediği,

- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında yer alan “ilim ve araştırma zevk ve alışkanlığına sahip olma” niteliğine, 1926 İlkemektep Müfredat Programında “araştırma ve gözlem yeteneğine sahip olma”, “çalışma zevk ve hevesine sahip olma” nitelikleri ile yer verildiği, 1936 İlkokul Programında aynı doğrultuda bir niteliğin yer almadığı,
- 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında yer alan “milli varlıklarına karşı olmayan her fikre saygılı olma”, “vicdan ve fikir özgürlüğünü benimseme” niteliklerine 1926 İlkemektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında yer verilmediği,
- 1936 İlkokul Programında yer alan “çocuk bakımı ve eğitimi hakkında gerekli bilgilere sahip olma” niteliğine daha önceki programlarda rastlanmadığı belirlenmiştir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin; 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkemektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programına yansımalarına ilişkin aşağıda Tablo 7 oluşturulmuştur.

Tablo 7

Cumhuriyetin İlanıyla Birlikte Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerin 1924 İlköğretim Müfredat Programı, 1926 İlköğretim Müfredat Programı ve 1936 İlköğretim Programına Yansımaları

Cumhuriyet'in İlanıyla Birlikte Yeni Nesillere Kazandırılması Düşünülen Nitelikler	1924 İlköğretim Müfredat Programında Yer Alan Nitelik	1926 İlköğretim Müfredat Programında Yer Alan Nitelik	1936 İlköğretim Müfredat Programında Yer Alan Nitelik
Aile, vatan, millet ve yurttaşlık sevgisine sahip olma	Cumhuriyet için her türlü fedakarlığa hazır olma	Doğup büyüdüğü yeri tanıma ve Türk Vatanını sevmeye/ Vatanın diğer bölgelerinde yaşayan insanlara karşı sevgi ve bağlılık duygusuna sahip olma/ Yurdunu ve milletini sevmeye	Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakar bir yurttaş olma/ Millet ve Yurt işlerine karşı son derece ilgili olma/ Millet ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutma/ Millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirmiş olma/ Türk milletine karşı içten bir sevgi ve derin bir saygı duyma/ Türk milletini sevmeye ve saygı duyma/ Ülkesini ve yurttaşlarını tanıma ve sevmeye/ Yurduna ve milletine bağlılık duygusu ve bilincine sahip olma/ Yuvaya bağlılık duygusu güçlü olma
Bağımsız ve çağdaş olma	Batı medeniyetine katılmayı amaçlama	-	-
Cumhuriyetçi olma	Cumhuriyetçi ve reformlara aşık olma/ Cumhuriyeti koruma ve geliştirme	-	Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma/ Atatürk' ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin özelliklerini, Türkiye'de nasıl kurulduğunu, başka rejimlere üstünlüğünü, Türkiye'nin varlığı ve geleceği için ne kadar önemli ve gerekli olduğunu kavrama/ Türk ulusunu, parlamento ve Türk devletini saygıdeğer kılma ve kaldırma
Devletçi olma	-	Türk çalışma ve girişimiyle oluşturulmuş kurumları bilme ve Türk' ün ekonomik ve medeni gücü ve yeteneğine inanma ve güvenme	Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma
Devrimci olma	-	-	Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma Atatürk inkılabının fedakar bir ögesi olma / Türk devriminin değerlerini benimseme/ Türk inkılabının anlamını, kapsamını ve tarihi önemini bilme/ Türk inkılabının anlamını ve çeşitli yönlerden önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve geleceğine yapacağı etkinin farkında olma
Düşünce, vicdan ve irfan yönünden özgür olma	Vicdan ve fikir özgürlüğünü benimseme/ Milli varlıklarına karşı olmayan her fikre saygılı olma	-	-
Halkçı olma	-	-	Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma

Tablo 7'nin devamı

Hayatta kullanabilecekleri bilgilere ve becerilere sahip olma	Ekonomik hayatın gerektirdiği bilgilere sahip olma/ Yaşam için gerekli bilgilere sahip olma	-	Hayatta başarılı olmak için gerekli bilgi, beceri ve çalışma yollarını bilme/ Ev ve toplumsal hayata ilişkin düzeyine uygun bilgi sahibi olma/
Hiçbir güçlük karşısında boyun eğmeden bütün gücüyle yılmadan çalışma	Her zaman güçlü ve azimli olma	-	Türk milletinin ülkelerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alma
Kalben ve ahlaken iyi yetişmiş olma	Davranışlarında ahlak esaslarına dikkat etme / Toplumsal yaşamda dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine, hürriyet ve barış içindeki gerçek ahlak ve erdemleri benimseme / Toplumsal yaşamda görgü kurallarına uyma/ Erdemli olma	Aile veya şehir çevresinde insanlar arasında meydana gelen olaylarda ahlak kurallarını gözetme / Devlet, milliyet ve aile birliğine dayalı sağlam bir ahlak hissine sahip olma	Görgü ve davranış kurallarını bilme / Girişimciliği kırılmayan, ciddi bir disiplin ve düzene, içten bir ahlak anlayışına alıştırılmış olma
Karakter ve milli duygular yönünden yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazır olma	Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı olarak haklarını ve sorumluluklarını bilme	Demokratik bir devlette vatandaşların hak ve vazifelerini bilme	Milli hayatın gereklerine uyma /Yeni kültür değerlerine uyma/ Türk Vatandaşlarının hak ve sorumluluklarının önemini bilme
Laik olma	-	-	Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma
Milli ideallere sahip olma	Korunması gereken hakları, milli, medeni ve insani idealleri, gayeleri olduğunun farkında olma	-	Türk milletinin gelecekteki milli ve insani büyük rolünün farkında olma
Milliyetçi olma	Türk olmanın şerefine önemini benimseme/ Milli varlığına ve şuuruna sahip çıkma/ Milli varlığına ve şuuruna sahip çıkma	Milli şura sahip olma/ Vatanın diğer bölgelerinde yaşayan insanlara karşı sevgi ve bağlılık duygusuna sahip olma/ Yurdunu ve milletini sevmek	Milli benlik sahibi olma /Her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu bir eğitim almış olma/ Ülkesini ve yurttaşlarını tanıma ve sevmek/ Yurduna ve milletine bağlılık duygusu ve bilincine sahip olma/ Millet kavramını, Türk milletinin karakterini, büyüklüğünü, gücünü bilme/ Milli kültürü benimseme
Okuma ve yazma bilme	Okuma-yazma bilme	Gördüklerini ve bildiklerini yazılı ve sözlü olarak veya iş yapma aracılığıyla doğru ve güzel bir şekilde ifade etme	Düşünce, fikir ve duygularını çeşitli yollarla ifade etme
Türk Dilinin önemini ve değerini bilincinde olma	-	-	Türk Dil İnkılabının ilkokulun payına düşen gayelerini gerçekleştirme
Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme gereğinin bilincinde olma	-	-	-
Ülkesine faydalı iyi bir vatandaş olma	Milli ve insani görevlerini bilme ve uygulama	Çevresiyle uyum içinde olan iyi bir vatandaş olma	Modern hayatta başarılı olabilecek karakterli birer Cumhuriyet vatandaşı olma
Ülkesinin ideolojisini benimseme ve gelecek kuşaklara aktarma	-	-	-

Tablo 7'nin devamı

Vatani, milleti, dini, dünyası hakkında temel tarihi, coğrafi, dini bilgilere sahip olma	Geçmişten Cumhuriyet' e Türklerin yaşamı ve Anadolu' nun Türkleşmesi hakkında bilgi sahibi olma/ Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet' in ilanına kadar geçen süreçte yaşanan gelişmeler hakkında bilgi sahibi olma /Tarihindeki büyük şahısları tanıma/ Türklerin İslamiyet' e hizmetlerini bilme / Yaşadığı bölgeyi tanıma /"Kur'an-ı Kerim"i okuma/ Hazreti Muhammed (sav)' in menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olma/ İslam'a karşı sevgi duyma/ Sahabelerin menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olma/ İslam'ın şartlarını bilme/ İman edilmesi farz olan dini konuları bilme/ Diğer peygamberlerin menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olma/ Namaz surelerini ezbere bilme/ Abdest almayı bilme/ Namaz kılmayı bilme	Bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin ürünü olduğunu bilme/ Çevresinde bulunan meşhur bina, anıt ve bunlarla ilgisi olan tarihi şahıslar hakkında bilgi sahibi olma/ Tarihteki büyük şahısların hayatları ve yaptıkları hakkında bilgi sahibi olma/ Türk milletinin geçmişi hakkında bilgi sahibi olma / Canlıların yaşam şartlarını ve bunların birbirlerine karşılıklı etkilerini, doğal çevrenin insan üzerindeki, insanların doğa üzerindeki karşılıklı etkilerini bilme / Çevresinde gördüğü madde ve olayların sebeplerini araştırma, olaylar arasındaki bağlılık ve ilişkileri araştırma yoluyla düşünme ve yargılama yetileri gelişmiş olma/ Doğa olaylarını inceleme ve açıklama / Dünya ve dünyanın güneş sistemindeki konumu, hareketleri ve bunların sonuçları bilme/ Dünya üzerinde meydana gelen coğrafi olaylar hakkında bilgi sahibi olma/ Vatanimizle en çok ilişkisi olan ülkeler hakkında daha kapsamlı olmak üzere dünya üzerindeki ülkeler ve milletler hakkında bilgi sahibi olma / Yaşadığı bölgede bulunan taş, maden, bitki ve hayvanları tanıma	Bugünkü kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrama/ Geçmişini inceleyerek bugün ve gelecek açısından ufuk sahibi olma/ İnsanlığın ve özellikle Türk milletinin tarihte atmış olduğu büyük adımları bilme/ Önemli tarihi olaylar hakkında bilgi sahibi olma/ Tarihini, geçmişini bilme/ Tarihte büyük şahısların rolünü bilerek özellikle Atatürk' ün Türk milleti ve dünya için açtığı büyük ufukların farkında olma/ Türk ırkının Orta Asya' da kültürü nasıl kurduğunu, bu kültürü dünyanın dört bir tarafına nasıl yaydığını bilerek Türk milletinin dünya tarihinde oynadığı büyük rolün farkında olma / Çevre ve yaşama şartlarını coğrafi bakımdan inceleme/ Çevresindeki coğrafi olayların sebeplerini araştırma ve bu olaylar arasındaki ilişkileri ortaya koyma/ Dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve sonuçları, dünya üzerinde meydana gelen coğrafi olaylar hakkında bilgi sahibi olma/ İnsanların çevreleri ile hayatları arasındaki ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma/ Harita hakkında bilgi sahibi olan ve haritadan yararlanma/ Vatanimizle en çok ilişkisi olan ülkeler hakkında daha ayrıntılı olmak üzere dünya üzerindeki ülke ve milletler hakkında bilgi sahibi olma

Tablo 7’de yer alan bilgiler doğrultusunda:

Aile, vatan, millet ve yurttaşlık sevgisine sahip olma niteliğine;

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında “Cumhuriyet için her türlü fedakarlığa hazır olma” niteliği ile kısmen yer verilmektedir. 1924 İlkemektepler Müfredat Programında aile, vatan ve millete ilişkin herhangi bir niteliğe rastlanmamasına rağmen, vatan, millet ve yurttaşlık sevgisi doğrultusunda, Cumhuriyet için her fedakarlığa hazır olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu durum aynı zamanda 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programının Cumhuriyetin ilanını takiben bir yıl sonra uygulamaya konulmasının bir sonucudur.

1926 İlkemektep Müfredat Programında “doğup büyüdüğü yeri tanıma ve Türk Vatanını sevmeye”, “vatanın diğer bölgelerinde yaşayan insanlara karşı sevgi ve bağlılık duygusuna sahip olma”, “yurdunu ve milletini sevmeye” nitelikleri ile yer verilmektedir. 1926 İlkemektep Müfredat Programında aileye ilişkin bazı nitelikler yer almasına karşın aile sevgisine ilişkin herhangi bir nitelik bulunmamaktadır.

1936 İlkokul Programında “Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakar bir yurttaş olma”, “millet ve yurt işlerine karşı son derece ilgili olma”, “millet ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutma”, “millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirme”, “Türk milletine karşı içten bir sevgi ve derin bir saygı duyma”, “Türk milletini sevmeye ve saygı duyma”, “ülkesini ve yurttaşlarını tanıma ve sevmeye”, “yurduna ve milletine bağlılık duygusu ve bilincine sahip olma”, “yuvaya bağlılık duygusu güçlü olma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

Bağımsız ve çağdaş olma niteliğine;

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında “Batı medeniyetine katılmayı amaçlama” niteliği ile kısmen yer verilmektedir.

1926 İlkemektep Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında rastlanmamaktadır.

Cumhuriyetçi olma niteliğine;

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında “Cumhuriyetçi ve reformlara aşık olma”, “Cumhuriyeti koruma ve geliştirme” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1926 İlkemektep Müfredat Programında rastlanmamaktadır.

1936 İlkokul Programında “Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma”, “Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin özelliklerini, Türkiye’de nasıl kurulduğunu, başka rejimlere üstünlüğünü, Türkiye’nin varlığı ve geleceği için ne kadar önemli ve gerekli olduğunu kavrama”, “Türk ulusunu, parlamentoyu ve Türk devletini saygıdeğer kılma ve kıdırma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

Devletçi olma niteliğine;

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında rastlanmamaktadır.

1926 İlkemektep Müfredat Programında “Türk çalışma ve girişimiyle oluşturulmuş kurumları bilme ve Türk’ün ekonomik ve medeni gücü ve yeteneğine inanma ve güvenme” niteliği ile yer verilmektedir.

1936 İlkokul Programında “Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma” niteliği ile yer verilmektedir.

Devrimci olma niteliğine;

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında ve 1926 İlkemektep Müfredat Programında rastlanmamaktadır.

1936 İlkokul Programında “Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma”, “Atatürk inkılabının fedakar bir ögesi olma”, “Türk devriminin değerlerini benimseme”, “Türk inkılabının anlamını, kapsamını ve tarihi önemini bilme”, “Türk inkılabının anlamını ve çeşitli yönlerden önemini, Türkiye’nin saadet ve refahına yaptığı ve geleceğine yapacağı etkinin farkında olma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

Düşünce, vicdan ve irfan yönünden özgür olma niteliğine;

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında “vicdan ve fikir özgürlüğünü benimseme”, “milli varlıklarına karşı olmayan her fikre saygılı olma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1926 İlkemektep Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında rastlanmamaktadır.

Halkçı olma niteliğine;

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında ve 1926 İlkemektep Müfredat Programında rastlanmamaktadır.

1936 İlkokul Programında “Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma” niteliği ile yer verilmektedir.

Hayatta kullanabilecekleri bilgilere ve becerilere sahip olma niteliğine;

1924 İlkokulların Müfredat Programında “ekonomik hayatın gerektirdiği bilgilere sahip olma”, “yaşam için gerekli bilgilere sahip olma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1926 İlkokul Müfredat Programında rastlanmamaktadır.

1936 İlkokul Programında “hayatta başarılı olmak için gerekli bilgi, beceri ve çalışma yollarını bilme”, “ev ve toplumsal hayata ilişkin düzeyine uygun bilgi sahibi olma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

Hiçbir güçlük karşısında boyun eğmeden bütün gücüyle yılmadan çalışma niteliğine;

1924 İlkokulların Müfredat Programında “her zaman güçlü ve azimli olma” niteliği ile yer verilmektedir.

1926 İlkokul Müfredat Programında rastlanmamaktadır.

1936 İlkokul Programında “Türk milletinin ülkelerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alma” niteliği ile yer verilmektedir.

Kalben ve ahlaken iyi yetişmiş olma niteliğine;

1924 İlkokulların Müfredat Programında “davranışlarında ahlak esaslarına dikkat etme”, “toplumsal yaşamda dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine, hürriyet ve barış içindeki gerçek ahlak ve erdemleri benimseme”, “toplumsal yaşamda görgü kurallarına uyma”, “erdemli olma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1926 İlkokul Müfredat Programında “aile veya şehir çevresinde insanlar arasında meydana gelen olaylarda ahlak kurallarını gözetme”, “devlet, milliyet ve aile birliğine dayalı sağlam bir ahlak hissine sahip olma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1936 İlkokul Programında “görgü ve davranış kurallarını bilme”, “girişimciliği kırılmayan, ciddi bir disiplin ve düzene, içten bir ahlak anlayışına alıştıırılmış olma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

Karakter ve milli duygular yönünden yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazır olma niteliğine;

1924 İlkokulların Müfredat Programında “Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vatandaşı olarak haklarını ve sorumluluklarını bilme” niteliği ile yer verilmektedir.

1926 İlkokul Müfredat Programında “demokratik bir devlette vatandaşların hak ve vazifelerini bilme” niteliği ile yer verilmektedir.

1936 İlkokul Programında “milli hayatın gereklerine uyma”, “yeni kültür değerlerine uyma”, “Türk Vatandaşlarının hak ve sorumluluklarının önemini bilme” nitelikleri ile yer verilmektedir.

Laik olma niteliğine;

1924 İlkokulların Müfredat Programında ve 1926 İlkokul Müfredat Programında rastlanmamaktadır.

1936 İlkokul Programında “Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma” niteliği ile yer verilmektedir.

Milli ideallere sahip olma niteliğine;

1924 İlkokulların Müfredat Programında “korunması gereken hakları, milli, medeni ve insani idealleri, gayeleri olduğunun farkında olma” niteliği ile yer verilmektedir.

1926 İlkokul Müfredat Programında rastlanmamaktadır.

1936 İlkokul Programında “Türk milletinin gelecekteki milli ve insani büyük rolünün farkında olma” niteliği ile yer verilmektedir.

Milliyetçi olma niteliğine;

1924 İlkokulların Müfredat Programında “Türk olmanın şerefine önemini benimseme”, “milli varlığına ve şuuruyla sahip çıkma”, “milli varlığına ve şuuruyla sahip çıkma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1926 İlkokul Müfredat Programında “milli şuura sahip olma”, “vatanın diğer bölgelerinde yaşayan insanlara karşı sevgi ve bağlılık duygusuna sahip olma”, “yurdunu ve milletini sevmeye” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1936 İlkokul Programında “milli benlik sahibi olma”, “her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu bir eğitim almış olma”, “ülkesini ve yurttaşlarını tanıma ve sevmeye”, “yurduna ve milletine bağlılık duygusu ve bilincine sahip olma”, “millet kavramını, Türk milletinin karakterini, büyüklüğünü, gücünü bilme”, “milli kültürünü benimseme” nitelikleri ile yer verilmektedir.

Okuma ve yazma bilme niteliğine;

1924 İlkokulların Müfredat Programında “okuma-yazma bilme” niteliği ile yer verilmektedir.

1926 İlköğretim Müfredat Programında “gördüklerini ve bildiklerini yazılı ve sözlü olarak veya iş yapma aracılığıyla doğru ve güzel bir şekilde ifade etme” niteliği ile yer verilmektedir.

1936 İlkokul Programında “düşünce, fikir ve duygularını çeşitli yollarla ifade etme” niteliği ile yer verilmektedir.

Türk Dilinin öneminin ve değerinin bilincinde olma niteliğine;

1924 İlköğretim Müfredat Programında ve 1926 İlköğretim Müfredat Programında rastlanmamaktadır.

1936 İlkokul Programında “Türk Dil İnkılabının ilkokulun payına düşen gayelerini gerçekleştirme” niteliği ile yer verilmektedir.

Türkiyenin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme gereğinin bilincinde olma niteliğine;

1924 İlköğretim Müfredat Programında, 1926 İlköğretim Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında rastlanmamaktadır.

Ülkesine faydalı iyi bir vatandaş olma niteliğine;

1924 İlköğretim Müfredat Programında “milli ve insani görevlerini bilme ve uygulama” niteliği ile yer verilmektedir.

1926 İlköğretim Müfredat Programında “çevresiyle uyum içinde olan iyi bir vatandaş olma” niteliği ile yer verilmektedir.

1936 İlkokul Programında “modern hayatta başarılı olabilecek karakterli birer Cumhuriyet vatandaşı olma” niteliği ile yer verilmektedir.

Ülkesinin ideolojisini benimseme ve gelecek kuşaklara aktarma niteliğine;

1924 İlköğretim Müfredat Programında, 1926 İlköğretim Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında rastlanmamaktadır.

Vatanı, milleti, dini, dünyası hakkında temel tarihi, coğrafi dini bilgilere sahip olma niteliğine;

1924 İlköğretim Müfredat Programında temel coğrafi ve tarihi niteliklere “geçmişten Cumhuriyet’e Türklerin yaşamı ve Anadolu’nun Türkleşmesi hakkında bilgi sahibi olma”, “Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet’ in ilanına kadar geçen süreçte yaşanan gelişmeler

hakkında bilgi sahibi olma”, “tarihindeki büyük şahısları tanıma”, “Türklerin İslamiyet’ e hizmetlerini bilme”, “yaşadığı bölgeyi tanıma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında dini niteliklere ise “Kur’an-ı Kerim’i okuma, Hazreti Muhammed (sav)’ in menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olma, İslam’a karşı sevgi duyma, Sahabelerin menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olma, İslam’ın şartlarını bilme, iman edilmesi farz olan dini konuları bilme, diğer peygamberlerin menkıbeleri hakkında bilgi sahibi olma, namaz surelerini ezbere bilme, abdest almayı bilme, namaz kılmayı bilme” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1926 İlkemektep Müfredat Programında temel coğrafi ve tarihi niteliklere “bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin ürünü olduğunu bilme”, “çevresinde bulunan meşhur bina, anıt ve bunlarla ilgisi olan tarihi şahıslar hakkında bilgi sahibi olma”, “tarihteki büyük şahısların hayatları ve yaptıkları hakkında bilgi sahibi olma”, “Türk milletinin geçmişi hakkında bilgi sahibi olma”, “canlıların yaşam şartlarını ve bunların birbirlerine karşılıklı etkilerini, doğal çevrenin insan üzerindeki, insanların doğa üzerindeki karşılıklı etkilerini bilme”, “çevresinde gördüğü madde ve olayların sebeplerini araştırma, olaylar arasındaki bağıllık ve ilişkileri araştırma yoluyla düşünme ve yargılama yetileri gelişmiş olma”, “doğa olaylarını inceleme ve açıklama”, “Dünya ve dünyanın güneş sistemindeki konumu, hareketleri ve bunların sonuçları bilme”, “Dünya üzerinde meydana gelen coğrafi olaylar hakkında bilgi sahibi olma”, “vatanımızla en çok ilişkisi olan ülkeler hakkında daha kapsamlı olmak üzere dünya üzerindeki ülkeler ve milletler hakkında bilgi sahibi olma”, “yaşadığı bölgede bulunan taş, maden, bitki ve hayvanları tanıma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1926 İlkemektep Müfredat Programında dini niteliklere ise rastlanmamaktadır. 1926 İlkemektep Müfredat Programında din dersleri yer almamaktadır.

1936 İlkokul Programında temel coğrafi ve tarihi niteliklere “bugünkü kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrama”, “geçmişi inceleyerek bugün ve gelecek açısından ufuk sahibi olma”, “insanlığın ve özellikle Türk milletinin tarihte atmış olduğu büyük adımları bilme”, “önemli tarihi olaylar hakkında bilgi sahibi olma”, “tarihini, geçmişini bilme”, “tarihte büyük şahısların rolünü bilerek özellikle Atatürk’ün Türk milleti ve dünya için açtığı büyük ufukların farkında olma”, “Türk ırkının Orta Asya’ da kültürü nasıl kurduğunu, bu kültürü dünyanın dört bir tarafına nasıl yaydığını bilerek Türk milletinin dünya tarihinde oynadığı büyük rolün farkında olma”, “çevre ve yaşama şartlarını coğrafi bakımdan inceleme”, “çevresindeki coğrafi olayların sebeplerini araştırma ve bu olaylar arasındaki

ilişkileri ortaya koyma”, “Dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve sonuçları, dünya üzerinde meydana gelen coğrafi olaylar hakkında bilgi sahibi olma”, “insanların çevreleri ile hayatları arasındaki ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma”, “harita hakkında bilgi sahibi olma ve haritadan yararlanma”, “vatanımızla en çok ilişkisi olan ülkeler hakkında daha ayrıntılı olmak üzere dünya üzerindeki ülke ve milletler hakkında bilgi sahibi olma” nitelikleri ile yer verilmektedir.

1936 İlkokul Programında dini niteliklere ise rastlanmamaktadır. 1936 İlkokul Programında din dersleri yer almamaktadır.

Yukarıda verilen açıklamalar doğrultusunda Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin 1924 İlkokulların Müfredat Programı, 1926 İlkokul Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programına yansımalarına ilişkin sayısal bilgiler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8

Cumhuriyet'in İlanıyla Birlikte Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerin 1924 İlkmekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkmektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında Yansımalarına İlişkin Sayısal Bilgiler

Cumhuriyet'in İlanıyla Birlikte Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler	Niteliğin Programda Yer Alma Durumu (“+” Var; “-”Yok , “K” Kısmen)		
	1924 İlkmektepler Müfredat Programı	1926 İlkmektep Müfredat Programı	1936 İlkokul Programı
Aile, vatan, millet ve yurttaşlık sevgisine sahip olma	K	K	+
Bağımsız ve çağdaş olma	K	-	-
Cumhuriyetçi olma	+	-	+
Devletçi olma	-	+	+
Devrimci olma	-	-	+
Düşünce, vicdan ve irfan yönünden özgür olma	+	-	-
Halkçı olma	-	-	+
Hayatta kullanabilecekleri bilgilere ve becerilere sahip olma	+	-	+
Hiçbir güçlük karşısında boyun eğmeden bütün gücüyle yılmadan çalışma	+	-	+
Kalben ve ahlaken iyi yetişmiş olma	+	+	+
Karakter ve milli duygular yönünden yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazır olma	+	+	+
Laik olma	-	-	+
Milli ideallere sahip olma	+	-	+
Milliyetçi olma	+	+	+
Okuma ve yazma bilme	+	+	+
Türk Dilinin öneminin ve değerinin bilincinde olma	-	-	+
Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme gereğinin bilincinde olma	-	-	-
Ülkesine faydalı iyi bir vatandaş olma	+	+	+
Ülkesinin ideolojisini benimseme ve gelecek kuşaklara aktarma	-	-	-
Vatani, milleti, dini, dünyası hakkında temel tarihi, coğrafi, dini bilgilere sahip olma	+	K	K
Programda Yer Alan Nitelik Sayısı	11	6	15
Programda Kısmen Yer Alan Nitelik Sayısı	2	2	1
Programda Yer Almayan Nitelik Sayısı	7	12	4
Toplam	20	20	20

Tablo 8 incelendiğinde;

- 1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında 20 temel nitelikten 11'i yer alırken, 2 nitelik kısmen yer almakta, 7 niteliğe ise rastlanmamaktadır.
- 1926 İlkmektep Müfredat Programında 20 temel nitelikten 6'sı yer alırken 2 nitelik kısmen yer almakta, 12 niteliğe ise rastlanmamaktadır.
- 1936 İlkokul Programında 20 temel nitelikten 15'i yer alırken 1 nitelik kısmen yer almakta, 4 niteliğe ise rastlanmamaktadır.

- Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklere en fazla sayıda 1936 İlkokul Programında, en az ise 1926 İlkokul Müfredat Programında yer verilmiştir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklere en fazla sayıda 1936 İlkokul Programında yer verilmesi, Cumhuriyetin ilanının üzerinden yaklaşık 13 yıl gibi bir süre geçmesi ve eğitim sisteminde devletin edindiği tecrübeler doğrultusunda normal karşılanabilir. Fakat 1924 İlkokul Müfredat Programında 1936 İlkokul Programına yakın sayıda temel niteliğin yer alması, o dönemde, Cumhuriyet'in ilk program geliştirme çalışması girişimlerinden olmasına rağmen 1924 İlkokul Müfredat Programı açısından önemsenmesi gereken bir durumdur. 1926 İlkokul Müfredat Programı geliştirme çalışmalarında, programda tespit edilen temel nitelikler incelendiğinde, toplumsal yaşama ilişkin konulara yoğunlaştığı ve Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin daha geri planda kaldığı düşünülebilir.

1924 İlkokul Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklere 1926 İlkokul Müfredat Programına göre daha fazla önem verildiği görülmektedir. Bu durum, 1924 İlkokul Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında, yeni devletin ve yeni toplumun değerlerinin bireylere kazandırılmasına 1926 İlkokul Müfredat Programından daha fazla derecede önemsendiğini göstermektedir.

1924 İlkokul Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında, 1926 İlkokul Müfredat Programından daha fazla derecede Cumhuriyet'e ve Cumhuriyet'in korunmasına önem verildiği programda yer alan temel niteliklerden görülmektedir.

Her üç programda da toplumsal yaşama ilişkin niteliklerin önemsendiği görülmektedir.

1926 İlkokul Müfredat Programında, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler açısından topluma uyum sağlayan, yeni devletin işleyişi hakkında bilgi sahibi olan ve özelliklerini bilen bireyler yetiştirilmesi amacının ön plana çıktığı görülmektedir.

1926 İlkokul Müfredat Programında, 1924 Anayasasında yer alan Atatürk İlkelerinden sadece Devletçilik ve Milliyetçilik İlkelerinin yer aldığı görülmektedir. Atatürk İlkelerinin 1924 İlkokul Müfredat Programının geliştirildiği süreçte henüz Anayasayla kabul

edilmemiş olmasından dolayı 1924 İlkokulların Müfredat Programında yer almaması normal görülebilir. Ancak 1924 Anayasası'nın kabulünden sonra geliştirilen 1926 İlkokul Müfredat Programında bu ilkelere ilişkin niteliklerin yer almaması, program her ne kadar Cumhuriyet'in ilk kapsamlı programı olarak kabul edilse de, programın yeni devletin temel niteliklerini yetiştirilecek bireylere kazandırma amacından bu yönüyle uzaklaştığını göstermektedir. 1936 İlkokul Programında ise Atatürk İlkelerinin tamamı yer almaktadır. 1924 Anayasasında belirlenen Atatürk İlkeleri doğrultusunda "Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve devrimci" bireyler yetiştirilmesi amacının, "Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci", "yeni kültür değerlerine uyan ve Türk devriminin değerlerini benimseyen", "yurduna ve milletine bağlılık duygusu ve bilincine sahip", "Türk inkılabının anlamını, kapsamını ve tarihi önemini bilen", "Türk milletine karşı içten bir sevgi ve derin bir saygı duyan", "Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alan", "Türk milletinin geleceğine güven duyan", "millet kavramını, Türk milletinin karakterini, büyüklüğünü, gücünü bilen", "Türk milletini seven ve saygı duyan" gibi bir çok nitelik 1936 İlkokul Programında yer aldığı görülür. Bu durum, 1936 İlkokul Programının, 1924 ve 1926 programlarına kıyasla, Cumhuriyetin kuruluşunda belirtilen ve 1924 Anayasasında yer alan Atatürk İlkelerine ilk kez bir İlköğretim Programında geniş şekilde yer verildiğinin ve bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler açısından yüksek derecede önemsendiğinin göstergesidir.

1936 İlkokul Programıyla, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin birçoğunun bireylere kazandırılmasının amaçlandığı görülmektedir. Yeni bir devlet kurulmasının ardından geçen on üç yıllık süreçte yapılan reformların gerektirdiği niteliklerin artık yetiştirilecek yeni nesillere aktarılmaya başlandığı ve bu aktarımın 1936 İlkokul Programıyla devam ettirilmesinin hedeflendiği görülür.

1924 İlkokulların Müfredat Programında, Cumhuriyet öncesi dönemde ve Cumhuriyetin ilk yılında, kısacası 1924 İlkokulların Müfredat Programının geliştirildiği süreçte eğitim sistemine ilişkin düşüncelerin ve gelişmelerin programa büyük ölçüde yansdığı görülmektedir. Atatürk'ün eğitim görüşlerinin, 1920-1923 yılları arasındaki TBMM Hükümetleri programlarının, TBMM Hükümetlerinin Milli Eğitim Bakanlarının görüşlerinin, Tedrisat-ı İptidaiyye Kanun-ı Muvakkatı'nın, Misak-ı Maarif'in 1924 İlkokulların Müfredat Programında etkileri görülmektedir.

1926 İlköğretim Müfredat Programında, Cumhuriyet öncesi dönemde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, kısacası 1926 İlköğretim Müfredat Programının geliştirildiği süreçte eğitim sistemine ilişkin düşüncelerin ve gelişmelerin programa belli ölçüde yansıtıldığı görülmektedir.

1936 İlköğretim Programının geliştirildiği süreçte, Cumhuriyet öncesi gelişmelerin, Atatürk'ün eğitim görüşlerinin, Tevhid-i Tedrisat Kanununun, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun çalışmalarının, Türk Tarih Tezi ve Birinci Türk Tarih Kongresi çalışmalarının, özellikle CHP'nin Parti Programının ve Hükümet Programlarının, dönemin milli eğitim bakanlarının görüşlerinin programa yansıtıldığı görülmektedir.

4.2. Cumhuriyet Dönemi Sürecinde Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerde Ne Gibi Değişmeler Olmuştur ve İlköğretim Programlarına Nasıl Yansımıştır? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

4.2.1. 1939-1949 Yılları Arası

4.2.1.1. Dönemin Eğitim Anlayışına İlişkin Görüşler ve Gelişmeler

10 Kasım 1938'de Türk Devriminin önderi Atatürk'ün ölümünün ardından 11 Kasım 1938'de TBMM toplanmış ve İsmet İnönü'yü Cumhurbaşkanı seçmiştir. Bu dönemde, 1939 yılında başlayan ve 1945 yılına kadar süren İkinci Dünya Savaşı dünyanın birçok ülkesini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir. Ayrıca, 1945-50 yılları arası dönem Türkiye'de çok partili siyasal yaşama hazırlık devresi olarak kabul edilmektedir.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşında savaşın dışında kalmayı seçmiştir. Buna rağmen ülke ekonomik, tarım, sanayi gibi alanlarda savaşın etkisiyle duraklama dönemi yaşamıştır. 1945 yılında Türkiye, Birleşmiş Milletler (BM) Anayasası'nı kabul ederek Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olmuştur.

BM Teşkilatı, İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan büyük devletlerin (Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti) oluşturduğu bir teşkilattir. Bu teşkilat uluslararası barış ve güvenliği koruma amacındadır ve dünyada günümüzde de etkinliğini sürdürmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da ortaya çıkan demokrasi ortamı kuşkusuz Türkiye'yi de demokrasi anlamında etkilemiştir. CHP içinden Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan gibi isimler parti içi

demokrasinin yetersizliği ve çiftçiyi topraklandırma kanunu gibi nedenlerle muhalifler olarak ön plana çıkmışlardır. Bu gelişmelerin ardından Türkiye’de Milli Kalkınma Partisi ve 7 Ocak 1946’ da Demokrat Parti (DP) kurulmuştur. Böylece Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçilmiştir. Bu partilerden Demokrat Parti, 1950 genel seçimlerinden tek başına iktidar çıkmış ve birkaç seçim üst üste 1960 askeri darbesine kadar ülkeyi yönetmiştir (Karpas, 2015).

1939 yılının Başbakanı Celal Bayar’ın TBMM’de okuduğu hükümet programında ilköğretimin önemine ilişkin sözleri dikkat çekmektedir. Bu programda Bayar şunları belirtmektedir:

Arkadaşlar! Parti programımızdaki direktiflere göre, milli kültür sistemimizin inkişafına azami önem vereceğiz.

İlköğretim her bakımdan üzerinde en çok duracağımız ve en çok ehemmiyet vereceğimiz mevzudur. Aile ocağından sonra milli kültür ile ilk temas ilkokullarda başlıyor. Genç vatandaş, herşeyi benimseyen ve henüz temyiz kabiliyeti teessüs etmemiş olan taze zekası ile, ancak en doğruyu, en iyiyi ve en güzeli öğretecek bir müesseseye emanet edilebilir.

İlk tahsilde alınan fena intibaları müteakiben düzeltebilecek ali bir tahsil sistemi henüz icat edilmemiştir. Fena bir ilköğretim fena bir hayata başlatış demektir. Bu, genç vatandaş karakterinin teşekkülüne mani olur ve hatta bozabilir. Bunun içindir ki ilköğretime en çok ehemmiyet vereceğiz. En kıymetli, en iyi yetişmiş ve en kuvvetli elemanlarımızı bu işte ve bu iş için adam yetiştirmekte kullanacağız (...) İyi ve çok eğitmen, öğretmen yetiştirmeye bilhassa kıymet vereceğiz...

Mecburi ilköğretimin gayesi, vatandaşlara konuştukları dilin kaidelerini ve mensup oldukları milletin tarih ve rejimini öğretmek ve hayatta daha ileri adımları bakımından zaruri ilk bilgiyi kendilerine vermektir (MEB, 1946, s. 133-134).

Celal Bayar, yetiştirilecek bireylerin milli kültür ile ilk kez ilkokullarda karşılaştığını, ilkokul seviyesindeki çocukların her şeyi öğrenmeye açık olduğunu ifade etmektedir. Bayar, zorunlu ilköğretimin amacının, bireylere Türk dilinin kurallarını ve Türk milletinin tarihini ve rejimini öğretmek olduğunu ve ilköğretimin bireylere gelecek yaşamlarında gerekli ilk bilgiyi vermeyi hedeflediğini ifade etmektedir.

Başbakan Refik Saydam’ın 27.1.1939’da TBMM’de okuduğu hükümet programındaki şu ifadeler dönemin insan yetiştirmeye ilişkin amaçlarından birkaçını ortaya koymaktadır:

Memleketimizin maddi refahı ve iktisadi kalkınması ancak kültür seviyemizin bunlarla muvazi olarak yürümesiyle mümkün olacaktır kanaatindeyiz. Türk çocuğunu daha ilk tahsil yaşında iken mektebe alarak zeka, istidat ve faaliyetine uygun bir silsile takip ettirmek, memleketin ilim, sanat ve pratik hayat ve teknik faaliyet sahalarında görülen eleman ihtiyacını onların yetişkin varlıklarıyla karşılamak, maarif işlerinde tutacağımız esaslı yoldur. Bu yolda emin yürüyebilmek için, ilk tahsili öğretmen ve eğitmenlerimizle vermeğe çalışmakta devam edeceğiz (...) Türk çocuğunu, ahlaki temiz, ruhça ve bedence sağlam, milletine, vatanına, cumhuriyete ve inkılabı sadık yetiştirmek maarifimizin başlıca hedefidir (MEB, 1946, s. 139).

Dönemin başbakanı Refik Saydam’ın da Celal Bayar gibi hükümet programında ilköğretimin önemini vurguladığı görülmektedir. Başbakan Saydam, hükümet programında,

yetiştirilecek bireylerin temiz ahlaklı, ruhen ve bedenen sağlam, milletine, vatanına, Cumhuriyete ve inkılabına sadık bireyler olarak yetiştirilmelerinin eğitimin başlıca hedefi olduğu vurgulanmıştır.

Başbakan Şükrü Saroğlu'nun 5.8.1942'de TBMM'de okuduğu Hükümet Programında Türkçülüğe vurgu yaptığı görülür:

“Arkadaşlar. Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız.” (MEB, 1946, s. 145).

Başbakan Şükrü Saracoğlu, 17 Mart 1943'de TBMM'de okuduğu Hükümet Programında eğitimin amacını şöyle ifade etmektedir:

...En büyük ilaveyi Maarife yaptık. Buraya konan para, geçen seneye nazaran 14,5 milyon lira fazladır... Son senelerde halkımızda ve Maarifizde gördüğümüz hamleleri takviye etmek ve biran evvel bilgili ve verimli vatandaş adedini artırmak için bütün gücümüzle bu cereyana katılmakta vatan ve millet için büyük faydalar gördük ve bu cereyanın hızını azaltmamak için önümüzdeki senenin bütçesine 14,5 milyon lirayı ilave ederken cidden haz duyduk (MEB, 1946, s. 147).

Başbakan Saracoğlu'nun, devlet bütçesinden milli eğitime ayrılan payın artırıldığına vurgu yaptığı hükümet programında amacın; ülkede bilgili ve faydalı vatandaş sayısını artırmaya devam etme düşüncesi olduğu görülmektedir.

7 Ağustos 1946'da kurulan Recep Peker hükümetinin programında yer alan eğitime ilişkin ifade hali hazırdaki insan yetiştirme sistemi ve programlardaki yaklaşımı göstermektedir:

“Öğretimin her kademesi ve nevindeki Türk gençliğinde milli duygunun kuvvetlenmesi ve gençlerimize Türk İnkılabının ana fikirlerinin benimsetilmesi, Türk tarihi mefarihinin öğretilmesi öğretim ve eğitim çalışmalarımızın esası olacaktır.” (Öztürk, 1968, s. 302-303).

Recep Peker Hükümetinin programında eğitim ve öğretim çalışmalarının temelini yetiştirilecek bireylerin milli duygusu güçlü, Türk inkılabının ana fikirlerini benimsemiş, Türk tarihindeki övünç kaynaklarını bilen bireylerin yetiştirilmesi oluşturmaktadır.

10 Haziran 1948'de kurulan II. Hasan Saka hükümetinin programında ise demokrasiye ve demokratik eğitime vurgu yapıldığı görülmektedir:

“Yurdumuzun medeniyet ve refah yolunda ilerlemesini halk iradesine dayanan bir idaresinin devamında görüyoruz. Bunun için kanunlarda, sosyal ve politik hayatta olduğu gibi her derecede okullarımızda demokratik terbiyenin yerleşmesine ehemmiyet vereceğiz.” (Kantarcıoğlu, 1990, s. 42).

Hasan Saka hükümetinin programında yetiştirilecek bireylerin demokratik bir eğitim sistemine sahip okullarda yetiştirilmelerine vurgu yapıldığı, yurdumuzun medeniyet ve çağdaşlık yolunda ilerlemesi için kanunlarda, sosyal ve politik hayatta olduğu gibi okul hayatında da demokratik esasları ön planda tutmanın gerekliliği vurgulanmıştır.

Başbakan Şemsettin Günaltay'ın 24.1 1949 tarihinde TBMM'de okuduğu Hükümet Programında demokrasi vurgusu ve Din öğretimine ilişkin düzenlemenin yapılacağı görülmektedir:

İç politikamızda; gelişmekte ve kökleşmekte olan demokratik rejimin memleketimiz için vadettiği aydın istikbali yaklaştıracak tedbirleri daima artan bir azimle almak bizim de vazifemiz olacaktır... Türk inkılabının ana prensiplerini titiz bir itina ile savunmakta devam edeceğiz. Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkanları hazırlayacağız. Fakat laiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkan tasavvur edilmemelidir (Öztürk, 1968, s. 338-339).

Başbakan Günaltay, demokratik rejimin Türkiye'de güçlenmesi ve aydınlık geleceği yaklaştıracak tedbirleri alacaklarını, Türk İnkılabının temel ilkelerini özenle savunmaya devam edeceklerini belirtmektedir. Din öğretiminin ise isteğe bağlı olması ve isteyenlerin bu haktan yararlanmaları için gereken düzenlemelerin yapılacağını, bunun hiçbir şekilde laiklikten taviz verdikleri düşüncesine neden olmaması gerektiğini ifade etmiştir.

Başbakan Günaltay'ın programında dikkati çeken bir husus da Amerika Birleşik Devletlerinin yardım hareketi ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı vurgusudur:

Avrupa kalkınması için Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin girişmiş olduğu büyük ölçüde yardım hareketinden gereği gibi faydalanabilmeye azami derecede dikkat göstermek kararındayız. Hükümetimiz, bu yardımı kalkınma istihali çoğaltma işlerinde başlıca destek saymaktadır. Birleşik Devletlerin gösterdiği bu dostane anlayış hem ekonomik kalkınmamızı sağlamaya, hem de bu sayede Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatında faydalı bir unsur olmaya çalışacağız. Bunun için lazım gelen teşkilatı kurmak yolundayız (Öztürk, 1968, s. 341).

Başbakan Günaltay'ın Hükümet Programından, Türkiye'de yavaş yavaş Amerikan yardımları döneminin başlayacağı ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatıyla ilişkilerin kurulmaya başlandığı görülmektedir. Bu iki yakınlaşma, Türkiye'yi yakın gelecekte eğitim de dahil olmak üzere bir çok alanda etkileyecektir.

1938-1946 Yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Ali Yücel, döneme damgasını vurmuş bir devlet adamıdır. Gerek düşünceleri, gerekse gerçekleştirdiği icraatlar, onun eğitim tarihimizde ayrı bir yer edinmesini sağlamıştır. Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan döneminde başlatılan Köy Eğitmeni Yetiştirme Projesi, Hasan Ali Yücel döneminde Köy Enstitülerinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Köy enstitüleri ile nüfusunun büyük bir

çoğunluğu köylerde yaşayan Türk Milletinin çocuklarına öğretmen yetiştirme sorununun büyük ölçüde çözülmesi amaçlanmıştır.

Hasan Ali Yücel'in 30 Aralık 1938'de bakanlık görevine başlarken belirttikleri, bakanlık döneminde nasıl bir politika izleyeceğini göstermektedir:

İrfanımıza, kuvvetli hamlelerle yeni bir hayat veren Atatürk' ün ve Büyük Türk Milleti' nin şuur ve iradesini temsil eden Milli Şefin direktiflerine uyarak Cumhuriyet Halk Partisinin kültür meselelerinde tespit ettiği prensiplere, Hükümet programımızda yazılı esaslara dayanarak, muhterem selefim Saffet Arıkan'ın bıraktığı faaliyet noktasından hareketle mesaiide bulunacağız (Kültür Bakanlığı, 1993, s. 1).

Hasan Ali Yücel'in 6 Aralık 1939'da TBMM'de sorulan sorular üzerine yaptığı konuşmasından İlköğretim Programlarına ilişkin şu kısım, devletin eğitim programlarına verdiği önemi göstermesi açısından önemlidir:

Sayın Arkadaşlarım, üçüncü dava; programdaki istikrar meselesidir. İlkokul programlarından başlayayım.

Cumhuriyet devrinde ilkokul programları birinci defa 1924' te değiştirilmiştir. Bu değişimin sebebi, ilkokullarda tahsil müddetinin altı seneden beşe indirilmesi ve derslerin Cumhuriyet Rejimine intibak ettirilmesidir. Bundan sonraki değişme 1926 senesine tesadüf eder. Bu değişme, programın ruhunda ve öğretim usulünde yapılan yenilikten doğmuştur. Bu yenilikler, talebeyi şahsi faaliyete sevk etmek, yakın muhite alakalı bir surette tedrisatta bulunmak ve dersleri Hayat Bilgisi etrafında toplamak gibi hususlardır. Bu program tam on yıl tatbik edildi. 1936' da yapılan değişme, partimizin programında Maarif İşlerine ait olmak üzere verilen direktifleri tedrisata tatbik etmek ve on yıl içinde elde edilen tecrübelerle nazaran bazı rötüşler yapmaktan neşet etmiştir. O zamandan beri ilkokul programlarında belli başlı bir tahavvül olmamıştır...

Aziz Arkadaşlarım; yeni devletin kurulduğu günden beri geçen on yedi sene içinde siyasi, fikri ve içtimai hayatımızdaki bahtiyar inkılapların Maarifimize ve kültür hayatımıza in'ikas etmemesi kabil miydi? Yeni kurulmuş bir rejimin yeni hayatı, Maarifinde de elbette yenilikler doğuracaktır. Doğurmasaydı gayrı tabii olurdu. Şimdiye kadar Cumhuriyet Maarifini idare etmiş olanlar, bu tahavvülleri en az sarsıntı yaparak yeni nesle intikal ettirmek için ellerinden gelen bütün gayretleri sarf etmişlerdir. Uzun seneler içerisinde, nihayet üç kere değişmiş olan bu programları bir istikrarsızlık numunesi zannetmek doğru olabilir mi? Tarihimizi başkalarının gözü ile görüp göstermekten, dilimizi öz hazinelerinin servetinden mahrum ve başka dillerin tesirleri altında bırakmaktan bizi kurtarmak isteyen hamleyi, hangimiz irfan hayatımızda tahakkuk ettirmekten nefsimizi men edebiliriz? Doğru olduğuna, faydalı olduğuna bütün varlığımızla inandığımız fikirleri, terbiyesi ellerimize verilmiş evlatlarımıza intikal ettirmemek kimin elinden gelebilirdi? Cumhuriyet Maarifi bu nakil ve telkin vazifesini yapmaktan bir an geri kalmamıştır. Buna istikrarsızlık deniyorsa bu istikrarsızlığı, hangimiz, geri ve küflenmişçe karar ve ısrara tercih etmeyiz? (Kültür Bakanlığı, 1993, s. 34-35).

Hasan Ali Yücel, Cumhuriyet döneminde o zamana kadar ilkokul programlarının 1924, 1926 ve 1936 yıllarında olmak üzere üç defa değiştirildiğini; 1924'deki değişikliğin ilkokulların öğrenim süresinin altı yıldan beş yıla indirilmesi ve derslerin Cumhuriyet rejimiyle uyumlu hale gelmesinin amaçlandığını belirtmiştir. 1926'daki değişikliğin programın anlayışında ve öğretim usullerinde meydana gelen değişiklikten, öğrenciyi bireysel faaliyete yönlendirerek yakın çevreyle ilgili bir şekilde öğretim vermek ve dersleri Hayat Bilgisi dersi etrafında toplulaştırmadan ileri geldiğini ifade etmiştir. 1936'daki değişikliğin ise Cumhuriyet Halk Partisinin programında eğitim işlerine yönelik maddeleri uygulamak ve on yıl içinde elde

edinilen tecrübeler doğrultusunda bazı düzenlemeler yapma amacından kaynaklandığını açıklamıştır.

Hasan Ali Yücel, yeni devletin kurulduğu on yedi yıl içinde düşünce, siyasi ve toplumsal alanlarda gerçekleştirilen mutlu inkılapların eğitim öğretimimize ve kültür hayatımıza yansımamasının mümkün olamayacağını, yeni kurulmuş bir rejimin yeni hayatının eğitim ve öğretim alanında da yenilikler meydana getireceğini vurgulamakta ve program değişikliklerini eleştirenlere bu şekilde cevap vermektedir.

Bakan Yücel, tarihimize başkalarının penceresinden bakmaktan ve dilimizi kendi hazinesinden mahrum bırakarak başka dillerin tesiri altında kalmasından korunması amacıyla yapılanları kimin istemeyeceğini söylemekte, doğru ve faydalı olduğuna inanılan düşünceleri, eğitimi ellerimize verilmiş çocuklarımıza aktarmayı kimin engelleyebileceğini sormaktadır. Cumhuriyet eğitiminin bu aktarma ve telkin faaliyetinden bir an bile geri durmadığını belirten Yücel, bu duruma istikrarsızlık denmesini eleştirmektedir.

Bakan Hasan Ali Yücel'in 22 Mart 1943 tarihinde radyoda İlköğretim Davamız başlıklı konuşmasında belirttiği “çocuklarımızı ilkokulda niçin okutmalıyız?” başlıklı bölüm, dönemin insan yetiştirme amacını ortaya koymasından önemlidir:

...Hep beraber hükümet adamları, öğretmenler, eğitmenler ve bütün vatandaşlar el ele vererek ilköğretim davasına sarılmalıyız.

Şimdi size çocuklarımızı mutlaka ilkokulda okutmamızın sebeplerini anlatayım.

Türk Milleti' nin, öyle bir bütün varlık olmasını istiyoruz ki, onun için de her vatandaş, düşünce, duyuş, anlayış, iş görüş bakımından bir ülkeye bağlanabilsin. Kökte, temelde böyle bir birliğe muhtacız. Bunu yapmadıkça, duyguda ve dilekte birliğimiz olmadıkça, millet varlığını, kendi kendine varlığında devam edecek bir temelin üstüne dayandırmış sayılamayız.

Yaşadığımız bu Atalar yadigarı topraklar üstüne yerleşen köylerimizde, kentlerimizde işlerini iyi bilen, her tuttuğunu başaran vatandaşların sayısını, her gün biraz daha çoğaltmak istiyoruz. Yurdumuzun hiçbir köşesinde hastalıktan ve geçim sıkıntısından acı çeken tek bir yurttaşımız kalmam istiyoruz. Bunun ilk şartının bilgi olduğuna bütün varlığımızla inanıyoruz.

Her Türk vatandaşı bir ailenin başı veya bir ailenin parçası olsun istiyoruz. Bu küçük varlık içinde, büyük Türk varlığının özünü buluyoruz. Bilgisizliğin doğurduğu katı yüreği, katı yüreğin doğurduğu ahlaksızlığı kökünden söküp atmak istiyoruz. İnanıyoruz ki, Türk'ün aile ocağı bu temizlenmenin en feyizli durağıdır.

Yurdumuzu, evimiz; millet malını, devlet malını kendi malımız belletmek istiyoruz. O zaman, bu kadar candan benimsediğimiz vatanımızı, milletimizi, devletimizi daha candan koruyacağımıza, o uğurda canımızı duya duya ve doya doya vereceğimize bütün varlığımızla güveniyoruz. Müdafaasına böyle yüksek bir özveri ile hazır olduğumuz vatanımızı, daha iyi sevebilmek için onu, daha iyi tanımamız lazım geldiğine yüksek bir hakikat olarak bağlanıyoruz...

Sevgili yurttaşlarım, Türk Vatanının çok değil, on beş yıl sonrasını şu anda düşünüyorum da, sevinçten gözlerim yaşıyor. Her köyümüzde bir okul, her okulda öğretmen, her sınıfta vücutları, üstleri başları temiz, bilgili, sevimli ve terbiyeli Türk çocukları gözümün önüne geliyor. İşte bütün milletçe gözümüzde canlandırmamız lazım gelen yüce bir amaç!... (Kültür Bakanlığı, 1993, s. 178-179).

Bakan Yücel, hükümet adamlarının, öğretmenlerin, eğitmenlerin ve bütün vatandaşların hep birlikte ilköğretim davasıyla ilgilenmeleri gerektiğini vurgulayan radyo konuşmasında, çocukları ilkokulda okutma sebeplerini anlatarak ilkokulun amacını özetlemiştir. Yücel' e göre, vatanımızı daha iyi tanıyıp sevme tutumu, ilkokullarda gerçekleştirilmektedir. Böylece vatani için her türlü fedakarlığı gösterebilecek, yeri geldiğinde canını verebilecek bireyler yetiştirilmesi mümkündür. Ayrıca Yücel, yakın gelecekte Türkiye'de okulsuz köyün ve öğretmensiz okulun kalmamasını amaçlamakta, okullarda temiz, bilgili, terbiyeli bireylerin yetiştirilmesini arzulamakta ve bu durumun milletçe hayal edilmesi gereken bir amaç olduğunu belirtmektedir.

Devletin ve Hasan Ali Yücel'in ilköğretime verdiği önem, 22 Nisan 1944'de Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramını açarken yaptığı konuşmada da görülür:

Bu akşam sizlere, bu türlü meselelerin bir medeni cemiyet için en önemlisi olan ilköğretimden bahsedeceğim... İlkokula hazırlık, ana babanın beyininde çocuklarına sahip olduğu günden başlamalıdır. Biz Türkler için, her medeni millette olduğu gibi, yaşamamızın ve yaşama düzeyimizin ilk mühim davası ilköğretimdir. Cumhuriyet buna dayanır. İnkılap buna dayanır. İstiklal ve İstikbalimiz buna dayanır. Hangi milletin ciddi ve gerçek uyanmasını tarihinde arayacak olursanız, bu kalkınmanın rast geldiği devrede ilköğretime ön plana almış olduğunu istisnasız görürsünüz. Bizim için de bu büyük kalkınma devri, cumhuriyet çağımıza rastlamıştır. Önümüzdeki on seneden sonra her Türk çocuğu, bir tanesi bile öğretmensiz kalmadan, yedi ile on iki yaş arasını ilkokulda geçirecektir. Görmenin, anlamının ve bilmenin ilk şartları arasında okumayı, yazmayı, hesap yapmayı bilmek, insanların düşüncelerini birbirine verebilmeleri için kabul ettikleri işaretleri tanımak bugünkü dünyaya gelen her adam evladının ihmal götürmez vazifesidir. Bu elde edilmedikçe insan, ilerleme vasıtalarının birincisinden yoksul kalmış demektir. Her vatandaşın, milli kudreti artırıcı bir unsur olması, okuma ve yazma ile başlar. Onun için devlet; ilköğretime, kuvvetli olmanın temeli olarak ele almıştır (Kültür Bakanlığı, 1993, s. 223-224).

Yücel'e göre Cumhuriyet, inkılap, bağımsızlığımız ve geleceğimiz hepsi ilköğretim konusuna dayanmaktadır. Yücel, okuma yazmanın görme, anlama ve bilmenin ilk şartı olduğunu vurgulamaktadır. Okuma yazma bilme işi sağlanmadıkça insanlığın ilerlemenin ilk şartından yoksun kalacağını ve her vatandaşın milli gücümüzü artırıcı bir öge olmasının okuma yazma bilmeye başladığını söyleyen Yücel, bu nedenle devletin ilköğretime güçlü olmanın temeli olarak gördüğünü belirtmektedir.

Okuma yazma öğretiminin önemsenmesi ve bu doğrultuda Hasan Ali Yücel'in bakanlık döneminin kuşkusuz en önemli gelişmelerinden biri olan Köy Enstitülerinin kurulmasıyla, devletin yetiştirmek istediği yeni insan modelinin bazı nitelikleri de ortaya çıkmıştır. Bu insan devletin temel değerleriyle donanmış, üretici, toplumsal kalkınmada etkili bir rol oynayan insandır.

Hasan Ali Yücel, Türkiye Cumhuriyetinin eğitim esaslarını ve eğitimin demokratik esaslara göre düzenlenmesine ilişkin düşüncesini, 4 Kasım 1945’de Londra’da toplanan Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Konferansında şöyle özetlemektedir:

...İnkılapçı Türk Devleti’nde milli eğitim esasları şunlar olmuştur:

Bütün dünya milletlerini tanımak, anlamak ve saymak,

Kapalı bir kültürde mahpus kalmayarak insanlığın ortak kültür kaynaklarına gitmek,

Vatandaşlar arasında ırk, din, dil, sınıf ayrılıkları gözetmemek.

Bu fikirlere inanmış bir millet, insan haklarını başarı ile müdafaa etmiş ve edecek milletlerle elbette beraber olacaktır. Birleşmiş Milletler’ in, eğitim ve öğretim alanında yapacakları iyi işbirliğini dünya barışının temeli sayıyoruz...

Barış idealine ulaşmanın en emin yolu, bizce milletlerin eğitimini ferdin haklarını tanıyan demokrasi prensipleri üzerine kurmaktır... (Kültür Bakanlığı, 1993, s. 295-296).

Yücel, Türk eğitim sisteminin ırk, din, dil, mezhep ya da sınıf ayrılığı gözetmeyen bir özellikte olduğunu belirten Yücel, bu amaçlara dikkat eden bir milletin insan haklarını koruduğuna işaret etmektedir.

1939-1949 yılları arası dönemde insan yetiştirmeye ilişkin önemli gelişmelerden biri de düzenlenen Milli Eğitim Şuralarıdır. Bu dönemde dört Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. Bunlar I. Maarif Şurası (1939), II. Maarif Şurası (1943), III. Milli Eğitim Şurası (1946) ve IV. Milli Eğitim Şurasıdır (1949).

17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında toplanan I. Maarif Şurasında, Cumhuriyet Maarifinin plan ve esasları ile her derece ve türdeki eğitim kurumlarının yönetmelik ve programlarının incelenmesi konuları gündeme gelmiştir. Şuraya getirilen konularda en önemlisi okul ders kitaplarıyla ilgili olmuş ve tek tip kitap (devlet kitabı) sistemine gidilmesi teklif ve kabul edilmiştir. Üç sınıflı köy okulları, beş sınıfa çıkarılmıştır (Maarif Vekaleti, 1939).

15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında toplanan II. Maarif Şurasının gündemi okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi, bütün öğretim kurumlarında anadili çalışmalarında verimin artırılması, Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtalar bakımından incelenmesidir. II. Maarif Şurasında bütün eğitim kurumlarında anadili çalışmalarında verimin artırılması, Milli tarihe ağırlık verilmesi kararları alınmıştır. Şurada Türk ahlakının ilkeleri ve ideal Türk çocuğunun nitelikleri de belirlenmiştir (Maarif Vekaleti, 1943).

II. Maarif Şurasında, Ahlak Komisyonu Raporunda Ahlak İlkeleri şöyle belirlenmiştir:

Okullarda ahlak eğitimi birbirini tamamlayan üç amaca bağlıdır: Türk diline, kültürüne, inkılabın eser ve esaslarına, genellikle Türklük idealine bağlı bir Türk. Bütün çağdaş milletlerce kabul edilen yüksek ahlak ilkelerini benimsemiş bir insan. Kendine ve başkalarına saygı gösteren, haysiyet, şeref ve namus sahibi bir kişilik yetiştirmek (Maarif Vekaleti, 1943).

II. Maarif Şurasında belirlenen ahlak eğitiminin amaçları doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin; Türk diline, kültürüne, inkılabın eser ve ilkelerine, Türklük idealine bağlı bir Türk olarak yetiştirilmesi, Çağdaş milletlerce kabul edilen yüksek ahlak ilkelerini benimseyen, kendine ve başkalarına saygılı, haysiyet, şeref ve namus sahibi bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

II. Maarif Şurasında, ahlak ilkelerinin yanında ideal Türk çocuğunun nitelikleri de belirlenmiştir. Buna göre ideal Türk çocuğu;

- İyi, güzel ve doğru olan manevi değerleri benimser, yaşatmaya çalışır,
- Kendi günlük hayatında çalışma ve başarılarıyla milletine faydalı olur,
- Kendi menfaat ve saadetini milletin menfaat ve saadetinde bulur,
- Kendi hakları gibi başkalarının haklarını aramakta uyanıktır,
- Milli egemenliğin ifadesi olan kanunlara bilgi ve sevgi ile uyar,
- İyi ve doğru işlere kendi teşebbüsü ile sarılır,
- Bilgi ve karakterine dayanarak çalışır ve işin sorumluluğunu çekinmeden üstüne alır,
- İyi ve doğru bildiği şeyleri cesaretle savunur,
- Toplumsal işlerde yurttaşlarıyla el ve emek birliği yapar.
- Geçmiş nesillerin bıraktıkları maddi-manevi, milli ve insani değerleri yalnız korumakla kalmaz, zenginleştirerek kendinden sonra gelenlere aktarır,
- Milletini en yüksek medeniyet seviyesine çıkarmayı ülkü bilir (Maarif Vekaleti, 1943).

Yukarıda sayılan niteliklere sahip olabilmek için “Türk çocuğunun ciddi çalışması ve ödevlerine bağlı olması gerektiği, her yerde ve işte her zaman doğruluktan ayrılmaması, başkalarının da ayrılmasına meydan vermemesi gerektiği, yurttaşlarını sevmesi, onlara yardım etmesi ve güvenmesi gerektiği” belirtilmiştir (Maarif Vekaleti, 1943).

2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında toplanan III. Milli Eğitim Şurasının çalışmalarında mesleki ve teknik öğretim meseleleri üzerinde yoğunlaştığı görülür. Ayrıca bu şurada ilkokulun süresinin beş yıldan sekiz yıla çıkarılması kararı alınmıştır. Bu kararla birlikte sekiz yıllık ilkokul için eğitim enstitülerinde öğretmen yetiştirilmeye başlanmıştır (MEB, 1947).

22-31 Ağustos 1949 tarihleri arasında toplanan IV. Milli Eğitim Şurasında 1948-49 ders yılından itibaren uygulanmaya başlanan ilkokul programının incelenmesi, eğitim ve öğretimde temel alınan demokratik esasların değerlendirilmesi, öğretmen yetiştiren kurumların programlarında gerekli değişikliklerin yapılması gündeme gelmiştir. Ayrıca

ilkokul ikinci devrede ayrı ayrı okutulan Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi derslerinin tek ders altında, çocukların özelliklerine uygun olarak düzenlenmesi konuları gündeme alınmıştır. Köy enstitüleri ile ilk öğretmen okullarının öğretmenlerinin tek bir yerden yetiştirilmesi için birleştirilmesi teklifleri, ortaokullarda eğitim öğretimin anlayış ve uygulanış bakımından ilkokullara yaklaştırılması düşüncesi üzerinde durulmuştur. Bu iki kuruluş arasında paralellik ve ahenk sağlanması, öğrencilerin hayata atılımları, meslek okullarına gitmeleri, liseye devam etmeleri hâllerinde kendilerine gerekli olan bilgi ve becerilerin kazandırılması, imtihanların objektif esaslara göre yapılması kararlaştırılmıştır. IV. Milli Eğitim Şurasında demokratik eğitimin ilkelerine ilişkin bir komisyon raporu da hazırlanmıştır. (MEB, 1949).

IV. Milli Eğitim Şurasında belirlenen demokratik eğitimin ilkeleri ve şartlarına ilişkin komisyon raporunda yapılan açıklama şöyledir:

Komisyonumuz, raporu hazırlamaya başlarken, evvela demokratik eğitimden ne anlamak lazım geldiği hususunu müzakere etmiş ve demokratik eğitimin her şeyden önce, ferdi bir insan olarak yaratılmış olmakla, şahsiyet ve haysiyetine saygı gösteren ve cins, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin, herkesin kabiliyet ve istidadına göre gelişme imkanlarını temin etmek maksadını gözetilen bir eğitim sistemi olduğu kanaatine varmıştır.

Bu eğitim sistemi içinde, derin köklerini ferdi ruh ve şuurundan alan bir amme vicdanının, bir efkârı umumiyenin teşekkül ettirilmesine de ihtiyaç vardır. Cemiyette öyle bir efkârı umumiyeye yaratmak lazımdır ki, artık içtimai adalet ve insani tesanüt fikri, amme menfaatini hususi menfaatten üstün görme kaygısı, geniş bir işbirliği ve tesamuh zihniyeti, müesses cemiyet nizamına saygı fikri, vazife ve mesuliyet duygusu, şahsi teşebbüsü teşvik düşüncesi, hakkını arama ve hakkına razı olma zihniyeti beşeri ve içtimai muamele ve münasebetlerde üstünlük kazanmış olsun...Şu halde demokratik eğitim sistemi içinde, insanlar, yukarıda söylenen inanışları kazandıracak ve bu inanışları benliklerinin derinliklerine kadar nüfuz ettirecek, bundan sonra da, onları samimiyetle bu akidelere uygun olarak harekete sevk edecek, bu hareket tarzına alışkanlık kazandıracak şekilde yetiştirmek lazım gelir (MEB, 1949).

Komisyon, demokratik eğitimi, bireyi bir insan olarak yaratılmış olmakla, bireyin kişilik ve haysiyetine saygı gösteren, cins, ırk ve mezhep ayrımı yapmadan herkesin kabiliyet ve yeteneklerine göre gelişme imkanlarını sağlama amacını gözetilen bir eğitim sistemi olarak tanımlamaktadır. Ayrıca demokratik eğitim sisteminde toplum düzenine saygı duyma, görev ve sorumluluk duygusu, bireysel girişimi teşvik etme, hakkını arama ve hakkına razı olma anlayışının insanlarla ve toplumsal ilişkilerde üstünlük kazanması önemsenmiştir. Demokratik eğitim sisteminde bireylerin, bu sayılan davranışları kazanacak şekilde yetiştirilmelerinin gerektiği belirtilmiştir. Buna göre demokratik eğitimle yetiştirilecek bireylerin; toplumsal dayanışma ve adalet düşüncesine sahip, toplumun menfaatini kendi menfaatinden üstün tutan, işbirliği yapma alışkanlığına sahip, hoşgörülü, toplum düzenine saygı duyan, görev ve sorumluluk bilincine sahip, girişimci, haklarını bilen ve gerektiğinde arayan bireyler olarak yetiştirilmesi öngörülmektedir.

IV. Milli Eğitim Şurasında İlkokul Programının İncelenmesiyle İlgili Komisyonun raporunda önemli değişikliklere uğrayan 1948 İlkokul Programında yeniden köklü değişikliklerin gerekmediğini, ancak programın sorunsuz bir şekilde uygulanması amacıyla öğretmen yetiştiren kurumların programlarında da bazı önemli düzenlemelerin yapılması önerilmiştir (MEB, 1949).

1938-1950 yılları arası dönemde devlet adamlarının görüşlerinde, hükümet programlarında ve gerçekleştirilen Milli Eğitim Şuralarında ilköğretimin önemi ve demokratik eğitim kavramının öne çıktığı görülmektedir. Bu dönemde okullarda ahlak eğitiminin amaçları ve ideal Türk çocuğunun nitelikleri belirlenmiştir. Ayrıca bu döneme, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, düşünceleri ve icraatlarıyla damgasını vurmuştur.

Yukarıda verilen gelişmeler ve görüşler doğrultusunda 1939-1949 yılları arasında yetiştirilecek bireylerin; ahlaklı, bilgi ve karakterine dayanarak çalışan, bilgili ve ülkeye faydalı, çağdaş milletlerce kabul edilen ahlak ilkelerini benimseyen, geçmiş nesillerin bıraktıkları maddi-manevi, milli ve insani değerleri koruyan ve gelecek nesillere aktaran, girişimci (iyi ve doğru işlere kendi teşebbüsü ile sarılan), görev ve sorumluluk bilincine sahip, haklarını bilen ve gerektiğinde arayan, haysiyet, şeref ve namus sahibi, hoşgörülü, işbirliği yapma alışkanlığına sahip, iyi ve doğru bildiği şeyleri cesaretle savunan, iyi, güzel ve doğru olan manevi değerleri benimseyen ve yaşatan, kendi günlük hayatında çalışma ve başarılarıyla milletine faydalı olma, kendi hakları gibi başkalarının haklarını aramada uyanık, kendine ve başkalarına saygılı, milletine, vatana, Cumhuriyete ve inkılabına sadık, milletini en yüksek medeniyet seviyesine çıkarmayı ülkü bilen, milli duygusu güçlü, milli egemenliğin ifadesi olan kanunlara uyan, okuma ve yazma bilen, ruhen ve bedenen sağlam, temiz, toplum düzenine saygı duyan, toplumsal dayanışma ve adalet düşüncesine sahip, toplumun menfaatini kendi menfaatinden üstün tutan, Türk dilinin kurallarını bilen, Türk inkılabının ana fikirlerini benimseyen, Türk milletinin tarihini bilen, Türklük idealine bağlı bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmüştür. Bu niteliklerin tamamına yakınının Türkiye’de 1939-1949 yılları arasında yeni geliştirilen ve uygulamaya konulan tek ilkokul programı olan 1948 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının amaçlandığı ve programa yansdığı görülür. Sadece “geçmiş nesillerin bıraktıkları maddi-manevi, milli ve insani değerleri koruma ve gelecek nesillere aktarma” niteliği doğrultusunda, “değerleri gelecek nesillere aktarma” vizyonuna ilişkin bir niteliğe 1948 İlkokul Programında rastlanmamaktadır. (Bkz. Tablo 10).

4.2.1.2. 1948 İlkokul Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması

Düşünülen Temel Nitelikler

1948 İlkokul Programı, Türkiye’de 1948 yılında uygulamaya konulmuş ve 20 yıl süreyle uygulanmıştır. 1948 ilkokul programı, Atatürk sonrası dönemin ilk ilkokul programı olma özelliği taşır.

1948 İlkokul Programı, programın genel amaçlarının veriliş şekli bakımından 1936 İlkokul Programına göre farklılık göstermektedir. 1948 İlkokul Programında, 1936 İlkokul Programındaki ilkokulun hedefleri çıkarılmış, yerine Milli Eğitimin Amaçları konulmuştur. 1936 İlkokul programında ilkokulun hedefleri başlığı altında verilen amaçlar CHP’nin parti programında yer alan amaçlardı. 1948 İlkokul Programında amaçlarda benzer bir durum söz konusu değildir. 1948 İlkokul Programında Genel Amaçlar, Milli Eğitimin Amaçları başlığı altında verilirken bu amaçlar aynı zamanda Toplumsal Bakımdan, Kişisel Bakımdan, İnsanlık İlişkileri Bakımından ve Ekonomik Hayat Bakımından olmak üzere dört başlığa ayrılmıştır.

1948 İlkokul Programında verilen Milli Eğitimin Amaçları şöyledir:

Yetiştirilecek bireylerin toplumsal bakımdan;

Türk milletinin bir evladı olmanın şerefini duyan ve sorumluluğunu kavrayan bireyler olması,

Şerefli Türk tarihinin değerlerini koruyan bireyler olması,

Türk devriminin ilkelerine bağlı, Türkiye Cumhuriyeti Ana Yasasının sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygılı bireyler olması,

İnsanlara karşı iyi duyguları olan, yurttaşlar arasında milli birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarını hoş gören bireyler olması,

Kanunlara uyan ve medeni vazifelerini yerine getiren bireyler olması,

Milli kaynakları koruyan, kötü şartları düzeltmek için çalışan, bilimsel çalışma ve ilerlemelerin genel refaha katkı sağlayacağını bilen bireyler olması,

Yetiştirilecek bireylerin kişisel bakımdan;

Öğrenme ve gelişmeyi isteyen, pratik hayatın becerilerine sahip bireyler olması,

Ana dilini doğru olarak konuşan, okuyan ve yazan bireyler olması,

Kendisinin ve çevresindekilerin sağlığını koruyan, çevresinin sağlık şartlarını düzeltmek için uğraşan, spor gibi aktivitelere katılan bireyler olması,

Kendi davranışlarını kontrol edebilen, serbest zamanlarını faydalı işlerle geçiren, güzel sanatları ve tabiatı seven, sorumlu işler almaya hazır bireyler olması,

Yetiştirilecek bireylerin insanlık ilişkileri bakımından;

Başkalarıyla birlikte çalışabilen, oynayabilen bireyler olması,

Sözüne güvenilir bireyler olması,

Davranışlarında toplumsal nezaket esaslarına uyan bireyler olması,

Aileye değer veren, evini idarede becerikli olan, ailesinin bütün üyelerine karşı saygılı ve şefkatli bireyler olması,

Yetiştirilecek bireyler ekonomik hayat bakımından;

Çalışmanın zevkini duyan, işi üzerindeki kudretini geliştirerek devam eden bireyler olması,

Yeteneklerine uygun işi seçebilen, mesleğinde başarılı bireyler olması,

Geçimini düzenleyebilen, hesabını bilen bireyler olması (MEB, 1948, s. 1- 2).

1948 İlkokul Programında, yetiştirilecek bireylerin toplumsal, kişisel, insan ilişkileri ve ekonomik hayat yönlerinden sahip olması gereken niteliklerin yanında, 1948 İlkokul Programında yer alan ilkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri incelendiğinde, ilkokullarda yetiştirilecek bireylere ilkokulun şu katkıları sunması da beklenmektedir:

İlkokul milli bir eğitim kurumudur. Bu doğrultuda çocukların her birinin gelecekte ne iş yaparsa yapsınlar milli ödevlerini başaracak, milli ülküleri gerçekleştirecek birer Türk vatandaşı olarak yetiştirilmesi sağlanmalıdır.

İlkokul çocuklara milli kültürü aşılmalı, okuldaki dersler milli hedeflere ulaşmada araç olarak kullanılmalıdır.

İlkokulun bütün çalışmalarında milli kaynakları koruma tutumu, ulusal ekonominin farkındalık önemli olmalıdır.

İlkokul, çocuklara soyut ahlak kuralları yerine onların yaşayışlarının ahlaklı olması gerektiğini kavratmalıdır (MEB, 1948, s. 3- 21).

İlkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri dikkate alındığında, 1948 İlkokul Programı'nda, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ilkokulun temel amaçları arasında kabul edilen "millileşme" amacının devam ettiği görülmektedir.

1948 İlkokul Programında yer alan dersler aşağıda Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9

İlkokulların Haftalık Ders Dağıtım Cetveli 1948

Dersler	Birinci Devre			İkinci Devre	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurttaşlık Bilgisi	-	-	-	2	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	3	3
Matematik	4	4	4	4	5
Aile Bilgisi	-	-	-	2	2
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	1	1
Toplam	26	26	26	26	26

Kaynak: MEB, 1948, s. 24.

Bu dönemde köy ilkokullarının haftalık ders dağıtım cetveli incelendiğinde ise köy ilkokulları programında Müzik ve Beden Eğitimi dersleri için ayrı bir ders saatinin yer

almadığı, bu dersler için birinci dersten önce yirmi dakikalık bir sürede bu derslere ilişkin çalışmaların yapılmasının önerildiği görülmektedir. Şehir ilkokullarından farklı olarak köy ilkokullarında Tarım-İş dersinin yer aldığı görülmektedir.

1936 İlkokul Programında olduğu gibi, 1948 İlkokul Programında da Din dersinin yer almadığı görülür. Şubat 1949'da CHP'nin aldığı bir kararla ilkokullarda dört ve beşinci sınıflarda haftada iki saat program dışı olarak Din dersi konulmuştur. Bu dersi arzu eden öğrencilerin, velilerinin talebi doğrultusunda resmi ders saatleri dışında göreceği ve din dersinin sınıf geçmeyle ilgisinin olmayacağı belirtilmiştir (Akyüz, 2001, s. 317).

1948 İlkokul Programında, özellikle Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri özelinde milli değerlere ve milli niteliklere önem verildiği görülmektedir. Bu derslerin milli amaçların kazandırılmasında özel bir yere sahip olduğu söylenebilir. Örneğin Yurttaşlık Bilgisi dersinin açıklamalar kısmında öğretmenlere yönelik yapılan çeşitli açıklamalar bu durumun bir göstergesidir:

...Bu derste çocuklara Türkiye Cumhuriyeti rejimi açıklanmakla beraber bu rejimin başka rejimlere üstünlüğü de onlara canlı örneklerle kavratılacak, Cumhuriyet rejimini Türkiye'de kurmak için Türk ulusunun yaptığı büyük fedakarlıklar canlandırılacak... Yurttaşlık bilgisi derslerinde öğretmen Büyük Türk Devriminin çeşitli cephelerini öğrencilere açıklamakla beraber onlara Türk Devriminin çeşitli cephelerinin ne kadar önemli ve ulusun ilerlemesi için ne kadar zaruri olduğunu... Çocuklara kavratılacaktır... Yurttaşlık Bilgisi derslerinde ulusal birlik ve dayanışmanın, ulusal disiplinin manasını ve önemini çocuklara kavratmak gerekir. Öğretmen, ulus için yaşamanın, ulus için ölmenin, ulusa bütün varlığını, benliğini vermenin Türk çocuğunun ödevi ve ülküsü olduğunu, ulusal amaçları gerçekleştirmenin her amacın üstünde bulunduğunu çocuklara aşılmalıdır (MEB, 1948, s. 148-149).

Cumhuriyet rejiminin özellikleri, Türk Devrimi, Cumhuriyet'in ve Türk Devriminin Türkiye için önemi gibi temel milli konular Yurttaşlık Bilgisi Dersinin temel konuları arasında yer almakta ve bu konulara ilişkin milli bilgilerin öğrencilere kazandırılması öngörülmektedir.

1948 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler programda yer alan derslerin amaçlarında görülmektedir.

1948 İlkokul Programında Hayat Bilgisi Dersinin amaçları şunlardır:

Evde, okulda ve okulun bulunduğu köyde, kasabada ve şehirde ilk üç sınıf öğrencileri tarafından kavranması mümkün olan tabiat, aile, tutum ve toplumsal yaşama ile ilgili gündelik hayat olaylarını çocukların gözleyip incelemelerine yardım etmek.

Onlara gündelik tabiat olaylarını doğru bir şekilde yorumlamalarını sağlayacak bilgi, tabiat güzelliklerine karşı sevgi ve tabiat öğelerinin korunması için iyi alışkanlıklar kazandırmak.

Öğrencilerin evde, okulda ve çevredeki insanlarla münasebetlerinde sevgi, saygı, doğruluk, işbirliği ve sorumluluk duygularını geliştirmek suretiyle onlarda yurda ve millete bağlılığın temelini kurmak.

Gündelik olaylardan her gün kullandığımız eşyadan, yakın yurdun anıtlarından, geleneklerinden ve tanınmış insanların hayatında harekete geçerek öğrencilerde tarihsel oluş fikrini uyandırmak.

Çocuğa çevresini ve yaşama şartlarını gözden geçirtmek.

Yavaş yavaş tabiat ve toplumsal yaşayışla ilgili gündelik olayların gözlenip incelenmesi sonunda varılacak genel kavramların yardımıyla, çocukları başka başka bilim dallarına uygun bir görüş ve inceleme yoluna hazırlamak (MEB, 1948, s. 40-41).

1948 İlkokul Programında Tarih dersinin amaçları şunlardır:

Türk çocuklarını, Türk devriminin manası ve tarihi önemi üzerinde düşündürmek ve onların devrim değerlerine bağlanmalarını sağlamak.

Bu günkü kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu onlara kavratmak ve bu kültürde Türk milletinin hizmetlerini ve payını belirtmek.

Çocuklara şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını duyurarak, Türk ulusunun geleceğine olan güvenlerini artırmak ve onları Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmek.

Türk milletine ve insanlığa hizmet etmiş büyük adamların hayatlarına ve hizmetlerine karşı öğrencilerde ilgi ve hayranlık uyandırmak.

İnsanların çevreleri ile yaşayışları arasındaki sıkı ilişkiyi belirtmek ve insanların çevreleri üzerine nasıl tesir ettiklerini çocuklara kavratmak.

Çocukların bu günü daha iyi kavramaları için onlara geçmişi inceleyerek gelecek için önlerine ufuk açmak ve milletler ailesi içinde Türk ulusuna düşen insani ödevler bulunduğunu belirtip bunu onlara duyurmaktır (MEB, 1948, s. 124).

1948 İlkokul Programında Yurttaşlık Bilgisi Dersinin amaçları şunlardır:

Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, ulus kavramını ve Türk ulusunun karakterini öğrencilere kavratmak, onların Türk ulusuna, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı duydukları sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirmek.

Ulus ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırmak, ulus ve yurt işlerini her işlerinin üstünde tutmayı, ulus ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi çocuklarda alışkanlık ve ülkü haline getirmek.

Öğrencileri cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci birer yurttaş olarak yetiştirmek için ilk adımı atmak.

Cumhuriyet rejiminin niteliğini, Türkiye'de nasıl kurulduğunu, bu rejimin Türkiye'nin hayatı ve geleceği için ne kadar önemli ve zorunlu bulunduğunu öğrencilere kavratmak.

Türk devriminin manasını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi öğrencilere kavratmak ve onları Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır fedakar birer Türk evladı olarak yetiştirmek.

Kanun kavramını öğrencilere benimsetmek, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazandırmak, öğrencilere ödev ve hak kavramlarını kavratarak vatandaşlık hak ve ödevlerini onlara benimsetmek.

Türkiye'nin devlet teşkilatını seviyelerine göre çocuklara kavratmak (MEB, 1948, s. 142-143).

1948 İlkokul Programında Coğrafya Dersinin amaçları şunlardır:

Çocuklara yurdumuzu ve yurttaşlarımızı tanıtmak ve sevdirmek.

İnsanların birbirleri ile ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek öğrencileri yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer öge haline getirmek.

Çocuklara dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve bunun sonuçları hakkında bilgi kazandırmak ve onları sık sık görüp temasta buldukları coğrafya olaylarının sebeplerini araştırmaya ve bu olaylar arasındaki bağlılık ve ilişkileri bulup çıkarmaya alıştırmak.

Yurdumuzla en çok ilişkisi olan ülkelerle, dünya üzerindeki başka memleket ve ulusları çocuklara tanıtmak.

Öğrencilere harita fikri vermek; onları haritadan anlar ve faydalanır bir hale getirmek (MEB, 1948, s. 139).

1948 İlkokul Programında Aile Bilgisi Dersinin amaçları şunlardır:

Öğrencilerde yuvaya bağlılık duygusunu kuvvetlendirmek ve onların evde, okul içinde ve dışında büyüklerle, küçüklerle ve arkadaşlarıyla münasebetlerinde sevgi, saygı ve anlayışla hareket etme yardımlaşma alışkanlığını kazanmalarını sağlamak.

Çeşitli ev işlerinde en iyi çalışma yollarını, öğrencilerin kendi çevrelerinde uygulayabilecekleri pratik bir şekilde göstererek, onlara, içinde buldukları yaşama şartlarını daima iyileştirme gayret ve isteğini duyurmak.

Öğrencilerde işe karşı sevgi ve saygı uyandırarak bunun için gerekli bilgi, beceri ve alışkanlıkları onlara kazandırmak.

Besin maddelerini satın alırken, yemek hazırlarken göz önünde bulundurulacak sağlık ve tutum bilgileri vermek ve onlara ev ekonomisinin esaslarını kavratmak.

Sağlıklı bir aile yuvasının nasıl olması gerektiğini incelerken, öğrencilere kendi sağlık ve temizliklerine olduğu kadar çevrenin sağlık ve temizliğiyle yakında ilgilenme alışkanlığını kazandırmak.

Öğrencilerin, çocuk bakımı hakkında en lüzumlu bilgileri edinmelerine yardım etmek.

Öğrencilerde ev ve çevre tertip ve güzelliği duygusunu geliştirmek (MEB, 1948, s. 210).

1948 İlkokul Programında Türkçe Dersinin Amaçları şunlardır:

Öğrencileri, sözle veya yazı ile ifade olunan düşünceleri, duyguları iyi ve doğru olarak anlamaya alıştırmak.

Onlara gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini, incelediklerini, öğrendiklerini, düşünüp tasarladıklarını sözle veya yazı ile iyi ve doru olarak anlatma kudretini kazandırmak.

Çocuklara Türk dilini sevdirmek ve onlarda yaş ve seviyelerine göre yazılmış kitap ve yazıları arama, bulma ve okuma için devamlı bir ilgi uyandırmak.

Türk dilindeki kelimelerin manalarını, doğru yazılış ve okunuşlarını, en çok kullandıkları kelimelerden başlayarak öğretmek suretiyle, öğrencilerin kelime hazinelerini zenginleştirmek.

Dilimizin bağlı olduğu ana kuralları sezdirip onlara Türk dilini kullanmada güven kazandırmak.

Türk dili devriminin ilkokulun payına düşen amaçlarını gerçekleştirmek (MEB, 1948, s. 90).

1948 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, aşağıda kategorize edilerek Tablo 10 oluşturulmuştur.

Tablo 10

1948 İlkokul Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

Kategori	Nitelik
Vatanseverlik	Cumhuriyet rejiminin niteliğinin, Türkiye'de nasıl kurulduğunun, bu rejimin Türkiye'nin hayatı ve geleceği için ne kadar önemli ve zorunlu olduğunun farkında olma
	Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci olma
	Milletler ailesi içinde Türk ulusuna düşen insani ödevler bulunduğunu bilme
	Milli kaynakları koruma tutumuna sahip olma
	Milli kültürü benimseme
	Milli ödevlerini başarabilecek ve milli ülküleri gerçekleştirebilecek birer Türk vatandaşı olma
	Şerefli Türk tarihinin değerlerini koruma
	Türk devriminin anlamını, çeşitli yönlerden önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi kavrama
	Türk devriminin değerlerine bağlı olma
	Türk devriminin değerlerini her zaman korumaya hazır olma
	Türk devriminin ilkelerine bağlı olma
	Türk dilini sevmek
	Türk dili devriminin ilkokulun payına düşen amaçlarını gerçekleştirme
	Türk milletinin bir ferdi olmaktan gurur duyma ve bunun sorumluluğunun farkında olma
	Türk milletinin geleceğine güven duyma
	Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alabilecek bir karaktere sahip olma
	Türk ulusuna, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duyma
	Ulus kavramını ve Türk ulusunun karakterini bilme
	Ulus ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirme
	Ulus ve yurt işlerine karşı yakın ilgi duyma
Ulus ve yurt işlerini her işlerinin üstünde tutma	
Yurduna ve milletine bağlı olma	
Yurdunu ve yurttaşları tanıma ve sevmek	
Tarih ve Kültür	Bugünkü kültürün uzun bir geçmişin ürünü olduğunu bilme
	Bugünkü kültürde Türk milletinin hizmetlerinin ve payının farkında olma
	Geçmişini inceleyerek gelecek hakkında ufuk sahibi olma
	Şerefli bir geçmişi olan Türk milletinin bir ferdi olduğunun bilincinde olma
	Tarihsel oluş fikrini kavrama
	Türk devriminin tarihi anlamının ve önemini farkında olma
Türk milletine ve insanlığa hizmet etmiş büyük adamların hayatlarına ve hizmetlerine karşı ilgi ve hayranlık duyma	
Vatandaşlık	Kanun kavramını bilme
	Kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusu ve alışkanlığına sahip olma
	Kanunlara uyma ve medeni vazifelerini yerine getirme
	Sorumluluk ve hak kavramlarını bilme
	Türkiye Cumhuriyeti Ana Yasasının sağladığı vatandaş hak ve hürriyetlerine saygılı olma
	Türkiye'nin devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olma
Vatandaşlık hak ve ödevlerini benimseme	

Tablo 10'un devamı

Ekonomi ve Kalkınma	Besin maddelerini satın alırken, yemek hazırlarken göz önünde bulundurulacak ekonomi bilgilerini bilme
	Bilimsel çalışma ve ilerlemelerin genel refaha katkı sağlayacağını farkında olma
	Ev ekonomisinin esasları hakkında bilgi sahibi olma
	Geçimini düzenleyebilme ve hesabını bilme
	İşinde kendini sürekli geliştirme
	İnsan topluluklarının yaşama şekilleri ve geçinme yollarını bilmek suretiyle yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili bir unsur olma
	İçinde buldukları yaşama şartlarını sürekli olarak iyileştirme gayret ve isteğinde olma
	İşe karşı sevgi ve saygı duyma
	İş yapmak için gerekli beceri ve alışkanlıklara sahip olma
	Kötü şartları düzeltmek için sürekli çaba gösterme
	Mesleğinde başarılı olma
	Yeteneklerine uygun işi seçme
	Toplumsal Yaşam
Ailesinin bütün üyelerine karşı saygılı ve şefkatli olma	
Aile ve toplumsal yaşama ile ilgili gündelik hayat olaylarını gözleyip inceleme	
Başkalarıyla birlikte çalışabilme	
Davranışlarında toplumsal nezaket kurallarına uyma	
Ev idaresi becerisine sahip olma	
Ev işlerinde çalışma yollarını bilme	
Gerekli yaşam becerilerine sahip olma	
İnsanların birbirleri ile karşılıklı ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma	
İnsanlara karşı iyi duygular besleme	
İnsanlarla ilişkilerinde sevgi, saygı, doğruluk, işbirliği ve sorumluluk duygularına sahip olma	
İnsanlarla ilişkilerinde sevgi, saygı ve anlayışla hareket etme	
Sağlıklı bir aile yuvasının nasıl olması gerektiğini bilme	
Sorumlu işler almaya hazır olma	
Topluluk halinde yaşamının bir gereklilik olduğunu bilme	
Toplumsal yaşamla ilgili günlük olayları gözleyerek başka bilim dallarına ilişkin görüş sahibi olma	
Vatandaşlar arasında millî birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarına karşı hoş görülü olma	
Yardımlaşma alışkanlığına sahip olma	
Yuvaya bağlılık duygusu güçlü olma	
Doğal ve Fiziki Çevre	Çeşitli coğrafi olayların sebeplerini, bu olaylar arasındaki bağlılık ve ilişkileri araştırma
	Çevresinin yaşam şartlarını değerlendirme
	Doğal yaşamla ilgili günlük olayları gözleyerek başka bilim dallarına ilişkin görüş sahibi olma
	Doğayı ve doğal güzellikleri sevmek
	Doğayı koruma alışkanlığına sahip olma
	Dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve bunun sonuçları hakkında bilgi sahibi olma
	Ev ve çevre düzen ve güzelliği duygusu gelişmiş olma
	Günlük doğa olaylarını doğru bir şekilde yorumlayacak bilgiye sahip olma
	İnsanların çevreleri ile yaşayışları arasındaki ilişkileri ve insanların çevreleri üzerine etkilerini bilme
Sağlık	Besin maddelerini satın alırken, yemek hazırlarken göz önünde bulundurulacak sağlık bilgilerini bilme
	Çevresinin sağlık şartlarını düzeltmeye çalışma
	Kendi sağlık ve temizliklerinin yanında çevrenin sağlık ve temizliğiyle de yakında ilgilenme
	Kendisinin ve çevresinin sağlığını koruma

Tablo 10'un devamı

Bireysel	Ahlaklı olma
	Ana dilini doğru olarak konuşma, okuma ve yazma
	Çalışmaktan zevk duyma
	Çocuk bakımı hakkında gerekli bilgilere sahip olma
	Dilimizin bağlı olduğu kuralları bilerek Türk dilini kendine güvenerek kullanma
	Davranışlarını kontrol etme
	Gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini, incelediklerini, öğrendiklerini, düşünüp tasarladıklarını sözle veya yazı ile iyi ve doğru olarak anlatma becerisine sahip olma
	Öğrenme ve gelişmeyi arzulama
	Serbest zamanlarını faydalı işlerle geçirme
	Sözle veya yazı ile ifade edilen düşünceleri, duyguları iyi ve doğru olarak anlama becerisine sahip olma
	Spor gibi aktivitelere katılma
	Türk dilindeki kelimelerin anlamlarını, doğru yazılış ve okunuşlarını bilmek suretiyle zengin bir kelime hazinesine sahip olma
	Yaş ve seviyesine göre yazılmış kitap ve yazıları arama, bulma ve okuma için devamlı bir ilgiye sahip olma

1948 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler vatanseverlik, tarih ve kültür, vatandaşlık, ekonomi ve kalkınma, toplumsal yaşam, doğal ve fiziki çevre, sağlık, bireysel olmak üzere sekiz kategori altında verilmiştir.

1948 İlkokul Programında vatanseverlik kategorisinde Cumhuriyet rejiminin niteliğinin, Türkiye'de nasıl kurulduğunun, bu rejimin Türkiye'nin hayatı ve geleceği için ne kadar önemli ve zorunlu olduğunun farkında olan, Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci, milletler ailesi içinde Türk ulusuna düşen insani ödevler bulunduğunu bilen, milli kaynakları koruma tutumuna sahip, milli kültürü benimseyen, milli ödevlerini başarabilecek ve milli ülküleri gerçekleştirebilecek birer Türk vatandaşı olan, şerefli Türk tarihinin değerlerini koruyan, Türk devriminin anlamını, çeşitli yönlerden önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi kavrayan, Türk devriminin değerlerine bağlı olan, Türk devriminin değerlerini her zaman korumaya hazır, Türk devriminin ilkelerine bağlı olan, Türk dilini seven, Türk dili devriminin ilkokulun payına düşen amaçlarını gerçekleştiren, Türk milletinin bir ferdi olmaktan gurur duyan ve bunun sorumluluğunun farkında olan, Türk milletinin geleceğine güven duyan, Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alabilecek bir karaktere sahip, Türk ulusuna, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duyan, ulus kavramını ve Türk ulusunun karakterini bilen, ulus ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getiren, ulus ve yurt işlerine karşı yakın ilgi duyan, ulus ve yurt işlerini her işinin üstünde tutan, yurduna ve milletine bağlı, yurdunu ve yurttaşları tanıyan ve seven bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1948 İlkokul Programında tarih ve kültür kategorisinde bugünkü kültürün uzun bir geçmişin ürünü olduğunu bilen, bugünkü kültürde Türk milletinin hizmetlerinin ve payının farkında olan, geçmişi inceleyerek gelecek hakkında ufuk sahibi olan, şerefli bir geçmişi olan Türk milletinin bir ferdi olduğunun bilincinde, tarihsel oluş fikrini kavrayan, Türk devriminin tarihi anlamının ve önemini farkında olan, Türk milletine ve insanlığa hizmet etmiş büyük adamların hayatlarına ve hizmetlerine karşı ilgi ve hayranlık duyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1948 İlkokul Programında vatandaşlık kategorisinde kanun kavramını bilen, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygu ve alışkanlığına sahip, kanunlara uyan ve medeni vazifelerini yerine getiren, sorumluluk ve hak kavramlarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti Ana Yasasının sağladığı vatandaş hak ve hürriyetlerine saygılı, Türkiye'nin devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olan, vatandaşlık hak ve ödevlerini benimseyen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1948 İlkokul Programında ekonomi ve kalkınma kategorisinde besin maddelerini satın alırken, yemek hazırlarken göz önünde bulundurulacak ekonomi bilgilerini bilen, bilimsel çalışma ve ilerlemelerin genel refaha katkı sağlayacağını farkında olan, ev ekonomisinin esasları hakkında bilgi sahibi olan, geçimini düzenleyen ve hesabını bilen, işinde kendini sürekli olarak geliştiren, insan topluluklarının yaşama şekilleri ve geçinme yollarını bilmek suretiyle yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili bir unsur olan, içinde buldukları yaşama şartlarını sürekli olarak iyileştirme gayret ve isteğinde olan, işe karşı sevgi ve saygı duyan, iş yapmak için gerekli beceri ve alışkanlıklara sahip, kötü şartları düzeltmek için sürekli çaba gösteren, mesleğinde başarılı olan, yeteneklerine uygun işi seçen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1948 İlkokul Programında toplumsal yaşam kategorisinde aileye değer veren, ailesinin bütün üyelerine karşı saygılı ve şefkatli, aile ve toplumsal yaşama ile ilgili gündelik hayat olaylarını gözleyip inceleyen, başkalarıyla birlikte çalışan, davranışlarında toplumsal nezaket kurallarına uyan, ev idaresi becerisine sahip olan, ev işlerinde çalışma yollarını bilen, gerekli yaşam becerilerine sahip, insanların birbirleri ile karşılıklı ilişkileri hakkında bilgi sahibi olan, insanlara karşı iyi duygular besleyen, insanlarla ilişkilerinde sevgi, saygı, doğruluk, işbirliği ve sorumluluk duygularına sahip olan, insanlarla ilişkilerinde sevgi, saygı ve anlayışla hareket eden, sağlıklı bir aile yuvasının nasıl olması gerektiğini bilen, sorumlu işler almaya hazır, topluluk halinde yaşamının bir gereklilik olduğunu bilen, toplumsal yaşamla ilgili günlük olayları gözleyerek başka bilim dallarına ilişkin görüş sahibi olan,

vatandaşlar arasında milli birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarına karşı hoş görülme olan, yardımlaşma alışkanlığına sahip, yuvaya bağlılık duygusu güçlü olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1948 İlkokul Programında doğal ve fiziki çevre kategorisinde çeşitli coğrafi olayların sebeplerini, bu olaylar arasındaki bağlılık ve ilişkileri araştıran, çevresinin yaşam şartlarını değerlendiren, doğal yaşamla ilgili günlük olayları gözleyerek başka bilim dallarına ilişkin görüş sahibi olan, doğayı ve doğal güzellikleri seven, doğayı koruma alışkanlığına sahip, dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve bunun sonuçları hakkında bilgi sahibi olan, ev ve çevre düzen ve güzelliği duygusu gelişmiş, günlük doğa olaylarını doğru bir şekilde yorumlayacak bilgiye sahip, insanların çevreleri ile yaşayışları arasındaki ilişkileri ve insanların çevreleri üzerine etkilerini bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1948 İlkokul Programında sağlık kategorisinde besin maddelerini satın alırken, yemek hazırlarken göz önünde bulundurulacak sağlık bilgilerini bilen, çevresinin sağlık şartlarını düzeltmeye çalışan, kendi sağlık ve temizliklerinin yanında çevrenin sağlık ve temizliğiyle de yakında ilgilenen, kendisinin ve çevresinin sağlığını koruyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca, 1948 İlkokul Programında bireysel kategorisinde ahlaklı, ana dilini doğru olarak konuşan, okuyan ve yazan, çalışmaktan zevk duyan, çocuk bakımı hakkında gerekli bilgilere sahip olan, davranışlarını kontrol eden, dilimizin bağlı olduğu kuralları bilerek Türk dilini kendine güvenerek kullanan, gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini, incelediklerini, öğrendiklerini, düşünüp tasarladıklarını sözlü veya yazılı ile iyi ve doğru olarak anlatma becerisine sahip olan, öğrenme ve gelişmeyi arzulayan, serbest zamanlarını faydalı işlerle geçiren, sözlü veya yazılı ile ifade edilen düşünceleri, duyguları iyi ve doğru olarak anlama becerisine sahip, spor gibi aktivitelere katılan, Türk dilindeki kelimelerin anlamlarını, doğru yazılış ve okunuşlarını bilmek suretiyle zengin bir kelime hazinesine sahip olan, yaş ve seviyesine göre yazılmış kitap ve yazıları arama, bulma ve okuma için devamlı bir ilgiye sahip olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1948 İlkokul Programında vatanseverlik ve toplumsal yaşam kategorilerinde diğer kategorilere oranla daha fazla sayıda nitelik yer almaktadır. Bu durum, vatanseverliğin ve toplumsal yaşamın programda önemsendiğinin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

1948 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, 1936 İlkokul Programında yer alan temel niteliklerle kategoriler bazında karşılaştırıldığında aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Vatanseverlik kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1948 İlkokul Programında, 1936 İlkokul Programında yer alan “vatan” ve “Cumhuriyet”e ilişkin niteliklerin yanında “milletler ailesi içinde Türk ulusuna düşen insani ödevler bulunduğunu bilme” niteliğine de yer verildiği,
- 1948 İlkokul Programında vatanseverlik niteliklerinde “Atatürk İlkeleri” ve “Türk Askeri ve Ordusu”na ilişkin niteliklerin 1936 İlkokul programında olduğu gibi yer almaya devam ettiği,
- 1948 İlkokul Programında “Atatürk İnkılabı”na ilişkin niteliklerde “Türk İnkılabı” kavramının, “millet” kavramı yerine de “ulus” kavramının kullanılmaya başlandığı belirlenmiştir.

Tarih ve kültür kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Tarih ve kültür kategorisinde yer alan temel niteliklerin 1948 İlkokul Programında, “tarihi geçmişini bilme, “bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin eseri olduğunu bilme” “tarihteki büyük şahısları tanıma” nitelikleri temelinde 1936 İlkokul Programına benzer biçimde yer aldığı,
- 1936 İlkokul Programında yer alan “Türk ırkının Orta Asya’ da kültürü nasıl kurduğunu, bu kültürü dünyanın dört bir tarafına nasıl yaydığını bilerek Türk milletinin dünya tarihinde oynadığı büyük rolün farkında olma” niteliğine 1948 İlkokul Programında “Türk ırkı” ve “Orta Asya” kavramları kaldırılarak “bugünkü kültürde Türk milletinin hizmetlerinin ve payının farkında olma” niteliği ile yer verildiği,
- 1936 İlkokul Programında yer alan “tarihte büyük şahısların rolünü bilerek özellikle Atatürk’ün Türk milleti ve dünya için açtığı büyük ufukların farkında olma” niteliğine, 1948 İlkokul Programında “Atatürk” vurgusu kaldırılarak “Türk milletine ve insanlığa hizmet etmiş büyük adamların hayatlarına ve hizmetlerine karşı ilgi ve hayranlık duyma” niteliği ile yer verildiği belirlenmiştir.

Vatandaşlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1948 İlkokul Programında, 1936 İlkokul Programında olduğu gibi “Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarını bilme”, “devlet teşkilatı ve hükümet hakkında bilgi sahibi olma” nitelikleri korunurken, demokrasiye herhangi bir atıfa rastlanmamakla birlikte, bireylere “kanuna ve devlet otoritesine uyma alışkanlığı” kazandırma amacının 1936 İlkokul Programında olduğu gibi 1948 İlkokul Programında da devam ettirildiği belirlenmiştir.

Ekonomi ve kalkınma kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1936 İlkokul Programında yer alan “insanların birbirleriyle ve diğer bölgelerle ekonomik ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma”, “iş ve meslek hayatını sevme” ve “tasarruf etme” niteliklerine 1948 İlkokul Programında “geçimini düzenleyebilme, hesabını bilme” gibi önemli bir nitelik eklendiği,
- 1948 İlkokul Programında, “bilimsel çalışma ve ilerlemeye” vurgu yapılarak “bilimsel çalışma ve ilerlemenin genel refaha katkı sağlayacağı”, “içinde bulunduğu şartları sürekli iyileştirmeye çalışma” gibi önemli niteliklerin eklendiği belirlenmiştir.

Toplumsal yaşam kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1936 İlkokul Programında eklenen “aile hayatı”na ilişkin niteliklerin 1948 İlkokul Programında korunduğu,
- 1948 İlkokul Programında, “topluluk halinde yaşamın bir gereklilik olduğunu bilme” ve “yardımlaşma alışkanlığına sahip olma” niteliklerinin eklendiği belirlenmiştir.

Doğal ve fiziki çevre kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1936 İlkokul Programında yer alan temel niteliklerin birçoğunun 1948 İlkokul Programında aynen korunduğu, 1936 İlkokul Programında yer alan “harita hakkında bilgi sahibi olma ve haritadan yararlanma” ve “vatanımızla en çok ilişkisi olan ülkeler hakkında daha ayrıntılı olmak üzere dünya üzerindeki ülke ve milletler hakkında bilgi sahibi olma” niteliklerine 1948 İlkokul Programında yer verilmediği belirlenmiştir.

Sağlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

- Sağlık kategorisinde yer alan temel niteliklere 1936 İlkokul Programına kıyasla 1948 İlkokul Programında çok daha fazla derecede yer ve önem verildiği,
- 1948 İlkokul Programında, “bireyin kendi sağlığını koruma”sının yanında “çevresindekilerin sağlığını koruma” niteliğinin de yer aldığı belirlenmiştir.

Bireysel kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1936 İlkokul Programında “doğru düşünme” ve “içten bir ahlak anlayışına sahip olma”, “çocuk bakımı hakkında gerekli bilgi sahibi olma” nitelikleri yer almakta iken 1948 İlkokul Programında bu niteliklerin yanına “spor faaliyetlerine katılma”, “serbest zamanlarını faydalı işlerle geçirme” gibi sosyal özellikte niteliklerin eklendiği,
- Ayrıca 1948 İlkokul programında, Türkçe’ye “anadil” vurgusu yapılarak bireylerin “anadilini doğru olarak konuşma, okuma, yazma niteliğine” yer verildiği, bu niteliğin daha önceki programlarda “okuma yazma bilme” şeklinde ya da “duygularını, düşüncelerini yazılı ve sözlü olarak ifade etme” şeklinde verilmiş olduğu belirlenmiştir.

1948 İlkokul Programında, Cumhuriyetin daha önceki İlkokul Programlarında hedeflenen millileşme amacının üzerinde durulduğu görülür. 1948 İlkokul Programı, önceki programlar gibi yetiştirilecek bireylere Cumhuriyet’in temel değerlerini kazandırmayı amaçlamaktadır. 1948 İlkokul Programında demokrasiye çok fazla bir atıf yapılmamakla beraber, toplumsal yaşama ilişkin niteliklerde demokrasinin özelliklerine vurgu yapıldığı görülür. Bu anlamda 1948 İlkokul Programı, kendinden sonraki 1968 İlkokul Programında öne çıkarılacak demokrasi vurgusuna bir başlangıç ya da geçiş olarak düşünülebilir.

4.2.2. 1950-1959 Yılları Arası

4.2.2.1. Dönemin Eğitim Anlayışına İlişkin Görüşler ve Gelişmeler

Türkiye’de, 1950-1959 yılları arası süreçte, DP ülke politikalarına yön vermiştir. Türkiye’de DP’nin iktidarı ele almasıyla Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilmiş, Adnan Menderes Başbakan olmuştur. Yeni iktidar ilk yıldan itibaren Türkiye’nin iç ve dış siyasetinde büyük değişiklikler yapmıştır. Ucuz kredi vererek tarım sahalarında önemli gelişme kaydetmiştir. DP iktidarının iktisadi politikasının başarısında kısmen yabancı ülkelerden, özellikle Amerika’dan gelen ekonomik yardım da etkili olmuştur. 1950’den itibaren makineleşmenin sonucu olarak tarım işçileri ve az topraklı köylüler şehirlere göç etmeye başlamışlar ve şehir

nüfusu artarak Türkiye'nin sosyal yapısı hızla değişmeye başlamıştır. DP iktidarında köy enstitüleri de sadece öğretmen yetiştiren okullar haline gelmiştir. DP iktidara gelir gelmez, 1947'de kurulan ve Avrupa'nın ekonomik kalkınmasına yardım edecek olan Marshall Planı'ndan ve Batı'nın askeri savunmasını üstlenmiş olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'dan yararlanma yollarını aramaya başlamıştır. Türkiye, Kore Savaşı'na asker göndermiş ve 1952'de Amerika'nın desteğiyle NATO'ya üye olmuştur (Karpat, 2015, s. 169-172).

Türkiye'de 1950-1959 yılları arasında yeni geliştirilen bir ilkökul programı bulunmamaktadır. Bu nedenle 1950-1960 yılları arası döneme ilişkin verilen bulgular ve yorumlar sadece 1950-1959 yılları arasında hükümetlerin ve devlet adamlarının eğitime bakışı, DP'nin parti programı, düzenlenen milli eğitim şuraları ve Türkiye Eğitim Milli Komisyonunun raporu gibi gelişmelerle sınırlı kalmıştır. Fakat 1950-1959 yılları arasında görev yapan hükümetlerin ve devlet adamlarının eğitim görüşleri ve gerçekleştirilen milli eğitim şuraları gibi gelişmeler Türkiye'de 1960 sonrası dönemde geliştirilen ve uygulamaya konulan 1962 İlkokul Program Taslağı ve bu taslağın son hali olan 1968 İlkokul Programına giden sürecin başlangıç noktası olarak görülebilir.

DP'nin, parti programında Milli eğitim işleri başlığı altında şu açıklamalar partinin eğitime bakışını görmek açısından önemlidir:

Maarif sistemimizde milli eğitim ve öğretim vahdeti prensibinin taraftarıyız. Umumi ve mesleki eğitim ve öğretim, yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil, milli ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışmalıdır (Demokrat Parti, 1946, s. 20-22).

Parti programına göre DP, eğitim sisteminde Tevhid-i Tedrisatla sağlanan öğretim birliğinden yanadır. DP'ye göre eğitimin amacı gelecek nesillerin bilim ve tekniğin yanında, milli ve insani bütün manevi değerlerle donatılmasına çalışılması olmalıdır.

Bilim ve tekniğin milli değerlerle birleştirilmesi amacı, Cumhuriyet'in ilanından beri üzerinde durulan bir amaç olarak DP'nin eğitim anlayışında da karşımıza çıkmaktadır. İnsani değerlerin yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının hedeflenmesi, demokrasiye ve dolayısıyla demokratik eğitime 1940'lı yılların sonlarına doğru Türkiye'de oluşan eğilimin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi konusunda ise DP döneminde ilkokullara yönelik geliştirilen yeni bir eğitim programı bulunmadığından somut bir çıkarım yapmak güçtür. Bu anlamda, 1968 İlkokul Programı, DP'den sonraki süreçte demokrasiye ilişkin niteliklerin incelebileceği ilk ilkökul programıdır.

1950 genel seçimlerinden sonra kurulan I. Adnan Menderes hükümetinin 29.5.1950 tarihinde TBMM’de okunan programında hükümetin eğitim politikasına ilişkin açıklamalar şöyledir:

Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ahlakı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmeyen, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakarlıklara mütenasip bir verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir. Hükümetimiz, parti programımızda tesbit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük milli davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamamiyle demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tesbit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan için maarif nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını birer bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz (Kantarcioglu, 1990, s. 43).

I. Adnan Menderes Hükümet Programında (1950-1951), maddi açıdan ne kadar ileri düzeyde olursa olsun, milli ahlakı belirli esaslara dayanmayan, manevi değerleri dikkate almayan bir toplumun olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalacağı ve bu nedenle insan yetiştirme sistemi olan eğitimin milli ve manevi değerleri temel alması gerektiği vurgulanmıştır. Bu noktadan hareketle eğitim sisteminde bilim ve tekniğin yer almasının tek başına bağımsız bir millet olarak varlığını sürdürmek için yeterli olmayacağı, bu nedenle yetiştirilecek bireylerin milli karakterlerine ve ananelerine uygun manevi ve insani değerlerle de donatılması gerektiği belirtilmiştir.

1951’de kurulan II. Adnan Menderes hükümetinin 30.3.1951 tarihinde TBMM’de okunan programında hükümetin eğitim politikasına ilişkin açıklama şöyledir:

Gençliği milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. Gençliğimizin “Vatan” ideali etrafında toplanmasını hareket noktası olarak alıyoruz (Öztürk, 1968, s. 383).

Adnan Menderes’in, bir yıl sonraki hükümet programında da (1951-1954) yine aynı amacı vurgulamakta olduğu ve yetiştirilecek bireylerin “vatan” ideali etrafında birleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

III. Adnan Menderes Hükümetinin (1954-1955), 24.5.1954 tarihinde TBMM’de okunan programında eğitim politikası önceki hükümet programlarında vurgulanan özellikleri içermektedir:

Hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatını yalnız memleketin maddi kudret ve takatinde değil, aynı zamanda halkın ve gençliğin manevi değerlerle teçhizinde bulan iktidarımızın maarif sahasına hayati bir ehemmiyet atfetmesi elbetteki tabii idi... Gelecek yıllarda, bu sahada çok mühim neticeler elde edeceğimizden emin bulunuyoruz (Öztürk, 1968, s. 419).

III. Adnan Menderes hükümeti programında da bağımsız ve özgür bir millet olarak yaşamanın güvencesinin, ülkenin sadece maddi gücünün yeterli olamayacağı, aynı zamanda halkın ve gençlerin manevi değerlerle donatılması önceki hükümet programlarıyla benzer doğrultuda vurgulanmıştır.

1950-1959 yılları arasında Türkiye’de gerçekleştirilen Milli Eğitim Şuraları, dönemin Milli Eğitim Bakanlarının görüşlerini ve üzerinde yoğunlaşılacak eğitim konularını belirlemek açısından önemlidir. 1950-1959 yılları arasında Türkiye’de iki Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. Bunlar, 1953 yılında toplanan V. Milli Eğitim Şurası ve 1957 yılında toplanan VI. Milli Eğitim Şurasıdır.

5-14 Şubat 1953 tarihleri arasında toplanan V. Milli Eğitim Şurasının gündemini okul öncesi eğitim ve öğretim için hazırlanan program ve yönetmeliğin incelenmesi, ilkokullarda sağlık konusunda alınacak tedbirler, ilköğretim kanunu tasarisının incelenmesi ve zorunlu ilköğretimin planlanması, 1948 ilkokul programının gözden geçirilmesi, yeni ilkokul yönetmeliği tasarisının incelenmesi, ilkokullara öğretmen yetistirmede öğretmen okulları ile köy enstitülerinin yeni öğretim programlarının incelenmesi, ilkokul öğretmenlerinin ve ilköğretimin sorunları oluşturmaktadır (Maarif Vekaleti, 1954).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin şurayı açış konuşmasında kendisinin ve hükümetin eğitim politikasına ilişkin bilgiler yer almaktadır:

Milli eğitimimizin türlü meseleleri arasında ilköğretim birinci derecede ehemmiyeti haiz bulunmaktadır. Bu öğretimi kemiyet ve keyfiyet bakımından bir an evvel en ileri bir şekilde memleketin en uzak köşelerine kadar yaymak mecburiyetindeyiz. Bu, ilköğretim teşkilatımızın geliştirilmesi, Teşkilatı Esasiye Kanununun 87. Maddesiyle tespit edilmiş olan “İptidai tahsil bütün Türkler için mecburi, Devlet mekteplerinde meccanidir” hükmünün yerine getirilmesi için esastır (Maarif Vekaleti, 1954).

Bakan İleri’nin görüşleri doğrultusunda, milli eğitimin en önemli konusunun ilköğretim olduğu, ilköğretimin sayı ve nitelik bakımından bir an önce ülkenin en uzak köşelerine kadar yaymayı amaçladıkları görülmektedir. Bu durum aynı zamanda Teşkilat-ı Esasiye Kanununda belirtilen “ilköğretim her Türk Vatandaşı için mecburidir ve devlet okullarında parasızdır” maddesinin yerine getirilmesi için de esas oluşturmaktadır.

V. Milli Eğitim Şurası, “İlköğretim Kanunu Tasarisının İncelenmesi ve Mecburi İlköğrenimin Planlaması” konusunda komisyonun yaptığı çalışma sonunda incelenen kanun tasarisı üzerinde çalışmaların Bakanlık tarafından devam ettirildiği ve bu çalışmaların neticesinde tasarisının 5 Ocak 1961 tarihinde kabul edildiği görülmektedir. DP döneminde gerçekleştirilen V. Milli Eğitim Şurasının çalışmaları, 1961 yılında çıkarılacak olan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununa büyük ölçüde zemin hazırlamıştır.

V. Milli Eğitim Şurası, “İlkokul Programının Yeniden Gözden Geçirilmesi ile İlgili Komisyonun” çalışmalarıyla ve bakanlıkta devam eden diğer çalışmalar neticesinde, 1968 İlkokul Programında önemli etkileri olmuştur. V. Milli Eğitim Şurasında kabul edilen, ilköğretim birinci devrede yer alan Hayat Bilgisi dersi programına eklenmesi gereken hususların, 1968 İlkokul Programında Hayat Bilgisi dersine ait açıklamalar bölümünde verildiği görülmektedir. Ayrıca, 1968 İlkokul Programında, ilköğretim ikinci devrede Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin Sosyal Bilgiler Dersi adı altında yapılandırılması bu şurada varılan kararlardandır.

V. Milli Eğitim Şurasında öne çıkan tartışmalardan biri de Din Derslerinin programlardan çıkarılmasına ilişkin Prof. Bülent Nuri Esen ile Bakan Tevfik İleri arasında geçen konuşmada görülmektedir. 24.1.1949 tarihinde TBMM’de okuduğu Hükümet Programında demokrasi vurgusu ve Din öğretimine ilişkin konuşmasında Şemsettin Günaltay’ın, din öğretiminin isteğe bağlı olması ve isteyenlerin bu haktan yararlanmaları için gereken düzenlemelerin yapılacağını, bunun hiçbir şekilde laiklikten taviz verdikleri düşüncesine neden olmaması gerektiğini belirtmesinin ardından CHP’nin seçmeli ders olarak okutulmasına karar verdiği Din Dersleri, en son 1924 İlkokul Programında yer almamaktadır. 1926, 1936 ve 1948 İlkokul Programlarında Din dersleri yer almamaktadır. Din dersleri, 1968 İlkokul Programında Din Bilgisi dersi adıyla yer alacaktır. V. Milli Eğitim Şurasında Prof. Bülent Nuri Esen ile Bakan Tevfik İleri arasında geçen konuşmanın bir kısmı şöyledir:

Bülent Nuri Esen: Türk Anayasasının ikinci maddesinde devletin laik olduğu hakkında bir prensip vardır. Türkiye’de Evkaf ve Şeriye Vekaletinin ilgası hakkında kanun vardır. Bu kanunun bir dördüncü maddesi vardır. Hükümet ve Büyük Millet Meclisi devletin içerisinde devletin organları tarafından yalnız halka taalluk eden meselelerle uğraşır. İtikatla uğraşmazlar... Ben bir hukuk adamıyım, kanunlara bağlı bir kimse olarak Anayasaya bağlı bir kimse olarak diyorum ki; bu dersin programlardan çıkarılması hususunda bir temenni izhar etmemiz lazımdı...

Tevfik İleri: ... Bütün medeni demokrat milletlerin okullarında din öğretimine yer verilmiştir... Anayasamız vicdan hürriyetine hürmet eder. Medeni kanunumuz bütün vatandaşların çocuklarına dini telkinlerde bulunmasını kabul eder. İşte bir hükümet olarak vatandaşların arzusunu bir noktada toplayarak tahakkuk ettirmeye çalıştık. Çocuklarına din dersi verdimen istemeyen vatandaşlara, hudutsuz serbesti verdik... (Özalp ve Ataüenal, 1977, s. 301-303).

Bakan Tevfik İleri’nin Din derslerinin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle kaldırılması gerektiği düşüncesinin şurada görüşülmesi gereken konular arasında olmasını isteyen Esen’e verdiği cevapta;

Bütün çağdaş demokrat milletlerde olduğu gibi Türkiye’de de din öğretimine yer verildiğini, bunun Anayasada belirtilen vicdan özgürlüğüne uygun olduğunu, vatandaşların çocuklarına dinini öğretmekte özgür olduğunu, hükümet olarak ta bu amacı gerçekleştirmeye

çalıştıklarını ifade eden İleri, din dersi görmek istemeyenlerin ise bu konuda zorlanmayacaklarını, bu dersin isteğe bağlı olduğunu belirtmektedir.

18-23 Mart 1957 tarihleri arasında toplanan VI. Milli Eğitim Şurasında gündemi, Mesleki Teknik Öğretim ve Halk eğitimi oluşturmaktadır (Maarif Vekaleti, 1957). Bu şurada bir önceki şuradan farklı olarak mesleki ve teknik eğitim konusunda atılması gereken adımlar ve Halk eğitimi üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir.

DP döneminde eğitime ilişkin olarak Milli Eğitim Bakanlığı ve Amerikalı Ford Vakfı arasında yapılan çalışmalar doğrultusunda Türkiye'nin eğitim sorunlarına yönelik bir işbirliği başlatılmıştır. Bu amaçla Ford Vakfının eğitim danışmanlarından bir heyet Türkiye'de öğretmen yetiştirme sistemini incelemiş ve sunduğu raporda öğretmen yetiştirme sistemine yönelik önerilerinin yanında Türkiye'de eğitim konusunda uzman kişilerden oluşan milli düzeyde bir heyet kurulmasını önermiştir. Bu öneri doğrultusunda bakanlık Türkiye'nin eğitim sorunlarını bir bütün olarak ele alacak, sorunların yurt içindeki boyutlarının yanında benzer sorunların dünyada nasıl çözüldüğünü araştırarak Eğitim Milli Komisyonu'nun kurulmasına karar vermiştir. Türkiye Eğitim Milli Komisyonu, İstanbul Üniversitesi'nden Profesör Fahir İz' in başkanlığında 11 üyeden oluşmaktadır. Komisyonun danışmanlığını Amerikalı eğitimci Prof. Dr. Howard E. Wilson ve Fransız eğitimci Prof. Dr. Pierre Guillon yapmaktadır. Bu komisyon 4 Ocak 1959-2 Şubat 1959 tarihleri arasında Trabzon, Rize, Erzurum, Diyarbakır, Adana, Mersin, İzmir, İstanbul, Bursa ve Ankara'da köy okullarından üniversiteye kadar her kademedeki eğitim kurumlarını gezmiştir. 14 Şubat 1959 tarihinden itibaren komisyon sırasıyla Japonya, Amerika, Fransa, İngiltere, Batı Almanya ve İtalya'yı gezmiş ve bu ülkelerin eğitim sistemlerini incelemiştir. Komisyon 18 Temmuz 1959'da hazırladıkları raporu Milli Eğitim Bakanlığına sunmuştur (Başar, 1999, s. 62-63).

Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporunda Türk Eğitim Sisteminin temel amacına şöyle açıklanmıştır:

...Türk Milleti'nin doğudaki köklerinden kopmadan Batı'ya uzanması ve bu tarihi görevi behemehal başarması gerektiğine göre, eğitim ve öğretim hayatındaki amaçları da buna göre ortaya çıkmıştır. İçinde bulunduğumuz uygarlığa geçiş aşamasının bunalımlarından kurtulmak Doğu ve Batı uygarlıklarının en değerli öğelerinden oluşacak olan yarınki Türk uygarlığı içinde milli ve toplumsal kararlılığa kavuşmak her şeyden önce çok çalışmayı, mümkün olan son çabayla çalışmayı zorunlu kılar. Lakin ulusça gösterilecek olan çabanın başarılı olması için bilgiye dayanması şarttır. Yani ne yolda ve nasıl çalışılacağını bilmek, göstereceğimiz ulusal çabanın bizi başarıya götürmesi için zorunludur... Ulusal çabanın başarılı olabilmesi için şart koştuğumuz bilgi bilimdir (MEB, 1961, s. 34-35).

Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporuna göre Türk Milleti'nin geçmişinden kopmadan batı medeniyeti içinde yer alması amacı, her ne şartta olursa olsun gerçekleştirilmesi gereken bir amaçtır. Eğitim sisteminin amaçları da bu doğrultuda belirlenmelidir.

Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporu, ülkenin gelecek yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ele alınacak ve birçok uygulamaya temel oluşturacaktır.

1950-1959 yılları arasında DP ve Adnan Menderes Hükümetlerinin eğitime bakışı ön plandadır. Bu dönemde de yine 1938-1950 arası dönemde olduğu gibi İlköğretime önem verilmesi eğitim politikasında başta gelen konulardandır. DP'nin eğitimde amacı, "gelecek nesillerin bilim ve tekniğin yanında, milli ve insani bütün manevi değerlerle donatılmasına çalışılması" olarak belirtilmiştir. DP ve hükümetleri, daha önceki dönemlerde üzerinde hassasiyetle durulan yetiştirilecek bireylere "milli değerlerin" kazandırılması amacına ek olarak "bilim ve tekniğin" yanında "manevi değerlerin" de kazandırılmasını öngörmektedir.

Bu dönemin bir diğer önemli özelliği de Milli Eğitim Bakanlığında oluşturulan komisyonlardır. Özellikle "İlköğretim Kanunu Tasarısının İncelenmesi ve Mecburi İlköğrenimin Planlaması" ile ilgili komisyonun, "İlkokul Programının Yeniden Gözden Geçirilmesi ile İlgili Komisyonun" ve "Eğitim Milli Komisyonu" nun çalışmaları gelecek yıllarda hem eğitim sisteminin yapısını ve işleyişini, hem de geliştirilen programları etkilemiştir.

Yukarıda verilen açıklamalar doğrultusunda 1950-1959 yılları arasında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler doğrultusunda bireylerin; bilim ve tekniğin yanında, milli karakterlerine ve ananelerine uygun manevi ve insani değerlere sahip olan, vatan ideali etrafında bir arada olan bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu temel niteliklerin ilkokul programlarına yansımalarına ilişkin bulgulara ise bu dönemde Türkiye'de geliştirilen ve uygulanan yeni bir ilkokul programı bulunmadığından ulaşılamamıştır.

4.2.3. 1960-1970 Yılları Arası

4.2.3.1. Dönemin Eğitim Anlayışına İlişkin Görüşler ve Gelişmeler

1960-1970 yılları arasında Türkiye, 1960 yılında bir askeri darbeye tanık olmuştur. 1960-1970 yılları arası dönem açıklanırken bu dönemde hükümetlerin ve devlet adamlarının eğitim görüşleri, gerçekleştirilen Milli eğitim şuraları, Milli Eğitim Planının hazırlığı ile

İlgili Komisyonun Çalışmaları, 5.1.1961 tarihli 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961 Anayasası ve kalkınma planlarında eğitim hedeflerine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

1960 yılına gelindiğinde 3 Mayıs 1960'da ihtilalcilerin lideri Cemal Gürsel, önce Başbakan Menderes'e mektup yazıp bazı reformların gerçekleştirilmesini istemiştir. 27 Mayıs günü de Cemal Gürsel'in komutasındaki İstanbul ve Ankara'nın kilit askeri birlikleri ve harp okulu öğrencileri Adnan Menderes, Celal Bayar ve kabinenin diğer üyeleri ile DP milletvekillerinin çoğunu tutuklamışlardır. Silahlı Kuvvetlerin geri kalanı da hareketi desteklediklerini bildirmişlerdir. Türkiye'de sıkıyönetim ilan edilmiştir. Böylece on yıl önce başlayan DP dönemi sona ermiştir. Türkiye'de ordu, Jön Türk döneminden bu yana ilk kez Türk politikasına el atmıştır. Türk demokrasisi ağır bir darbe yemiştir. Orgeneral Cemal Gürsel ve silahlı kuvvetlerin tüm dallarını temsil eden 38 subay Milli Birlik Komitesi (MBK) adı altında 12 Haziran 1960'da çıkardıkları geçici bir yasayla ülkede yönetimi ele almışlardır. Ülkede yürütme yetkisi de MBK'nın atadığı sivil Bakanlar Kuruluna verilmiştir (Shaw ve Shaw, 2010, 485-488).

Ülke yönetimini ele alan MBK'nın eğitime bakışı, MBK'nın Devlet Başkanı ve Başbakan Cemal Gürsel tarafından oluşturulan bakanlar kurulunun 11.7.1960 tarihli programında yer almaktadır:

Milli eğitim davası, baş davalarımızdandır. Demokrasinin kökleşmesi, soysuzlaşmamasının teminatı, özlenen iktisadi ve refahın tahakkuku, büyük kütlelerin, yeni yetişen nesillerin Milli eğitimden en geniş ölçüde faydalanmasına bağlıdır. Milli eğitim teşkilat ve programlarımızı, bugünkü istikrarsız halden kurtarmak, en acele işlerimiz arasındadır. Maarifimizin muhtaç olduğu nizam içinde ve belli metodlarla çalışan medeni ve milli bir müessese haline getirmeye matuf olmak üzere, gerekli inceleme ve araştırmalara başlamak, gelecek iktidarlara bu istikamette hazırlıklar bırakmak, başlıca arzularımızdandır (Öztürk, 1968, s. 480).

MBK'nın bakanlar kurulu programında milli eğitimin bu komitenin başlıca davalarından biri olduğuna vurgu yapılırken demokrasinin yerleşmesinin, özlenen ekonomi ve refahın gerçekleşmesinin yetiştirilecek bireylerin Milli Eğitimden en kapsamlı biçimde faydalanmasıyla bağlantılı olduğu belirtilmiştir. Komitenin, mevcut Milli eğitim teşkilatını ve programlarını istikrarsız olarak gördüğü ve bu duruma son vermek istediği görülmektedir.

1960 darbesi sonrasında Türkiye'de 1961 ve 1962 yıllarında yapılan seçimlerde hiçbir partinin tek başına iktidar olamadığı görülür. Bu tarihten sonraki birkaç yıl koalisyon hükümetleri ülkeyi yönetmiştir.

MBK'nın yönetiminin ardından kurulan İsmet İnönü Hükümetinin 2.7.1962 tarihli Hükümet Programında, Milli Eğitime ilişkin açıklamalar şöyledir:

Hükümetin siyaseti, 27 Mayıs Devriminin meşruluğunu gölgeleyecek her türlü hareketlerin karşısında bulunacaktır... Milli eğitimde amacımız, her yaştaki yurttaşlarımızı eşit eğitim imkanları içinde, istidat ve kabiliyetlerine göre üstün seviyede yetiştirmek; milletimize ve insanlığa yararlı, iyi ve verimli yurttaşlar haline getirmek; sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gereken çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamaktır. Böylece Milli eğitimi sadece gençlerimizi yetiştirmenin ve halkımızı aydınlatmanın bir vasıtası değil, aynı zamanda ve özellikle memleketimizin sosyal ve ekonomik gelişmesini gerçekleştirecek ve hızlandıracak verimli bir yatırım olarak telakki etmekteyiz (Öztürk, 1968, s. 536).

İnönü hükümeti programında, hükümetin 27 Mayıs darbesini meşru olarak gördüğü, Hükümetin milli eğitimde her yaştaki bireyi eşit eğitim imkanları içinde ilgi ve yeteneklerine göre yetiştirmeyi amaçladığı, milletimize ve insanlığa faydalı, ülkenin toplumsal ve ekonomik kalkınma programları doğrultusunda ihtiyaç duyulan niteliklere sahip insan gücünü yetiştirmenin hedeflendiği görülmektedir. Hükümet, eğitimi sadece birey yetiştirme ve halkı bilgilendirmenin bir aracı olarak değil, aynı zamanda ülkenin toplumsal ve ekonomik yönlerden gelişmesini sağlayacak bir araç olarak ta görmekte olduğuna vurgu yapmaktadır.

III. İnönü Koalisyon Hükümetleri döneminde Başbakan İnönü'nün 30.12.1963 tarihinde açıkladığı hükümet programında eğitime ilişkin bölüm şöyledir:

...Kamu hizmetleri içinde, kültürel ve sosyal kalkınmanın olduğu kadar iktisadi kalkınmanın da hem ortamı, hem de aracı olarak Milli Eğitime öncelik tanımaktayız. Çağımızın kalkınma anlayışı içinde daha da önem kazanan milli eğitim konularımız kalkınma planının gerektirdiği sayı ve nitelikte personeli yetiştirme gücüne sahip olacak şekilde ele alınacaktır... Bunun yanında Milli Eğitime, Anayasamızda en güzel ifadesini bulan Atatürk İlkelerine ve Batı uygarlıklarının temel ilkelerine dayalı sosyal bir düzeni ve milli kültürel değerleri yaratacak ve geliştirecek bir hüviyet verilecektir (TBMM Kütüphane ve Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, 1988).

İnönü, I. İnönü Koalisyon hükümetleri programında eğitimin amacını toplumsal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gerekli nitelikteki insan gücünü hazırlamak ve ülkenin kalkınması için gereken insan gücünü yetiştirmek olarak belirtmişti.

III. Koalisyon Hükümeti programında da Türkiye'de planlı kalkınma dönemine geçişle birlikte eğitimde kalkınma planlarının gerektirdiği sayı ve nitelikte insan gücünü yetiştirmenin hedeflendiğini belirtmektedir. Ayrıca Milli Eğitimin, Anayasa'da belirtilen Atatürk İlkeleri ve Batı medeniyetinin temel ilkelerine dayalı bir toplumsal yapı ve milli kültürel değerleri geliştirecek özelliğe kavuşturulmasının amaçlandığı görülmektedir.

30.5.1960-8.9.1960 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Prof. Dr. Fehmi Yavuz, bakanlığın tüm eğitim faaliyetlerinin belli bir plana bağlanması gerektiği yönündeki düşünceleri doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığında Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyon kurulmuştur. Bakan Fehmi Yavuz' un açış konuşmasıyla göreve başlayan komisyon Milli Eğitim Bakanlığını örgütlenme ve örgün eğitim kurumlarıyla ilgili çalışmalar

ve düzenlemeler yapmıştır. Bu açış konuşmasında Yavuz, eğitim sisteminde bir plana olan ihtiyacı şöyle dile getirmiştir:

...Eğitim hayatımız bugüne kadar Batı anlamında bir sistem ve plandan mahrum kalmıştır. Türk eğitim hayatına muhtaç olduğu istikrarı ve bu istikrarın sağlayacağı emin ve devamlı tekamülü getirecek tedbirleri almak, her türlü şahsi ve siyasi kaprislerin müdahalesinden mahrum, değişen hükümetlere ve bakanlara rağmen daima ayakta kalan bir milli eğitim planı meydana getirmek, tek çıkar yoldur (Başar, 1999, s. 68).

Bakan Yavuz'a göre Milli Eğitim sistemimiz hala Batı standartlarına kavuşamamıştır. Türk eğitim sistemini istikrara kavuşturmak, sürekli gelişmesini sağlayacak uygulamaları hayata geçirmek, şahısların ve siyasi müdahalelerin odağı olmaktan kurtulmuş, hükümet ya da bakanlara göre değişmeyen bir milli eğitim planıyla mümkün olabilir.

Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyonun, dönemin Cumhuriyet ve Milliyet Gazetelerinin haberleri incelendiğinde komisyonun Demokrat Parti döneminde çalışmaları başlatılmış olan ama bir türlü parlamentoya getirilememiş İlköğretim Kanunu'nu hazırlayarak Milli Birlik Komitesi'ne sunmayı amaçladığı görülmektedir. Bu ve benzer çalışmalar Yavuz'un bakanlığı döneminde sonlandırılmamış, bir sonraki Milli Eğitim Bakanı olan Prof. Bedrettin Tuncel döneminde tamamlanmıştır (Başar, 1999, s. 73).

8.9.1960-5.1.1961 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Bedrettin Tuncel, göreve geldiğinde Cumhuriyet gazetesine verdiği röportajda şunları dile getirmektedir:

...27 Mayıs İnkılabından bu yana memleketin geniş toplulukları muntazam okul öğreniminden mahrum kalmıştır. Amacımız geniş kalabalıklara göze kulağa hitap eden vasıtalarla bilgi götürmektir. Bununla her vatandaşın içinde yaşadığı topluma faydalı olabilecek şekilde eğitilmesini kastediyorum. Üzerinde ısrarla durmak istediğim nokta şudur: Bir insanın sadece harflerimizle yazılmış kelimeleri okuyabilmesi veya söyleneni yazabilmesi için yeter bir sebep teşkil etmez. Asıl mesele bir insanın okuduğunu anlayabilmesi, hür, serbest olarak düşündüğünü kendine göre yazabilmesidir (Yeni Milli Eğitim Bakanının Cumhuriyet'e Demeci, 1960).

Bakan Tuncel, verilecek eğitimle bireylerin toplumuna faydalı olacak şekilde yetiştirilmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu yetiştirmede, sadece okuma yazma bilmenin yeterli olamayacağını, bireylerin düşüncelerini özgürce aktarabilmesinin ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmaktadır.

İsmet İnönü Koalisyonları döneminde Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Dr. İbrahim Öktem'in Türk eğitiminin temel felsefesine ilişkin açıklamalar yaptığı 23.2.1964 tarihli konuşmasından bir bölüm şöyledir:

...Türk eğitiminin temel felsefesi, Atatürk'ün tarif ettiği milliyetçilikten ilham alır. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışını da hepimiz bilirsiniz. Bu toprakların üzerinde yaşayan insanlar, hangi ırktan olurlarsa olsunlar, ben Türk'üm dediği zaman, ben Türk kültürü ile bezeneceğim dediği zaman o Türktür. Şayet böyle bir anlayışı hakim kılmazsak milliyet anlayışımız, o zaman milli bütünlüğümüz diye bir şey kalmaz. Eğitim politikamızın milliyetçilik felsefesini böyle beraber tespit ettik. Yine eğitim politikamızın felsefesinden birisi de çağdaş uygarlık seviyesine bu toplumun seviyesini ulaştırmak olduğuna göre çağdaş uygarlıkla bağdaşmayacak olan bir takım

düşünceleri ve zihniyetleri bize açılmak istidadını taşıyan usullerden de vazgeçmek mecburiyetindeyiz. Bu hiçbir zaman cemiyeti dinsizleştirmek manasına gelmez (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 23.2.1964, s. 636).

Bakan Öktem, Türk eğitiminin temel felsefesinin Atatürk Milliyetçiliği olduğunu belirtmektedir. Bu milliyetçilik de ırk ayrımı yapmadan ben Türküm diyen herkesin Türk olarak kabul edildiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda Atatürk milliyetçiliği, milli bütünlüğümüzü sağlamaktadır. Öktem'e göre eğitim politikasının temel felsefesi ise Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmaktır. Bu amaca ulaşmada çağdaş medeniyetle uyuşmayan düşünce ve yöntemleri terk etmek gerektiği ve bunun da dinsizlik anlamına gelmediğini söylemektedir.

MBK, DP döneminde İlköğretim Kanun Tasarısı olarak düzenlenen ama yasalaştırılmayan tasarıya dayalı olarak 5.1.1961 tarihinde 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununu çıkarmıştır.

1960 darbesinden sonra insan yetiştirme sisteminde önemli bir kanun olan İlköğretim ve Eğitim Kanunu, günümüze kadar çeşitli değişikliklerle gelmiştir. Bu kanunda ilköğretim şöyle tanımlanmaktadır:

“Madde 1. İlköğretim, kadın erkek bütün Türklerin milli gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir.” (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961).

222 Sayılı kanuna göre ilköğretim, yetiştirilecek bireylerin milli amaçlara uygun olarak beden, zihnen ve ahlaken gelişme ve yetişmelerini amaçlayan temel eğitim kademesidir. Ayrıca 222 sayılı kanununun diğer maddeleri de bugün için okulöncesi ve ilköğretim kurumlarının işleyişine ilişkin yol göstermektedir.

27 Mayıs 1960'da darbe yaparak ülke yönetimini eline alan MBK, 1961 yılında yeni bir anayasa hazırlamıştır. 1961 Anayasasında yer alan eğitime ilişkin maddelerden ikisi şöyledir:

Madde 21- Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Eğitim ve öğretim, Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir. Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir. Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Madde 50- Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindedir. İlköğrenim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecbûridir ve Devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar (1961 Anayasası, 1961).

1961 Anayasasında yukarıda verilen iki maddenin dışında Madde 19 Din ve Vicdan Hürriyeti'ni, Madde 120 ise üniversitelerle ilgili düzenlemeleri içermektedir. Madde 19' da din eğitimi ve öğreniminin, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin iznine bağlı olduğu hükmü getirilmiştir.

1965 yılına gelindiğinde Süleyman Demirel'in genel başkanlığındaki Adalet Partisi (AP) 1965 genel seçimlerinde tek başına iktidar olmuştur. AP, 1971 muhtırasına kadar ülkeyi yönetmiştir.

AP'nin ikinci büyük kongresinde sunulan parti programında, Milli Eğitim Görüşümüz isimli metinlerde, eğitim ve öğretime ilişkin olarak partinin görüşleri şöyledir:

Bizim anlayışımıza göre eğitim ve öğretimin gayesi insanın hakiki vasıf ve kabiliyetlerini geliştirmek ve onu, mensup olduğu cemiyet içinde gerçek bir insan hayatı yaşaması için gerekli imkan ve vasıtaları kazanmağa muktedir hale getirmektir. Bu şekilde her insan (düşünce, duygu ve vücut bakımından) bir bütün halinde ahenkli ve muvazeneli bir şekilde gelişirken cemiyetin, medeniyetin ve dünyamızın asli değerlerini de kazanacak bir meslek veya iş sahibi olacaktır... Bizim eğitim ve öğretimde bağlı kalacağımız esaslardan biri de 'istidat ve kabiliyetlere göre öğrenime yöneltme' prensibi olacaktır... Biz yine inanıyoruz ki, sosyal adalet, ancak eğitim ve öğretimde sağlandığı takdirde, memleketin bütününde de tabii, hakiki ve sağlam olarak hakim hale gelebilir...Bizim için esas mesele, herkesin değer ve kabiliyetlerini, yalnız okul çağında değil, bütün hayatı boyunca geliştirmesi bakımından cemiyette bulunması gerekli şart ve imkanları sağlamaktır...Bizim için, okul dışındaki eğitim ve öğretim imkanlarını sağlamak, okul açmak kadar önemlidir...Biz Türkiye'nin yükselmesini ve meselelerini, aynı zamanda dünyamızın şartları ve meseleleri ile beraber düşünmek gerektiğine kani bulunuyoruz. Türkiye bakımından olduğu gibi, dünyamızın yükselişi, huzur ve sulhu bakımından da eğitimin ve öğretimin önemini her şeyin üstünde görüyoruz. Çünkü, iyi ve yeni bir dünya meydana getirmek de ancak yeni zihniyet ve kıymetlere sahip yeni nesiller yetiştirmekle mümkün olacaktır... Bizim eğitim ve öğretim sahasındaki çalışmalarımız biri realizmi, diğeri idealizmi temsil eden iki prensip fikre dayanacak, iki hedefe yönelecektir. Böylece yetişen nesiller hem içinde yaşadıkları hayata intibak etmek, her türlü ihtiyaçlarını karşılamak, hem de bu hayatı yükseltmek kudretine sahip olacaklardır. Fakat, bizim yetişecek nesillerde yaşatmak istediğimiz asıl ideal ve irade, Türkiye'yi dilediğimiz hakiki medeniyet, hakiki millet ve insanlık seviyesine ulaştırmak, nihayet onu dünyaya örnek olacak bir memleket haline getirmek ideali ve iradesidir. Türk çocukları böyle bir idealizmden aldıkları kuvvetle de ilim ve fikir, fen ve teknik, sanat ve kültür alanlarındaki çalışmaları ile medeniyet ve insanlık yolunda hızla ilerleyeceklerdir... Bizim eğitim ve öğretimde çalışmalarımız, aynı zamanda maddi ve manevi unsur ve değerleri beraber, muvazeneli bir şekilde geliştirme esasına dayanmaktadır. Bunun için vücut ile düşünce, duygu ve irade hayatını bir bütün halinde geliştirmeğe; ilim ve teknik yanında fikir ve sanat hayatının gelişmesine ve genişlemesine, beraberliği ve muvazeneyi sağlayacak derecede bilhassa önem vereceğiz... Biz Türkiye'nin dilediğimiz seviyeye yükselmesinin, her şeyden evvel bu seviyenin gerekli kıldığı zihniyet ve kıymetlerin memleket hayatında hakim hale gelmesiyle mümkün olacağı kanaatindeyiz. Gerek bu zihniyet ve kıymetlere sahip yeni nesillerin yetiştirilmesi, gerek bu zihniyet ve kıymetlerin vatandaşlar tarafından benimsenerek bütünüyle memlekette hakim hale gelmesi, her şeyden evvel Milli Eğitime düşen bir iş, bir vazifedir... (Adalet Partisi, 1964, s.3-7).

AP programında, yetiştirilecek bireylere toplumun, medeniyetin ve dünyanın asli değerlerinin kazandırılarak bir meslek sahibi olmasının amaçlandığı görülmektedir. Değişen dünyada, yeni değerlerle donanmış bireyler yetiştirilmesinin öneminin vurgulandığı programda eğitimin idealizm ve realizm felsefelerine dayandırılacağı belirtilmiştir. Böyle bir sistemde yetiştirilecek bireylerin Türkiye'yi amaçlanan gerçek medeniyet, millet ve

insanlık seviyesine ulaştırmak, dünyaya örnek olacak bir ülke haline getirmek idealine ve gücüne sahip olarak yetiştirilmeleri amaçlanmaktadır.

AP'nin Parti programında, Milli Eğitim Politikasının esasları ise şöyle belirtilmiştir:

Biz eğitim ve  ğretim kurumlarımızın batı medeniyetinin zihniyet ve temel kıymetlerini de gereği gibi kazandıramadıklarına kani bulunuyoruz. Çünkü böyle olmasaydı, bugün Batı medeniyetinin zihniyeti, ilimle beraber hürriyet ve hukuk fikirleri memlekette hakim hale gelir, her sahadaki çalışmalarımıza yön verici olurlardı... Biz eğitim ve  ğretim kurumlarımızın, bizi biz yapan; diğer içtimai b t nlerden ayıran; yüceltici, milli, manevi, kültür değerlerimizi, ferdi ve içtimai şahsiyetimizin dayandığı temel kıymetleri; bilhassa bu kıymetleri muhafaza etmek, geliştirmek böylece millet olarak yaşamak ve yükseltmek iradesini de gereği gibi kazandıramadığını müşahade ediyoruz. Bunun için, eğitim ve  ğretim kurumlarımızın Batı medeniyetinin temel kıymetleri ile beraber, millet hayatımızın temel kıymetlerini de tam kazandırması, muhafaza ve geliştirme iradesine sahip kılınması hususunda gerekli olan şart ve imkanları sağlamak, Milli Eğitim politikamızın dayanacağı esaslardan biri olacaktır... (Adalet Partisi, 1964, s. 9-10).

AP'nin Milli Eğitim politikasında, bugüne kadar yetiştirilen bireylere, milli, manevi ve kültürel değerlerimiz ile batı medeniyetine ait değerlerin tam olarak kazandırılmadığının vurgulandığı ve bu durumun AP döneminde ön plana çıkarılarak gerek milli ve kültürel değerlerin, gerekse Batı medeniyetinin değerlerinin yetiştirilecek bireylere bir arada kazandırılmasının amaçlandığı görülmektedir.

AP'nin genel başkanı ve dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in I. Demirel Hükümeti (1965-1969) programında eğitim politikası şöyle açıklanmaktadır:

Milli eğitim politikamızın temeli; vatandaşın bir kül halinde kalkınabilmesine, maddi ve manevi hayatını teçhiz ederek ve milli şuuru hakim kılarak yetişmesine yardım etmektir. Milli eğitim davası, Türkiye'de hürriyet rejiminin ve demokratik düzenin temelini besleyen bir kaynak olduğu kadar, memleket kalkınmasının en güçlü vasıtalarından biridir. Bunun için her şeyden önce temel eğitim meselesini halletmek, düşük olan okur - yazar oranını yükseltmek gerekmektedir. Temel eğitime paralel olarak orta  ğretim, teknik  ğretim ve yükseköğretim faaliyetlerini de geliştirmek zorundayız. Bu arada yetişkinlerin eğitimini de ihmal etmemek mevkiindeyiz. Bütün köylerin okula kavuşturulması, ilköğretim kadrosuna yeter sayıda  ğretmen yetiştirilmesi için gereken tedbirler alınacaktır.  ğretmelerin hayat şartları, maddi ve manevi ihtiyaçları yakından takip edilecektir. Kabiliyetli köy çocuklarının öğretime devam edebilmesi, muhtaç durumda olanlara Devletin yardım elini uzatabilmesi için parasız yatılı  ğrenci adedini süratle artıracadığız (TBMM, 1965).

Demirel'in yaklaşık dört yıl iktidarda kalan birinci hükümeti, programında vatandaşların maddi ve manevi yönden donanımlı, milli bilinç sahibi bireyler olarak topyek n kalkınmasını amaçlamaktadır.

II. Demirel Hükümeti (1969-1970) programında ise eğitime ilişkin olarak şu hususun ön plana çıktığı görülmektedir:

Hükümetimiz Türkiye'de eğitimle ilgili olarak çeşitli meselelerin var olduğuna inanmaktadır. Her Türk gencine istidadına göre eğitim imkânı sağlamak yeni müesseseler kurmak zorundayız. Genel olarak eğitimin memleketimizin ihtiyaçlarına uygun ve amaçlarına evrik bir nitelik kazanması lüzumuna kaniiz. Eğitim sistemimizi, bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarına cevap

verecek ve bütün kademeleri kapsayacak bir denge ve irtibat içinde düzenlemek programları ıslah eylemek karındayız (TBMM, 1969).

II. Demirel Hükümeti programında öne çıkan nokta her Türk gencinin ilgi ve yeteneklerine göre eğitim almasını sağlayacak yeni kurumlar kurulması düşüncesidir. Bunda amacın, eğitim sisteminin bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmasını sağlamak olduğu vurgulanmaktadır.

III. Demirel Hükümeti (1970-1971) programında, hükümetin eğitim politikası ise şöyle açıklanmaktadır:

...Eğitimin büyük vatandaş kütelleri için fırsat eşitliği içinde herkese açık ve yaygın bir hizmet haline getirilmesi suretiyle her Türk gencine eğitim imkânı sağlanırken, bu hizmetin milli insan gücü potansiyelimizi kalkınma hedeflerine yöneltici bir vasıf ve seviyeye yükseltilmesi de, önemle ele alacağımız konulardandır. Eğitim faaliyetlerinin, istihdam ihtiyaçlarımıza uygun insan gücünün yetiştirilmesi yanında, milli ümitlerimizin mihrakı olan Türk gençliğinin, bu ümitlere lâyık olacak şekilde ve milli şuurumuzu yüksek seviyede tutarak eğitilmesi; Cumhuriyet hükümetlerinin önemle takip edecekleri milli bir dava teşkil etmektedir. Hükümetimiz, bir taraftan Milli Eğitim hizmetleri çerçevesinde okul içi ve okul dışı eğitim programlarıyla, diğer taraftan gençlik ve spor hizmetleri çerçevesinde zaman değerlendirici spor ve kültür faaliyetleriyle, Türk gençliğinin bu istikâmetteki maddi ve manevi gelişme ihtiyaçlarına cevap vermek karındadır. Eğitim sistemimizde hedef ve metotların, bugünün ve yarının ihtiyaçlarına göre geliştirilmesi ve gençliğin yetiştirilmesi ile birlikte, milli kültürümüzün ve tarihi değerlerimizin korunması ve yaşayan nesillere tanıtılması, kültür ve sanat alanında yaratıcı faaliyetlerin teşviki, Hükümetimizin üzerinde önemle duracağı konulardır. Milletimizin maddi ve teknik gücünü yükseltici çalışmaları tamamlayan manevi ve kültürel gayretler desteklenecek, medeniyet ailesi içindeki geleneksel mevkiimizin muhafazası kadar milli istidadımızın yaratacağı eserlerle de Türk milletinin insanlık alemine yeni katkılarda bulunması teşvik edilecektir.... (TBMM, 1970).

III. Demirel Hükümeti Programında eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması amacı öne çıkmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanmasının, milli insan gücümüzü olumlu yönde etkileyeceği ve kalkınma hedeflerine ulaşmamızı kolaylaştıracağı vurgulanmaktadır. Hükümetin, milli eğitim hizmetlerinde okul içi ve okul dışı eğitim programlarıyla, gençlik ve spor hizmetleri çerçevesinde zaman değerlendirici spor ve kültür faaliyetleriyle, Türk gençlerini maddi ve manevi gelişme ihtiyaçlarını karşılamayı amaçladığı belirtilmektedir. Eğitim sisteminde amaç ve metotların bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte geliştirilerek gençliğin yetiştirilmesi ve milli kültürün ve tarihi değerlerin korunması, gelecek nesillere aktarılması, kültür ve sanat alanında çeşitli faaliyetlerin teşvik edilmesi hükümetin önem vermeyi planladığı konulardır.

AP Hükümeti'nde 28.10.1965 ve 1.4.1967 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Orhan Dengiz'in Milli Eğitim Tebliğler Dergisinde öğretmenlere yönelik yayınladığı mesajında eğitim politikası açısından söyledikleri önemlidir:

Esas hedefimiz, insanlık tarihi boyunca sayısız medeniyetlerin beşiği olan güzel yurdumuzda ekonomik, sosyal ve manevi kalkınmamızın temeli olan Milli Eğitimimizi Anayasa düzeni ve Atatürk devrimleri içerisinde sağlamaya çalışmaktır. Milli Eğitim politikamızın temeli, hükümet

programında da belirtildiği gibi vatandaşın bir kül halinde kalkınabilmesine, maddi ve manevi hayatını teçhiz ederek milli şuuru hakim kılarak yetişmesine yardım etmektir. Milli eğitim davası, Türkiye’de hürriyet rejiminin ve demokratik düzenin temelini besleyen bir kaynak olduğu kadar, memleket kalkınmasının en güçlü vasıtalarından biridir. Bir yandan çocuklarımıza ilgi ve yeteneklerine uygun bir eğitim vermek, bu maksatla milli eğitim kurumlarımızı uzun süreli bir plana göre ve sosyal adalet ve fırsat eşitliği içinde yurdumuzun her tarafına yaymak ve geliştirmek, diğer yandan milli kalkınmamız için her seviyeden genel kültür ve teknik bilgilerle donanmış elemanlar yetiştirmek ve nihayet milletimi dünyanın içinde bulunduğu bilim, teknik ve kültür hamlesinin ortağı haline getirmek, temel ilkelerimizdendir (MEB, 1965, s. 419-420).

Bakan Dengiz’in söylemlerinden, Milli Eğitim Sisteminin ekonomik, sosyal ve manevi açıdan kalkınmanın temeli olarak görüldüğü ve Anayasal düzenlemeler ve Atatürk devrimlerine bu sistemde bağlı kalınacağı anlaşılmaktadır. Milli Eğitimde hükümet programı doğrultusunda vatandaşların bir bütün halinde, maddi ve manevi yönlerden gerekli donanımına sahip, milli şuuru sahibi bireyler olarak yetiştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Milli eğitime, kalkınmanın en güçlü araçlarından biri olduğu kadar hürriyetlerin ve demokrasinin temellerinin bireylere kazandırıldığı bir araç olduğu vurgusu yapılmaktadır. Sosyal adalet ve fırsat eşitliğini temel alan bir düzende yetiştirilecek bireylerin, milli kalkınmamızı sağlamak amacıyla gerekli genel kültür ve teknik bilgilerle donanmış, milletimizi dünyada bilim, teknik ve kültür hamlesinin ortağı haline getirecek bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir.

Orhan Dengiz döneminde, 789 Sayılı Maarif Teşkilatı Hakkında Kanunla Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan ve 1926 yılından beri önemli işler yapan Talim ve Terbiye Dairesinin yapısını ve görevlerini düzenleyen bir yönetmelikle 15.6. 1966 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu yeni bir yapıya kavuşturulmuştur.

2.4.1967-3.4.1969 tarihleri arasında AP iktidarında Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunan İlhami Ertem’in meslektaşlara mesajı başlığıyla yayınlanan genelgede yetiştirilecek bireylerin niteliklerine vurgu yapmaktadır

Milli Eğitim Bakanlığı görevini devralmış bulunuyorum. Hedefimiz, Cumhuriyete, demokratik nizama içten inanmış, hür düşünceli, birbirlerini seven ve sayan, karakterli, faziletli, ahlaklı, ilmi zihniyeti benimsemiş, müsamahalı, hızla sosyal ve ekonomik kalkınmamızı gerçekleştirecek bilgide ve ehliyetle, manevi gücünü Türk Milletinin büyüklüğünden, birliğinden ve bütünlüğünden alan Milliyetçi, yapıcı ve yaratıcı gençler yetiştirmek... (MEB, 1967, s.97).

Bakan Ertem’in sözlerinden yetiştirilecek bireylerin Cumhuriyete ve demokratik düzene içten bir bağlılık duyan, özgür düşünen, insanları seven ve sayan, karakter sahibi, faziletli, ahlaklı, bilimsel düşünceyi benimseyen, hoşgörülü, milletimizin ekonomik ve sosyal kalkınmasını hızlı bir şekilde gerçekleştirebilecek bilgi ve yeterliliğe sahip, manevi gücünü Türk Milletinin büyüklüğünden, birliğinden ve bütünlüğünden alan Milliyetçi, yapıcı ve yaratıcı bireyler olarak yetiştirilmelerinin amaçlandığı görülmektedir.

3.11.1969-26.3.1971 tarihleri arasında II. Demirel Hükümetinin Milli Eğitim Bakanlığı görevini yürüten Orhan Oğuz, göreve başlamasıyla ilgili valiliklere ve teşkilata gönderdiği genelgede şunları belirtmektedir:

Dün, medeniyet tarihini, kafa ve ruh kudretinin sayısız eserleri ile zenginleştirmiş olan Türk Milleti, bugün yepyeni bir çağın eşiğinde, ilmin, tekniğin ve sanatın bütün alanlarında dev adımlarıyla aşılacak mesafeler için yarışmak, yeni bir dünyanın yaratılışında rol almak, bu çabalara fiilen ortak olmak durumundadır. Bu kaçınılmaz görev ve sorumluluk bize, her şeyden önce, insan gücü ihtiyaçlarımızı, bir plana bağlı olarak zamanında ve yeterince karşılamak mecburiyetini telkin etmektedir. Ancak bu, bizimki gibi hür ve demokratik bir toplumda, bir imal, bir fabrikasyon meselesi değildir. Hiç şüphesiz burada, kişinin bütün temel hak ve hürriyetlerine saygılı ve insan hassasiyetine dayalı bir rejimde, gereğince eğitilen vatandaşın serbest iradesi ile memleket ihtiyaçları arasında kurulacak hassas bir ilgiyi, dengeyi sağlamak bahis konusudur. Diğer taraftan, milli eğitim sistemimizin, süratle gelişen teknolojinin icaplarına derhal cevap vermesini, yeni ihtiyaçların karşılanmasında yetersiz eski metotların yerine yeni metotlarla değiştirilmesini kesin bir zaruret olarak görüyorum. Ayrıca, bütün bunlardan önce gelen bir ihtiyaçla biz, istisnasız bütün öğretim kademelerinde Türk gençliğini yarına, milletimizin örf ve ananelerine vakıf ve saygılı, Cumhuriyet, demokrasi ve Atatürk ilkelerine candan bağlı, kafa, ruh ve beden gücü ile üstün, kaderde ortak oluşun şuuru içinde bölünmez bir bütün, milliyetçi ve memleketçi nesiller olarak hazırlamak mecburiyetindeyiz. Hür ve medeni bir ortamda, refah ve mutluluğa erişme çabalarımızın, şuurlu, bilgili ve disiplinli bir çalışma itiyadı kazanmaya bağlı olduğu asla unutulmamalıdır (MEB, 1969, s. 419).

Bakan Oğuz'un genelgesinde yetiştirilecek bireylerin milletimizin örf ve adetlerini bilen ve bunlara saygı gösteren, Cumhuriyet, demokrasi ve Atatürk İlkelerine gönülden bağlı, zihin, ruh ve beden yönünden güçlü, milletiyle kaderde bir olduğunun bilinciyle bütünlük içinde olan, milliyetçi ve memleketçi bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmaktadır. Özgür ve çağdaş bir ortamda refah ve mutluluğa erişmek için ise bilinçli, bilgili ve disiplinli bir çalışma alışkanlığı kazanmak gerektiği belirtilmektedir.

27 Mayıs 1960 ihtilali sonrasında tüm devlet faaliyetlerinin belirli bir plan ve düzen içinde yürütülmesi amacıyla 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Türkiye'de artık eğitim, ekonomi, sağlık gibi birçok alanda izlenecek yol ve ulaşılmaları amaçlanan hedeflerin yer aldığı, DPT tarafından hazırlanan kalkınma planları öne çıkmaktadır. 1960-1970 yılları arasında Türkiye'de iki kalkınma planı hazırlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci kalkınma planı olan 1963-1967 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanarak 1962 yılında kabul edilmiştir.

Birinci beş yıllık kalkınma planında eğitimin kalkınmanın en önemli araçlarından biri olduğu, ulaşılmak istenen düzenin değerlerini yerleştirmek, toplumu bu hedefe yöneltecek kişi ve grup davranışlarını yaratmak, buna engel olabilecek değer ve davranışları değiştirmenin eğitim yoluyla mümkün olduğu, kalkınmanın gerçekleşmesi için gerekli nitelikte ve sayıda elemanların yetiştirilmesini sağlayan, toplumda kişilere kabiliyetlerine göre yetişme imkânı sağlayan sosyal adalet ve fırsat eşitliği sunan bir araç olduğu, eğitimin insanlara, doğal ve toplumsal çevrelerini tanımada bilinçli hareket etmek imkânlarını veren,

refah ve mutluluklarını artıran en önemli sosyal bir hizmet olduğu vurgulanmaktadır. Toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve Türk toplumunun ihtiyaç ve şartlarına uygun insan yetiştirilmesi büyük bir öncelik olduğu belirtilen Birinci Kalkınma Plânında eğitim politikasında dikkate alınması gereken ilkeler belirlenmiştir (DPT, 1963). Bu ilkelere göre; Eğitim sistemi toplumdaki çeşitli görevlerin vatandaşlar arasında kabiliyetlerine göre dağıtılmasını sağlayacak bir şekilde düzenlenecek ve durumları ne olursa olsun kabiliyetli öğrencilerin bütün eğitim imkânlarından yararlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda gerekli tedbirlerin eğitim programları kapsamında alınacağı belirtilmiştir (DPT, 1963).

Tespit edilmiş öğrenim kapasitesinden fazla talep olan okullara girişte çeşitli seçme usulleri uygulanması, gelir durumu elverişli olmayan başarılı öğrencilerin yükselmesine imkân verecek geniş bir burs sistemi kurulması, eğitimde yatay ve dikey geçişlere yer verilmesi, belli bir meslek adamı yetiştirmeyi amaçlayan okul mezunlarının üst okullara geçişini sağlamak için yetiştiği meslek alanında gerektiği kadar hizmet görerek iş alanının kazandıracağı imkân ve iktidarlardan yararlanmasının sağlanması, eğitim sisteminde Türk toplumunun ihtiyaçlarına ve şartlarına uygun insanların yetiştirilmesine yönelmenin gerçekleşmesi amaçlanmıştır (DPT, 1963).

İlköğretimde gelecek on beş yıl içinde okul çağındaki nüfusun tamamına okul imkânları sağlama, ilköğretim dışındaki eğitim kurumlarında vatandaşların kendileri için yapılan harcamaları belli ölçülerde ve imkânları olduğu zaman ödemelerini sağlama, her kademedeki eğitim kurumlarında seçmelerin kabiliyete göre yapılması ve imkânları olmayanlara geniş bir burs sistemi ile yükselme yollarının açık tutulması amaçlanmıştır. Eğitim hedeflerine ulaşmak için gerekli ve elverişli alanlarda yapılacak yatırımlara halkın katılma isteğinin değerlendirilmesi, her basamakta öğretmen ihtiyacının karşılanması için gerekli tedbirlerin alınması belirtilmiştir (DPT, 1963).

Birinci beş yıllık kalkınma planında insan yetiştirme süreci olan eğitimin detaylı bir biçimde ele alındığı, kalkınmanın aracı olarak görülen eğitimde atılması düşünülen adımların kapsamlı olarak belirlendiği görülmektedir.

1968-1972 Yılları arasını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında eğitim, amacı vatandaşlara çevrelerini tanımak, şuurulu davranmak, toplumsal değişmelere uyum sağlamalarına yardımcı olmak, kazanılan bilgi ve becerilerle kendisinin ve çevresinin refah ve mutluluğunu artırmak olan sosyal bir hizmet olarak tanımlanmaktadır. Eğitim aracılığıyla vatandaşlara toplum içinde ve çalışma alanlarında gerekli bilgi, alışkanlık ve beceriler

verilerek eğitim kademelerinin çalışma hayatı ile ilişkisinin sağlanacağı ve böylece vatandaşların devamlı değişen bir dünya için hazırlanmasının gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Birinci beş yıllık kalkınma planında olduğu gibi, ikinci beş yıllık kalkınma planında da vatandaşların temel eğitim kademesinden sonra Devlet tarafından sağlanan eğitim imkanlarından yararlanmasının, fırsat eşitliği ilkesi doğrultusunda düzenleneceği, geniş bir burs ve yatılılık sistemi ile kabiliyetli öğrencilerin ekonomik güçleri ve buldukları çevrenin şartları ile kısıtlanmadan eğitimin en üst kademelerine çıkmalarının gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. İkinci beş yıllık kalkınma planında daha üst devam edemeyenlerin yeterli bir temel eğitim almaları sağlanması ve ilkokulu bitirmeleri amacıyla, ilkokul öğrenim programları yeniden düzenlenmesi ilköğretimi tamamlayıcı yaygın eğitim programları geliştirileceği belirtilmiştir. İlköğretimin İlkokul çağındaki bütün nüfusu kapsamayı, kaynakların sınırlılığı nedeniyle ilköğretim üstündeki kademelerde yaratılacak eğitim kapasitelerinin kalkınmanın gerektirdiği insan gücü taleplerini karşılayıcı yönde geliştirilmesi, birinci beş yıllık kalkınma planında belirtildiği gibi yine sınırlı eğitim imkanlarından yararlanacak öğrencilerin çeşitli seçme yöntemleriyle belirleneceği açıklanmıştır. Bütün öğretim kurumlarının öğretim programlarının devamlı olarak değerlendirilmesi ve geliştirilmesi, öğretim programlarına katkı sağlayacak araştırma ve bilimsel gelişmelerin izlenmesi ilk kez bir kalkınma planında, ikinci beş yıllık kalkınma planında yer almaktadır. Öğretmen yetiştirmede ve hizmet içi eğitimde, genel, mesleki ve teknik eğitimin bütün kademelerinde ders programları arasında, tek bir eğitim anlayışına uygun olarak, birlik sağlanacağı belirtilmiştir. Örgün eğitim yanında, vatandaşlık haklarının kullanılması ve görevlerinin yerine getirilmesi yönünden gerekli olan okur - yazarlık eğitimi ile toplumun bilgi seviyesinin yükseltilmesi, çeşitli çalışma konularında ve özellikle sanayide verimliliği artırmak amacıyla yaygın eğitim çalışmalarına ve yetiştirme programlarına öncelik verilmesi, köylerden şehirlere gelenleri yeni çevre ve çalışma alanlarına uyum sağlamalarının amaçlanması gerektiği vurgulanmıştır. Eğitimden beklenen genel ve özel faydaların sağlanması amacıyla, bütün eğitim kademelerinde öğretim programlarının, eğitimde iş ilkesini gerçekleştirecek yönde ve yeterli bir beden ve sanat eğitimi programı ile desteklenerek düzenlenmesi, bütün eğitim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı içinde toplanmasının esas olduğu ve bu anlamda Milli Savunma, sağlık, tarım ve emniyetle ilgili eğitim kurumları dışındaki bütün eğitim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması tamamlanması ikinci beş yıllık kalkınma planında hedeflenmiştir (DPT, 1972a).

İkinci beş yıllık kalkınma planında da tıpkı birincisinde olduğu gibi insan yetiştirme sistemi olan eğitimde atılacak adımlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Her iki kalkınma planında da eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması üzerinde durulmuştur. İkinci beş yıllık kalkınma planında birinciden farklı olarak eğitime bireyin toplumsallaşmasının bir aracı olarak bakılması ön plana çıkmaktadır. Ayrıca öğretim programlarının sürekli olarak geliştirilmesine ilk kez bir kalkınma planında vurgu yapıldığı görülmektedir.

1960-1970 yılları arasında Türkiye’de iki Milli eğitim şurası toplanmıştır. 1962 yılında gerçekleştirilen VII. Milli Eğitim Şurasında Milli Eğitim Ülkümüz ve Milli Eğitimin Temel İlkeleri belirlenmiştir. 1970 yılında ise VIII. Milli Eğitim Şurası toplanmıştır.

5-15 Şubat 1962 tarihlerinde gerçekleştirilen VII. Milli Eğitim Şurasının gündemini ilköğretim, ortaöğretim, teknik öğretim, eğitimimizde ölçme ve değerlendirme, din ile ilgili eğitim ve öğretim, milli savunma ile ilgili eğitim ve öğretim, eğitim vakıfları gibi konular oluşturmaktadır (MEB, 1962).

VII. Milli Eğitim Şurası, 1960 Askeri Darbesinden sonra toplanan ilk Milli Eğitim Şurasıdır. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun kabulünden sonra ve ülkenin planlı kalkınma dönemine geçmesine rastlayan şura, bu noktalardan önem taşımaktadır. Planlı kalkınma dönemine girilmesi, VII. Milli Eğitim Şurasında da etkisini göstermiştir. Şura dokümanlarında bu durum şöyle görülmektedir:

Milli Eğitim, Devletçe, gençleri yetiştirmenin sadece bir vasıtası değil, aynı zamanda ve özellikle milli kalkınmayı hızlandıracak ve gerçekleştirecek verimli bir yatırım olarak mütalaa edilmelidir... Şu halde, (1)önce memleketin eğitim ihtiyaçlarını tespit ve bu ihtiyaçların icaplarına göre eğitimin temel ilkelerini vaz etmekle işe başlamak; (2)sonra bu temel ilkelere dayanarak veya bunları kriter alarak, eğitim sistemine eğitim sistemine dahil her derece ve tipteki kurumları ciddi bir revizyona tabi tutmak veya yeniden kurmak, böylelikle eğitim hayatında asgari istikrarı sağlayacak sistemi sağlamlaştırmak; (3)nihayet bu sistem içinde ve memleketin milli gelirini ve insan gücü ihtiyaçlarını dikkate alarak eğitimin bütün memlekette yayılmasını ve gelişmesini sağlayacak uzun süreli planı hazırlamak en doğru yoldur (MEB, 1962, s. 17).

VII. Milli Eğitim Şurasında Milli Eğitimin, devlet tarafından bireyleri yetiştirmenin aracı olmanın yanında milli kalkınmayı hızlandıracak ve geliştirecek verimli bir yatırım olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu verimli yatırımı gerçekleştirebilmek için ise uzun süreli bir plan hazırlamanın gerekliliği belirtilmektedir.

19 Aralık 1960 tarihinde kurulan Milli Eğitim Planlama Kurulunun çalışmaları doğrultusunda kurulan komisyonlarda Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu ve Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyonun Raporu incelenerek durum tespiti yapılmış ve on yıllık program taslakları hazırlanmış ve çeşitli mevzuat değişikliklerini içeren tekliflere ilişkin raporlar hazırlanmıştır.

Planlama Kurulunun oluşturduğu Koordinasyon Grubunun çalışmaları sonucu elde edilen ve şuraya sunulan ve kabul edilen maddeler şöyledir:

Türk toplumunun eğitim ihtiyaçları ve bunlara cevap verecek eğitim sisteminin esasları olan milli eğitim ülkümüz belirlenmiş, bu ülkeye ulaştırılan amaç ve ilkeler tespit edilmiş ve Milli Eğitimin Temel İlkeleri olarak adlandırılmıştır.

Milli Eğitim ülkümüz, Türk Milleti'nin bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur etrafında toplamak; milli, ahlaki, insani üstün değerlerini geliştirmek; milletimizi hür düşünce, sosyal zihniyetle demokratik düşüncenin hakim olduğu, kişisel teşebbüse ve toplum sorumluluğuna değer veren bir anlayış içinde bilgi, teknik, güzel sanatlar ve ekonomi bakımından çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı haline getirmektir. Bu ülkeye ulaşmak için her yaştakileri eşit eğitim imkanları içinde, istidat ve kabiliyetlerine göre en üstün seviyede yetiştirmek; milletimize ve insanlığa yararlı, iyi ve verimli yurttaşlar haline getirmek; sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gereken çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamak Milli Eğitimin amacıdır (MEB, 1962, s. 115).

VII. Milli Eğitim Şurasında Milli Eğitimin Ülküsü, Türk Milletinin bütün bireylerini kaderde, sevinçte ve üzüntüde ortak, bölünmez bir bütün halinde milli bilinç etrafında birleştirmek, onların milli, ahlaki ve insani üstün değerlerini geliştirerek milletimizi özgür ve demokratik düşüncenin hakim olduğu ve bireysel girişimciliğe, toplum sorumluluğuna değer veren bir sistemde bilim, teknik, güzel sanatlar ve ekonomi alanlarında çağdaş medeniyetin yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir üyesi olarak yetiştirmek olarak belirlenmiştir.

Milli Eğitimin amacı ise, Milli Eğitimin Ülküsüne ulaşmak için gençleri ve yetişkinleri, onlara eşit eğitim imkanları sunarak, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda en iyi şekilde yetiştirmek ve böylece sosyal ve ekonomik kalkınma programlarımızı gerçekleştirecek nitelikteki insan gücünü hazırlamak olarak belirlenmiştir.

Milli Eğitim Ülküsünü ve Milli Eğitimin amacını gerçekleştirmek için, Genel Kurulca kabul edilen Milli Eğitimin Temel İlkeleri, Milli Eğitimin yetişmesini sağlayacağı yurttaş tipinin özellikleri şeklinde, Toplumsal Yönden, Kişisel Yönden, Ekonomik Hayat Yönünden olmak üzere üç başlık altında açıklanmıştır. Bu ilkeler, aynı zamanda 1968 İlkokul Programında da yer alacaktır.

VII. Milli Eğitim Şurasında, Din ile ilgili eğitim ve öğretime ilişkin olarak din öğretiminin amaçları belirlenmiştir. Buna göre;

Anayasa ve Tevhid-i Tedrisat Kanununun ilgili hükümlerinin ışığı altında Milli Eğitim Bakanlığına düşen din eğitimi ve öğretiminin başlıca hedefi:

İlkokullarda ve ortaokullarda meslek okullarının ortaokula denk kısımlarında öğrencilerin gelişim ve anlayış seviyelerine uygun olarak karakter ve ahlak eğitimi de desteklemek üzere, dini duygularla inanç ve ibadet hakkında temel bilgileri kazandırmak;

Diyanet İşleri Teşkilatında görev alacak her türlü dini hizmet erbabı ile din alanında öğretim yapacak çeşitli personelin, görevlerinde yetkili hale gelmeleri için, mesleki öğretimini sağlamaktır (MEB, 1962, s. 163).

1960-1970 yılları arası dönemde MBK'nın etkisi her alanda olduğu gibi eğitim alanında da kendini göstermektedir. MBK'nın ve daha sonra iktidara gelen hükümetlerin programlarında, devlet adamlarının görüşlerinde ve gerçekleştirilen milli eğitim şuralarında, kalkınma planlarında “eğitimde fırsat eşitliğinin” sağlanması amacı ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Türkiye’de planlı kalkınma dönemine geçilen bu yıllarda kalkınma planlarının gerektirdiği sayı ve nitelikte insan yetiştirmenin önemine vurgu yapıldığı görülür.

MBK döneminde Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyonun kurulması ve bu komisyonun çalışmalarının amacı İlköğretim Kanunu’nu hazırlayarak Milli Birlik Komitesi’ne sunmaktır. MBK, DP döneminde İlköğretim Kanun Tasarısı olarak düzenlenen ama yasalaştırılmayan tasarıya dayalı olarak 5.1.1961 tarihinde 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununu çıkarmıştır.

MBK döneminde ve devamında kurulan koalisyon hükümetleri dönemlerinde devlet adamlarının görüşlerinde öne çıkan kavram “Atatürk Milliyetçiliği” kavramıdır. Bu dönemde Türk Milli Eğitiminin temel felsefesinin Atatürk Milliyetçiliği olduğu vurgulanmaktadır.

1960 Darbesinden sonra toplanan VII. Milli Eğitim Şurasında Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri ve Din Öğretiminin amaçları belirlenmiştir. Türk Milli Eğitiminin temel İlkeleri bu dönemde geliştirilen ve uygulanan aynı zamanda 1968 İlkokul Programı üzerinde de son derece etkilidir. Din öğretimini amaçlarının belirlenmesiyle de 1968 İlkokul Programında Din derslerine yer verilerek Milli Eğitim Bakanlığının, ilköğretimde öğrencilere seviyelerine uygun bir şekilde karakter ve ahlak eğitimlerini destekleyecek nitelikte dini duygular, inanç ve ibadet hakkında temel dini bilgiler kazandırması amaçlanmıştır.

Bu döneme damgasını vuran belki de en önemli gelişme 1961 Anayasasının kabulüdür. Anayasada ilköğretim tanımlanmış, 222 sayılı İlköğretim Temel Kanunuyla eğitim işleri bir plana bağlanmış, bilim ve sanat hürriyeti belirlenmiş, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanacağı belirtilmiş, Din ve Vicdan hürriyeti Anayasayla teminat altına alınmıştır.

1960-1970 yılları arasında yukarıda verilen gelişmeler ve görüşler doğrultusunda bireylerin; ahlaki ve insani üstün değerlere sahip, bilimsel düşünmeyi ilke edinen, Cumhuriyet, demokrasi ve Atatürk İlkelerine gönülden bağlı, Cumhuriyete ve demokratik düzene içten bağlılık duyan, çalışma alışkanlığına sahip, değişen dünyada, yeni değerlerle donanmış, dini

duygular, inanç ve ibadet hakkında temel dini bilgilere sahip, düşüncelerini özgürce aktaran, faziletli, hoşgörülü, insanları seven ve sayan, karakterli, milletimizin örf ve adetlerini bilen ve bunlara saygı gösteren, milletiyle kaderde bir olduğunun bilinciyle bütünlük içinde olan, milli kalkınmamızı sağlayacak gerekli genel kültür ve teknik bilgilerle donanmış, milli ve kültürel değerlerini ve Batı medeniyetinin değerlerini bilen, Milliyetçi, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmayı amaçlayan, yapıcı ve yaratıcı, zihin, ruh ve beden yönünden güçlü bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmüştür. Bu niteliklerin, 1960-1971 yılları arasında Türkiye’de yeni geliştirilen ve uygulamaya konulan 1968 İlkokul Programında tamamına yakınının yetiştirilecek bireylere kazandırılması amaçlanmıştır. Sadece “değişen dünyada yeni değerlerle donanmış olma” niteliğine ilişkin doğrudan herhangi bir niteliğe rastlanmamaktadır. (Bkz. Tablo 12).

4.2.3.2. 1968 İlkokul Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması

Düşünülen Temel Nitelikler

27 Mayıs 1960 askeri yönetiminin ilköğretimi geliştirme çalışmaları kapsamında 1948 İlkokul Programı yeniden ele alınmış, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan komisyonlar ilköğretim programlarının yeniden hazırlanması doğrultusunda çalışmışlardır. Bu çalışmalar sonucunda 1962 yılında İlkokul Program Taslağı oluşturulmuş ve bu taslak program 5 yıl süreyle denenmiştir. 1962 İlköğretim program taslağı, 1968 ilkokul programına zemin oluşturmuş ve küçük değişikliklerle 1968-1969 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur.

DP döneminde başlayan 1948 İlkokul Programının revize edilme çalışmaları, 1960 darbesi sonrası 1962 yılında İlkokul Program Taslağı adını alan program geliştirme çalışmalarıyla devam etmiş ve son olarak 1968 İlkokul Programı olarak yürürlüğe girmesiyle sonuçlanmıştır. 1948 İlkokul Programının yeniden hazırlanması düşüncesi, 5 Ocak 1961’de kabul edilen 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun öngördüğü yeni anlayış ve gelişmeler doğrultusunda geliştirilen yeni program taslağı 12 Mayıs 1962’de Talim ve Terbiye Dairesine sunulmuştur. Bu taslak program 1962 Eylül ayında uygulamaya geçirilmiş ve bazı değişikliklerle 1968 İlkokul Programı olarak 1968-1969 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur.

1968 İlkokul programında dikkati çeken ilk nokta, geçmiş programlardan farklı olarak İlköğretimin amaçları ve İlkokulun eğitim ve öğretim ilkelerinin ayrı ayrı olarak verilmesidir. Yine programda, Türk Milli Eğitiminin amaçları da ayrı olarak yer almaktadır.

Türk Milli Eğitiminin amaçlarının, 1961 Anayasası'nın maddelerine atıf yapmakta olduğu görülür.

1948 İlkokul Programında toplumsal, kişisel, insan ilişkileri ve ekonomik hayat bakımından olmak üzere toplam dört kategoride verilen Milli Eğitimin amaçları, 1968 İlkokul Programında toplumsal, kişisel ve ekonomik hayat bakımından olmak üzere üç kategoride belirtilmiş, adı Türk Milli Eğitiminin Amaçları olmuş ve bazı değişikliklere uğramıştır. 1968 İlkokul Programında Türk Milli Eğitiminin amaçları şöyledir:

Milli eğitim ülkümüz, Türk Milletinin bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde milli şuur etrafında toplamak; milli, ahlaki, insani, üstün değerlerini geliştirmek; milletimizi hür düşüncenin, sosyal zihniyet ile demokratik düzenin hakim olduğu, kişisel teşebbüse ve toplum sorumluluğuna değer veren bir anlayış içinde bilgi, teknik, güzel sanatlar ve ekonomi bakımından çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı haline getirmektir. Bu ülkeye ulaşmak için her yaştakileri eşit eğitim imkanları içinde, istidat ve kabiliyetlerine göre en üst seviyede yetiştirmek; milletimize ve insanlığa yararlı, iyi ve verimli yurttaşlar haline getirmek; sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gereken çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamak milli eğitimin amacıdır (MEB, 1968, s. 1).”

1968 İlkokul programında Türk Milli Eğitiminin amaçlarında yer alan bir başka önemli nokta da demokrasi vurgusudur. Cumhuriyetin daha önceki programlarında görülen “millileşme” vurgusunun yanında “demokrasi” vurgusu yer yer görülmekteydi. Bu vurgu, 1968 İlkokul Programında önemli derecede bir artış göstermiştir. 1968 İlkokul Programında demokrasi vurgusunun önceki programlara göre artış göstermesi, yetiştirilecek bireylerin demokratik bir toplum düzeninde yetiştirilmesi ve demokratik değerleri kazanmalarına ilişkin beklentilerin arttığını göstermektedir.

1968 İlkokul Programında, Türk Milli Eğitiminin amaçları altında verilen eşit eğitim imkanları içerisinde vurgusu, hükümet programlarında ve dönemin kalkınma planlarında da üzerinde önemle durulan bir durumdur. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi, bundan sonra Hükümet Programlarında, Milli Eğitim Şuralarında, Kalkınma planlarında üzerinde önemle durulan konuların başında gelmeye başlayacaktır.

1968 İlkokul Programında İlköğretimin amaçlarının ise kişisel, insan ilişkileri, ekonomik hayat ve toplum hayatı bakımından dört başlık altında; Türk Milli Eğitiminin amaçları doğrultusunda biraz daha ayrıntılı olarak verildiği görülmektedir.

1968 İlkokul Programında İlköğretimin amaçları, yetiştirilecek bireylerin hangi niteliklere sahip olması gerektiğini açıklama yönünden önemlidir. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları, ilköğretim basamağında, aşağıda belirtilen amaçlar çerçevesi içinde gerçekleştirilmeye çalışılır:

Kişisel bakımdan;

İlkokul, çocuğa karşılanması gereken beden, ruh ve toplumla ilgili birtakım ihtiyaçları, geliştirecek çeşitli istidat ve kabiliyetleri bulunan değerli bir varlık olduğunu kavratmayı; onu, kişilik ve ahlaki karakter sahibi iyi bir yurttaş olarak yetiştirmeyi amaç bilir.

İlköğretim görmüş bir yurttaş;

Sağlığı koruyucu temel bilgileri benimsemiş, gerekli sağlık ve temizlik alışkanlıkları kazanmıştır.

Kazalara karşı uyanık ve tedbirli olmayı öğrenmiştir.

Çevresindeki bütün canlı ve cansız varlıklara değer vermeyi ve onları korumayı öğrenmiştir.

Okuma, yazma ve hesaplama gibi temel becerileri kavramıştır.

Öğrenme merak ve hevesini geliştirmiştir.

Yurt sevgisini, yurdunu tanıma ve tanıtmaya arzusu, yurda hizmet duygusu gelişmiştir.

Görev ve sorumluluk duygusu kazanmıştır.

Tabii güzelliklere ve güzel sanat eserlerine karşı ilgi ve hayranlık duymayı öğrenmiştir.

Boş zamanlarını iyi kullanma anlayış ve alışkanlığı kazanmıştır.

Başarılı olduğunda aşırı övünmeden sakınmayı, başarısızlık karşısında ümitsizliğe düşmemeyi öğrenmiştir.” (MEB, 1968, s. 3-5).

“İnsanlık ilişkileri bakımından;

İlkokul çocuğa, aile içinde ve toplumun diğer üyeleri ile olumlu bağlar kurabildiği ölçüde mutlu bir kişilik geliştirebileceğini, çevresindeki insanlarla iyi işbirliği yapabildiği ölçüde başarıya ulaşabileceğini duyurmayı ve benimsetmeyi amaç bilir.

İlköğretim görmüş bir yurttaş;

İyi bir aile hayatının dayandığı temel ilkeleri kavramış, payına düşen görev ve sorumlulukları öğrenmiş ve benimsemiştir.

Başkaları ile birlikte çalışmayı ve beraber yaşamayı öğrenmiştir.” (MEB, 1968, s. 6).

“Ekonomik hayat bakımından;

İlkokul, çocuğa, yurdun kalkınmasında, insan gücünün en değerli bir zenginlik kaynağı olduğunu ve bu kaynağı iyi şekilde geliştirmenin en verimli yatırım olacağını kavratmayı amaç edinmiştir.

İlköğretim görmüş bir yurttaş;

İnsan gücünün ve tabiat kaynaklarının çevresinin ve yurdun kalkınmasındaki önemini kavramıştır. Yaptığı her işi dikkatli, özenli, düzgün yapar. Kendi eşyasını, okulunu, milli eserleri dikkatli ve özenli kullanmaya, iyi korumaya çalışır.

Toplumun bağımsız ve etkin bir üyesi olmak için çalışmanın, iyi bir üretici olmanın ve geçimini sağlamanın gerekliliğine inanmıştır.

İyi bir tüketici olmanın memleket ekonomisindeki önemini kavramıştır.” (MEB, 1968, s. 6-7).

“Toplum hayatı bakımından;

İlkokul, çocuğa, Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir devlet olduğunu, Türkiye Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün teşkil ettiğini ve dünya milletleri ailesinin şerefli ve yapıcı bir üyesi olduğunu kavratmayı amaçlar.

İlköğretim görmüş bir yurttaş;

Şerefli bir tarihe sahip büyük bir milletin evladı olmanın gururunu duyar

Demokrasi ilkelerini kavramaya başlamıştır; bütün ilişkilerinde bu ilkeleri uygulamaya çalışır.

Toplumların ilerleme ve yükselmesinde bilim ve teknolojinin önemini kavramıştır (MEB, 1968, s. 7-8).

1968 İlkokul Programında yer alan dersler aşağıda Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11

İlkokulların Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi 1968 İlkokul Programı

Dersler	Sınıflar				
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	10	10	10	6	6
Matematik	5	5	5	4	4
Fen Bilgisi	-	-	-	4	4
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3
Hayat Bilgisi	5	5	5	-	-
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	-	-	-	2	2
Resim-İş	1	1	1	2	2
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	3	3	3	3	3
Toplam	25	25	25	25	25

Kaynak: MEB, 1968, s. 269-299.

1968 İlkokul programında derslere ilişkin olarak dikkati çeken bir nokta öğretimde toplulaştırmadır. Bu durum, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi derslerinin “Sosyal Bilgiler” dersi adı altında, Tabiat Bilgisi, Aile Bilgisi ve Tarım-İş derslerinin de “Fen ve Tabiat Bilgileri” dersi adı altında birleştirilmesidir.

1968 İlkokul Programında toplu öğretim ilkesinin benimsenmesinin yanında göze çarpan hususlardan biri de öğretimde öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine vurgu yapılmış olmasıdır. Ayrıca öğrencilerin yaparak öğrenmesinin yer alması gibi günümüzün bazı kavramlarına vurgu yapıldığı görülür.

1968 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, programda yer alan derslerin amaçlarında görülmektedir.

1968 İlkokul Programında Hayat Bilgisi Dersinin amaçları; öğrencilerin yakın çevreyi tanıma ile ilgili yetenek ve becerilerinin gelişmesi yönünden, yurttaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden, ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirme yönünden, daha iyi yaşama yeteneklerini geliştirme yönünden olmak üzere dört başlık altında verilmiştir:

- Bu dersle öğrenciler yakın çevreyi tanıma ile ilgili yetenek ve becerilerinin gelişmesi yönünden;
- Çevresinin tabii olaylarını anlar ve doğru yorumlar, bu olayların insan yaşayışına etkisini belirler,
- Çevreyi ve çevrenin tabii güzelliklerini sever,
- Çevreyi tanıyarak ve çevrenin yaşama imkanlarını inceleyerek daha iyi yaşama yollarını bulmaya çalışırlar,
- Günlük olayları, her gün kullandığı eşyayı, yakın çevrenin eserlerini, anıtlarını inceleyerek toplumsal gelişme bilinci kazanırlar (MEB, 1968, s. 39-40).

Bu dersle öğrenciler yurttaşlık görev ve sorumlulukları bakımından;

Türk milletine, Türkiye Cumhuriyetine, Atatürk' e ve devrimlere karşı sevgi ve saygı duyar, onlara güvenirlir,

Millet ve yurt işlerine karşı yakın bir ilgi duyarlar,

Yakın çevrede yaşamış büyük insanları ve çevrenin gelişmesine hizmet etmiş olanları tanır, onları takdir etme ve değerlendirme duygusu kazanırlar,

Demokratik davranışlara ve inanışlara sahip bir yurttaş olurlar,

Aileyi, okulu, yurdu sever, milli duygularını kuvvetlendirirler,

Ailelerinin ve toplumun mutluluğuna en iyi şekilde yararlı olabilmenin yollarını araştırır, kendi mutluluklarının toplumun yükselmesine bağlı olduğunu kavrarlar (MEB, 1968, s. 39-40).

Bu dersle öğrenciler toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden;

Evde, okulda ve çevrede beraber yaşadıkları insanlara karşı sevgi ve saygı duyarlar,

Doğruluk fikrini ve işlerini doğru yapma alışkanlığı kazanırlar,

Dayanışma, işbirliği ve sorumluluk duygularına sahip olurlar,

Aileyi, okulu ve çevreyi inceleyerek topluluk halinde yaşamının önemini kavramaya ve toplumun istediği davranışları göstermeye başlarlar (MEB, 1968, s. 39-40).

Bu dersle öğrenciler ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirme yönünden;

Ailenin geçim ve gelir durumunu dikkate alarak parasını planlı harcaya, tutumlu olmaya ve yerli malı kullanmaya önem verirler,

Eşyalarını ve toplumun ortak mallarını iyi kullanır ve gerektiğinde onarırlar,

Üretim, tüketim ve dağıtım hakkında temel bilgiler edinirler,

İnsanların ve grupların ekonomik yönden birbirlerine bağlı olduklarını bilirler,

Milli gelir kaynaklarını tanımaya ve gerektiği şekilde değerlendirmeye çalışırlar (MEB, 1968, s. 39-40).

Bu dersle öğrenciler daha iyi yaşama yeteneklerini geliştirme yönünden;

Beslenme, sağlık ve trafik kurallarını, emniyetli ve sıhhatli yaşama yollarını öğrenirler,

Ev ve iş hayatını daha iyi düzenlemeye, güzelleştirmeye, içinde bulunduğu hayattan daha üstün bir yaşama seviyesine ulaşmaya çalışırlar,

Çalışmanın, dinlenmenin ve eğlenmenin gereğini ve zamanını kavrarlar,

Tarım, ticaret ve sanayi faaliyetleriyle ilgilenir, ürünleri tanır ve çevrede bulunanların üretim yollarını öğrenmeye çalışırlar (MEB, 1968, s. 39-40).

1968 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler dersinin amaçları; yurttaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden, toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden, çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek yönünden, ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden olmak üzere dört başlık altında verilmiştir:

Bu dersle öğrenciler yurttaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden;

Ailelerine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkülerine bağlanır; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakar ve fazilet sahibi iyi bir yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler,

Şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evladı olduğunu anlar, milletin geleceğine olan güvenini artırır ve Türk Milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar,

Her yönde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, yuvanın saadetini gerçekleştirmedeki hizmet duygularını geliştirirler,

Topluluk halinde yaşamının bir gereklilik olduğunu, millet kavramını ve Türk Milletinin karakterini kavrar; Türk Milletine, bayrağına, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını güçlendirirler,

Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutar, millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirirler,

Türk devriminin anlamını, önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi kavrar, Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakar birer Türk evladı olarak yetişirler,

Kanun kavramını benimser, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar,

Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar ve bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetini ve payını anlarlar,

Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır ve onlara karşı ilgi ve sevgi duyarlar,

Türkiye Cumhuriyeti'nin, insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, cumhuriyet rejiminin özelliğini ve önemini kavrarlar,

İnsanların birbirine muhtaç olduğunu anlar, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler,

Çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanıyarak onları korumak gerektiğini öğrenirler (MEB, 1968, s. 63-65).

Bu dersle öğrenciler toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden;

Bütün çalışmalarını demokratik yaşamın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler,

İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörüyle karşılamaları gerektiğini benimserler,

Berber çalışır, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler,

Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar,

Kanun ve nizamla karşı saygı duymayı ve devlet teşkilatımızı, seviyelerine göre öğrenirler (MEB, 1968, s. 63-65).

Bu dersle öğrenciler çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek yönünden;

Çevresini ve yurdunu tanır; Türkiye' nin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgiler kazanırlar,

Gerekli plan, kroki ve harita bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler,

İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkileşimlerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçim yollarını inceleyerek yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer yurttaş haline gelirler,

Bilimin ve teknik gelişmelerin insan hayatındaki etkilerini kavrar; kaşiflere ve bilim adamlarına sevgi duyarlar,

Sık Sık görüp temasta buldukları coğrafya olaylarının sebeplerini araştırmayı ve bu olaylar arasındaki bağlılık ve ilişkileri bulup çıkarmayı öğrenirler (MEB, 1968, s. 63-65).

Bu dersle öğrenciler ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden;

Kendi eşyasını, okulunu ve eşyalarını dikkatli kullanma, koruma alışkanlığı kazanırlar,

Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığı elde ederler,

Üretim, tüketim ve dağıtımla ilgili temel bilgileri öğrenirler,

Yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarımızı tanır ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavrarlar,

Turizmin anlamını, özellikle yurdumuz için önemini kavrarlar (MEB, 1968, s. 63-65).

1968 İlkokul Programında Türkçe Dersinin Amaçları şunlardır:

Bu dersle öğrenciler;

Dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlamaya alışır,

Gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini, incelediklerini, öğrendiklerini, düşünüp tasarladıklarını sözle veya yazı ile doğru, amaca uygun ve etkili olarak anlatma gücünü kazanırlar,

Dinleme ve okuma alışkanlık ve zevkini elde eder; seviyelerine göre yazılmış kitapları, yazıları arayıp bulmaya, istekle okumaya yönelirler,

Gözlem ve araştırma yolu ile edindikleri izlenim ve bilgileri söz ve yazı ile anlaşılır ve ilgi uyandırıcı bir şekilde anlatabilme becerilerini kazanırlar,

Dilimizdeki kelimelerin anlamlarını, doğru yazılış ve okunuşlarını öğrenerek kelime hazinelerini zenginleştirirler,

Türk dilini kullanmada güvenle birlikte dil sevgisi kazanırlar; dilimizin bağlı olduğu ana kuralları yavaş yavaş sezer, öğrenir ve benimserler (MEB, 1968, s. 112).

1968 İlkokul Programında Din Bilgisi Dersinin Amaçları şunlardır:

Bu ders yardımıyla öğrenci;

Yaşına ve fikir seviyesine uygun olarak gölünden Allah (cc)' ı sevmeye ve şükretme duygularına sahip olur. Allah (cc)' in varlığına, birliğine inanmanın İslam dininin esaslarından bulunduğunu; Hz. Muhammed (sav)' in büyüklüğünü ve hak peygamberi olduğunu kavrar,

Temizlik, iyilik, doğruluk fikirlerini, insanları sevmenin, anaya babaya, büyüklere saygı, küçüklere şefkat göstermenin, zayıflara, muhtaçlara yardım etmenin, çalışkanlığın, bilim, sanat ve gerçek sevgisinin İslam dininin emir ve esaslarından bulunduğunu kavrar ve İslam dininin ahlak ilkelerini bilir,

İslam dininin, yalnız ahiret için çalışmayı değil, aynı zamanda hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalışmayı da emreden; birlik ve beraberlik, dirlik ve düzenlik içinde mutlu yaşamayı telkin eden bir din olduğunu bilir ve benimser,

İslam dininin, başkasının canına, malına, hakkına, inancına, fikrine saygı gösteren taassuptan uzak, toleranslı bir din olduğunu kavrar,

Ailesinden, çevresinden ve okul dışındaki çeşitli kaynaklardan aldığı yanlış ve batıl fikirlerden ve inançlardan uzaklaşır (MEB, 1968, s. 107).

1968 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler aşağıda kategorize edilerek Tablo 12 oluşturulmuştur.

Tablo 12

1968 İlkokul Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

Kategori	Nitelik
Vatanseverlik	Atatürk devrimlerine bağlı olma
	Ailelerine, millete, yurda, Türk devrimlerine ve ülkelerine bağlı olma
	Aileyi, okulu ve yurdunu sevmek
	Cumhuriyet rejiminin özelliğinin ve öneminin farkında olma
	Kaderde, tasada, kıvançta milletiyle ortak ve bölünmez bir bütün halinde milli bir şura sahip olma
	Milletinin geleceğine güven duyma
	Millet kavramını ve Türk Milletinin karakterini bilme
	Millet ve yurt işlerine karşı yüksek bir ilgi duyma
	Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutma
	Millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirme
	Milli değerleri benimseme
	Milli duyguları güçlü olma
	Türk Milletine ve insanlığa yararlı iyi ve faydalı vatandaşlar olma
	Türkiye Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün bulunduğunu bilme
	Türklük ilkelerini bilme, benimseme, koruma
	Türk milletinin bir ferdi olmanın şerefini duyma
	Türk milletine, Türkiye Cumhuriyetine, Atatürk'e ve devrimlere karşı sevgi ve saygı duyma
	Türk milletine, Türkiye Cumhuriyetine, Atatürk'e ve devrimlerine güvenme
	Türk Milletine, bayrağına, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duyma
	Türk devriminin anlamını ve önemini bilme
	Türk devriminin Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkinin farkında olma
	Türk devriminin değerlerine bağlı olma
	Türk devriminin değerlerini her zaman korumaya hazır olma
	Türk dilini sevmek
	Türk milletinin bir ferdi olmanın sorumluluğunu kavrama
	Yurdunu sevmek
	Yurt savunmasını en kutsal ödev bilme
	Yurt hizmetleri konusunda her yerde ve her zaman sorumluluk almaya hazır ve istekli olma
Yurda hizmet duygusuna sahip olma	
Tarih ve Kültür	Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu bilme ve bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetinin ve payının farkında olma
	Şerefli bir tarihe sahip büyük bir milletin evladı olmaktan gurur duyma
	Tarihi anıt ve eserlere ilgi ve saygı duyma ve onları koruma
Vatandaşlık	Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanıma ve onlara sevgi duyma
	Devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olma
	Herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğunun bilincinde olma
	Herkesin dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğunu; yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına, kişi hürriyetine, dini inanç ve kanaat özgürlüğüne sahip olduğunu kabul etme
	Kanun kavramını bilme
	Kanunlara ve nizamla saygılı olma
Vatandaşlık	Kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusu ve alışkanlığına sahip olma
	Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunun bilincinde olma

Tablo 12'nin devamı

	Ailenin geçim ve gelir durumunu dikkate alarak parasını planlı harcama alışkanlığına sahip olma	
	Bilgi, teknoloji, güzel sanatlar ve ekonomi alanlarında çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı olacak nitelikte olma	
	Bilimin ve teknik gelişmelerin insan hayatındaki etkilerinin farkında olma	
	Çevresinde bulunan tarım, ticaret ve sanayi ürünlerini tanıyan ve üretim yolları hakkında bilgi sahibi olma	
	Devletin sosyal ve ekonomik kalkınma programları doğrultusunda gerekli insan gücünü karşılayacak nitelikte olma	
	Eşit eğitim şartları içinde ilgi ve yeteneklerine göre yetiştirilmiş olma	
	Geçimini düzenleme	
	Genel refahın bilimsel çalışma ve ilerlemelerle sağlanacağını kavrama	
	Hayvancılığı geliştirme	
	İçinde bulunduğu şartları sürekli olarak iyileştirmeye çalışma	
	İçinde bulunduğu hayattan daha üstün bir yaşama seviyesine ulaşmayı hedefleme	
	İnsan gücünün ve doğal kaynakların çevresinin ve yurdun kalkınmasındaki önemini kavrama	
Ekonomi ve Kalkınma	İnsanların ve grupların ekonomik yönden birbirlerine bağlı olduklarının farkında olma	
	İnsan topluluklarının yaşama şekilleri ve geçim yolları hakkında bilgi sahibi olmak suretiyle yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olma	
	İşe, iş ve meslek ahlakına bağlı ve saygılı olma	
	İşi ile ilgili yeterliliğini geliştirerek devam ettirme	
	İyi bir tüketici olmanın memleket ekonomisindeki önemini kavrama	
	Kendisinin ve çevresinin refahını arttırmaya çalışma	
	Mesleki ve ekonomik başarının bilgi ve teknikle sağlanacağına inanma	
	Milli kaynakları koruma, değerlendirme, geliştirme	
	Toplumların ilerleme ve yükselmesinde bilim ve teknolojinin önemini farkında olma	
	Toplumun bağımsız ve etkin bir üyesi olmak için çalışmanın, iyi bir üretici olmanın ve geçimini sağlamanın gerekliliğinin bilincinde olma	
	Turizmin yurdumuz için önemini farkında olma	
	Tutumlu olma	
	Üretim, tüketim ve dağıtım hakkında temel bilgilere sahip olma	
	Yatırım yapmanın kişisel ve toplumsal değerini bilme	
	Yerli malı kullanmaya önem verme	
	Yeteneklerine uygun işi seçme	
	Toplumsal Yaşam	Ailenin Türk toplumunun temeli olduğunu bilme ve ona değer verme
		Aile bütünlüğüne bağlılık duyma
		Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri bilme
		Ailelerinin ve toplumun mutluluğuna en iyi şekilde yararlı olabilmenin yollarını araştırma
Başkaları ile birlikte çalışma becerisine sahip olma		
Başkalarıyla beraber yaşama becerisine sahip olma		
Başkalarıyla birlikte karar verme becerisine sahip olma		
Büyüklere saygı, küçüklere sevgi geleneğine bağlı olarak insanları sevmeye, saymaya		
Dayanışma duygusuna sahip olma		
Demokrasi ilkelerini benimseme ve ilişkilerinde bu ilkeleri uygulamaya çalışma		
Evde, okulda ve çevrede beraber yaşadıkları insanlara karşı sevgi ve saygı duyma		
Ev ve iş hayatını daha iyi düzenleyebilme		
Hayatını demokratik yaşamın kurallarına göre düzenleme		
İnsanların birbirleriyle karşılıklı ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma		
İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarının bilincinde olma		
İnsanların birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörüsüyle karşılamaları gerektiğini benimseme		

Tablo 12'nin devamı

	İyi bir aile hayatının dayandığı temel ilkeleri bilme
	İyi bir aile hayatında payına düşen görev ve sorumlulukları kavrama
	Kendi mutluluklarının toplumun yükselmesine bağlı olduğunun bilincinde olma
	Özgür düşüncenin, sosyal zihniyet ve demokratik düzenin hakim olduğu, bireysel teşebbüs ve toplum sorumluluğuna değer veren bir düzende yetiştirilmiş olma
	Pratik hayatın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olma
	Toplum olaylarına ilgi duyarak toplum menfaatlerini kişisel menfaatinin üstünde tutma
	Toplumsal gelişme bilincine sahip olma
	Topluluk halinde yaşamının önemini bilme
	Topluluk halinde yaşamının bir gereklilik olduğunun farkında olma
	Toplumun istediği davranışlar sergileme
	Yardımlaşma duygusu güçlü olma
	Yuvanın saadetini gerçekleştirmedeki hizmet duyguları gelişmiş olma
	Çevresindeki bütün canlı ve cansız varlıklara değer verme ve onları koruma
	Çevreyi tanıma
	Çevreyi ve çevrenin doğal güzelliklerini sevmek
	Çevresindeki coğrafi olaylarının sebeplerini araştırma ve bu olaylar arasındaki ilişkileri inceleme
	Çevresinde meydana gelen doğal olayları bilme
	Çevresinde meydana gelen doğal olayları ve doğru bir şekilde yorumlama
	Çevresinde meydana gelen doğal olayların insan yaşamına etkisini bilme
	Çevrenin yaşama şartlarını inceleyerek daha iyi yaşama yollarını bulmaya çalışma
	Çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanıma ve onları koruma
	Hayvanları sevmek
	Ormanları sevmek ve geliştirme
	Tabiatı, tabii anıt ve güzellikleri sevmek ve koruma
	Plan, kroki ve haritadan yararlanabilme
	Türkiye'nin yakın ve uzak komşu ülkeler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi sahibi olma
	Yakın çevrede yaşamış büyük insanları ve çevrenin gelişmesine hizmet etmiş olanları tanıma ve takdir etme
	Yurdunu tanıma ve tanıma
	Beslenme ve sağlık kurallarını bilme
	Emniyetli ve sağlıklı yaşama yollarını bilme
	Gerekli sağlık ve temizlik alışkanlıklarına sahip olma
	Kendisinin ve çevresinin sağlığını koruma ve iyileştirmeye çalışma
	Kazalara karşı uyanık ve tedbirli olma
	Sağlığı koruyucu temel bilgileri kavrama
	Hz. Muhammed (sav)'in büyüklüğünü ve hak Peygamberi olduğunu kavrama
	İslam Dininin ahlak ilkelerini bilme
	İslam Dininin başkasının canına, malına, hakkına, inancına, fikrine saygı gösteren taassuptan uzak, toleranslı bir din olduğunu kavrama
	İslam Dininin birlik ve beraberlik, dirlik ve düzen içinde mutlu yaşamayı telkin eden bir din olduğunu bilme ve benimseme
	İslam Dininin, yalnız ahiret için çalışmayı değil, aynı zamanda hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalışmayı da emreden bir din olduğunu bilme ve benimseme
	Temizlik, iyilik, doğruluk fikirlerini, insanları sevmenin, anaya babaya, büyüklere saygı, küçüklere şefkat göstermenin, zayıflara, muhtaçlara yardım etmenin, çalışkanlığın, bilim, sanat ve gerçek sevgisinin İslam Dininin emir ve esaslarından olduğunu kavrama
	Yaşına ve seviyesine uygun olarak gönlünden Allah (cc)'ın varlığına, birliğine inanmanın İslam Dininin esaslarından olduğunu bilme

Tablo 12'nin devamı

Bireysel	Ahlaki ve insani üstün değerleri benimsemiş olma
	Ailesinden, çevresinden ve okul dışındaki çeşitli kaynaklardan aldığı yanlış ve batıl fikirlerden ve inançlardan uzaklaşma
	Başarılı olduğunda mütevazı olma
	Başarısızlık karşısında ümitsizliğe düşmeme
	Boş zamanlarını faydalı bir şekilde değerlendirme
	Çalışmaktan zevk duyma
	Çalışmanın, dinlenmenin ve eğlenmenin önemini bilme
	Çalışmanın, dinlenmenin ve eğlenmenin zamanını ayarlama
	Çalışan, araştıran, inceleyen birey olma
	Davranışları kontrol etme ve iyiye yöneltme
	Demokratik davranışlara ve inanışlara sahip olma
	Dilimizdeki kelimelerin anlamlarını, doğru yazılış ve okunuşlarını bilerek zengin bir kelime hazinesine sahip olma
	Dilimizin bağlı olduğu ana kuralları bilme
	Dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama
	Dinleme ve okuma alışkanlık ve zevkine sahip olma
	Doğruluk fikrine ve işlerini doğru yapma alışkanlığına sahip olma
	Düşünce yeteneği gelişmiş, müspet düşünce ve kişilik sahibi olma
	Düşüncelerini medeni cesaretle savunma
	Eşyalarını ve toplumun ortak mallarını iyi kullanma ve gerektiğinde onarma
	Eleştirileri hoş karşılama ve bunlardan yararlanma
	Fedakar ve fazilet sahibi iyi bir vatandaş ve insan olma
	Gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini, incelediklerini, öğrendiklerini, düşünüp tasarladıklarını sözlü veya yazılı ile doğru, amaca uygun ve etkili olarak anlatma becerisine sahip olma
	Görev ve sorumluluk duygusuna sahip olma
	Gözlem ve araştırma yolu ile edindikleri izlenim ve bilgileri sözlü ve yazılı ile anlaşılır ve ilgi uyandırıcı bir şekilde anlatma becerisine sahip olma
	Güzel sanatlarla yakından ilgilenme
	Güzel sanat eserlerine karşı ilgi duyma
	Kaşiflere ve bilim adamlarına sevgi duyma
	Kendine güvenme
	Olayları ve davranışları daima yapıcı bir eleştiriyle değerlendirme
	Okuma, yazma ve hesaplama gibi temel becerilere sahip olma
	Öğrenme ve gelişme isteğine sahip olma
	Öğrenmeye ilgi duyma
	Planlı çalışma alışkanlığına sahip olma
	Seviyelerine göre yazılmış kitapları, yazıları arayıp bulma ve istekle okuma
	Tecrübe ve araştırmaya önem verme
	Teşebbüs yeteneği gelişmiş olma
	Trafik kurallarını bilme
	Türkçeyi doğru olarak konuşma, okuma, yazma
	Türk dilini kendine güvenerek kullanma
	Yaptığı her işi dikkatli, özenli ve düzgün yapma
"Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine bağlı olma	

1968 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler vatanseverlik, tarih ve kültür, vatandaşlık, ekonomi ve kalkınma, toplumsal yaşam, doğal ve fiziki çevre, sağlık, din, bireysel olmak üzere dokuz kategori altında toplanmıştır.

1968 İlkokul Programında vatanseverlik kategorisinde Atatürk devrimlerine bağlı, ailesine, millete, yurda, Türk devrimlerine ve ülkelerine bağlı, aileyi, okulu ve yurdunu seven, Cumhuriyet rejiminin özelliğinin ve öneminin farkında olan, kaderde, tasada, kıvançta milletiyle ortak ve bölünmez bir bütün halinde milli bir şuura sahip olan, milletin geleceğine güven duyan, millet kavramını ve Türk Milletinin karakterini bilen, millet ve yurt işlerine karşı yüksek bir ilgi duyan, millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutan, millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getiren, milli değerleri benimseyen, milli duyguları güçlü, Türk Milletine ve insanlığa yararlı iyi ve faydalı vatandaş olan, Türkiye Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün bulunduğunu bilen, Türklük ilkelerini bilen, benimseyen, koruyan, Türk milletinin bir ferdi olmanın şerefini duyan, Türk milletine, Türkiye Cumhuriyetine, Atatürk'e ve devrimlere karşı sevgi ve saygı duyan, Türk milletine, Türkiye Cumhuriyetine, Atatürk'e ve devrimlerine güvenen, Türk Milletine, bayrağına, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duyan, Türk devriminin anlamını ve önemini bilen, Türk devriminin Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkinin farkında olan, Türk devriminin değerlerine bağlı olan, Türk devriminin değerlerini her zaman korumaya hazır olan, Türk dilini seven, Türk milletinin bir ferdi olmanın sorumluluğunu kavrayan, yurdunu seven, yurt savunmasını en kutsal ödev bilen, yurt hizmetleri konusunda her yerde ve her zaman sorumluluk almaya hazır ve istekli olan, yurda hizmet duygusuna sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1968 İlkokul Programında tarih ve kültür kategorisinde bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu bilen ve bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetinin ve payının farkında olan, şerefli bir tarihe sahip büyük bir milletin evladı olmaktan gurur duyan, tarihi anıt ve eserlere ilgi ve saygı duyan ve onları koruyan, tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanıyan ve onlara sevgi duyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1968 İlkokul Programında vatandaşlık kategorisinde devlet teşkilatı hakkında bilgi sahibi olan, herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğunun bilincinde olan, herkesin dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğunu; yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına, kişi hürriyetine, dini inanç ve kanaat özgürlüğüne sahip

olduğunu kabul eden, kanun kavramını bilen, kanunlara ve nizamaya saygılı olan, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusu ve alışkanlığına sahip olan, Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunun bilincinde olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1968 İlkokul Programında ekonomi ve kalkınma kategorisinde ailenin geçim ve gelir durumunu dikkate alarak parasını planlı harcama alışkanlığına sahip olan, bilgi, teknoloji, güzel sanatlar ve ekonomi alanlarında çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı olacak nitelikte olan, bilimin ve teknik gelişmelerin insan hayatındaki etkilerinin farkında olan, çevresinde bulunan tarım, ticaret ve sanayi ürünlerini tanıyan ve üretim yolları hakkında bilgi sahibi olan, devletin sosyal ve ekonomik kalkınma programları doğrultusunda gerekli insan gücünü karşılayacak nitelikte olan, eşit eğitim şartları içinde ilgi ve yeteneklerine göre yetiştirilmiş, geçimini düzenleyen, genel refahın bilimsel çalışma ve ilerlemelerle sağlanacağını kavrayan, hayvancılığı geliştiren, içinde bulunduğu şartları sürekli olarak iyileştirmeye çalışan, içinde bulunduğu hayattan daha üstün bir yaşama seviyesine ulaşmayı hedefleyen, insan gücünün ve doğal kaynakların çevresinin ve yurdun kalkınmasındaki önemini kavrayan, insanların ve grupların ekonomik yönden birbirlerine bağlı olduklarının farkında olan, insan topluluklarının yaşama şekilleri ve geçim yolları hakkında bilgi sahibi olmak suretiyle yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olan, işe, iş ve meslek ahlakına bağlı ve saygılı olan, işi ile ilgili yeterliliğini geliştirerek devam ettiren, iyi bir tüketici olmanın ülke ekonomisindeki önemini kavrayan, kendisinin ve çevresinin refahını arttırmaya çalışan, mesleki ve ekonomik başarının bilgi ve teknikle sağlanacağına inanan, milli kaynakları koruyan, değerlendiren, geliştiren toplumların ilerleme ve yükselmesinde bilim ve tekniğin önemini farkında olan, toplumun bağımsız ve etkin bir üyesi olmak için çalışmanın, iyi bir üretici olmanın ve geçimini sağlamanın gerekliliğinin bilincinde olan, turizmin yurdumuz için önemini farkında olan, tutumlu, üretim, tüketim ve dağıtım hakkında temel bilgilere sahip, yatırım yapmanın kişisel ve toplumsal değerini bilen, yerli malı kullanmaya önem veren, yeteneklerine uygun işi seçen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1968 İlkokul Programında toplumsal yaşam kategorisinde ailenin Türk toplumunun temeli olduğunu bilen ve ona değer veren, aile bütünlüğüne bağlılık duyan, aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri bilen, ailelerinin ve toplumun mutluluğuna en iyi şekilde yararlı olabilmenin yollarını araştıran, başkaları ile birlikte çalışma becerisine sahip olan, başkalarıyla beraber yaşama becerisine sahip olan, başkalarıyla birlikte karar verme

becerisine sahip olan, dayanışma duygusuna sahip, demokrasi ilkelerini benimseyen ve ilişkilerinde bu ilkeleri uygulamaya çalışan, evde, okulda ve çevrede beraber yaşadıkları insanlara karşı sevgi ve saygı duyan, ev ve iş hayatını daha iyi düzenleyebilen, hayatını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenleyen, insanların birbirleriyle karşılıklı ilişkileri hakkında bilgi sahibi olan, insanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarının bilincinde olan, insanların birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörülle karşılamaları gerektiğini benimseyen, iyi bir aile hayatının dayandığı temel ilkeleri bilen, iyi bir aile hayatında payına düşen görev ve sorumlulukları kavrayan, kendi mutluluklarının toplumun yükselmesine bağlı olduğunun bilincinde olan, özgür düşüncenin, sosyal zihniyet ve demokratik düzenin hakim olduğu, bireysel teşebbüs ve toplum sorumluluğuna değer veren bir düzende yetiştirilmiş, pratik hayatın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olan, toplum olaylarına ilgi duyarak toplum menfaatlerini kişisel menfaatinin üstünde tutan, toplumsal gelişme bilincine sahip, topluluk halinde yaşamının önemini bilen, topluluk halinde yaşamının bir gereklilik olduğunun farkında olan, toplumun istediği davranışlar sergileyen, yardımlaşma duygusu güçlü, yuvanın saadetini gerçekleştirmedeki hizmet duyguları gelişmiş olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1968 İlkokul Programında doğal ve fiziki çevre kategorisinde çevresindeki bütün canlı ve cansız varlıklara değer veren ve onları koruyan, çevreyi tanıyan, çevreyi ve çevrenin doğal güzelliklerini seven, çevresindeki coğrafi olaylarının sebeplerini araştıran ve bu olaylar arasındaki ilişkileri inceleyen, çevresinde meydana gelen doğal olayları bilen, çevresinde meydana gelen doğal olayları doğru bir şekilde yorumlayan, çevresinde meydana gelen doğal olayların insan yaşamına etkisini bilen, çevrenin yaşama şartlarını inceleyerek daha iyi yaşama yollarını bulmaya çalışan, çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanıyan ve onları koruyan, hayvanları seven, ormanları seven ve geliştiren, tabiatı, tabii anıt ve güzellikleri seven ve koruyan, plan, kroki ve haritadan yararlanan, Türkiye'nin yakın ve uzak komşu ülkeler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi sahibi olan, yakın çevrede yaşamış büyük insanları ve çevrenin gelişmesine hizmet etmiş olanları tanıyan ve takdir eden, yurdunu tanıyan ve tanıtan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1968 İlkokul Programında sağlık kategorisinde beslenme ve sağlık kurallarını bilen, emniyetli ve sağlıklı yaşama yollarını bilen, gerekli sağlık ve temizlik alışkanlıklarına sahip olan, kendisinin ve çevresinin sağlığını koruyan ve iyileştirmeye çalışan, kazalara karşı

uyanık ve tedbirli olan, sağlığı koruyucu temel bilgileri kavrayan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1968 İlkokul Programında din kategorisinde Hz. Muhammed (sav)'in büyüklüğünü ve hak Peygamberi olduğunu kavrayan, İslam Dininin ahlak ilkelerini bilen, İslam Dininin başkasının canına, malına, hakkına, inancına, fikrine saygı gösteren taassuptan uzak, toleranslı bir din olduğunu kavrayan, İslam Dininin birlik ve beraberlik, dirlik ve düzen içinde mutlu yaşamayı telkin eden bir din olduğunu bilen ve benimseyen, İslam Dininin, yalnız ahiret için çalışmayı değil, aynı zamanda hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalışmayı da emreden bir din olduğunu bilen ve benimseyen, temizlik, iyilik, doğruluk fikirlerini, insanları sevmenin, anaya babaya, büyüklere saygı, küçüklere şefkat göstermenin, zayıflara, muhtaçlara yardım etmenin, çalışkanlığın, bilim, sanat ve gerçek sevgisinin İslam Dininin emir ve esaslarından olduğunu kavrayan, yaşına ve seviyesine uygun olarak gönlünden Allah (cc)'ın varlığına, birliğine inanmanın İslam Dininin esaslarından olduğunu bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca, 1968 İlkokul Programında bireysel kategorisinde ahlaki ve insani üstün değerleri benimseyen, ailesinden, çevresinden ve okul dışındaki çeşitli kaynaklardan aldığı yanlış ve batıl fikirlerden ve inançlardan uzaklaşan, başarılı olduğunda mütevazı olan, başarısızlık karşısında ümitsizliğe düşmeyen, boş zamanlarını faydalı bir şekilde değerlendiren, çalışmaktan zevk duyan, çalışmanın, dinlenmenin ve eğlenmenin önemini bilen, çalışmanın, dinlenmenin ve eğlenmenin zamanını ayarlayan, çalışan, araştıran, inceleyen, davranışları kontrol eden ve iyiye yönelten, demokratik davranışlara ve inanışlara sahip, dilimizdeki kelimelerin anlamlarını, doğru yazılış ve okunuşlarını bilerek zengin bir kelime hazinesine sahip olan, dilimizin bağlı olduğu ana kuralları bilen, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlayan, dinleme ve okuma alışkanlık ve zevkine sahip olan, doğruluk fikrine ve işlerini doğru yapma alışkanlığına sahip olan, düşünce yeteneği gelişmiş, müspet düşünce ve kişilik sahibi olan, düşüncelerini medeni cesaretle savunan, eşyalarını ve toplumun ortak mallarını iyi kullanan ve gerektiğinde onaran, eleştirileri hoş karşılayan ve bunlardan yararlanan, fedakar ve fazilet sahibi, gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini, incelediklerini, öğrendiklerini, düşünüp tasarladıklarını sözle veya yazı ile doğru, amaca uygun ve etkili olarak anlatma becerisine sahip olan, görev ve sorumluluk duygusuna sahip, gözlem ve araştırma yolu ile edindikleri izlenim ve bilgileri söz ve yazı ile anlaşılır ve ilgi uyandırıcı bir şekilde anlatma becerisine sahip, güzel sanatlarla yakından ilgilenen, güzel sanat eserlerine karşı ilgi duyan, kaşıflere ve bilim adamlarına sevgi duyan, kendine güvenen,

olayları ve davranışları daima yapıcı bir eleştiriyle değerlendiren, okuma, yazma ve hesaplama gibi temel becerilere sahip, öğrenme ve gelişme isteğine sahip olan, öğrenmeye ilgi duyan, planlı çalışma alışkanlığına sahip olan, seviyesine göre yazılmış kitapları, yazıları arayıp bulan ve istekle okuyan, tecrübe ve araştırmaya önem veren, teşebbüs yeteneği gelişmiş olan, trafik kurallarını bilen, Türkçeyi doğru olarak konuşan, okuyan ve yazan, Türk dilini kendine güvenerek kullanan, yaptığı her işi dikkatli, özenli ve düzgün yapan, “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesine bağlı olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1968 İlkokul Programında vatanseverlik, toplumsal yaşam, ekonomi ve kalkınma ve bireysel kategorilerinde diğer kategorilere oranla daha fazla sayıda niteliğe yer verildiği görülmektedir. Bu durum, 1968 İlkokul Programında, vatanseverliğin, toplumsal yaşamın, ekonomi ve kalkınma ile bireysel niteliklerin önemsendiğinin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

1968 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin kategoriler bazında 1948 İlkokul Programında yer alan temel niteliklerle karşılaştırılmasıyla aşağıda verilen bulgulara ulaşılmıştır.

Vatanseverlik kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Vatanseverlik kategorisinde yer alan temel niteliklerde 1948 İlkokul Programında kullanılan “ulus” kavramı yerine 1968 İlkokul Programında tekrar “millet” kavramının kullanılmaya başlandığı,
- Özellikle “Türk Milletine” ilişkin niteliklerin sayısında, 1948 İlkokul Programına göre 1968 İlkokul Programında bir artış görüldüğü,
- 1968 İlkokul Programında yer alan “kaderde, tasada, kıvançta milletiyle ortak ve bölünmez bir bütün halinde milli bir şura sahip olma” niteliğinin milli birlik açısından son derece önemli olduğu,
- “Yurt savunmasını en kutsal ödev bilme” niteliği ile milli mücadele dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında savunulan bir düşünce olarak görülebilecek bir niteliğin, Cumhuriyet’in ilanından yaklaşık 45 yıl sonra tekrar vurgulandığı,
- 1968 İlkokul Programında, Atatürk devrimleri ve Türk devrimlerine ilişkin vurgunun ön planda olduğu,
- 1948 İlkokul Programında yer alan “milletler ailesi içinde Türk ulusuna düşen insani ödevler bulunduğunu bilme” niteliğine benzer bir niteliğin 1968 İlkokul Programında yer almadığı belirlenmiştir.

Tarih ve kültür kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Tarih ve kültür kategorisinde yer alan temel niteliklerin 1968 İlkokul Programında, “tarihi geçmişini bilme, “bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin eseri olduğunu bilme” nitelikleri temelinde 1948 İlkokul Programında olduğu gibi verilmeye devam edildiği,
- 1948 İlkokul Programında yer alan “Türk devriminin tarihi anlamının ve öneminin farkında olma” niteliğinin 1968 İlkokul Programında yer almadığı belirlenmiştir. 1968 İlkokul Programında, Türk devrimine ilişkin niteliklerin daha çok tutumlar halinde vatanseverlik kategorisinde toplandığı belirlenmiştir.

Vatandaşlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1968 İlkokul Programında, 1948 İlkokul Programında olduğu gibi “Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarını bilme”, “devlet teşkilatı ve hükümet hakkında bilgi sahibi olma”, “kanuna ve devlet otoritesine uyma alışkanlığı” gibi niteliklerin korunduğu,
- Daha önceki programlardan farklı olarak, 1968 İlkokul Programında, “herkesin dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğunu; yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına, kişi hürriyetine, dini inanç ve kanaat özgürlüğüne sahip olduğunu kabul etme”, “Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunun bilincinde olma” nitelikleri ile demokrasiye ilişkin niteliklere açık bir şekilde yer verildiği belirlenmiştir.

Ekonomi ve kalkınma kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1968 İlkokul Programında 1948 İlkokul Programındaki “insanların ve grupların birbirleriyle ve diğer bölgelerle ekonomik ilişkileri hakkında bilgi sahibi olma”, “iş ve meslek hayatını sevme” ve “tasarruf etme”, “geçimini düzenleyebilme, hesabını bilme” gibi niteliklerin korunduğu,
- 1948 İlkokul Programındaki “bilimsel çalışma ve ilerlemenin genel refaha katkı sağlayacağı”, “içinde bulunduğu şartları sürekli iyileştirmeye çalışma” doğrultusundaki niteliklerin “bilimin ve teknik gelişmelerin insan hayatındaki etkilerinin farkında olma”,

“mesleki ve ekonomik başarının bilgi ve teknikle sağlanacağına inanma” nitelikleriyle 1968 İlkokul Programında devam ettirildiği,

- 1968 İlkokul Programında daha önceki programlardan farklı olarak “hayvancılık” ve “turizm” e ilişkin niteliklerin, “hayvancılığı geliştirme”, “turizmin yurdumuz için öneminin farkında olma” şeklinde yer aldığı belirlenmiştir. Cumhuriyet’in daha önceki ilkokul programlarında bazı seçmeli derslerde hayvancılığa ilişkin çeşitli ifadeler yer almasına karşın “turizm” e ilişkin bir niteliğin yer almasına, ilk kez bir İlkokul Programında, 1968 İlkokul Programında rastlanmaktadır.
- “Yerli malı kullanımı” na ilişkin bir niteliğin de ilkokul programlarında yine ilk kez 1968 İlkokul Programında yer aldığı,
- 1968 İlkokul Programında, daha önceki programlardan farklı olarak “yatırım yapmanın kişisel ve toplumsal değerini bilme” niteliği ile ilk kez bir ilkokul programında “yatırım yapma” üzerinde durulduğu,
- 1948 İlkokul Programında yer alan “besin maddelerini satın alırken, yemek hazırlarken göz önünde bulundurulacak ekonomi bilgilerini bilme” niteliğinin artık “tüketici” kavramı temelinde “İyi bir tüketici olmanın memleket ekonomisindeki önemini kavrama” ve “üretim, tüketim ve dağıtım hakkında temel bilgilere sahip olma” nitelikleri ile 1968 İlkokul Programında yer aldığı belirlenmiştir.

Toplumsal yaşam kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1968 İlkokul Programında, 1948 İlkokul Programında yer alan şekliyle “aile hayatı”na ilişkin niteliklerin korunduğu,
- “Topluluk halinde yaşamının bir gereklilik olduğunu bilme”, “yardımlaşma alışkanlığına sahip olma” gibi 1948 İlkokul Programında yer alan niteliklere “birlikte karar verme becerisine sahip olma” niteliğinin 1968 İlkokul Programında eklendiği,
- 1968 İlkokul Programında, vatandaşlığa ilişkin niteliklerde olduğu gibi, Toplumsal Yaşama ilişkin niteliklerde de “demokrasi” vurgusunun öne çıktığı, 1968 İlkokul Programında yer alan “Demokrasi ilkelerini benimseme ve ilişkilerinde bu ilkeleri uygulamaya çalışma”, “hayatını demokratik yaşamışın kurallarına göre düzenleme”, “özgür düşüncenin, sosyal zihniyet ve demokratik düzenin hakim olduğu, bireysel teşebbüs ve toplum sorumluluğuna değer veren bir düzende yetiştirilmiş olma” niteliklerinin bu durumun açık bir göstergesi olduğu belirlenmiştir.

Doğal ve fiziki çevre kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Doğal ve fiziki çevre kategorisindeki temel niteliklerin, 1948 İlkokul Programına yakın bir şekilde, 1968 İlkokul Programında korunduğu,
- 1948 İlkokul Programında yer almayan “plan, kroki ve haritadan yararlanma” niteliğine 1968 İlkokul Programında tekrar yer verildiği,
- 1948 İlkokul Programında yer almayan “Türkiye’nin yakın ve uzak komşu ülkeler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi sahibi olma” niteliğine 1968 İlkokul Programında tekrar yer verildiği,
- 1968 İlkokul Programında yer alan “hayvanları sevmeye” niteliği ile ilk kez bir ilköğretim programında hayvanseverliğin vurgulandığı belirlenmiştir.

Sağlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Sağlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin, 1948 İlkokul Programında yer aldığı şekliyle, 1968 İlkokul Programında da “bireyin kendi sağlığını koruma”nın yanında “çevresindekilerin sağlığını koruma” nitelikleri halinde yer almaya devam ettiği,
- 1968 İlkokul Programında, Türkiye’de artan kentleşme ve trafikteki araç sayısının artmaya başlamasıyla birlikte “sağlık, emniyet ve trafik kurallarını bilme”, “kazalara karşı uyanık ve tedbirli olma” gibi niteliklerin 1968 İlkokul Programıyla programlara eklenmeye başladığı belirlenmiştir.

Din kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1948 İlkokul Programında, Din Bilgisine ilişkin bir ders yer almadığından bu doğrultuda her hangi bir niteliğe 1936 İlkokul Programı ve 1926 İlköğretim Müfredat Programında olduğu gibi rastlanmamaktadır.

Bireysel kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1968 İlkokul Programında, önceki programlardan farklı olarak “başarılı olduğunda mütevazî olma”, “başarısızlık karşısında ümitsizliğe düşmeme” “çalışma, dinlenme ve eğlenmenin zamanını düzenleme” niteliklerinin yer aldığı,
- 1968 İlkokul Programında, önceki programlardan farklı olarak “güzel sanatlara ve sanat eserlerine” ilişkin niteliklerin “güzel sanatlarla yakından ilgilenme”, “güzel sanat eserlerine karşı ilgi duyma” nitelikleri ile eklendiği,

- 1948 İlkokul programında, Türkçe'ye “anadil” vurgusu yapılarak bireylerin “anadilini doğru olarak konuşma, okuma, yazma” şeklinde yer alan niteliğin “Türkçe'yi doğru konuşma, okuma, yazma” şeklinde 1968 İlkokul Programında yer aldığı,
- 1968 İlkokul Programında, önceki programlardan farklı olarak Atatürk'ün sözünden hareketle “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesine bağlı bireylerin yetiştirilmesine ilişkin bir niteliğin de yer aldığı belirlenmiştir.

4.2.4. 1971-1979 Yılları Arası

4.2.4.1. Dönem Eğitim Anlayışına İlişkin Görüşler ve Gelişmeler

Süleyman Demirel'in Adalet Partisi, toplumda giderek artan refaha ve gelişmeye karşın aşırı solun şiddet eylemlerini kontrol altına alamamıştır. Enflasyon da bir yandan yükselmeye devam etmektedir. Milletvekillerinin de mecliste partiden ayrılmalarıyla Ocak 1971'de AP meclisteki çoğunluğunu kaybetmiştir. 12 Mart 1971'de silahlı kuvvetler Demirel hükümetini istifaya zorlamıştır (Shaw ve Shaw, 1999, s. 501-502). Böylece Türkiye'de ordu, ikinci defa devlet yönetimine ve siyasete karışmıştır. Bundan sonra ülke bir süre parti dışı koalisyonlarla yönetilmiştir. Seçimlerin ardından ise siyasetteki hükümet kurma belirsizlikleri ile güçlü bir iktidar kurulamamıştır.

Özellikle 1968'den itibaren Batı'da yaşanan öğrenci olaylarının, 1980 darbesine kadar Türkiye'de de yaşandığı görülmektedir. Özellikle üniversitelerde yaşanan kavgalar, ders bırakma gibi eylemler ile sağ ve sol görüşlü öğrencilerin çatışmaları döneme damgasını vurmuştur. Ayrıca Türkiye'de 1970'lerden sonra artan köyden kente göçler şehirlerde eğitim öğretim faaliyetlerinin kalabalık sınıflarda yürütülmesine neden olmuştur.

1971-1979 yılları arasında Türkiye'de geliştirilen ve uygulamaya konulan yeni bir ilkokul programı bulunmamaktadır. Bu nedenle, 1971-1979 yılları arası bulgular ve yorumlar hükümetlerin ve devlet adamlarının eğitime bakışı, 14.6.1973 tarihli 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, IX. Milli Eğitim Şurası ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planıyla sınırlı kalmıştır.

1971 Muhtırasından sonra hükümeti kurmakla görevlendirilen Nihat Erim'in Partiler üstü Hükümet olarak nitelendirilen I. Erim Hükümeti Programında (1971) bir eğitim reformu yapma düşüncesi ve yapılacak eğitim reformuna ilişkin görüşlerin ön plana çıktığı görülür.

...Atatürk'ün eğitimde birlik (Tevhid-i Tedrisat) ilkesine aykırı, bütün uygulamalara son verilecektir. Din işlerinin yönetimi siyasal ve kişisel çıkar hesaplarının üstünde tutulacak ve laiklik esaslarına göre ele alınacaktır. Din görevlilerinin meslek içi ve meslek dışı eğitimi bu ilkeler ışığında düzenlenecektir. Zorunlu öğretim süresinin ileride bütün yurda yayılmasına hazırlık olarak çok yönlü öğretim yapan ve öğrenciyi hem üst okullara hem de çalışma hayatına hazırlayacak sekiz yıllık okulların deneme olarak kurulmaları için gerekli hazırlıklara hemen başlanacaktır. İlk ve orta öğretimde tek kitap düzeni uygulanacaktır (TBMM, 1971a).

Nihat Erim, Milli Eğitim Reformu başlığı altında Tevhid-i Tedrisat yasasına aykırı tüm uygulamalara son verilmesini, din işlerinin ve eğitiminin laiklik ilkesi esaslarına göre yeniden düzenleneceğini, zorunlu öğretim süresinin ülke geneline yayılmasında sekiz yıllık deneme okullarının kurulması için gereken hazırların yapılacağını ve ilk ve orta öğretimde tek kitap sistemi uygulamasını yapacaklarını belirtmektedir.

II. Nihat Erim Hükümeti (1971-1972) Programında ise eğitim sistemine ilişkin çeşitli kanunlar çıkarma ve ülke ekonomisine katkıda bulunacak üretici bireylerin yetiştirilmesi düşüncesi ön plandadır:

...İlköğretimden üniversiteye kadar her öğretim düzeyindeki kuruluşları ve eğitimi kapsayan diğer kanunlar en kısa zamanda hazırlanarak Yüce Meclislerin takdirine sunulacaktır. Her kademedeki öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerimizin Atatürk ilkelerine uygun bir anlayış içinde yetişmeleri sağlanırken bu öğrencilerin sol ve sağ aşırı uçlar tarafından zihinlerinin bulandırılmaması ve ön yargılara saptırılmamasına üstün bir dikkat gösterilecek, ayrıca her kademedeki öğretim kurumlarından çıkacak öğrencilerin, ekonomik hayatımıza katkıda bulunacak şekilde üretici hale getirilmeleri için, gerekli tedbirler alınacaktır (TBMM, 1971b).

Nihat Erim Hükümetlerinden sonra işbaşına gelen Melen Hükümeti (1972-1973) programında, Erim Hükümeti politikalarının ve 1971 Muhtırası politikalarının devam ettirildiği görülür:

Eğitim sistemimiz Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınması için gerekli insan gücü ihtiyacını devamlı olarak sağlayacak rasyonel bir çalışma düzenine ve çağımızın gereklerine uygun bir bünyeye kavuşturulacaktır.

Hazırlanacak olan Milli Eğitim Kanunu tasarısında okul öncesinden başlayıp ilk, orta ve yükseköğretim kurumları ile yurdumuzun ekonomik kalkınmasına büyük ölçüde katkıda bulunan teknik okullar bir bütünlük içinde ve çağımızın modern eğitim sistemleri açısından ele alınacak, Türk eğitimi yeni bir yapı ve çalışma düzenine kavuşturulacaktır.

Bu tasarı ile aynı zamanda Cumhuriyet Hükümetlerinin bugüne kadar çıkarılmış eğitimle ilgili dağınık bütün kanunlar da bir araya getirilmiş ve Türk eğitim felsefesi Türk toplumunun yapısına çağımızın ileri bilim ve teknoloji gereklerine ve Atatürk milliyetçiliği ilkeleri üzerine oturtulmuş olacaktır.

Bugün ilkokulları bitiren çocuklarımızın büyük bir çoğunluğu üst okullara devam etmek veya bir meslek sahibi olmak imkânlarından yoksun bulunmaktadır. İnsanları ve toplumu tedirgin eden ve hayatta güçsüz bırakan bu büyük soruna çözüm yolu getirmek için öğrencilere bilgi ve kabiliyetleri istikâmetinde bir öğretim vermek, bu suretle onların ya üst okullara gitmelerini ya da çalışma hayatına atılmalarını sağlamak için ilkokulların sekiz yıla çıkarılması çalışmalarına devam edilecek ve bu okulların yurt ölçüsünde yayılmasına çalışılacaktır.

Bütün öğretim kademelerinde uygulanacak programlar, Atatürk ilkelerine laik ve sosyal devlet esaslarına, hür, demokratik düzene yürekten inanmış milli bir ruh ve heyecan taşıyan vatandaşlar yetiştirilecek şekilde değiştirilecektir.

Bir kitle haberleşme aracı olduğu kadar bir eğitim aracı olarak da kullanılan ve milli ve kültürel bütünlüğümüzün korunmasında büyük yeri olan radyo ve televizyonun bütün yurt sathına yayılması için girişilen çabalara aralıksız devam olunacaktır. Radyo ve Televizyon programlarının milli duyguları koruyucu yüceltici ve öğretici olmasına titizlikle özen gösterilecektir (TBMM, 1972).

Melen Hükümeti programında, eğitim sistemimizin Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınması için gerekli olan insan gücünü sürekli olarak sağlayacak gerçekçi bir çalışma düzenine çağımızın ihtiyaçlarına uygun bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, hazırlanacak olan Milli Eğitim Kanunu Tasarısında okul öncesinden yükseköğretime kadar bütün eğitim kademelerinin sistemlerinin yeni bir yapı ve çalışma düzenine kavuşturulması hedeflenmiştir.

Milli Eğitim Kanunu tasarısı ile Cumhuriyet Hükümetlerinin şimdiye kadar çıkarmış olduğu bütün kanunların bir araya getirilmesi, Türk Eğitiminin Felsefesinin Türk toplumunun yapısına, çağın gereklerine ve Atatürk ilkeleri üzerinde temellendirilmesi amaçlanmaktadır.

İlköğretimin sekiz yıla çıkarılması hedefinin sürdürüleceği, bütün eğitim kademelerinde uygulanan programların, Atatürk ilkelerine, laik ve sosyal devletin temel prensiplerine, özgür ve demokratik düzene kalpten inanan milli bir ruh ve heyecan taşıyan bireyler yetiştirilmesi amacıyla değiştirileceği belirtilmektedir.

Melen Hükümetinden sonra ülkeyi yöneten Talu Koalisyon Hükümeti'nin (1973-1974) programında da eğitim politikasına ilişkin olarak Milli Eğitim Kanun Tasarısını kanunlaştırma amacı yer almaktadır.

14 Haziran 1973'de kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, Türk Milli Eğitiminin felsefesini ve sistemini ortaya koymaktadır. Milli Eğitim temel kanunu, günümüze kadar bazı değişikliklere uğrayarak gelmiştir.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda Birinci Kısım "Türk Eğitim Sistemini Düzenleyen Genel Esaslar" dan oluşmaktadır. Bu esaslar "Türk Milli Eğitiminin Amaçları" (1)Genel Amaçlar ve (2)Özel Amaçlar olmak üzere belirlenmiştir (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda İkinci Kısım Türk Milli Eğitim Sisteminin Genel Yapısı ve Programlardan oluşmaktadır. Bu kısımda Örgün ve Yaygın Eğitim başlığı altında Okulöncesi, Temel Eğitim, Ortaöğretim, Yükseköğretim, Yaygın Eğitime ilişkin olarak

bunların yapısını düzenleyen maddelerden oluşmaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

Bugün bu kanunun Üçüncü Kısımı “Öğretmenlik Mesleğine” ilişkin maddelerden, Dördüncü Kısım “Okul Binaları ve Tesisleri” ne ilişkin maddelerden, Beşinci Kısım “Eğitim Araç ve Gereçlerinden”, altıncı kısım “Eğitim ve Öğretim Alanındaki Görev ve Sorumluluk” maddelerinden, Yedinci Kısım “Son Hükümlerden” oluşmaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

1971 Muhtırasından ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun çıkarılmasından sonra toplanan ve 1971-1980 yılları arasında toplanan tek Milli Eğitim Şurası olan IX. Milli Eğitim Şurasının gündemini “Milli Eğitim Sistemimizin Bütünlüğü İçinde Programlar ve Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar” oluşturmaktadır (MEB, 1975). Eğitim Sisteminin Bütünlüğü İçinde Programlar ve Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar üzerinde IX. Milli Eğitim Şurasında alınan Kararlar genel itibariyle 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen maddeler ve eğitim kurumlarında yöneltme faaliyetlerine ilişkin kararlardır.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda ve IX. Milli Eğitim Şurasında Kabul Edilen Maddelerde Türk Milli Eğitiminin Amaçları şunlardır:

1.Genel Amaçlar

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1.Atatürk inkılaplarına Anayasanın başlangıcında ifadesini Türk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik, sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

Türk Milli Eğitiminin Özel Amaçları, Türk Eğitim ve Öğretim Sistemi İçerisinde genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları; genel amaçlara ve Milli Eğitimin Temel İlkelerine uygun olarak tespit edilir (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda, Türk Milli Eğitimi'nin temel ilkeleri doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

- Dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetmeyen,
- Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenen,
- Bireylerin eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltildiği,
- İlköğretim görmenin her Türk vatandaşının hakkı olduğu,
- Eğitimde herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlandığı,
- Bireylerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam ettiği,
- Ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ile Atatürk milliyetçiliğinin temel olarak alındığı,
- Milli ahlak ve milli kültürün evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verildiği,
- Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretildiği,
- Demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının kazandırılıp geliştirildiği,
- Laikliğin temel alındığı,
- Bilimsel ve teknolojik esaslar ve yenilikler doğrultusunda sürekli güncellenen,
- İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim – insan gücü istihdam ilişkilerinin dikkate alındığı,
- Kız ve erkek karma eğitimin yapıldığı,
- Okul ile aile arasında işbirliğinin olduğu,
- Resmi ve özel eğitim kurumlarının yanında evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta Milli Eğitimin Amaçlarının gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir eğitim sistemiyle yetiştirilmeleri amaçlanmıştır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

1739 Sayılı İlköğretim Temel Kanununda Temel Eğitimin (İlköğretim) amaç ve görevleri de belirlenmiştir:

İlköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek;

Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda ilköğretimde yetiştirilecek bireylerin iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranışları ve alışkanlıkları kazanmış, milli ahlak anlayışı doğrultusunda yetiştirilmiş, ilgi, kapasite ve kabiliyetlerinin geliştirilerek hayata ve daha üst öğrenim kademelerine hazır bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

1973-1977 Yılları arasını kapsayan Cumhuriyet tarihinin üçüncü beş yıllık kalkınma planında planlı dönemde insan gücü sayısındaki artışa rağmen istenilen nitelikle insan gücünün yetiştirilemediği belirtilmiştir. Birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planında vurgulanan eğitimde fırsat eşitliği sunma amacıyla hedeflenen adımların yeterli derecede atılmadığına vurgu yapılmaktadır. Planın uzun dönem hedef ve amaçlar bölümünde insan yetiştirme süreci olan eğitime ilişkin 1995 yılında örgün ve yaygın eğitim kurumlarının ülke geneline dengeli bir biçimde yayılması ve eğitimde fırsat eşitliğine açık bir sistemin gerçekleştirilmesinin beklendiği öngörülmektedir. Örgün eğitimle karşılanamayan insan gücü açığının, genel ve özellikle mesleki-teknik yaygın eğitim programları ile karşılanacağı vurgulanmıştır (DPT, 1972b).

1971-1979 yılları arası döneme Türkiye’de Nihat Erim Hükümeti ve Ferit Melen Hükümeti görüşleri ve uygulamalarıyla damgasını vurmuştur. Bu hükümetlerin programlarında öne çıkan husus zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması ve bu amaçla sekiz yıllık deneme okullarının kurulmasıdır. Melen hükümeti döneminde ise Milli Eğitim Kanunu tasarısının meclise getirilmesi ön plandadır. 14 Haziran 1973’de 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun, Türk Milli Eğitiminin felsefesini ve sistemini ortaya koymakta ve günümüze kadar bazı değişikliklere uğrayarak geçerliliğini sürdürmektedir.

Yukarıda verilen 1971-1979 yılları arası gelişmeler ve görüşler doğrultusunda yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirlenen Türk Milli Eğitiminin amaçlarında yer almaktadır. Bu dönemde yetiştirilecek bireylerin; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan,

Atatürk ilkelerine, laik ve sosyal devletin temel prensiplerine, özgür ve demokratik düzene kalpten inanan, Atatürk inkılaplarına Anayasanın başlangıcında ifadesini Türk milliyetçiliğine bağlı, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, bir meslek sahibi olmayı amaçlayan, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, ilgi, istidat ve kabiliyetlerini doğrultusunda gerekli bilgi, beceri, davranışlara sahip, ilgi, kapasite ve kabiliyetlerinin geliştirilerek hayata ve daha üst öğrenim kademelerine hazır, insan haklarına saygılı, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik, sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren, işbirliği yapma alışkanlığına sahip, iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranışları ve alışkanlıkları kazanmış, kişilik ve teşebbüse değer veren, milli bir ruh ve heyecan taşıyan, topluma karşı sorumluluk duyan, Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, yapıcı, yaratıcı ve verimli bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir. Bu niteliklerin ilkökul programlarına yansımalarına ilişkin olarak, 1971-1979 yılları arası dönemde Türkiye’de yeni geliştirilen ve uygulanan bir ilkökul programı olmadığından bir çıkarım yapmak güçtür. Ancak 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirlenen Türk Milli Eğitiminin amaçlarında yer alan yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen niteliklerin tamamı, 1998 İlköğretim Programında yer almaktadır. (Bkz. Tablo 14).

4.2.5. 1980-1998 Yılları Arası

4.2.5.1. Dönemin Eğitim Anlayışına İlişkin Görüşler ve Gelişmeler

12 Eylül 1980’de, Silahlı Kuvvetler, devletin organları işlemediği gerekçesiyle ülke yönetimine el koyduğunu ilan etmiş ve parlamentonun dağıldığını, bakanlar kurulunun görevine son verildiğini, milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırıldığını bildirmiştir. Ülkede olağanüstü hal ilan edilmiş ve yurtdışına çıkışlar yasaklanmıştır. Artık bütün yetki, 14 Eylül’de resmen devlet başkanı ilan edilen Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in başkanı olduğu Milli Güvenlik Konseyi’ndedir.

1980 darbecileri de tıpkı 1960’dakilerin yaptığı gibi bir anayasa hazırlamışlardır. 1982 Anayasasının kabulünden ve Kenan Evren’in Cumhurbaşkanı olmasından sonra, siyaseti yeniden yapılandırmak amacıyla Siyasi Partiler Yasası ilan edilmiştir. 1980 darbesinden önce faal olan siyasetçiler on yıl süreyle siyasetten men edilmiştir. Yeni kurulacak partilerin

de kurucularının Milli Güvenlik Konseyi tarafından onaylanması gerekmektedir. On beş parti kurulmuş ancak sonunda bunların üç tanesinin 6 Kasım 1983 seçimlerine katılmasına izin verilmiştir. Bu partiler, Emekli Orgeneral Turgut Sunalp'ın liderliğindeki ve generallerle özdeşleşen Milliyetçi Demokrasi Partisi, Necdet Calp'ın liderliğindeki, CHP'nin geleneksel Kemalist kanadına yakın olan Halkçı Parti ve 1979-1980'de başlatılan ekonomik reform programının arkasındaki adam olan Turgut Özal'ın liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP)'dir (Zürcher, 2015, s. 404-407). 1983 yılındaki genel seçimlerde ve 1984 yılındaki yerel seçimlerde başarılı olan ANAP ülke yönetiminde bir süre söz sahibi olmuştur. Bu süreç, Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla devam etmiştir. Turgut Özal'dan sonra sırasıyla Yıldırım Akbulut ve Mesut Yılmaz'ın Başbakan olduğu ANAP hükümetleri 1991 yılı sonlarına kadar görev yapmıştır. Ardından Türkiye'yi 2002 yılının sonlarına kadar koalisyon hükümetleri idare etmiştir. Türkiye, 2001 yılına gelindiğinde büyük bir ekonomik krizle baş başa kalmıştır. Bu dönemde ülkenin ekonomi politikalarında International Monetary Fund (IMF)'nin etkileri görülmektedir. Ayrıca yüksek enflasyon ve faizler de dönemin önemli ekonomik göstergelerindendir. Bu dönemde önemli bir konu da Avrupa Birliği (AB)'ne üye olma kapsamında Türkiye AB ilişkileridir. AB'ye üyelik süreci, eğitim başta olmak üzere birçok alanda devletin politikalarını etkilemiştir. Türkiye'de 2002 yılı sonlarında Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti), iktidarı tek başına devralmıştır.

1980-1998 yılları arasında Türkiye'de 1998 İlköğretim Programı geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur. 1980-1998 yılları arasına ilişkin bulgular ve yorumlar, önce 1998 İlköğretim Programının uygulanmaya başlandığı 1998 yılına kadar geçen süreçte 1982 Anayasası, hükümetlerin ve devlet adamlarının eğitime bakışı, siyasi parti programları, gerçekleştirilen milli eğitim şuraları, kalkınma planları gelişmeleriyle birlikte verilmiş, ardından 1998 İlköğretim Programına ilişkin bulgu ve yorumlar açıklanmıştır.

1980 Darbesiyle Türkiye'de ülke yönetimini ele geçiren Milli Güvenlik Konseyinin hükümet kurma görevini verdiği Bülent Ulusu'nun kurduğu 44. Hükümetin (1980-1983) eğitim politikasında Milli Güvenlik Konseyi'nin eğitim konusundaki görüşlerini görmek mümkündür:

Milli Eğitim ve öğretimde, Atatürk Milliyetçiliğinin yeniden yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır. Bütün öğretim kurumlarındaki öğrencilerin amacı, Atatürk Milliyetçiliği ve ilkeleri ile pekişmiş milli unsur, bilgi ve becerileri kazanmak olmalıdır. Yarının teminatı olan evlatlarımızın Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasına izin vermeyeceğiz...

Birlik ve bütünlüğümüzün temelini teşkil eden milli eğitimin düzenlenmesi gereğini ülkemizin ve ulusumuzun en önde gelen ihtiyacı ve ana hedefi olarak görüyoruz. Bu sebeple, ülkesi ve milletiyle devletin geleceğini hazırlama görevini üstlenen eğitim kurumlarında ve kuruluşlarında

Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına saygılı olan; milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren yurttaşlar yetiştirmek başlıca hedeflerimizden biri olacaktır.

Ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma hedefleri esas tutularak ve “eğitim - insangücü - istihdam” ilişkileri dikkate alınarak milli eğitim sistemimiz, mesleki ve teknik öğretime ağırlık verecek şekilde yeniden planlanacaktır.

Çağdaş eğitimin gereği olarak bilimsel ve teknolojik alanlarda dilimizin zenginleştirilmesine çalışılacak ve bu maksatla, Milli Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınacaktır. Bu konuda ifrat ve tefritten sakınılarak yaşayan güzel Türkçe'nin kullanılmasına özen gösterilecektir...

Milli Eğitim Temel Kanunu ve Üniversiteler Kanunu üzerinde gerekli çalışmalar ve düzenlemeler yapılacaktır. Çağdaş bilim düzeyine ulaşmak amacıyla, araştırma ve geliştirme çalışmaları özendirilecek ve hızlandırılacaktır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, 1988, s. 18-19).

Hükümet Programında belirtilen Eğitim politikasına göre Milli Eğitim ve öğretimde Atatürk Milliyetçiliğinin ülkenin en ücra köşelerine kadar yaygınlaştırılması amacıyla gerekli tedbirlerin alınacağı ve bütün öğrencilerin Atatürk milliyetçiliği ve ilkeleri doğrultusunda milli unsur, bilgi ve becerileri kazanmaları vurgusu dikkati çekmektedir. Yarının teminatı olarak nitelendirilen gençlerimizin, Atatürk İlkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek anarşist olmalarına izin verilmeyeceği belirtilmektedir.

Ulus Hükümeti Programında, Milli Eğitimin birlik ve bütünlüğümüzün temelini oluşturduğunu ve yetiştirilecek bireylerin; Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı, Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına saygılı, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir.

Ulus Hükümeti programında bir diğer önemli vurgu da Türk diline ilişkindir. Çağdaş eğitimin gereği olarak bilim ve teknolojik alanlarda Türk dilinin zenginleştirilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığının gerekli tedbirleri alacağı belirtilmektedir. Böylece bu alanlarda Türkçenin kullanılmasını sağlamanın amaçlandığı görülür.

1982 yılında kabul edilen yeni anayasada eğitime ilişkin olarak 24 ve 42. Maddeler şöyledir:

Madde 24'de “Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.” (TBMM, 1982).

Madde 42'de “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tesbit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti,

Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır... Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez.”(TBMM, 1982).

1982 Anayasasıyla din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminin ilk ve orta öğretimde zorunlu olduğu görülmektedir. Ayrıca, ilköğretimin zorunlu ve parasız olduğu, eğitim ve öğretimin Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilimler temelinde, devletin denetimi ve gözetimi altında yapılması hükümleri anayasada yer almaktadır.

Uzun yıllar koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmenin ardından Türkiye’de Turgut Özal’ın liderliğindeki ANAP 1983 yılı sonlarında tek başına iktidar olma başarısını gösterir. ANAP ve Turgut Özal, bu tarihten sonra yaklaşık 10 yıl ülke politikalarına yön verecektir.

ANAP Parti Programında Eğitim ve Öğretim başlığı altında, partinin eğitim politikasına ilişkin görüşleri şöyledir:

Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın ve gençlerimizin modern ve ileri Türkiye idealine, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, bilgili, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı sevgi ve müsamaha besleyen medeni birer insan olarak yetişmelerini milli eğitimin temeli sayarız.

Eğitim ve öğretim ferdin ve toplumun maddi ve manevi kalkınmasında, milli ve ahlaki değerlerin korunmasında ve gelişmesinde, kültür, sanat ve medeniyetin gelişmesinde ve geleceğe aktarılmasında, ilmin ve ilmi düşüncenin kazanılmasında temel rolü oynar. Genel olarak fertlerin ve milletlerin sosyal ve iktisadi seviyeleri eğitim ile doğrudan doğruya ilgilidir.

Eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğinin sağlanması esastır.

Eğitim ve öğretim devletin başlıca görevleri arasındadır. Ancak devletin koyacağı kaideler içerisinde fertlerin ve özel kuruluşların da eğitim ve öğretim hizmetleri yapabilmeleri sağlanmalıdır.

Herkesin yapmakla zorunlu olduğu ilköğretim dışında, sayı, çeşit ve vasıf itibarıyla eğitim ve öğretim hizmetleriyle memleketin iktisadi ve sosyal hedefleri arasında irtibat kurulması elzemdir.

Yükseköğretim kuruluşlarımızda müsbet ilimler, sosyal ve manevi ilimler ile birlikte teorik ve uygulamalı araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilmesini; bu kuruluşlarımızın sını, iktisadi, sosyal ve diğer konularda pratik araştırma ve geliştirmeye yönelmelerini teşvik için gerekli tedbirlerin alınmasını faydalı görürüz (Anavatan Partisi, 1983, s. 20-21).

ANAP programında, Milli Eğitimin temeli olarak yetiştirilecek bireylerin; modern ve ileri bir Türkiye idealine bağlı, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli ve ahlaki değerleri benimseyen, bilgili ve bilimsel düşünceye sahip, insanlara karşı sevgi ve hoşgörü besleyen, çağdaş bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir.

ANAP Genel Başkanı Turgut Özal’ın Başbakanlığında kurulan hükümetlerin eğitim anlayışının parti programında belirtilen hususlar doğrultusunda şekillendiği görülür. I. Özal Hükümeti (1983-1987) Programında Milli Eğitim Politikası görüşleri şöyledir:

Muhterem üyeler; geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın ve gençlerimizin modern ve ileri Türkiye idealine, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş,

bilgili, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı sevgi, saygı ve müsamaha besleyen medeni birer insan olarak yetişmelerini milli öğretimin esası sayarız.

Eğitim ve öğretim ferdin ve toplumun maddi ve manevi kalkınmasında, milli ve ahlaki değerlerin korunmasında ve gelişmesinde, kültür, sanat ve medeniyetin gelişmesinde ve geleceğe aktarılmasında, ilmin ve ilmi düşüncenin kazanılmasında temel rolü oynar. Genel olarak fertlerin ve milletlerin sosyal ve iktisadi seviyeleri eğitim ile doğrudan ilgilidir... Eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğinin sağlanması esastır.

Eğitim ve öğretim devletin başlıca görevleri arasındadır. Ancak, devletin koyacağı kaideler içerisinde fertlerin ve özel kuruluşların da eğitim ve öğretim hizmetleri yapabilmeleri sağlanacaktır. Herkesin yapmakla zorunlu olduğu temel eğitim dışında, sayı, çeşit ve vasıf itibarıyla eğitim ve öğretim hizmetleriyle memleketin iktisadi ve sosyal hedefleri arasında irtibat kurulması elzemdir

Sayın milletvekilleri; yükseköğretim kuruluşlarımızda müspet ilimler, sosyal ve manevi ilimler ile birlikte teorik ve uygulamalı araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilmesini; bu kuruluşlarımızın sını, iktisadi, sosyal ve diğer konularda pratik araştırma ve geliştirmeye yönelmelerini teşvik için gerekli tedbirlerin alınmasını faydalı görürüz... (Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, 1988, s. 54).

I. Özal Hükümeti (1983-1987) Programında Parti programında yer alan görüşlerin dışında, eğitim politikasına ilişkin verilen diğer bilgilerde, ilk ve ortaöğretimde yetiştirilecek bireylere din eğitimi verilmesine ilişkin görüş şöyle belirtilmektedir:

Muhterem üyeler, toplumun maddi ve manevi olarak yükselmesinde ve yücelmesinde temel unsur insandır. Herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu inancındayız. İnsan Hakları Evrensel Beynamesinde ifadesini bulan bu hak ve hürriyetlerin sağlanması ve teminat altına alınması için hukuka bağlı ve hukukun üstünlüğünü esas alan devleti nizamını temel şart görürüz. Herkes Anayasamızın teminatı altında vicdan, dini inanç ve ibadet hürriyetine sahiptir. Maddi ve manevi gelişmeyi birlikte sağlamanın zaruretine inanıyoruz. Yüksek ahlak sahibi, dengeli bir nesil yetiştirilebilmesini teminen, devletin ilk ve orta öğretim kurumlarında dini eğitim ve öğretim yapılması için gerekli tedbirleri almasını zorunlu buluyoruz. Laikliği, manevi değerlerin korunmasında, vicdan, dini inanç ve ibadet hürriyetinin uygulanmasında ve dini kültürün geliştirilmesinde kısıtlayıcı unsur olarak anlamıyoruz (TBMM Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, 1988, s. 34-35).

I. Özal Hükümetinin, toplumun maddi ve manevi yönlerden yükselmesinde temel ögenin insan olduğunu vurguladığı hükümet programında, herkesin vazgeçilmez ve devredilmez hak ve hürriyetlere sahip olduğundan hareketle ve İnsan Hakları Evrensel Beynamesine yapılan atıfla, herkesin Anayasayla güvence altına alınan vicdan, dini inanç ve özgürlük hakkına sahip olduğu belirtilerek yüksek ahlak sahibi, dengeli bir neslin yetiştirilebilmesi için ilk ve orta öğretimde din eğitim ve öğretiminin yapılması amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılmasının bir zorunluluk olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir.

I. Özal hükümeti Programında yükseköğretime açık bir mesleki teknik eğitime ağırlık verilmesi konusu ile bireylere yabancı dil eğitimi konusunun da yer aldığı görülür:

Bugün yükseköğretimde, bir taraftan ortaöğretim mezunlarının açıkta kalmasına sebep olan kapasite yetersizliği, diğer taraftan eğitim ve öğretim ile istihdam ihtiyacı arasındaki uyumsuzluklardan kaynaklanan ve yükseköğretim yapmış gençlerimizin işsiz kalması sonucunu doğuran bir yapı ile karşı karşıyayız. Bu durum şimdiye kadar takip edilen ortaöğretim politikasının gerçekçi olmadığını; ülkemiz ihtiyacına cevap vermediğini ortaya koymaktadır. Bu itibarla ortaöğretimde genel eğitim ağırlığının, tedricen ve nispi olarak azaltılarak, yetenekli ve

arzulu gençlerimiz için yükseköğretime açık mesleki ve teknik öğretime büyük ağırlık verilecektir. Yabancı dil, mesleki gelişme ve başarının olduğu kadar, dış ticaret, milletlerarası ilişkiler, ilim, sanat ve kültür alışverişinin de temel aracı haline gelmiştir. Bu yüzden orta ve yükseköğretim yapan gençlerimizin asgari bir yabancı dili iyi derecede öğrenebilmeleri için gerekli bütün tedbirlerin alınmasını elzem görüyoruz (TBMM Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü,, 1998, s. 54-55).

I. Özal Hükümeti Programında, orta ve yükseköğretimde yetiştirilecek bireylerin asgari bir yabancı dili iyi derecede öğrenmeleri amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılmasının da planlandığı görülmektedir.

II. Özal Hükümeti (1987-1989) Programında, I. Özal Hükümeti Programına kıyasla eğitim konularına daha az yer verildiği görülür. Bu hükümetin programında öne çıkan unsurlar, ilk ve orta öğretimde din öğretiminin sağlanması, yetiştirilecek bireylerin parti programında belirtilen nitelikleri kazanmış bireyler olarak yetiştirilmeleri amacına vurgu yapılmasıdır (TBMM Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, 1988, s.77-78).

Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinden sonra Anavatan Partisinin başına ve Başbakanlığa Yıldırım Akbulut gelmiştir. Yıldırım Akbulut'un hükümet programında (1989-1991) da Özal dönemi politikalarının devam ettirileceği görülür. Özal Hükümeti programlarına ek olarak Akbulut Hükümetinin programında eğitim politikasına ilişkin olarak yer alan bilgiler şunlardır:

Kalkınma insanoğlunun işidir. İleri toplumlarda yetişmiş insanın, insangücü kalitesinin dünyanın en zengin tabii kaynaklarından daha önemli olduğu gözlerimizin önündedir. Esas olan herkesi bir meslek sahibi yapmaktır. Herşeyden önce insanın kendine güven duymasının ilk şartı meslek sahibi olmasıdır.

Türkçe' nin doğru ve güzel konuşulması ve yazılması için gerekli bütün tedbirler alınacaktır

Her seviyede eğitim ve öğretimde başta TV ve bilgisayar olmak üzere teknolojinin imkanlarından en ileri safhada istifade edilecektir.

Herkese bir yabancı lisan öğretmek hedefimizdir.

Eğitim programları, ders kitapları, eğitim araç ve gereçleri ile öğretim yöntem ve tekniklerinin bilim ve teknolojideki yeniliklere, toplumumuzun ve insanımızın değişen ihtiyaçlarına uygun olarak geliştirilmesi sağlanacaktır (TBMM, 1989).

Akbulut Hükümeti programında, Türkçenin doğru ve güzel okunması, yazılması ve konuşulması için gerekli tedbirlerin alınacağı ayrıca herkesin en az bir yabancı dil öğrenmesinin hedeflendiği, eğitim programlarının, ders kitaplarının, eğitim araç gereçlerinin ve öğretim yöntem ve tekniklerinin çağın yeniliklerine ve gereklerine uygun bir şekilde, toplumumuzun değişen ihtiyaçlarına uygun olarak geliştirileceğine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Akbulut' tan sonra ANAP'ın başına Mesut Yılmaz geçer. Mesut Yılmaz Hükümetinin (1991) eğitim politikaları da yine Özal ve Akbulut Hükümetlerinin devamı niteliğindedir.

Mesut Yılmaz Hükümetinin programında, Özal ve Akbulut Hükümetlerinin programlarında belirtilenlerin dışında, hükümetin izlemeyi planladığı eğitim politikası şöyle ifade edilmektedir:

...2000’li yılların eşliğinde, bilgi toplumu çağında yaşadığımızın da bilincindeyiz. Milli Eğitim sistemimize yeni bir anlayış, yeni bir yapılanma, bunun gereği olan yeni bir uygulama, değerlendirme ve yönlendirme görev ve sorumlulukları yüklendiğinin de anlayışı içindeyiz.

Milli kimlik, kişilik, ahlaki karakter ve yüksek irade gücü kazandıran milli kültürümüzü, her derece ve türdeki örgün, yaygın, sürekli ve hayat boyu eğitim kurumlarında ve uygulamalarında daha yoğun bir şekilde vermeye ve benimsetmeye çalışacağız.

Milli Eğitimde bugüne kadar gereğince ele alınmadığını bildiğimiz, milli tarihimizde başarılı uygulamaları olan üstün nitelikli, istidat ve kabiliyetli çocuklarımızın özel olarak yetiştirilmelerinin, yararlı olacağına inanıyoruz.

Yine eğitimde, laiklik ilkesini, toplumumuzun çeşitliliğinin en büyük kaynaştırıcı, uzlaştırıcı ve birleştirici harcı, temeli ve teminatı olarak görüyor ve benimsiyoruz...

Zorunlu eğitimin 2000 yılına kadar 8 yıl; 2000 yılından sonrası için de 10 yıl olmasını sağlayacak kanuni düzenleme yapılacaktır.

Milli Eğitim Akademisinin kuruluşu tamamlanacaktır.

Çocuklarımıza yaşadıkları çevreyi tanıma ve koruma bilincini kazandırmak suretiyle onlarda kendilerine güven ve topluma karşı sorumluluk duygusunu güçlendirmek amacıyla kurulan “Türkiye Çocuk Çevre Kulüpleri” yurt çapında yaygınlaştırılacaktır.

Eğitimde sayısal gelişmeler yanında, eğitimin nitelik ve kalitesinin yükseltilmesi temel hedeflerimizden biri olacaktır.

Çağdaş gelişmenin bir boyutu olarak eğitimde bilgisayar, TV, video gibi teknolojilerin kullanımı yaygınlaştırılacak; bu amaçla televizyon kanallarından biri öğretim ve eğitime tahsis edilecektir...

Milli birlik ve bütünlüğümüzün harcı olan, yüce duygularla olgunlaşmamızın, yüksek ahlaklı toplum meydana getirmemizin kaynağı olan yüce dinimizin ehil öğretmenlerle öğretilmesi ana amacımızdır. Bu amaçla dini öğretime daha da önem verilecektir (TBMM, 1991).

Yılmaz hükümeti, zorunlu eğitimin 2000 yılına kadar 8 yıla, sonrasında ise 10 yıla çıkarılmasına ilişkin kanuni düzenleme yapmayı planlamaktadır. Dinimizin, milli birlik ve bütünlüğümüzün harcı olduğu, yüce duygularla olgunlaşmamızın ve yüksek ahlaklı bir toplum olmamızın kaynağı olduğu, bu nedenle din öğretimine daha fazla önem verileceğinin amaçlanması, Yılmaz hükümetinin programında belirtilen bir başka husustur.

Yılmaz hükümetinden sonra ülkeyi Süleyman Demirel’ in Doğru Yol Partisi (DYP) ile Erdal İnönü’nün Sosyal demokrat Halkçı Parti (SHP) koalisyon hükümeti (1991-1993) yaklaşık iki yıl yönetmiştir. Bu hükümetin, hükümet programında eğitim politikası şöyledir:

Çağdaş, laik, etkin ve yaygın bir eğitim sistemi oluşturulacak ve yürürlüğe konacaktır. Çağdaş ve etkin eğitim, çağdaş toplumun, tartışılmaz gereksinimidir. Doğumundan başlayarak her Türk yurttaşının öğrenim ve eğitimi devletin yükümlülüğünde olacak ve parasız eğitim esas kılınacaktır. Zorunlu eğitim en az 8 yıl olacaktır. Laik, evrensel, cumhuriyetçi, milli kültürü geliştirici, yaratıcı, özgür düşünceye dayalı bir eğitim politikası esastır. Kişilik sahibi, nitelikli insan yetiştirmek amaçtır.

Temel eğitimden yükseköğrenimin sonuna kadar her kademedeki kendi içinde bir bütünlük taşıyacaktır. Her kademeyi tamamlayan gencin o kademenin sonunda hayata katılması mümkün

olacaktır. Ortaöğretim sadeleştirilerek, birlik sağlanacaktır. Kaynakların verimli kullanılmasıyla çok amaçlı lise sistemine mutlaka geçilecektir. Bütün öğrenciler laik dünya görüşüne dayalı kültür derslerini mutlaka ortak olarak göreceklerdir.

Öğretim programları ve ders kitapları evrensel ölçülere, demokratik özgürlükçü anlayışa uygun olarak yeniden düzenlenecek, gençlerimize araştırmacı yaratıcı ve bağımsız bir kişilik kazandırma amacı ön plana çıkarılacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve eğitimle ilgili diğer bütün birimlerin, çağdaş eğitim gereklerine göre yeniden yapılanması sağlanacak ve böylece çocuklarımızın ve gençlerimizin, geleceğe en iyi şekilde hazırlanması için gereken ortam oluşturulacaktır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, 2015, s. 1637).

DYP-SHP koalisyon hükümetinin programında, çağdaş, laik, etkin ve yaygın bir eğitim sisteminin oluşturulması ve uygulanmasının hedeflendiği görülür. Doğumundan itibaren her Türk vatandaşının eğitiminin devletin sorumluluğunda ve ücretsiz olmasının temel alınacağı, zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılacağı belirtilmektedir. Hükümet programına göre, Laik, Evrensel, Cumhuriyetçi, Milli kültürü geliştiren, yaratıcı, özgür düşünceye dayalı bir eğitim politikasıyla kişilik sahibi nitelikli insanlar yetiştirme amaçlanmaktadır.

DYP-SHP Hükümet programında öne çıkan başka bir nokta da öğretim programlarının ve ders kitaplarının demokratik anlayışlara göre yeniden düzenlenerek yetiştirilecek bireylere araştırmacı, yaratıcı ve bağımsız bir kişilik kazandırmanın amaçlanmasıdır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve eğitimle ilgili tüm birimlerin çağda eğitim gereklerine göre yeniden yapılandırılması ve bu yolla bireylerin geleceğe en iyi şekilde hazırlanmalarının hükümetin programında yer aldığı görülür.

Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından DYP'nin genel başkanı Tansu Çiller olmuştur. Tansu Çiller'in DYP-SHP koalisyonunu (1993-1995) devam ettirdiği hükümetin programı, Demirel dönemindeki DYP-SHP/CHP koalisyonu hükümetleri programlarında eğitim politikası yönünden benzer konulara değinmektedir.

28.6.1996 ve 30.6.1997 tarihleri arasında Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi (RP) ve Tansu Çiller'in DYP'si arasında kurulan koalisyon hükümeti dönemi, 28 Şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulu kararlarıyla post modern bir darbenin yaşandığı dönemdir. Bu hükümetim programında belirtilen eğitim politikası şöyledir:

Eğitimde, milli, manevi ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, bilgili, ilmi düşünceye sahip, herkese karşı saygılı ve hoşgörülü, laik, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış insanlar yetiştirmek temel amacımızdır... (TBMM, 2015, s. 2372).

Erbakan Hükümeti Programında, eğitimle yetiştirilecek bireylerin; milli, manevi ve ahlaki değerleri benimseyen, bilgili ve bilimsel düşünceye sahip, insanlara karşı saygılı ve hoşgörülü, laik, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış bireyler olarak yetiştirilmesi öngörülmektedir.

Türkiye’de 28 Şubat 1997’de toplanan Milli Güvenlik Kurulundan çıkan kararlardan bazılarının, Türkiye’de eğitime ve eğitim sistemine yönelik olduğu görülür. 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu kararlarına göre, Türkiye’de, tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okulların, denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince Milli Eğitim Bakanlığına devrinin sağlanması, gençlerin öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli çevrelerin etkisinden korunması için 8 yıllık kesintisiz eğitimin, tüm yurttan uygulamaya konulması, temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılması bildirilmiştir. Ayrıca, Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımızın Tevhid-i Tedrisat Kanunu doğrultusunda ihtiyaç düzeyinde tutulması gerektiği belirtilmiştir (Haber Türk, 2012, s. 1-10).

28 Şubat’ın ardından Erbakan-Çiller hükümeti istifa etmiştir. Bu istifa sonrasında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in de desteğiyle Mesut Yılmaz’ın Başbakan olduğu, ANAP, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Demokratik Türkiye Partisi (DTP) koalisyon hükümeti (1997-1999) kurulmuştur. Bu hükümetin programında eğitime ilişkin olarak şu ifadeler yer almaktadır:

Çağımızda bilgi toplumu düzeyine ulaşamamış ulusların varlıklarını sürdürebilmeleri ve uluslararası rekabette söz sahibi olmaları şansı azalmıştır. Bu anlayışla, ülkemizin geleceğinin güvencesi ve çağdaşlaşmanın öncüsü olan gençlerimize eğitimde fırsat eşitliği değil, olanak eşitliği de sağlanacaktır. Eğitimin tüm kademelerinde, Atatürk İlke ve inkılaplarını özümsemiş, milli, manevi ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, bilimsel düşünceye yatkın bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış insanlar yetiştirmek temel amaç olacaktır.

Sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim (temel eğitim) uygulamaya konulacaktır.

Anayasanın 24. Maddesinde, din ve ahlak eğitimi ve öğretiminin Devletin gözetim ve denetimi altında yapılması öngörüldüğünden, ilköğretim (temel eğitim) ve orta öğretim kurumlarında zorunlu din kültürü ve ahlak öğretimine devam edilecektir. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. İsteğe bağlı Kur’an kurslarından ve hafızlık eğitiminden Diyanet İşleri Başkanlığı sorumludur.

Her kademedeki okullar, uygulanabilir bir plan çerçevesinde çağdaş eğitim araçları ile donatılacak, özellikle öğrenme ve öğretme sürecini geliştiren ve zenginleştiren bilgisayar destekli eğitim yaygınlaştırılacaktır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, 2015, s. 2537-2538).

ANAP, DSP ve DTP hükümet programında, çağımızda milletlerin varlığını sürdürebilmesi için bilgi toplumu düzeyine ulaşmalarının gerekli olduğu vurgusundan hareketle gençlere fırsat eşitliğinden ziyade imkan eşitliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Tüm eğitim

kademelerinde yetiştirilecek bireylerin; Atatürk ilke ve inkılaplarını özümseyen, milli, manevi ve ahlaki değerleri benimseyen, bilimsel düşünebilen, bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış bireylerin yetiştirilmesi öngörülmektedir.

ANAP, DSP ve DTP hükümet programında, 8 yıllık zorunlu eğitimin uygulamaya geçirileceği belirtilmektedir. Ayrıca Anayasa'ya atıf yapılarak din ve ahlak öğretimine ilköğretim ve ortaöğretimde devam edileceği, bunun dışında din eğitimi ve öğretiminin ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlı olduğu ve isteğe bağlı Kur'an kurslarından ve hafızlık eğitiminden Diyanet İşleri Başkanlığının sorumlu olduğu vurgulanmaktadır.

1980-1998 yılları arasında, 1981 yılında gerçekleştirilen X. Milli Eğitim Şurası, 1980 darbesinden sonra gerçekleştirilen ilk milli eğitim şurası olması özelliğiyle önemlidir. 1982 yılında gerçekleştirilen XI. Milli Eğitim Şurası, öğretmen yetiştirme üzerine odaklanır. 1988 Yılında toplanan XII. Milli Eğitim Şurası ise Turgut Özal Hükümetleri döneminde toplanan tek Milli Eğitim Şurası olma özelliği taşır. 1996 yılında toplanan XV. Milli Eğitim Şurasında ise 2000'li yıllara girerken Türkiye'de eğitim vurgusu dikkati çekmektedir.

23-26 Haziran 1981 tarihleri arasında gerçekleştirilen X. Milli Eğitim Şurasının gündemi, Yeni Türk Milli Eğitim Sistemi üzerine önerilen modelde, Yeni Sistemde Okul Sisteminin yapısı, Sistemin Bütünleştirilmesine Dönük Program Modelinin Esasları ve Öğrenci Akışı konusudur (MEB, 1981a, s.3).

Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Danışma Kurulu Başkanı Tuğgeneral Osman Feyzoğlu'nun 1981 Yılında 10. Milli Eğitim Şurası açılışında yaptığı konuşmada, Milli Güvenlik Konseyi'nin eğitimde yaptığı vurgulama görülmektedir:

...Atatürk' ün, eğitimde her şeyden önce öngördüğü husus, toplumumuzun milli benliğini duyması ve bu benlikle övünmesi, buna göre kendine güvenmesi ve buna göre çalışması olmuştur. Tarihin yakın geçmişteki sayfalarını karıştırırken görüyoruz ki, Atatürk'ün eğitimimize getirmiş olduğu çağdaş nitelikler, aynı zamanda ulusal niteliklerle birlikte gelişmiştir... Bugün, "Türk öğün, çalış, güven", "Ne mutlu Türküm diyene" derken işte nereden nereye geldiğimizi ve bunun hangi aşamalardan geçerek olduğunu bilmekte sanıyorum ki büyük yarar vardır. Eğitimimize yön verirken, bu milli unsuru, bu milli karakteri mutlaka göz önünde bulundurmak ve her zaman önemini ve değerini ayakta diri tutmak zorundayız (MEB, 1981a, s. 8).

Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Danışma Kurulu Başkanı Tuğgeneral Osman Feyzoğlu'nun görüşlerinde, eğitimde Atatürk' ün vurguladığı millilik özelliği ön plana çıkmaktadır. Özellikle Türk olmaktan gurur duyulması gerektiği ve Türk' ün kendi milli benliğine güvenerek çalışması gerektiğini belirtmektedir.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam'ın 10. Milli Eğitim Şurası açılış konuşmasında da, Tuğgeneral Osman Feyzoğlu'nun görüşleri ve eğitimin sorunlarını Atatürk milliyetçiliği doğrultusunda çözme amacı görülür:

...Milli Eğitim sistemimizin sorunları, aynı zamanda, devlet kalkınma planlarında, Milli Eğitim Reformu çalışmalarında ve Milli Eğitim Temel Kanununda ele alınmıştır. Ancak ne yazık ki, Milli Eğitimimizin sorunları, ülkemizin ve dolayısıyla Milli Eğitimin içine girdiği ciddi, bunalımlı dönemde çözmek, bazı iyi niyet ve çalışmalara rağmen, mümkün olamamıştır. Mevcut sarsılan Milli Eğitim düzeni, gelişme yerine, ağırlaşan koşullar altında daha da dağılmış, her yönden çıkmazın içine girilmiştir. Ülkenin kaderi ile eşdeğer hale gelmiştir. Bugün artık, o günler kesinlikle geride kalmıştır. Çünkü, ülkeye tekrar Başöğretmen Atatürk, O'nun İnkılap ve İlkeleri Devleti ile birlikte bütün gücü ile gelmiştir. Bu durumda, ülkenin olduğu gibi, Milli Eğitimin de tüm sorunlarını, Atatürk Milliyetçiliği doğrultusunda, yeni dönemin ana fikri ve felsefesi içinde, gerçek yüzü ile çözmek zamanı gelmiş ve belirli şartlar doğmuştur (MEB, 1981a, s. 5-6).

Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam'ın, Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Danışma Kurulu Başkanı Tuğgeneral Osman Feyzoğlu'nun görüşleriyle aynı doğrultuda görüşler sunduğu görülmektedir. Ülkenin, kendilerinden önce içinde bulunduğu sıkıntılı süreçte Milli Eğitimin sorunlarının çözülemediğini, bugün artık Atatürk Milliyetçiliği, Atatürk İnkılap ve İlkelerinin tekrar hakim olduğu devlet düzeninde Milli Eğitimin sorunlarının çözülmesinin amaçlandığını belirtmektedir.

X. Milli Eğitim Şurasında, Yeni Sistemde Okul Sisteminin Yapısına ilişkin olarak yapılması düşünülen düzenlemenin gerekçeleri şöyle açıklanmaktadır:

X. Milli Eğitim Şurasında okul sisteminin yapısında gerçekleştirilmesi planlanan düzenlemenin gerekçelerinden biri, gelişen Türkiye'nin ihtiyaçları göz önünde tutularak sanayi dönemine giren Türkiye'nin, eğitim sisteminde anasınıfından üniversiteye kadar mesleki ve teknik eğitime ağırlık vermesi gereği olarak belirtilmiştir. Bu durum, eğitimde genel ve teknik ayrımı yapılmadan bir bütünlük sağlanmasını gerekli kılmakta, eğitim sisteminde bütünlüğün ise programlarla ve merkez ve taşra örgütünde yapılacak programlara uygun düzenlemelerle sağlanabileceği ifade edilmektedir. Bir diğer gerekçe, Türk eğitim sisteminin yeniden düzenleme çalışmalarında "Okul öncesi ve Temel Eğitim Yasa Tasarısı" ile okulların ilk 8 yıllık zorunlu eğitimin bir bütün olarak ele alınması, ayrıca çalışmaları sürdürülen "Yüksek Öğretim Yasası" ile bu bütünlüğün yükseköğretim seviyesinde de sağlanmasının amaçlanmasıdır. Ayrıca, eğitim sisteminde temel eğitim ve yükseköğretimde gerçekleşmesi düşünülen bütünleştirmeye karşın, bu iki düzey arasındaki ortaöğretimde yasa ve yapı çeşitliliğinin mevcut olması düzenleme yapmanın gerekçeleri olarak Şurada belirtilmiştir (MEB, 1981a, s. 26).

X. Milli Eğitim Şurasında önerilen Okul Sistemi Modelinde, temel eğitimin görevleri de belirlenmiştir. Buna göre temel eğitimin görevleri;

Zorunlu öğrenim çağındaki çocuklara temel eğitim vermek,

Zorunlu öğrenim çağındaki çocuklardan özel eğitimi gerektiren çocuklara temel eğitim vermek,

Temel eğitim okulundan diploma ya da herhangi bir kademesinden belge almak isteyen yetişkinlere eğitim vermek,

Yetişkinlere, meslek ve gelişimlerine uygun kısa süreli temel eğitim vermek,

Temel eğitime hazırlayıcı ana sınıfları açmak,

Ortaöğretim düzeyinde açılacak olan mesleğe yönelten ya da hazırlayan öğretim etkinliklerine yardım etmek,

Çevresine yönelik eğitim etkinliklerinde bulunmaktır (MEB, 1981a, s. 28-29).

Onuncu Milli Eğitim Şurasında, Sistemin Bütünleştirilmesine Dönük Program Modelinin Esasları konusunda, Türk Eğitim Politikasının Programlara İlişkin Esasları başlığı altında verilen açıklamada politika ve değerlerimizin öğretimin her kademesine yansımaları üzerinde durulmuştur:

...Bir başka deyişle, dış politikamız, siyasal tercihimiz, ekonomik düzenimiz, sosyal ve kültürel değerlerimiz, öğretimin her kademesine yeterli ölçüde yansımalıdır. Türk milli eğitim sistemine bu açıdan bakılınca, hazırlanacak programlardan Türk diline, Türk edebiyatına, Türk tarihi ve coğrafyasına, Türk kültürüne, çağdaş bir yaklaşımla, daha geniş bir yer vermek gerekli görülmektedir. Bu, teknik öğretime ağırlık vermemize engel değildir. Tersine, teknik öğretime kaçınılmaz bir biçimde ağırlık vermek zorunda olduğumuza göre, rejimimizin gerektirdiği denge ancak bu yolla sağlanabilecektir (MEB, 1981a, s. 59).

X. Milli Eğitim Şurasında, Türk Eğitim Politikasının Programlara İlişkin Esasları altında öne çıkan bir başka nokta da zorunlu eğitim 8 yıla çıkarılmasıdır. Şurada, 8 yıllık temel bir eğitim uygulamasına yaygın bir biçimde geçilmesi gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 1981a, s. 59-60).

X. Milli Eğitim Şurasında, Sistemin Bütünleştirilmesine Dönük Program Modelinin Esasları konusunda eğitim programlarının sahip olması gereken özelliğe ilişkin yapılan açıklamada eğitim programlarının bütünleyici açıdan ele alınması gerektiği şöyle vurgulanmıştır:

...Her şeyden önce devletin eğitim politikası, ulusal çizgilerini titizlikle korumalı, Milli Savunma Politikamız gibi, siyasal tartışmaların dışında tutulmalıdır. Eğitim alanında bilimsel değerlendirmelere yer verilmeli, sistemin işlemez duruma sokulması önlenmelidir. Görülüyor ki, toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeyen, sosyal barışa katkıda bulunacak yerde, toplumda yetişen kuşaklar arasında uçurum yaratan eğitim politikasını, devletin genel politikasına göre, yeniden düzenlemekten başka çare yoktur. Eğitim programları en başta, bu bütünleyici açıdan ele alınmalıdır (MEB, 1981a, s. 61).

Onuncu Milli Eğitim Şurasında, Türk Eğitim Politikasının Programlara İlişkin Rehber İlkeleri belirlenmiştir. Bu ilkeler, geliştirilecek programların bu ilkeler doğrultusunda geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu ilkeler doğrultusunda geliştirilecek programlar;

- Öğrencilerin topluma uyum sağlayacak şekilde yetişmelerini ve gelişmelerini sağlayacak bilgi ve beceriler kazandırmanın yanında toplum hayatına süreklilik ve dinamizm kazandıran kültür değerlerimizin tanıtılıp benimsetilmesini de sağlayacaktır,
- Ana sınıfından itibaren her kademedede artarak Atatürk Devrimlerinin önemi, anlamı ve bu devrimlere bağlılığın gereği üzerinde durarak gençlerin Atatürk devrimlerine ve Anayasada ifade edilen Türk milliyetçiliği ilkelerine bağlı bireyler olarak yetiştirilmelerini sağlayacak öğrenme yaşantılarına geniş yer verecektir,
- Ulusal birlik ve beraberlik ruhunu sağlayıcı ve pekiştirici bir nitelik taşıyacak, öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen kimseler olarak yetişmelerini öngörecektir, aile, ulus ve yurt sevgisini geliştirici ve güçlendirici öğrenme fırsatları oluşturmaya önem verecektir,
- Temel eğitim ve ortaöğretim için hazırlanan tüm programlar, içerik bakımından sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmayı destekleyici ve hızlandırıcı nitelik taşıyacak, öğrencilerde çalışma hayatına ilgi uyandıracak ve bir takım iş ve meslek alanlarıyla ilgili pratik bilgi ve becerilerin edinilmesine fırsat sağlayacaktır,
- İçerik ve yöntem bakımından öğrencilerde bilimsel ve özgür düşünme, kişisel girişim ve yaratıcılık gibi nitelikleri geliştirmelerine yardımcı olacak, öğrencilerin geniş bir dünya görüşüne sahip olarak yetişmelerine imkan sağlayacak,
- Türk dilinin öğretilmesine gereken ağırlığı verecek, öğrencilerin Türkçe'yi doğru ve etkili biçimde kullanmaları sağlanacak,
- Amaç ve içerik bakımından Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı temel ilkelerden laiklik ilkesiyle uyumlu olacak, din öğretimi konusunda öğrenci velilerinin veya öğrencinin kendi istek ve seçimi göz önünde tutulacak,
- Öğrencilerin ülke yönetimine ilişkin bilgi ve anlayışları, demokratik davranışları kazanmalarına ve geliştirmelerine imkan verecek,
- Öğrencilerin anlama, yorumlama ve uygulama yeteneklerinin geliştirilmesi, problem çözme beceri ve davranışlarının pekiştirilmesi, bireysel inceleme ve araştırma yapma alışkanlıkları kazandırılması, konuşma ve tartışma tecrübelerinin artırılmasını teşvik edecektir,

- Öğretimde kitaplık, laboratuvar ve atelyelerden öğrencilerin yararlanmaları için fırsat tanıyacak, dersleri ve izledikleri programları tamamlayıcı uygulama ve staj yapmalarına önem verecektir (MEB, 1981a, s.62-63).

18-22 Temmuz 1988 tarihleri arasında toplanan XII. Milli Eğitim Şurası, I. Ve II. Özal Hükümetleri döneminde toplanan tek Milli Eğitim Şurasıdır. Şuranın gündemi, Türk Eğitim Sistemi, Yükseköğretim, Öğretmen Yetiştirme, Eğitimde Yeni Teknolojiler, Türkçe ve Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi, Eğitimin Finansmanı, Öğretim Programlarıdır (MEB, 1989, s. 51).

ANAP ve Özal Hükümeti'nin Milli Eğitim Bakanlarından Hasan Celal Güzel'in 1988 yılında XII. Milli Eğitim Şurasında 21. Yüzyılın nesillerinin yetiştirilmesine vurgu yaptığı konuşması şöyledir:

... Türkiye, bir çok sıkıntılara ve problemlere rağmen, süratle kalkınan ve gelişen bir ülkedir. 21 inci yüzyıl, bütün ülkelerin eğitim reformlarını hızlandırdıkları şu günde, değişik özellikleri olan bir yüzyıl olacaktır. Gerçekten 21 inci yüzyılı, özellikle bilgisayar teknolojisinin çok fazla kullanıldığı, haberleşmenin ve ulaştırmanın süratle arttığı ve yeni bir çağın başladığı yüzyıl olarak görüyoruz... Gelecek yüzyılın başında yetiştirmeyi hedeflediğimiz 21 inci yüzyıl gençliğini, insanını, Türk nesillerini belirli özellikler altında toplamak istiyorum. Bu nesil, önce, Cumhuriyet' in temel ilkelerine, Atatürk İlke ve İnkılaplarına sahip çıkmalı ve milli, manevi, ahlaki değerler kazanmış olmalıdır. Çeşitli beyanlarımda hep arz ettiğim gibi, Türkiye, milletlerarası bir insanlık idealine, anlayışına her zaman kucağını açmıştır. Her zaman insan sevgisi dolu olarak gelecek asırların bu büyük idealine biz de uymaya hazırız. Ancak şunu da gözden uzak tutmamak zorundayız: 21 inci yüzyılın başlarında da hiç değilse önemli bir müddet milliyet gerçeği devam edecektir. Milli özellikler, milli menfaatler, milli kültür gerçeği devam edecektir. Onun için, bütün insanları sevmeye ve milletlerarası çağdaş değerleri, kültür değerlerini kazanmaya, onlarla meşgul olmaya evet; ama, önce kendi milli bünyemizin özelliklerini mutlaka öğrenmek ve eğitimi buna göre yapmak mecburiyetindeyiz. Dolayısıyla, en azından gelecek yüzyılın başındaki neslimiz, kendi ülkesini sahiplenmiş insanlardan meydana gelmelidir. Kendi ülkesini, menfaatlerini, bayrağını, vatanını, milletini ve milleti millet yapan değerleri sahiplenmiş olmalıdır. Bundan sonra yeni yetiştireceğimiz öğrencilerimizi, insanlarımızı, gençlerimizi mutlaka kavgadan uzak, barışçı, sevgi ve saygı dolu yetiştirmek zorundayız. Demokratik düşünce alışkanlığı kazanmış olarak, hür düşünceli, tartışmaya açık, buluşçu, yaratıcılığı olan nesiller yetiştirmeliyiz. Şunu da ilave etmek gerekir ki, bu nesil, mutlaka modern ilim ve teknolojinin gereklerine uygun bir nesil olmalıdır. Bizler bu nesli inşallah gelecek yüzyılın başlarında teknoloji üreten bir nesil olarak görmek istiyoruz (MEB, 1989, s. 22-23).

Bakan Hasan Celal Güzel'in 21 inci yüzyılın özelliklerine ve 21 inci yüzyıl için yetiştirilmesi düşünülen bireylerin özelliklerine vurgu yaptığı konuşmasında, yetiştirilecek bireylerin Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, milli, manevi ve ahlaki değerleri benimsemiş, sevgi ve saygı dolu, karşısındaki fikirlere hoşgörülü, bilimsel düşünebilen, demokratik tartışma alışkanlığına sahip bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir.

XII. Milli Eğitim Şurasında Türk Eğitim Sistemi kapsamında, İlköğretimin temel amacı belirlenmiştir. Şurada ilköğretimin temel amacı şöyle belirtilmiştir:

İlköğretimin temel amacının, öğrencilerin; temel seviyede hayat, vatandaşlık, matematik ve fen bilgilerini anlamaları, ahlaki değerleri benimsemeleri ve yaşamaları, içinde yaşadığı toplumun kültürünü tanımaları ve tarih fikrini geliştirebilmeleri, demokratik davranış kazanmaları, çeşitli yeteneklerini deneyerek, üst eğitim kademelerinden birini veya bir mesleği seçebilme olgunluğunu kazanmaları, şahsiyetli olmaları, çevreye ve topluma uyum sağlamaları için gerekli eğitim öğretim imkanlarını veren eğitim kurumları olarak düzenlenmesi (MEB, 1989, s. 193).

XII. Milli Eğitim Şurasında alınan Türk Eğitim Sistemine İlişkin kararlar alınmıştır. Bu kararlardan bazıları şunlardır:

- Sekiz yıllık mecburi öğretime geçişin, bir program ve sistem bütünlüğü içinde uygulanması; VI. Plan dönemi sonuna kadar tedricen yaygınlaştırılması,
- Sekiz yıllık ilköğretimin ortak ve aynı bir öğretim programına kavuşturulması; mevcut ilkokul, ortaokul farklılığının ortadan kaldırılması,
- Sınıf öğretmenliği ve ders öğretmenliği sistemlerinin, her yaş grubunun ihtiyacına ve geliştirilen eğitim teknolojisine göre ayrı ayrı değerlendirilmesi (MEB, 1989, s. 193-194).

XII. Milli Eğitim Şurasında, öğretim programlarıyla ilgili olarak alınan kararlarda, geliştirilecek öğretim programlarında dikkate alınması gereken hususlar da belirlenmiştir. Buna göre; öğretim programları;

- Öğretim programları, Atatürk İnkılap ve ilkeleri, Anayasa ile birlikte Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri, kalkınma planları doğrultusunda, kişinin ve toplumun her alandaki ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanmalı,
- Öğretim programları, çağdaş, üretime yönelik, bilgi ve beceri kazandırıcı, çağın ve geleceğin bilgi, teknoloji ve haberleşme toplumuna uyabilen, milli kalkınma için gerekli insan gücünün yetiştirilmesini dikkate alabilecek nitelikte olmalı,
- Öğretim programları, öğrenciye, hür ve demokratik düşünceyi, sevgiyi, hoşgörüyü kazandırmalı,
- Öğretim programları, öğrencinin teoriyi uygulamaya dönüştürebilmesi yeteneğinin geliştirilmesine yönelik, usul ve tekniklere uygun şekilde hazırlanmalı,
- Öğretim programları, içerik bakımından genç nesillere milli kimlik kazandırılmasında, milli birlik ve bütünlüğümüzün sürekli ve sağlam temeller üzerine oturtulmasında, kendi geçmişlerini, manevi ve milli kültür değerlerini öğrenmede yardımcı olacak şekilde ve devamlı ilmi bir yöntemle geliştirilmeli,
- Öğretim programları geliştirilirken, eğitimin, “milli kültür değerlerinin korunması” ve “yenilikçilik” olarak ifade edilen iki önemli fonksiyonunun dengelenmesine dikkat edilmeli,

- Öğretim programları, 21.yüzyıla girerken milletimizin bütün fertlerinin; bir taraftan kendi meselelerine ve kültürüne diğer taraftan dış dünya ile ilgili ilişkilere vakıf, milletlerarası menfaat ilişkilerinin bilincinde, ülkesinin çıkarlarını savunabilen, ülkesini tanıtabilen insanlar olarak yetiştirilmeli,
- Öğretim programları, Millilik özelliğinin yanında sevgi esasına dayanan demokratik davranış geliştirme, özgür düşünme ve hoşgörüyü de önem verilmeli,
- Öğretim programları geliştirilirken, öğretim kademesinden beklenen fayda ve sonuç gözetilmeli; öğrenciler sadece bilgi sahibi olması yerine, bilgilerini kullanan ve davranış haline getiren kişiler olarak yetiştirilmeli,
- Öğretim programları geliştirilirken, öğretim kademesi, çocuğun yaş grubu, ilgi ve yeteneklerinin dikkate alınmalıdır.
- Öğretim programları geliştirilirken, İlköğretim programları bir bütün olarak ele alınmalı,
- Zorunlu ilköğretimde, temel vatandaşlık bilgisi ve davranışlarını kazandıracak programlar düzenlenmeli,
- Bütün öğretim kademelerinde, değişen ve gelişen bilim ve teknoloji doğrultusunda öğretim programlarının ve ders kitaplarının devamlı değerlendirilmeli ve geliştirilmeli,
- Tarih, coğrafya, Türkçe ve edebiyat, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi derslerin içeriğinin belirlenmesinde, kültürel açıdan hedef alınan insan tipinin yetiştirilmesi göz önünde bulundurulmalı,
- Tarih derslerinin, Türk tarihinin bütünlüğünü, olayların sebep-sonuç ilişkilerini ortaya koyacak ve tarih şuuru kazandıracak şekilde ele alınmalı,
- Türk çocuklarının Türkçe'yi doğru ve güzel konuşması ve yazması için gerekli durumlarda bu dersin haftalık ders saatinin artırılması,
- Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin programlarının gözden geçirilerek, Anayasa'nın öngördüğü çerçevede din eğitimi ve öğretimine ağırlık verilmeli,
- İlköğretimde, öğrencilere çevrelerini koruma, geliştirme, insan ve çevre sağlığı bilinci yeterince verilerek, önemli çevre konularının programlar içinde işlenmeli Eğitim programları, belli bir eğitim kademesine has olarak öğretilen disiplinlerden oluşan öğretim programları ile her dersin amaçlarını, fonksiyonlarını, ünitelerini ve uygulama ilkelerini kapsayan ders programlarının birbirinin içinde helezoni biçimde ele alınmalı (MEB, 1989, s. 535-538).

13-17 Mayıs 1996 tarihleri arasında toplanan XV. Milli Eğitim Şurasının gündemi, İlköğretim ve Yönlendirme, Orta öğretimde yeniden yapılanma, yükseköğretime geçişin yeniden düzenlenmesi, toplumun eğitim ihtiyacının sürekli karşılanması, eğitimin finansmanı konularıdır (MEB, 1996, s. 52).

Milli Eğitim Bakanı Turhan Tayan'ın görüşlerinde ise 2000'li yıllara girerken eğitim sistemimizin değişime ayak uydurması gerektiği üzerinde yoğunlaştığı görülür:

... İçinde bulunduğumuz sorunlar bizleri asla yıldırmmamalı, bütün dünyanın gözünü diktiği ve geleceğin planlarını buna göre hazırladığı 21. Yüzyıla girerken, bize bu yüzyılın hazırlıklarından asla geri bırakmamalıdır. Aksi durumda çağı yakalamamız imkansızlaşır. Dünyada en değerli, en önemli unsur haline gelen bilgi ve teknoloji üretimi konusunda geri kalır, sadece izleyen, transfer eden bir konuma düşebiliriz. İşte bu ülkemiz için gerçek bir tehlikedir. Çünkü, yüzyılımızın ve gelecek yüzyılın yeni savaşları bu alanda yapılmaktadır. Ekonomik ve sosyal kalkınmasını gerçekleştiremeyen uluslar sadece tüketici kalmaktan öteye geçemeyecektir... Dünyadaki bütün bu gelişmeleri yakından takip edip, eğitim sistemimize aktarmaktayız. Hedefimiz, 2000'li yılların eğitim politikasını oluşturmak, yeni yüzyılın gereklerine uygun, çağdaş eğitim sistemini kurabilmektir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1996, s. 30-31).

1980-1988 yılları arasında Türkiye'de üç kalkınma planı yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. İlki 1985-1989 yılları arasını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, ikincisi 1990-1994 yılları arasını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ve üçüncüsü de 1996-2000 yılları arasını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planıdır.

1985-1989 yıllarını kapsayan Cumhuriyet tarihinin beşinci kalkınma planında ilköğretim şöyle tanımlanmıştır:

“İlköğretim anasınıfını, ilkokulu ve ortaokulu kapsayan eğitim kademesidir, öğrenciyi tanıma, yöneltme, üst öğrenime ve mesleğe hazırlama; diğer eğitim basamaklarıyla ve çevreyle bütünleşme ilköğretimin temel özellikleridir.” (DPT, 1985).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında eğitimde hedeflenen noktalar şunlardır:

Eğitimin her kademesinde, eğitimin niteliğinin yükseltilmesi ve uyum kabiliyetinin arttırılması amacıyla, eğitim programlarının içerik ve yöntemler bakımından gözden geçirilmesi,

Eğitim sisteminin her kademesinde, insan gücünün teknolojik, ekonomik ve sosyal değişmelere uyum sağlayacak temel bilgi ve kültürü kazanacak şekilde yetiştirilmesinin temel alınması,

Eğitim-öğretim kurumlarının her seviyesinde öğrencilere kazandırılacak bilgi ve becerilerin hayata yönelik olmasının sağlanması,

Örgün eğitimin her kademesinde yabancı dil eğitimine seçmeli ve kademeli olarak ağırlık kazandırılması ve bunun için gerekli olan programların hazırlanması,

İnsan gücü ihtiyaçları açısından, üstün zekâlı ve özel yetenekli çocuklara özel eğitim hizmetlerinin götürülmesinin bir programa bağlanması (DPT, 1985).

1990-1994 yılları arasını kapsayan altıncı beş yıllık kalkınma planında eğitime ilişkin öne çıkan noktalar şunlardır:

Eğitimin her kademesinde kalitenin yükseltilmesi, imkan ve fırsat eşitliğinin sağlanması,

Eğitim programlarının bilimsel araştırmalara dayalı, günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlanması,

Okullarda görsel-işitsel araçlar ve bilgisayar destekli eğitim gibi yeni eğitim teknolojilerinin kullanılmasının yaygınlaştırılması,

Eğitim sisteminin bütününe kapsayan bir eğitim insan gücü planlaması sistemi kurulması ve öğretmenlerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenerek bu ihtiyaçlara uygun hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programları uygulanması,

Özel teşebbüsün okul açması ile vakıfların özel üniversite kurmalarının teşvik edilmesi (DPT, 1990).

1996-2000 yıllarını kapsayan yedinci beş yıllık kalkınma planında yer alan eğitim reformu başlığında eğitimin Türkiye'deki mevcut durumu hakkında yapılan açıklamalarda öne çıkan bazı noktalar şöyledir:

Avrupa Birliği (AB)'ye üye ülkelerde zorunlu temel eğitimin süresi 9-12 yıldır. Türkiye'de de bu sürenin artırılması amacıyla çalışmalar olmasına rağmen, bu süre 8 yıla çıkarılamamıştır,

Eğitimdeki sayısal gelişmelere karşın, nüfus artışı ve iç göç sebebiyle büyük şehirler başta olmak üzere ikili ve kalabalık sınıflarda öğretim yapılması ve tüm kademelerde eğitime ayrılan kaynakların yetersizliği gelişmeleri kısıtlamaktadır,

Öğretim programlarının bilimsel esaslara göre geliştirilmesinde yeterli ilerleme gerçekleştirilememiştir (DPT, 1995, s.23-26).

1996-2000 yıllarını kapsayan yedinci beş yıllık kalkınma planında eğitim reformu başlığı altında amaçlanan bazı hususlar ise şunlardır:

Eğitimde amaç demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde, zgr ve özgüveni olan bilgi ağı insanını yetiştirmektedir,

Eğitim faydaları uzun dönemde görülebilen bir hizmettir. Bireylerin ilgi ve yeteneklerine uygun alanlarda eğitim görmesi ve istihdam edilmeleri sağlanmalıdır,

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde eğitim, en öncelikli sektör olacaktır,

İyi eğitim almış bir genç nüfus, yirmi birinci yüzyılda hem ülkemizin rekabet gücünün artmasını, hem de Avrupa Birliğine uyum açısından Türkiye için en büyük avantajlardan biri olacaktır,

Laik, oğulcu demokrasiyi benimsemiş, milli kültürü geliştirici, düşünme, algılama ve problem zme yeteneği gelişmiş, dış dünyaya, evrensel değerlere ve yeni düşüncelere açık, kişisel sorumluluk duygusu ve toplumsal duyarlılığı gelişmiş, bilim ve teknoloji üretimine yatkın, beceri düzeyi yüksek insan gücünün yetiştirilmesini sağlayacak bir eğitim politikası takip edilecektir,

Eğitim programları, ğretim yönetim ve teknikleri ile eğitim araç ve gereçleri kalkınma amaçları ve teknolojik gelişme açısından ele alınarak evrensel ölçülerde, demokratik ve zgrlk bir anlayışla yeniden düzenlenecektir,

Eğitimin tüm kademelerinde yabancı dille ğretim konusu yeniden düzenlenecektir,

Okul ncesi eğitim derece derece yaygınlaştırılacaktır,

Eğitimin her kademesinde teknoloji destekli eğitim yapılacak, kademeli olarak bilgisayar destekli eğitim yaygınlaştırılacak, kitle eğitimine ve uzaktan öğretime önem verilecektir (DPT, 1995, s. 26-30).

1980 yılından 1998 yılına kadar olan dönemde Türkiye'de önce 1980 Askeri darbesinin, 1982 Anayasasının, ardından Anavatan Partisi ve Turgut zal'ın, sonrasında ise 28 şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulunda alınan kararların, yine 1997 yılında zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılmasının yasalaşması ne çıkan gelişmelerdir. Ayrıca, bu dönemde hükümet programlarında, milli eğitim şuralarında ve kalkınma planlarında eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması ve bu doğrultuda eğitim programlarının güncellenmesi ne çıkan diğer görüşlerdir.

1980 darbesinden sonra kurulan Ulusu hükümeti, Milli Eğitimin milletimizin birlik ve bütünlüğünün temeli olduğu ve Türk dili vurgusu öne çıkmaktadır. 1982 yılında kabul edilen 1982 Anayasasında ise İlköğretime ve din öğretimine ilişkin maddelere yer verilmiştir.

1983 sonlarından itibaren Türkiye'ye Anavatan Partisi ve Turgut Özal'ın politikaları damga vurmaya başlamıştır. Anavatan Partisi ve Özal Hükümetlerinde yüksek ahlak sahibi, dengeli bir neslin yetiştirilebilmesi için ilk ve orta öğretimde din eğitim ve öğretiminin yapılması amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılmasının bir zorunluluk olduğu görüşü ve bireylere yabancı dil öğretimi konusu öne çıkmaktadır.

Haziran 1996'da kurulan RP ve DYP hükümeti döneminde 28 Şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulunda eğitime ve eğitim sistemine yönelik kararlar alınmıştır. Bu kararlar arasında Tevhid-i Tedrisat Kanununa yapılan atıfla birlikte, sekiz yıllık kesintisiz temel eğitimin tüm yurttan uygulamaya konulması vurgulanmıştır.

1997 yılında, Türkiye'de uzun yıllardır süregelen zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılması düşüncesi ve amacı gerçekleştirilerek yasalaşmıştır. Zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılmasını düzenleyen yasa değişikliği 18 Ağustos 1997 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. TBMM'nin 55. Hükümeti olan ANAP-DSP-DTP hükümeti döneminde, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 24. Maddesi değiştirilerek "İlköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir." (İlköğretim ve Eğitim Kanun Değişikliği, 1997) şeklinde düzenlenmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de zorunlu 8 yıllık kesintisiz ilköğretim uygulamasına geçilmiştir.

1980-1998 yılları arasında, yukarıda verilen süreçte yaşanan gelişmeler ve görüşler doğrultusunda bireylerin; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, araştırmacı, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış, bilgili ve bilimsel düşünceye sahip, çağdaş, çevreye ve topluma uyum sağlayan, çoğulcu demokrasiyi benimseyen, demokratik davranışlara sahip, dış dünyaya, evrensel değerlere ve yeni düşüncelere açık, din bilgisine sahip, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, en az bir yabancı dili iyi derecede bilen, hoşgörülü, insan haklarına saygılı, insanlara karşı sevgi ve hoşgörü besleyen, laik, milli ve ahlaki değerleri benimseyen, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren, modern ve ileri bir Türkiye idealine bağlı, özgüven sahibi, sorumluluk duygusuna sahip,

şahsiyetli, tarihi oluş fikrini kavrayan, temel seviyede hayat, vatandaşlık, matematik ve fen bilgilerini bilen, toplumsal duyarlılığa sahip, Toplumun kültürünü tanıyan, Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, Türkçeyi doğru ve güzel kullanan, yaratıcı, yetenekleri doğrultusunda üst eğitim kademelerinden birini veya bir mesleği seçebilme yeteneğine sahip bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmüştür. Bu niteliklerden tamamına yakınının 1998 İlköğretim Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının amaçlandığı görülür. Sadece bir niteliğin “Dış dünyaya, evrensel değerlere ve yeni düşüncelere açık olma” niteliğine ilişkin olarak evrensel değerlere 1998 İlköğretim Programında yapılan bir atıfa rastlanmamaktadır. (Bkz. Tablo 14). Ancak bu niteliğe 2005 İlköğretim Programında yer verilecektir (Bkz. Tablo 16).

Türkiye’de 1968 yılına kadar, 1968 İlkokul Programı da dahil olmak üzere, programların bütün dersleri kapsayacak şekilde bir bütün olarak geliştirildiği görülür. Bu tarihten sonra ise programlar genellikle dersler bazında geliştirilmiştir. 1998 İlköğretim Programı, 1998 yılında kabul edilen Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinin geliştirilen yeni programlarıyla uygulamaya konulurken; Türkçe Dersi öğretim programının 1981 yılında Talim ve Terbiye Kurulunun 172 sayılı 22.9.1981 tarihli kararı ve 26.10.1981 tarihli 2098 sayılı Tebliğler dergisinde yayımlanmış haliyle bu dönemde uygulamada olduğu belirlenmiştir. Benzer durum, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi için de söz konusudur. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının ise 1992 yılında Talim ve Terbiye Kurulunun 47 sayılı 28.2.1992 tarihli kararı ve 13.4.1992 tarihli 2356 sayılı Tebliğler dergisinde yayımlanmış haliyle bu dönemde uygulamada olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle, 1980-1998 yılları arasında Türkiye’de yeni geliştirilen ve uygulamaya konulan ilkokul programları, 1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı, 1992 İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4. ve 5. Sınıflar) Programı, 1998 İlköğretim Okulu Hayat Bilgisi Programı ve 1998 İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı çerçevesinde verilmektedir.

4.2.5.2. 1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

1981 Türkçe Dersi öğretim programı incelendiğinde Milli Eğitimin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda İlköğretim Okullarında Türkçe öğretiminin genel amaçları verilmiştir. Türkçe öğretim programının “İlk Okuma Yazma”, Dinleme ve İzleme Tekniği Bakımından”, Okuma Tekniği Bakımından”, “Anlama Tekniği Bakımından”, “Anlatım”, “Dilbilgisi”, “Yazı” bölümlerine ayrıldığı görülmektedir. Bu bölümlerden İlkokuma Yazma bölümünde amaçlara yer verilmemiştir. Anlama başlığı altında her bir sınıf seviyesi için ayrı ayrı özel amaçlar verilmiş ve “Öğrencilerin Kazanacakları Davranışlar” başlığı altında hedef ve davranış ifadelerine yer verilmiştir. Anlatım bölümünde özel amaçlar verilmiş ve Öğrencilerin Kazanacakları Davranışlar başlığı altında her bir sınıf seviyesi için sözlü olarak ve yazılı olarak şeklinde ayrılmış öğrenci davranışları yer almaktadır. Dilbilgisi bölümünde özel amaçlara ve her bir sınıf seviyesi için öğrencilere kazandırılacak davranışlara yer verilmiştir. Yazı bölümünde genel amaçlar belirlenmiş ve her bir sınıf seviyesi için özel amaçlara yer verilmiştir. Anlama bölümünde özel amaçlar başlığı altında amaç ifadeleri yer almaktadır. Dinleme ve İzleme Tekniği bölümünde birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar her sınıf düzeyinde amaç ve davranış ifadeleri verilmiş ve bu durumun aynısı okuma tekniği bölümünde de görülmüştür.

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programında Türkçe dersinin genel amaçlarında, programla yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri görmek mümkündür.

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programında Türkçe dersinin Genel Amaçları şunlardır:

İlköğretim okullarında Türkçe öğretiminin amacı, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

Öğrencilere, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama gücü kazandırmak,

Onlara, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını, incelediklerini ve düşündüklerini, tasarladıklarını söz ya da yazı ile doğru ve amaca uygun olarak anlatma beceri ve alışkanlığını kazandırmak,

Öğrencilere Türk dilini sevdirmeye, kurallarını sezdirmeye; onları, Türkçe’yi gelişim süreci içinde bilinçle, özenle ve güvenle kullanmaya yöneltmek,

Onlara dinleme, okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmak; estetik duygularının gelişmesinde yardımcı olmak,

Türlü etkinliklerle öğrencilerin kelime dağarcığını zenginleştirmek,

Onların ulusal duygusunu ve ulusal coşkusunu güçlendirmede kendi payına düşeni yapmak,

Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla, Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında; Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı, insanlığı sevmelerinde yardımcı olmak,

Onlara, bilimsel, eleştireci, doğru yapıcı ve yaratıcı düşünme yollarını kazandırmada Türkçe dersinin payına düşeni gerçekleştirmektir (MEB, 1981b, s. 2).

4.2.5.3. 1992 İlk ve Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programında (4. ve 5. Sınıflar) Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

1992 İlköğretim ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programında İlköğretim 4. ve 5. Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretiminin amaçlarında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri görmek mümkündür.

1992 İlköğretim ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programında İlköğretim 4. Ve 5. Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretiminin amaçları şunlardır:

Allah (cc)' ı ve Peygamberi tanımak ve sevmek,

İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını bilmek,

Namazda okunan sure ve duaları ezberlemek ve bunların anlamlarını bilmek,

Kendi iç dünyasında, içinde yaşadığı aile ve toplumda, inanç ve ibadet yönünden dengeli ve uyumlu bir kişilik kazanmak,

Temizlik, iyilik, doğruluk fikirlerinin, insanları sevmenin, anaya, babaya, büyüklere saygı, küçüklere şefkat göstermenin, zayıflara, muhtaçlara yardım etmenin, çalışkanlığın İslam dininin esaslarından olduğunu kavramak,

Her türlü ibadet ve dış temizlik gibi güzel ahlakın da insan için vazgeçilmez bir unsur olduğu gerçeğini benimsemek,

Vatan, millet ve Atatürk sevgisini pekiştirmek (MEB, 1992, s. 222).

4.2.5.4. 1998 İlköğretim Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

1739 sayılı Milli eğitim temel kanununda belirlenen Milli Eğitimin Amaçları 1998 İlköğretim Programında Türk Milli Eğitiminin Amaçları başlığı altında verilmiştir. Türk Milli Eğitiminin Genel Amacı doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin, Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırması, milli birlik ve bütünlük içinde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak suretiyle Türk Milletini çağdaş medeniyetin yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapması amaçlanmıştır. 1998 İlköğretim Programında, Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarının yanında yine 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirlenmiş olan İlköğretimin amaç ve görevleri de 1998 İlköğretim Programının giriş kısmında yer almaktadır. İlköğretimin amaç ve görevleri doğrultusunda ilköğretimde yetiştirilecek bireylerin iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel

bilgi, beceri, davranışları ve alışkanlıkları kazanmış, milli ahlak anlayışı doğrultusunda yetiştirilmiş, ilgi, kapasite ve kabiliyetlerinin geliştirilerek hayata ve daha üst öğrenim kademelerine hazır bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır (MEB, 1998a).

1998 İlköğretim Programında İlköğretimin amaç ve görevleri 1993 tarih ve 240 sayılı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde yer aldığı şekilde verilmiştir. 1998 İlköğretim Programında İlköğretimin Amaçları, Kişisel Bakımdan, İnsanlık İlişkileri Bakımından, Ekonomik Hayat Bakımından ve Toplum Hayatı Bakımından olmak üzere 4 ana başlık altında verilmiştir. Buna göre Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları, İlköğretim basamağında, aşağıda belirtilen şu amaçlar çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılır:

A)Kişisel Bakımdan

İlkokul, çocuğa karşılanması gereken beden, ruh ve toplumla ilgili bir takım ihtiyaçları, geliştirecek çeşitli istidat ve kabiliyetleri bulunan değerli bir varlık olduğunu kavratmayı; onu, kişilik ve ahlaki karakter sahibi iyi bir yurttaş olarak yetiştirmeyi amaç bilir. Buna göre ilköğretim görmüş bir yurttaş:

1. Sağlığı koruyucu temel bilgileri benimsemiş, gerekli sağlık ve temizlik alışkanlıklarını kazanmıştır.
 - Vücudunu, üstünü başını ve çevresini temiz tutmayı öğrenir, bunlarla ilgili alışkanlıklar edinir. Temiz olmayan yerlerde yaşamaktan rahatsızlık duyar. Temizliğin, sağlıklı büyüme ve yaşamanın temel şartı olduğuna inanır.
 - Bulaşıcı hastalıklardan, hastalık taşıyan hayvanlardan, böceklerden, mikroplardan kendisini, çevresini korumayı bilir.
 - Hastalık halinde alınacak bazı tedbirleri öğrenir, çevrede başvurulacak sağlık kurumlarını tanır.
 - İyi beslenme ile ilgili belli başlı kuralların neler olduğunu bilir.
2. Kazalara karşı uyanık ve tedbirli olmayı öğrenmiştir.
 - Evde, okulda, işyerlerinde ve genel olarak çevrede çıkabilecek türlü kazaların tehlikelerine karşı dikkatlidir.
 - Çevrede çeşitli kazalara karşı alınmış tedbirleri, trafik kurallarını bilir.
 - Kaza halinde alınacak en basit ilk yardım tedbirlerine başvurabilir.
3. Çevresinde bütün canlı cansız varlıklara değer vermesini, onları sevmesini ve korumasını öğrenmiştir.
 - Tabiatı, çevresindeki hayvan ve bitkileri korumayı, onlara bakmayı, çiçek, ağaç ve bitki yetiştirmeyi bilir ve bu alanlardaki bilgilerini uygular.
 - Canlı ve cansız varlıkların insanlara nasıl yararlı olduğunu kavramıştır. Bu varlıklardan daha iyi yararlanma yollarını bilir, araştırır.
4. Okuma, yazma ve hesaplama gibi temel becerileri kavramıştır.
 - Türkçe'yi doğru ve açık bir şekilde konuşur, okur ve yazar.
 - İyi dinleme alışkanlığı kazanır.
 - Hesaplama kazandığı bilgi ve becerileri çevresinde rastladığı durum ve olayları yorumlamada kullanabilir.
5. Öğrenme merak ve hevesini geliştirmiştir.
 - Bilgi edinmek için çeşitli kaynaklara başvurur ve bunlardan yararlanır.
 - Sözlük, ansiklopedi, harita, çeşitli tarifeler gibi yazılı kaynaklardan yararlanmasını bilir.
 - Günlük gazeteleri, seviyesine uygun dergi ve kitapları bulup okuma alışkanlığını kazanır.

- Bilginlere, sanatçılara ve onların eserlerine karşı takdir ve hayranlık duyguları besler.
6. İyi düşünme ve doğru hüküm verme alışkanlığını kazanmıştır.
- Doğru hüküm verebilmek için herhangi bir olay veya durumu, çözülmesi gereken bir problem olarak ele alır.
 - Doğru düşünmeye engel olan peşin hükümlere, delilsiz inançlara, propagandaya, duygu ve heyecanlara kendini kaptırmadan, inceleme, araştırma yollarına başvurmayı bilir.
 - Vardığı sonucun doğru olup olmadığını denemeye ve kontrol etmeye çalışır. Atatürk'ün milletimizi eriştirmek istediği Batı uygarlığının temeli olan “müspet düşünme” ilkesini benimser.
7. Yurt sevgisi, yurdunu tanıma ve tanıtma arzusu, yurda hizmet duygusu gelişmiştir.
- Bayrağına saygı duyar.
 - Türk milletini yücelten Türk büyüklerini, onların hizmetlerini tanır ve değer verir. Atatürk'ün Türk istiklali için yaptığı savaşları, memleket idaresine getirdiği demokratik esasları, Atatürk inkılaplarının tarihi sebeplerini bilir ve bu inkılapların gelişip ilerlemesine çalışır.
 - Büyüklerin cesaret, fedakarlık ve kahramanlıklarından örnek alarak yurda hizmet duygusunu geliştirir.
 - Tarihi eserleri sever ve korur.
 - Çevresindeki belli başlı toplum kurumlarının görevleri hakkında temel bilgilere sahip olur.
 - Çevresinin ihtiyaçları ve ilerleme imkanları ile ilgili problemler üzerinde durma ve düşünme alışkanlığı elde eder.
8. Görev ve sorumluluk duygusu kazanmıştır.
- Payına düşen görevi en iyi şekilde yapmaya gayret eder.
 - Görev ve sorumluluklarını daima yerine getirme alışkanlığı kazanır.
 - Kendi gücü ve yeteneği içindeki görevleri başkalarının vermesini beklemeden kendisi almaya isteklidir.
 - Yaptığı bir ödevi, amaca uygun bir şekilde tamamlayıp tamamlamadığını kontrol etmeyi ve değerlendirmeyi bilir.
 - Evinde, okulunda ve çevresinde seviyesine uygun görev ve sorumluluklar yüklenir.
9. Tabii güzelliklere ve güzel sanat eserlerine karşı ilgi ve hayranlık duymayı öğrenmiştir.
- Çevresindeki tabiat güzelliklerinin farkına varır.
 - Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini tanır, bunlara karşı hayranlık duyar.
 - Çevresini güzelleştirmeye gayret eder.
 - Milli ve mahalli el sanatlarını, müziği ve oyunları öğrenmeye çalışır.
 - Güzel sanatların, hissi hayatı zenginleştirmedeki önemini ve Türk toplumunun çağdaş uygarlık dünyası içinde yerini almasındaki büyük rolünü kavrar, gerçek bir değer taşıyan güzel sanat eserleri ile kötü, soysuzlaşmış olanlarını ayırt edebilme gücünü kazanmaya çalışır.
10. Boş zamanlarını iyi kullanmada anlayış ve alışkanlıklar kazanmıştır.
- Eğlenme ve dinlenmenin beden ve zihin sağlığı bakımından önemini kavrar ve kendisine uygun eğlencelere neşe ile katılır.
 - Grup eğlencelerinde kendisini güven içinde hisseder ve neşelenmesini bilir.
 - Resim yapmak, bir müzik aleti çalmak, koleksiyon yapmak, dikiş dikmek gibi bazı etkinliklerin kendisine çok şeyler kazandıracağına inanır. Bu türlü bir etkinliği hayatı boyunca zevkle devam ettirmeye çalışır.
11. Başarılı olduğu zaman aşırı övünmelerden sakınmayı, başarısızlık karşısında ümitsizliğe düşmemeyi öğrenmiştir.
- Herhangi bir iş ve çalışmanın, başarısızlıkla da sona erebileceğini kabul eder.
 - Başarısızlıkla karşılaştığı zaman tekrar işe baştan başlama cesareti gösterebilir.
 - Başkalarının başarılarını görür ve takdirle karşılar.

- Başarının, kişinin yetenek ve ilgisiyle sınırlı olduğu gerçeğini kabul eder.

B) İnsanlık İlişkileri Bakımından

İlkokul, çocuğa aile içinde ve toplumun diğer üyeleri ile olumlu bağlar kurabildiği ölçüde mutlu bir kişilik geliştirebileceğini, çevresindeki insanlarla iyi işbirliği yapabildiği ölçüde başarıya ulaşabileceğini duyurmayı ve benimsetmeyi amaç bilir. Buna göre, ilköğrenim görmüş bir yurttaş:

1. İyi bir aile hayatının temel ilkelerini kavramış, payına düşen görev ve sorumlulukları öğrenmiş ve benimsemiştir.
 - Ailenin Türk toplumunun temeli olduğuna inanır ve aileye değer verir.
 - Mutlu bir aile hayatının karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörülük içinde, demokratik bir iş bölümüne dayandığını kabul eder.
 - Aile hayatının ahlaki ve manevi değerlerini korumaya ve yaşatmaya çalışır.
 - Ev ve aile hayatı ile ilgili basit ev işlerini öğrenir ve gerekli becerileri kazanır.
 - Kendi istek ve heveslerini ailesinin yaşam tarzına ve geçim imkanlarına uydurmaya çalışır ve gerektiğinde ailenin zor şartlarına feragatle katlanır.
 - Gücüne uygun bir işte çalışarak aile gelirine yardımcı olur.
2. Başkaları ile birlikte yaşamayı ve çalışmayı öğrenmiştir.
 - Üyesi olduğu her grupta kendisine düşen sorumlulukları seve seve yerine getirir.
 - Genel nezaket kurallarına uymaya, çevresindeki insanlara saygı, anlayış ve güler yüz göstermeye çalışır.
 - İnsanlar arasındaki duyuş ve anlayış farklarına saygı duyar. Toplumun bütünlüğünü bozmayan farklı duyuş ve görüşlerin toplumu sosyal ve kültürel bakımlardan zenginleştirdiğine inanır.
 - Bir toplum içinde kendi görüş ve duyuşunu savunabilir.
 - Grubun çoğunluk kararına saygı gösterir ve uyar.
 - Gerekirse çoğunluğun yararına kişisel fedakarlıkta bulunabilir.
 - Beraber çalışma ve karar verme kurallarını bilir ve uygular.
 - İlişkilerinde iyi niyet sahibidir ve yapıcıdır.
 - Davranışlarında samimi ve dürüsttür; sözüne güvenilir.

C) Ekonomik Hayat Bakımından

İlkokul, çocuğa, yurdun kalkınmasında, insan gücünün en değerli bir zenginlik kaynağı olduğunu ve bu kaynağı iyi şekilde geliştirmenin en verimli yatırım olacağını kavratmayı amaç edinmiştir. Buna göre ilköğrenim görmüş bir yurttaş:

1. İnsan gücünün ve tabiat kaynaklarının çevresinin ve yurdun kalkınmasındaki önemini kavramıştır. Yaptığı her işi dikkatli, özenli, düzgün ve temiz yapar. Kendi eşyasını, okulunu, onun eşya ve araçlarını, milli eserleri dikkatli ve özenli kullanmaya, iyi korumaya çalışır.
 - Yurdun en değerli zenginlik kaynağının insan gücü olduğunu bilir.
 - Çevrenin ve yurdun doğal ve toplumsal her türlü zenginlik kaynaklarının korunması gerektiğine inanır.
 - Tutumlu yaşamak ve planlı çalışmakla bu zenginliklerin korunmasında bir payı olduğuna inanır.
2. Toplumun bağımsız ve etkin bir üyesi olabilmesi için çalışmanın, iyi bir üretici olmanın ve geçimini sağlamanın gerekliliğine inanmıştır.
 - Toplum hayatı için iş ve meslek sahibi olmanın önemine inanır.
 - Yeteneğine uygun bir iş ve meslek seçmenin lüzumunu kavrar.
 - Çevresindeki iş alanları hakkında bilgi edinir.
 - Toplum için yararlı her çeşit işe değer verir ve bu işlerde çalışanlara saygı gösterir.
 - Kusursuz ve temiz iş yapmaktan kıvanç duyar.
 - Verimli çalışmanın; zamanı, emeği ve malzemeyi; planlı ve tutumlu bir şekilde kullanmaya dayandığını bilir.
 - Bir kazancın bir emek karşılığında olması gerektiğine inanır.

3. İyi bir tüketici olmanın memleket ekonomisindeki önemini kavramıştır.

- Satın alacağı bir malın niteliğini, fiyatını ve gerçek lüzumunu göz önünde tutar.
- Parasını en iyi şekilde nasıl harcayacağını bilir.
- Giderini gelirine göre ayarlamaya dikkat eder.
- Para biriktirmenin kendisi ve toplum için önemli olduğunu kavrar.

D)Toplum Hayatı Bakımından

İlkokul, çocuğa Türkiye Cumhuriyeti' nin insan haklarına dayanan milli demokratik laik ve sosyal bir devlet olduğunu, Türkiye Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün teşkil ettiğini ve dünya milletleri ailesinin şerefli ve yapıcı bir üyesi olduğunu kavratmayı amaç bilir. Buna göre ilköğrenim görmüş bir yurttaş:

1. Şerefli bir tarihe sahip büyük bir milletin evladı olmanın gururunu duyar.

- Türk Milletinin milli, ahlaki ve insani değerlerini kavrar ve her hareketinde bu değerlere uymaya çalışır.
- Memleket menfaatlerine aykırı propagandalara karşı bulunur.

2. Demokrasi ilkelerini kavramaya başlamıştır; bütün ilişkilerinde bu ilkeleri uygulamaya çalışır.

- Her insanın bir değer olduğuna inanır.
- İnsanların kanunlar karşısında eşit olduklarını kabul eder.
- Kanun ve nizamlara, bunların temsilcilerine karşı saygılıdır.
- Yurttaşlık görev ve sorumluluklarının neler olduklarını bilir.
- Toplumun menfaatlerini kendi menfaatlerinin üstünde tutar; toplum yararına olan her türlü kuruluşu korur, onların gelişmesine yardımcı olur.
- Bireyin refaha kavuşabilmesi için önce toplumun kalkınması gerektiğine inanır.
- Demokrasinin sadece bir idare şekli olmayıp; herkesin karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdığı, birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygı ile, hoşgörülükle karşıladıkları bir yaşama şekli olduğu düşüncesini benimser.

3. Toplumların ilerleme ve yükselmesinde bilim ve tekniğin önemini kavramıştır.

- Bilim ve tekniğin bütün insanların ortak malı olduğuna inanır.
- Bilim ve teknik alanında devam edegelen buluşların, insanların daha sağlıklı, daha rahat ve mutlu yaşamalarına yardım ettiğini bilir.
- Bilim ve teknik alanlarında devam eden çalışmalarla insanın bazı tabiat kuvvetlerine karşı nasıl hakim olduğunu anlar. Bu alanlarda buluşları olan, insanlığa hizmet etmiş bilginleri tanır ve takdir eder.
- Edindiği bilgi ve becerilerle içinde yaşadığı çevreyi daha iyi yaşanır bir hale getirmek ister.

4. Memleketin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleri ile olan ilişkileri hakkında seviyesine uygun bir bilgi kazanmıştır.

- Haberleşme ve ulaştırma araçlarının gelişmesi sayesinde dünya milletlerinin nasıl birbirine yaklaştığını bilir.
- Dünya milletlerinin birbiriyle barış içinde yaşamak için kurdukları kurumların çalışmaları hakkında temel bilgilere sahip olur.
- "Yurtta sulh, cihanda sulh" ülküsüne bağlıdır ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma ülküsünü gerçekleştirmeye çalışır (MEB, 1998a, s. 8-9).

1998 İlköğretim Programı, daha önceki ilkokul programları ile kıyaslandığında çeşitli farklılıklar görülmektedir. Örneğin 1998 İlköğretim Programı Hayat Bilgisi dersi öğretim programında daha önceki programlardan farklı olarak; Hayat Bilgisi Dersinin genel hedefleri verilmiş, dersin yer aldığı her sınıf seviyesinde de özel hedefler verilmiştir. Bu özel hedefler incelendiğinde bilişsel, duyuşsal ve psikomotor özellik taşıdıkları görülür. Dersin Genel

Hedeflerinin Milli Eğitimin ve İlköğretimin genel amaçları doğrultusunda; özel hedeflerin de belirtilen sınıf seviyesi sonunda öğrencilere kazandırılması düşünülen nitelikler olduğu görülmektedir. Yine bu programda her sınıfta işlenecek üniteler ve bu ünitelere ilişkin hedef-davranışlar yer almaktadır. 1998 İlköğretim Programında Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan ünitelerin her sınıf seviyesinde, sınıf seviyesi yükseldikçe kapsamı da genişlemektedir. Duruma göre ünitelerin isim değiştirerek devam ettiği ama ünite içinde bazı konuların çıkarılıp yerine yeni konuların eklendiği görülür. 1998 İlköğretim Programı Hayat Bilgisi dersi öğretim programında “Okullarda Kutlanacak Belirli Gün ve Haftalar” başlığı altında, Hayat Bilgisi dersinin yer aldığı ilk üç sınıfta kutlanacak gün ve haftalara ilişkin liste de verilmiştir.

1998 Sosyal Bilgiler Dersi öğretim programında genel amaçlar öğrenci davranışı şeklinde “Vatandaşlık görevleri ve Sorumlulukları Yönünden”, “Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden”, “Çevreyi, Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yetenekleri Yönünden”, “Ekonomik Yaşama Fikrini ve Yeteneklerini Geliştirmek Yönünden” olmak üzere dört başlık altında ayrı ayrı verilmiştir. Programda, sınıf seviyeleri için özel amaçlara üniteler bazında yer verilmiştir.

1998 İlköğretim Programında, daha önce geliştirilen programlardan farklı olarak derslerin öğretim programlarının başlangıcında Atatürkçülükle İlgili Konular’ın Kabulüne ilişkin Tebliğler Dergisi’nin kararında Atatürkçülükle İlgili Konular’dan İlköğretim kurumlarının birinci kademesindeki öğretim programlarıyla ilgili olanların yeniden düzenlendiği, hedef ve davranışlar şeklinde Atatürkçülükle İlgili Konular’ın uygulamaya konduğu belirtilmektedir. Bu düzenlemede Atatürkçülükle ilgili konuların büyük ölçüde derslerin alan bilgisi konularıyla kaynaştırılarak verildiği görülmektedir. Özellikle Hayat Bilgisi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler derslerinde Atatürkçülükle İlgili Konular’ a önem verilmektedir.

1998 İlköğretim Programında yer alan dersler aşağıda Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13

1998 İlköğretim Programı, İlköğretim Okulu Haftalık Ders Çizelgesi

Dersler	Sınıflar ve Sınıflarda Okutulacak Ders Saati Sayıları							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Türkçe	12	12	12	6	6	5	5	5
Matematik	4	4	4	4	4	4	4	4
Hayat Bilgisi	5	5	5	-	-	-	-	-
Fen Bilgisi	-	-	-	3	3	3	3	3
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3	3	3	3
Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	-	-	-	-	-	-	1	1
TC İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	-	-	-	-	-	2
Yabancı Dil	-	-	-	2	2	4	4	4
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	-	-	-	2	2	2	2	2
Resim-İş	2	2	2	1	1	1	1	1
Müzik	2	2	2	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	2	2	1	1	1
İş Eğitimi	-	-	-	2	2	2	2	2
Trafik ve İlk Yardım Eğitimi	-	-	-	-	-	1	-	1
Bireysel ve Toplu Etkinlik	3	3	3	-	-	-	-	-
Seçmeli Ders	-	-	-	4	4	3	3	3
Toplam	30	30	30	30	30	30	30	30

Kaynak: MEB, 1998c.

1998 İlköğretim Programında yer alan dersler incelendiğinde öğretimde toplulaştırmanın esas alındığı görülür. 1948 İlkokul Programında yer alan Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi derslerinin 1968 İlkokul Programında olduğu gibi, 1998 İlköğretim Programında da Sosyal Bilgiler dersi adı altında, Tabiat Bilgisi, Aile Bilgisi ve Tarım-İş derslerinin de Fen Bilgisi dersi adı altında birleştirildiği görülmektedir.

1998 İlköğretim Programında, programın uygulanmasında öğretmenlere esneklik tanınmıştır. Programın 'Çerçeve Program' niteliği taşıdığına vurgu yapılarak ünitelerin yurt genelinde ortak ihtiyaçları karşılamak üzere ana maddeler halinde tespit edildiği belirtilmiştir. Çevre özelliğinin ve sınıf seviyesinin gerektireceği diğer ayrıntıların tespiti öğretmen ve öğrencilere bırakılmıştır. Ünitelerin işlenişinde konulara ve ünitelerin sırasına uyma zorunluluğu bulunmamaktadır. Öğretmen, çevre özelliklerine göre bu sırayı belirleyebileceği gibi, programda olmayan ünite ve konular da ekleyebilmektedir.

1998 İlköğretim Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, programda yer alan derslerin genel hedeflerinde/amaçlarında görülmektedir.

1998 İlköğretim Programında Hayat Bilgisi Dersinin Genel Hedefleri şunlardır:

- Türk milletinin bir bireyi olmaktan gurur duyuş,
- Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bütünlüğünün bilincinde oluş,

Türk Milletinin kültürel değerlerini benimseyiş,
Atatürk'e sevgi ve saygı duyuş,
İnsanlara sevgi ve saygı duyuş,
Kendine güven duyuş,
Dayanışma ve işbirliği içinde olmayı alışkanlık haline getiriş,
Yaratıcı ve eleştirici düşünmeyi alışkanlık haline getiriş,
Aile hayatının önemini farkında oluş,
Okulun kendisine kazandırdıklarının önemini farkında oluş,
Planlı çalışmayı alışkanlık haline getiriş,
Ülke ve dünya olaylarına duyarlı oluş,
Sesin ve ışığın duyma ve görme ile ilişkisini seziş,
Atatürk ilke ve inkılaplarını temel özellikleriyle tanıyabilme,
Çevresindeki maddeleri tanıyabilme,
Turizmin önemini kavrayabilme,
Doğa olaylarının etkilerini kavrayabilme,
Demokrasinin temel kurallarına uyabilme,
Sorumluluğunu yerine getirebilme,
Toplu yaşama kurallarına uyabilme,
Sağlığını koruyabilme,
Canlı ve cansız varlıkları koruyabilme,
Bilinçli bir tüketici olabilme,
Çevreyi koruyabilme,
Teknolojik yeniliklerden yararlanabilme (MEB, 1998a, s. 13).

1998 İlköğretim Programında Sosyal Bilgiler Dersinin genel amaçları, vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden, toplumda insanların birbirleriyle ilişkileri yönünden, çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri yönünden, ekonomik yaşam fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden olmak üzere dört başlık altında verilmiştir:

Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden;

Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılap ve ilkelerine bağlı, çalışkan, araştırmacı, özverili, erdemli, girişimci, iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişirler.

Türk Milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki onurlu geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri kavrayarak büyük bir milletin evlatları olduklarını anlar, milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk Milleti' nin ülküsünü gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alacak bir karakter kazanırlar.

Türkiye Cumhuriyeti' nin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilir; Cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve önemini kavrarlar.

Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk Milletinin karakterini kavrar, Türk Milletine, Türk Bayrağına, Türk askerine ve ordusuna sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler.

Türk Milletinin zeka ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanat severliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini benimseyerek bu üstün özellikleri davranış haline getirirler.

Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirirler.

Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır; tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakarlık ve kahramanlıklarının tarihin akışını nasıl etkilediğini kavrarlar.

Toplumı yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini de kavrayarak ve takdir ederek; milletimize de düşen insanlık görevleri bulunduğunu görür, insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme bilincine varırlar.

Türk inkılabının anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin refah ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar; Türk inkılabının değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakar birer Türk evladı olarak yetişirler.

Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar; bu uygarlıkta Türk Milleti'nin hizmetini ve payını anlayarak Atatürk'ün direktifleri uyarınca "milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma" yolunda her fedakarlığı göze alabilme bilincini kazanırlar.

Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirirler.

Her yerde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygularını geliştirirler.

Kanun kavramını benimser; kanunlara ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar.

Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır; onları korumak gerektiğini öğrenirler (MEB, 1998b, s.537).

Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden;

İnsanların birbirine muhtaç olduklarını anlar; grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler.

İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler.

Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler.

Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler.

Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar.

Trafik kurallarına uymayı alışkanlık haline getirirler (MEB, 1998b, s.538).

Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri yönünden;

Yurdumuzun, dünya üzerindeki yerinin önemini kavrar, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygularını geliştirirler

Türkiye'nin, yakın ve uzak komşu ülkeler ve diğer dünya ülkeleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar.

Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini öğrenirler, Türklerin geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu kavrarlar.

İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler, yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olarak yetişirler.

Plan, kroki, harita ve grafik bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler.

Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar.

Yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunu kavrarlar (İlköğretim Okulu Programı, 1998, s. 538).

Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden;

Yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarımızı tanıyarak ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavrarlar.

Kendi eşyasını, okulunu, okul eşya ve araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığını kazanırlar

Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığı elde ederler.

Üretim, tüketim ve dağıtımla ilgili temel bilgileri öğrenirler.

İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler ve bunlar arasındaki ekonomik ilişkileri öğrenirler.

Turizmin anlamını, özellikle yurdumuz için önemini kavrarlar.

Nüfus artış hızının eğitime ve ekonomiye olan etkisini kavrarlar (MEB, 1998b, s. 538).

Aşağıda, 1998 İlköğretim Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler kategorize edilerek Tablo 14 oluşturulmuştur.

Tablo 14

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı, 1992 İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4. ve 5. Sınıflar) Programı, 1998 İlköğretim Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

Kategori	Nitelik
Vatanseverlik	Atatürk inkılaplarına ve Anayasanın başlangıcında ifade edilen Türk milliyetçiliğine bağlı olma
	Ailesini, vatanını, milletini sevmek ve daima yüceltmeye çalışma
	Atatürk'e sevgi ve saygı duyma
	Atatürk ilke ve inkılaplarını temel özellikleriyle bilme
	Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılap ve ilkelerine bağlı olma
	Cumhuriyet rejiminin özelliklerinin ve öneminin farkında olma
	Milletin geleceğine güven duyma
	Millet kavramını ve Türk Milletinin karakterini kavrama
	Milletimize düşen insanlık görevleri bulunduğunun farkında olma
	Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirme
	Toplumı yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini de kavrama ve takdir etme
	Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseme, koruma, geliştirme
	Türkiye Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün teşkil ettiğini ve dünya milletleri ailesinin şerefli ve yapıcı bir üyesi olduğunu kavrama
	Türk dilini sevmek
	Türk milletinin bir bireyi olmaktan gurur duyma
	Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bütünlüğünün bilincinde olma
	Türk milletinin kültürel değerlerini benimseme
	Türk Milletinin ülküsünü gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alacak bir karaktere sahip olma
	Türk Milletinin zeka ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanat severliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini benimseme ve davranış haline getirme
	Tarih ve Kültür
Türklerin geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu bilme	
Türk inkılabının anlamının, ayrı ayrı yönlerden öneminin, Türkiye'nin refah ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkinin farkında olma	
Türk inkılabının değerlerine bağlı olma	
Türk inkılabının değerlerini her zaman korumaya hazır olma	
Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı, insanlığı sevmek	
Ulusal duygusu ve ulusal coşkusu güçlü olma	
Vatan, millet ve Atatürk sevgisine sahip olma	
Yurdunu sevmek	
Yurdunu tanıma ve tanıma	
Yurda hizmet duygusuna sahip olma	
Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu bilen ve bu uygarlıkta Türk Milleti'nin hizmetini ve payını anlayarak Atatürk'ün direktifleri uyarınca "milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma" yolunda her fedakarlığı göze alma bilincine sahip olma	
Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünlerini tanıma	
Şerefli bir tarihe sahip büyük bir milletin evladı olmanın gururunu duyma	
Türk Milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki onurlu geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri kavrayarak büyük bir milletin evladı olduğunu bilme	
Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanıma	
Tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ıleri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakarlık ve kahramanlıklarının tarihin akışını nasıl etkilediğini bilme	

Tablo 14'ün devamı

Vatandaşlık	Demokrasi ilkelerini kavrama ve bütün ilişkilerinde bu ilkeleri uygulamaya çalışma
	Demokrasinin temel kurallarına uyma
	İnsan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik, sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilme ve bunları davranış haline getirme
	İnsan haklarına saygılı olma
	İyi bir insan ve iyi vatandaş olma
	Kişilik ve ahlaki karakter sahibi iyi bir yurttaş olma
	Kanun kavramını benimseme
	Kanunlara ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığına sahip olma
	Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan milli demokratik laik ve sosyal bir devlet olduğunu bilme
Ekonomi ve Kalkınma	Bilinçli bir tüketici olma
	İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleme ve bunlar arasındaki ekonomik ilişkileri bilme
	İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını bilerek yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olma
	İnsan gücünün ve tabiat kaynaklarının çevresinin ve yurdun kalkınmasındaki önemini kavrama
	İyi bir tüketici olmanın ülke ekonomisindeki öneminin bilincinde olma
	Nüfus artış hızının eğitime ve ekonomiye olan etkisini bilme
	Toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olma
	Toplumun bağımsız ve etkin bir üyesi olabilmesi için çalışmanın, iyi bir üretici olmanın ve geçimini sağlamanın gerekliliğini benimseme
	Toplumların ilerleme ve yükselmesinde bilim ve teknolojinin önemini farkında olma
	Turizmin anlamının, özellikle yurdumuz için önemini farkında olma
	Ülkemizin kalkınmasında sevak sorumluluk alma
	Üretim, tüketim ve dağıtım ile ilgili temel bilgilere sahip olma
	Yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarımızı tanıma ve bunları korumanın bir ödev olduğunu bilme
	Yurdun kalkınmasında, insan gücünün en değerli bir zenginlik kaynağı olduğunu ve bu kaynağı iyi şekilde geliştirmenin en verimli yatırım olacağını bilincinde olma
	Toplumsal Yaşam
Aile hayatının önemini farkında olma	
Aile bütünlüğüne bağlı olma	
Ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duyguları gelişmiş olma	
Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamın zorunluluğunu bilme	
Başkaları ile birlikte yaşama becerisine sahip olma	
Başkaları ile birlikte çalışma becerisine sahip olma	
Berber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulama	
Birlikte iş görme alışkanlığına sahip olma	
Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenleme	
Çevresindeki insanlarla iyi işbirliği yapabildiği ölçüde başarıya ulaşabileceğini benimseme	
Dayanışma ve işbirliği içinde olma alışkanlığına sahip olma	
Grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir etme ve uygulama	
İnsanlara sevgi ve saygı duyma	
İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimseme	
İnsanların birbirine muhtaç oldukları bilincine sahip olma	
İyi bir aile hayatının temel ilkelerini kavrama	
İyi bir aile hayatında payına düşen görev ve sorumlulukları benimseme	

Tablo 14'ün devamı

	Okulun kendisine kazandırdıklarının öneminin farkında olma
	Toplu yaşama kurallarına uyma
	Topluma karşı sorumluluk duyma
	Topluluk halinde yaşamanın bir gereklilik olduğunu bilme
Doğal ve Fiziki Çevre	Çevresinde bütün canlı cansız varlıklara değer verme, sevmeye, koruma
	Çevresindeki maddeleri tanıma
	Çevreyi koruma
	Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanıma ve koruma
	Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için öneminin farkında olma
	Plan, kroki, harita ve grafiklerden yararlanma
	Tabii güzelliklere ve güzel sanat eserlerine karşı ilgi ve hayranlık duyma
	Türkiye'nin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleri ile olan ilişkileri hakkında seviyesine uygun bilgi sahibi olma
	Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini bilme
	Yurdumuzun, dünya üzerindeki yerinin önemini bilme
	Yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunun bilincinde olma
	Sağlık
Kazalara karşı uyanık ve tedbirli olma	
Sağlığı koruyucu temel bilgileri benimseme	
Sağlığını koruma	
Din	Allah (cc)' ı ve Peygamberi tanıma ve sevmeye
	Her türlü ibadet ve dış temizlik gibi güzel ahlakın da insan için vazgeçilmez bir unsur olduğu gerçeğini benimseme
	İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını bilme
	Kendi iç dünyasında, içinde yaşadığı aile ve toplumda, inanç ve ibadet yönünden dengeli ve uyumlu bir kişiliğe sahip olma
	Namazda okunan sure ve duaları ezberleme ve bunların anlamlarını bilme
	Temizlik, iyilik, doğruluk fikirlerinin, insanları sevmenin, anaya, babaya, büyüklere saygı, küçüklere şefkat göstermenin, zayıflara, muhtaçlara yardım etmenin, çalışkanlığın İslam dininin esaslarından olduğunu kavrama
Bireysel	Araştırmacı olma
	Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip olma
	Boş zamanlarını iyi kullanma alışkanlığına sahip olma
	Başarılı olduğu zaman mütevazı olma
	Başarısızlık karşısında ümitsizliğe düşmeme
	Bilimsel, eleştireci, doğru, yapıcı ve yaratıcı düşünme becerisine sahip olma
	Çalışkan olma
	Dinleme, okuma alışkanlık ve zevkine sahip olma
	Düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğine sahip olma
	Erdemli olma
	Estetik duyguları gelişmiş olma
	Girişimci olma
	Görev ve sorumluluk duygusuna sahip olma
	Görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama becerisine sahip olma
	Görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını, incelediklerini ve düşündüklerini, tasarladıklarını söz ya da yazı ile doğru ve amaca uygun olarak anlatma beceri ve alışkanlığına sahip olma
	Hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip olma
	İlgi, istidat ve kabiliyetlerini doğrultusunda gerekli bilgi, beceri, davranışlara sahip olma
	İnsanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme bilincine sahip olma
İyi düşünme ve doğru hüküm verme alışkanlığına sahip olma	
Karşılansın gereken beden, ruh ve topluma ilgili bir takım ihtiyaçları, geliştirecek çeşitli istidat ve kabiliyetleri bulunan değerli bir varlık olduğunu bilme	
Kendi eşyasını, okulunu, onun eşya ve araçlarını, milli eserleri dikkatli ve özenli kullanma ve koruma	

Tablo 14'ün devamı

Kişilik ve teşebbüse değer verme
Kendine güvenme
Okuma, yazma ve hesaplama gibi temel becerilere sahip olma
Öğrenme merak ve hevesine sahip olma
Özverili olma
Planlı çalışma alışkanlığına sahip olma
Sorumluluğunu yerine getirme
Teknolojik yeniliklerden yararlanma
Trafik kurallarına uyma alışkanlığına sahip olma
Türkçe'yi bilinçle, özenle ve güvenle kullanma
Türk dilinin kurallarını bilme
Ülke ve dünya olaylarına duyarlı olma
Yapıcı, yaratıcı ve verimli olma
Yaptığı her işi dikkatli, özenli, düzgün ve temiz yapma
Yaratıcı ve eleştirci düşünme
Zengin bir kelime dağarcığına sahip olma

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı, 1992 İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4. ve 5. Sınıflar) Programı ve 1998 İlköğretim Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler vatanseverlik, tarih ve kültür, vatandaşlık, ekonomi ve kalkınma, toplumsal yaşam, doğal ve fiziki çevre, sağlık, din, bireysel olmak üzere dokuz kategori altında toplanmıştır.

Vatanseverlik kategorisinde Atatürk inkılaplarına ve Anayasanın başlangıcında ifade edilen Türk milliyetçiliğine bağlı, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, Atatürk'e sevgi ve saygı duyan, Atatürk ilke ve inkılaplarını temel özellikleriyle bilen, ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılap ve ilkelerine bağlı, Cumhuriyet rejiminin özelliklerinin ve önemini farkında olan, milletin geleceğine güven duyan, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrayan, milletimize düşen insanlık görevleri bulunduğunun farkında olan, millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getiren, toplumu yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini de kavrayan ve takdir eden, Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan, geliştiren, Türkiye Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün teşkil ettiğini ve dünya milletleri ailesinin şerefli ve yapıcı bir üyesi olduğunu kavrayan, Türk dilini seven, Türk milletinin bir bireyi olmaktan gurur duyan, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bütünlüğünün bilincinde olan, Türk milletinin kültürel değerlerini benimseyen, Türk

milletinin ülküsünü gerçekleştirmek için her fedakarlığı göze alacak bir karaktere sahip olan, Türk milletinin zeka ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanat severliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini benimseyen ve davranış haline getiren, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve ordusuna sevgi, saygı ve güven duyan, Türklerin geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu bilen, Türk inkılabının anlamının, ayrı ayrı yönlerden öneminin, Türkiye'nin refah ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkinin farkında olan, Türk inkılabının değerlerine bağlı, Türk inkılabının değerlerini her zaman korumaya hazır, Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı, insanlığı seven, ulusal duygusu ve ulusal coşkusu güçlü olan, vatan, millet ve Atatürk sevgisine sahip, yurdunu seven, yurdunu tanıyan ve tanıtan, yurda hizmet duygusuna sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Tarih ve kültür kategorisinde bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu bilen ve bu uygarlıkta Türk Milleti'nin hizmetini ve payını anlayarak Atatürk'ün direktifleri uyarınca “milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma” yolunda her fedakarlığı göze alma bilincine sahip olan, sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünlerini tanıyan, şerefli bir tarihe sahip büyük bir milletin evladı olmanın gururunu duyan, Türk milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki onurlu geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri kavrayarak büyük bir milletin evladı olduğunu bilen, tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanıyan, tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakarlık ve kahramanlıklarının tarihin akışını nasıl etkilediğini bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Vatandaşlık kategorisinde demokrasi ilkelerini kavrayan ve bütün ilişkilerinde bu ilkeleri uygulamaya çalışan, demokrasinin temel kurallarına uyan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren, insan haklarına saygılı, iyi bir insan ve iyi vatandaş olan, kişilik ve ahlaki karakter sahibi iyi bir yurttaş olan, kanun kavramını benimseyen, kanunlara ve devlet otoritesine uyma duygusuna ve alışkanlığına sahip olan, Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan milli demokratik laik ve sosyal bir devlet olduğunu bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Ekonomi ve kalkınma kategorisinde bilinçli bir tüketici olan, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyen ve bunlar arasındaki ekonomik ilişkileri bilen, insanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını bilerek yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olan, insan gücünün ve tabiat kaynaklarının çevresinin ve yurdun kalkınmasındaki önemini kavrayan, iyi bir tüketici olmanın ülke ekonomisindeki önemini bilincinde olan, nüfus artış hızının eğitime ve ekonomiye olan etkisini bilen, toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olan, toplumun bağımsız ve etkin bir üyesi olabilmesi için çalışmanın, iyi bir üretici olmanın ve geçimini sağlamanın gerekliliğini benimseyen, toplumların ilerleme ve yükselmesinde bilim ve tekniğin öneminin farkında olan, turizmin anlamının, özellikle yurdumuz için önemini farkında olan, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alan, üretim, tüketim ve dağıtımla ilgili temel bilgilere sahip, yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarımızı tanıyan ve bunları korumanın bir ödev olduğunu bilen, yurdun kalkınmasında, insan gücünün en değerli zenginlik kaynağı olduğunu ve bu kaynağı iyi şekilde geliştirmenin en verimli yatırım olacağını bilincinde olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Toplumsal yaşam kategorisinde aile içinde ve toplumun diğer üyeleri ile olumlu bağlar kurabildiği ölçüde mutlu bir kişilik geliştirebileceğini bilen, aile hayatının önemini farkında olan, aile bütünlüğüne bağlı, ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duyguları gelişmiş, aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu bilen, başkaları ile birlikte yaşama becerisine sahip, başkaları ile birlikte çalışma becerisine sahip, beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulayan, bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenleyen, çevresindeki insanlarla iyi işbirliği yapabildiği ölçüde başarıya ulaşabileceğini benimseyen, dayanışma ve işbirliği içinde olma alışkanlığına sahip, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eden ve uygulayan, insanlara sevgi ve saygı duyan, insanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimseyen, insanların birbirine muhtaç oldukları bilincine sahip olan, iyi bir aile hayatının temel ilkelerini kavrayan, iyi bir aile hayatında payına düşen görev ve sorumlulukları benimseyen, okulun kendisine kazandırdıklarının önemini farkında olan, toplu yaşama kurallarına uyan, topluma karşı sorumluluk duyan, topluluk halinde yaşamının bir gereklilik olduğunu bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Doğal ve fiziki çevre kategorisinde çevresinde bütün canlı cansız varlıklara değer veren, seven, koruyan, çevresindeki maddeleri tanıyan, çevreyi koruyan, çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanıyan ve koruyan, çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini farkında olan, plan, kroki, harita ve grafiklerden yararlanan, tabii güzelliklere ve güzel sanat eserlerine karşı ilgi ve hayranlık duyan, Türkiye'nin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleri ile olan ilişkileri hakkında seviyesine uygun bilgi sahibi olan, Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini bilen, yurdumuzun, dünya üzerindeki yerinin önemini bilen, yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunun bilincinde olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Sağlık kategorisinde gerekli sağlık ve temizlik alışkanlıklarına sahip olan, kazalara karşı uyanık ve tedbirli olan, sağlığı koruyucu temel bilgileri benimseyen, Sağlığını koruyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Din kategorisinde Allah (cc)'ı ve Peygamberi (sav) tanıyan ve seven, her türlü ibadet ve dış temizlik gibi güzel ahlakın da insan için vazgeçilmez bir unsur olduğu gerçeğini benimseyen, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını bilen, kendi iç dünyasında, içinde yaşadığı aile ve toplumda, inanç ve ibadet yönünden dengeli ve uyumlu bir kişiliğe sahip olan, Namazda okunan sure ve duaları ezberleyen ve bunların anlamlarını bilen, temizlik, iyilik, doğruluk fikirlerinin, insanları sevmenin, anaya, babaya, büyüklere saygı, küçüklere şefkat göstermenin, zayıflara, muhtaçlara yardım etmenin, çalışkanlığın İslam dininin esaslarından olduğunu kavrayan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca, bireysel kategorisinde araştıran, beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, boş zamanlarını iyi kullanma alışkanlığına sahip, başarılı olduğu zaman mütevazî olan, başarısızlık karşısında ümitsizliğe düşmeyen, bilimsel, eleştireci, doğru yapıcı ve yaratıcı düşünme becerisine sahip, çalışkan, dinleme, okuma alışkanlık ve zevkine sahip, düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğine sahip, erdemli, estetik duyguları gelişmiş, girişimci, görev ve sorumluluk duygusuna sahip, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama becerisine sahip, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını, incelediklerini ve düşündüklerini, tasarladıklarını söz ya da yazı ile doğru ve amaca uygun olarak anlatma beceri ve alışkanlığına sahip, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, ilgi, istidat ve kabiliyetlerini doğrultusunda gerekli bilgi, beceri, davranışlara sahip, insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme bilincine sahip, iyi düşünme ve doğru hüküm verme

alışkanlığına sahip, karşılanması gereken beden, ruh ve toplumla ilgili bir takım ihtiyaçları, geliştirecek çeşitli istidat ve kabiliyetleri bulunan değerli bir varlık olduğunu bilen, kendi eşyasını, okulunu, onun eşya ve araçlarını, milli eserleri dikkatli ve özenli kullanan ve koruyan, kişilik ve teşebbüse değer veren, kendine güvenen, okuma, yazma ve hesaplama gibi temel becerilere sahip, öğrenme merak ve hevesine sahip, özverili, planlı çalışma alışkanlığına sahip, sorumluluğunu yerine getiren, teknolojik yeniliklerden yararlanan, trafik kurallarına uyan, Türkçeyi bilinçle, özenle ve güvenle kullanan, Türk dilinin kurallarını bilen, ülke ve dünya olaylarına duyarlı, yapıcı, yaratıcı ve verimli, yaptığı her işi dikkatli, özenli, düzgün ve temiz yapan, yaratıcı ve eleştireci düşünen, zengin bir kelime dağarcığına sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı, 1992 İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4. ve 5. Sınıflar) Programı ve 1998 İlköğretim Programında vatanseverlik, ekonomi ve kalkınma, toplumsal yaşam ve bireysel kategorilerinde diğer kategorilere oranla daha fazla sayıda niteliğe yer verildiği görülmektedir. Bu durum, programlarda vatanseverliğin, ekonomi ve kalkınmanın, toplumsal yaşamın ve bireysel niteliklerin önemsendiğinin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı, 1992 İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4. ve 5. Sınıflar) Programı ve 1998 İlköğretim Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerin 1968 İlkokul Programında yer alan temel niteliklerle kategoriler bazında karşılaştırılmasıyla aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Vatanseverlik kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1968 İlkokul Programında yer alan temel niteliklerin büyük oranda korunduğu,
- 1968 İlkokul Programından farklı olarak “Atatürk”e ilişkin bazı niteliklerin eklendiği görülür. Bu da, 1998 İlköğretim Programında, daha önceki programlardan farklı olarak “Atatürkçülük Konuları”na ayrı bir yer verilmesiyle ilişkilidir.
- Daha önceki programlardan farklı olarak “yurdumuzun, dünya üzerindeki yerinin önemini bilme” niteliği yer almaktadır. Türkiye’nin konumuna ilişkin daha önceki programlarda “Türkiye’nin coğrafi konumuna” ilişkin bilgiler yer almasına karşın bu kadar net bir niteliğe rastlanılmamıştır.

- “Türklerin geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu bilme” niteliğinin yer almasıyla ilk kez Türkiye dışında yaşayan Türklerle ilgili bir nitelik, İlkokul programlarında görülmeye başlanmıştır.
- Dünya milletleri arasında Türk Milletinin yerine ilişkin 1948 İlkokul Programında yer alan “milletler ailesi içinde Türk ulusuna düşen insani ödevler bulunduğunu bilme” niteliği yer almakta iken benzer bir nitelik 1968 İlkokul Programında yer almamaktaydı. 1998 İlköğretim Programında tekrar uluslararası alanda Türk Milletinin konumuna ya da hedefine ilişkin “Türkiye Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün teşkil ettiğini ve dünya milletleri ailesinin şerefli ve yapıcı bir üyesi olduğunu kavrama” niteliğine yer verildiği belirlenmiştir.

Tarih ve kültür kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- “Bugünkü medeniyetin uzun bir geçmişin eseri olduğunu bilme” niteliği temelinde “bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu bilen ve bu uygarlıkta Türk Milleti’nin hizmetini ve payını anlayarak Atatürk’ün direktifleri uyarınca “milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma yolunda her fedakarlığı göze alabilme bilincine sahip olma” niteliği yer almaktadır. 1998 İlköğretim Programında, “Atatürkçülük Konuları”na verilen önem “tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakarlık ve kahramanlıklarının tarihin akışını nasıl etkilediğini bilme” gibi niteliklerle, tarih ve kültüre ilişkin niteliklerde de kendini göstermektedir.

Vatandaşlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Vatandaşlık kategorisinde yer alan temel niteliklerde, daha önceki programlardan farklı olarak, 1968 İlkokul Programında demokrasiye ilişkin niteliklere açık bir şekilde yer verilmişti. 1998 İlköğretim Programında ise demokrasiye ilişkin niteliklerin korunarak devam ettiği belirlenmiştir.

Ekonomi ve kalkınma kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- İlk kez 1968 İlkokul Programında yer alan “turizm”e ilişkin niteliklerin 1998 İlköğretim Programında “turizmin anlamının, özellikle yurdumuz için önemini farkında olma”

niteliği şeklinde devam ettirildiği ve “turizm”in ekonomiye katkısının 1998 İlköğretim Programında da önemsendiği görülür.

- 1998 İlköğretim Programında, daha önceki programlardan farklı olarak “nüfus artışına” yapılan vurgu dikkat çekicidir. “Nüfus artış hızının eğitime ve ekonomiye olan etkisini bilme” niteliğinin 1998 İlköğretim Programında yer alması, Cumhuriyet’in ilanının ardından geçen 75 yıllık sürede ülke nüfusunun sürekli artması ve Türkiye’de köyden kente göçlerin ülke politikalarını belirlemede etkili olmasının sonuçları olarak görülebilir.

Toplumsal yaşam kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Toplumsal yaşam kategorisinde yer alan temel niteliklerde 1998 İlkokul Programında “aile hayatı”na ilişkin niteliklerin korunduğu, “topluluk halinde yaşamamanın bir gereklilik olduğunu bilme”, “yardımlaşma alışkanlığına sahip olma”, “birlikte karar verme, çalışma becerilerinin” devam ettirildiği, “toplumsal yaşamda demokratik kuralları benimseme ve uygulama” gibi niteliklerin korunduğu belirlenmiştir.

Doğal ve fiziki çevre kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1968 İlkokul Programında yer alan doğal ve fiziki çevre kategorisindeki niteliklerin, 1998 İlköğretim Programında korunduğu görülmektedir.
- 1998 İlköğretim Programında, 1968 İlkokul Programından farklı olarak “yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunun bilincinde olma”, “Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini bilme” niteliklerinin eklendiği görülür. Yaşanabilir çevrenin temel insan hakkı olduğu vurgusu ilk kez 1998 İlköğretim Programında “insan haklarına” vurgu yapılarak belirtilmiştir. Ayrıca, dünya üzerinde yaşayan diğer Türklerin yaşadığı coğrafi bölgelere ilişkin bir nitelik te yine ilk kez bir ilköğretim programında, 1998 İlköğretim Programıyla yer almaktadır.

Sağlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1968 İlkokul Programında yer alan temel niteliklerin korunduğu,
- 1998 İlköğretim programında, 1968 İlkokul Programına göre farklı ve yeni bir niteliğin eklenmediği belirlenmiştir.

Din kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1968 İlkokul Programındaki niteliklerin korunduğu, 1992 İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4. ve 5. Sınıflar) Programında, 1968 İlkokul Programından farklı

olarak “Namazda okunan sure ve duaları ezberleme ve bunların anlamlarını bilme” niteliğinin eklendiği belirlenmiştir.

Bireysel kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1998 İlköğretim Programında, 1968 İlkokul Programında bireysel kategorisinde yer alan temel niteliklerin korunduğu,
- 1998 İlköğretim Programında “eleştirel düşünme”, “yaratıcı düşünme” gibi düşünme becerisine ilişkin niteliklere, “yaratıcı ve eleştirici düşünme” niteliği ile daha önceki programlardan daha net bir biçimde önem verildiği,
- 1998 İlköğretim Programında yer alan “teknolojik yeniliklerden yararlanma” niteliği ile dünyada meydana gelen teknolojik yeniliklerin yetiştirilecek bireyler tarafından kullanılması amaçlandığı belirlenmiştir. 1998 İlköğretim Programında bu niteliğin yer alması, programların çağın gereklerine uygun özellikte olması açısından önem taşımaktadır.

4.2.6. 1999-2005 Yılları Arası

4.2.6.1. Dönemin Eğitim Anlayışına İlişkin Görüşler ve Gelişmeler

Türkiye’de, 1999 yılından 2005 İlköğretim Programının yürürlüğe girmesine kadar geçen süreçte 2002 yılına kadar koalisyon ve azınlık hükümetleri iş başındadır. Türkiye 2001 yılına geldiğinde büyük bir ekonomik krizle baş başa kalmıştır. Bu dönemde ülkenin ekonomi politikalarında IMF’nin etkileri görülmektedir. Ayrıca yüksek enflasyon ve faizler de dönemin önemli ekonomik göstergelerindedir. Bu dönemde önemli bir konu da Avrupa Birliği’ne üye olma kapsamında Türkiye Avrupa Birliği ilişkileridir. Avrupa Birliği’ne üyelik süreci, Türkiye’de eğitim de dahil olmak üzere birçok alanda devletin politikalarını etkilemiştir. 2005 İlköğretim Programına ilişkin bulgu ve yorumlara yer vermeden önce Türkiye’de 1999-2005 yılları arasında hükümetlerin ve devlet adamlarının eğitime bakışı, siyasi parti programları, düzenlenen milli eğitim şuraları, kalkınma planları gibi gelişmelere ilişkin bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

28.05.1999-18.11.2002 tarihleri arasında iktidarda olan DSP-ANAP-MHP koalisyon Hükümetinin eğitime ilişkin politikası şöyledir:

Geleceğimizin güvencesi olan gençlerimizin, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, sağlıklı, bilgili ve nitelikli olarak yetiştirilmesi için her türlü önlem alınacaktır... Eğitime ve gençliğe yatırım, ülkenin geleceğine yapılan yatırımdır. Türkiye eğitimle ilgili atılımlarını ve yatırımlarını kararlılıkla sürdürecektir. Sekiz yıllık kesintisiz ve zorunlu ilköğretim uygulamasına devam edilecektir. Türkiye'yi bilgi çağına hazırlamaya yönelik olarak zorunlu eğitim süresinin artırılması imkanları araştırılacaktır... İlköğretim beşinci sınıfını tamamlayan öğrencilerin, kanuni temsilcilerinin talep etmesi durumunda, Diyanet İşleri Başkanlığınca yaz tatilinde açılan ve Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetimine tabi olan Kur'an kurslarına devam edebilmelerine imkan verici bir düzenleme yapılacaktır (TBMM, 1999).

DSP-ANAP-MHP koalisyon Hükümetinin Programında, yetiştirilecek bireylerin Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, sağlıklı, bilgili ve nitelikli bireyler olarak yetiştirilmeleri amacıyla her türlü önlemin alınacağı vurgusu yapılmaktadır. Hükümet programında, Sekiz Yıllık zorunlu ve kesintisiz İlköğretim uygulamasının sürdürüleceği, ilköğretim beşinci sınıfı tamamlayan öğrencilerin, velilerinin talep etmesi durumunda Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarına, yaz aylarında devam etmelerine ilişkin bir düzenlemenin yapılacağı belirtilmektedir.

2005 İlköğretim Programının geliştirildiği ve uygulamaya konulduğu süreçte Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) iktidarı iş başındadır. Ak Parti'nin eğitim görüşleri, parti programında ve hükümet programlarında görülmektedir.

Ak Parti'nin kuruluşunun ardından Parti Programında eğitime ilişkin yer alan açıklamalar şöyledir:

Partimize göre eğitim her alandaki kalkınmanın en önemli unsurudur. Beşeri sermayeyi etkin kullanamayan toplumlar, rekabet şanslarını kaybetmeye mahkumdur. Bu nedenle partimiz, kamu kaynaklarının tahsisinde birinci önceliğin eğitime yapılacak yatırımlara verilmesi gerektiğine inanır... Türkiye Eğitim alanında ciddi bir karmaşa yaşamaktadır. Eğitim kalitesi, olması gerekenin çok altındadır. Eğitimde fırsat eşitliği her geçen gün yok olmaktadır. Eğitim sistemi ideolojik kavgaların arenası haline gelmiştir. Eğitim, araştırma ve istihdam planları olmaksızın yapılmaktadır. Yüksek öğretim kurumları dahil, eğitim-öğretim kurumlarımızın çoğu gerçekçi bir anlayıştan uzak, diplomalı işsizler yetiştirmektedir. Bu nedenle partimiz, eğitim alanında köklü bir reform hareketine girişecektir... Temel eğitim müfredatı çağın gereklerine, ihtiyaçlarımıza ve öğrencilerin kazanacakları donanımına göre yeniden oluşturulacaktır... Zorunlu eğitim kademeli, tercih ve yönlendirmeye imkan sağlayacak şekilde yeniden düzenlenecek, halen sekiz yıl olan zorunlu eğitim, alt yapı çalışmaları hızlandırılarak makul bir süre içerisinde on bir yıla çıkarılacaktır... Temel eğitimin beşinci sınıftan itibaren seçmeli dersler konularak öğrencilerin ilgiye yeteneklerine göre genel ve mesleki eğitime yönelmeleri sağlanacaktır... Dünyada bireyler, toplumlar ve milletlerarası diyalogda yabancı dil bilmenin önemi büyüktür. Bu nedenle yabancı dil eğitimi modern imkan ve araçlarla kolaylaştırılarak nitelikli hale getirilecektir. Partimiz, yabancı dil öğrenimini teşvik ederken, Türkçe'nin bilim dili olarak kullanımını özendirilecektir... Din eğitimi ve öğretimi konusunda anayasanın 24. Maddesiyle devlete verilen görevler, bu maddenin lafzına ve ruhuna uygun düşecek şekilde yerine getirilecek; özellikle isteğe bağlı din eğitimi ihtiyacı, eksiksiz düzeyde karşılanarak elverişsiz koşullarda ve ehliyetsiz kişiler eliyle yürütülen sağlıksız ve denetim dışı din eğitimi uygulamalarına meydan verilmeyecektir... (Ak Parti, 2002a, s. 72-77).

Ak Parti Programında eğitim, bütün alanlardaki kalkınmanın en önemli ögesi olarak nitelendirilmektedir. Eğitim sisteminin ideolojik kavgaların arenası haline geldiği, eğitimin belli bir araştırma ve istihdam planları olmadan sürdürüldüğü, yüksek öğretim kurumları

dahil eğitim-öğretim kurumlarımızın çoğunun gerçekçi bir anlayıştan uzak şekilde, diplomalı işsizler yetiştirdiği belirtilmektedir. Tüm bu nedenlerle Ak Parti'nin, eğitim alanında köklü bir reform hareketini hedeflediği görülür. Ak Parti, parti programında, ilköğretim programlarının çağın gereklerine, toplumumuzun ihtiyaçlarına ve öğrencilerin kazanacakları donanımına göre yeniden geliştirileceğini belirtmektedir. Parti programında, Din eğitimi ve öğretiminin anayasaya uygun bir halde, isteğe bağlı bir şekilde eksiksiz düzeyde karşılanarak elverişsiz koşullarda ve ehliyetsiz kişiler eliyle yürütülmesinin önlenmesi, sağlıksız ve denetim dışı din eğitimi uygulamalarına meydan verilmemesi amaçlanmaktadır.

Ak Parti'nin parti programının dışında, 2002 yılı seçim beyannamesinde Nitelikli Eğitim başlığı altında yer alan açıklamalar, Ak Parti'nin yetiştirilecek bireylere kazandırılmasını öngördüğü nitelikleri belirtmektedir:

Yaşadığımız sıkıntıların çoğunun kaynağı ve çözümü eğitimde saklıdır. Partimizin eğitimde temel hedefi, 'fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirmektir.' Bu amaçla ülkemiz insanının, 'Özgür düşünen ve bağımsız karar verebilen', 'Yeniliklere açık', 'Özgüven sahibi', 'Hayata olumlu bakan', 'Problem çözme yeteneği gelişmiş', 'Bilim ve teknoloji üretebilen' bireyler olarak yetiştirilmesini sağlayacak önlemler olacaktır (Ak Parti, 2002b, s. 79-80).

Ak Parti'nin 2002 seçim beyannamesinden, yetiştirilecek bireylerin Cumhuriyetin ilanından bugüne devletin eğitim politikalarının ana maddelerinden biri olan "fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür nesiller" yetiştirilmesi amacını devam ettirme gayesinde olduğu görülmektedir. Ayrıca yetiştirilecek bireylerin özgür düşünen, bağımsız karar verebilen, yeniliklere açık, özgüven sahibi, hayata olumlu bakan, problem çözme yeteneğine sahip, bilim ve teknoloji üreten bireyler olarak yetiştirilmelerinin Ak Parti tarafından amaçlandığı görülmektedir.

Ak Parti'nin 2002 seçim beyannamesinde yer alan niteliklere sahip bireylerin yetiştirilmesi için uygulamayı düşündüğü ve 2005 İlköğretim Programlarının geliştirilmesinde de etkili olduğu belirlenen, 2002 Seçim Beyannamesinde yer alan açıklama şöyledir:

Halen uygulanmakta olan önyargılı ve ezbere dayanan yaklaşım terk edilecek, evrensel değerleri öne alan, insanı merkeze yerleştiren demokratik ve çağdaş bir yaklaşım benimsenecektir. Müfredat programları, günün gelişen ve değişen şartlarına uygun olarak sürekli yenilenecek, MEB Talim ve Terbiye Kurulu bu amacı gerçekleştirecek imkan ve yapıya kavuşturulacaktır (Ak Parti, 2002b, s. 80-81).

Ak Parti'nin, program geliştirme çalışmalarına süreklilik kazandırılmasını amaçladığı, geçilecek yeni ve çağdaş yaklaşımla birlikte bu amacın gerçekleştirilmesi için Milli Eğitim Bakanlığında program geliştirme çalışmalarını yürüten Talim ve Terbiye Kurulunun yapısının güncellenmesini amaçladığı görülmektedir.

Ak Parti'nin 3 Kasım 2002 seçimlerinin ardından iktidara gelmesiyle Abdullah Gül'ün Başbakanlığında kurulan ve 18.11.2002-14.03.2003 tarihleri arasında görev yapan hükümetin programında eğitime ilişkin açıklamalar şöyledir:

Hükümetimiz, bir yandan bizi "biz" yapan kültürel değerlerin ve zenginliğin korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması, diğer yandan kültürel yozlaşmanın önlenmesini temel bir politika olarak benimsemektedir. Yaşadığımız sıkıntıların çoğunun kaynağı ve çözümü eğitimde saklıdır. Hükümetimizin eğitimde temel hedefi, büyük önder Atatürk'ün özdeyişinde ifadesini bulan "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller yetiştirmektir." Bu amaçla; Her alanda olduğu gibi Türk Milli Eğitim sisteminde de insan merkezli bir anlayışa geçmek üzere, toplumun ihtiyaçlarına ve çağdaş uygarlık gereklerine göre yeniden yapılanma sağlanacaktır. Çağdaş ve demokratik milli eğitim reformumuzun hedefi, evrensel standartlara uygun bir yapılanma içinde, 'Özgür düşünen ve bağımsız karar verebilen', 'Yeniliklere açık', 'Özgüven sahibi', 'Hayata olumlu bakan', 'Problem çözüme, iletişim ve organizasyon yeteneği gelişmiş', 'Bilim ve teknoloji üretebilen', 'İçinde yaşadığı toplumun değerlerine duyarlı' bireylerin yetişmesine uygun koşulların ve fırsatların üretilmesi ve topluma sunulmasıdır. Ülkemizde nitelikli bir eğitim sağlanabilmesi için; 'Dünyadaki yönetim anlayışında meydana gelen değişime paralel olarak', eğitim politikalarının belirlenmesinde ve hizmet sunumunda yerel idareler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının inisiyatif ve katılımları sağlanacak; eğitimde yönetişimci, demokratik bir anlayış sergilenecektir. 'Önyargılı ve ezberciliğe dayanan eğitim yöntemleri' terk edilecektir. 'Eğitim ve öğretimde evrensel değerleri öne alan, insanı merkeze yerleştiren demokratik ve çağdaş bir yaklaşım' benimsenecektir. 'Çağdaş eğitim yöntemleri ve teknolojileri yakından izlenecek, özellikle öğrencilerin bilgisayar ve diğer teknolojik araçları kullanma yeteneği' kazanmasına özel bir önem verilecektir... Şüphesiz kültürümüzün en önemli taşıyıcı unsuru güzel Türkçemizdir. 'Türkçe'nin sağlıklı bir mecrada gelişmesi, işlenmesi ve gelecek nesillere daha zengin bir dil olarak aktarılması' için Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Türk Dil Kurumu, Üniversiteler ve diğer ilgili kesimlerce gerçekleştirilecek işbirliği ile Türk diline gereken önem verilecektir... Eğitimin her kademesinde imkan ve fırsat eşitliği sağlanacak, herkese kabiliyeti ölçüsünde alabileceği azami eğitim hizmeti sunulacaktır... 'Eğitim ve öğrenim hakkının kullanılmasının önündeki engeller' kaldırılacak, eğitim hayatı boyu sürecek bir süreç olarak kabul ve teşvik edilerek, kademeler arasında yatay ve dikey geçiş imkanları sağlanacaktır... Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve sağlıklı bir nesil yetiştirme hedefleri doğrultusunda yoksulluk sınırı altında olan ailelerin çocuklarına eğitim ve sağlık yardımları yapılacaktır... Anayasamızda tanımlanan laiklik ilkesi ve din ve vicdan hürriyetine etkinlik ve işlerlik kazandırılarak, dinin, dini duyguların veya dince kutsal sayılan şeylerin siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlamak amacıyla istismar edilmesi veya kötüye kullanılmasını önleyebilecek bir din eğitimi ve öğretimi, Anayasamızda tanımlanan çerçevede etkinlik ve verimliliğe kavuşturulacaktır. Böylelikle, hem vatandaşlarımızın din eğitimi ve öğrenimi alanındaki beklentileri karşılanacak, hem de bu alanda yaşanan suistimallere son verilmesi mümkün olacaktır (TBMM, 2002).

Ak Parti'nin ilk hükümetinin programında, gelecek yıllarda ülkeyi yönetecek olan Ak Parti hükümetlerinin eğitimde hedeflediği temel politikaları görmek mümkündür. Bu hükümetin programında öne çıkan noktalarda eğitim politikasının temeli ve eğitimde yetiştirilecek bireylerin sahip olması düşünülen nitelikler şöyledir:

Eğitim politikası;

- Kültürel değerlerin ve zenginliğin korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılmasını ve kültürel yozlaşmanın önlenmesini sağlamak,

- Türk Milli Eğitim Sisteminde insanı merkeze alan bir yaklaşıma geçerek, toplumun ihtiyaçları ve çağdaş uygarlığın gereklerine uygun, evrensel standartlarda bir yapılanma gerçekleştirmek,
- Dünyadaki yönetim anlayışında meydana gelen değişimler doğrultusunda, eğitim politikalarının belirlenmesinde ve hizmet sunumunda yerel idareler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının insiyatif ve katılımlarının sağlanacağı yönetişimci, demokratik bir anlayış oluşturmak,
- Önyargılı ve ezberciliğe dayanan eğitim yöntemlerini terk etmek,
- Eğitim ve öğretimde evrensel değerlerin ön planda olduğu, insan merkezli demokratik ve çağdaş bir yaklaşım benimsemek,
- Türkçenin sağlıklı bir mecrada gelişmesi, işlenmesi ve gelecek nesillere daha zengin bir dil olarak aktarılmasını sağlamak,
- Eğitimin her kademesinde imkan ve fırsat eşitliği sağlamak,
- Eğitim ve öğrenim hakkının kullanılmasının önündeki engelleri kaldırmak,
- Laiklik ilkesi ve din ve vicdan hürriyeti çerçevesinde, Din eğitim ve öğretimini etkinliğe ve verimliliğe kavuşturmak, vatandaşların din eğitimi ve öğrenimi alanındaki beklentilerini karşılamak ve bu konuda yaşanan suistimallere son vermektir (TBMM, 2002).

Yetiştirilecek Bireylerin;

- Kültürel değerlerine sahip çıkan, geliştiren ve gelecek nesillere aktaran,
- Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür olan,
- Özgür düşünme ve bağımsız karar verebilme becerisine sahip,
- Yeniliklere açık olan,
- Özgüven sahibi olan,
- Hayata olumlu bakan,
- Problem çözüme becerisine sahip,
- İletişim becerisine sahip,
- Organizasyon yeteneğine sahip,
- Bilim ve teknoloji üretebilen,
- İçinde yaşadığı toplumun değerlerine duyarlı olan,
- Bilgisayar ve diğer teknolojik araçları kullanma yeteneğine sahip bireyler olarak yetiştirilmelerinin amaçlandığı görülmektedir (TBMM, 2002).

14.03.2003-29.08.2007 tarihleri arasında görev yapan, Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlığındaki II. Ak Parti Hükümetinin Programında Eğitime ilişkin açıklamalar şöyledir:

Hükümetimize göre eğitim, her alandaki kalkınmanın en önemli unsurudur. Beşerî sermayeyi etkin kullanmayan toplumlar, rekabet şanslarını kaybetmeye mahkûmdur. Eğitim alanında oluşacak zaafılar, hiçbir alandaki üstünlükle giderilemez. Buna karşılık, eğitim alanında yakalanacak üstün seviyeler, diğer tüm alanların toplam kalitesini yükseltir. Eğitime bu bilinçle yaklaşan Hükümetimiz, bu alanda giderek artan zaafıları gidermeyi öncelikli hedeflerden saymaktadır. Eğitim kalitesinin artırılması, eğitimde fırsat eşitliğinin gerçek anlamda sağlanması ve eğitim sisteminin ideolojik kavgaların arenası olmaktan çıkarılması yetkin ve yetenekli bireylerin yetiştirilmesi açısından son derece önemlidir. Yükseköğretim kurumları dahil, eğitim-öğretim kurumlarımızın ihtiyaçlara uygun eğitim-öğretim hizmeti sunması, etkin eğitim ve istihdam planlamalarının yapılmasına bağlıdır. Bu nedenlerle, Hükümetimiz, eğitim alanında köklü bir reform hareketine girişecektir. Her alanda olduğu gibi, Türk Millî Eğitim sisteminde de insan merkezli nitelikli bir eğitim modeline geçmek üzere, toplumun ihtiyaçlarına ve çağdaş uygarlık gereklerine göre yeniden yapılanma sağlanacaktır. Anayasamızda tanımlanan laiklik ilkesi, din ve vicdan hürriyetine etkinlik ve işlerlik kazandırılarak, dinin, dinî duyguların veya dince kutsal sayılan değerlerin ve sembollerin siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlamak amacıyla istismar edilmesi veya kötüye kullanılmasını önleyebilecek bir din eğitimi ve öğretimi, Anayasamızda tanımlanan çerçevede uygulamaya konulacaktır (TBMM, 2003).

Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlığında kurulan II. Ak Parti Hükümeti programında eğitim, Ak Parti programında yer aldığı gibi her alandaki kalkınmanın en önemli ögesi olarak nitelendirilmektedir. Eğitim alanındaki zafiyetlere karşın bu alanda elde edilecek üstünlüklerin, diğer tüm alanların toplam kalitesini yükselteceği vurgulanmaktadır. Hükümetin, eğitim alanında köklü bir reform hareketi planladığı, Türk Millî Eğitim Sisteminde insan merkezli bir eğitim modeline geçilmesini öngördüğü, bu doğrultuda toplumun ihtiyaçları ve çağdaş uygarlığın gereklerine uygun yeni bir yapılanmanın hedeflendiği görülmektedir. Ayrıca, din eğitimi ve öğretimi konusunda, laiklik ilkesi temelinde yeni bir din eğitimi ve öğretiminin gerçekleştirilmesinin amaçlandığı görülmektedir.

2005 İlköğretim Programının geliştirildiği süreçte Millî Eğitim Bakanlığı görevinde olan 2003-2009 yılları arasında yaklaşık 6 yıl bu görevi sürdüren Hüseyin Çelik'in birçok demeci ve söylemi bulunmakla birlikte, özellikle 2005 İlköğretim Programının geliştirildiği ve uygulamaya konulduğu süreçte ifade ettiği görüşleri, kendisinin bakanlığı döneminin temel konularından biri olmuştur.

Bakan Hüseyin Çelik'in, uygulamada olan mevcut eğitim programlarına ilişkin 8.4.2005 tarihinde söylediği sözleri, eğitim programlarında yapılacak değişikliğe atıfta bulunmaktadır:

“Bugünkü müfredat demode bir müfredattır. Bilimin ortaya koyduğu sonuçlar çerçevesinde, fiziki mekandan başlayıp eğitim müfredatına kadar yeniden yapılanmaya gidiyoruz” (Haber 7, 2005).

Bakan Çelik’e göre mevcut programların modası geçmiştir. Bilimsel temeller doğrultusunda, fiziki şartlardan eğitim programlarına kadar yeni bir yapılanmanın bakanlığı döneminde hedeflendiğini belirtmektedir.

Bakan Çelik’in, 26.8.2004 tarihinde bir gazeteye verdiği röportajda, eğitime ilişkin olarak hükümetin ve kendisinin görüşlerini görmek mümkündür:

...Öncelikle şunu söyleyeyim, tabii bu çağdaşlaşma, demokratikleşme, kalkınma birer toplumsal olgu, ama bu kavramlar boşlukta kalıyor. Sizin de ifade ettiğiniz gibi, biz eski zemin üzerine bir kılıf geçiriyoruz veyahut eski temelleri bulunan bir binaya boya çekiyoruz ve o da netice itibarıyla kismaya başlıyor. Onun için problemi tespit ederken dedik ki, bizim eğitim sistemimiz ekonomiye duyarlı değil, demokrasiye duyarlı değil, üretime duyarlı değil ve neticede bireyi ön plana çıkarmaya duyarlı değil. Bireyselliği ön plana çıkarmaya duyarlı değil. Türkiye’de demokratikleşme, çağdaşlaşma mücadelesi var, dünyanın büyükleri arasında bir büyük ülke olma ve müreffeh bir toplum oluşturma çabası var. Bunun en büyük enstrümanlarından birinin, olmazsa olmazlarından birinin de eğitim olduğunu düşünüyorum. Burada sanırım tüm toplum hemfikir. İşte biz bu müfredatı bir şeye tepki olarak değil, Türkiye’nin ihtiyaçlarının bir gereği, Avrupa Birliği’ne aday, tam üye olma süreci yaşayan ve bunun için gayret içinde olan Türkiye’nin çabalarından birisi olarak görmeliyiz. Dolayısıyla bu kesinlikle birine, bir döneme tepki değildir. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte, toplumumuzun ihtiyacı olan, ülkemizin ihtiyacı olan bir hedefi yakalayabilmeye yöneliktir... Yani AKP’nin bir hedefi vardır, bu makro bir hedef. Türkiye’deki eğitimi önemsemek zorundadır. Yani bugünkü halinden daha yukarılara çekmek zorundayız, bunun için kaynak ayrılması gerekiyorsa kaynak ayırılım, personel ayrılması gerekiyorsa personel ayırılım, ama mutlak surette eğitimimizi sözde değil, özde çağdaş hale getirelim. Bunu yaparken muhafazakâr bir zemine dayanan bir parti olarak hareket edeceğiz. Ama bu muhafazakârlık kesinlikle kültürel ve moral alanla ilgili bir muhafazakârlıktır. Teknolojik ve bilimsel alanda dünyadaki değişime paralel olarak yeniden yapılanma alanında asla muhafazakâr olmayan bir partidir AKP. Bu partinin dediğim gibi dünyadaki değişime eğitimi uydururken bile çeşitli unsurların göz ardı edilemeyecek bir duyarlılığı vardır, bu gözletilmiştir. Bu sadece partinin değil, toplumun da aynı zamanda bir duyarlılığıdır. Ancak, biz bu meseleyi ele alırken, meseleyi parti bakış açısından ziyade, bilimsel bir açıdan gördüğümüzü ifade etmek istiyorum. Buradaki temel yaklaşım budur. Tekrar ifade ediyorum, öncelikle CHP grubuna bilgi verdik, sonra AKP MYK’sına bu konuda bilgi verdik, ama bu şu anlama gelmiyor: Bizim yaptığımız iş, sadece şahsımızı bağlayan iştir falan anlamına gelmiyor bu, ben kabinenin bir üyesiyim ve bu konuda hükümetimizin bu değişimin arkasında olduğunu ifade etmek isterim. MYK’daki sunuşumuzdan sonra da bunun gerekliliği konusunda ve yapılması gerekenlerin yapılması ile ilgili partinin de desteği arkamızdadır (Radikal, 2004).

Bakan Çelik, eğitim sistemimizin ekonomiye, demokrasiye, üretime, bireyselliği ve bireyi ön plana çıkarmaya duyarlı olmadığı, Türkiye’nin içinde bulunduğu demokratikleşme, çağdaşlaşma mücadelesinde, dünyanın büyükleri arasında bir büyük ülke olması ve müreffeh bir toplum haline gelmesinin amaçlandığını, bu amaca ulaşmak için ise en büyük araçlardan birinin eğitim olduğunu belirtmektedir.

Bakan Çelik, eğitim programlarında yapılan değişikliğin herhangi bir şeye tepki olarak değil, Türkiye’nin ihtiyaçlarının bir gereği olarak, Avrupa Birliği’ne aday, tam üye olma süreci yaşayan ve bunun için çaba gösteren Türkiye’nin bir hamlesi olarak görülmesi gerektiğini

vurgulamaktadır. Programlardaki değişikliğin aynı zamanda, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde, toplumumuzun ve ülkemizin ihtiyacı olan bir hedefi yakalamaya yönelik olduğunu belirtmektedir. AK Parti'nin makro hedefi doğrultusunda, Türkiye'deki eğitimi önemsemesi gerektiğini, eğitimi bugünkü durumundan daha yukarılara taşımak zorunda olduğunu, bunun için de kaynak ve personel ayırma ya da ne yapılması gerekiyorsa yapılmasını ama mutlak surette eğitimimizin sözde değil, özde çağdaş hale getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu amacı gerçekleştirirken muhafazakar bir zemine dayanan bir parti olarak hareket edeceklerini, bu muhafazakarlığın kesinlikle kültürel ve moral alanla ilgili bir muhafazakarlık olduğunu, Ak Parti'nin teknolojik ve bilimsel alanda dünyadaki değişime paralel olarak yeniden yapılanma alanında asla muhafazakar olmayan bir parti olduğunu vurgulamaktadır. Ak Parti'nin, dünyadaki değişime eğitim alanında ayak uydurmaya çalışırken konuyu parti bakış açısından ziyade, temel yaklaşım olarak bilimsel bir açıdan ele aldıklarını ifade etmektedir.

Bakan Çelik'in, ilk ve orta öğretimde yeni programların uygulamaya geçilmesine ilişkin 22 Mart 2007'de dile getirdiği görüşleri, yeni programların temel yaklaşımını ortaya koymaktadır:

Müfredatımız ilk ve orta öğretimde değiştii. Ancak değişen müfredatın 5 ayda, 1 yılda veya 1.5 yılda oturması mümkün değil. Fakat müfredatımızdan öğrenci memnun, öğretmen memnun, veli memnundur. Hepsi buna alışmaya, adapte olmaya çalışıyor. Bence her şey yolunda. Cumhuriyetimizden bugüne eğitimimizde yapılmış en büyük reformdur bu müfredat değişikliği. Çünkü öğrenci merkezli bir eğitim sistemidir. Öğretmen merkezli olmaktan çıkıp, birey merkezli bir eğitim tarzı getirdik (Osmaniye Haber, 2007).

Bakan Çelik, yeni ilköğretim ve orta öğretim programlarının kısa bir sürede sonuç vermesinin mümkün olmayacağını, yeni programlardan öğrencilerin, öğretmenlerin, velilerin memnun olduğunu ve yeni programlara uyum sağlamaya çalıştıklarını belirtmektedir. Bakan Çelik, programların değişmesini, Cumhuriyet'in ilanından bugüne kadar eğitimimizde gerçekleştirilen en büyük reform olarak nitelendirmekte, bunun dayanağı olarak da yeni programların öğretmen merkezli olmaktan çıkıp, öğrenci merkezli bir eğitim sistemine geçişi sağladığını vurgulamaktadır.

Bakan Hüseyin Çelik'in, 2007 yılında düzenlenen XVII. Milli Eğitim Şurası açılış konuşmasında, temel eğitimin milli nitelikte olması gerektiğine ilişkin sözleri şöyledir:

...Değerli Dostlar, dikkat ederseniz biz sadece Avrupa Birliği sürecinde Türk Milli Eğitim Sistemi demiyoruz, aynı zamanda küreselleşme sürecinde milli eğitim sürecinden söz ediyoruz. Avrupa Birliği'nin özellikle eğitim alanında üye veya aday ülkelere dayattığı bir format yoktur; ilkeler vardır, prensipler vardır, kriterler vardır. Çünkü ilk ve orta öğretimin milli bir vasfı vardır, bu milli vasfın korunması mutlaka gerekmektedir. Yükseköğretim daha evrenseldir, üniversite kelimesi universalizmden gelir. Biz müfredatımızı açıklarken bunu bayrak direği benzetmesiyle ortaya koyduk. Dedik ki, bayrak direğinin özellikle yere çakılı olan kısmının çok sağlam olması

lazım, yukarıya yükseköğretimdir, aşağıya doğru indikçe okul öncesi eğitime, ilköğretime inersiniz. Yukarıda savrulma ve sallanma çok fazla olabilir, bu da yükseköğretimdir. Yükseköğretim alanı, dediğim gibi evrensel bir alandır daha çok. Ama milli alanda çocuklarımızın ayakları bu ülkenin topraklarına çok sıkı basmak zorundadır... (MEB, 2007, s. 21-22).

AB'ye üye olma sürecinde ve dünyada küreselleşmenin etkili olduğu bir dönemde Türkiye'nin milli eğitiminden bahsettiklerini belirten Bakan Çelik, AB'nin üye veya aday ülkelere eğitimde dayattığı bir format olmadığını, AB'nin bu anlamda sadece ilkeleri, prensipleri ve kriterleri olduğunu ifade etmektedir. Bakan Çelik, ilk ve orta öğretimin milli bir özellik taşıdığını ve bu milli olma özelliğinin mutlaka korunması gerektiğini vurgulamaktadır.

2001-2005 yıllarını kapsayan sekizinci beş yıllık kalkınma planında eğitimin mevcut durumuna ilişkin yer alan açıklamalarda temel eğitime ve eğitim programlarına ilişkin açıklamalar şöyledir:

Toplumun eğitim düzeyinin yükseltilmesi amacıyla 1997 yılında yürürlüğe konulan 4306 sayılı Kanun ile zorunlu temel eğitimin süresi 8 yıla çıkarılmıştır. Aynı Yasa ile ihtiyaç duyulan ilave kaynakların sağlanmasına ilişkin düzenlemeler de yapılmıştır. Ayrıca Dünya Bankasından sağlanan krediyle Temel Eğitim Projesine işlerlik kazandırılmıştır. Eğitimde yeni teknolojilerin kullanılması ve yaygınlaştırılmasında yeterli gelişme sağlanamamıştır. İlköğretimden başlamak üzere eğitimin her kademesinde bilgisayarlı eğitime geçilmesi, her okula internet erişiminin sağlanması ve müfredat programlarının yazılım programları olarak üretilmesi önem taşımaktadır (DPT, 2000, s. 80-82).

Sekizinci beş yıllık kalkınma planında toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi amacıyla 8 yıllık zorunlu temel eğitim uygulamasının yasallaşmasının ardından gerekli yasal düzenlemelerin de gerçekleştirildiği, ayrıca Dünya Bankasından sağlanan krediyle Temel Eğitim Projesine işlerlik kazandırıldığı belirtilmektedir. Kalkınma planında, eğitimde yeni teknolojilerin kullanılması ve yaygınlaştırılmasında yeterli düzeyde gelişme sağlanamadığı da vurgulanmaktadır. İlköğretimden itibaren bütün eğitim kademelerinde bilgisayar destekli öğretime geçilmesi, her okula internete erişim imkanının sağlanması ve eğitim programlarının yazılım programları olarak üretilmesinin önemli olduğu belirtilmektedir.

Sekizinci beş yıllık kalkınma planında, eğitime ilişkin amaç, ilkeler ve politikalar doğrultusunda;

- Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, demokratik, özgürlükçü ve manevi değerlere bağlı, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, milli kültürü özümsemiş, farklı kültürleri yorumlayabilen ve çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı bilgi çağı insanının yetiştirilmesi,
- Daha önceki kalkınma planlarında olduğu gibi eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması,

- Uzun vadede, zorunlu temel eğitimin 12 yıla çıkarılmasına yönelik gerekli altyapının hazırlanması,
- Eğitimin her kademesinde teknolojinin sağladığı imkanlardan özellikle bilgisayar teknolojilerinden azami ölçüde yararlanılmasının sağlanması, uzaktan eğitim ve ileri teknolojileri kullanan yeni eğitim yöntemlerinin uygulamaya konulması,
- Eğitimin bütün kademelerinde yabancı dille öğretim yerine, bireylerin yabancı dili en iyi şekilde öğrenmesi için gerekli çalışmaların yapılması,
- Eğitimin kalitesini doğrudan etkileyen fiziki altyapı, donanım, eğitim programı, öğretmen ve öğretim üyesi istihdamı açısından eğitim kurumlarının yeterli düzeye getirilebilmesi için finansman imkanlarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır (DPT, 2000, s. 82-85).

1999-2005 yılları arası dönemde Türkiye’de AB ile ilişkiler ve ikili anlaşmalar kapsamında AB ile ortaklaşa eğitim programları gerçekleştirilmiştir. Bunlar Sokrates Programı, Leonardo da Vinci Programı ve Gençlik Programıdır (Ulusal Ajans, 2012).

“Okulöncesinden yükseköğretime, eğitimin her kademesini kapsayan Sokrates Programının temel amacı, eğitime Avrupa boyutu kazandırarak, kalitenin artırılmasını sağlamaktır.” (Duman, 2001a). Türkiye’de Sokrates Programının ikinci aşamasının 2002 yılında Ulusal Ajans’ın da kurulmasıyla uygulandığı görülür. Leonardo da Vinci Programı, AB’de mesleki eğitimi geliştirmek amacıyla 6 Aralık 1994 tarihinde kabul edilmiş, birinci safhası 1995-1999 yılları arasında, ikincisi 2000-2006 yılları arasında uygulanan bir mesleki eğitim eylem programıdır. Türkiye, Avrupa Birliği Konseyinin 26 Nisan 1999 tarihli kararı ile bu Programın 2000-2006 yıllarını kapsayan ikinci safhasına katılma imkanı elde etmiştir (Duman, 2001b). Gençlik Programı, gençlerin gönüllülük esasına dayalı olarak, örgün eğitim sistemleri dışında beceri ve uzmanlıklar edinmeleri amacıyla onlara imkanlar tanıyan bir programdır. Gençlik Programı, genellikle, 15-25 yaş arasındaki gençlere ve bu gençlere hizmet veren gençlik personeline ulusal ve uluslararası projeler gerçekleştirme imkanı sunmayı amaçlamaktadır. Türkiye son üç yıllık dönemlerinde dahil olduğu Sokrates, Leonardo da Vinci ve Gençlik Programlarından bu programlardan başarılı bir şekilde faydalanmıştır (Ulusal Ajans, 2012). Bu Avrupa eğitim projelerinde öne çıkan ortak noktalardan biri “Avrupa vatandaşlığı” temasıdır (Duman, 2001a). Bu ortak eğitim projelerinde bireylerin karşılıklı olarak farklı kültürleri tanımalarının amaçlandığı görülmektedir.

1999-2005 yılları arası dönemde, Türkiye’de, 2002 yılı sonlarından başlayarak Ak Parti’nin ve hükümetlerinin eğitim politikası bu döneme özellikle 2005 İlköğretim Programıyla damgasını vurmuştur. Ak Parti’nin eğitimi bütün alanlardaki kalkınmanın en önemli unsuru olarak nitelendirirken parti programında, seçim beyannamesinde, hükümet programında program geliştirme çalışmalarına süreklilik kazandırılması ve çağın ihtiyaçlarına uygun bireyleri yetiştirecek eğitim programlarının hazırlanması amacı öne çıkmaktadır. Yukarıda verilen gelişmeler ve görüşler doğrultusunda 1999-2005 yılları arası dönemde bireylerin; Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, bilim ve teknoloji üretebilen, demokratik, özgürlükçü ve manevi değerlere bağlı, düşünme ve algılama yeteneği gelişmiş, farklı kültürleri yorumlayabilen ve çağdaş uygarlığa katkıda bulunan, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür, hayata olumlu bakan, iletişim becerisine sahip, kültürel değerlerine sahip çıkan, geliştiren ve gelecek nesillere aktaran, milli kültürü benimseyen, organizasyon yeteneğine sahip, özgür düşünme ve bağımsız karar verebilme becerisine sahip, özgüven sahibi, problem çözme becerisine sahip, sorumluluk duygusuna sahip, toplumun değerlerine duyarlı, yaratıcı, yeni fikirlere ve yeniliklere açık bireyler olarak yetiştirilmesi öngörülmektedir. Bu niteliklerin 2005 İlköğretim programında tamamına yakını yer almaktadır. Sadece bir nitelik, “kültürel değerlerine sahip çıkma, geliştirme ve gelecek nesillere aktarma” niteliğine ilişkin olarak sadece “kültürel değerleri gelecek nesillere aktarma” konusunda doğrudan herhangi bir niteliğe 2005 İlköğretim Programında rastlanmamaktadır (Bkz. Tablo 16).

4.2.6.2. 2005 İlköğretim Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

2004-2005 öğretim yılında taslak olarak 6 ilde pilot uygulaması yapılan 2005 İlköğretim Programları, 2005-2006 öğretim yılında ilköğretim kurumlarının birinci kademesinde uygulamaya konmuştur. 2005 İlköğretim Programlarının Cumhuriyet tarihinde o güne kadar geliştirilmiş programlara kıyasla çok daha farklı kökten bir değişikliği ve dönüşümü hedeflediği söylenebilir. 2005 yılına kadar daha çok davranışçı yaklaşımları temele alan eğitim programları artık yapılandırmacılık adı verilen yaklaşımı temel almaktadır. 2005 İlköğretim Programıyla, programda, öğrenen merkezli, disiplinlerarası ve tematik yaklaşım ve sarmal programlama yaklaşımı ön plana çıkmaktadır.

2005 İlköğretim Programına kadar Türkiye’de geliştirilen programlar, öğrenmede davranışçı yaklaşımı temel almaktadır. Davranışçı yaklaşımda öğretmen merkezdedir ve öğrenci bilgiyi alan konumundadır. Davranışçılar, öğrenmeyi uyarıcı tepki ilişkisi olarak açıklamaktadır.

2005 İlköğretim Programının yaklaşımına göre ise yapılandırmacılar, “bilginin kendi yaşantısını anlamlı kılmaya çalışan birey tarafından yapılandırıldığını, çevreden pasif bir biçimde alınmadığını savunmaktadırlar. Yapılandırmacılığa göre öğrenme, sosyal bir etkinliktir. Önceki bilgiler ve yaşantılar yeni öğrenmeler için temel oluşturmaktadır.” (Koç ve Demirel, 2005, s.174-175).

2005 İlköğretim Programının referans noktalarına ilişkin Tebliğler Dergisinde yer alan açıklamalar şöyledir:

Yeni öğretim programları ülkemizin tarihsel, kültürel, sosyal, ahlakî birikimini ve kalıtımını motivasyon kaynağı olarak görür ve Atatürk’ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti projesinin gelişerek devamlılığı ilkesini birinci referans noktası olarak ele alır.

Yeni öğretim programları dünyada yaşanan tüm değişimleri ve gelişmeleri ikinci referans noktası olarak alır. Son yıllarda uzak doğu, Kuzey Amerika ve Avrupa Birliği ülkelerinde peş peşe gerçekleştirilen program hareketleri bu anlamda önem taşır. Bu hareketlerin çıkış noktası, sanayi toplumu için uygun olan eğitim modellerinin bilgi toplumunun rekabetçi yapısını kaldıramaması olarak değerlendirilir.

Türkiye, Avrupa Birliğine üye olmayı hedefleyen, bunu bir millet projesi olarak ele alan, bu konuda gerekli kanunları çıkaran ve adımları atan ülke olarak tüm çalışmalarını ve çabasını bu doğrultuda yönlendirmiştir. Bu nedenle yeni öğretim programları, üçüncü referans noktası olarak, Avrupa Birliği normlarını, hedeflerini ve eğitim anlayışını kabul eder.

Yeni öğretim programları, ülkemizin mevcut eğitim özelliklerinin belirlenmesini, başarı ve başarısızlıkların değerlendirilmesini ve ortaya çıkan sonuçları dördüncü referans noktası olarak kabul eder. PISA, TIMSS ve PIRLS gibi uluslararası araştırmaların ortaya koyduğu bulgular bu çerçevede ele alınır (MEB, 2004, s. 723).

2005 İlköğretim Programının geliştirilmesinde Tebliğler Dergisinde yer alan açıklamalarda, dört noktanın programların referans noktaları olduğu belirtilmektedir. Buna göre 2005 İlköğretim Programlarının geliştirilmesinde;

- Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel, ahlaki birikimiyle birlikte gelişerek yoluna devam etmesi,
- Dünyada program geliştirme çalışmalarında yaşanan yenilikler ve gelişmeler,
- Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik süreci kapsamında Avrupa Birliği’nin normları, hedefleri ve eğitim anlayışına ilişkin atılan ve atılacak adımlar,
- Uluslararası sınavlarda Türkiye’nin mevcut başarı durumunun üst sıralara çıkarılması amaçlanmaktadır.

İlköğretim programları çerçevesinde dünyada meydana gelen gelişmeler ve Türkiye’de Avrupa Birliğine uyum süreci çerçevesinde Avrupa Birliği ile ortak geliştirilen eğitim projeleri gibi nedenlerin sonucunda yeni bir program geliştirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Geliştirilen 2005 İlköğretim Programında İlköğretimin Amaçları şöyle belirtilmiştir:

Türk Milli Eğitiminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda;

Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini geliştirerek onları hayata ve üst öğrenime hazırlamak,

Öğrencilere, Atatürk ilke ve inkılâplarını benimsetme; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve demokrasinin ilkelerine, insan hakları, çocuk hakları ve uluslar arası sözleşmelere uygun olarak haklarını kullanma, başkalarının haklarına saygı duyma, görevini yapma ve sorumluluk yüklenebilen birey olma bilincini kazandırmak,

Öğrencilerin, millî ve evrensel kültür değerlerini tanımalarını, benimsemelerini, geliştirmelerini bu değerlere saygı duymalarını sağlamak,

Öğrencileri, kendilerine, ailelerine, topluma ve çevreye olumlu katkılar yapan, kendisi, ailesi ve çevresi ile barışık, başkalarıyla iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışan, hoşgörülü ve paylaşmayı bilen, dürüst, erdemli, iyi ve mutlu yurttaşlar olarak yetiştirmek,

Öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine, sosyal, kültürel, eğitsel etkinliklerle millî kültürümüzü benimsemelerine ve yaymalarına yardımcı olmak,

Öğrencilere bireysel ve toplumsal sorunları tanıma ve bu sorunlara çözüm yolları arama alışkanlığı kazandırmak,

Öğrencilere, toplumun bir üyesi olarak kişisel sağlığının yanı sıra ailesinin ve toplumun sağlığını korumak için gerekli bilgi ve beceri, sağlıklı beslenme ve yaşam tarzı konularında bilimsel geçerliliği olmayan bilgiler yerine, bilimsel bilgilerle karar verme alışkanlığını kazandırmak,

Öğrencilerin becerilerini ve zihinsel çalışmalarını birleştirerek çok yönlü gelişmelerini sağlamak,

Öğrencilerin kendilerine güvenen, sistemli düşünebilen, girişimci, çağdaş teknolojileri etkili biçimde kullanabilen, plânlı çalışma alışkanlığına sahip estetik duyguları ve yaratıcılıkları gelişmiş bireyler olarak yetiştirmek,

Öğrencilerin ilgi alanlarının ve kişilik özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlamak, meslekleri tanıtmak ve seçeceği mesleğe uygun okul ve kurumlara yöneltmek,

Öğrencileri derslerde uygulanacak öğretim yöntem ve teknikleriyle sosyal, kültürel ve eğitsel etkinliklerle kendilerini geliştirmelerine ve gerçekleştirmelerine yardımcı olmak,

Öğrencileri ailesine ve topluma karşı sorumluluk duyabilen, üretken, verimli, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunabilen bireyler olarak yetiştirmek,

Doğayı tanıma, sevmeye ve koruma, insanın doğaya etkilerinin neler olabileceğine ve bunların sonuçlarının kendisini de etkileyebileceğine ve bir doğa dostu olarak çevreyi her durumda koruma bilincini kazandırmak,

Öğrencilere, bilgi yüklemek yerine onlarda zekâyı ve yaratıcı düşüncüyü ortaya çıkarmak, onlara bilgiye ulaşmanın yöntem ve tekniklerini öğretmek,

Öğrencileri bilimsel düşünme, çalışma ve araştırma alışkanlığına yöneltmek,

Öğrencilerin, sevgi ve iletişimin desteklediği gerçek öğrenme ortamlarında düşünsel becerilerini kazanmalarına, yaratıcı güçlerini ortaya koymalarına ve kullanmalarına yardımcı olmak,

Öğrencilerin kişisel ve toplumsal araç-gereci, kaynakları ve zamanlarını verimli kullanmalarını, okuma zevk ve alışkanlığı kazanmalarını sağlamak, ilköğretim kurumlarının amacıdır (MEB 2004, s.722-723).

2005 İlköğretim Programında, programın toplumsal, bireysel, ekonomik, tarihsel ve kültürel temellerine ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Bu temeller, programda yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri doğrudan belirtmese de dolaylı olarak bu niteliklere atıfta bulunduğu görülmektedir. 2005 İlköğretim Programında, programın toplumsal, bireysel, ekonomik, tarihi ve kültürel temelleri doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

- Cumhuriyeti, laik ve sosyal hukuk devletini, hür ve demokratik toplum düzenini, sağlıklı işleyen bir demokrasiyi, demokratik hakları ve fırsat eşitliğini ön planda tutan,

- Devletin ülke ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü benimseyen,
- Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve bu ilke ve inkılapların milli varlığımız ve toplumsal gelişmemiz için önemini farkında olan,
- Yaşadığı çevreye uyum sağlayan ve bu çevrede uyumlu bir şekilde çalışan ve yaşayan,
- Alçak gönüllü,
- Ağırbaşlı,
- Anlayışlı,
- Adil,
- Dürüst,
- Girişken,
- İyimser,
- Sabırlı,
- Sadakat duygusuna sahip,
- Sevecen,
- Hoşgörülü,
- Tutumlu,
- Güvenilir,
- Görev sorumluluğu bilincine sahip,
- Barışsever,
- Fedakar,
- Hayırsever,
- Misafirperver,
- Merhametli,
- Haysiyetine ve özgürlüğüne düşkün,
- Vatansever,
- Sosyal duyarlılığa sahip,
- Değişim ve değişim sırasında ortaya çıkabilecek engellerden etkilenmeyen, oluşumlardan yararlanan, değişime adapte olan,
- Risk yönetimi becerisine sahip,
- Sorumluluklarını ve haklarını bilen,
- Çevresiyle uyumlu,
- Toplumun önemseydiği sorunlara karşı duyarlı,

- Demokrasinin bireyler arasında karşılıklı görev ve sorumluluk gerektirdiğini, bireylerin demokrasi içerisinde hakları olduğu kadar görevlerinin de olduğunu kabul eden,
- İnsan haklarına saygılı,
- Spor toplumsallaşmanın bir aracı olarak değerlendiren,
- Öğrenmeden zevk alan,
- Sorunlarını etkin bir şekilde çözen,
- Mutlu,
- Başarmadan zevk alan,
- Fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı,
- Girişimci bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2005a; MEB, 2005b, MEB, 2005c; MEB, 2006).

2005 İlköğretim Programının Amaç ögesine ilişkin ifadelerde, programın amaçları doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

- Türkçeyi doğru ve etkin kullanan,
- Kültürel değerlere ve sanata önem veren,
- Okumaktan ve öğrenmekten zevk alan,
- Duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade eden,
- En az bir yabancı dili etkin bir şekilde kullanan,
- Bilişim teknolojilerini amacı doğrultusunda etkin ve verimli bir şekilde kullanan,
- Birlikte çalışma ve iletişim kurma becerilerine sahip,
- Çevresinde oluşan değişimlerin farkında olan ve her türlü değişime uyum gösteren,
- Görev ve sorumluluklarını, kendisinin belirlemesi gerektiğinin bilincinde olan,
- Yakın çevrede ve farklı ülkelerde fırsatlar bulmaya istekli olan ve bulunan fırsatları değerlendirmek için bilinçli çaba gösteren,
- Çevreye farklı bir gözle ve mantıkla bakıldığında daha önce hiç fark edilmeyen fırsatlar çıkabileceğini benimseyen,
- Hayattaki kurallara uymaya ve işleri yapmaya istekli olan ve uygulama kararlılığı gösteren,
- Şartlandırmaya karşı olan,
- Hoşgörünün esnek bir zihin yapısının anahtarı olduğunu fark eden bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2004, s.729-731).

2005 İlköğretim Programının tamamında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen ortak temel beceriler vardır. Programlar doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

- Eleştirel düşünme becerisine sahip,
- Yaratıcı düşünme becerisine sahip,
- İletişim becerisine sahip,
- Araştırma-sorgulama becerisine sahip,
- Problem çözme becerisine sahip,
- Bilgi teknolojilerini kullanma becerisine sahip,
- Girişimcilik becerisine sahip,
- Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanan bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2004, s. 734-735).

2005 İlköğretim Programında yer alan dersler aşağıda Tablo 15’de verilmektedir.

Tablo 15

2005 İlköğretim Programı 1-8.Sınıflar Ders Dağılım Çizelgesi

Dersler	Sınıflar							
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf	6.Sınıf	7.Sınıf	8.Sınıf
Türkçe	12	12	12	6	6	6	6	6
Matematik	4	4	4	4	4	4	4	4
Hayat Bilgisi	5	5	5	-	-	-	-	-
Fen ve Teknoloji	-	-	-	4	4	4	4	4
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3	3	3	-
TC İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	-	-	-	-	-	2
Yabancı Dil	-	-	-	2	2	4	4	4
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	-	-	-	2	2	2	2	2
Görsel Sanatlar	2	2	2	1	1	1	1	1
Müzik	2	2	2	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	1	1	1	1	1
Teknoloji ve Tasarım	-	-	-	-	-	2	2	2
Trafik ve İlk Yardım Eğ.	-	-	-	1	1	-	-	-
Rehberlik/Sosyal Etkinlik	1	1	1	1	1	1	1	1
Zorunlu Ders Saati Toplamı	28	28	28	28	28	28	28	28
Yabancı Dil				2	2	2	2	2
Sanat Etkinlikleri(Drama, Tiyatro, Halk Oyunları, Resim, Enstrüman, Fotoğrafçılık, Heykel vb)	1	1	1	2	2	2	2	2
Spor Etkinlikleri(Güreş, Futbol, Basketbol, Voleybol, Masa Tenisi vb)	1	1	1	2	2	2	2	2
Bilgisayar	1	1	1	1	1	1	1	1
Satranç	1	1	1	1	1	1	1	1
Düşünme Eğitimi	-	-	-	-	-	1	1	1
Halk Kültürü	-	-	-	-	-	1	1	1
Tarım/Hayvancılık Uygulamaları	-	-	-	-	-	1	1	1
Takviye ve Etüt Çalışmaları	1	1	1	-	-	-	-	-
Seçmeli Ders Toplamı	2	2	2	4	4	2	2	2
Genel Toplam	30	30	30	30	30	30	30	30

Kaynak: Talim ve Terbiye Kurulu, 14.07.2005, 192 Sayılı Karar.

2005 İlköğretim Programında yer alan dersler arasında seçmeli derslerin de yer aldığı görülmektedir. 2005 İlköğretim Programında yer alan derslerde, önceki programlarda hedef, amaç ya da hedef-davranış şeklinde ifade edilen bireylere kazandırılacak niteliklerin yerini 2005 İlköğretim Programında kazanımlar almıştır. Bu kazanımlar, bireylere kazandırılması planlanan bilgi, beceri ve tutumları ifade etmektedir. 2005 İlköğretim Programında, her bir dersin öğretim programının başlangıcında “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarına” yer verilmiştir. Bu genel amaçların ardından her bir ders için bir “Giriş” bölümü oluşturulmuş ve o dersin öğretim programı ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Giriş bölümünü, “Programın Vizyonu” bölümü takip etmektedir. Vizyon bölümünde o dersin öğretim

programının genel amaçlarının yer aldığı söylenebilir. “Programın Temel Yaklaşımı ve Yapısı” bölümünde öğretim programında temel alınan yapılandırmacılık yaklaşımı ve o dersin öğretim programında yapılandırmacı yaklaşımdan nasıl yararlandığı açıklanmaktadır. Yine bu bölümde programda yer alan öğrenme alanları ve bu alanlara ilişkin kısa bilgiler yer almaktadır. Öğrencilere kazandırılacak “Beceriler”, “Kişisel Nitelikler” ve “Ara Disiplinler” dersin özelliğine göre programda yer alan diğer bölümlerdir.

1998 İlköğretim Programında Atatürkçülükle İlgili Konular’a ilişkin hedef davranışlar şeklinde yer alan öğrencilere kazandırılacak nitelikler, 2005 İlköğretim Programında Atatürkçülükle İlgili Kazanımlar şeklinde yer almaktadır.

2005 İlköğretim Programında Hayat Bilgisi dersinin vizyonuna ilişkin açıklamalardan hareketle, yetiştirilecek bireylerin;

- Öğrenmekten keyif alan,
- Kendisiyle, toplumsal çevresiyle ve doğa ile barışık,
- Kendini, milletini, vatanını ve doğayı tanıyan, koruyan ve geliştiren,
- Gündelik yaşamda gereksinim duyulan temel bilgilere, yaşam becerilerine ve çağın gerektirdiği donanıma sahip,
- Değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlayabilecek kadar esnek,
- Mutlu bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2005a).

2005 İlköğretim Programında, Hayat Bilgisi Dersi ile yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen beceriler doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

- Eleştirel düşünme becerisine sahip olan,
- Yaratıcı düşünme becerisine sahip olan,
- Araştırma becerisine sahip olan,
- İletişim becerisine sahip olan,
- Problem çözme becerisine sahip olan,
- Karar verme becerisine sahip olan,
- Bilgi teknolojilerini kullanma becerisine sahip olan,
- Girişimcilik becerisine sahip olan,
- Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanan,
- Kaynakları etkili kullanan,
- Güvenlik ve korunmayı sağlama becerisine sahip olan,
- Özyönetim becerisine sahip olan,

- Bilimin temel kavramlarını tanıyan bireyler olarak yetiştirilmesi öngörülmektedir (MEB, 2005a).

2005 İlköğretim Programında, Hayat Bilgisi dersi ile yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen kişisel nitelikler doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

- Öz saygı tutumuna sahip olan,
- Öz güven duygusuna sahip olan,
- Toplumsallık duygusuna sahip olan,
- Sabırlı,
- Hoşgörülü,
- Sevgi ve saygı duygularına sahip olan,
- Barış duygusuna sahip,
- Yardımsever,
- Doğru ve dürüst,
- Adaletli,
- Yeniliğe açık,
- Vatansever,
- Kültürel değerleri koruyan ve geliştiren bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir (MEB, 2005a).

2005 İlköğretim Programında, Sosyal Bilgiler dersinin vizyonu doğrultusunda, yetiştirilecek bireylerin;

- 21.Yüzyılın gerektirdiği çağdaş niteliklere sahip olan,
- Atatürk İlkeleri ve İnkılaplarını benimseyen,
- Türk tarihini ve kültürünü kavrayan,
- Temel demokratik değerlerle donanmış,
- İnsan haklarına saygılı olan,
- Yaşadığı çevreye duyarlı olan,
- Bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen,
- Sosyal katılım becerileri gelişmiş,
- Sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış,
- Sosyal yaşamda etkin ve üretken,

- Haklarını ve sorumluluklarını bilen bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir (MEB, 2005b).

2005 İlköğretim Programında, Sosyal Bilgiler dersi ile yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen beceriler doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

- Eleştirel düşünme becerisine sahip olan,
- Yaratıcı düşünme becerisine sahip olan,
- İletişim becerisine sahip olan,
- Araştırma becerisine sahip olan,
- Problem çözme becerisine sahip olan,
- Karar verme becerisine sahip olan,
- Bilgi teknolojilerini kullanma becerisine sahip olan,
- Girişimcilik becerisine sahip olan,
- Türkçeyi doğru, güzel ve etkin kullanan,
- Gözlem yapma becerisine sahip olan,
- Mekanı algılama becerisine sahip olan,
- Zaman ve kronolojiyi algılama becerisine sahip olan,
- Değişim ve sürekliliği algılama becerisine sahip olan,
- Sosyal katılım becerisine sahip olan,
- Empati kuran bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir. (MEB, 2005b).

2005 İlköğretim Programında, Sosyal Bilgiler Dersi öğretim programında, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen değerlere yer verilmektedir. Bu değerler doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

- Adaletli,
- Aile birliğine önem veren,
- Bağımsızlık tutumuna sahip,
- Barışçıl,
- Bilimselliği önemseyen,
- Çalışkan,
- Dayanışma duygusuna sahip,
- Duyarlı,
- Dürüst,

- Estetik duygusuna sahip,
- Hoşgörülü,
- Misafirperver,
- Özgürlükçü,
- Sağlıklı olmaya önem veren,
- Sevgi ve saygı duygularına sahip,
- Sorumluluk duygusuna sahip,
- Temizliğe önem veren,
- Vatansever,
- Yardımsever bireylerin yetiştirilmesi öngörülmektedir (MEB, 2005b).

2005 İlköğretim Programında, Sosyal Bilgiler Dersine ait açıklamalarda, Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları ve kazanımları yer almaktadır. Buna göre Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

- Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varan,
- Vatanını ve milletini seven,
- Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak haklarını bilen ve kullanan,
- Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak sorumluluklarını yerine getiren,
- Ulusal bilince sahip,
- Atatürk İlke ve İnkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayan,
- Laik, demokratik ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olan,
- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle birlikte bilen,
- Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri bilen,
- Milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eden,
- Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşim hakkında bilgi sahibi olan,
- Harita, grafik, tablo vb.' den yararlanan,
- Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin önemini bilen,

- Meslekleri tanıyan ve çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanan,
- Farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyen, değişim ve sürekliliği algılayan,
- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanan,
- Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetilen,
- Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanan,
- Katılımın önemine inanan, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler sunan,
- İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenleyen,
- Farklı dönem ve mekanlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri analiz eden,
- İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösteren bireyler olarak yetiştirilmesi öngörülmektedir (MEB, 2005b).

2005 İlköğretim Programında Türkçe dersinin genel amaçları doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

- Dinleme, konuşma, okuma, yazma, görsel okuma ve görsel sunu dil becerilerine sahip olan,
- Türkçeyi seven,
- Türkçeyi doğru ve etkili kullanan,
- Zihinsel gelişimlerine uygun olarak anlama, sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişki kurma, tahmin etme, eleştirme, analiz-sentez yapma ve değerlendirme gibi zihinsel becerilere sahip olan,
- Metinler arası düşünme becerilerini geliştirerek zengin bir söz varlığına sahip olan,
- Bilimsel, yapıcı, eleştirel ve yaratıcı düşünme, kendini ifade etme, iletişim kurma, işbirliği yapma, problem çözme ve girişimcilik gibi temel becerilere sahip olan,
- Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerine sahip olan,
- Bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretme becerilerine sahip olan,

- Bilgi teknolojilerini kullanarak okuma, metinler arası anlam kurma ve öğrenme becerilerine sahip olan,
- Kitle iletişim araçlarıyla verilen mesajları sorgulama becerilerine sahip olan,
- Kişisel, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yönlerden gelişmiş,
- Milli, manevi, ahlaki, tarihi, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem veren,
- Milli duygu ve düşünceleri güçlü olan,
- Yazılı ve sözlü ürünlerle Türk ve dünya kültürünü tanıyan,
- Okuma ve yazma sevgisi ile alışkanlığına sahip olan bireylerin yetiştirilmesi öngörülmektedir (MEB, 2005c).

2005 İlköğretim Programında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin genel amaçları doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin;

Bireysel açıdan:

- Temel dini ve ahlaki sorularına cevap veren,
- İnanma ve yaşama özgürlüklerinin bilincinde olan,
- Dini inanç ve ibadetlerini başkalarının istismarına kapılmaksızın gerçekleştiren,
- Dini kavramları doğru anlayan,
- Doğru dini bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt eden,
- Dinin içtenlik ve sevgi boyutunu fark ederek onun insan için vazgeçilmez bir öge olduğunu kavrayan,
- İslam dinini ve diğer dinleri ana kaynakları ile birlikte tanımları gerektiğini kavrayan,
- Dinin emirleriyle toplumsal beklenti ve alışkanlıklara dayalı olan davranışları ayırt eden,
- İslam'ın iman, ibadet ve ahlak esaslarını tanıyan,
- İslam dininin akıl ve bilimle uyum içinde olduğunu, din ve bilimin birbirinin alternatifi olmadıklarını kavrayan,
- Aklın, dini sorumluluğun temel şartı olduğunu; dinin aklın kullanılmasını istediğini ve bilimsel bilgiyi teşvik ettiğini kavrayan,
- Kendi inancı ile mutlu ve barışık olan,

Toplumsal Açıdan:

- Toplumsal olarak yaşanan dini ve ahlaki davranışları tanıyan,
- Toplumdaki farklı dini anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğunu tanıyan,
- Başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşan,
- Toplum içindeki sağlıksız, hurafelere dayalı dini oluşumları ayırt eden,

- Fiziki ve toplumsal çevreyi koruma bilincine sahip,

Ahlaki Açıdan:

- Ahlaki değerleri bilen ve bunlara saygı duyan,
- Erdemli,
- Öğrenilen ahlaki değerleri içselleştiren,
- İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisini fark eden,

Kültürel Açıdan:

- Dinin kültürü oluşturan unsurlardan biri olduğunu kavrayan,
- Dinin, diğer kültür unsurları üzerindeki etkilerini fark eden,
- Doğru dini bilgiler yardımıyla nesiller arası anlayış farklılıklarına sağlıklı bir şekilde yaklaşan,
- Türklerin İslam dinini kabul ediş sürecinde etkili olan unsurları değerlendiren,
- Dini ve milli bayramların, milleti birleştiren temel değerlerden olduğunu kavrayan,

Evrensel Açıdan:

- Evrensel değerlere kendi dini bilgi ve bilinçleriyle katılan,
- Diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak mensuplarına hoşgörüyü yaklaşan,
- Evrensel insani değerlerin İslam'ın insani değerleri ile örtüştüğünü fark eden bireylerin yetiştirilmesi öngörülmektedir (MEB, 2006).

2005 İlköğretim Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, aşağıda kategorize edilerek Tablo 16 oluşturulmuştur.

Tablo 16

2005 İlköğretim Programında Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler

Kategori	Nitelik
Vatanseverlik	Ailesi ve çevresindeki milli kültürü yansıtan öğeleri fark etme
	Atatürk inkılaplarıyla ilkelerini ilişkilendirme
	Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseme
	Atatürk'ün hayatını öğrenmeye istekli olma
	Atatürk'ün çocukluk anılarını araştırarak sınıfta sunma
	Atatürk'ün hayatını araştırma ve araştırma sonuçlarını görsel materyallerle destekleyerek sınıfta sunma
	Atatürk'ün hayatıyla ilgili olgu ve olayları sanat yoluyla ifade etme
	Atatürk'ün öğrenim hayatı hakkında araştırma yapma ve bulgularını sunma
	Atatürk'ün öğrenim hayatı hakkında araştırma yaparak edindiği bilgileri yazılı, sözlü veya görsel yollarla ifade etme
	Atatürk İlke ve İnkılaplarının milli varlığımız ve toplumsal gelişmemiz için öneminin farkında olma
	Atatürk'ün kişilik özellikleri ile ulusal bir lider olması arasında bağlantı kurma
	Atatürk'ün ulusal bir lider olarak Türk milletine yaptığı hizmetleri açıklama

Tablo 16'nın devamı

	Atatürk'ün insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemi açıklama
	Atatürk'ün önderliğinde Türk milletinin sahip olduğu hak ve hürriyetleri araştırma
	Atatürk'ün önderliğinde ülkemizde gerçekleştirilen köklü değişiklikleri görsel materyaller kullanarak açıklama
	Atatürk resmi, Türk Bayrağı, İstiklal Marşı ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesinin sınıfta bulunma nedenleri hakkında sorular sorma
	Bağımsızlık duygusuna sahip olma
	Bayram kutlamalarına katılarak, milli bayram günlerimizle geçmişte yaşanan tarihi olaylar arasında bağ kurma
	Bir evin farklı işlevlere sahip bölümleri ile ülkenin farklı özelliklere sahip yerleri arasında bir benzerlik görek evin bütünlüğü ile Türkiye'nin bütünlüğü arasında bağlantı kurma
	Cumhuriyetimizi korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için yapılması gerekenler hakkında fikirler üretme
	Devletin ülke ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü benimseme
	Dini ve milli bayramların, milleti birleştiren temel değerlerden olduğunu kavrama
	Kendi evinde hissettiği olumlu duygular ile ülkesinde hissettiği olumlu duyguları vatan sevgisi açısından ilişkilendirme
	Laik, demokratik ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olma
	Milli bayramları kutlama nedenlerini açıklama ve bayramları daha etkili kutlamak amacıyla ürettiği fikirleri uygulama
	Milli bayramları kutlamak amacıyla yapılan hazırlıklara ve kutlamalara coşkuyla katılma
	Milli bayramları kutlamak amacıyla hazırlık yapma ve kutlama için fikirler üretme
	Milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etme
	Milli duygu ve düşünceleri güçlü olma
	Milletini, vatanını tanıma, koruma ve geliştirme
	Milli kültür değerlerini tanıma ve koruma
	Milli, manevi, ahlaki, tarihi, kültürel değerlerine önem verme
	Milli Mücadele'nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilanında Atatürk'ün rolünün farkında olma
	Türk Bayrağı'nı ve İstiklal Marşı'nı tanıma ve bunlara saygı gösterme
	Türk Bayrağı'na ve İstiklal Marşı'na neden saygı gösterilmesi gerektiğini açıklama
	Türkçeyi sevmeye
	Ulusal bilince sahip olma
	Ulusal Egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verme
	Ülkesini, tıpkı evi ve okulu gibi bir yuva olarak kabul etme
	Vatanını ve milletini sevmeye
	Vatansever olma
	Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirme
	Evrensel kültür değerlerini tanıma ve koruma
	Farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleme, değişim ve sürekliliği algılama
	Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırma
	Kanıtlara dayanarak, Atatürk'ün bilim ve teknolojiye verdiği önemi gösterme
	Kültürel değerleri koruma ve geliştirme
	Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterme
	Liderlerin, toplumların yaşantılarını nasıl değiştirdiğini açıklayarak, geçmişte ve günümüzde Türk toplumuna liderlik yapan kişiler hakkında sorular sorma
	Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark etme
	Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturma
	Tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunlardan günümüzde de devam edenlere örnek verme
	Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri bilme
	Türk tarihini ve kültürünü kavrama
	Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Milli Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye'yi betimleme
	Yazılı ve sözlü ürünlerle Türk ve dünya kültürünü tanıma
	Cumhuriyeti, laik ve sosyal hukuk devletini, hür ve demokratik toplum düzenini, sağlıklı işleyen bir demokrasiyi, demokratik hakları ve fırsat eşitliğini ön planda tutma
	Çocuk olarak haklarını fark etme
	Demokrasinin bireyler arasında karşılıklı görev ve sorumluluk gerektirdiğini, bireylerin demokrasi içerisinde hakları olduğu kadar görevlerinin de olduğunu kabul etme
	Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklama
	Haklarını ve sorumluluklarını bilme
	Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle birlikte bilme
	İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenleme
	Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolünü açıklama
	Merkezi yönetim birimlerini tanıyarak bu birimleri temel görevleriyle ilişkilendirme
	Sahip olduğu resmi kimlik belgelerindeki bilgileri analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunma
	Temel demokratik değerlerle donanmış olma
	Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve demokrasinin ilkelerine, insan hakları, çocuk hakları ve uluslararası sözleşmelere uygun olarak haklarını kullanma
	Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak haklarını bilme ve kullanma
	Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak sorumluluklarını yerine getirme
	Yaşadığı yerdeki merkeze bağlı yönetim birimleri ile bu birimlerin temel görevlerini ilişkilendirme
	Yaşadığı yerin yerel yönetim birimlerini tanıma

Tablo 16'nın devamı

Ekonomi ve Kalkınma	Aile bütçesi hazırlama çalışmalarına katılarak paranın sınırlı bir kaynak olduğunu fark etme
	Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanma
	Çevresindeki insanların mesleklerinin farklı özellikler gerektirdiğini açıklama
	Çocuklara yönelik reklamların işlevlerini, reklamlar, ihtiyaçlar ve imkanlar arasındaki ilişkiyi sorgulama
	Ekonomideki insan etkisinin farkında olma
	Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin önemini bilme
	Evdeki kaynakları bilinçli olarak tüketme
	Gelecekte, mesleğini seçerken göz önünde bulundurması gereken noktalar hakkında sorular sorma
	Geçmişte kabul gören mesleklerle günümüzde kabul gören meslekler arasındaki farklılıkları karşılaştırma
	İhtiyaçlarla meslekleri ilişkilendirme
	İnsanların nelerden ve nasıl tasarruf edebildiklerini araştırma
	İnsanların niçin tasarruf yaptıklarını araştırma ve yeterli para biriktirinceye kadar isteklerini erteleme
	İş birliği yaparak üretime dayalı yeni fikirler geliştirme
	Kaynakları etkili kullanma
	Kaynakları bilinçli olarak tüketmenin aile bütçesine katkısını açıklayan çeşitli etkinliklerde bulunma
	Kendi parasını uygun biçimde, önceliklerini belirleyerek harcama
	Kullandığı bazı ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını oluşturma
	Meslekler hakkında bilgi sahibi olma
	Mevcut kaynaklarla ihtiyaçlarını ilişkilendirme
	Okuldaki kaynakları bilinçli tüketmenin önemini açıklama
	Okuldaki kaynakların neden bilinçli tüketilmesi gerektiğini açıklama
	Paranın değişim aracı olarak işlevinin farkında olma
	Satın alacağı ürünleri belirlenen standartlara göre değerlendirme
	Tutumlu olma
	Tüketici olarak sahip olduğu hakları bilme ve bilinçli tüketici davranışları sergileme
	Ülkeler arasında ekonomik alışveriş olduğunu farkında olma
	Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışma
	Üretime katkıda bulunma konusunda görüş oluşturma
Üretken olma, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sağlama	
Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere ilişkin meslekleri belirleme	
Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlerin farkında olma	
Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlerin ülke ekonomisindeki yerini değerlendirme	
Toplumsal Yaşam	Aile birliğine önem verme
	Aile bireyleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları gözlemlenme ve gözlem sonuçlarını çeşitli yollarla ifade etme
	Ailesi, akrabaları ve yakın çevresinde etik değerlere ne kadar önem verildiğini gözlemleyerek, etik davranışların güven duygusunu nasıl güçlendirdiğini ve etik olmayan davranışların da güven duygusunu nasıl zedelediğini açıklama
	Aile içinde demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları gözlemlenme
	Aile içinde görev dağılımının adil olup olmadığını sorgulama
	Aile içinde görev paylaşımına katılmaya istekli olma ve üzerine düşen görevi yapmaktan mutluluk duyma
	Ailede kararlar alınırken görüş bildirme ve kendisinin üstlenebileceği görevlerle ilgili yeni fikirler üretmek bunları uygulama
	Ailesindeki liderin/liderlerin ailedeki rolünün farkında olma
	Aile üyeleri arasındaki ilişki ve iletişim biçimi ile diğer kişilerle olan ilişki ve iletişim biçimi arasındaki farkı ayırt ederek ailenin özel bir çevre olduğunu kavrama
	Aile yaşamında aldığı liderlik rolünü açıklama
	Ailedeki yardımlaşmayı ve görev dağılımını araştırma, dayanışmaya günlük hayattan örnekler verme
	Ailenin dayanışma ve iş birliği yapılan özel bir çevre olduğunu kavrama
	Ailesi ve yakın çevresiyle olan ilişkilerinde olumlu tepkiler yaratan ve görgü kurallarına uyan davranışlar gösterme
	Ailesinde ve akrabaları arasında etik değerlere ne kadar önem verildiğini gözlemlenme
	Ailesinde ve yakın çevresinde birbirlerinin haklarına ne ölçüde saygı gösterildiğini gözlemlenme
	Ailesindeki yardımlaşmayı gözlemleyerek, aile içinde üstlenebileceği görevlerle ilgili yeni fikirler üretme
	Aileyi ilgilendiren konularda karar alınırken görüş bildirme ve bunun insan hak ve hürriyetleriyle ilişkisini kurma
	Aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara karşın bütün insanların aynı gezegeni paylaştıklarını fark ederek, daha iyi bir dünya yaratmak için her bireyin üzerine düşen görevler olduğunu kavrama
	Arkadaş edinme ve arkadaşlarıyla ilgili duygularını ona açıklama
	Arkadaş seçerken ve kişisel tercihlerde bulunurken olumlu değerleri gözetme
	Arkadaşları ile benzer ve farklı yönlerini fark etme
	Arkadaşları ile birlikte oynamak, çalışmak ve özel günleri kutlamak için plan yapma ve uygulama
	Arkadaşları ile farklılıklarının doğal olduğunu kabul etme
	Arkadaşlarının oyunlarına katılırken, onlarla oyun kurarken ve oynarken uygun davranışlarda bulunma
	Arkadaşlarının yanlış davranışlarını fark etme ve yanlışlık içermeyen davranışlar sergileme
	Arkadaşlarıyla eğlenmenin doğal bir ihtiyaç olduğunu kabul ederek, özel gün kutlamalarına katılmaya istekli olma
	Başkalarının eşyalarını izin alarak kullanma ve bu eşyalara zarar vermeme
	Barınmanın insanın temel ihtiyaçlarından biri olduğunu kavrama ve bu ihtiyacın karşılanmasının önemini belirtme
	Başkalarının duyarlılıklarına saygı göstererek kendi ihtiyaçlarını, isteklerini ve görüşlerini ifade etme
	Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılama
	Başkalarının haklarına saygı duyma
	Başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşma
	Bireysel farklılıkları tanıma ve kabul etme

Tablo 16'nın devamı

Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmi kurum ve kuruluşlarla karşılaştırma
Bireysel ve toplumsal sorunları tanıma ve bunlara çözüm üretebilme
Birlikte çalışma ve iletişim kurma becerilerine sahip olma
Bir grup üyesi olarak dürüstlüğü, yeterliliği ile grup arkadaşlarının ve liderinin güvenini kazanma
Birey, toplum ve çevre arasındaki karşılıklı bağımlılığı kavrama ve buna örnekler verme
Bulunduğu çeşitli grup ve kurumlar içindeki yerini belirleme
Buluşların ve teknolojik ürünlerin toplum hayatımıza etkilerini tartışma
Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanma
Çeşitli ortamlarda liderlerin gruplar ve toplumlar üzerindeki etkilerini araştırma
Çevresiyle uyumlu olma
Çevresindeki insanlara karşı hissettiği duyguları fark etme ve bunları uygun biçimde ifade etme
Çevresindekilerin kabul edilemeyen önerileriyle karşılaştığında etkili reddetme davranışı gösterme
Dayanışma duygusuna sahip olma
Demokratik uygulamaların üstünlüklerini okul yaşantısındaki örneklerden hareketle tartışma
Dini bayramların, milletimizin paylaşım ve dayanışma içine girdiği özel günler olduğunu fark etme ve bayram kutlamalarına katılma
Dürüst davranışlarda bulunarak arkadaşlarının güvenini kazanma
Evde kuralların neden gerekli olduğunu açıklama
Evde uyulması gereken kuralların belirlenmesine katkıda bulunma
Farklı sosyal ve ekonomik gruplara mensup kişilerin bakış açılarının farklı olabileceğini kabul ederek bu kişilere ön yargısız davranma
Farklılıkların doğal olduğunu kabul etme ve farklı özelliklere sahip kişilere hoşgörülle yaklaşma
Görsel materyallerden yararlanarak çeşitli toplumların günlük yaşamlarına ilişkin çıkarımlarda bulunma
Grup çalışmaları sırasında başka gruplarla dayanışma içine girerek kendi grubuna destek sağlama
Gündelik yaşamda gereksinim duyulan temel bilgilere, yaşam becerilerine ve çağın gerektirdiği donanımına sahip olma
Hayatımızı kolaylaştırmak için çalışanları tanıma ve yaptıkları işleri açıklama
Hayattaki kurallara uymaya ve işleri yapmaya istekli olma ve uygulama kararlılığı gösterme
Her canlının bir yuvaya ihtiyacı olduğunu farkında olma
Her iş ve mesleğin gerekli ve saygın olduğunu takdir ederek herhangi bir mesleğin insanların hangi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğunu araştırma
İçinde bulunduğu gruplar ile gruplara ait rolleri ilişkilendirme
İhtiyaçlarından hareket ederek insanların temel ihtiyaçları hakkında çıkarımlarda bulunma
İnsanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları sosyal örgüt, resmi kurum ve grupları fark etme
İnsan haklarına saygılı olma
İnsanların mutluluğunun, bireylerin aile içerisinde ve ülke genelinde üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmelerine bağlı olduğunu kavrama
İş birliği içinde çalışma,
Kamuoyunun yerel yönetimlere etkisine örnekler verme,
Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirme,
Katılımın önemine inanma, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler sunma
Kendisi, ailesi ve çevresiyle barışık olma
Kendisi ile başka bir toplumdaki yaşatlarının günlük yaşamlarını karşılaştırma
Kendi ailesi ile diğer aileleri karşılaştırarak, aile yapılarının farklı olabileceğini keşfetme
Kendisi ile çevresindeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki etkileşime örnekler verme
Kendisinin ve arkadaşlarının etik olmayan davranışlarını fark etme, arkadaşlarıyla ilişkilerinde olumlu değerleri gözetme
Kulüp ve diğer grup çalışmalarında yapılacak işler konusunda arkadaşlarını yönlendirme, onları cesaretlendirme ve gerektiğinde yardımda bulunma
Kulüp veya grup çalışmaları ile ilgili olarak geliştirilen bir proje üzerinde arkadaşlarıyla iş birliği yaparak çalışma
Kulüp veya grup çalışmalarında alınacak kararlar ve yapılacak çalışmalarda arkadaşlarını bir fikir etrafında bir araya getirme
Kulüp veya diğer grup çalışmalarında bir görevin tamamlanması için işbirliği yapma ve sorumluluğu paylaşma
Kulüp veya diğer grup çalışmalarında olumlu değerleri gözetme
Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklama
Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklendirme
Okul kurallarının neden konduğunu araştırma ve açıklama
Okul ve sınıf kurallarını belirleme çalışmalarına katılma ve bu kurallara uyma
Okula geliş ve gidişleri sırasında karşılaştığı insanlarla etkileşimde bulunurken nasıl davranması gerektiğini araştırma
Okula geliş ve gidişlerinde başkalarının kabul edilemez önerileriyle karşılaştığında etkili reddetme davranışı gösterme
Okula geliş ve gidişlerinde insanların trafikteki davranışları gözlemleyerek kendisinin ve başkalarının trafikte doğru ve yanlış davranışları ayırt etme
Okula geliş ve gidişlerinde karşılaştığı insanlarla etkileşimde bulunurken nasıl davranması gerektiğini açıklama
Okula geliş ve gidişlerinde karşılaştığı kişilerle aralarında çıkabilecek sorunlar için hangi çözüm yollarına başvurabileceğini açıklama
Okula geliş ve gidişlerinde kendisinin ve başkalarının güvenliği için trafik işaret ve levhalarına, trafik kurallarına uyma
Okulda ortaya çıkabilecek sorunlarla ilgili farklı çözüm yolları üretme, sorunları çözmek için gerektiğinde okul çalışanlarından, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından yardım isteme
Okulda ve sınıfta demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları gözlemleme
Okuldaki ve sınıftaki seçim çalışmalarına katılarak demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları sergileme
Okulda, arkadaşlarının sergiledikleri davranışların etik olup olmadığını fark etme

Tablo 16'nın devamı

Doğal ve Fiziki Çevre	Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel-sosyal etkinlikler önerme
	Okulunda ve yakın çevresinde katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verme
	Öğretmeni ve arkadaşları ile etkileşimde bulunurken ve iletişim kurarken uygun davranışlar gösterme
	Öğretmenin ve arkadaşlarının sözlerini kesmeden dinleme
	Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirme
	Sivil toplum kuruluşlarını etkinlik alanlarına göre sınıflandırma
	Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirme
	Sosyal duyarlılığa sahip olma
	Sosyal katılım becerileri gelişmiş olma
	Sosyal yaşamda etkin ve üretken olma
	Toplumsallık duygusuna sahip olma
	Toplumun önemseydiği sorunlara karşı duyarlı olma
	Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere örnekler verme
	Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve öneminin farkında olma
	Toplumun temel ihtiyaçlarıyla bu ihtiyaçlara hizmet eden kurumları ilişkilendirme
	Yaşadığı çevrede uyumlu bir şekilde çalışma ve yaşama
	Adres bilgilerine sahip olmanın önemini bilme
	Ay'ın görünüşündeki farklılıkları gözleme
	Canlı ve cansız varlıklar arasındaki ilişkiyi araştırarak karşılıklı etkileşimi kavrama
	Çevresinde gördüğü doğal ve beşeri unsurları ayırt etme
	Çevresinde gördüklerini şekil ve şemalarla anlatma
	Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek, bulgularını resimli grafiklere aktarma
	Çevresindeki bir yerin krokisini çizme
	Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihi mekanları, nesnelere ve yapıtları tanıma
	Çevreye farklı bir gözle ve mantıkla bakıldığında daha önce hiç fark edilmeyen fırsatlar çıkabileceğini benimseme
	Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verme
	Çeşitli yöntemlerle çevresindeki herhangi bir nesnenin kendisine göre durduğu yönü bulma
	Doğayı tanıma, sevme, koruma
	Doğal afetlerin çevreyi nasıl değiştirdiğini araştırma
	Doğal ve yapay çevre arasındaki benzerlik ve farklılıkları ifade etme
	Doğadaki su döngüsünün nasıl gerçekleştiği hakkında sorular sorarak çıkarımlarda bulunma
	Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu fark etme
	Dünya'nın hareketleri sonucunda oluşan değişim ve sürekliliği algılama
	Dünya'nın hem kendi çevresinde hem de Güneş'in çevresinde dönmesi sonucunda meydana gelen olguları araştırma, bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ayırt etme
	Dünya'nın kendi çevresinde dönmesini bir model üzerinden gözleme ve bunun sonuçlarını fark etme
	Efsane, destan, öykü, türkü ve şiirlerden yararlanarak yaşadığı yerin coğrafi özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunma
	Evdeki eşyaları, yapıldıkları maddelere göre sınıflandırma
	Eşyaların, satın alındığı ilk hali ile kullanıldıktan sonraki halini karşılaştırarak, eşyaların zaman içerisinde nasıl bir değişime uğradığını inceleme
	Evinin yerini, konum ile ilgili temel kavramları (sağında, solunda, yanında, karşısında, önünde, arkasında, üstünde ve altında) kullanarak bildiği yere göre tarif etme
	Evinin yönü ile ilgili temel kavramları kullanarak bildiği yere göre tarif etme
	Geçmişten günümüze binalarda ne gibi değişiklikler olduğunu araştırma ve açıklama
	Gökyüzünü gözleme ve gözlemediği gök cisimlerini listeleme
	Güneş'in doğuşunu ve batışını gözlemleyerek doğu ve batı kavramlarını kavrama, evinin bölümlerini yönlere göre tarif etme
	Harita, grafik, tablo vb.' den yararlanma
	Harita ve küre üzerindeki su ve kara alanlarını ayırt etme
	İsttilan maddelerin uğradığı değişimleri gözleme
	İnsanların çevreyi hangi yollarla değiştirdiğini ve bunun için neler yaptıklarını araştırma ve anlatma
Maddenin katı, sıvı ve gaz hallerini gözleme ve gözlemlerinden hareketle maddeleri sınıflandırma	
Mevsim değişikliklerine bağlı olarak canlıların yaşamlarındaki değişiklikleri fark etme	
Mevsim değişikliklerine bağlı olarak hava, su ve toprakta meydana gelen değişiklikleri fark etme	
Okulu ve çevresini korumak için alternatifler üretme	
Okulu ve çevresini temiz tutmak için bir proje tasarlama	
Okulunun ve sınıfının krokisini çizme	
Sınıfının ve sırasının yerini şekil çizerek gösterme	
Sınıfının yerini ve sırasını bulmak için konumla ilgili temel kavramları (sağında, solunda, yanında, karşısında, önünde, arkasında, üstünde ve altında) kullanma	
Takvimden yararlanarak gün içinde hava durumundaki değişiklikleri gözleme ve gözlem sonuçlarını tablo üzerinde gösterme	
Takvimi kullanarak hava durumundaki değişiklikleri günlük, haftalık, aylık olarak gözlemler ve gözlem sonuçlarını grafikte gösterme, meteorolojinin tahminleriyle karşılaştırma	
Takvimi kullanarak hava durumundaki değişiklikleri günlük ve haftalık olarak gözleme, gözlem sonuçlarını grafikte gösterme ve yorumlama	
Türkiye'nin kabartma haritası üzerinde, yaşadığı bölgenin yüzey şekillerini genel olarak tanıma	
Ülkemizde meydana gelen doğal afetlere örnekler vererek, doğal afetlerin yaşanmasında hem doğanın hem de insanların rolü olduğunu kavrama ve bunlardan korunma yollarını açıklama	
Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırma	

Tablo 16'nın devamı

	Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verme
	Yakın çevrede ve farklı ülkelerde fırsatlar bulmaya istekli olma ve bulunan fırsatları değerlendirmek için bilinçli çaba gösterme
	Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşim hakkında bilgi sahibi olma
	Yaşadığı çevreye duyarlı olma
	Yaşadığı bölgede görülen bir afet ile bölgenin coğrafi özelliklerini ilişkilendirme
	Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark etme
	Yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklama
	Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikleri ilişkilendirme
	Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterme
	Yaşadığı bölgedeki insanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirme
	Yaşadığı çevreyi daha temiz bir hâle getirmek için bir proje tasarlama
	Yaşadığı yerleşim biriminin eski ve yeni halini araştırma, bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ayırt etme
	Yeryüzünü ve gökyüzünü gözlemleyerek doğadaki renk çeşitliliğini fark etme
	Yön bulmada kullanılan çeşitli yöntemleri ve araçları merak etme ve araştırma
	Beslenme saatinde temizlik ve görgü kurallarına uyma
	Dengeli ve düzenli beslenmek için doğal ve sağlıklı ürünleri tüketme
	Fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı olma
	Gerektiğinde büyüklerinden yardım alarak kişisel bakımını yapma
	Kendi sağlığı kadar, arkadaşlarının sağlığını da korumaktan sorumlu olduğunu kavrama
	Kendisinin, ailesinin ve toplum sağlığını korumaya ilişkin alışkanlıklara sahip olma
	Kişisel bakımını sağlamak için yapabileceklerini belirleme
	Neden dengeli ve düzenli beslenmesi gerektiğini araştırma ve anlatma
	Okulda, bir kaza ya da acil durum meydana geldiğinde neler yapılması gerektiğini ifade etme
	Organların işlevleri ile sağlıklı yaşam arasında ilişki kurma
	Sağlıklı olmaya önem verme,
	Sağlığını koruma sorumluluğunu üstlenme ve okulda sağlığını korumak için yapması gerekenleri açıklama
	Sağlığını korumak için aşı olması gerektiğini bilme ve aşı olmaktan kaçınmama
	Sağlıklı büyüme ve gelişme ile kişisel bakım, spor, dengeli ve düzenli beslenme arasındaki ilişkiyi açıklama
	Temizliğe önem verme
	Yaşadığı çevreyi temiz tutmasının kendisinin ve başkalarının sağlığı ve gelişimiyle ilişkili olduğunu kavrama
	Akılın, dini sorumluluğun temel şartı olduğunu; dinin akıl kullanılmasını istediğini ve bilimsel bilgiyi teşvik ettiğini kavrama
	Dini inanç ve ibadetlerini başkalarının istismarına kapılmaksızın gerçekleştirme
	Dini kavramları doğru anlama
	Dinin kültürü oluşturan unsurlardan biri olduğunu kavrama
	Dinin, diğer kültür unsurları üzerindeki etkilerini fark etme
	Diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak mensuplarına hoşgörüyle yaklaşma
	Doğru dini bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt etme
	Dinin içtenlik ve sevgi boyutunu fark ederek onun insan için vazgeçilmez bir öge olduğunu kavrama
	Dinin emirleriyle toplumsal beklenti ve alışkanlıklara dayalı olan davranışları ayırt etme
	Doğru dini bilgiler yardımıyla nesiller arası anlayış farklılıklarına sağlıklı bir şekilde yaklaşma
	Evrensel değerlere kendi dini bilgi ve bilinçleriyle katılma
	Evrensel insani değerlerin İslam'ın insani değerleri ile örtüştüğünü fark etme
	Kendi inancı ile mutlu ve barışık olma
	İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisini fark etme
	İnanma ve yaşama özgürlüklerinin bilincinde olma
	İslam dininin akıl ve bilimle uyum içinde olduğunu, din ve bilimin birbirinin alternatifi olmadıklarını kavrama
	İslam dinini ve diğer dinleri ana kaynakları ile birlikte tanımları gerektiğini kavrama
	İslam'ın iman, ibadet ve ahlak esaslarını tanıma
	Temel dini ve ahlaki sorularına cevap verme
	Toplum içindeki sağlıksız, hurafelere dayalı dini oluşumları ayırt etme
	Toplumsal olarak yaşanan dini ve ahlaki davranışları tanıma
	Toplumdaki farklı dini anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğunu tanıma
	Türklerin İslam dinini kabul ediş sürecinde etkili olan unsurları değerlendirme

Tablo 16'nın devamı

Bireysel	21.Yüzyılın gerektirdiği çağdaş niteliklere sahip olma
	Adaletli olma
	Ahlaki değerleri bilme ve bunlara saygı duyma
	Ağırbaşlı olma
	Alçak gönüllü olma
	Amaçlarına ulaşabilmek için kişisel olarak çaba harcaması gerektiğini kabul etme ve karşılaşılabileceği eleştirilere açık olma
	Anlayışlı olma
	Araştırma-sorgulama becerisine sahip olma
	Barişsever olma
	Başarmadan zevk alma
	Bilgi teknolojilerini kullanma becerisine sahip olma
	Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerine sahip olma
	Bilimsel, yapıcı, eleştirel ve yaratıcı düşünme, kendini ifade etme, iletişim kurma, işbirliği yapma, problem çözme ve girişimcilik gibi temel becerilere sahip olma
	Bilgi edinebilmek için uygun sorular sorma ve resimli kaynaklardan yararlanma
	Bilgiye ulaşmanın yöntem ve tekniklerini bilme
	Bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretme becerilerine sahip olma
	Bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturma, kullanma ve düzenleme
	Bilimin temel kavramlarını bilme
	Bilim ve teknoloji ile ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanıma ve izleme
	Bilgi ve iletişim teknolojilerinin günlük yaşamımızda hangi amaçlarla kullanıldığı hakkında bilgi toplama ve sınıfta sunma
	Bilgi teknolojilerini kullanarak okuma, metinler arası anlam kurma ve öğrenme becerilerine sahip olma
	Bilimsel düşünme, çalışma ve araştırma alışkanlığına sahip olma
	Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetme
	Bilimselliği önemseme
	Bilişim teknolojilerini amacı doğrultusunda etkin ve verimli bir şekilde kullanma
	Bir gününü nasıl geçireceğini planlama ve yaptığı plana uyma
	Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini bilme
	Çalışkan olma
	Cevresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak kendine özgü ürünler tasarlama
	Cevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandırma
	Değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlama
	Değişim ve sürekliliği algılama becerisine sahip olma
	Ders araç ve gereçlerini günlük ders programına göre hazırlama ve bunları uygun bir biçimde kullanma
	Doğal afetler karşısında hazırlıklı olma
	Doğal afetler karşısında yapması gerekenleri belirleyerek ailesi birlikte hazırlık yapma
	Doğal afetler sırasında evinde yapılması gerekenleri, yetişkinler eşliğinde uygulayarak gösterme
	Doğal afetlerden korunabilmek için çözüm yolları üretme
	Doğru olma
	Duyarlı olma
	Duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade etme
	Duyularını fark ederek kendini tanıma ve ifade etme
	Duyuları ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark etme
	Duyularını kontrol ederek uygun biçimde ifade etme
	Dürüst olma
	Eleştirel düşünme becerisine sahip olma
	Empati kurma becerisine sahip olma
	En az bir yabancı dili etkin bir şekilde kullanma
Erdemli olma	
Estetik duyguları ile yaratıcılığı geliştirmiş olma	
Evde uygun bir öğrenme ortamı yaratmak için büyüklerinden yardım alma	
Fedakar olma	
Fiziksel özelliklerini fark ederek kendini tanıma ve tanıtmama	
Fiziksel özelliklerini tanıyarak bu özellikleri hakkında olumlu düşünme	
Fiziksel özelliklerini tanıyarak olumlu bir beden imgesi geliştirme	
Geçmiş, şimdi, gelecek zaman dilimlerini ayırt etme ve uygun yerde kullanma	
Geçmişten günümüze iletişim teknolojilerinde meydana gelen değişimi araştırma	
Geçmişten günümüze, kılık kıyafette oluşan değişiklikleri araştırma ve bir kıyafet tasarlama	

Tablo 16'nın devamı

Geleceğin teknolojik bir ürününü tasarlama, bunu akıcı ve özgün bir şekilde ifade etme
Girişimcilik becerisine sahip olma
Görev ve sorumluluk duygusuna sahip olma
Gözlem yapma becerisine sahip olma
Günlük yaşamında oyun oynamak ve ders çalışmak için harcayacağı süreler arasında denge kurma
Günlük zamanının bir bölümünü ailesi ve yakın çevresiyle birlikte eğlenmek için harcama
Güvenilir olma
Güvenlik ve korunmayı sağlama becerisine sahip olma
Hayalindeki evi planlama ve sanat yoluyla ifade etme
Hayalindeki meslekle ilgili duygu, düşünce ve beklentilerini sanat yoluyla ifade etme
Hayırsever olma
Haysiyetine ve özgürlüğüne düşkün olma
Hoşgörülü olma
İletişim becerisine sahip olma
İlgi ve yetenekleri gelişmiş bir şekilde üst öğrenim kademelerine hazır olma
İnsanlığın kullandığı belli başlı zaman ölçme araçlarını ve belirleme yöntemlerini bilme
İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilien konulara duyarlılık gösterme
İstek ve ihtiyaçlarını ayırt etme
İyimser olma
Karar verme becerisine sahip olma
Kaybetme veya başarısız olma olasılığını göze alarak, yenilikleri deneme cesareti gösterme ve bundan zevk alma
Kaynak kitaplardan nasıl yararlanacağını açıklama ve bunlardan yararlanma
Kendini tanıma ve geliştirme
Kişisel olarak gelişimine uygun amaçlar belirleyerek bu amaçlara ulaşmak için izleyeceği aşamaları planlama
Kişisel, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yönlerden gelişmiş olma
Kitle iletişim araçlarıyla verilen mesajları sorgulama becerilerine sahip olma
Mekani algılama becerisine sahip olma
Merhametli olma
Metinler arası düşünme becerilerini geliştirerek zengin bir söz varlığına sahip olma
Misafirperver olma
Mutlu olma
Nasıl daha iyi öğrendiğini açıklayarak kendisine uygun öğrenme tekniklerini seçme ve kullanma
Neleri kolayca yapabildiğine ve neleri yapmaktan hoşlandığına karar verme
Okuma zevk ve alışkanlığına sahip olma
Okumaktan ve öğrenmekten zevk alma
Okuma ve yazma sevgisi ile alışkanlığına sahip olma
Öğrenilen ahlaki değerleri içselleştirme
Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin, ilgi, istek ve yeteneklerinin farkında olma
Öz güven duygusuna sahip olma
Öz saygı tutumuna sahip olma
Özgürlükçü olma
Özyönetim becerisine sahip olma
Paylaşımçı olma
Planlı çalışma alışkanlığına sahip olma
Problem Çözme Becerisine sahip olma
Risk yönetimi becerisine sahip olma
Sabırlı olma
Sadakat duygusuna sahip olma
Sevecen olma
Sevgi ve saygı duygularına sahip olma
Sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış olma
Sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem verme
Sporu toplumsallaşmanın bir aracı olarak değerlendirme
Teknolojik ürünlerin hayatımızda ve çevremizde yaptığı değişiklikleri dikkate alarak geçmişle bugünü karşılaştırma
Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma
Yapacağı işleri öncelik ve önem sırasına koyarak günlük ve haftalık çalışma planları yapma, yaptığı planlara uyma
Yaptığı çalışmalarda yararlandığı kaynakları gösterme
Yaratıcı düşünme becerisine sahip olma
Yardımsever olma
Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyma
Yeniliğe açık olma
Yönergeleri takip ederek okuldaki bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanma
Zaman ifadelerini doğru kullanarak günlük ve haftalık plan yapma ve bu planlara uyma
Zaman ve kronolojiyi algılama becerisine sahip olma
Zihinsel gelişimlerine uygun olarak anlama, sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişki kurma, tahmin etme, eleştirme, analiz-sentez yapma ve değerlendirme gibi zihinsel becerilere sahip olma

Tablo 16’da, 2005 İlköğretim Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler vatanseverlik, tarih ve kültür, vatandaşlık, ekonomi ve kalkınma, toplumsal yaşam, doğal ve fiziki çevre, sağlık, din, bireysel olmak üzere dokuz kategori altında verilmiştir.

2005 İlköğretim Programında vatanseverlik kategorisinde ailesi ve çevresindeki milli kültürü yansıtan öğelerin farkında olan, Atatürk inkılaplarıyla ilkelerini ilişkilendiren, Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseyen, Atatürk’ün hayatı hakkında bilgi sahibi olan, Atatürk İlke ve İnkılaplarının milli varlığımız ve toplumsal gelişmemiz için önemini farkında olan, Atatürk’ün kişilik özelliklerini bilen, Atatürk’ün ulusal bir lider olarak Türk milletine yaptığı hizmetleri bilen, Atatürk’ün insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemi bilen, Atatürk’ün önderliğinde Türk milletinin sahip olduğu hak ve hürriyetleri bilen, Atatürk’ün önderliğinde Türkiye’de gerçekleştirilen köklü değişiklikleri bilen, bağımsızlık duygusuna sahip, bayram kutlamalarına katılarak, milli bayramların tarihi önemini farkında olan, evinin bütünlüğü ile Türkiye’nin bütünlüğü arasında bağlantı kuran, Cumhuriyetimizi korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için yapılması gerekenler hakkında fikir sahibi olan, devletin ülke ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü benimseyen, dini ve milli bayramların, milleti birleştiren temel değerlerden olduğunu kavrayan, kendi evinde hissettiği olumlu duygular ile ülkesinde hissettiği olumlu duyguları vatan sevgisi açısından ilişkilendiren, laik, demokratik ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olan, milli bayramları kutlama nedenlerini açıklayan ve bayramları daha etkili kutlamak amacıyla ürettiği fikirleri uygulayan, milli bayramları kutlamak amacıyla yapılan hazırlıklara ve kutlamalara coşkuyla katılan, milli bayramları kutlamak amacıyla hazırlık yapan ve kutlama için fikirler üreten, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eden, milli duygu ve düşünceleri güçlü, milletini, vatanını tanıyan, koruyan ve geliştiren, milli kültür değerlerini tanıyan ve koruyan, milli, manevi, ahlaki, tarihi, kültürel değerlerine önem veren, Milli Mücadele’nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilanında Atatürk’ün rolünün farkında olan, Türk Bayrağı’nı ve İstiklal Marşı’nı tanıyan ve bunlara saygı gösteren, Türk Bayrağı’na ve İstiklâl Marşı’na neden saygı gösterilmesi gerektiğini bilen, Türkçeyi seven, ulusal bilince sahip, ulusal egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer veren, vatanını ve milletini seven, vatansever bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2005 İlköğretim Programında tarih ve kültür kategorisinde evrensel kültür değerlerini tanıyan ve koruyan, tarihsel kanıtları sorgulayarak değişim ve sürekliliği algılayan, Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki yaşamı karşılaştıran, kültürel değerleri koruyan ve

geliştiren, kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığını bilen, geçmişte ve günümüzde Türk toplumuna liderlik yapan kişileri tanıyan, ortak mirasın tanınmasında turizmin yerinin farkında olan, aile tarihi oluşturan, tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunları bilen, Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri bilen, Türk tarihini ve kültürünü kavrayan, Milli Mücadele sürecinde yakın çevrenin ve Türkiye'nin durumunu bilen, Türk ve dünya kültürünü tanıyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2005 İlköğretim Programında vatandaşlık kategorisinde Cumhuriyeti, laik ve sosyal hukuk devletini, hür ve demokratik toplum düzenini, sağlıklı işleyen bir demokrasiyi, demokratik hakları ve fırsat eşitliğini ön planda tutan, çocuk olarak haklarının farkında olan, demokrasinin bireyler arasında karşılıklı görev ve sorumluluk gerektirdiğini, bireylerin demokrasi içerisinde hakları olduğu kadar görevlerinin de olduğunu bilincinde olan, demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi bilen, haklarını ve sorumluluklarını bilen, hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle birlikte bilen, yaşamını demokratik kurallara göre düzenleyen, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolünü bilen, merkezi yönetim birimlerini tanıyan, sahip olduğu resmi kimlik belgelerindeki bilgileri analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunan, temel demokratik değerlerle donanmış olan, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve demokrasinin ilkelerine, insan hakları, çocuk hakları ve uluslararası sözleşmelere uygun olarak haklarını kullanan, Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak haklarını bilen ve kullanan, Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşı olarak sorumluluklarını yerine getiren, yaşadığı yerdeki merkeze bağlı yönetim birimleri ile bu birimlerin temel görevlerini bilen, yaşadığı yerin yerel yönetim birimlerini tanıyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2005 İlköğretim Programında ekonomi ve kalkınma kategorisinde paranın sınırlı bir kaynak olduğunu farkında olan, bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanan, çevresindeki insanların mesleklerinin farklı özellikler gerektirdiğini bilen, çocuklara yönelik reklamların işlevlerini, reklamlar, ihtiyaçlar ve imkanlar arasındaki ilişkiyi sorgulayan, ekonomideki insan etkisinin farkında olan, ekonominin temel kavramlarını bilerek kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin önemini farkında olan, evdeki kaynakları bilinçli bir şekilde tüketen, gelecekte, mesleğini seçerken göz önünde bulundurması gereken hususları araştıran, geçmişte kabul gören mesleklerle günümüzde kabul gören meslekler arasındaki farklılıkları karşılaştıran, ihtiyaçlarla meslekleri ilişkilendiren, insanların nelerden ve nasıl tasarruf edebildiklerini araştıran, insanların niçin

tasarruf yaptıklarını araştıran, yeterli para biriktirinceye kadar isteklerini erteleyen, iş birliği yaparak üretime dayalı yeni fikirler geliştiren, kaynakları etkili kullanan, kendi parasını uygun biçimde, önceliklerini belirleyerek harcayan, kullandığı bazı ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını oluşturan, meslekler hakkında bilgi sahibi olan, mevcut kaynaklarla ihtiyaçlarını ilişkilendiren, okuldaki kaynakları bilinçli tüketmenin önemini bilen, paranın değişim aracı olarak işlevinin farkında olan, satın alacağı ürünleri belirlenen standartlara göre değerlendiren, tutumlu, ülkeler arasında ekonomik alışveriş olduğunun farkında olan, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini araştıran, üretime katkıda bulunma konusunda görüş sahibi, üretken, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sağlayan, yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere ilişkin meslekleri bilen, yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlerin farkında olan, yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlerin ülke ekonomisindeki yerini değerlendiren bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2005 İlköğretim Programında toplumsal yaşam kategorisinde aile birliğine önem veren, aile bireyleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları bilen, aile içinde demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları sergileyen, aile içinde görev dağılımının adil olup olmadığını sorgulayan, ailede kararlar alınırken görüş bildiren ve uygun görevleri üstlenen, ailesindeki liderin/liderlerin ailedeki rolünün farkında olan, ailenin dayanışma ve iş birliği yapılan özel bir çevre olduğunu kavrayan, ailesi ve yakın çevresiyle olan ilişkilerinde olumlu tepkiler yaratan ve görgü kurallarına uyan davranışlar gösteren, aileyi ilgilendiren konularda karar alınırken görüş bildiren ve bunun insan hak ve hürriyetleriyle ilişkisini kuran, daha iyi bir dünya yaratmak için her bireyin üzerine düşen görevler olduğunun bilincinde olan, arkadaş edinen ve arkadaşıyla ilgili duygularını ona açıklayan, arkadaşları ile benzer ve farklı yönlerini fark eden, arkadaş seçerken ve kişisel tercihlerde bulunurken olumlu değerleri gözetten, arkadaşları ile farklılıklarının doğal olduğunu kabul eden, başkalarının eşyalarını izin alarak kullanan ve bu eşyalara zarar vermeyen, barınmanın insanın temel ihtiyaçlarından biri olduğunu kavrayan ve bu ihtiyacın karşılanmasının önemini bilen, başkalarının duyarlılıklarına saygı göstererek kendi ihtiyaçlarını, isteklerini ve görüşlerini ifade eden, başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılayan, başkalarının haklarına saygı duyan, başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşan, bireysel farklılıkları tanıyan ve kabul eden, bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmi kurum ve kuruluşlarla karşılaştıran, bireysel ve toplumsal sorunları tanıyan ve bunlara çözüm üreten, birlikte çalışma ve iletişim kurma becerilerine sahip olan, buluşların ve teknolojik ürünlerin

toplum hayatımıza etkilerini bilen, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanan, çeşitli ortamlarda liderlerin gruplar ve toplumlar üzerindeki etkilerini araştıran, çevresiyle uyumlu, çevresindekilerin kabul edilemeyen önerileriyle karşılaştığında etkili reddetme davranışı gösteren, dayanışma duygusuna sahip, demokratik uygulamaların üstünlüklerini okul yaşantısındaki örneklerden hareketle tartışan, Dini bayramların, milletimizin paylaşım ve dayanışma içine girdiği özel günler olduğunu fark eden ve bayram kutlamalarına katılan, evde kuralların neden gerekli olduğunu bilen, evde uyulması gereken kuralların belirlenmesine katkıda bulunan, farklı sosyal ve ekonomik gruplara mensup kişilerin bakış açılarının farklı olabileceğini kabul eden ve bu kişilere ön yargısız davranan, gündelik yaşamda gereksinim duyulan temel bilgilere, yaşam becerilerine ve çağın gerektirdiği donanımına sahip olan, her canlının bir yuvaya ihtiyacı olduğunu farkında olan, insanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları sosyal örgüt, resmi kurum ve grupların farkında olan, iş birliği içinde çalışan, katılımın önemine inanan, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşlere sahip, kendisi, ailesi ve çevresiyle barışık olan, kendisi ile başka bir toplumdaki yaşlılarının günlük yaşamlarını karşılaştıran, kendi ailesi ile diğer aileleri karşılaştırarak, aile yapılarının farklı olabileceğini keşfeden, kulüp ve diğer grup çalışmalarında yapılacak işler konusunda arkadaşlarını yönlendiren, cesaretlendiren ve yardımda bulunan, kulüp veya diğer grup çalışmalarında bir görevin tamamlanması için işbirliği yapan ve sorumluluğu paylaşan, kulüp veya diğer grup çalışmalarında olumlu değerleri gözetken, okul kurallarının neden konduğunu araştıran, okul ve sınıf kurallarını belirleme çalışmalarına katılan ve bu kurallara uyan, okulda demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları sergileyen, öğretmeni ve arkadaşları ile iletişim kurarken uygun davranışlar gösteren, sivil toplum kuruluşlarını etkinlik alanlarına göre sınıflandıran sosyal duyarlılığa sahip olan, sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal yaşamda etkin ve üretken olan, toplumsallık duygusuna sahip, toplumun önemseydiği sorunlara karşı duyarlı, toplumlar arasında ortak kutlanan özel günleri bilen, toplumun temel ihtiyaçlarıyla bu ihtiyaçlara hizmet eden kurumları ilişkilendiren, yaşadığı çevrede uyumlu bir şekilde çalışan ve yaşayan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2005 İlköğretim Programında doğal ve fiziki çevre kategorisinde adres bilgilerine sahip olmanın önemini bilen, Ay'ın görünüşündeki farklılıkları gözlemleyen, canlı ve cansız varlıklar arasındaki ilişkiyi araştırarak karşılıklı etkileşimi kavrayan, çevresinde gördüğü doğal ve beşeri unsurları ayırt eden, çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyen, çevresindeki bir yerin krokisini çizen, çevreye farklı bir gözle ve mantıkla bakıldığında daha

önce hiç fark edilmeyen fırsatlar çıkabileceğini benimseyen, çeşitli yöntemlerle çevresindeki herhangi bir nesnenin kendisine göre durduğu yönü bulan, doğayı tanıyan, seven, koruyan, doğal afetlerin çevreyi nasıl değiştirdiğini araştıran, doğal ve yapay çevre arasındaki benzerlik ve farklılıkları bilen, doğadaki su döngüsünün nasıl gerçekleştiği hakkında çıkarımlarda bulunan, dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunun farkında olan, dünya'nın hareketleri sonucunda oluşan değişim ve sürekliliği algılayan, yaşadığı yerin coğrafi özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunan, evdeki eşyaları, yapıldıkları maddelere göre sınıflandıran, evini yön ile ilgili temel kavramları kullanarak tarif eden, harita, grafik, tablo vb.' den yararlanan, insanların çevreyi hangi yollarla değiştirdiğini ve bunun için neler yaptıklarını araştıran, maddenin katı, sıvı ve gaz hallerini gözlemleyerek maddeleri sınıflandıran, mevsim değişikliklerine bağlı olarak canlıların yaşamlarındaki değişiklikleri fark eden, okulu ve çevresini korumak için alternatifler üreten, okulunun ve sınıfının krokisini çizen, takvimden yararlanarak hava durumundaki değişiklikleri gözlemleyen, Türkiye' meydana gelen doğal afetlere örnekler vererek, doğal afetlerin yaşanmasında hem doğanın hem de insanların rolü olduğunu kavrayan ve bunlardan korunma yollarını bilen, ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştıran, yakın çevrede ve farklı ülkelerde fırsatlar bulmaya istekli olan ve bulunan fırsatları değerlendirmek için bilinçli çaba gösteren, yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşim hakkında bilgi sahibi olan, yaşadığı çevreye duyarlı olan, yaşadığı bölgede görülen bir afet ile bölgenin coğrafi özelliklerini ilişkilendiren, yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eden, yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini bilen, yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikleri ilişkilendiren, yaşadığı bölgedeki insanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerle coğrafi özellikleri ilişkilendiren, yaşadığı çevreyi daha temiz bir hale getirmek için bir proje tasarlayan, yaşadığı yerleşim biriminin eski ve yeni halini araştıran ve bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ayırt eden, yeryüzünü ve gökyüzünü gözlemleyerek doğadaki renk çeşitliliğini fark eden, yön bulmada kullanılan çeşitli yöntemleri bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2005 İlköğretim Programında sağlık kategorisinde beslenme saatinde temizlik ve görgü kurallarına uyan, dengeli ve düzenli beslenmek için doğal ve sağlıklı ürünleri tüketen, gerektiğinde büyüklerinden yardım alarak kişisel bakımını yapan, fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı, kendi sağlığı kadar arkadaşlarının sağlığını da korumaktan sorumlu

olduğunu kavrayan, kendisinin, ailesinin ve toplum sağlığını korumaya ilişkin alışkanlıklara sahip olan, kişisel bakımını sağlamak için yapabileceklerini bilen, dengeli ve düzenli beslenmenin önemini bilen, okulda, bir kaza ya da acil durum meydana geldiğinde neler yapılması gerektiğini bilen, organların işlevleri ile sağlıklı yaşam arasındaki ilişkiyi bilen, sağlıklı olmaya önem veren, sağlığını koruma sorumluluğunu üstlenen ve okulda sağlığını korumak için yapması gerekenleri bilen, sağlığını korumak için aşı olması gerektiğini bilen ve aşı olmaktan kaçınmayan, sağlıklı büyüme ve gelişme ile kişisel bakım, spor, dengeli ve düzenli beslenme arasındaki ilişkiyi bilen, temizliğe önem veren, yaşadığı çevreyi temiz tutmasının kendisinin ve başkalarının sağlığı ve gelişimiyle ilişkili olduğunu bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2005 İlköğretim Programında din kategorisinde aklın, dini sorumluluğun temel şartı olduğunu; dinin aklın kullanılmasını istediğini ve bilimsel bilgiyi teşvik ettiğini kavrayan, dini inanç ve ibadetlerini başkalarının istismarına kapılmaksızın gerçekleştiren, dini kavramları doğru anlayan, dinin kültürü oluşturan unsurlardan biri olduğunu kavrayan, dinin, diğer kültür unsurları üzerindeki etkilerini fark eden, diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyan ve mensuplarına hoşgörüyü yaklaşan, doğru dini bilgiler ile batıl inanç ve hurafeleri ayırt eden, dinin içtenlik ve sevgi boyutunu fark ederek onun insan için vazgeçilmez bir öğe olduğunu kavrayan, dinin emirleriyle toplumsal beklenti ve alışkanlıklara dayalı olan davranışları ayırt eden, doğru dini bilgiler yardımıyla nesiller arası anlayış farklılıklarına sağlıklı bir şekilde yaklaşan, evrensel değerlere kendi dini bilgi ve bilinçleriyle katılan, evrensel insani değerlerin İslam'ın insani değerleri ile örtüştüğünü fark eden, kendi inancı ile mutlu ve barışık olan, inanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisinin farkında olan, inanma ve yaşama özgürlüklerinin bilincinde olan, İslam dininin akıl ve bilimle uyum içinde olduğunu, din ve bilimin birbirinin alternatifi olmadıklarını kavrayan, İslam dinini ve diğer dinleri ana kaynakları ile birlikte tanımaları gerektiğini kavrayan, İslam'ın iman, ibadet ve ahlak esaslarını bilen, temel dini ve ahlaki sorularına cevap veren, toplum içindeki sağlıksız, hurafelere dayalı dini oluşumları ayırt eden, toplumsal olarak yaşanan dini ve ahlaki davranışları tanıyan, toplumdaki farklı dini anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğunu tanıyan, Türklerin İslam dinini kabul ediş sürecinde etkili olan unsurları değerlendiren bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca, 2005 İlköğretim Programında bireysel kategorisinde 21.Yüzyılın gerektirdiği çağdaş niteliklere sahip, adaletli, ahlaki değerleri bilen ve bunlara saygı duyan, ağırbaşlı, alçak gönüllü, amaçlarına ulaşabilmek için kişisel çaba göstermesi gerektiğini kabul eden ve

karşılaşabileceği eleştirilere açık olan, anlayışlı, araştırma-sorgulama becerisine sahip, barışsever, başarmadan zevk alan, bilgi teknolojilerini kullanma becerisine sahip, bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerine sahip, bilimsel, yapıcı, eleştirel ve yaratıcı düşünen, kendini ifade eden, iletişim kurma, işbirliği yapma, problem çözme ve girişimcilik gibi temel becerilere sahip, bilgi edinebilmek için uygun sorular soran ve resimli kaynaklardan yararlanan, bilgiye ulaşmanın yöntem ve tekniklerini bilen, bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretme becerilerine sahip, bilgiyi tecrübelerine göre yorumlayıp kullanan ve düzenleyen, bilimin temel kavramlarını bilen, bilim ve teknoloji ile ilgili düzeyine uygun süreli yayınları tanıyan ve izleyen, bilgi ve iletişim teknolojilerinin günlük yaşamımızda hangi amaçlarla kullanıldığını bilen, bilgi teknolojilerini kullanarak okuma, metinler arası anlam kurma ve öğrenme becerilerine sahip, bilimsel düşünme, çalışma ve araştırma alışkanlığına sahip, bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözeten, bilimselliği önemseyen, bilişim teknolojilerini amacı doğrultusunda etkin ve verimli bir şekilde kullanan, bir gününü nasıl geçireceğini planlayan ve yaptığı plana uyan, buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini bilen, çalışkan, çevresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak kendine özgü ürünler tasarlayan, çevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandıran, değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlayan, değişim ve sürekliliği algılama becerisine sahip, ders araç ve gereçlerini günlük ders programına göre hazırlayan ve bunları uygun bir biçimde kullanan, doğal afetler karşısında hazırlıklı, doğal afetler karşısında yapması gerekenleri belirleyerek ailesi birlikte hazırlık yapan, doğal afetlerden korunabilmek için çözüm yolları üreten, doğru, duyarlı, duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade eden, duygularını fark ederek kendini tanıyan ve ifade eden, duygularını kontrol ederek uygun biçimde ifade eden, dürüş, eleştirel düşünme becerisine sahip, empati kurma becerisine sahip, en az bir yabancı dili etkin bir şekilde kullanan, erdemli, estetik duyguları ile yaratıcılığı gelişmiş olan, evde uygun bir öğrenme ortamı oluşturmak için büyüklerinden yardım alan, fedakar, fiziksel özelliklerini fark ederek kendini tanıyan ve tanıtan, fiziksel özelliklerini tanıyarak bu özellikleri hakkında olumlu düşünen, fiziksel özelliklerini tanıyarak olumlu bir beden imgesi geliştiren, geçmişten günümüze iletişim teknolojilerinde meydana gelen değişimi araştıran, geçmişten günümüze, kılık kıyafette oluşan değişiklikleri araştırarak bir kıyafet tasarlayan, geleceğin teknolojik bir ürününü tasarlayan ve bunu akıcı ve özgün bir şekilde ifade eden, girişimcilik becerisine sahip, görev ve sorumluluk duygusuna sahip, gözlem yapma becerisine sahip, günlük yaşamında oyun oynamak ve ders çalışmak için harcayacağı süreler arasında denge kuran, günlük zamanının bir bölümünü

ailesi ve yakın çevresiyle birlikte eğlenmek için harcayan, güvenilir, güvenlik ve korunmayı sağlama becerisine sahip, hayalindeki evi planlayan ve sanat yoluyla ifade eden, hayalindeki meslekle ilgili duygu, düşünce ve beklentilerini sanat yoluyla ifade eden, hayırsever, haysiyetine ve özgürlüğüne düşkün, hoşgörülü, iletişim becerisine sahip, ilgi ve yetenekleri gelişmiş bir şekilde üst öğrenim kademelerine hazır, insanlığın kullandığı belli başlı zaman ölçme araçlarını ve belirleme yöntemlerini bilen, insanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösteren, istek ve ihtiyaçlarını ayırt eden, iyimser, karar verme becerisine sahip, kaybetme veya başarısız olma olasılığını göze alarak, yenilikleri deneme cesareti gösteren ve bundan zevk alan, kaynak kitaplardan nasıl yararlanacağını bilen, kendini tanıyan ve geliştiren, gelişimine uygun amaçlar belirleyerek bu amaçlara ulaşmak için izleyeceği aşamaları planlayan, kişisel, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yönlerden gelişmiş olan, kitle iletişim araçlarıyla verilen mesajları sorgulayan, mekanı algılama becerisine sahip, merhametli, metinler arası düşünme becerilerini geliştirerek zengin bir söz varlığına sahip olan, misafirperver, mutlu, kendisine uygun öğrenme tekniklerini seçen ve kullanan, okuma zevk ve alışkanlığına sahip, okumaktan ve öğrenmekten zevk alan, öğrenilen ahlaki değerleri içselleştiren, öz güven duygusuna sahip, öz saygı tutumuna sahip, özgürlükçü, özyönetim becerisine sahip, paylaşımcı, planlı çalışma alışkanlığına sahip, problem çözme becerisine sahip, risk yönetimi becerisine sahip, sabırlı, sadakat duygusuna sahip, sevecen, sevgi ve saygı duygularına sahip, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri bilen, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem veren, sporu toplumsallaşmanın bir aracı olarak değerlendiren, teknolojik ürünlerin hayatımızda ve çevremizde yaptığı değişiklikleri dikkate alarak geçmişle bugünü karşılaştıran, turizmin uluslararası ilişkilerdeki yeri konusunda bakış açısına sahip, Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanan, yapacağı işleri öncelik ve önem sırasına koyarak günlük ve haftalık çalışma planları yapan ve yaptığı planlara uyan, yaptığı çalışmalarda yararlandığı kaynakları gösteren, yaratıcı düşünme becerisine sahip, yardımsever, yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyan, yeniliğe açık, yönergeleri takip ederek okuldaki bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanan, zaman ifadelerini doğru kullanarak günlük ve haftalık plan yapan ve bu planlara uyan, zaman ve kronolojiyi algılama becerisine sahip, zihinsel gelişimlerine uygun olarak anlama, sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişki kurma, tahmin etme, eleştirme, analiz-sentez yapma ve değerlendirme gibi zihinsel becerilere sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2005 İlköğretim Programında toplumsal yaşam ve bireysel kategorilerinde, diğer kategorilere oranla daha fazla sayıda niteliğin yer aldığı görülmektedir. Bu durum, 2005 İlköğretim Programında toplumsal yaşamın ve bireysel niteliklerin önemsendiğinin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

2005 İlköğretim Programında ve 1998 İlköğretim Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin kategoriler bazında karşılaştırılmasıyla aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Vatanseverlik kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 2005 İlköğretim Programında, 1998 İlköğretim Programında yer alan “Atatürk’e ilişkin niteliklerin devam ettirildiği, bu niteliklerden, “Atatürk’ün hayatına” ilişkin niteliklerin arttığı,
- 1998 İlköğretim Programında yer alan “Atatürk inkılaplarına, Anayasanın başlangıcında ifade edilen Türk milliyetçiliğine bağlı olma” niteliğine ilişkin olarak 2005 İlköğretim Programında, “Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseme” niteliğinin yer almasına karşın “Türk Milliyetçiliği” ya da “Atatürk Milliyetçiliği” ne ilişkin bir niteliğin yer almadığı,
- 1998 İlköğretim Programındaki “vatanını ve milletini sevmeye” ilişkin niteliklerin 2005 İlköğretim Programında korunduğu,
- 1998 İlköğretim Programında yer alan “Türk milletinin kültürel değerlerini benimseme” niteliğinin 2005 İlköğretim Programında “milli kültür değerlerini tanıma ve koruma” şeklinde devam ettirildiği,
- 1998 İlköğretim Programında ve daha önceki programlarda yer alan “Cumhuriyet rejiminin özelliklerinin ve öneminin farkında olma” niteliğine, 2005 İlköğretim Programında açık bir şekilde rastlanmamakla birlikte, “Atatürk’ün önderliğinde ülkemizde gerçekleştirilen köklü değişiklikleri görsel materyaller kullanarak açıklama”, Cumhuriyetimizi korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için yapılması gerekenler hakkında fikirler üretme” gibi dolaylı niteliklerin yer aldığı,
- 1998 İlköğretim Programında yer alan “Türkiye Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün teşkil ettiğini ve dünya milletleri ailesinin şerefli ve yapıcı bir üyesi olduğunu kavrama” niteliğinin, 2005 İlköğretim Programında, “ülkenin bütünlüğüne” ilişkin niteliklerin “Devletin ülke ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü benimseme”, “bir evin farklı işlevlere sahip bölümleri ile ülkenin farklı özelliklere sahip yerleri arasında bir benzerlik görerek evin bütünlüğü ile Türkiye’nin bütünlüğü arasında bağlantı kurma”,

“yaşadığı yerleşim biriminin ve vatanının kendisi için özel bir yer olduğunu fark ederek ülkesini de bir yuva olarak görme” nitelikleriyle yer aldığı,

- 2005 İlköğretim Programında Türk milletine ya da devletine “uluslararası” vurgusunun yapıldığı herhangi bir niteliğin, 2005 İlköğretim Programında, Vatanseverliğe ait niteliklerde doğrudan yer almadığı,
- 2005 İlköğretim Programında, 1998 İlköğretim Programında yer verilen “milletinin geleceğine güven duyma” ya ilişkin herhangi bir niteliğin doğrudan yer almadığı,
- 1998 İlköğretim Programında ve daha önceki programlarda yer alan “millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirme” niteliği doğrultusunda her hangi bir niteliğin, 2005 İlköğretim Programında doğrudan yer almadığı belirlenmiştir.
- 2005 İlköğretim Programında Vatanseverliğe ilişkin niteliklerin, kısaca, Atatürk ve Atatürk’ün özellikleri, milli bayramlar, ulusal egemenlik sembolleri olan Türk Bayrağı ve İstiklal Marşı temelinde verilmeye çalışıldığı, daha önceki İlköğretim Programlarında yer verilen “vatan sevgisi”, “vatanı koruma”, “vatan, millet ve cumhuriyet için her türlü fedakarlığı göze alma”, “Türk İnkılabı ve değerlerini benimseme, koruma” gibi Vatanseverliğin temel niteliklerinin 2005 İlköğretim Programında ikinci planda kaldığı belirlenmiştir.

Tarih ve kültür kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Tarih ve kültür kategorisinde yer alan temel niteliklerde 1998 İlköğretim Programı ve daha önceki programlarda yer alan “bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu ve Türk Milletinin bu uygarlıktaki payını bilme” niteliğine, uzun yıllar sonra 2005 İlköğretim Programında yer verilmediği,
- 1998 İlköğretim Programında ve daha önceki programlarda yer alan “tarihte insanlığa ve milletimize hizmet etmiş Türk büyüklerini tanıma” ya ilişkin niteliğin ise “liderlerin, toplumların yaşantılarını nasıl değiştirdiğini açıklayarak, geçmişte ve günümüzde Türk toplumuna liderlik yapan kişiler hakkında sorular sorma” niteliği ile 2005 İlköğretim Programında devam ettirildiği,
- 2005 İlköğretim Programında, tarih ve kültüre ilişkin temel niteliklerde “milli kültür değerlerinin” yanında “evrensel kültür değerlerini tanıma” ya ilişkin bir niteliğin yer aldığı,

- 2005 İlköğretim Programında Türk Tarihine ilişkin olarak “Türk tarihini ve kültürünü kavrama, “Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri bilme” niteliklerine yer verildiği belirlenmiştir.

Vatandaşlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 2005 İlköğretim Programında, 1998 İlköğretim Programında yer alan niteliklerin “kanuna ve devlet otoritesine uyma alışkanlığına sahip olma” niteliği dışında devam ettirildiği,
- 2005 İlköğretim Programında, daha önceki programlardan farklı olarak “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na ve demokrasinin ilkelerine, insan hakları, çocuk hakları ve uluslararası sözleşmelere uygun olarak haklarını kullanma” niteliğine yer verildiği,
- 2005 İlköğretim Programında, daha önceki programlardan farklı olarak, “sahip olduğu resmi kimlik belgelerindeki bilgileri analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunma” niteliğinin yer aldığı belirlenmiştir.

Ekonomi ve kalkınma kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Ekonomi ve kalkınma kategorisinde yer alan temel niteliklerde 1998 İlköğretim Programında olduğu gibi 2005 İlköğretim Programında da “bilinçli tüketici” olmaya ilişkin niteliğin devam ettirildiği,
- 2005 İlköğretim Programında, daha önceki programlardan farklı olarak “para harcama” davranışının aile temelinde ele alındığı, bu doğrultuda bir “tutumlu olma” niteliğinin kazandırılmaya çalışıldığı,
- 2005 İlköğretim Programında “paranın değişim aracı olarak kullanıldığını fark etme” niteliği ve “tasarruf etmeye” ilişkin niteliklerle “para”nın öneminin bireylere kazandırılmasının önemsendiği,
- Daha önceki programlarda yer alan “meslekler hakkında bilgi sahibi olma” niteliğinin, 2005 İlköğretim Programında da yer aldığı, ayrıca “gelecekte, mesleğini seçerken göz önünde bulundurması gereken noktalar hakkında sorular sorma” niteliği ile bireylerin meslek seçimine ilişkin fikir edinmesinin amaçlandığı,
- 1998 İlköğretim Programında yer alan “toplumun bağımsız ve etkin bir üyesi olabilmesi için çalışmanın, iyi bir üretici olmanın ve geçimini sağlamanın gerekliliğini benimseme” gibi önemli bir niteliğin ya da buna benzer bir niteliğin, 2005 İlköğretim Programında yer almadığı belirlenmiştir.

- 2005 İlköğretim Programında, ekonomi ve kalkınma niteliklerinde, daha önceki programlardan farklı olarak dikkati çeken bir nitelik de “çocuklara yönelik reklamların işlevlerini, reklamlar, ihtiyaçlar ve imkanlar arasındaki ilişkiyi sorgulama” niteliğidir. Medyanın ve reklamların etkisinin arttığı, iletişim araçlarının hızla değiştiği bir ortamda, bu doğrultuda bir niteliğin programda yer alması oldukça anlamlıdır.

Toplumsal yaşam kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Toplumsal yaşam kategorisinde yer alan temel niteliklerin 2005 İlköğretim Programında, daha önceki tüm ilkokul/ ilköğretim Programlarına kıyasla çok fazla sayıda arttığı,
- Toplumsal yaşama ilişkin niteliklerin, 2005 İlköğretim programında, 1998 İlköğretim Programında olduğu gibi “aile” temelinde verilmeye başlandığı,
- 2005 İlköğretim Programında, daha önceki programlarda yer verilen “toplumsal yaşama ilişkin niteliklerin” neredeyse tamamına yakınının korunduğu ve daha da geliştirilerek verildiği,
- 2005 İlköğretim Programında, “aile”nin yanında “okul” ve “sınıf” temelinde verilen niteliklerle “toplum” temelindeki niteliklerin kazandırılmasının amaçlandığı, bunların yanında “toplumsal hayata” ilişkin niteliklere de yer verildiği belirlenmiştir.

Doğal ve fiziki çevre kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 2005 İlköğretim Programında, doğal ve fiziki çevre niteliklerine, 1998 İlköğretim programı ve daha önceki programlardan farklı olarak çok daha fazla yer verildiği,
- Daha önceki programlarda verilen niteliklerin neredeyse tamamına yakınının 2005 İlköğretim Programında korunduğu ve genişletilerek verildiği,
- 2005 İlköğretim Programında, daha önceki programlardan farklı olarak “doğal afetlere” ilişkin niteliklerin yer aldığı ve fazla sayıda verildiği belirlenmiştir.

Sağlık kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Sağlık kategorisinde yer alan temel niteliklerde, 2005 İlköğretim Programında, 1998 İlköğretim Programındaki ve daha önceki programlardaki niteliklerin korunduğu, bu programlardan farklı olarak “beslenme saatine” ve “kişisel bakıma” ilişkin niteliklerin “beslenme saatinde temizlik ve görgü kurallarına uyma”, “kişisel bakımını sağlamak için yapabileceklerini belirleme” nitelikleri ile yer verildiği belirlenmiştir.

Din kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 2005 İlköğretim Programında temel dini niteliklerin yanında 1998 İlköğretim Programından farklı olarak “evrensel değerler” ve “diğer dinler” vurgusu “evrensel değerlere kendi dini bilgi ve bilinçleriyle katılma”, “evrensel insani değerlerin İslam’ın insani değerleri ile örtüştüğünü fark etme”, “diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak mensuplarına hoşgörüyü yaklaşma”, “toplumdaki farklı dini anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğunu tanıma” niteliklerinin yer aldığı belirlenmiştir.

Bireysel kategorisinde yer alan temel niteliklerin karşılaştırılmasıyla şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1998 İlköğretim Programında yer alan “eleştirel düşünme”, “yaratıcı düşünme” gibi bireysel niteliklere, daha önceki programlardan daha fazla derecede önem verildiği görülmektedir. 2005 İlköğretim Programında ise bu niteliklere ve başka kişisel niteliklere çok daha fazla önem verildiği görülür. Özellikle “teknolojiden yararlanma ve teknolojiyi kullanma” niteliği, üzerinde önemle durulan niteliklerdendir. Ayrıca, “bilime ve bilimsel düşünmeye” ilişkin niteliklerin 2005 İlköğretim Programında çokça yer aldığı, “planlı çalışmaya” ilişkin niteliklere ayrı bir önem verildiği, “evrensel değerlere” ilişkin niteliklerin birkaç kez tekrarlandığı belirlenmiştir.

4.3. Cumhuriyet’in İlanıyla Birlikte ve Cumhuriyet Dönemi Sürecinde Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerin İlkokul Programlarına Yansımalarına İlişkin Genel Değerlendirme

Araştırmanın birinci ve ikinci alt problemleri kapsamında Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler ve bu niteliklerdeki gelişmeler, ilkokul programları dönemler itibarıyla incelendiğinde aşağıda sunulan bulgulara ulaşılmıştır.

1924, 1926 1936 ilkokul programlarında “aile, vatan, millet ve yurttaşlık sevgisine sahip olma”, 1998 İlköğretim Programında “ailesini, vatanını, milletini sevme ve daima yüceltmeye çalışma” nitelikleri yer alırken, 1948 ve 1968 ilkokul programlarında doğrudan buna benzer bir nitelik yer almamasına rağmen, vatan ve millet sevgisinin Atatürk İlkeleri çerçevesinde verildiği, 2005 İlköğretim Programında ise doğrudan benzer bir niteliğin yer almadığı söylenebilir.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında “Cumhuriyetçi olma, Milliyetçi olma” 1926 İlkemektep Müfredat Programında “Devletçi olma”, “Milliyetçi olma” 1936 İlkokul Programında “Cumhuriyetçi olma”, “Devletçi olma”, “Devrimci olma”, “Halkçı olma”, “Laik Olma”, “Milliyetçi olma” nitelikleri yer almaktadır. Atatürk İlkelerinin 1948 İlkokul Programında “milletine, vatana, cumhuriyete ve inkılabına sadık olma”, “Türk inkılabının ana fikirlerini benimseme”, “Milli duygusu güçlü olma” nitelikleri ile yer aldığı görülmektedir. 1968 İlkokul Programında ise “Cumhuriyet, demokrasi ve Atatürk ilkelerine gönülden bağlı olma”, “Milletiyle kaderde bir olduğunun bilinciyle bütünlük içinde olma” niteliklerine, 1998 ve 2005 İlköğretim Programlarında ise “Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olma” niteliğine yer verilmektedir.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında yer alan “bağımsız ve çağdaş olma” niteliğine, 1948 İlkokul Programında “milletini en yüksek medeniyet seviyesine çıkarmayı ülkü bilme”, 1968 İlkokul Programında “Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmayı amaçlama”, 1998 İlköğretim Programında “modern ve ileri bir Türkiye idealine bağlı olma”, “Çağdaş olma” nitelikleri ile yer verilmektedir. 1926 İlkemektepler Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında ise aynı doğrultuda doğrudan bir niteliğin yer almadığı söylenebilir.

1924, 1926 ve 1936 ilkokul programlarında “ülkesine faydalı iyi bir vatandaş olma”, 1948 İlkokul Programında “bilgili ve ülkeye faydalı olma” niteliklerine yer verilirken, 1968 İlkokul Programı, 1998 İlköğretim Programı ve 2005 İlköğretim Programında benzer bir niteliğin doğrudan yer almadığı görülmektedir.

1924 ve 1936 ilkokul programlarında yer alan “milli ideallere sahip olma” niteliğine; 1926, 1948, 1968, 1998 ve 2005 programlarında benzer bir niteliğin doğrudan yer almadığı görülmektedir.

1924 ve 1936 ilkokul programlarında “hiçbir güçlük karşısında boyun eğmeden bütün gücüyle yılmadan çalışma”, 1948 İlkokul Programında “bilgi ve karakterine dayanarak çalışma”, 1968 İlkokul Programında “çalışma alışkanlığına sahip olma” niteliklerine yer verilirken, 1926, 1998 ve 2005 İlköğretim Programında benzer bir niteliğin doğrudan yer almadığı görülmektedir.

1924, 1926 ve 1936 ilkokul programlarında yer alan “karakter ve milli duygular yönünden yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazır olma” niteliğine, 1998 İlköğretim Programında “çevreye ve topluma uyum sağlama” niteliği, 2005 İlköğretim Programında da

“değişime uyum sağlama” niteliği ile yer verilmektedir. 1948 ve 1968 ilkokul programlarında doğrudan benzer bir niteliğe rastlanmamıştır.

1924 ve 1936 ilkokul programlarında yer alan “hayatta kullanabilecekleri bilgilere ve becerilere sahip olma” niteliği, 1968 İlkokul Programında “milli kalkınmamızı sağlayacak gerekli genel kültür ve teknik bilgilerle donanmış olma” niteliği ile, 1998 İlköğretim Programında “bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış olma” niteliği ile, 2005 İlköğretim Programında “bilim ve teknoloji üretme”, “bilgi teknolojilerini kullanma” niteliği ile yer almaktadır. 1926 ve 1948 ilkokul programlarında aynı doğrultuda bir niteliğin doğrudan yer almadığı görülmektedir.

1924 İlköğretim Müfredat Programında yer alan “düşünce, vicdan ve irfan yönünden özgür olma” niteliği, 1948 İlkokul Programında “iyi ve doğru bildiği şeyleri cesaretle savunma” niteliği ile, 1968 İlkokul Programında “düşüncelerini özgürce aktarma” niteliği ile, 2005 İlköğretim Programında “fikri hür, vicdani hür, irfanı hür olma”, “özgür düşünme ve bağımsız karar verme becerisine sahip olma” nitelikleri ile yer almaktadır.

1924, 1926 ve 1936 ilkokul programlarında yer alan “vatani, milleti hakkında temel tarihi bilgilere sahip olma” niteliğine, 1948 ve 1968 ilkokul programlarında “Türk milletinin tarihini bilme” niteliği ile, 1998 ve 2005 ilköğretim programlarında “tarihi oluş fikrini kavrama” niteliği ile yer verilmektedir. Türk milletinin tarihini bilme, Cumhuriyet döneminin ilkokul programlarının tamamında önemsenmiştir.

1924 İlköğretim Müfredat Programı, 1926 İlköğretim Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programı ve 1948 İlkokul Programında “Okuma ve yazma bilme” niteliği yer almaktadır. 1968 İlkokul Programı, 1998 İlköğretim Programı ve 2005 İlköğretim Programında benzer bir niteliğin yer almaması, okuma yazma bilmenin Cumhuriyet’in ilk yıllarında halkın okuryazarlık oranının düşük olmasıyla ve ilerleyen yıllarda bu oranın artış göstermesiyle ilişkilendirilebilir.

1924 İlköğretim Müfredat Programı, 1926 İlköğretim Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında yer alan “kalben ve ahlaken iyi yetişmiş olma” niteliği, 1948 İlkokul Programında “ahlaklı olma”, “çağdaş milletlerce kabul edilen ahlak ilkelerini benimseme” nitelikleri ile, 1968 İlkokul Programında “ahlaki ve insani üstün değerlere sahip olma”, 1998 ve 2005 İlköğretim Programında “ahlaklı olma” niteliği ile yer almaktadır. Ahlaklı olma, Cumhuriyet döneminin bu ilkokul programlarının tamamında önemsenmiştir.

1924 İlköğretim Müfredat Programında yer alan “dini hakkında temel bilgilere sahip olma” niteliği, 1968 İlkokul Programında “dini duygular, inanç ve ibadet hakkında temel dini bilgilere sahip olma” niteliği ile, 1998 İlköğretim Programında “din bilgisine sahip olma” niteliği ile, 2005 İlköğretim Programında “temel dini bilgilere sahip olma” niteliği ile yer almaktadır. 1926 İlköğretim Müfredat Programı, 1936 İlkokul Programı ve 1948 İlkokul Programında din dersleri yer almadığı gibi, din bilgisine ilişkin herhangi bir niteliğin yer almadığı görülmektedir.

1936 İlkokul Programında yer alan “Türk Dilinin önemini ve değerini bilincinde olma” niteliği, 1948 İlkokul Programında “Türk dilinin kurallarını bilme” niteliği ile, 1968, 1998 ve 2005 ilköğretim müfredat programlarında “Türkçeyi doğru ve güzel kullanma” niteliği ile yer almaktadır. 1924 ve 1926 ilköğretim müfredat programlarında benzer bir niteliğin doğrudan yer almadığı belirlenmiştir. Türk dili, 1936 İlkokul Programından itibaren, Cumhuriyet dönemi ilköğretim programlarında önemsenmeye başlanmıştır.

1948 İlkokul Programında yer alan “geçmiş nesillerin bıraktıkları maddi-manevi, milli ve insani değerleri koruma”, “iyi, güzel ve doğru olan manevi değerleri benimseme ve yaşatma” nitelikleri, 1968 İlkokul Programında “milletimizin örf ve adetlerini bilme ve bunlara saygı gösterme”, “milli ve kültürel değerlerini ve batı medeniyetinin değerlerini bilme” nitelikleri ile, 1998 İlköğretim Programında “Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseme, koruma ve geliştirme”, “milli ve ahlaki değerleri benimseme”, “toplumun kültürünü tanıma” nitelikleri ile, 2005 İlköğretim Programında “kültürel değerlerine sahip çıkma ve geliştirme”, “milli kültürü benimseme”, “toplumun değerlerine duyarlı olma” nitelikleri ile yer almaktadır.

1948 İlkokul Programında yer alan “haklarını bilme ve gerektiğinde arama”, “milli egemenliğin ifadesi olan kanunlara uyma”, “toplum düzenine saygı duyma”, “toplumsal dayanışma ve adalet düşüncesine sahip olma” nitelikleri, 1968 İlkokul Programında “Cumhuriyete ve demokratik düzene içten bağlılık duyma” niteliği ile, 1998 İlköğretim Programında “çoğulcu demokrasiyi benimseme”, “demokratik davranışlara sahip olma”, “milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilme ve bunları davranış haline getirme” nitelikleri ile, 2005 İlköğretim Programında “demokratik, özgürlükçü ve manevi değerlere bağlı olma” niteliği ile yer almaktadır. Bu durum, 1968 İlkokul Programıyla başlayacak olan demokrasi vurgusunun 1948 İlkokul Programında kısmen yer almasıyla ve ilerleyen yıllarda artarak devam etmesiyle ilişkilendirilebilir.

1948 İlkokul Programı, 1968 İlkokul Programı, 1998 İlköğretim Programı ve 2005 İlköğretim Programında “hoşgörülü olma” niteliğine yer verilmektedir. 1924 İlkokul Programı, 1926 İlkokul Programı ve 1936 İlkokul Programında doğrudan benzer bir nitelik yer almamasına rağmen bu programlarda ahlaklı olma çerçevesinde benzer bir niteliğin yetiştirilecek bireylere kazandırılması amaçlanmaktadır.

1948, 1968 ve 1998 ve 2005 programlarında yer alan “hoşgörülü olma” niteliğine, 1924, 1926 ve 1936 ilkokul programlarında rastlanmamakla birlikte, ahlaklı olma kapsamında benzer bir niteliğin yer aldığı söylenebilir.

1948 İlkokul Programında yer alan “kendine ve başkalarına saygılı olma” niteliği, 1968 İlkokul Programında “insanları sevme ve sayma” niteliği ile, 1998 İlköğretim Programında “İnsanlara karşı sevgi ve hoşgörü besleme”, “insan haklarına saygılı olma” nitelikleri ile, 2005 İlköğretim Programında “insanlara saygı duyma” nitelikleri ile yer almaktadır. 1924, 1926 ve 1936 ilkokul programlarında doğrudan benzer bir nitelik yer almamasına rağmen bu programlarda ahlaklı olma çerçevesinde benzer bir niteliğin yetiştirilecek bireylere kazandırılması amaçlanmaktadır.

1948 ve 1968 ilkokul programlarında “işbirliği yapma alışkanlığına sahip olma” niteliği, 1998 ve 2005 ilköğretim programlarında “İşbirliği yapma becerisine sahip olma” niteliği ile yer almaktadır. 1924, 1926 ve 1936 ilkokul programlarında benzer bir niteliğin doğrudan yer almadığı söylenebilir.

1948 İlkokul Programında yer alan “görev ve sorumluluk bilincine sahip olma” niteliği, 1998 ve 2005 ilköğretim programlarında “sorumluluk duygusuna sahip olma” niteliği ile yer almaktadır.

1948 İlkokul Programında yer alan “haysiyet, şeref ve namus sahibi olma” niteliği, 1968 İlkokul Programında “karakterli olma” niteliği ile, 1998 İlköğretim Programında “şahsiyetli olma” niteliği ile, 2005 İlköğretim Programında “karakter sahibi olma” niteliği ile yer almaktadır. 1924, 1926 ve 1936 ilkokul programlarında doğrudan benzer bir nitelik yer almamasına rağmen bu programlarda ahlaklı olma çerçevesinde benzer bir niteliğin yetiştirilecek bireylere kazandırılması amaçlanmaktadır.

1948 İlkokul Programında yer alan “ruhen ve bedenen sağlam olma” niteliği, 1968 İlkokul Programında “zihin, ruh ve beden yönünden güçlü olma” niteliği ile, 1998 ve 2005 ilköğretim programlarında “sağlıklı olma” niteliği ile yer almaktadır.

1948 İlkokul Programında “Türklük idealine bağlı olma” niteliği yer almaktadır. Bu nitelik, programın geliştirildiği dönemin iktidarı CHP’nin parti politikasının eğitim programlarına yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir.

1968 İlkokul Programında yer alan “bilimsel düşünmeyi ilke edinme” niteliği, 1998 İlköğretim Programında “bilgili ve bilimsel düşünceye sahip olma” niteliği ile, 2005 İlköğretim Programında “bilgiye ulaşma ve kullanma yollarını bilme” niteliği ile yer almaktadır. Bu durum, 1968 İlkokul Programından itibaren bilimsel düşünmenin ilkokul programlarında önemsenen bir nitelik olarak bireylere kazandırılmasının amaçlandığını göstermektedir.

1968 İlkokul Programında yer alan “yapıcı ve yaratıcı olma” niteliği, 1998 İlköğretim Programında “yaratıcı olma” niteliği ile, 2005 İlköğretim Programında “yaratıcı düşünme becerisine sahip olma” niteliği ile yer almaktadır. Bu durum, 1968 İlkokul Programından itibaren yaratıcı düşünmenin ilkokul programlarında önemsenen bir nitelik olarak bireylere kazandırılmasının amaçlandığını göstermektedir.

1968 İlkokul Programı, 1998 ve 2005 ilköğretim programlarında “girişimci olma” niteliği yer almaktadır. Bu durum, 1968 İlkokul Programından itibaren girişimci olmanın ilkokul programlarında önemsenen bir nitelik olarak bireylere kazandırılmasının amaçlandığını göstermektedir.

1998 İlköğretim Programında yer alan “düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş olma” niteliği, 2005 İlköğretim Programında “düşünme ve algılama yeteneği gelişmiş olma” niteliği ile yer almaktadır. Bu durum, düşünme becerilerinin bireylere kazandırılmasının 1998 İlköğretim Programından itibaren daha önceki programlara kıyasla çok daha fazla önemsenmeye başladığını göstermektedir.

1998 İlköğretim Programında yer alan “dış dünyaya ve yeni düşüncelere açık olma” niteliği, 2005 İlköğretim Programında “eleştirel düşünme becerisine sahip olma” niteliği ile yer almaktadır. Bu durum, düşünme becerilerinin bireylere kazandırılmasının 1998 İlköğretim Programından itibaren daha önceki programlara kıyasla çok daha fazla önemsenmeye başladığını göstermektedir.

1998 ve 2005 ilköğretim programlarında “özgüven sahibi olma” niteliğine yer verilirken, 1998 ve 2005 ilköğretim programlarında da “iletişim becerisine sahip olma” niteliğine yer verilmektedir.

2005 İlköğretim Programında “çağdaş uygarlığa katkıda bulunma”, “farklı kültürleri yorumlama”, “hayata olumlu bakma”, “organizasyon yeteneğine sahip olma”, “evrensel değerlere sahip olma” niteliklerine yer verilmektedir. Bu nitelikler, 2005 İlköğretim Programıyla, daha önceki programlardan farklı niteliklerin bireylere kazandırılmasının amaçlandığını göstermektedir.

1998 ve 2005 ilköğretim programlarında “en az bir yabancı dili iyi derecede bilme” niteliğine yer verilmektedir ki, bu durum, yabancı dil bilmenin 1998 İlköğretim Programından itibaren önemsendiğini göstermektedir.

BÖLÜM V

SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlara bağlı olarak yapılan tartışmalar yer almaktadır.

5.1. Cumhuriyetin İlanıyla Birlikte Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Nitelikler ve Bu Temel Niteliklerin İlkokul Programlarına Yansımaya İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Bu başlık altında verilen sonuçlar ve tartışmalar, Cumhuriyetin 1923-1938 yılları arasında kapsamaktadır.

Türkiye’de, Cumhuriyetin ilanını takiben yeni devlette eğitim de dahil olmak üzere birçok alanda gerçekleştirilen inkılaplar, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin toplumuyla birlikte Batı standartlarında, çağdaş bir devlet ve toplum oluşturma hedefinin somut adımlarıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk’ün, Türkiye’yi ileri bir devlet ve toplum haline getirme vizyonu, onun eğitime bakışı ve Türk eğitim sisteminin yapılandırılmasında oynadığı büyük rolle yakından ilişkilidir. Atatürk, hem düşünceleriyle hem de icraatlarıyla Türk eğitim sistemi üzerinde son 150 yıldır yapılan tartışmalara ve deneme yanılmalara son vermiş; çağdaş ve bilimi temel alan, felsefesi olan, milli ve laik bir Türk eğitim sistemi anlayışını Türkiye Cumhuriyeti’ne kazandırmıştır.

Atatürk, eğitimi ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel kalkınmanın ana araçlarından biri olarak görmekteydi ve yeni devlette gerekli kalkınmayı sağlamak amacıyla oluşturulacak yeni eğitim sisteminin şüphesiz sağlam temellere dayanması gerekmektedir. Çünkü Turhan (1954, s.9)’ın da ifade ettiği gibi, “herhangi şekilde bir kalkınma istense, herhangi sahada buna teşebbüs edilse eninde sonunda bunun bir maarif davası olduğu görülür.” Atatürk de bunun bilincinde olan bir liderdi. Ayrıca kalkınmanın yanında yeni devletin değerlerini

benimseyen, koruyan ve gelecek nesillere aktaran bireylerin yetiştirilmesi zarureti Cumhuriyetin ilelebet yaşaması için bir zorunluluktur.

Yeni devlette eğitimde başta gelen sorulardan biri nasıl bir insan modeli yetiştirileceğidir. Bu yolda, öncelikle yeni devletin eğitim sisteminde toplumdaki bütün bireylerin aynı ve eşit eğitim almasını sağlamak amacıyla 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış, Türk eğitim sisteminin temellendirilmesinde önemli bir adım atılmıştır. 1924 Anayasasıyla Atatürk ilkeleri olarak adlandırılan Cumhuriyetçilik, Devletçilik, Devrimcilik, Halkçılık, Laiklik, Milliyetçilik yeni devletin temel ilkeleri olarak belirlenmiştir. Yeni devletin eğitim sistemi de Atatürk ilkeleri doğrultusunda temellendirilmiştir.

Yeni devlette yetiştirilecek insan modelinin nasıl bir sistemde yetiştirileceğine ilişkin Atatürk'ün ilk görüşlerinin daha Cumhuriyet kurulmadan önce 1921 yılında toplanan Maarif Kongresinde “milli bir eğitim programı hazırlamak gerektiğini” belirtmesiyle başladığı görülür. Atatürk'ün görüşlerinde; hazırlanacak milli eğitim programının; millilik özelliğine, bilimsellik özelliğine, toplumsal hayatın ve çağın gereklerine uygun olması özelliğine, faydalılık özelliğine, laik olması özelliğine, işe dayalı olması özelliğine, karma eğitim özelliğine vurgu yaptığı görülür. Yeni Türk devletinin yapısına uygun olarak temelleri atılan Cumhuriyet eğitim sistemi, aynı yeni devlet gibi milli ve çağdaştır. Özellikleri ve ilkeleri Atatürk tarafından belirlenmiştir. Yeni devlette aynı ve tek tip bir eğitim görecektir bireylerin okullarda tek ve aynı sistemde, milli, bilimsel, laik, hayatta kullanabilecekleri bilgi ve becerileri onlara kazandıran, yaparak yaşayarak öğrenecekleri, eğitim ve öğretimde cinsiyet ayrımının olmadığı bir program ve sistemde yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

Yeni eğitim programının ilkelerinin her biri birbirinden değerli olmakla birlikte bu ilkelerden özellikle millilik, bilimsellik ve laiklik ilkeleri yeni devlette yetiştirilecek insan modelinin Cumhuriyet öncesi insan modelinden farklı olacağını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Millilik ilkesi, eğitimde çocuk ve gençlere, bir topluluğu ulus yapan temel değer ve inançların yani ulusal kültürünün kazandırılmasını öngörür (Duman, 2006, s. 22). Cumhuriyeti kuranlar, eğitime büyük bir önem vermektedirler. Bunun nedeni de eğitimi yalnız ulusu birleştirici değil, aynı zamanda ulusun kalkınmasında da önemli bir etken olarak görmeleridir (Toynbee ve Kirkwood, 2009, s. 305-306). Atatürk'e göre Türk milletinin sosyal, ekonomik, bilimsel ve eğitimsel açıdan çağdaş bir ulus olması gerekiyordu. Bu da ancak devlet yönetiminde ve eğitimde laikliğin ve bilimin esas alınması ile mümkün olabilirdi (Akyüz, 2006, s. 45).

Yeni devlette, milli, bilimsel ve laik bir sistemde yetiştirilecek yeni insan modeli nasıl olmalıydı? Bu insan modelini yetiştirmek için yeni devletin eğitimden ve dolayısıyla okullardan, o günün tabiriyle maariften beklentileri nelerdi? İşte bu noktada, tüm bu soruların cevabı olarak “Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelik nelerdir?” sorusunun yanıtı yeni devlette yetiştirilecek insan modelinin temel özelliklerini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de Cumhuriyetin ilan edildiği dönemde vatan, millet ve Cumhuriyete ilişkin temel niteliklerin yetiştirilecek bireylere kazandırılması ön plandadır. Uzun yıllar süren savaşımlardan çıkmış Türk Milletinin tarihinde bir kez daha bağımsızlığını kazanarak yeni bir devlet kurması, yeni kurulan devletin temel değerlerinin yetiştirilecek bireylere kazandırılması ve yeni devleti geleceğe taşıyacak bireylere duyulan ihtiyaç göz önünde bulundurulduğunda böyle bir amaç oldukça yerinde ve isabetlidir. Yeni devlette yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin büyük bir kısmı milli özelliktedir. Aynı doğrultuda Güler (2008, s. 96), Türkiye Cumhuriyetinin 1923-1938 yılları arası dönemini, eğitim politikası açısından millileştirme dönemi olarak nitelendirmektedir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, Türk toplumlarının temeli olan aileye sevgi duyan, vatanını, milletini ve aynı vatani paylaştığı vatandaşları seven bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Yeni devletin temel ilkeleri olarak belirlenen Cumhuriyetçilik, Devletçilik, Devrimcilik, Halkçılık, Laiklik ve Milliyetçilikten oluşan Atatürk İlkeleri de yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin neler olacağını belirleyen temel ilkelerdir. Güler (2008, s.96)’in de belirttiği gibi Türkiye Cumhuriyetinin 1923-1938 yılları arasındaki ilk devresi, Atatürk inkılapları ile karakterize edilir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, Cumhuriyete sahip çıkan, onu koruyan ve geliştiren, devletin ekonomik imkanlarını devletin kalkınması doğrultusunda kullanan, toplumda sınıf egemenliğini reddeden, milleti bir arada tutan unsurlardan oluşan milli değerlerine bağlı, milletiyle bütünlük içinde olan, yeni devletin devrimlerini bilen, benimseyen ve yaşatan, din ve devlet işlerini çağdaş dünyada bilimi temel alarak gerektiği biçimde düzenleyen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Cumhuriyetin eğitim sistemi, yeni rejimin temel değerlerini yetiştirilecek bireylere kazandırmayı önemsemiştir. Bu konuda Akyüz (2001, s. 300), bu dönemde eğitimin başlıca amacını, her düzeydeki okullarda Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği nesiller yetiştirmek olarak ifade etmektedir. Ayrıca Duman (2006, s. 22), her ülkenin eğitim sisteminin, çocuk ve gençlerine kendi insan topluluğunu ulus devlet yapan ortak, temel, maddi ve manevi değer ve inançlarını kazandırmak suretiyle iyi vatandaşlar

yetiştirmeyi amaçladığını belirtmektedir. Kısacası, Cumhuriyet dönemi eğitimiyle Atatürk ilkelerine bağlı yeni bir insan modeli yetiştirmek eğitimin en önemli amaçlarından biridir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte özgür düşünebilen, fikirlerini özgürce savunabilen, doğru düşünebilme kabiliyetine sahip bireylerin yetiştirilmesi, bireyleri bilimsel düşünmeye ve toplumun menfaati için birlikte iş yapmaya alıştıracak düşünce ve davranışların kazandırılması amaçlanmıştır. “Düşünce, vicdan ve irfan yönünden özgür olma” niteliğinin bireylere kazandırılması amacı günümüzde dahi demokrasi açısından önemli bir nitelik olma özelliğini taşımaktadır.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, yaşamda gerekli bilgi ve becerilere sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ülkenin kalkınmasını sağlamak amacıyla bu temel niteliğın yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının amaçlanması oldukça önemlidir. Bu bağlamda Kaya (1993, s.2-3), bir ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlıklı bir şekilde başarabilmesi için, kalkınmanın gerektirdiğı sayı ve nitelikteki insan gücünü öğrencilerin ilgi, yetenek ve kapasitelerini en akılcı bir biçimde değerlendirerek yetiştirmesinin o ülkenin eğitim sisteminden beklentisi olduğunu belirtmektedir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, hayatta zorluklar karşısında ümitsizliğe düşmeden çalışma azmine sahip, gayretli, ahlaklı bireylerin yetiştirilmesi ve yeni devlet, yeni toplum temelinde hedeflenen yeni düzen çerçevesinde toplum hayatına ilişkin bazı temel niteliklerin yetiştirilecek bireylere kazandırılması amaçlanmıştır. Ayrıca yeni devlette, milli bir ideale sahip olan, milletin idealleri doğrultusunda Türk milletinin gelişmesi için çaba gösteren bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, dönemin şartları içinde okuma yazma oranının az olduğu bir toplumda, okuma yazma bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Akyüz (2001, s. 79), dönemin siyasal, ekonomik, hukuki, kültürel değişmeleri gerçekleştirildiğinde toplumun % 10'unun bile okuryazar olmadığını ifade etmektedir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, uzun bir geçmişe sahip olan Türk Milletinin, yeni devlette, kültürün önemli öğelerinden olan dilin öneminin bilincinde olan, dilin bir milleti bir arada tutan ortak değerlerden biri olduğunu kavramış bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ergin (2016, s. 14-15)'in de belirttiğı gibi dil, bazı insanların ve zümrelerin değil, bütün bir milletin ortak malıdır. Hem de tarihin derinliklerindeki bütün nesilleriyle, bugünü ve yarını ile bütün milletin müşterek ve mukaddes varlığıdır. Dil, müşterek bayraktır, müşterek vatandır. Ayrıca Özodaşık (1999, s. 93-94)'ın da ifade ettiğı gibi dil ile eğitim ve kültür

arasında sıkı bir ilişki vardır. Bir milletin kültürü onun dilinde yaşamakta ve nesilden nesile ancak dil aracılığıyla aktarılmaktadır. Ayrıca, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, yeni devlette, kendi milletinin tarihini bilen, kendi tarihini bilmek suretiyle millet olmanın bilincinde bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bir milletin kültürünü oluşturan tarih ve dil gibi iki milli değerlerin önemlerinin bilincinde olunması milli kültür açısından son derece önemlidir. Güçlü bir milletin oluşması, geçmiş mirasa sahip çıkılmasıyla mümkündür.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, yeni devlette, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına, milli değerlerine düşman olan kim veya hangi düşünce varsa, bunlarla mücadele etmesi gerektiğinin bilincinde olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu durum, tarihi boyunca bağımsızlığı uğrunda her şeyi göze alan Türk milletinin bu özelliğini devam ettirmesinin, yeni devlette de amaçlandığını göstermektedir. Toplumdaki bireylerin tebaa olarak değil de vatandaş olarak görüldüğü yeni devlette, yeni toplum anlayışı doğrultusunda bireylerin ülkesine faydalı birer vatandaş olmaları amaçlanmıştır. Yeni devletin resmi ideolojisini benimseyen ve yeni devletin değerlerini gelecek nesillere aktaran bireylerin yetiştirilmesi, ayrıca yetiştirilecek bireylerin temel coğrafi bilgilere ve temel dini bilgilere sahip bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

Cumhuriyetin kuruluş yılları, dünya tarihinin akışı içinde kendine özgü bir devrim ve bir toplum biçiminden başka bir toplum biçimine geçiş dönemidir (Cıvıtlı, 1987, s. 9). Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye'de Osmanlı toplum düzeninden, Atatürk ilkeleri ve devrimleriyle yeni bir toplum düzenine geçilmiştir. Cumhuriyet öncesi toplumda bireylerin sahip olması gereken niteliklerin yerini yeni nitelikler almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, 1923 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesiyle kavuştuğu yeni değerlerle siyasi, toplumsal ve ekonomik alanlarda koyduğu hedeflere ulaşmak için yetiştireceği bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, görüldüğü üzere devletin ve toplumun içinde bulunduğu şartlar dikkate alındığında hayati önem taşımaktadır. Kısacası, Cumhuriyet ilan edildiğinde, yeni devletin temel değerlerinin yetiştirilecek bireylere kazandırılması, millet olma bilincinin bireylere aşılması, yeni toplum düzenine ve demokrasinin gereklerine uyan, hayatta gerekli bilgi ve becerilere sahip bireylerin yetiştirilmesi yeni devletin eğitim aracılığıyla gerçekleştirmeyi planladığı amaçların başında gelmektedir. Baran (2010, s. 19-20), Türkiye'de eğitimin, devrimlerin yerleştirilmesi ve kalıcı hale getirilmesinde ve bu yapılırken topluma yeni bir kimlik kazandırılmasında bir adım öne çıktığını belirtmektedir.

1923-1938 yılları arası dönemde, Türkiye Cumhuriyeti'nde, milli mücadelenin kazanılmasının ardından sıra kalkınma mücadelesinin kazanılmasındadır. Bu düşünce,

kendine eğitim alanında uygulama imkanı bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temel ilkelerinin belirlenmesi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Latin harflerinin kabulü, kadın eğitime önem verilmesi, tarih ve dil konularında milli amaçlara uygun adımlar atılması, bu yeni mücadelenin adımlarıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitime ve özellikle ilkokullara yeni devletin ve toplumun oluşturulmasında giderek artan bir önem verildiği görülür. Bu düşüncede vatandaşlık bilincinin oluşturulmasının, yeni devletin temel değerlerinin bireylere kazandırılmasının, vatandaşların ülke ekonomisine katkıda bulunmasının amaçlanması etkili olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ilkokullarda Cumhuriyetin gelecek nesillerini yetiştirmeye verilen önem ve ilkokullara biçilen rol, bu kurumlarda uygulanan eğitim programları aracılığıyla somutlaştırılabilir. Çünkü Varış (1998, s. 85)'in da belirttiği gibi programlar, bir taraftan içinde buldukları toplumun koşulları ile ilgilenirken diğer taraftan da toplumu değiştirme ve geliştirme ile sorumludur. 1923-1938 yılları arasında Türkiye'de geliştirilen ve uygulanan ilkokul programları; 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkemektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programıdır.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı, yeni devletin oluşturmak istediği yeni toplum düzeninin ve yeni devletin temellerinin yeni nesillere benimsetilmesi amacıyla insan yetiştirme süreci olan eğitimde atılmış en önemli adımlardan biridir. 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programının geliştirildiği ve uygulandığı cumhuriyetin ilk üç yılında Atatürk'ün liderliğindeki kurucu irade ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin yeni modern bir ulus devlet oluşturma çabalarının ilk hamleleri görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'de Gök (1999, s. 5)' e göre eğitime merkezi bir rol biçilmiştir. Çünkü köklü toplumsal değişim ve dönüşüm yaşayan başka toplumlarda olduğu gibi Türkiye'de de, ulus-devlet kurma sürecinde, yeni toplumu oluşturmak ve oluşturulan yeni toplumun ihtiyaçlarına ve değerlerine uygun insanı yetiştirmek için eğitimden yararlanılmıştır.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı, her ne kadar geçici bir program olma özelliği göstermiş olsa da uygulandığı sürede 1926 İlkemektep Programının geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. 1936 İlkokul Programıyla yeni modern bir ulus devlet oluşturma çabaları devam ettirilmiştir. 1936 İlkokul Programıyla, 1926 İlkemektep Müfredat Programında yeni devlette yetiştirilecek bireylere kazandırılması amaçlanan temel nitelikler genişletilerek kazandırılmaya devam edilmiştir. Bu anlamda, 1926 İlkemektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programına ilişkin olarak Kaplan (1999, s. 187), 1926 İlkemektep Müfredat Programında ortaya konan iyi yurttaş yetiştirme programının 1936 yılında daha

genişletilerek ayrıntılı biçimde işlendiğini belirtmektedir. Özalp (1999, s. 2) de Cumhuriyetin kuruluşuyla başlatılan yeni toplumsal esprinin amacını, geleneksel toplum yapısının değerlerine yeni bir yön vermek ve yurttaşlara çağdaş vatandaşlık bilinci kazandırmak yoluyla Türk toplumunu modernleştirmek olarak açıklamaktadır.

1924 İlkmekteplerin Müfredat Programı, Cumhuriyet döneminin ilk resmi ilkokul programıdır. 1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında eğitimin genel amaçları, ilkokulun amaçları ve derslerin amaçları yer almaz. Fakat bu programla yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünölen temel nitelikler bu programda yer alan bazı derslerin açıklamalarında, 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun Muvakkatinde, Misak-ı Maarif'te ve Vasıf Çınar'ın 8 Eylül 1924 tarihli genelgesinde görölr. Cumhuriyet döneminde de bir süre uygulamada kalan 1913'de yayınlanan Tedrisat-ı İptidaiye Kanun Muvakkatı'nda ilkokullarda yetiştirilecek bireylerin zihinsel gelişiminin sağlanması ve gerekli bilgilerin bireylere kazandırılması amaçlanmıştır (Tedrisat-ı İptidaiye Kanun Muvakkati, 1913, s. 3). Misak-ı Maarif'te yetiştirilecek bireylerin, doğru düşünme kabiliyetine sahip, milli varlıklarına karşı olmayan fikirlere saygılı, çalışma ve üretme yollarını bilen, güçlü ve azimli, haklarını bilen ve koruyan, milli, çağdaş ve insani idealleri, amaçları olduğunu bilen, sorumluluk sahibi, kendine güvenen bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Maarif Vekaleti Mecmuası, 1922, s.50-52.). Vasıf Çınar'ın genelgesinde ise yetiştirilecek bireylerin; milli varlığına ve şuuruna sahip çıkan, Cumhuriyeti koruyan ve geliştiren, Cumhuriyet için her türlü fedakarlığa hazır, Batı medeniyetine katılmayı amaçlayan, sorumluluk sahibi, erdemli, vicdan ve fikir özgürlüğünü benimseyen, ilim ve araştırma zevk ve alışkanlığına sahip, toplumsal yaşamda görgü kurallarına uyan, temiz ve düzenli bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Maarif Vekaleti Mecmuası, 1922, s. 58-59). Tüm bu nitelikler, dönemin eğitim sisteminin genel amacı olarak, eğitimin en alt kademesi olan ilkokullarda yeni kurulan devlette yetiştirilmek insan modelinin temel niteliklerinden bazılarını tarif etmektedir.

1926 İlkmektep Müfredat Programı Cumhuriyet döneminin ilkokullara yönelik ikinci program düzenlemesidir. Bu programda ilkokulun amacı, çevresiyle uyum içinde olan, iyi vatandaşlar yetiştirmektir. 1926 İlkmektep Müfredat Programında ilkokulun amacı vatandaş yetiştirmek, gençlerin vatan ve milletine uyum sağlamalarını gerçekleştirmektir. Yeni devlette, yeni toplumun Cumhuriyet'in kazanımları doğrultusunda oluşturulmasında bireylerin topluma ve yeni düzene uyumlarının okul yoluyla sağlanması beklenmektedir.

1923-1938 yılları arası dönemde ilkokul, yeni nesillerin yetiştirilmesinde önemli görevler üstlenen ilk eğitim kurumlarıdır. 1936 İlkokul Programı, bu durumun açık bir göstergesidir. 1936 İlkokul Programında verilen ilkokulun hedefleri doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin; milli hayatın gereklerine uyan, hayatta başarılı olmak için gerekli bilgi, beceri ve çalışma yollarını bilen, doğru düşünme ve hareket etme alışkanlığına sahip, iş ve meslek hayatını seven, milli kültürü benimseyen, düşünce, fikir ve duygularını çeşitli yollarla ifade edebilen, modern hayatta başarılı olabilecek karakterli birer Cumhuriyet vatandaşı olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

1936 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylerin; Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci, Türk ulusunu, parlamentoyu ve Türk devletini saygıdeğer kılan ve kıldırarak, her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu bir eğitim almış, girişimciliği kırılmayan, ciddi bir disiplin ve düzene, içten bir ahlak anlayışına alıştırmış, tarihini, geçmişini bilen bireyler olarak yetiştirilmesinin amaçlanması ile Ulusal Eğitimin (Milli Eğitimin) amaçları ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Bu amaçlar aynı zamanda dönemin iktidarı CHP'nin de parti programında yer alan eğitim esaslarıdır. Bu açıdan, o dönemde devlet ve CHP'nin bütünleştiği, ikisi arasında bir ayırım olmadığı görülür. Gelişli (2005, s. 133), dönemin tek ve iktidar partisi olan CHP'nin eğitim görüşlerinin etkisiyle hazırlanan 1936 İlkokul Programının, partinin altı oku ile karakterize edilen Cumhuriyetçilik, Devletçilik, Devrimcilik, Halkçılık, Laiklik ve Milliyetçilik ilkelerinin 1936 İlkokul Programının hedefleri olarak benimsendiğini ifade etmektedir. Aynı doğrultuda Özodaşık (1999, s.215) da 1936 İlkokul Programının, Türk inkılabının gerekli kıldığı yeni ihtiyaçlara göre düzenlendiğini belirtmektedir. Özalp ve Ataüenal (1977, s. 62) ise Atatürk inkılaplarının gerekli kıldığı yeni ihtiyaçlar karşısında programlarda da çeşitli değişiklikler yapıldığını, 1936 İlkokul Programı da bu durumun bir yansıması olduğunu vurgulamaktadır. Cicioğlu (1985, s.82) da 1936 İlkokul Programında, Türk çocuğunu, Türk toplumunun özelliklerini taşıyan öz, sadık ve Cumhuriyete bağlı bir vatandaş olarak yetiştirmenin amaçlandığını söylemektedir.

1936 İlkokul Programında, yetiştirilecek bireylerin Cumhuriyetin kazanımlarını öğrenmeleri ve benimsemeleri amaçlanmıştır. 1936 İlkokul Programında, demokratik devlet vurgusuna rastlanmamakla birlikte, vatandaşların yeni devlette hak ve sorumluluklarını bilen bireyler olarak yetiştirilmeleri önemsenmiştir. Ayrıca 1936 İlkokul Programında kanun kavramının öne çıktığı görülür. Yeni devlette yetiştirilecek bireylerin aynı zamanda kanunlara ve devlet otoritesine karşı çıkmayan, bunlara uyan bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır. 1936

İlkokul Programında toplumsal yaşamda ailenin toplumun temeli olduğundan hareketle, aile hayatı önemsenmiştir. 1936 İlkokul Programında, yeni devlette oluşturulan yeni değerler sistemine ve yeni toplum hayatına uyum sağlayan, o günün dünyasında çağdaş yaşamda başarılı olacak bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. 1936 İlkokul Programında, Atatürk'e ve Türklüğe ayrı bir önem verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, yeni kurulan devlette, yetiştirilecek bireylerin tarihini bilen, milletin geçmişi hakkında bilgi sahibi olan ve Atatürk'ün Türk milleti için önemini bilincinde olan bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

1924 İlkemektepler Müfredat Programında yeni kurulan devlette “Cumhuriyet” temelinde, 1926 İlkemektep Müfredat Programında ise “vatan” temelinde bir millet birlikteliğinin oluşturulması amaçlanmıştır. 1936 İlkokul Programında ise “Cumhuriyet”, “vatan”, “Atatürk”, “Atatürk İnkılabı”, “Atatürk İlkeleri”, “Türk askeri ve ordusu” ortak değerleri çerçevesinde bir milli şuurun yetiştirilecek bireylere kazandırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Özalp (1999, s. 2), Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren eğitimi, ülkemizin milli birlik ve beraberliğinin güçlendirilmesinde önemli bir etken olarak nitelendirmektedir.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında, yetiştirilecek bireylerin yeni kurulan devletin bir vatandaşı olarak haklara ve sorumluluklara sahip olduğundan hareketle bu hak ve sorumluluklarının bilincinde olan; 1926 İlkemektep Müfredat yeni kurulan devlet sisteminde aile, kasaba gibi yakın çevreden başlayarak devlet teşkilatı ve işleyişi hakkında bilgi sahibi olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin demokratik bir devlet olduğu ve demokratik bir devlette vatandaşların hak ve sorumluluklarını bilen bireyler olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır. 1936 İlkokul Programında 1926 İlkemektep Müfredat Programındaki demokratik devlet vurgusuna rastlanmamakla birlikte yine vatandaşların yeni devlette hak ve sorumluluklarını bilen bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmış ve bu programda kanun kavramı öne çıkmıştır. Yeni devlette yetiştirilecek bireylerin aynı zamanda kanunlara ve devlet otoritesine karşı çıkmayan, bunlara uyan bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında, yeni devlette yetiştirilecek bireylerin ekonomi ve kalkınmaya ilişkin niteliklerin kazandırılması, 1926 İlkemektep Müfredat Programından daha fazla derecede önemsenmiştir. Ayrıca, 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programında Batı medeniyetine katılmayı amaçlayan bireylerin yetiştirilmesinin amaçlanması, yeni kurulan devletin kalkınmada hedefinin Batı medeniyeti olduğunu açıkça göstermektedir.

1926 İlköğretim Müfredat Programında Türkiye'nin kendi ekonomik kurumlarını bilen ve bu kurumlara güvenen, Türk'ün ve Türkiye'nin maddi gücüne inanan bireylerin yetiştirilmesinin amaçlanması, doğrudan doğruya yeni kurulan devlette yetiştirilecek bireylerin devletçilik ilkesi doğrultusunda devletin ekonomik kurumlarına önem veren, milli girişimleri önemseyen ve destekleyen bireyler olarak yetiştirilmelerini amaçlamaktadır.

1924 İlköğretim Müfredat Programında ülkeyi iktisadi esaret altında bırakmamak için çalışma ve üretme fikrini benimseyerek çalışma ve üretme yollarını bilen bireylerin yetiştirilmesinin amaçlanması, ülkenin içinde bulunduğu şartlar göz önünde bulundurulduğunda oldukça anlamlıdır. Uzun süren savaşlardan çıkmış ve yeni bir devlet kurmuş olan Türk milletinin, yetiştirilecek bireylerin ülkesini ekonomik yönden de refaha kavuşturmak amacıyla çalışan ve üreten bireyler olarak yetiştirilmelerini gerekli kılmıştır. 1924 İlköğretim Müfredat Programında, 1926 İlköğretim Müfredat Programında ve 1936 İlkokul Programında; yeni devlette ülkede yaşayan insanların birbirleriyle ve diğer bölgelerle ekonomik ilişkileri hakkında bilgi sahibi olan bireylerin, 1936 İlkokul Programında, vatandaşların yaşam şekilleri ve geçim tarzları hakkında bilgi sahibi olmak suretiyle ülke kalkınmasına katkıda bulunacak bireylerin yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

Yetiştirilecek bireylere, toplumsal yaşam kategorisinde yer alan niteliklerin kazandırılmasına 1926 İlköğretim Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında, 1924 İlköğretim Müfredat Programından daha fazla derecede önem verilmiştir. Her üç programla, yeni kurulan devlette, toplum hayatına uyum sağlayan, çevresiyle uyum içinde olan, çevresindeki insanları tanıyan ve insanların birbirleriyle ilişkileri hakkında bilgi sahibi olan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca 1936 İlkokul Programında, yetiştirilecek bireylerin yeni devlette oluşturulan yeni değerler sistemine ve yeni toplum hayatına uyum sağlayan, o günün dünyasında çağdaş yaşamda başarılı olacak bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Görüldüğü gibi Tek Parti döneminde ilköğretim, öncelikle bireylerin toplumsallaşmasında, yeni değerlerin yetiştirilecek bireylere kazandırılmasında önemli bir görev üstlenmiştir.

1926 İlköğretim Müfredat Programında yetiştirilecek bireylerin yeni toplum düzeninde birlikte çalışma becerisine ve dayanışma tutumuna sahip; 1924 İlköğretim Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında yaşam için gerekli temel bilgi ve becerilere sahip olan, doğru düşünebilen; 1924 İlköğretim Müfredat Programında, yaşadığı bölgeyi tanıyan; 1926 İlköğretim Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında yaşadığı çevrenin yanında dünya ve güneş sistemini, bunun yanında komşu ülkeleri tanıyan, ülkemizle ilişkisi

olan milletlerden başlayarak dünya üzerinde yaşayan milletleri tanıyan; 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkemektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında okuma yazma bilen, duygu ve düşüncelerini yazılı ve sözlü olarak ifade eden bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

1926 İlkemektep Müfredat Programında, 1924 Anayasasında yer alan Atatürk İlkelerinden sadece Devletçilik ve Milliyetçilik İlkelerinin kazandırılması amaçlanmıştır. Atatürk İlkelerinin 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programının geliştirildiği süreçte Anayasayla henüz kabul edilmemiş olduğu düşünülürse bu ilkelerin 1924 İlkemekteplerin Müfredat Programına tamamen yansımamış olması normal karşılanabilir. 1936 İlkokul Programında ise Atatürk İlkelerinin tamamının kazandırılması amaçlanmıştır.

1936 İlkokul Programında her türlü hurafeden ve yabancı fikirlere uzak, üstün, ulusal ve yurtçu bir eğitim almış bireyler yetiştirme amacı ile Tevhid-i Tedrisat Kanununun amacına 1936 İlkokul Programıyla ilk kez bir ilkokul programında açık bir şekilde yer verilmiştir.

1936 İlkokul Programında, tarihini bilen bireylerin yetiştirilmesi amacına 1924 ve 1926 programlarına kıyasla çok daha fazla sayıda nitelikte yer verilmesi Türk Tarih Kurumunun kurulmasının, Türk Tarih Tezinin 1932 yılında Birinci Türk Tarih Kongresinde millete mal olmasının ilkokul/ilköğretim programlarına yansımalarının somut bir göstergesidir. Ayrıca her üç programda tarihini bilen bireylerin yetiştirilmesi amacının yer almasıyla tarihi geçmişte ışığında geleceğine yön veren ve millet olma bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu anlamda yetiştirilecek bireylere tarih şuuru kazandırmanın önemsendiği görülür. Bireylere ilkokulda tarih şuuru kazandırma konusunda Topçu (1998, s. 105), ilkokulların kitaplarıyla müfredatının, çocuğa tarihinin bütün övünçlerini, sevgi ve acılarını duyurması gerektiğini, tarih şuuru eksik bırakılarak yetiştirilen çocuğun gerçek vatandaş olamayacağını ifade etmektedir.

1936 İlkokul Programında yer alan Türk Dil İnkılabının ilkokulun payına düşen gayelerini gerçekleştirmek amacı, yetiştirilecek bireylerin Türk dilinin önemini ve değerini bilincinde olan bireylerin yetiştirilmesini hedeflemektedir. Bu doğrultuda Üstel (2011, s.127), Cumhuriyet'in kuruluş döneminde tarih gibi dile de önem verilmesinin, bu dönemin millilik özelliğinin bir gereği olduğunu, tek parti döneminde okulun, özellikle de milli kimliğin belkemiği olan Türkçe'nin aktarımında temel bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir.

1924 İlkokulların Müfredat Programında temel dini bilgilere sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. 1926 İlkokul Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programında Din dersleri yer almadığından benzer bir durum söz konusu değildir.

Türkiye’de, Cumhuriyet’ in ilanı ile başlayan köklü değişimin eğitim ayağında, toplumdaki bireyleri yeni niteliklerle donatarak topluma uyum sağlayan, vatansever, tarihi geçmişini bilen, çağdaş birer vatandaş haline getirme program geliştirme çalışmalarının başlıca amaçlarından biri olmuştur. Üstel (2011, s. 128)’in de belirttiği gibi, erken Cumhuriyet döneminin en önemli özelliklerinden biri, öğretimin içeriğinin ve pedagojik alt yapısının yeni devletin ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilmesidir. Aynı doğrultuda Kafadar (1997, s.155) da Türkiye Cumhuriyetinin eğitim sisteminde eğitim, öğretim ve ders programlarının gelişimini; yeni devletin ilkeleri ve inkılaplar doğrultusunda bir taraftan millileşmek diğer taraftan da medenileşmek hedefleri yönünde ve Batıda ortaya çıkan reformist eğitim hareketlerine uygun yeni ders ve muhtevaların, öğretim metod ve tekniklerinin alınmaya çabalanması faaliyetleri olarak nitelendirmektedir.

Bu araştırma kapsamında tespit edilen “Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin” 1923-1938 yılları arasında geliştirilen ve uygulanan üç programa yansımalarına ilişkin olarak; 1936 İlkokul Programının, Cumhuriyetin ilanı ile yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin en fazla sayıda yer aldığı ilkökuller programı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı doğrultuda Gelişli (2005, s. 132), 1936 İlkokul Programında, Cumhuriyetin temel niteliklerine göre yeni insan modelini gerçekleştirecek amaçlara ve bu amaçlara ulaştırmada yardımcı olacak ilkeler ile derslere yer verildiğini ifade etmektedir.

5.2. Cumhuriyet Dönemi Sürecinde Yetiştirilecek Bireylere Kazandırılması Düşünülen Temel Niteliklerde Meydana Gelen Değişmeler ve İlkokul Programlarına Yansımalarına İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Yukarıda verilen sonuçlar; araştırma kapsamında tespit edilen Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerle bu temel niteliklerin dönemin ilkökuller programlarına yansımalarına ilişkin ve Cumhuriyetin 1923-1938 yılları arası dönemini kapsamaktaydı. Bu başlık altında verilen sonuçlar ve tartışmalar ise 1939 yılından 2005 yılına kadar Türkiye’de yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerde süreç içerisinde meydana gelen değişmelere ve bu temel niteliklerin ilkökuller programlarına yansımalarına ilişkindir. Bu başlık altındaki sonuçlar ve tartışmalar; her

dönemin karakteristik özellikleri dikkate alınarak 1939-1949, 1950-1959, 1960-1970, 1971-1979, 1980-1998, 1999-2005 yılları arası altı döneme ayrılarak verilmiştir. Böylece, Cumhuriyet döneminde ilköğretim programları kapsamında yetiştirilmek istenen insan modelinin özelliklerinin Cumhuriyet dönemi sürecinde nasıl bir değişim gösterdiği, yetiştirilecek bireylere hangi dönemde hangi niteliklerin kazandırılmasının öngörüldüğü ve bu niteliklerin o dönemin ilköğretim programına yansımaları ortaya konmaya çalışılmıştır.

5.2.1. 1939-1949 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

1939-1949 yılları arası dönem, Türkiye’de çok partili hayata geçiş denemelerinin yaşandığı bir dönemdir. Cumhuriyetin Atatürk sonrası ilk dönemi olan bu dönemde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel düşünce ve icraatlarıyla öne çıkan devlet adamlarındandır. Bu dönemde de, 1923-1938 arası dönemde olduğu gibi ilköğretim kademesi devlet adamlarının görüşlerinde, hükümetlerin programlarında ve milli eğitim şuralarında en çok üzerinde durulan eğitim kademesidir. Bu dönemde toplanan II. Maarif Şurasında (1943) belirlenen Okullarda Ahlak Eğitiminin İlkeleri ve İdeal Türk Çocuğunun Nitelikleri, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin bir kısmını ortaya koymaktadır. 1938-1950 yılları arası dönemin önemli bir özelliği de bu dönemde eğitimde Demokratik Eğitim kavramının öne çıkmasıdır. 1949 yılında gerçekleştirilen IV. Milli Eğitim Şurasında belirlenen Demokratik Eğitimin İlkeleri de yine bu dönemde yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri ortaya koyması bakımından önemli gelişmelerdendir. Türkiye’de 1946 yılında çok partili hayata geçişin ardından eğitimde de yetiştirilecek bireylere demokrasiyi öğretmek ve demokrasiyi benimseyen bir toplum oluşturmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı, 1949 yılında toplanan IV. Milli Eğitim Şurasında böyle bir adım atmıştır.

1938-1950 yılları arasında Türkiye’de devlet adamlarının görüşleri, hükümet programları ve gerçekleştirilen milli eğitim şuraları doğrultusunda yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin eğitim programlarına yansımaları, bu dönemde geliştirilen ve uygulanan 1948 İlkokul Programında görülebilir. Bu doğrultuda bu niteliklerin tamamına yakınının 1948 İlkokul Programında bireylere kazandırılmasının amaçlandığı ve böylece programa yansıdığı belirlenmiştir. Sadece II. Maarif Şurasında (1943) belirlenen ideal Türk çocuğunun nitelikleri arasında yer alan “geçmiş nesillerin bıraktıkları maddi-manevi, milli ve insani değerleri koruma ve gelecek nesillere aktarma” niteliğindeki “değerleri gelecek

nesillere aktarma” vizyonuna ilişkin bir nitelik 1948 İlkokul Programında tespit edilememiştir.

1948 İlkokul Programında, vatandaşlar arasında milli birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarına karşı hoşgörölü olan bireylerin yetiştirilmesi amacı, ulusal birliğin hassas bir konu olarak ele alındığını ve 1948 İlkokul programıyla milli değerlerine bağılı bireyler yetiştirme hedefinin devam ettirildiğinin göstergelerinden biridir. Aynı doğrultuda Kaplan (1999, s. 113), 1948 İlkokul Programında, milliyetçi yurttaşlık değerlerinin bireylere kazandırılması amacının devam ettirildiğini ifade etmektedir. 1948 İlkokul Programında, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri ilkokulun temel amaçları arasında kabul edilen millileşme amacı devam ettirilmektedir.

1948 İlkokul Programı, önceki programlar gibi yetiştirilecek bireylere Cumhuriyetin temel değerlerini kazandırmayı amaçlamaktadır. 1948 İlkokul Programında milli değerlere ve milli niteliklere önem verilmektedir. Ancak 1948 İlkokul Programında, 1936 İlkokul Programına göre “Türk” ve “Atatürk” vurgusu kısmen azalmıştır. 1948 İlkokul Programında demokrasiye çok fazla bir atıf yapılmamakla beraber, toplumsal yaşama ilişkin niteliklerde, demokrasi olarak adlandırılmasa da çağdaşlık ve vatanseverlik bir aradadır. Bu anlamda 1948 İlkokul Programı, kendinden sonraki 1968 İlkokul Programında öne çıkarılacak demokrasi vurgusuna bir başlangıç noktası ya da geçiş niteliğindedir. Bu konuda Güler (2008, s. 107-108), milli eğitim politikasının kültür politikasından ayrı düşünölemeyeceğini, Türkiye’de 1938-1950 yılları arası dönemde takip edilen kültür politikasının Atatürk’ün kültür politikasından tamamen farklı olduğunu belirtmektedir. Atatürk’ün kültür politikası Türk tarihi ve dili üzerine kuruluyken İnönü döneminde kültür politikasının Yunan ve Roma uygarlıkları üzerine kurulmak istendiğini, Avrupa ölkelerini taklit etmenin söz konusu olduğunu ifade etmektedir.

1948 İlkokul Programıyla 1924 İlkokul Programı, 1926 İlkokul Programı, 1936 İlkokul Programından farklı olarak hesabını bilen ve geçimini düzenleyen, bilimsel çalışma ve bilimde ilerlemenin toplumun refah seviyesini yükselteceğinin farkında olan, mevcut şartlarını sürekli olarak iyileştirme istek ve gayretine sahip, topluluk halinde yaşamının bir gereklilik olduğunun bilincinde olan ve yardımlaşma alışkanlığına sahip bireylerin yetiştirilmeleri amacına yer verilmiştir.

1948 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylerin 1936 İlkokul Programında olduğu gibi hak ve sorumluluklarını bilen, devlet ve hükümet işleyişi hakkında bilgi sahibi olan, kanuna

ve devlet otoritesine uyan, insanların birbirleriyle ve diğer bölgelerle ekonomik ilişkileri hakkında bilgi sahibi olan bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

1948 İlkokul Programında, 1924 İlkmekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkmektep Müfredat Programı ve 1936 İlkokul Programından farklı olarak yetiştirilecek bireylerin milletler ailesi içinde Türk ulusuna düşen insani ödevler olduğunu bilen bireyler olarak yetiştirilmesi niteliğine yer verildiği görülmektedir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 1945 yılında BM'ye üye olmasının ilkökuller programlarına yansımalarının bir sonucu olarak düşünülebilir.

1948 İlkokul Programıyla 1924 İlkmekteplerin Müfredat Programı, 1926 İlkmektep Müfredat Programı, 1936 İlkokul Programından farklı olarak yetiştirilecek bireylerin kendi sağlığının yanında çevresinin sağlığını da koruyan, spor aktivitelerine katılan, boş zamanlarını değerlendirme alışkanlığına sahip bireyler olarak yetiştirilmesi niteliğine yer verilmiştir.

5.2.2. 1950-1959 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

1950-1959 yılları arasında Türkiye'de ilköğretim, Cumhuriyetin daha önceki dönemlerinde olduğu gibi yine en çok önemsenen eğitim kademesidir. Bu dönemde Türkiye'de DP'nin eğitim anlayışı doğrultusunda yetiştirilecek bireylere milli ve manevi değerlerin, bilim ve teknikle birlikte kazandırılması düşüncesi öne çıkmaktadır. DP'ye göre eğitimin amacı gelecek nesillerin bilim ve tekniğin yanında, milli ve insani bütün manevi değerlerle donatılmasına çalışmasıdır. DP'nin eğitim anlayışında milli değerlerin yanında insani değerlerin yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının hedeflenmesi, demokrasiye ve dolayısıyla demokratik eğitime 1940'lı yılların sonlarına doğru Türkiye'de oluşan eğilimin bir göstergesidir. Bu dönemde üzerinde durulan demokrasiye ilişkin temel nitelikler, 1968 İlkokul Programında yer almaktadır. Bu dönemin bir diğer önemli özelliği de Milli Eğitim Bakanlığında oluşturulan komisyonların V. Milli Eğitim Şurasında yaptığı çalışmalar ve bu komisyonların hazırladıkları raporlardır. Bu raporlar, 1950-1959 yılları arasında hayata geçirilemese de 1960-1970 yılları arasında daha da genişletilerek 1961 yılında İlköğretim ve Eğitim Kanununun çıkarılmasında ve 1968 İlkokul Programının geliştirilmesinde etkili olmuştur. Öne çıkan komisyonlar, İlköğretim Kanunu Tasarısının İncelenmesi ve Mecburi İlköğrenimin Planlaması ile İlgili Komisyon, İlkokul Programının Yeniden Gözden Geçirilmesi ile İlgili Komisyon ve Türkiye Eğitim Milli Komisyonudur. Özellikle DP döneminde eğitime ilişkin olarak Milli Eğitim Bakanlığı ve Amerikalı Ford Vakfı arasında

yapılan çalışmalarda Türkiye'nin eğitim sorunlarına yönelik başlatılan işbirliği doğrultusunda, Türkiye'de eğitim konusunda uzman kişilerden oluşan milli düzeyde Türkiye Eğitim Milli Komisyonu olarak adlandırılan bir heyet kurulmuştur. Bu komisyonun raporunda Türk Eğitim Sisteminin temel amacı, Türk Milleti'nin geçmişinden kopmadan batı medeniyeti içinde yer alması amacını her ne şartta olursa olsun gerçekleştirilmesi gereken bir amaç olarak nitelendirilmekte, eğitim sisteminin amaçlarının da bu doğrultuda belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. (MEB, 1961). Türkiye Eğitim Milli Komisyonu raporu, ülkenin gelecek yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ele alınmış ve birçok uygulamaya temel oluşturmuştur.

1950-1959 yılları arasında devlet adamlarının görüşleri, hükümet programları, gerçekleştirilen milli eğitim şuralarında belirlenen yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler doğrultusunda bireylerin; bilim ve tekniğin yanında, milli karakterlerine ve ananelerine uygun manevi ve insani değerlere sahip olan, vatan ideali etrafında bir arada olan bireyler olarak yetiştirilmesi öngörülmüştür.

1950-1959 yılları arasında Türkiye'de geliştirilen ve uygulanan yeni bir ilkökul programı bulunmadığından yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin bu dönemin ilkökul programlarına yansımaya ilişkin sonuçlar belirlenememiştir.

5.2.3. 1960-1970 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Türkiye'de 1960-1970 yılları arası dönemde, birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin yönetimi olan Milli Birlik Komitesinin etkisi görülür. Milli Birlik Komitesinin dışında bu dönemde Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyonun çalışmaları, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961 Anayasası, VII. Milli Eğitim Şurası, Devlet Planlama Teşkilatının kurulması ve bu kurumun hazırladığı kalkınma planları insan yetiştirme süreci olan eğitimi etkileyen diğer önemli gelişmelerdir.

Milli Birlik Komitesi döneminde Milli Eğitim Bakanlığının tüm eğitim faaliyetlerinin belli bir plana bağlanması gerektiği yönündeki düşünceleri doğrultusunda, Milli Eğitim Bakanlığında Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyon kurulmuştur. Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyon DP döneminde çalışmaları başlatılmış olan ama bir türlü parlamentoya getirilememiş İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nu hazırlayarak Milli Birlik Komitesi'ne sunmayı amaçlamıştır. Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyonun hazırladığı rapor, Türkiye'de eğitim sisteminin planlanması bakımından

önemli bir belgedir. Milli Birlik Komitesi, DP döneminde İlköğretim Kanun Tasarısı olarak düzenlenen ama yasalaştırılmayan tasarıya dayalı olarak 5.1.1961 tarihinde 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nu çıkarmıştır. 1960 darbesinden sonra Türk Milli Eğitim sisteminde önemli bir kanun olan İlköğretim ve Eğitim Kanunu, günümüze kadar çeşitli değişikliklerle gelmiştir. 222 Sayılı kanuna göre ilköğretim, yetiştirilecek bireylerin milli amaçlara uygun olarak beden, zihnen ve ahlaken gelişme ve yetişmelerini amaçlayan temel eğitim kademesidir (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961). Bu kanuna ilişkin olarak Kaplan (1999, s. 265), 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nu, Türk Milli Eğitim ideolojisinin ve sisteminin ekseni olarak nitelendirmektedir.

Milli Birlik Komitesi, 1961 yılında yeni bir anayasa hazırlamıştır. Bu anayasaya göre; eğitim ve öğretimin devletin gözetimi ve denetimi altında yapılması gerektiği, vatandaşların eğitim ve öğrenimini sağlamanın devletin görevi olduğu, ilköğretimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu ve devlet okullarında ücretsiz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 1961 Anayasasında, din eğitimi ve öğreniminin, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin iznine bağlı olduğu hükmü getirilmiştir (1961 Anayasası, 1961).

27 Mayıs 1960 ihtilali sonrasında tüm devlet faaliyetlerinin belirli bir plan ve düzen içinde yürütülmesi amacıyla 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Türkiye' de artık eğitim, ekonomi, sağlık gibi birçok alanda izlenecek yol ve ulaşılması amaçlanan hedeflerin yer aldığı, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan kalkınma planları öne çıkmaktadır.

5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında toplanan VII. Milli Eğitim Şurası, 1960 Askeri Darbesinden sonra toplanan ilk Milli Eğitim Şurasıdır. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun kabulünden sonra ve ülkenin planlı kalkınma dönemine geçmesine rastlayan şura, bu noktalardan önem taşımaktadır. VII. Milli Eğitim Şurasında Planlama Kurulunun oluşturduğu Koordinasyon Grubunun çalışmaları sonucu Milli Eğitim Ülkümüz belirlenmiş, bu ülkeye ulaştıran amaç ve ilkeler tespit edilmiş, Milli Eğitimin Temel İlkeleri olarak adlandırılmıştır.

VII. Milli Eğitim Şurasında Milli Eğitimin Ülküsü, Türk Milleti'nin bütün bireylerini kaderde, sevinçte ve üzüntüde ortak, bölünmez bir bütün halinde milli bilinç etrafında birleştirmek, onların milli, ahlaki ve insani üstün değerlerini geliştirerek milletimizi özgür ve demokratik düşüncenin hakim olduğu ve bireysel girişimciliğe, toplum sorumluluğuna değer veren bir sistemde bilim, teknik, güzel sanatlar ve ekonomi alanlarında çağdaş medeniyetin yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir üyesi olarak yetiştirmektir. Milli Eğitimin amacı

ise, Milli Eğitimin Ülküsüne ulaşmak için gençleri ve yetişkinleri, onlara eşit eğitim imkanları sunarak, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda en iyi şekilde yetiştirmek ve böylece sosyal ve ekonomik kalkınma programlarımızı gerçekleştirecek nitelikteki insan gücünü hazırlamaktır (MEB, 1962).

VII. Milli Eğitim Şurasında, Din ile ilgili eğitim ve öğretime ilişkin olarak din öğretiminin amaçları belirlenmiştir. Buna göre Milli Eğitim Bakanlığı, ilköğretimde öğrencilere seviyelerine uygun bir şekilde karakter ve ahlak eğitimlerini destekleyecek nitelikte dini duygular, inanç ve ibadet hakkında temel dini bilgiler kazandıracak ve Diyanet İşleri Teşkilatında görev alacak personelin mesleki öğretimini de sağlayacaktır (MEB, 1962).

1960-1970 yılları arası dönemde devlet adamlarının görüşleri, hükümet programları, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961 Anayasası, gerçekleştirilen milli eğitim şuraları ve kalkınma planlarında belirlenen yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler, bu dönemde Türkiye’de geliştirilen ve uygulanan tek ilköğretim programı olan 1962 İlkokul Program Taslağının düzenlenmiş ve geliştirilmiş bir hali olan 1968 İlkokul Programında görülebilir. Bu doğrultuda bu niteliklerin tamamına yakınının 1968 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması amaçlanmıştır. Sadece “değişen dünyada yeni değerlerle donanmış olma” niteliğine ilişkin herhangi bir nitelik 1968 İlkokul Programında tespit edilememiştir.

1968 İlkokul Programında Türk Milli Eğitiminin Amaçlarında, Cumhuriyetin daha önceki ilköğretim programlarında görülen “millileşme” vurgusunun yanında “demokrasi” vurgusu da yer almaktadır. 1968 İlkokul Programında demokrasi vurgusunun önceki programlara göre artış göstermesi, yetiştirilecek bireylerin demokratik bir toplum düzeninde yetiştirilmesi ve demokratik değerleri kazanmalarına ilişkin beklentilerin arttığını göstermektedir. 1968 İlkokul Programında, demokrasi ve vatanseverlik bir aradadır. 1968 İlkokul Programının bu yönüne ilişkin olarak Gelişli (2005, s. 145), 1968 İlkokul Programında Türk vatandaşlarının demokratik tutum ve tavır geliştirmelerinin önemini belirtildiğini; Türk devletinin demokratik, laik ve sosyal bir devlet, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olduğunun özellikle vurgulandığını ifade etmektedir.

1968 İlkokul Programında, demokratik değerlerin ve daha önceki programlarda yer alan “Türklüğe” ilişkin değerlerin de korunduğu bir şekilde verildiği görülür. Bu anlamda, Türk milleti temelli nitelikler 1968 İlkokul Programında da devam etmektedir. 1968 İlkokul Programında, demokrasiye ilişkin nitelikler toplumsal ve sosyal haklar temelinde

verilmekte, 1968 İlkokul Programında, demokrasinin bir yönetim biçimi olduğundan ziyade bir yaşam şekli olduğuna vurgu yapıldığı görülmektedir.

1968 İlkokul Programında, Türk Milli Eğitiminin amaçları altında verilen eşit eğitim imkanları içerisinde vurgusu, hükümet programlarında ve dönemin kalkınma planlarında da üzerinde önemle durulan bir durumdur. Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi, bu dönemden sonra Hükümet Programlarında, Milli Eğitim Şuralarında, kalkınma planlarında üzerinde önemle durulan konuların başında gelmektedir.

1968 İlkokul Programında yurt savunmasını en kutsal ödev bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmasıyla, milli mücadele dönemi veya Cumhuriyet'in ilk yılları gibi dönemlerde programlarda görülen böyle bir amacın, Cumhuriyet'in ilanından yaklaşık 45 yıl sonra tekrar vurgulanmıştır.

1968 İlkokul Programının Türkiye'de 1960 Darbesinden sonra geliştirilen ilk ilkokul programı olması dolayısıyla, bu darbenin ve sonrasındaki gelişmelerin program üzerinde bazı etkilerini görmek mümkündür. 1968 İlkokul Programında, Atatürk devrimleri ve Türk devrimlerine ilişkin vurgu öne çıkmaktadır. 1968 İlkokul Programında, Atatürk devrimleri ve Türk devrimlerine ilişkin vurgunun ön planda olması, 1960 Darbesinden sonra Hükümet Programlarında ve eğitim görüşlerinde sıklıkla rastlanan Atatürk vurgusu 1968 İlkokul Programında da kendini göstermektedir. 1968 İlkokul Programında, Atatürk devrimi veya Türk devrimine ilişkin niteliklerin yetiştirilecek bireylere daha çok tutumlar halinde kazandırılması amaçlanmıştır.

1968 İlkokul Programında önceki programlardan farklı olarak kaderde, tasada ve kıvançta milletiyle bölünmez bir bütün halinde olduğunun şuurunda, yurt savunmasını en kutsal vazife bilen bireylerin yetiştirilmesinin amaçlanması, milli birlik açısından son derece önemlidir. 1968 İlkokul Programında, önceki programlardan farklı olarak din, dil, ırk ayrımı yapmadan herkesin kanun önünde eşit olduğunu, kişi hürriyetini, dini inanç ve fikir özgürlüğünü benimseyen, Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunun bilincinde bireylerin yetiştirilmesi niteliğine yer verilmiştir. Bu nitelik, hem demokrasinin, hem de 1961 Anayasasının program üzerindeki etkilerini açıkça göstermektedir. 1968 İlkokul Programıyla, demokrasi ilkelerini benimseyen ve uygulayan, yaşamını demokratik kurallara göre düzenleyen, özgür düşünce, sosyal zihniyet ve demokratik düzenin ön planda olduğu, bireysel girişimi ve toplum sorumluluğunun değerli olduğu bir anlayışta bireyler yetiştirme niteliğine yer verilmiştir. 1961 Anayasasının programa yansımalarına ilişkin olarak Gelişli (2005, s. 145), 1968 İlkokul

Programının genel çerçevesini oluşturan 1962 İlkokul Program Taslağının, 1961 Anayasası ile yeniden şekillenen devletin temel ilkelerini gerçekleştirici bir yapıda olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, 1968 İlkokul Programıyla, önceki programlardan farklı olarak, bilimin ve teknik gelişmelerin insan hayatındaki etkilerinin farkında olan, mesleki ve ekonomik başarının bilgi ve teknikle sağlanacağını bilincinde olan bireylerin yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

1948 İlkokul Programında olduğu gibi 1968 İlkokul Programında da tarihi geçmişini bilen, Türk büyüklerini tanıyan, vatandaş olarak hak ve sorumluluklarını bilen, devlet işleyişi hakkında bilgi sahibi olan, kanuna ve devlet otoritesine uyan bireylerin yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

1968 İlkokul Programında, önceki programlardan farklı olarak hayvancılığı geliştiren, turizmin yurdumuz için önemini farkında olan, yerli malı kullanan, bilinçli bir tüketici olan, tüketici olmayla ilgili temel bilgilere sahip, hayvan sever, mütevazı, güzel sanatlara ilgi duyan, zamanı verimli kullanma alışkanlığına sahip, “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesi doğrultusunda “barışçı” bireylerin yetiştirilmesi nitelikleri yer almaktadır.

1968 İlkokul Programında, ekonomi ve kalkınmaya kategorisinde yer alan niteliklerde ülkenin planlı kalkınma dönemine girmesinin etkisi kendini açıkça göstermektedir. Bunun bir göstergesi, ekonomi ve kalkınma niteliklerinin 1968 İlkokul Programında daha önceki programlara göre ciddi bir artış göstermesidir. Ayrıca 1968 İlkokul Programında yetiştirilecek bireylerin bilgi, teknoloji, güzel sanatlar ve ekonomi alanlarında çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı olacak nitelikte olmasının amaçlanması, bireylerin ve ülkenin birçok alanda birden kalkınmasının ve gelişmesinin hedeflendiğini göstermektedir. 1968 İlkokul Programında yer alan devletin sosyal ve ekonomik kalkınma programları doğrultusunda gerekli insan gücünü karşılayacak nitelikte olma niteliği ise artık yetiştirilecek bireylerin, Türkiye’de, kalkınma planlarında hedeflenen nitelikte bireyler olarak yetiştirilmesinin eğitim programlarının başlıca amaçlarından biri olmaya başladığını açık bir şekilde göstermektedir.

5.2.4. 1971-1979 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Bu dönemde 1971 Muhtırasından sonra hükümeti kurmakla görevlendirilen Nihat Erim’in Partiler üstü Hükümeti ve Melen Hükümetinin görüşlerinde ve uygulamalarında bir eğitim reformu yapma düşüncesi vardır. 1973’de, günümüze kadar çeşitli değişikliklerle gelen 1739

sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla belirlenen Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ile İlköğretimin Amaç ve Görevleri, yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikleri; Türk Milli Eğitiminin Genel İlkeleri ise bireylerin yetiştirileceği sistemin özelliklerini ortaya koymaktadır.

Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin; Atatürk inkılaplarına Anayasanın başlangıcında ifadesini Türk milliyetçiliğine bağlı, Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, Ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, İnsan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik, sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş, Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, Hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, İnsan haklarına saygılı, Kişilik ve teşebbüse değer veren, Topluma karşı sorumluluk duyan, Yapıcı, yaratıcı ve verimli, İlgi, istidat ve kabiliyetlerini doğrultusunda gerekli bilgi, beceri, davranışlara sahip, Birlikte iş görme alışkanlığına sahip, toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olan bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır. Ayrıca, Türk Milli Eğitiminin Genel Amacı doğrultusunda yetiştirilecek bireylerin, Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırması, milli birlik ve bütünlük içinde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak suretiyle Türk Milletini çağdaş medeniyetin yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapması amaçlanmıştır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

Temel Eğitimin (İlköğretimin) amaç ve görevleri doğrultusunda ilköğretimde yetiştirilecek bireylerin; iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranışları ve alışkanlıkları kazanmış, milli ahlak anlayışı doğrultusunda yetiştirilmiş, ilgi, kapasite ve kabiliyetlerinin geliştirilerek hayata ve daha üst öğrenim kademelerine hazır bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

1971-1979 yılları arasında Türkiye’de geliştirilen ve uygulanan yeni bir ilkokul programı bulunmadığından, bu dönemde yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin ilkokul programlarına yansımaları belirlenememiştir. Ancak, bu dönemde belirlenen Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarına, 1998 yılına kadar belli zamanlarda dersler bazında geliştirilen öğretim programlarında, 1998 İlköğretim Programında ve 2005 İlköğretim Programında yer verilerek yetiştirilecek bireylerin Türk Milli Eğitiminin genel amaçları doğrultusunda yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

5.2.5. 1980-1998 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Türkiye’de, 1980-1998 yılları arası dönemde önce 12 Eylül 1980 Darbesinin, ardından 1983 yılında Anavatan Partisi ve Turgut Özal’ın politikalarının eğitim de dahil olmak üzere bir çok alanda etkisi görülür.

1980 Darbesinden sonra Türkiye’nin yönetimi, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in başkanı olduğu Milli Güvenlik Konseyindedir. Milli Güvenlik Konseyinin hükümet kurma görevini verdiği Bülent Ulusu’nun kurduğu hükümetin programında Milli Güvenlik Konseyinin eğitim anlayışı görülür. Milli Güvenlik Konseyine göre; bütün öğrencilerin Atatürk milliyetçiliği ve ilkeleri doğrultusunda milli unsur, bilgi ve becerileri kazanmaları amaçlanmaktadır. Ayrıca yetiştirilecek bireylerin; Atatürk İlkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek anarşist olmalarına izin verilmeyeceği, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı, Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına saygılı, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir (TBMM Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, 1988, s. 18-19).

1981 yılında gerçekleştirilen X. Milli Eğitim Şurası, 1980 darbesinden sonra gerçekleştirilen ilk milli eğitim şurası olması özelliğiyle önemlidir. Bu şurada Milli Güvenlik Konseyi yetkililerinin görüşlerinde; eğitimde Atatürk’ün vurguladığı millilik özelliği, yetiştirilecek bireylerin Türk olmaktan gurur duyması gerektiği ve Türk’ün kendi milli benliğine güvenerek çalışması düşüncesi ile Atatürk Milliyetçiliği, Atatürk İnkılap ve İlkelerinin tekrar hakim olduğu devlet düzeninde Milli Eğitimin sorunlarının çözülmesinin amaçlanması görüşü ön plandadır (MEB, 1981a).

X. Milli Eğitim Şurasında Türk eğitim sisteminin yeniden düzenleme çalışmalarında Okul öncesi ve Temel Eğitim Yasa Tasarısı kapsamında okullarda 8 yıllık zorunlu eğitim konusu bir bütün olarak ele alınmış, 8 yıllık temel bir eğitim uygulamasına yaygın bir biçimde geçilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1981a, s. 59-60).

X. Milli Eğitim Şurasında, Türk Eğitim Politikasının Programlara İlişkin Rehber İlkeleri belirlenmiştir. Bu ilkeler, geliştirilecek programların bu ilkeler doğrultusunda geliştirilmesini amaçlamaktadır. Programların, ana sınıfından itibaren her kademedede artarak Atatürk Devrimlerinin önemi, anlamı ve bu devrimlere bağlılığın gereği üzerinde durarak

gençlerin Atatürk devrimlerine ve Anayasada ifade edilen Türk milliyetçiliği ilkelerine bağlı bireyler olarak yetiştirilmelerini sağlayacak öğrenme yaşantılarına geniş yer vermesi gerektiği kararlaştırılmıştır (MEB, 1981a).

Anavatan Partisi programında, Milli Eğitimin temeli olarak yetiştirilecek bireylerin; modern ve ileri bir Türkiye idealine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, milli ve ahlaki değerleri benimseyen, bilgili ve bilimsel düşünceye sahip, insanlara karşı sevgi ve hoşgörü besleyen, çağdaş bireyler olarak yetiştirilmeleri öngörülmektedir (Anavatan Partisi, 1983).

Özal Hükümetleri programlarında, herkesin vazgeçilmez ve devredilmez hak ve hürriyetlere sahip olduğundan hareketle ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine yapılan atıfla, herkesin Anayasayla güvence altına alınan vicdan, dini inanç ve özgürlük hakkına sahip olduğu belirtilerek yüksek ahlak sahibi, dengeli bir neslin yetiştirilebilmesi için ilk ve orta öğretimde din eğitim ve öğretiminin yapılması amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılmasının bir zorunluluk olduğu, bireylere yabancı dil öğretimi konusu ve yetiştirilecek bireylerin parti programında belirtilen nitelikleri kazanmış bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

1988 Yılında toplanan XII. Milli Eğitim Şurası ise Turgut Özal Hükümetleri döneminde toplanan tek Milli Eğitim Şurası olma özelliği taşır. Turgut Özal hükümetinin Milli Eğitim Bakanı bu şurada; 21 inci yüzyılın özelliklerine ve 21 inci yüzyıl için yetiştirilmesi düşünülen bireylerin Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, milli, manevi ve ahlaki değerleri benimsemiş, sevgi ve saygı dolu, karşısındaki fikirlere hoşgörülü, bilimsel düşünebilen, demokratik tartışma alışkanlığına sahip bireyler olarak yetiştirilmeleri gerektiğini belirtmiştir (MEB, 1989).

XII. Milli Eğitim Şurasında öğretim programlarıyla ilgili olarak alınan kararlarda; öğretim programlarının; Atatürk İnkılap ve ilkeleri, Anayasa ile birlikte Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri, kalkınma planları doğrultusunda, kişinin ve toplumun her alandaki ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanması, çağdaş, üretime yönelik, bilgi ve beceri kazandırıcı, çağın ve geleceğin bilgi, teknoloji ve haberleşme toplumuna uyabilen, milli kalkınma için gerekli insan gücünün yetiştirilmesini dikkate alabilecek nitelikte olması, öğrenciye, hür ve demokratik düşünceyi, sevgiyi, hoşgörüyü kazandırması, milli kimlik kazandırılmasında milli birlik ve bütünlüğümüzün sürekli ve sağlam temeller üzerine oturtulmasında, kendi geçmişlerini, manevi ve milli kültür değerlerini öğrenmede yardımcı olacak şekilde ve devamlı olarak geliştirilmesi, 21.yüzyıla girerken milletimizin bütün fertlerinin; bir taraftan kendi meselelerine ve kültürüne diğer taraftan dış dünya ile ilgili

ilişkilere vakıf, milletlerarası menfaat ilişkilerinin bilincinde, ülkesinin çıkarlarını savunabilen, ülkesini tanıtabilen bireyler yetiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (MEB, 1989).

Anavatan Partisinden sonra göreve gelen DYP-SHP koalisyon hükümeti de zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılmasını, öğretim programlarının ve ders kitaplarının demokratik anlayışlara göre yeniden düzenlenerek yetiştirilecek bireylere araştırmacı, yaratıcı ve bağımsız bir kişilik kazandırılmasını amaçlamıştır.

Erbakan Hükümeti ise yetiştirilecek bireylerin; milli, manevi ve ahlaki değerleri benimseyen, bilgili ve bilimsel düşünceye sahip, insanlara karşı saygılı ve hoşgörülü, laik, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış bireyler olarak yetiştirilmesini öngörmektedir. Ayrıca, zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması ve öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda mesleki eğitim görmeleri amacıyla ilköğretim ikinci kademedeki yönlendirme sistemine işlerlik kazandırılmasını amaçlamaktadır.

Türkiye’de, 28 Şubat 1997’de toplanan Milli Güvenlik Kurulu (MGK)’ndan eğitime ve eğitim sistemine yönelik bazı kararlar alınmıştır. 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararlarına göre, gençlerin öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ölü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli çevrelerin etkisinden korunması için 8 yıllık kesintisiz eğitimin, tüm yurttaki uygulamaya konulması, temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılması bildirilmiştir. Ayrıca, Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımızın Tevhid-i Tedrisat Kanunu doğrultusunda ihtiyaç düzeyinde tutulması gerektiği belirtilmiştir (Habertürk, 2012).

1997 yılında, Türkiye’de uzun yıllardır süregelen zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılması düşüncesi ve amacı gerçekleştirilerek yasalaşmıştır. Zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılmasını düzenleyen yasa değişikliği 18 Ağustos 1997 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. TBMM’nin 55. Hükümeti olan ANAP-DSP-DTP hükümeti döneminde, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 24. Maddesi değiştirilerek “İlköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir.” (Resmi Gazete, 18 Ağustos, 1997, sayı 23084, s. 3) şeklinde düzenlenmiştir. Bu doğrultuda Türkiye’de zorunlu 8 yıllık kesintisiz ilköğretim uygulamasına geçilmiştir.

1980-1998 yılları arasında devlet adamlarının görüşleri, hükümet programları, gerçekleştirilen milli eğitim şuraları ve kalkınma planlarında belirlenen yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin tamamına yakınının 1998 İlköğretim Programında kazandırılmasının amaçlandığı görülür. Sadece bir niteliğin “dış dünyaya, evrensel değerlere ve yeni düşüncelere açık olma” niteliğinde yer alan “evrensel değerlere” ilişkin bir nitelik 1998 İlköğretim Programında tespit edilememiştir. Ancak bu niteliğe 2005 İlköğretim Programında yer verilmiştir.

1998 İlköğretim Programında, 1968 İlkokul Programında yer alan nitelikler büyük oranda korunmaktadır. Özellikle, 1998 İlkokul Programında, 1968 İlkokul Programında yer alan demokrasiye ilişkin nitelikler korunarak devam ettirilmiştir. 1998 İlköğretim Programında, 1968 İlkokul Programından farklı olarak “Atatürk” e ilişkin bazı nitelikler eklenmiştir.

1998 İlköğretim Programında, daha önceki ilkokul programlardan farklı olarak Atatürk’ün direktifleri doğrultusunda milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmak için her fedakarlığı göze alabilme bilincinde olan, yurdumuzun dünya üzerindeki konumunun önemini bilen, Türklerin dünya üzerinde geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu bilen, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olduğunu, Türk milletinin dünya milletleri ailesinin şerefli ve yapıcı bir üyesi olduğunu kavrayan, nüfus artış hızının ekonomiye ve eğitime etkisini bilen, yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunun bilincinde olan, Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini bilen, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerisine sahip, teknolojik yeniliklerden yararlanma becerisine sahip bireylerin yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

1998 İlköğretim Programında, daha önceki ilkokul/ilköğretim programlarında belirtilen doğru düşünme kabiliyetine sahip, özgür düşünen bireylerin yetiştirilmesi amacı düşünme biçimleri bakımından artık eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme gibi düşünme çeşitleriyle adlandırılmaya başlanmış ve önemszenmiştir. Ayrıca, yine 1998 İlköğretim Programında, daha önceki programlarda yer alan üretim ve tüketimle ilgili bilgilere sahip olan bireylerin yetiştirilmesi amacı tüketici kavramı doğrultusunda bilinçli bir tüketici olan bireylerin yetiştirilmesi olarak belirtilmiştir. Aynı doğrultuda Güven (2010, s. 56), 1998 İlköğretim Programında daha önceki programlara göre, yaratıcı ve eleştirel düşünme, bilinçli tüketici olma gibi özelliklerin daha belirgin olduğunu belirtmektedir.

5.2.6. 1999-2005 Yılları Arası Döneme İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Türkiye’de 1999-2005 yılları arası dönem, 2001 yılında büyük bir ekonomik krizin baş gösterdiği, Avrupa Birliği ile ilişkilerin arttığı ve Ak Parti’nin ülke politikalarına yön vermeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemde, Ak Parti’nin eğitimde köklü bir reform gerçekleştirme düşüncesi öne çıkmaktadır. İlköğretim programlarının, çağın gereklerine, toplumumuzun ihtiyaçlarına ve öğrencilerin kazanacakları donanımına göre yeniden geliştirilmesi hedeflenmiştir.

1999-2005 yılları arası dönemde parti programları, hükümet programları, devlet adamlarının görüşleri, milli eğitim şuraları ve kalkınma planlarında belirlenen yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel niteliklerin tamamına yakını 2005 İlköğretim programında yer almaktadır. Sadece bir nitelik, “kültürel değerlerine sahip çıkma, geliştirme ve gelecek nesillere aktarma” niteliğine ilişkin olarak kültürel değerleri gelecek nesillere aktarmaya ilişkin herhangi bir nitelik 2005 İlköğretim Programında tespit edilememiştir.

2005 İlköğretim Programında iletişim kuran, problem çözme becerisine sahip, eleştirel düşünme becerisine sahip, karar verme becerisine sahip, özyönetim becerisine sahip, yaratıcı düşünme becerisine sahip, gelişimine uygun amaçlar belirleyerek bu amaçlara ulaşmak için izleyeceği aşamaları planlayan, geleceğin teknolojik bir ürününü tasarlayan ve bunu akıcı ve özgün bir şekilde ifade eden, yeniliğe açık, risk yönetimi becerisine sahip bireylerin yetiştirilmesi amacı, kısaca 2005 İlköğretim Programında girişimci bireylerin yetiştirilmesinin amaçlandığını göstermektedir. Bu konuda Güven (2009), girişimci bireylerin özelliklerinden bazılarını öz yönetim, karar verme, problem çözme, yaratıcı ve eleştirel düşünme, liderlik, iletişim, planlama yapma ve amaçlar oluşturma, risk alma, zamanı etkili kullanma, hatalardan öğrenme, yeni bir ürün ortaya koyma, gerçekçi düşünme, kaynakları etkili ve verimli kullanma” olarak belirtmektedir. Bu açıdan 2005 İlköğretim Programı, sayılan bu özelliklerin tamamını yetiştirilecek bireylere kazandırmayı amaçlamaktadır.

2005 İlköğretim Programında yetiştirilecek bireylerin 21. Yüzyılın gerektirdiği çağdaş niteliklere sahip, yeniliğe açık, teknolojiden yararlanabilen, değişikliğe dinamik biçimde uyum sağlayan bireylerin yetiştirilmesini amaçlaması ve bu durumun programda farklı bölümlerde birkaç kez tekrarlanıyor olması ile içinde bulunduğumuz çağa uyum sağlayabilen bireylerin yetiştirilmesi önemsenmektedir. Akbaş (2017, s. 334), eğitimin hedeflerinden birinin, çağa ayak uydurabilen bireylerin yetiştirilmesi olarak belirtmektedir. Bu anlamda 2005 İlköğretim Programı, eğitimin bu hedefini yerine getirme amacındadır.

2005 İlköğretim Programında, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri bilen, bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilimselliği önemseyen, bilişim teknolojilerini amacı doğrultusunda etkin ve verimli bir şekilde kullanan, yönergeleri takip ederek okuldaki bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanan bilgi edinebilmek için uygun sorular soran ve resimli kaynaklardan yararlanan, bilgiye ulaşmanın yöntem ve tekniklerini bilen, bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretme becerilerine sahip, bilgiyi tecrübelerine göre yorumlayıp kullanan ve düzenleyen, bilimin temel kavramlarını bilen, bilim ve teknoloji ile ilgili düzeyine uygun süreli yayınları tanıyan ve izleyen, bilgi ve iletişim teknolojilerinin günlük yaşamımızda hangi amaçlarla kullanıldığını bilen, bilgi teknolojilerini kullanarak okuma, metinler arası anlam kurma ve öğrenme becerilerine sahip bireylerin yetiştirilmesinin amaçlanması, yaşadığımız çağda bilmekten daha çok “bilgiye ulaşma, bilgiyi sınıflandırma ve kullanma”yı bilen bireylerin yetiştirilmesine ilişkin nitelikler yer almaktadır. Bu doğrultuda Akbaş (2017, s. 335), yirmi birinci yüzyılda artık çok bilen insanın yerini bilgiyi gerektiğinde nerede, nasıl kullanacağını bilen insan tipinin aldığını ifade etmektedir. 2005 İlköğretim Programında, bilgiye ulaşmanın yollarını bilen, ulaştığı bilgiyi doğru kullanan bireyler yetiştirme niteliklerinin yer alması, içinde bulunduğumuz çağda oldukça yerindedir.

2005 İlköğretim Programında sadece kendi kültür değerlerini değil, evrensel kültür değerlerini de bilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Gelişli (2005, s. 158), 2005 İlköğretim Programında ön plana çıkan evrensel ve milli değerlerin uyum içerisinde öğrencilere kazandırılması amacının, Türk insanının dünyaya entegrasyonu ve rekabeti açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. 2005 İlköğretim Programında dünyayı tanıyan, evrensel yönü ağır basan bireylerin yetiştirilmesine ilişkin niteliklerin yer almasını Aslan (2005, s. 39) ise 2005 İlköğretim Programının, “dünyanın her yerinde ekmeğini kazanacak insan” yetiştirmeyi amaçladığının düşünülebileceği şeklinde ifade etmektedir.

2005 İlköğretim Programında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na ve demokrasinin ilkelerine, insan hakları, çocuk hakları ve uluslararası sözleşmelere uygun olarak haklarını kullanan bireylerin yetiştirilmesinin amaçlanmasıyla, “çocuk haklarına” vurgu yapılmıştır.

2005 İlköğretim Programında sahip olduğu resmi kimlik belgelerindeki bilgileri analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunan bireylerin yetiştirilmesinin amaçlanması, programdaki bireyselleştirme anlayışı doğrultusunda ele alınabilir.

2005 İlköğretim Programında aile bütçesi hazırlama çalışmalarına katılarak paranın sınırlı bir kaynak olduğunu farkında olan, paranın bir değişim aracı olduğunu bilen, gelecekte mesleğini seçerken göz önünde bulundurması gereken noktalar hakkında bilgi edinmeye çalışan, reklamların işlevlerini ve ihtiyaçları ile imkanlarını sorgulayan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

2005 İlköğretim Programında beslenme saatinde temizlik ve görgü kurallarına uyan, kişisel bakımını sağlamak için neler yapması gerektiğini bilen bireyler olarak yetiştirilmesi nitelikleri eklenmiştir.

2005 İlköğretim Programında diğer dinler hakkında bilgi sahibi olan, diğer dinlerin mensuplarına hoşgörülü davranan bireylerin yetiştirilmesi nitelikleri eklenmiştir.

2005 İlköğretim Programında, yer alan temel niteliklerde bireylere kazandırılması düşünülen ahlaki nitelikler daha önceki ilkokul programlarından çok daha fazla sayıda yer almaktadır. Sorumluluk, hak, hukuk, özgürlük ve toplumsal yaşamda uyulması gereken birçok kural gibi evrensel nitelikler 2005 İlköğretim Programında yetiştirilecek bireylere kazandırılması düşünülen temel nitelikler arasındadır. 2005 İlköğretim Programı, yetiştirilecek bireylerin ahlaki gelişimlerini daha önceki ilkokul/ilköğretim programlarından daha fazla derecede önemsemiştir. Bu bağlamda Özden (2013, s. 71), birlikte yaşadığımız insanlara karşı görev ve sorumluluklarımızı öğrenmenin ahlak gelişiminin bir parçası ve ahlak gelişiminin nihai amacının hak, adalet, özgürlük gibi evrensel değerler doğrultusunda kişinin kendi değer yargılarını oluşturması olarak ifade etmektedir. Ayrıca Akbaş (2008, s. 9) da okulun görevlerinden birinin, programlarda açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri çocuklara öğretmek ve onların ahlaki gelişimine katkıda bulunmak olduğunu belirtmektedir.

5.2.7. Genel Değerlendirme

Türkiye’de 1923-1938 yılları arası dönemde;

1924 İlkmekteplerin Müfredat Programında “bireysel” ve “din” kategorilerinde yer alan temel niteliklerin, 1926 İlkmektep Müfredat Programında “toplumsal yaşam”, “doğal ve fiziki çevre” ile “bireysel” kategorilerinde yer alan temel niteliklerin, 1936 İlkokul Programında ise “vatanseverlik” kategorisinde yer alan temel niteliklerin yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının diğer kategorilerde yer alan temel niteliklere göre daha fazla önemsendiği,

1948 İlkokul Programında” vatanseverlik” ve “toplumsal yaşam” kategorilerinde yer alan temel niteliklerin yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının diğer kategorilerde yer alan temel niteliklere göre daha fazla önemsendiği,

1968 İlkokul Programında “vatanseverlik”, “toplumsal yaşam”, “ekonomi ve kalkınma” ve “bireysel” kategorilerinde yer alan temel niteliklerin yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının diğer kategorilerde yer alan temel niteliklere göre daha fazla önemsendiği,

1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı, 1992 İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4. ve 5. Sınıflar) Programı ve 1998 İlköğretim Programında “vatanseverlik”, “ekonomi ve kalkınma”, “toplumsal yaşam” ve “bireysel” kategorilerinde yer alan temel niteliklerin yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının diğer kategorilerde yer alan temel niteliklere göre daha fazla önemsendiği,

2005 İlköğretim Programında “toplumsal yaşam” ve “bireysel” kategorilerinde yer alan temel niteliklerin yetiştirilecek bireylere kazandırılmasının diğer kategorilerde yer alan temel niteliklere göre daha fazla önemsendiği söylenebilir.

Yukarıda verilen sonuçlar ve tartışmalar doğrultusunda Türkiye’de Cumhuriyet döneminde ilkokul programları kapsamında yetiştirilmek istenen insan modelinin ise şu temel niteliklere sahip olması beklenmektedir:

1924 İlkemekteplerin Müfredat Programı kapsamında yetiştirilmek istenen insan modeli;

Aile, vatan, millet ve yurttaşlık sevgisine sahip, Cumhuriyetçi ve Milliyetçi, bağımsız ve çağdaş, ülkesine faydalı iyi bir vatandaş, milli ideallere sahip, hiçbir güçlük karşısında boyun eğmeden bütün gücüyle yılmadan çalışan, karakter ve milli duygular yönünden yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazır, hayatta kullanabileceği bilgilere ve becerilere sahip, düşünce, vicdan ve irfan yönünden özgür, vatani ve milleti hakkında temel tarihi bilgilere sahip, okuma ve yazma bilen, kalben ve ahlaken iyi yetişmiş, dini hakkında temel bilgilere sahip insan modelidir.

1926 İlkemektepler Müfredat Programı kapsamında yetiştirilmek istenen insan modeli;

Aile, vatan, millet ve yurttaşlık sevgisine sahip, Devletçi ve Milliyetçi, ülkesine faydalı iyi bir vatandaş, karakter ve milli duygular yönünden yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazır, vatani ve milleti hakkında temel tarihi bilgilere sahip, okuma ve yazma bilen, kalben ve ahlaken iyi yetişmiş insan modelidir.

1936 İlkokul Programı kapsamında yetiştirilmek istenen insan modeli;

Aile, vatan, millet ve yurttaşlık sevgisine sahip, Cumhuriyetçi, Devletçi, Devrimci, Halkçı, Laik ve Milliyetçi, ülkesine faydalı iyi bir vatandaş, milli ideallere sahip, hiçbir güçlük karşısında boyun eğmeden bütün gücüyle yılmadan çalışan, karakter ve milli duygular yönünden yeni hayata ve demokrasinin gereklerine hazır, hayatta kullanabileceği bilgilere ve becerilere sahip, vatani ve milleti hakkında temel tarihi bilgilere sahip, okuma ve yazma bilen, kalben ve ahlaken iyi yetişmiş, Türk Dilinin önemini ve değerini bilincinde olan insan modelidir.

1948 İlkokul Programı kapsamında yetiştirilmek istenen insan modeli;

Milletine, vatana, cumhuriyete ve inkılabına sadık, Türk inkılabının ana fikirlerini benimseyen, milli duygusu güçlü, milletini en yüksek medeniyet seviyesine çıkarmayı ülkü bilen, Türklük idealine bağlı, bilgili ve ülkeye faydalı, geçmiş nesillerin bıraktıkları maddi, manevi, milli ve insani değerleri koruyan, iyi, güzel ve doğru olan manevi değerleri benimseyen ve yaşatan, bilgi ve karakterine dayanarak çalışan, iyi ve doğru bildiği şeyleri cesaretle savunan, Türk milletinin tarihini bilen, okuma ve yazma bilen, görev ve sorumluluk bilincine sahip, ahlaklı, çağdaş milletlerce kabul edilen ahlak ilkelerini benimseyen, haklarını bilen ve gerektiğinde arayan, milli egemenliğin ifadesi olan kanunlara uyan, toplum düzenine saygı duyan, toplumsal dayanışma ve adalet düşüncesine sahip, girişimci, haysiyet, şeref ve namus sahibi, hoşgörülü, kendine ve başkalarına saygılı, işbirliği yapma alışkanlığına sahip, ruhen ve bedenen sağlam, Türk dilinin kurallarını bilen insan modelidir.

1968 İlkokul Programı kapsamında yetiştirilmek istenen insan modeli;

Cumhuriyet, demokrasi ve Atatürk İlkelerine gönülden bağlı, milletiyle kaderde bir olduğunun bilinciyle bütünlük içinde olan, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmayı amaçlayan, Türk milletinin örf ve adetlerini bilen ve bunlara saygı gösteren, milli ve kültürel değerlerini ve batı medeniyetinin değerlerini bilen, çalışma alışkanlığına sahip, milli kalkınmayı sağlayacak gerekli genel kültür ve teknik bilgilerle donanmış, bilimsel düşünmeyi ilke edinen, düşüncelerini özgürce aktaran, Türk milletinin tarihini bilen, ahlaki ve insani üstün değerlere sahip, Cumhuriyete ve demokratik düzene içten bağlılık duyan, dini duygular, inanç ve ibadet hakkında temel dini bilgilere sahip, yapıcı ve yaratıcı, karakterli, hoşgörülü, insanları seven ve sayan, işbirliği yapma alışkanlığına sahip, zihin, ruh ve beden yönünden güçlü, Türkçeyi doğru ve güzel kullanan insan modelidir.

1998 İlköğretim Programı kapsamında yetiştirilmek istenen insan modeli;

Ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, Atatürk İlke ve İnkılaplarına ve modern bir Türkiye idealine bağlı, çağdaş, Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, toplumun kültürünü tanıyan, çevreye ve topluma uyum sağlayan, bilgi çağının gereklerini yerine getirebilecek bilgi ve becerilerle donanmış, bilgili ve bilimsel düşünceye sahip, tarihi oluş fikrini kavrayan, sorumluluk duygusuna sahip, ahlaklı, çoğulcu demokrasiyi benimseyen, demokratik davranışlara sahip, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren, din bilgisine sahip, girişimci, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, dış dünyaya ve yeni düşüncelere açık, yaratıcı, şahsiyetli, hoşgörülü, insanlara karşı sevgi ve hoşgörü besleyen, insan haklarına saygılı, işbirliği yapma becerisine sahip, özgüven sahibi, sağlıklı, iletişim becerisine sahip, Türkçeyi doğru ve güzel kullanan, en az bir yabancı dili iyi derecede bilen insan modelidir.

2005 İlköğretim Programı kapsamında yetiştirilmek istenen insan modeli;

Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, kültürel değerlerine sahip çıkan ve geliştiren, milli kültürü benimseyen, toplumun değerlerine duyarlı, değişime uyum sağlayan, bilim ve teknoloji üreten, bilgi teknolojilerini kullanan, bilgiye ulaşma ve kullanma yollarını bilen, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür, özgür düşünme ve bağımsız karar verme becerisine sahip, yeni fikirlere ve yeniliklere açık, tarihi oluş fikrini kavrayan, sorumluluk duygusuna sahip, ahlaklı, demokratik, özgürlükçü ve manevi değerlere bağlı, temel dini bilgilere sahip, girişimci, düşünme ve algılama yeteneği gelişmiş, eleştirel düşünme becerisine sahip, yaratıcı düşünme becerisine sahip, karakterli, hoşgörülü, insanlara saygı duyan, işbirliği yapma becerisine sahip, özgüven sahibi, sağlıklı, iletişim becerisine sahip, çağdaş uygarlığa katkıda bulunan, farklı kültürleri yorumlayan, hayata olumlu bakan, organizasyon yeteneğine sahip, evrensel değerlere sahip, Türkçeyi doğru ve güzel kullanan, en az bir yabancı dili iyi derecede bilen insan modelidir.

5.3. Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre geliştirilen öneriler aşağıda sunulmuştur.

Okulöncesinden ilköğretime, ilköğretimden yükseköğretime tüm eğitim kademelerine yönelik program geliştirme çalışmalarında Cumhuriyetin temel değerleri ile Türk milletinin milli ve manevi değerlerinin korunarak ve geliştirilerek yetiştirilecek bireylere

kazandırılmasının dikkate alınması önemlidir. Bununla birlikte program geliştirme çalışmalarında içinde yaşanan çağa ve geleceğe ilişkin olarak da yetiştirilecek bireylere kazandırılması gereken nitelikler bulunmaktadır.

Bu araştırma kapsamında ilkokul/ilköğretim programları temelinde Türkiye’de Cumhuriyet döneminde yetiştirilmek istenen insan modeli açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kapsamı genişletilerek ortaöğretim programları da dahil edilerek daha geniş çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak ele alınan, bir toplumu millet yapan temel değer ve nitelikler dışında kalan değer ve nitelikler de araştırılabilir.

Benzer çalışmalar diğer eğitim kademeleri ve okul programları üzerinden de yapılabilir.

Program geliştirme çalışmalarında geçmişteki uygulamalardan edinilen tecrübeler göz önünde bulundurularak bunlardan yararlanılmalıdır.

Mevcut araştırmada yalnızca Türk eğitim sisteminde yetiştirilmek istenen insan modelinin özellikleri belirlenmiştir. Bu konuda farklı ülkelerin eğitim programları incelenerek karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.

Benzeri araştırmalar örneğin ders kitapları, dönemin yazılı, sözlü ve görsel medya araçları gibi farklı dokümanlar da incelenerek yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Acar, T. (2011). *Cumhuriyet döneminde ilköğretim I. kademe programlarının özellikleri ve dayandığı eğitim felsefeleri*. <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir
- Adalet Partisi. (1964). *Adalet partisi parti programı*. Ankara: Adalet Partisi.
- Ak Parti. (2002a). *Ak Parti parti programı*. Ankara: Adalet ve Kalkınma Partisi.
- Ak Parti. (2002b). *Ak Parti seçim beyannamesi*. Ankara: Adalet ve Kalkınma Partisi.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akbaş, O. (2017). Eğitim bilimlerinde yeni yönelimler. Emin Karip (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde, (s. 333-364). Ankara: Pegem.
- Akgün, M. (1997). Kutadgu Bilig’de insan ve kamil insan. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 1-9.
- Akşin, S. (2016). *Kısa Türkiye tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Akyüz, Y. (2001). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Alfa.
- Akyüz, Y. (2006). Prof. Dr. Yahya Akyüz ile Atatürk ve eğitim üzerine. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 6(80), 39-45.
- Akyüz, Y. (2011). Osmanlı döneminden Cumhuriyete geçilirken eğitim öğretim alanında yaşanan dönüşümler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(2), 9-22.
- Anavatan Partisi. (1983). *Anavatan Partisi programı*. Ankara: Anavatan Partisi.
- Artuç, N. (2008). II. Meşrutiyet’in ilanı. *Doğu Batı Dergisi*, 45, 65-72.
- Aslan, B. (2005, Eylül). *İlköğretim öğretim programlarının hazırlanmasına dayanak oluşturan Cumhuriyet döneminin dinamikleri ve 1968-2005 ilköğretim programlarının sınırlı bir karşılaştırılması*. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde Sunulmuş Bildiri, Denizli.
- Aytaç, K. (1984). *Gazi M. Kemal Atatürk eğitim politikası üzerine konuşmalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1942). *İçtimai mektep*. Ankara: Maarif.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1964). *Adam nasıl yetişir nasıl yetiştirilir*. Ankara: Gnkur.

- Başar, E. (1999). *Milli eğitim bakanlarının eğitim faaliyetleri 1960-1971*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bilhan, S. (1996). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Binbaşıoğlu, C. (2009). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Anı.
- Bolay, S. H. (2013). *Felsefe doktrinleri ve terimleri*. Ankara: Nobel.
- Cırtlı, H. H. (1987). *Cumhuriyet dönemi eğitimcileri*. Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde ilk ve orta öğretim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Cumhuriyet Gazetesi. (1960, Eylül). *Yeni Milli Eğitim Bakanı'nın Cumhuriyet'e demeci*.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1935). *Cumhuriyet Halk Partisi parti programı*. Ankara: Cumhuriyet Halk Partisi.
- Çelenk, S., Tertemiz, N. & Kalaycı, N. (2000). *İlköğretim programları ve gelişmeler*. Ankara: Nobel.
- Çiftçi, A. (2006, Mart). *Cumhuriyet eğitiminin yasal dayanakları*. Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Ankara.
- Demirel, Ö. (2010). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem.
- Demokrat Parti. (1946). *Demokrat Parti programı*. Ankara: Demokrat Parti.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Kalkınma planı birinci beş yıl 1963-1967*. Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1972a). *1972 yılı programı ikinci beş yıl 1968-1972*. Ankara: Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1972b). *1973 yılı programı üçüncü beş yıl 1973-1977*. Ankara: Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1985). *Beşinci beş yıllık kalkınma planı 1985-1989*. Ankara: Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1990). *Altıncı beş yıllık kalkınma planı 1990-1994*. Ankara: Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci beş yıllık kalkınma planı 1990-1994*. Ankara: Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2005). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı*. Ankara: Başbakanlık.
- Dewey, J. (1939). *Türkiye maarihi hakkında rapor*. Ankara: Maarif Vekaleti.

- Duman, T. (2006). *Cumhuriyet eğitimi ve Atatürk*. Cumhuriyetin 80. Yılı Sempozyumu Bildirileri, 77-91.
- Duman, T. & Gelişli, Y. (2016, Kasım). *Kutadgu Bilig’de insan, aile ve çocuk anlayışı*. Türk Dünya Görüşünün Şaheseri: Kutadgu Bilig Uluslararası Sempozyumunda Sunulmuş Bildiri, Kırgızistan.
- Duman, T. (2001a). Avrupa Birliği eğitim programları: Sokrates programı. *Milli Eğitim Dergisi*, 149, 74-80.
- Duman, T. (2001b). Avrupa Birliği eğitim programları: Leonardo da Vinci programı. *Milli Eğitim Dergisi*, 150. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/150/duman.htm sayfasından erişilmiştir.
- Duman, T. (2004). Atatürk’ün eğitim görüşü. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 80, 16-26.
- Duman, T. (2005). Cumhuriyet’in eğitimimize sağladığı kazanımlar. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 84, 13-24.
- Duman, T. (2012, Ekim). *Ahilikte insan anlayışı ve eğitimi*. 2. Uluslararası Ahilik Sempozyumunda Sunulmuş Bildiri, Kırşehir.
- Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve sosyoloji* (P. Ergenekon, Çev.). İstanbul: Pinhan.
- Ergin, M. (2016). *Türk dili*. İstanbul: Bayrak.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi* (3 Cilt). İstanbul: Eser.
- Ergun, D. (2005). *Sosyoloji ve eğitim Türkiye’de eğitimin niteliği nedir ve nasıl olmalıdır?* Ankara: İmge.
- Ergün, M. (1987). İnsan şahsiyetinin oluşmasında örnek tiplerin önemi ve Battal Gazi tipi. *Milli Kültür Dergisi*, 58, 54-59.
- Ergün, M. (1996). *İkinci Meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri 1908-1914*. Ankara: Ocak.
- Ergün, M. (1997). *Atatürk devri Türk eğitimi*. Ankara: Ocak.
- Ergün, M. (2010). *Türk eğitim devrimi: temel ilkeler ve gelişim süreci*. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu bildirileri, 35-52.
- Ersoy, M. A. (1987). *Safahat*. İstanbul: İnkılap.
- Ertürk, S. (1994). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan.
- Fer, S. (2010). *1923 yılından günümüze Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları üzerine bir inceleme*. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu bildirileri, 97-136.
- Fidan, N. & Erden, M. (1993). *Eğitime giriş*. Ankara: Meteksan.

- Fidan, N. (1996). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Alkım.
- Filiz, B. S. (2014). Eğitimle ilgili temel kavramlar. M. Çağatay Özdemir (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (s. 1-28). Ankara: Pegem.
- Gelişli, Y. (2005). *Türkiye’de ilköğretimin gelişimi*. Ankara: Sistem.
- Gelişli, Y. (2014). Eğitimin işlevleri. M. Çağatay Özdemir (Ed.). *Eğitim bilimine giriş* içinde (s. 31-52). Ankara: Pegem.
- Gök, F. (1999). 75 yılda insan yetiştirme eğitim ve devlet. F. Gök (Ed.), *75 yılda eğitim* içinde (s. 1-8). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Gökalp, Z. (2013). *Türk terbiyesi*. İstanbul: Bilgeoğuz.
- Gökalp, Z. (2014). *Türkleşmek, İslamlaşmak, muasırlaşmak*. Konya: Gençlik.
- Gökçe, B. (2007). *Türkiye’nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*. Ankara: Savaş.
- Gözütok, F. D. (2003). Türkiye’de program geliştirme çalışmaları. *Milli Eğitim Dergisi*, 160. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/milli_egitim_dergisi/160/gozutok.htm sayfasından erişilmiştir.
- Güler, A. (2008). *Eğitimin tarihi, sosyal, felsefi temelleri*. Bolu: Punto.
- Güven, İ. (2014). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem.
- Güven, S. (2009). New Primary Education Course Programmes and Entrepreneurship. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 265-270.
- Güven, S. (2010). Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarının girişimcilik özellikleri açısından incelenmesi. *E-journal of New Worl Sciences Academy*, 5(1), 49-57. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/185852> sayfasından erişilmiştir.
- Haber 7. (2005). *Çelik: Bugünkü Müfredat Demode*. <http://www.haber7.com/siyaset/haber/85386-celik-bugunku-mufredat-demode?wr=1> sayfasından erişilmiştir.
- Haber Türk (2012, Nisan 18). *28 Şubat’ın MGK toplantılarında ne kararlar alınmıştı? MGK kararlarını Erbakan imzaladı mı?* Haber Türk Gazetesi, s. 1-10.
- Hakimiyet-i Milliye. (1921, Mart 10). *Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey ile mülakat*. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, s. 1.
- Hakimiyet-i Milliye. (1922, Kasım 24-26-27). *Maarifimize umumi istikamet: Hamdullah Suphi Beyefendi ne diyorlar*. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, s. 1.
- Hakimiyet-i Milliye. (1925, Aralık 25). *Mustafa Necati Bey bir genelge yayınladı*. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 1.
- Hesapçıoğlu, M. (2010). *Türkiyede cumhuriyet devri eğitim hareketlerinin dayandığı felsefi eğilimler*. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu bildirileri, 53-60.

- İnalçık, H. (2008). II. Meşrutiyet. *Doğu Batı Dergisi*, 45, 1-9.
- Kafadar, O. (1997). *Türk eğitim düşüncesinde batılılaşma*. Ankara: Vadi.
- Kalaycı, N. (2004). *Cumhuriyet döneminde ilköğretim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Kantarcıoğlu, S. (1990). *Türkiye Cumhuriyeti hükümet programlarında kültür*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kaplan, İ. (1999). *Türkiye’de milli eğitim ideolojisi*. İstanbul: İletişim.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Ankara: Tekışık.
- Karal, E. Z. (1946). *Atatürk ve Türk Tarih Tezi*. <http://www.ata.tsk.tr/content/media/01/makaleler/1.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karataş, C. (2014). *İkinci Meşrutiyet dönemi fikir hareketleri ve Türk edebiyatına yansımaları*. Ankara: Akçağ.
- Karpat, K. H. (2015). *Kısa Türkiye tarihi 1800-2012*. İstanbul: Timaş.
- Kaya, Y.K. (1993). *İnsan yetiştirme düzenimize yeni bir bakış*. Ankara: Bilim.
- Kili, S. (2014). *Türk devrim tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Koç, G. & Demirel, M. (2004). Davranışçılıktan Yapılandırmacılığa: Eğitimde yeni bir paradigma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 174-180.
- Koçer, H. A. (1991). *Türkiye’de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi 1773-1923*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Küçükahmet, L. (2007). *Program geliştirme ve öğretim*. Ankara: Nobel.
- Kültür Bakanlığı (1993). *Milli eğitimle ilgili söylev ve demeçler Hasan Ali Yücel*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Kültür Bakanlığı. (1936). *İlkokul programı*. İstanbul: Devlet.
- Maarif Vekaleti (1954). *Beşinci maarif şurası*. İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Maarif Vekaleti (1957). *Altıncı maarif şurası*. İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Maarif Vekaleti Mecmuası. (1922, Mart 1). *Misak-ı Maarif*. Maarif Vekaleti.
- Maarif Vekaleti. (1924). *İlkmekteplerin müfredat programı*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Maarif Vekaleti. (1930). *İlkmektep müfredat programı*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif Vekaleti. (1939). *Birinci maarif şurası*. İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Maarif Vekaleti. (1943). *İkinci maarif şurası*. İstanbul: Maarif Vekaleti.

- Mardin, Ş. (2008). *Türk modernleşmesi*. İstanbul: İletişim.
- MEB. (2005b). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (1946). *Milli eğitimle ilgili söylev ve demeçler*. Ankara: Milli Eğitim.
- MEB. (1947). *Üçüncü milli eğitim şurası*. İstanbul: Milli Eğitim.
- MEB. (1948). *İlkokul programı*. İstanbul: Milli Eğitim.
- MEB. (1949). *Dördüncü milli eğitim şurası*. İstanbul: Milli Eğitim.
- MEB. (1960). *Milli Eğitim planının hazırlığı ile görevli komisyon raporu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (1961). *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1962). *Yedinci milli eğitim şurası çalışma esasları konular ve kararlar*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (1965). Milli Eğitim Bakanı Sayın Orhan Dengiz'in meslektaşlarına mesajı. *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 28(1383), 419-420.
- MEB. (1967). Milli Eğitim Bakanı Sayın İlhami Ertem'in meslektaşlarına mesajı. *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 30(1447), 97.
- MEB. (1968). *İlkokul programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1969). Sayın Bakanımız Prof. Dr. Orhan Oğuz'un göreve başlamalarıyla ilgili valiliklere ve teşkilata gönderdiği genelge. Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, 32(1581), 419).
- MEB. (1971). *Sekizinci milli eğitim şurası esaslar raporlar kararlar*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (1973). *1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html sayfasından erişilmiştir.
- MEB. (1975). *Dokuzuncu milli eğitim şurası öneriler, raporlar, kararlar, uygulamaya konulan esaslar*. İstanbul: Milli Eğitim.
- MEB. (1981a). *Onuncu milli eğitim şurası öneriler, konuşmalar, kararlar*. Ankara: Milli Eğitim.
- MEB. (1981b). *Temel eğitim okulları Türkçe eğitim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu.
- MEB. (1989). *On ikinci milli eğitim şurası raporlar, görüşmeler, kararlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- MEB. (1992). İlköğretim ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programı. *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 55(2356), 220-236.
- MEB. (1993). *On dördüncü milli eğitim şurası raporlar, görüşmeler, kararlar*. İstanbul: Milli Eğitim.
- MEB. (1996). *On beşinci milli eğitim şurası 2000'li yıllarda Türk milli eğitim sistemi raporlar, görüşmeler, kararlar*. İstanbul: Milli Eğitim.
- MEB. (1998a). İlköğretim okulu Hayat Bilgisi programı. *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 61(2484), 5-120.
- MEB. (1998b). İlköğretim okulu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı. *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 61(2487), 531-568.
- MEB. (1998c). İlköğretim okulu haftalık ders çizelgesi. *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, 61(2492), 1012.
- MEB. (2004). Öğretim programlarının temel yaklaşımı. *Milli Eğitim Bakanlığı, Tebliğler Dergisi*, 67(2563), 722-735.
- MEB. (2005a). *İlköğretim Hayat Bilgisi dersi öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2005b). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2005c). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2006). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.
- MEB. (2007). *On yedinci milli eğitim şurası*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2017). *Heyet-i ilmiye 1921-1926*. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12> sayfasından erişilmiştir.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba Altun, A. Ersoy, Çev.). Ankara: Pegem.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi. (1964). *Altmışınca birleşim*. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d01/c027/mm__01027060.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Mumyalmaz, H. G (2008). *Osmanlıdan Cumhuriyet'e vatandaşlık*. <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Mustafa Rahmi (1923, Mayıs 3). *Maarifte gaye*. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi.
- Osmaniye Haber. (2007). *Bakan Çelik Osmaniye’de*. <https://www.haberler.com/bakan-celik-osmaniye-de-haberi/sayfasından-erişilmiştir>.
- Ögel, B. (2014). *İslamiyet’ten önce Türk kültür tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özalp, O. (1999). *Cumhuriyet döneminde eğitim politikaları ve uygulamaları. Cumhuriyet döneminde eğitim II içinde*. (s. 1-51). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Özalp, R. & Ataüenal, A. (1977). *Türk Milli Eğitim sisteminde düzenleme teşkilatı*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Özden, Y. (2013). *Eğitimde yeni değerler*. Ankara: Pegem.
- Özodaşık, M. (1999). *Cumhuriyet dönemi yeni bir nesil yetiştirme çalışmaları 1923-1950*. Konya: Çizgi.
- Öztürk, K. (1968). *Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri ve programları*. İstanbul: Baha.
- Radikal (2004). *Milli Eğitim Bakanı Çelik Radikal gazetesine konuştu*. <https://www.memurlar.net/haber/9200/milli-egitim-bakani-celik-radikal-gazetesine-konustu.html> sayfasından erişilmiştir.
- Safran, M. (2010). *Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları ve tarih öğretimi*. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu bildirileri, 395-406.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi*. İstanbul: İletişim.
- Sapmaz, S. (2011). *12 Eylül 1980 Askeri hükümeti ve 1983-1987 I. Özal sivil hükümetinin eğitim, görüş, politika ve uygulamalarının karşılaştırılması*. <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Yargı.
- Shaw, S. J. & Shaw, E.K. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye* (Cilt 1-2) (M. Harmancı, Çev.). İstanbul: E.
- Sönmez, V. (2014). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı.
- Sözer, M. A. & Sel, B. (2015). John Dewey’in görüşlerinin ontolojik ve epistemolojik temelde irdelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3), 313-327.
- Sözer, M. A. (2017). Eğitimin Toplumsal Temelleri. E. Karip (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (s.147-161). Ankara: Pegem.
- Talim ve Terbiye Kurulu. (2005). *İlköğretim okulu haftalık ders çizelgesi*. https://www.turkegitimsen.org.tr/1mevzuatword/ttkb_192_sayili_karari.doc sayfasından erişilmiştir.
- Tan, M. (1981). *Toplumbilime giriş*. Ankara: Sevinç.

- Taşpınar, M. (2010). *Kuramdan uygulamaya öğretim ilke ve yöntemleri*. İstanbul: Data.
- TBMM. (1924). 1924 *Anayasası*. <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (1965). *I. Demirel hükümeti programı*. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP30.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (1969). *II. Demirel hükümeti programı*. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP31.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (1970). *III. Demirel hükümeti programı*. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP32.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (1971a). *I. Erim hükümeti programı*. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP33.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (1971b). *II. Erim hükümeti programı*. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP34.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (1972). *Melen hükümeti programı*. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP35.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (1989). *Akbulut hükümeti programı*. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP47.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (1991). *I. Yılmaz hükümeti programı*. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP48.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (1999). *V. Ecevit hükümeti programı*. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP57.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (2002). Gül hükümeti programı. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP58.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TBMM. (2003). *I. Erdoğan hükümeti programı*. <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm> sayfasından erişilmiştir.
- TC Anayasası. (2015). *Anayasa*. Ankara: Seçkin.
- TC Resmi Gazete. (1961). *1961 Anayasası*. 10816, 31 Mayıs 1961.
- TC Resmi Gazete. (1961). *İlköğretim ve Eğitim Kanunu*. 10705, 12 Ocak 1961.
- TC Resmi Gazete. (1973). *Milli Eğitim Temel Kanunu*. 14574, 24 Haziran 1973.
- TC Resmi Gazete. (1997). *İlköğretim ve Eğitim Kanun Değişikliği*. 23084, 18 Ağustos 1997.
- Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkatı. (1913). *Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkatı*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Tezcan, M. (1999). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Şafak.

- Tezcan, M. (2005). *Sosyolojik kuramlarda eğitim*. Ankara: Anı.
- Topçu, N. (1998). *Türkiye'nin maarif davası*. İstanbul: Dergah.
- Toynbee, A. J. & Kirkwood, K. P. (2009). *Türkiye bir devletin yeniden doğuşu*. (N. Uğurlu, Çev.). İstanbul: Örgün.
- Tozlu, N. (1989). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun eğitim sistemi üzerine bir araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Tozlu, N. (2014). *Eğitimden Felsefeye* (3 Cilt). Bayburt: Bayburt Üniversitesi.
- Turhan, M. (1954). *Maarifimizin ana davaları ve bazı hal çareleri*. İstanbul: İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (1970). *Atatürk'ün milli eğitimle ilgili düşünce ve buyrukları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türk Tarih Kurumu (2010). *Birinci Türk tarih kongresi konferanslar müzakere zabıtları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Türkdoğan, O. (2007). Türk burjuvazisi üzerine bazı yaklaşımlar. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 170(22), 7-28.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı. (2015). *Koalisyon hükümetleri, koalisyon protokolleri, hükümet programları ve genel kurul görüşmeleri* (Cilt 1-3). Ankara: TBMM Basımevi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü (1988). *Hükümetler ve programları* (Cilt 2-3). Ankara: TBMM Basımevi.
- Ulusal Ajans. (2012). *Geçmişten günümüze AB eğitim ve gençlik programları*. <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/kurumsal-ilgili-link-ve-dok%C3%BCmanlar/eski-programlar-sayfasından-erişilmiştir>.
- Ülken, H. Z. (2004). *Türk tefekkürü tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Üstel, F. (2011). *Makbul vatandaşın peşinde*. İstanbul: İletişim.
- Varış, F. (1988). *Eğitimde program geliştirme teori ve teknikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Vatan. (1925, Haziran 17). *Tuttuğumuz yoldan bir daha geri dönmeyiz*. Vatan gazetesi, s. 1-4.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yüksel, İ. & Sağlam, M. (2012). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Pegem.
- Zürcher, E.J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi* (Y. Saner, Çev.). İstanbul: İletişim.

EKLER

EK 1. 2005 İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımlar

Adres bilgilerine sahip olmanın önemini belirtir.

Aile bireyleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları gözlemler ve gözlem sonuçlarını çeşitli yollarla ifade eder.

Aile bireylerinin çocukluğunu araştırır.

Aile bütçesi hazırlama çalışmalarına katılarak paranın sınırlı bir kaynak olduğunu fark eder.

Aile büyüklerinden hayatta olanların çocukluğunu araştırır.

Aile büyüklerinin küçükken oynadığı oyunları araştırır, bu oyunlarla kendisinin ve arkadaşlarının oynadığı oyunları karşılaştırarak değişimi fark eder.

Aile büyüklerinin küçükken oynadığı oyunları araştırır, bu oyunlarla kendisinin ve arkadaşlarının oynadığı oyunları karşılaştırarak değişimi ve sürekliliği fark eder.

Aile içinde demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları gözlemler.

Aile içinde görev dağılımının adil olup olmadığını sorgular.

Aile içinde görev paylaşımına katılmaya istekli olur ve üzerine düşen görevi yapmaktan mutluluk duyar.

Aile içinde ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmek için, sorun çözme becerisini kullanır.

Aile üyeleri arasındaki ilişki ve iletişim biçimi ile diğer kişilerle olan ilişki ve iletişim biçimi arasındaki farkı ayırt ederek ailenin özel bir çevre olduğunu kavrar.

Aile yaşamında aldığı liderlik rolünü açıklar.

Ailede kararlar alınırken görüş bildirir ve kendisinin üstlenebileceği görevlerle ilgili yeni fikirler üreterek bunları uygular.

Ailedeki yardımlaşmayı ve görev dağılımını araştırır, dayanışmaya günlük hayattan örnekler gösterir.

Ailenin dayanışma ve iş birliği yapılan özel bir çevre olduğunu kavrar.

Ailesi ve yakın çevresi ile ilişki kurmada hangi duyu organlarından yararlandığını açıklar.

Ailesi ve yakın çevresiyle iletişim kurarken, sözel olmayan iletişim öğelerinin de kullanıldığını fark eder.

Ailesi ve yakın çevresiyle olan ilişkilerinde olumlu tepkiler yaratan ve görgü kurallarına uyan davranışlar gösterir

Ailesi, akrabaları ve yakın çevresinde etik değerlere ne kadar önem verildiğini gözlemleyerek, etik davranışların güven duygusunu nasıl güçlendirdiğini ve etik olmayan davranışların da güven duygusunu nasıl zedelediğini açıklar.

Ailesinde ve akrabaları arasında etik değerlere ne kadar önem verildiğini gözlemler.

Ailesinde ve yakın çevresinde (akrabaları, komşuları, vb.) birbirlerinin haklarına ne ölçüde saygı gösterildiğini gözlemler.

Ailesindeki bireyleri tanır ve tanıtır.

Ailesindeki liderin/liderlerin ailedeki rolünü fark eder.

Ailesindeki yardımlaşmayı gözlemleyerek, aile içinde üstlenebileceği görevlerle ilgili yeni fikirler üretir.

Ailesiyle birlikte eğlenmenin aile bireyelerine katkılarını açıklar, bunun için planlar yapar ve planıyla ilgili düşüncelerini etkili bir biçimde sunar.

Ailesiyle birlikte gezmek, tatillerini geçirmek ve eğlenmek için plan yapar ve bu planı ailesiyle paylaşır.

Ailesiyle katıldığı özel gün kutlamalarında mizahı kullanır

Aileyi ilgilendiren konularda karar alınırken görüş bildirir ve bunun insan hak ve hürriyetleriyle ilişkisini kurar.

Amaçlarına ulaşabilmek için kişisel olarak çaba harcaması gerektiğini kabul eder ve karşılaşılabileceği eleştirilere açık olur.

Aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara karşın bütün insanların aynı gezegeni paylaştıklarını fark ederek, daha iyi bir dünya yaratmak için her bireyin üzerine düşen görevler olduğunu kavrar.

Arkadaş edinir ve arkadaşıyla ilgili duygularını ona açıklar.

Arkadaş seçerken ve kişisel tercihlerde bulunurken olumlu değerleri gözetir.

Arkadaşları ile benzer ve farklı yönlerini fark eder

Arkadaşları ile birlikte oynamak, çalışmak ve özel günleri kutlamak için plan yapar ve planını uygular.

Arkadaşları ile farklılıklarının doğal olduğunu kabul eder.

Arkadaşları ile iyi ilişkiler geliştirme konusunda yapması gerekenleri sözlü olarak ifade eder.

Arkadaşlarının oyunlarına katılırken, onlarla oyun kurarken ve oynarken uygun davranışlarda bulunur.

Arkadaşlarının yanlış davranışlarını fark eder ve yanlışlık içermeyen davranışlar sergiler.

Arkadaşlarıyla eğlenmenin doğal bir ihtiyaç olduğunu kabul ederek, özel gün kutlamalarına katılmaya istekli olur.

Arkadaşlarıyla ve başkalarıyla ilişkilerinde duygularını uygun biçimde ifade eder.

Atatürk resmi, Türk Bayrağı, İstiklal Marşı ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nin sınıfta bulunma nedenleri hakkında sorular sorar.

Atatürk'ün çocukluk anılarını araştırarak sınıfta sunar.

Atatürk'ün hayatını araştırır ve araştırma sonuçlarını görsel materyallerle destekleyerek sınıfa sunar.

Atatürk'ün hayatını öğrenmeye istekli olur.

Atatürk'ün hayatıyla ilgili olgu ve olayları sanat yoluyla ifade eder.

Atatürk'ün insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemi açıklar.

Atatürk'ün kişilik özellikleri ile ulusal bir lider olması arasında bağlantı kurar.

Atatürk'ün öğrenim hayatı hakkında araştırma yapar ve bulgularını sunar.

Atatürk'ün öğrenim hayatı hakkında araştırma yaparak edindiği bilgileri yazılı, sözlü veya görsel yollarla ifade eder.

Atatürk'ün önderliğinde Türk milletinin sahip olduğu hak ve hürriyetleri araştırır.

Atatürk'ün önderliğinde ülkemizde gerçekleştirilen köklü değişiklikleri görsel materyaller kullanarak açıklar.

Atatürk'ün ulusal bir lider olarak Türk milletine yaptığı hizmetleri açıklar.

Ay'ın görünüşündeki farklılıkları gözlemler

Barınmanın insanın temel ihtiyaçlarından biri olduğunu kavrar ve bu ihtiyacın karşılanmasının önemini belirtir.

Başkalarının duyarlılıklarına saygı göstererek kendi ihtiyaçlarını, isteklerini ve görüşlerini ifade eder.

Başkalarının eşyalarını izin alarak kullanır ve bu eşyalara zarar vermez.

Bayram kutlamaları için yaptığı hazırlık çalışmalarını ve bayram sürecindeki duygularını özgün bir şekilde ifade eder.

Bayram kutlamalarına katılarak, millî bayram günlerimizle geçmişte yaşanan tarihî olaylar arasında bağ kurar.

Bayram kutlamalarındaki duygularını sözlü olarak ifade eder.

Bazı davranışları, önceki yıllarda tek başına yapamadığı halde şimdi yapabildiğini fark eder.

Bebeklik ve çocukluk döneminde tükettiği yiyecek-içecekleri, oyun ve oyuncakları karşılaştırarak, bu tür değişikliklerin doğal bir olgu olduğunu kavrar.

Beslenme saatinde temizlik ve görgü kurallarına uyar.

Bilgi edinebilmek için uygun sorular sorar ve resimli kaynaklardan yararlanır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin günlük yaşamımızda hangi amaçlarla kullanıldığı hakkında bilgi toplar ve sınıfta sunar.

Bir evin farklı işlevlere sahip bölümleri ile ülkenin farklı özelliklere sahip yerleri arasında bir benzerlik görür; evin bütünlüğü ile Türkiye'nin bütünlüğü arasında bağlantı kurar.

Bir grup üyesi olarak dürüstlüğü, yeterliliği ile grup arkadaşlarının ve liderinin güvenini kazanır.

Bir gününü nasıl geçireceğini planlar ve yaptığı plana uyar.

Birey, toplum ve çevre arasındaki karşılıklı bağımlılığı kavrar ve bunu gösteren örnekler verir

Canlı ve cansız varlıklar arasındaki ilişkiyi araştırarak karşılıklı etkileşimi kavrar.

Canlılarda değişim aşamalarını ayırt eder ve sıralar.

Canlıları sınıflandırarak, evinde bitki yetiştirmeye veya hayvan beslemeye istekli olur ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için sorumluluk alır.

Canlıların birbirlerini nasıl etkilediklerini araştırarak aralarındaki karşılıklı bağımlılığı kavrar.

Canlıların hareketlerini ve seslerini birbirinden ayırt eder.

Canlıların hayatta kalabilmeleri için nelere ihtiyaçları olduğunu araştırır.

Canlıların nasıl beslendiklerini araştırır.

Canlıların ortak özelliklerini araştırır

Cumhuriyetimizi korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için yapılması gerekenler hakkında fikirler üretir.

Çeşitli ortamlarda başkalarıyla iletişim kurarken hangi duyu organlarından yararlandığını açıklar.

Çeşitli ortamlarda liderlerin gruplar ve toplumlar üzerindeki etkilerini araştırır

Çevresindeki insanlara karşı hissettiği duyguları fark eder ve bunları uygun biçimde ifade eder.

Çevresindeki insanların mesleklerinin farklı özellikler gerektirdiğini açıklar.

Çevresindekilerin kabul edilemeyen önerileriyle karşılaştığında etkili reddetme davranışı sergiler.

Çevresini gözlemleyerek hangi iletişim türlerinin kullanıldığını araştırır.

Çocuklara yönelik reklâmların işlevlerini; reklâmlar, ihtiyaçlar ve imkânlar arasındaki ilişkiyi sorgular.

Demokratik uygulamaların üstünlüklerini okul yaşantısındaki örneklerden hareketle tartışır.

Dengeli ve düzenli beslenmek için doğal ve sağlıklı ürünleri tüketir.

Ders araç ve gereçlerini günlük ders programına göre hazırlar ve bunları uygun bir biçimde kullanır.

Diğer ülkelerin bayraklarını inceleyerek bayrağımızla olan benzerliklerini ve farklılıklarını belirtir.

Dini bayramların, milletimizin paylaşım ve dayanışma içine girdiği özel günler olduğunu fark eder ve bayram kutlamalarına katılır.

Doğadaki su döngüsünün nasıl gerçekleştiği hakkında sorular sorarak çıkarımlarda bulunur.

Doğal afetler karşısında yapması gerekenleri belirleyerek ailesi birlikte hazırlık yapar.

Doğal afetler sırasında evinde yapılması gerekenleri, yetişkinler eşliğinde uygulayarak gösterir.

Doğal afetlerden korunabilmek için çözüm yolları üretir.

Doğal afetlerin çevreyi nasıl değiştirdiğini araştırır.

Doğal afetlerin etkilerinden korunmak için okuldaki güvenlik önlemlerinin gereğini yerine getirir.

Doğal ve yapay çevre arasındaki benzerlik ve farklılıkları ifade eder.

Duygularını fark ederek kendini tanıır ve ifade eder.

Duygularını kontrol ederek uygun biçimde ifade eder.

Duygularının kendisini ve arkadaşlarını nasıl etkilediğini fark eder.

Duyu organlarının çevreyi tanımadaki rolünü fark eder.

Dünya'nın hareketleri sonucunda oluşan değişim ve sürekliliği algılar.

Dünya'nın hem kendi çevresinde hem de Güneş'in çevresinde dönmesi sonucunda meydana gelen olguları araştırır; bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ayırt eder.

Dünya'nın kendi çevresinde dönmesini bir model üzerinden gözlemler ve bunun sonuçlarını fark eder

Dürüst davranışlarda bulunarak arkadaşlarının güvenini kazanır.

Eşyaların, satın alındığı ilk hali ile kullanıldıktan sonraki halini karşılaştırarak, eşyaların zaman içerisinde nasıl bir değişime uğradığını inceler.

Evde belli bir iş yaparken kullanılan alet ve teknolojik ürünler hakkında sorular sorarak, bunların hayatımızı kolaylaştıran işlevleri olduğunu fark eder.

Evde güvenliği sağlamak için gerekli kurallara uyar.

Evde güvenlik kurallarına uyulmadığında doğabilecek sonuçlarla ilgili çıkarımlarda bulunur.

Evde kuralların neden gerekli olduğunu açıklar.

Evde meydana gelebilecek tehlikeli ya da acil durumlarda ne yapması gerektiğini uygulayarak gösterir.

Evde uygun bir öğrenme ortamı yaratmak için büyüklerinden yardım alır.

Evde uyulması gereken kuralların belirlenmesine katkıda bulunur.

Evdeki eşyaları, yapıldıkları maddelere göre sınıflandırır.

Evdeki kaynakları bilinçli olarak tüketir.

Evi ve ailesiyle ilgili duygu ve düşüncelerini özgün bir biçimde ifade eder.

Evindeki alet ve makineleri güvenli bir şekilde kullanmak için sorular sorar.

Evindeki iletişim araçlarını yerinde ve doğru kullanır.

Evini yön ile ilgili temel kavramları kullanarak bildiği yere göre tarif eder.

Evinin adresini ve telefon numarasını söyler.

Evinin ayırt edici bir özelliğini belirterek bu özelliğin evini nasıl "eşsiz" kıldığını açıklar.

Evinin yerini, konum ile ilgili temel kavramları (sağında, solunda, yanında, karşısında, önünde, arkasında, üstünde ve altında) kullanarak bildiği yere göre tarif eder.

Evlerde kullanılan kaynakların hayatımızdaki yerini ve önemini belirtir.

Farklı hava koşullarının trafikteki etkilerini açıklar.

Farklı sosyal ve ekonomik gruplara mensup kişilerin bakış açılarının farklı olabileceğini kabul ederek bu kişilere ön yargısız davranır.

Farklı ülkelerde, doğal afetlere karşı alınan önlemlerle ülkemizde alınan önlemleri karşılaştırır.

Farklı ülkelerdeki çocukların beslenme, giyim ve oyun tarzlarındaki değişiklikleri araştırır ve sunar.

Farklılıkların doğal olduğunu kabul eder ve farklı özelliklere sahip kişilere hoşgörüyle yaklaşır

Fiziksel özelliklerini fark ederek kendini tanıır ve tanıtır.

Fiziksel özelliklerini tanıyarak bu özellikleri hakkında olumlu düşünür.

Fiziksel özelliklerini tanıyarak olumlu bir beden imgesi geliştirir

Geçmiş, şimdi, gelecek zaman dilimlerini ayırt eder ve uygun yerde kullanır.

Geçmişte kabul gören mesleklerle günümüzde kabul gören meslekler arasındaki farklılıkları karşılaştırır.

Geçmişten günümüze binalarda ne gibi değişiklikler olduğunu araştırır ve açıklar.

Geçmişten günümüze iletişim teknolojilerinde meydana gelen değişimi araştırır.

Geçmişten günümüze, kılık kıyafette oluşan değişiklikleri araştırır ve bir kıyafet tasarlar.

Geleceğin teknolojik bir ürününü tasarlar, bunu akıcı ve özgün bir şekilde ifade eder.

Gelecekte, mesleğini seçerken göz önünde bulundurması gereken noktalar hakkında sorular sorar.

Gerektiğinde büyüklerinden yardım alarak kişisel bakımını yapar.

Gerektiğinde kendi evine veya aile büyüklerine ulaşabilecek bilgileri edinir.

Gökyüzünü gözlemler ve gözlemlediği gök cisimlerini listeler.

Görev aldığı kulüp veya grup çalışmalarının kişisel gelişimine katkısını açıklar.

Görev almak istediği kulübü tercih etme nedenini açıklar.

Görsel, işitsel ve hem görsel hem işitsel iletişim araçlarından yararlanarak doğal afetlerin zararlarını fark eder.

Grup çalışmaları sırasında başka gruplarla dayanışma içine girerek kendi grubuna destek sağlar.

Gün içinde kendisinin ve arkadaşlarının duygularındaki değişimi gözlemler ve bu değişimin nedenleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

Güneş'in doğuşunu ve batışını gözlemleyerek doğu ve batı kavramlarını kavrar, evinin bölümlerini yönlere göre tarif eder.

Günlük yaşamında oyun oynamak ve ders çalışmak için harcayacağı süreler arasında denge kurar.

Günlük zamanının bir bölümünü ailesi ve yakın çevresiyle birlikte eğlenmek için harcar.

Harita ve küre üzerindeki su ve kara alanlarını ayırt eder.

Hayalindeki evi planlar ve sanat yoluyla ifade eder.

Hayalindeki meslekle ilgili duygu, düşünce ve beklentilerini sanat yoluyla ifade eder.

Hayatımızı kolaylaştırmak için çalışanları tanır ve yaptıkları işleri açıklar.

Her canlının bir yuvaya ihtiyacı olduğunu fark eder.

Her canlının bir yuvaya ihtiyacı olduğunu kavrar ve canlıların yuvalarını birbirinden ayırt eder.

Her iş ve mesleğin gerekli ve saygın olduğunu takdir ederek herhangi bir mesleğin insanların hangi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğunu araştırır.

Isıtılan maddelerin uğradığı değişimleri gözlemler.

İnsanların çevreyi hangi yollarla değiştirdiğini ve bunun için neler yaptıklarını araştırır ve anlatır.

İnsanların mutluluğunun, bireylerin aile içerisinde ve ülke genelinde üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmelerine bağlı olduğunu kavrar.

İnsanların nelerden ve nasıl tasarruf edebildiklerini araştırır.

İnsanların niçin tasarruf yaptıklarını araştırır ve yeterli para biriktirinceye kadar isteklerini erteler.

İnsanlığa hizmet etmiş kişilerin çocukluklarını ve yaptıklarını araştırır ve sunar.

Kaybetme veya başarısız olma olasılığını göze alarak, yenilikleri deneme cesareti gösterir ve bundan zevk alır.

Kaynak kitaplardan nasıl yararlanacağını açıklar ve bunlardan yararlanır.

Kaynakları bilinçli olarak tüketmenin aile bütçesine katkısını açıklayan çeşitli etkinliklerde bulunur.

Kendi ailesi ile diğer aileleri karşılaştırarak, aile yapılarının farklı olabileceğini keşfeder.

Kendi çocukluğu hakkında araştırma yapar.

Kendi evinde hissettiği olumlu duygular ile ülkesinde hissettiği olumlu duyguları vatan sevgisi açısından ilişkilendirir.

Kendi parasını uygun biçimde, önceliklerini belirleyerek harcar

Kendi sağlığı kadar, arkadaşlarının sağlığını da korumaktan sorumlu olduğunu kavrar.

Kendisinin ve ailesindekilerin hata yapabileceğini ve bunun doğal olduğunu kabul eder.

Kendisinin ve arkadaşlarının duygularındaki değişimin yüzlerine ve bedenlerine nasıl yansıdığını fark eder.

Kendisinin ve arkadaşlarının etik olmayan davranışlarını fark eder, arkadaşlarıyla ilişkilerinde olumlu değerleri gözetir.

Kendisinin veya anne-babasının hayatında zaman içinde oluşan değişiklikleri fark eder ve bunları sözlü ya da yazılı olarak sunar

Kendisinin, anne ve babasının veya diğer aile büyüklerinin öz geçmişleri hakkında bilgi edinir ve sınıfta sunar.

Kendisinin, arkadaşlarının ve ailesindekilerin fiziksel görünümünün zaman içinde nasıl değiştiğini fark eder.

Kısa bir öz geçmiş hazırlayarak kendini tanıtır.

Kişisel bakımını sağlamak için yapabileceklerini belirler

Kişisel bakımını yaparken kaynakları tutumlu kullanır.

Kişisel eşyalarını özenli kullanır.

Kişisel eşyalarını ve başkalarının eşyalarını neden özenli kullanması gerektiğini açıklar.

Kişisel eşyalarını ve başkalarının eşyalarını özenli kullanmadığında ortaya çıkan sorunları çözer.

Kişisel olarak gelişimine uygun amaçlar belirleyerek bu amaçlara ulaşmak için izleyeceği aşamaları planlar.

Kullanacağı ders araç gereçlerini seçer.

Kulüp ve diğer grup çalışmalarında grubun henüz fark edilmeyen ortak ihtiyaçlarına duyarlı olur.

Kulüp ve diğer grup çalışmalarında yapılacak işler konusunda arkadaşlarını yönlendirir, onları cesaretlendirir ve gerektiğinde yardımda bulunur.

Kulüp veya diğer grup çalışmalarında bir görevin tamamlanması için işbirliği yapar ve sorumluluğu paylaşır.

Kulüp veya diğer grup çalışmalarında olumlu değerleri gözetir.

Kulüp veya grup çalışmaları ile ilgili olarak geliştirilen bir proje üzerinde arkadaşlarıyla iş birliği yaparak çalışır.

Kulüp veya grup çalışmalarında alınacak kararlar ve yapılacak çalışmalarda arkadaşlarını bir fikir etrafında bir araya getirir.

Küçükken sahip olduğu bir oyuncakıyla ilgili duygu ve düşüncelerini ifade ederek bunu arkadaşlarıyla paylaşır.

Liderlerin, toplumların yaşantılarını nasıl değiştirdiğini açıklayarak, geçmişte ve günümüzde Türk toplumuna liderlik yapan kişiler hakkında sorular sorar.

Maddenin katı, sıvı ve gaz hâllerini gözlemler ve gözlemlerinden hareketle maddeleri sınıflandırır.

Mevsim değişikliklerine bağlı olarak canlıların yaşamlarındaki değişiklikleri fark eder.

Mevsim değişikliklerine bağlı olarak hava, su ve toprakta meydana gelen değişiklikleri fark eder.

Mevsime özgü zaman dilimlerinde gözlenen değişim ve sürekliliği algılar.

Milli bayramları kutlama nedenlerini açıklar ve bayramları daha etkili kutlamak amacıyla ürettiği fikirleri uygular.

Milli bayramları kutlamak amacıyla hazırlık yapar ve kutlama için fikirler üretir.

Milli bayramları kutlamak amacıyla yapılan hazırlıklara ve kutlamalara coşkuyla katılır.

Mutfakta büyüklerinin yemek yapmasını gözlemleyerek donma, erime, kaynama, buharlaşma olaylarını fark eder.

Müzelerden ve tarihi mekânlardan bir eğitim ortamı olarak yararlanır; nesnelere müzelerdeki eski hâli ile yeni hâlini karşılaştırarak zaman içindeki değişimi kavrar

Nasıl daha iyi öğrendiğini açıklayarak kendisine uygun öğrenme tekniklerini seçer ve kullanır

Neden dengeli ve düzenli beslenmesi gerektiğini araştırır ve anlatır.

Neleri kolayca yapabildiğine ve neleri yapmaktan hoşlandığına karar verir

Okul kurallarının neden konduğunu araştırır ve açıklar.

Okul ve sınıf eşyalarını neden özenli kullanması gerektiğini açıklar.

Okul ve sınıf eşyalarını özenli kullanmadığında ortaya çıkabilecek sorunları çözmek için alternatifler üretir.

Okul ve sınıf eşyalarını tanıy ve özenli kullanır.

Okul ve sınıf kurallarını belirleme çalışmalarına katılır ve bu kurallara uyar.

Okul yaşamıyla ilgili iyimser bir bakış açısı geliştirir.

Okula geliş ve gidişlerde karşıdan karşıya geçerken güvenli yerleri kullanır.

Okula geliş ve gidişleri sırasında karşılaştığı insanlarla etkileşimde bulunurken nasıl davranması gerektiğini araştırır.

Okula geliş ve gidişlerinde başkalarının kabul edilemez önerileriyle karşılaştığında etkili reddetme davranışı sergiler.

Okula geliş ve gidişlerinde insanların trafikteki davranışları gözlemleyerek kendisinin ve başkalarının trafikte doğru ve yanlış davranışları ayırt eder.

Okula geliş ve gidişlerinde karşılaştığı insanlarla etkileşimde bulunurken nasıl davranması gerektiğini açıklar.

Okula geliş ve gidişlerinde karşılaştığı kişilerle aralarında çıkabilecek sorunlar için hangi çözüm yollarına başvurabileceğini açıklar.

Okula geliş ve gidişlerinde kendisinin ve başkalarının güvenliği için trafik işaret ve levhalarına, trafik kurallarına uyar.

Okula niçin hazırlıklı gelmesi gerektiğini açıklar.

Okulda çalışanların mesleklerini, görevlerini tanıy ve acil durumlarda kimlere başvuracağını bilir.

Okulda kurallara uyulmadığında ortaya çıkabilecek sorunlarla ilgili çözüm yolları üretir ve en uygun çözüm yolunu uygular.

Okulda ortaya çıkabilecek sorunlarla ilgili farklı çözüm yolları üretir, sorunları çözmek için gerektiğinde okul çalışanlarından, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından yardım ister.

Okulda ortaya çıkan sorunları fark eder, karşılaşılabileceği her sorunun birden fazla çözümü olabileceğini kabul eder.

Okulda ve sınıfta demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları gözlemler.

Okulda, arkadaşlarının sergiledikleri davranışların etik olup olmadığını fark eder.

Okulda, bir kaza ya da acil durum meydana geldiğinde neler yapılması gerektiğini ifade eder.

Okulda, kendisinin ve arkadaşlarının güçlü yanlarını tanır.

Okuldaki kaynakları bilinçli tüketmenin önemini açıklar

Okuldaki kaynakların neden bilinçli tüketilmesi gerektiğini açıklar.

Okuldaki ve sınıftaki seçim çalışmalarına katılarak demokrasi kültürünün gerektirdiği davranışları sergiler.

Okulla ilgili, günlük işlerini öncelik sırasına koyarak belirlenen zaman içinde yapar.

Okulu ve çevresini korumak için alternatifler üretir.

Okulu ve çevresini temiz tutmak için bir proje tasarlar.

Okulu, öğretmeni ve arkadaşlarıyla ilgili duygu ve düşüncelerinin zaman içinde nasıl değiştiğini görsel materyaller tasarlayarak açıklar.

Okulundaki ve sınıftaki seçim çalışmalarına katılarak demokrasi kültürüne katkıda bulunur.

Okulunun tarihi hakkında araştırma yapar ve sunar.

Okulunun ve sınıfının krokisini çizer.

Organların işlevleri ile sağlıklı yaşam arasında ilişki kurar.

Oyun sonucunda kazanmanın ve kaybetmenin doğal olduğunu kabul eder.

Oyunlar sırasında kendisinin ve arkadaşlarının hata yapabileceğini kabul eder.

Öğrenciler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların doğal olduğunu kabul eder.

Öğretmeni ve arkadaşları ile etkileşimde bulunurken ve iletişim kurarken uygun davranışlar gösterir.

Öğretmeni, okul çalışanları ve arkadaşları ile ilişkilerinde gerektiğinde sorun çözme becerisini kullanır.

Öğretmenin ve arkadaşlarının sözlerini kesmeden dinler.

Önceki yıllarda tek başına yapamadığı halde şimdi yapabildiği davranışları ayırt eder ve zaman içinde ortaya çıkan bu değişimin nedenlerini açıklar.

Önceki yıllarda ve şimdi tek başına yapabildiği ve yapamadığı davranışları karşılaştırarak zaman içinde nasıl bir değişim geçirdiğini fark eder.

Özel günlerin toplumsal paylaşımlar için uygun zamanlar olduğunu kabul eder ve kutlamalar için alternatifler üretir.

Özensiz iletişimin yaratacağı sorunları belirleyerek, öğretmeni ve arkadaşlarıyla iletişim kurarken nezaket ifadeleri kullanır.

Paranın değişim aracı olarak işlevini fark eder.

Sağlığını koruma sorumluluğunu üstlenir ve okulda sağlığını korumak için yapması gerekenleri açıklar.

Sağlığını korumak için aşı olması gerektiğini anlar ve aşı olmaktan kaçınmaz.

Sağlıklı büyüme ve gelişme ile kişisel bakım, spor, dengeli ve düzenli beslenme arasındaki ilişkiyi açıklar.

Sınıfının ve sırasının yerini şekil çizerek gösterir.

Sınıfının yerini ve sırasını bulmak için konumla ilgili temel kavramları (sağında, solunda, yanında, karşısında, önünde, arkasında, üstünde ve altında) kullanır.

Suyun hâl değiştirmesini gözlemleyerek maddenin kaybolmadığını, sadece şekil değiştirdiğini kavrar.

Takvimden yararlanarak gün içinde hava durumundaki değişiklikleri gözlemler ve gözlem sonuçlarını tablo üzerinde gösterir.

Takvimi kullanarak hava durumundaki değişiklikleri günlük ve haftalık olarak gözlemler, gözlem sonuçlarını grafikte gösterir ve yorumlar.

Takvimi kullanarak hava durumundaki değişiklikleri günlük, haftalık, aylık olarak gözlemler ve gözlem sonuçlarını grafikte gösterir, meteorolojinin tahminleriyle karşılaştırır.

Topluma örnek olan kişilerin çocukluğunu araştırır.

Trafikte görme ve görülmenin önemini kavrar.

Trafikteki çeşitli sesleri tanır, aralarındaki farklılıkları ayırt eder.

Tüketici olarak sahip olduğu hakları bilir ve bilinçli tüketici davranışları sergiler.

Türk Bayrağı'na ve İstiklâl Marşı'na neden saygı gösterilmesi gerektiğini açıklar.

Türk Bayrağı'nı ve İstiklâl Marşı'nı tanır ve bunlara saygı gösterir.

Ulaşım araçlarını gözlemler ve sınıflandırır.

Ulaşım araçlarının geçmişten günümüze nasıl bir değişim geçirdiğini araştırarak bulgularını sınıfta sunar.

Ülkemizde meydana gelen doğal afetlere örnekler vererek, doğal afetlerin yaşanmasında hem doğanın hem de insanların rolü olduğunu kavrar ve bunlardan korunma yollarını açıklar.

Ülkesini, tıpkı evi ve okulu gibi bir yuva olarak kabul eder.

Vücudunun bölümlerini tanıyarak kendisinin ve arkadaşlarının vücudunun değerli olduğunu kabul eder.

Yakın çevresindeki kişilerin iş ve meslekleriyle ilgili gözlemler yaparak bu kişilerin hayatımızı kolaylaştırmak için neler yaptıklarını açıklar.

Yapacağı işleri öncelik ve önem sırasına koyarak günlük ve haftalık çalışma planları yapar, yaptığı planlara uyar.

Yaşadığı çevreyi daha temiz bir hâle getirmek için bir proje tasarlar.

Yaşadığı çevreyi temiz tutmasının kendisinin ve başkalarının sağlığı ve gelişimiyle ilişkili olduğunu kavrar.

Yaşadığı yerleşim biriminin eski ve yeni hâlini araştırır; bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ayırt eder.

Yaşadığı yerleşim biriminin ve vatanının kendisi için özel bir yer olduğunu fark ederek ülkesini de bir yuva olarak görür.

Yemek saatinden önce ve sonra yapması gerekenleri ayırt eder ve görgü kurallarına uygun davranışlar gösterir.

Yemek yerken uyulması gereken görgü kurallarının nedenlerini açıklar.

Yemek, uyku, ders çalışma ve oyun saatlerine uymanın kişisel başarı ve başarısızlıkla ilişkisini araştırır.

Yeryüzünü ve gökyüzünü gözlemleyerek doğadaki renk çeşitliliğini fark eder.

Yetişkinleri gözlemleyerek para harcamayı gerektiren bir amaç belirler ve bunu gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğini tartışır.

Yön bulmada kullanılan çeşitli yöntemleri ve araçları merak eder ve araştırır

Yönergeleri takip ederek okuldaki bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanır.

Zaman ifadelerini doğru kullanarak günlük ve haftalık plan yapar ve bu planlara uyar (MEB, 2005a).

EK 2. 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kazanımlar

- Ailesi ve çevresindeki milli kültürü yansıtan öğeleri fark eder.
- Atatürk inkılablarıyla ilkelerini ilişkilendirir.
- Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar.
- Bilim ve teknoloji ile ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanır ve izler
- Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır
- Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmî kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır.
- Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder
- Bulunduğu çeşitli grup ve kurumlar içindeki yerini belirler.
- Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerinin farkına varır.
- Buluşların ve teknolojik ürünlerin toplum hayatımıza etkilerini tartışır.
- Buluşlarla teknolojik gelişmeleri ilişkilendirir.
- Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir.
- Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir
- Çeşitli yöntemlerle çevresindeki herhangi bir nesnenin kendisine göre bulunduğu yönü bulur
- Çevresinde gördüğü doğal ve beşerî unsurları ayırt eder.
- Çevresinde gördüklerini şekil ve şemalarla anlatır.
- Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek, bulgularını resimli grafiklere aktarır
- Çevresindeki bir yerin krokisini çizer
- Çevresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak kendine özgü ürünler tasarlar.
- Çevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandırır.
- Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve yapıtları tanır
- Çizdiği şekil ve şemalarda kullandığı sembolleri açıklayan bir bölüm oluşturur
- Çocuk olarak haklarını fark eder.
- Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar
- Doğal afetler karşısında hazırlıklı olur
- Duyguları ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark eder
- Dünya çocuklarının ortak yönlerini ve ilgi alanlarını fark eder.

Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu fark eder

Efsane, destan, öykü, türkü ve şiirlerden yararlanarak yaşadığı yerin coğrafi özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunur.

Ekonomideki insan etkisini fark eder.

Farklı durumlara ait duygu ve düşüncelerini ifade eder.

Görsel materyallerden yararlanarak çeşitli toplumların günlük yaşamlarına ilişkin çıkarımlarda bulunur.

İçinde bulunduğu gruplar ile gruplara ait rolleri ilişkilendirir.

İhtiyaçlarından hareket ederek insanların temel ihtiyaçları hakkında çıkarımlarda bulunur.

İhtiyaçlarla meslekleri ilişkilendirir.

İnsanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları sosyal örgüt, resmi kurum ve grupları fark eder

İnsanlığın kullandığı belli başlı zaman ölçme araçlarını ve belirleme yöntemlerini tanıır.

İstek ve ihtiyaçlarını ayırt eder.

İş birliği yaparak üretime dayalı yeni fikirler geliştirir

Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolünü açıklar

Kamuoyunun yerel yönetimlere etkisine örnekler verir.

Kanıt kullanarak Atatürk inkılablarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır.

Kanıtlara dayanarak, Atatürk'ün bilim ve teknolojiye verdiği önemi gösterir.

Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir.

Kendisi ile başka bir toplumdaki yaşatlarının günlük yaşamlarını karşılaştırır.

Kendisi ile çevresindeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki etkileşime örnekler verir

Kullandığı bazı ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını oluşturur.

Kullandığı teknolojik ürünlerin zaman içindeki gelişimini kavrar.

Kurumların insan yaşamındaki yeri konusunda görüş oluşturur.

Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir.

Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar

Kültürümüzün sözlü ve yazılı öğelerinden yola çıkarak, doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklendirir

Merkezî yönetim birimlerini tanıyarak bu birimleri temel görevleriyle ilişkilendirir

Mevcut kaynaklarla ihtiyaçlarını ilişkilendirir

Milli Mücadele'nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilânında Atatürk'ün rolünü fark eder.

Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel-sosyal etkinlikler önerir

Okulunda ve yakın çevresinde katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verir.

Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder.

n bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir.

Sahip olduğu resmi kimlik belgelerindeki bilgileri analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur

Satın alacağı ürünleri belirlenen standartlara göre değerlendirir.

Sivil toplum kuruluşlarını etkinlik alanlarına göre sınıflandırır.

Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirir.

Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur

Tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunlardan günümüzde de devam edenlere örnek verir

Teknolojik rnleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.

Teknolojik rnlerin hayatımızda ve çevremizde yaptığı değişiklikleri dikkate alarak geçmişle bugünü karşılaştırır

Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere örnekler verir.

Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.

Toplumun temel ihtiyaçlarıyla bu ihtiyaçlara hizmet eden kurumları ilişkilendirir.

Turizmin uluslararası ilişkilerdeki yeri konusunda bakış açısı geliştirir.

Türkiye'nin kabartma haritası üzerinde, yaşadığı bölgenin yüzey şekillerini genel olarak tanır.

Ulusal Egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir

lkeler arasında ekonomik alişveriş olduğunu fark eder.

lkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır

Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır.

Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir

retime katkıda bulunma konusunda görüş oluşturur.

Yaptığı çalışmalarda yararlandığı kaynakları gösterir

Yaşadığı bölgede görülen bir afet ile bölgenin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir.

Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eder

Yaşadığı bölgede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.

Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikleri ilişkilendirir

Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere ilişkin meslekleri belirler.

Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetleri fark eder.

Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlerin ülke ekonomisindeki yerini değerlendirir.

Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir.

Yaşadığı bölgedeki insanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirir

Yaşadığı yerdeki merkeze bağlı yönetim birimleri ile bu birimlerin temel görevlerini ilişkilendirir.

Yaşadığı yerin yerel yönetim birimlerini tanıır

Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyar

Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Millî Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye'yi betimler (MEB, 2005b).

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..